

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

8

CELAL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

8

KAYNAKLARIYLA

AHKAM HÂDİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

Editör
Taner Çakıcı

Redakte ve Tashih
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sayfa Düzeni
Rabbani Düz

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

Baskı
Lord Matbaası

Cilt
Desen Ciltevi

ISBN (TAKIM)
978-605-5644-62-8

ISBN (Cilt 8)
978-605-5644-69-7

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe Mh. Kültür Sk. No:20/B Güngören – İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 Telefon: 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com

8.
CİLDİN
İÇİNDEKİ KONULAR

I. KONU
ÇALGI ALETLERİ

II. KONU
YİYECEK İÇEÇEK

III. KONU
TIP

IV. KONU
NEZR

V. KONU
ADLİ VE İDARİ HÜKÜMLER

VI. KONU
YEMİN

OKURUN DİKKATİNE

KONUNUN ANLAŞILMASINI SAĞLAYAN ÖNEMLİ BİR AYRINTI

KONUYA DELİL OLAN HADİS-İ ŞERİFLER AKTARILIRKEN HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA HANGİ KAYNAKTAN ALINDIĞINI BELİRTEN DİPNOT NUMARASI EKLENMİŞTİR.

BU DİPNOT NUMARALARI AYNI ZAMANDA O HADİS-İ ŞERİFE VERİLEN HADİS NUMARASI ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR.

BÖYLELİKLE HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA EKLENEN NUMARALAR **1 -** DİPNOT ÖZELLİĞİ **2-** HADİS NOSU ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR

KONUYLA İLGİLİ DİĞER HADİS-İ ŞERİFLER VE TAHLİLLERİ BAŞLIĞI ALTINDA HADİS-İ ŞERİFLERİN KRİTİĞİ YAPILIRKEN 46 NO'LU HADİS DER. O TAKTİRDE 46 NOLU DİPNOTA ULAŞTIĞINIZDA HADİS-İ ŞERİFE ULAŞMIŞ OLURSUNUZ.

ÖRNEK BİR SAYFA
KİTAPTA BİLİNMESİ GEREKEN USÛL

BURNA SU ÇEKMEDE MÜBALÂĞA

Burun havayı teneffüs etme ve koku alma organımızdır. O bakımdan havada gözle görülemeyecek kadar küçük olan bazı mikropları, havayla birlikte ciğerlerimize aktarmaktayız. Burundaki kıllar ve sümüksü doku toz ve mikropların hemen ciğere inmesine engel teşkil eder, öyle ki, hava burundan geçerken ısınır, ıslanır, tozları temizlenir. Bununla beraber burnumuzu birkaç defa iyice yıkayıp temizlememiz, sağlığımızı koruma bakımından çok önemlidir. İslâm dini, abdest ile bu imkânı sağlamıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her abdest aldığında hem ağzını çalkalar, hem de burnuna su çekip temizlerdi. Bu O'nun sünnetlerinden ve koruyucu hekimlikle ilgili tavsiyelerinden biridir.

Lakıyt b. Sabrete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle nakletmiştir: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, Ya Rasulallah! Abdestten bana haber ver, dedim buyurdu ki: "Tastamam abdest al, parmaklar arasını hilâlle ve burna su çekip temizlemede mübalağa yap, meğerki oruçlu bulunasın (o takdirde burnuna fazla ve mübalağa ile su çekme)."[46]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(Abdest alırken) burna iki veya üç defa mübalağayla su çekip sümkürün."[47]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

46 no'lu hadîsi aynı zamanda İmam Şâfiî, İbn Cârud, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakî İsmail b. Kesir El-Mekkî tarikiyle Âsım b. La-

46 Buhari / Eyman 15, İsti'zan: 18, Vudû: 29. Müslim/Taharet 5/ 25, 26, 29. Salat; 46. Ebû Dâvud / Taharet: 46, 56, Salat 144. Tirmizî / Savm: 68. Nesâî/ Taharet: 55, 70, 168, 91, 105. İbn Mâce / Taharet: 44. Taberânî / Taharet: 5. Darimî / Vudu: 34, 35. Ahmed: 1/78, 4/23, 211, 6/40, 81, 84, 99, 112, 258

47 Ebû Dâvud / Taharet: 56. İbn Mâce / Taharet: 44. Ahmed: 1/228

I. KONU
ÇALGI ALETLERİ

ÇALGI ALETLERİ

Daha çok müzik sesleri çıkaran aletlere bu isim verilmiştir. Arapça'da buna "aletü'l-lehv" denilir. Çalgı aletlerinin tarihi çok gerilere uzanır. Yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. III. bin yıldan kalma kral mezarlarında çok çeşitli çalgı aletlerine rastlanmıştır. Taş, kemik, tahta, kiriş, demir, kurutulmuş topraktan çeşitli çalgı aletleri ortaya çıkmıştır. Eski çağlarda Çinliler ve Hintliler, ortaçağda ise Araplar çalgı aletleriyle geniş çapta meşgul olmuş ve birtakım sınıflandırmalar yapmışlardır.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Araplar, arasında telli ve derili birçok çalgı aleti kullanılıyordu. Günümüzde de nefesli, dilli, ağızlıklı, klavyeli gibi birçok çalgı aleti bulunuyor.

Hadislerde ise çalgı aletleri maazif, mizmar, zemare, dufuf, kûbe, tabl, gubeyra gibi isimlerle anılmıştır. Ayrıca kanin ve tanbur isimlerine de yer verilmiştir.

Meazif: Ma'zefin çoğuludur. Bu kimine göre, bütün çalgı aletlerinin ortak ismidir. Kimine göre ise, şarkı ve türkü gibi seslendirmeleri içine alan "gina" anlamına gelir.

Mizmar: Zuma, düdük, kaval fülüt gibi çalgı aletlerine verilen bir isimdir.

Zemare de üflenen çalgı aletleri demektir.

Dufuf: Def'in çoğuludur. Türkçemizde hem def, hem de tef şeklinde telaffuz edilmekte olup deri kaplı çalgı aletleri demektir.

Tabl: Daha çok davul manasına delâlet eder.

Gubeyrâ: Tanbur ve ud gibi aletler demektir.

Kanin: Rumlar'ın kumar oynamada kullandıkları bir çeşit çalgı aleti veya kanun adlı çalgı aletine Araplar'ın verdiği bir isim olabilir. Diğer bir rivayete göre, Habeşliler tanbur adlı çalgıyı bu isimle anarlar.

Kûbe: İbn Arabi'ye göre bu tavla oyununun bir başka adıdır. Bazısına göre ise, "kanin" veya telli sazlardan ud un ayrı bir ismi olarak kullanılmıştır.

Çalgı ve Çalgı Aletleri

İslâm'a göre çalgı ve çalgı aletleri haram mıdır? Çalgı çalıp şarkı-türkü söyleyenler günah mı işliyorlar? Buna cevap vermeden önce çalgı aletlerini sınıflandırmamız ve çalındığı, yani icra edildiği yeri ve dinleyici kitlesini belirtmemiz gerekmektedir.

Çalgı aletlerinin deri kaplı olan tef ve benzeri aletlerin Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında kullanıldığını ve Efendimiz'in buna ruhsat verdiğini görüyoruz. Musikiye gelince, genel anlamda duygu ve düşünceleri sesle ifade etme sanatıdır diyebiliriz. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret ettiğinde Medineliler O'nu tef çalıp neşide yani manzume, nağme, ezgi ile karşıladılar ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların bu davranışını engellemedi. Sahih kaynaklarımız bu olayı çok detaylı biçimde aksettirmekte olup ilim adamları Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in musikinin bu kadarına ruhsat verdiğini istinbat etmektedirler.

O halde gerek deri kaplı tef ve benzeri çalgı aletlerini kullanmaya, gerekse nağme, ezgi ve benzeri sesli neşideler söylemeye bir ölçüde ruhsat verilmiş bulunuyor. Ancak bu ölçünün sınırı nedir? Müstehcen olmadığı, ahlaki değerlere ters düşmediği, şer'i ölçüleri aşmadığı, aile yapısını zedelemediği, toplumu ve aileyi gayesizliğe, havailiğe sürüklemediği, kadınlarla erkekleri bir arada bulundurmadığı takdirde İslâm'ın verdiği ruhsat geçerliliğini korur.

Kur'an'da Eğlenilip Güldürücü Söz ve Nağmeden Bahsedilmiştir

Çalgı ve çalgı aletleriyle ilgili sarih (açık, net) anlamda bir âyet yoktur. Ancak insanları güldürüp eğlendiren söz ve ses üzerinde durulmuş ve bu anlamda kapsamlı bir ifade kullanılmıştır:

"İnsanlardan bir kısmı bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve Allah sözünü eğlence edinmek için sözün alaylı (güldürücü, eğlendirici) olanını

edinip (söyler). İşte onlar için aşağılayıcı, rüsvay edici bir azab vardır."[1]

Kur'an'daki bu âyetle daha çok üç husus üzerinde durulmuştur:

- Lehve'l-hadis.
- Bilgisizce Allah yolundan saptırmak.
- Allah sözünü alaya almak.

Birincisi, oyun ve eğlenceyi doğuran Lehv tabiri ile belirtilmiştir. Lehv: Oyun, faydasız ve yaramaz iş, güldürücü, eğlendirici müstehcen çalgı ve nağme gibi manalara delalet eder. Allah sözünü alaya alanlarla halkı müstehcen ve çılgınca eğlendirmek için cazlı sazlı, sesli eğlencede bulunanlar arasında bir bağ kurulmuştur.

Kur'an-ı Kerim ilgili âyetle, bütün aşırılık, çılgınlık ve ölçüsüzlüğe yol açacak olan müstehcen anlamdaki çalgı, eğlence ve güldürü sahneleri üzerinde duruyor. Şehveti tahrik eden, ibadetten alıkoyan, kadın-erkek ayırımı yapmaksızın hepsini aynı çatı altında toplayıp yine şehevi ve gönül eğlendirici anlamda eğlenceler tertip ederek Allah yolundan çeviren her fiil ve davranışı "lehve'l-hadis" kapsamına alıp kınıyor. Zira insanoğlunun şu dünyaya çok daha önemli ve yararlı işlerle meşgul olup olgunlaşmak ve bu düzeyde Hakk'ın rızasını kazanıp salih emellerde bulunmak üzere getirildiğinde hiç şüphe yoktur. Cenab-ı Hak bu hususu şöyle açıklamaktadır:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Andolsun ki ben, cinleri ve insanları ancak beni tanıyıp ibâdet etsinler diye yarattım."[2]

Oysa günümüzdeki düğün, dernek, sünnet ve benzeri adetler ibâdet ölçülerinin çok dışına itilmiş, daha çok havai ve şehevi doğrultuda gönül eğlendirecek bir kalıba sokulmuştur. Kitap ve sünnet bir tarafa itilerek günlük hayatla ilgisi kesilmiştir. Kıyamet gününde, adı maslüman olup Kur'an ve sünnet ile

1 Lokman suresi: 6

2 Zâriyat suresi: 56

yaşamayanlardan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şikâyetçi olacak ve herkes ne yaptığını, ne olduğunu çok daha iyi anlama imkanı bulacak, buna işaretle Cenab-ı Hakk, müslümanları uyarır anlamda şöyle buyurmaktadır:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِى اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلاً يَا وَيْلَتٰى لَيْتَنِى لَمْ اَتَّخِذْ فُلَاناً خَلِيلاً لَقَدْ اَضَلَّنِى عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَاءَنِى وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْاِنْسَانِ خَذُولاً وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ اِنَّ قَوْمِى اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوراً

"O gün zalim zorba ellerini ısırıp "keşke peygamberle beraber bir yol tutsaydım" diyecek.

Eyvah, yazıklar olsun bana! Keşke falanı dost edinmeseydim?

And olsun ki bana Kur'an geldikten sonra o dost (dediğim kimse) beni saptırdı. Şeytan ise insanı aşağılık halde yapayalnız bırakandır."

"Peygamber de (şikayetle) dedi (diyecek) ki, Ey Rabbim! Şüphesiz ki kavmim (ümmetimin çoğu) bu Kur'an'ı (bir kenara itip) terkettiler."[3]

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ غُنْمٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَامِرٍ أَوْ أَبُو مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ: يَقُولُ لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي قَوْمٌ يَسْتَحِلُّونَ الْحِرَّ وَالْحَرِيرَ وَالْخَمْرَ وَالْمَعَازِفَ.

Abdurrahman b. Gunm'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: Ebû Amir veya Ebû Mâlik bana Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duyduğunu haber verdi:

"İleride ümmetimden bir kavim olacak (ortaya çıkacak) ferci (zinayı), ipe-

3 Furkan suresi: 27-30

ği, alkollü içkiyi ve caz, saz gibi çalgıları helal sayacaklar."[4]

وَفِي لَفْظٍ لَيَشْرَبَنَّ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ يَسُمُّونَهَا بِغَيْرِ اسْمِهَا يُعْزَفُ عَلَى رُءُوسِهِمْ بِالْمَعَازِفِ وَالْمُغَنِّيَاتِ يَخْسِفُ اللهُ بِهِمُ الْأَرْضَ وَيَجْعَلُ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ.

Diğer bir lafızla şöyle buyurmuştur:

"İleride ümmetimden birçok insanlar alkollü içki içip buna isminden başka bir ad takacaklar. Çalgı ve çalgı aletleri, şarkı türkü söyleyen kadınlar bunların başları üzerinde (üst nahiyelerinde) çalıp teğannide bulunacaklar. Yer onlarla birlikte batacak ve onlardan maymunlar ve domuzlar meydana getirilecek."[5]

(Yani maymunlar ve domuzlar gibi yaşayan bir nesil meydana gelecek.)

وَعَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ سَمِعَ صَوْتَ زَمَّارَةِ رَاعٍ فَوَضَعَ أُصْبُعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ وَعَدَلَ رَاحِلَتَهُ عَنِ الطَّرِيقِ وَهُوَ يَقُولُ: يَانَافِعُ أَتَسْمَعُ ؟ فَأَقُولُ نَعَمْ فَيَمْضِي حَتَّى قُلْتُ لاَ فَرَفَعَ يَدَهُ وَعَدَلَ رَاحِلَتَهُ إِلَى الطَّرِيقِ وَقَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ سَمِعَ زَمَّارَةَ رَاعٍ فَصَنَعَ مِثْلَ هَذَا.

Nafi'den yapılan rivayette deniliyor ki:

İbn Ömer (radıyallahu anh) bir çobanın kaval (veya zurna) sesini duyunca iki parmağını kulaklarının deliğine tıkayarak bineğini o yoldan başka tarafa çevirdi ve şöyle diyerek uzaklaşıyordu: "Ya Nafi' işitiyor musun?" Ben de ona: "Evet" diyordum. Böylece o uzaklaşmaya devam ediyor ve sık sık soruyordu. Derken ben artık ona: "Hayır artık duymuyor, işitmiyorum" dedim. O da ellerini yukarıya doğru kaldırdı ve bineğini yola doğru çevirdi ve sonra şöyle dedi: "Rasulullah

4 Buharî/Eşribe: 6. Ebû Dâvud/Libas: 6. Tirmizî/Fiten: 38. Dârimî/Eşribe: 8

5 İbn Mâce/Fiten: 22

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i, bir çobanın zurna (veya kaval, düdük) sesini duyunca böyle yaptığını gördüm."[6]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللهَ حَرَّمَ الْخَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْكُوبَةَ وَالْغُبَيْرَاءَ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah alkollü içkiyi, kumarı, ud ve kanunu, tavlayı tanburu haram kılmıştır. Sekir veren (sarhoş eden) her şey haramdır."[7]

وَفِي لَفْظٍ إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَى أُمَّتِي الْخَمْرَ وَالْمَيْسَرَ وَالْمِزْرَ وَالْكُوبَةَ وَالْقِنِينَ.

Başka bir lafızla şöyle buyurulmuştur:

"Şüphesiz ki Allah ümmetime alkollü içkiyi, kumarı, ekşitilmiş arpa şırasını, tavla ve udu, kumar oynamada kulandan çalgı aletlerini haram kılmıştır."[8]

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: فِي هَذِهِ لْأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ فَقَالَ: رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَارَسُولَ اللهِ وَمَتَى ذَلِكَ قَالَ: إِذَا ظَهَرَتِ الْقِيَانُ وَالْمَعَازِفُ وَشُرِبَتِ الْخُمُرُ.

İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Bu ümmette yere batma, mesha uğrama ve (çeşitli suç ve günahları birbiri üzerine) atma olacaktır." Bunun üzerine bir adam sordu:

"Ya Rasulallah! Bu ne zaman olacaktır?" Efendimiz cevap verdi: "Çalgı

6 Ebû Dâvud/Edeb: 52

7 Ebû Dâvud/Eşribe: 5, 7. Ahmed: 1/274, 350, 2/158, 165, 167, 171, 172, 3/422

8 Müsned-i Ahmed: 2/165, 167, 172

aletleri, çalgıcı ve şarkı türki söyleyenler ortaya çıktığı, alkollü içkiler içildiği zaman."[9]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِذَا أُتُّخِذَ الْفَيْءُ دُوَلاً وَالْاَمَانَةُ مَغْنَمًا وَالزَّكَاةُ مَغْرَماً وَتُعُلِّمَ لِغَيْرِ الدِّينِ وَأَطَاعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ وَعَقَّ أُمَّهُ وَأَدْنَى صَدِيقَهُ وَأَقْصَي أَبَاهُ وَظَهَرَتِ لْاَصْوَاتِ فِي الْمَسَاجِدِ وَسَادَ الْقَبِيلَةَ فَاسِقُهُمْ وَكَانَ زَعِيمَ الْقَوْمِ اَرْذَلَهُمْ وَأَ كْرِمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ شَرِّهِ وَظَهَرَتِ الْقِيَانُ وَالْمَعَازِفُ وَشُرِبَتِ الْخُمُرُ وَلَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَوَّلَهَا فَلْيَرْتَقِبُوا عِنْدَ ذَلِكَ رِيحًا حَمْرَاءَ وَزَلْزَلَةً وَخَسْفًا وَمَسْخًا وَقَذْفًا وَآيَاتٍ تَتَابَعُ كَنِظَامٍ بَالٍ قُطِعَ سِلْكُهُ فَتَتَابَعَ بَعْضُهُ بَعْضًا.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: 17

"Ganimet ve haraç (zenginler arasında) elden ele dolaşan bir servet edinildiği, emanet ganimet misali yağmalandığı, zekât (ödenmesi güç) bir borç telakki edildiği, din ve dindarlıktan başka maksat için eğitim ve öğretim yapıldığı, erkeğin kadınına itaat ettiği, kişi anasına karşı gelip onu dinlemediği, dostuna daha çok yaklaşıp babasından uzaklaştığı, camilerde (dünya işleriyle ilgili) sesler yükseldiği, kavim ve kabileler ahlaksız aşağılık kimseleri başlarına (emir) seçtikleri, kavim ve milletin sözcüsü onların en rezili bulunduğu, adama şerrinden korkulduğu için ikram edilip saygı gösterildiği, çalgı, caz, saz, şarkıcı ve türkücüler çoğalıp ortaya çıktığı, alkollü içkiler (bolca) içildiği ve bu ümmetin sonra gelenleri önce gelenleri lanetlediği zaman artık kızıl bir (felaket) rüzgarını, depremleri, yere batma olaylarını, mesha uğramaları, (birbirlerini suçlayıp iftira) atma olaylarını bekleyin."[10]

---

9 Tirmizî/Fiten: 21, 38, Kader: 16. Ahmed: 2/163.

10 Tirmizî/Fiten: 30

وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تَبِيتُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي عَلَى أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَلَهْوٍ وَلَعِبٍ ثُمَّ يُصْبِحُونَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ وَتُبْعَثُ عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَائِهِمْ رِيحٌ فَتَنْسِفُهُمْ كَمَا نُسِفَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِاسْتِحْلاَلِهِمْ الخمر وَضَرْبِهِمْ بِالدُّفُوفِ وَاتِّخَاذِهِمُ القَيْنَاتِ

Ebû Ümame (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimden bir taife (bir grup) yeme, içme, oyun, eğlence ile gecelerler ve sonra maymunlar ve domuzlar olarak sabahlarlar. Onların kavim ve kabileleri üzerine bir (felaket) rüzgarı gönderilir de, onlardan öncekiler içkiyi helal saydıklarından, tef ve benzeri çalgı aletlerini (durmadan) çalıp eğlendiklerinden ve birçok çeşit saz, caz aletleri edindiklerinden dolayı nasıl darmadağın edildilerse, bu rüzgar da bunları darmadağın eder."[11]

وَعَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ زَحْرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللهَ بَعَثَنِي رَحْمَةً وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ وَأَمَرَنِي أَنْ أَمْحَقَ الْمَزَامِيرَ وَالْكِبَارَاتِ يَعْنِي الْبَرَابِطَ وَالْمَعَازِفَ وَالْأَوْثَانَ الَّتِي كَانَتْ تُعْبَدُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ.

Ubeydullah b. Zahr'ın Ali b. Yezid'den, onun da Ebû Ümame (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk beni alemlere rahmet ve doğru yolu gösterici olarak gönderdi ve zurna ve benzeri çalgı aletlerini, tef ve benzeri aletleri ve putları ortadan kaldırıp gidermemi emretti."[12]

---

11 Ebu Dâvud/Melâhim: 10. Ahmed: 5/229, 259

12 Müsned-i Ahned: 5/257, 268

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Çalgı çalmak, şarkı, türki söylemek hakkında farklı ictihad ve görüşler ortaya çıkmıştır. Bunların hepsini bir araya getirip te'lif etmek istediğimizde şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Edep, terbiye, ahlak ve mahremiyet sınırlarını aşan, müstehcen hareketler doğuran, şehveti tahrik eden, kadın ve erkeklerin bir arada toplanıp eğlenmesine yol açan, kişiyi namaz ve ibadetten, Allah'ı anmaktan alıkoyan her oyun ve eğlence, her çalgı ve şarkı ve türkü haramdır. Derecesine göre mekruh olanı da söz konusudur.

Şer'i sınırları aşmayan, ahlaki değerleri tahribe yönelmeyen, edep ve terbiye sınırlarını aşmayan, mahremiyeti ihlâl etmiyen, kadın ve erkeklerin bir araya gelmesine imkan vermeyen, namaz ve ibadetlere engel teşkil etmeyen çalgılardan bir kısmına şarkı ve türki, şiir ve ezgiye ruhsat verilmiştir.

a- Bazısına göre teğanni (şarkı, türkü, ezgi ve benzeri şeyler) haramdır. Bunları dinlemek günahı gerektirir.

b- Kafiye düzenliyen, güzel konuşmayı ilham eden teğanni (şarkı, türki, ezgi ve benzeri şeyler) de bir sakınca yoktur. Bunun gibi yalnızlığın verdiği sıkıntıyı gideren teğanni de caizdir.

Şemsü'l-eimme el-Hulvani de bu görüşe meyletmiştir.[13]

c- Söylenen şiirlerde (teğanni şeklinde ifade edilenlerde) ibret, hikmet ve dünya ile ahirete yarayacak bilgi ve mana yer alırsa, kerahet kalkar. et-Tebyin'de de buna yer verilmiş bulunuluyor.

d- el-Hulvani'den kendilerini sofi diye adlandıran ve kendilerine has elbise giyinip çalgı ve raks ile ayin yapan ve böylece kendilerine bir menzil ve makam iddia edenler hakkında soruldu: O da şu cevabı verdi: "Allah'a karşı yalan uyduruyorlar." Yine aynı zattan soruldu: "Sözü edilen sofiler tarik-i müstakim (dosdoğru şeriat yolundan) kayıp ayrılırlarsa bulundukları beldeden başka bir yere sürülmeleri caiz olur mu?" Bu soruya şu cevabı verdi: "Eziyet veren şeyi gidermek onu korumaktan daha çok amaca götürücüdür ve diyanet hususunda daha güzel misal teşkil eder. Aynı zamanda habisi iyi ve güzelden ayırt

13 Fetâvâyı Hindiyye: 5/351, babüs-sabi'aşer fi'l-ğınâi

etmede olumlu sonuç verir."

Şemsüleimme el-Hulvani'ye göre, sofilerin icra ettiği sema', raks ve benzeri hal ve hareketler, bununla ilgili sözler haramdır, bu hususta onlara meyletmek, toplantılarına katılmak caiz değildir. Onların bu tavrıyla teğanni de bulunup çalgı çalmak arasında pek fark yoktur.[14]

e- İmam Ebû Yusuf'tan, "düğün dışında tef çalmak, mesela kadının şer'i sınırları aşmadan çocuklar için tef çalması mekruh mudur?" diye sorulmuş, imam şu cevabı vermiş: "Ben bunu mekruh görmüyorum. Ama oyun ve eğlenceyi had safhaya vardıran tef çalma ve benzeri aletleri kullanmayı mekruh görüyorum."[15]

Bayram günleri yine şer'i sınırları aşmamak kaydıyla tef ve benzeri deri kaplı aletleri çalmakta bir sakınca görülmemiştir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

4 no'lu Abdurrahman hadisi sahihtir. İbn Mâce bu hadisi Muhariz'den, o da Sâbit b. es-Simt'ten rivayetle tahric etmiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd da tahric etmiş ve İbn Hibban sahihlemiştir.

Ancak Buhari'nin tahriciyle İbn Mâce'nin tahrici arasında lafız farkı bulunmaktadır. Hadis, İslâm aleminin gayr-i müslimlerin kültürüne hayranlık duyup kendi öz değerlerini bir tarafa iteceklerine ve zinayı, içkiyi, çılgınca eğlenmeyi mübah sayacaklarına delalet etmekte ve müslümanların geleceğinden haber vermektedir.

Günümüzde bu hadisin mucizevi beyanı gerçekleşmiş ve İslâm ülkelerinde sözü edilen menhiyatı helâl sayanların yer yer ortaya çıktıktan görülmüş ve görülmektedir.

Böylece Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ahlaki değerleri yıkan, dini inancı zayıflatan üç büyük günaha dikkat çekmiş bulunuyor: Zina, içki ve cazsaz eşliğinde çılgınca eğlence. Şüphesiz bu üç haram nerede yaygınlaşırsa, orada ahlak ve fazilet dumura uğrar, kitap ve sünnet terkedilir. Müslümanlar kendi

14 Fetavâyı Hindiyye: 5/352

15 Serahsî/el-Muhît. Fetavâyı Hindiyye: 5/352

benliklerinden uzaklaşır, yabancıların kültürüne kapılarını açmak suretiyle şahsiyetlerini yitirirler.

İkinci rivayette, alkollü bütün içkileri içine alan "hamr" kavramı yerine çeşitli içkilere çeşitli isimler verileceği belirtiliyor, içinde yaşadığımız çağda olduğu gibi. Kadınlardan olan ses sanatkarları, dansözler, şantözler ve dansçıların çoğalacağı, bu yüzden dini ve ahlaki sınırları aşan eğlencelerin tertipleneceği haber veriliyor. Yerin onlarla çökeceği, onların maymunlaşıp domuzlaşacakları, yani yaşayışları bu iki canlının hayatına benzer çizgiye geleceği ise, üzerinde önemle durulacak bir mesajdır.

Aklını, ruhunu, kalbini ve vicdanını cinsel konularla meşgul edip ondan başka bir şey düşünemeyenler bir bakıma maymunlaşırlar. Karısını, kızını, kızkardeşini kıskanmayan, onların tenlerini, mahrem yerlerini teşhirlerine göz yumanlara gelince onlar da bir bakıma domuzlaşmış sayılırlar. Hadis bilhassa bu inceliğe dokunmakta ve mecazi bir anlatımla daha dikkatli düşünmemizi ilham etmektedir.

6 no'lu İbn Ömer hadisi Nafî' tarikiyle rivayet edilmiştir. İbn Hacer bu hadise yer vermekle beraber üzerinde durup da bir görüş beyan etmemiştir. Ebû Dâvûd ise bu hadisin münker olduğunu belirtmiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmemiştir.

7 no'lu Abdullah b. Ömer hadisinin isnadında Velid b. Abede bulunuyor. Ebû Hatim bu zatın meçhul olduğunu, el-Münziri bunun mâlûl bulunduğunu belirtmiştir. Ancak diğer sahih rivayetlerden bunun şahidi vardır.[16]

Zehebi de bu zatın meçhul olduğunu kaydetmiştir.[17]

Hem İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın kaval veya zurna veyahut benzeri bir çalgının sesini duymamak için kulaklarını tıkadığı, ama yanında bulunan azadlı kölesi Nâfi'nin dinlemesine engel olmadığı anlaşılmakta ve İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın böyle yapmasının tahrime değil takvaya yönelik bulunduğu söz konusu olmaktadır.

16 Şavkanî/Neylü'l-Evtar: 8/106

17 Zehebî/Mızanü'l-Itidal: 4/341, 938 no'lu Velîd

9 no'lu İmran hadisini Tirmizi tahric ettikten sonra garip olduğunu belirtmiştir. Bu manada rivayet edilen diğer hadislerle kuvvetlenmektedir.

Hâdis, bu ümmette üç olumsuz olayın meydana geleceğini haber veriyor: Yere batma, ruhen, tab'an maymunlaşıp domuzlaşma ve (insanların birbirine suç ve günah isnad edip) iftira atma.

10 no'lu Ebû Hureyre hadisini Tirmizi tahric ettikten sonra bunun da garip olduğunu belirtmiştir. Garip olması, bir raviden veya bir topluluktan bir tek kişinin rivayet etmesi demektir. Bununla teferrüd arasında pek fark yoktur.

Hâdis kıyamete yakın İslâm ümmeti arasında kitap ve sünnet dışı birçok olayların meydana geleceğine, aile ve toplumun ahlaken kokuşacağına delalet etmektedir. Hâdisin delalet ettiği on beş kadar günah ve sapıklık günümüzde bütünüyle meydana gelmiş bulunuyor. Bunları kısaca nakledip ifadeyi anlaşılır şekle sokmamızda fayda var:

- Devlet malı çar-çur edilecek, kul ve millet hakları tecavüze uğrayacak,
- Emanete riayet edilmeyecek. Emanet mal, ganimet misali yenilip zimmete geçirilecek,
- Zekât verenler azalacak, vermek isteyenler de borcunu ödemek istemeyen kimse misali ödemek istemeyecek,
- İlim tahsili sırf dünyalıktan yana olacak, din ve diyanetten yana tahsil edenler pek azalacak,
- Kadınlar ön plana alınacak, erkekler kadınların emrine girecek ve evdeki koca karısının birçok gayr-i meşru isteklerine uyacak,
- Ana-babaya itaat ve saygı azalacak, toplumun önemli kesiminde yaşlanan ana ve babalar bir tarafa itilecek, kalpleri kırılıp horlanacak,
- Kişi kendi dostuna daha çok yaklaşacak, babasından uzaklaşacak, dostuna göstereceği ilgiyi ve yakınlığı babasına göstermeyecek,

Camilerde dünyalıktan yana sesler yükselecek, zaman zaman kavga ve gürültü ile bu kutsal yerlerin kutsallığı zedelenecek,

- Kabile ve toplumlar, mahalle ve bölgeler, ülke ve milletler daha çok fasıkları (dini sınırları aşıp günah işleyenleri) getirip başlarına geçirecek,
- Kavim, kabile, toplum, ülke ve milletin sözcüsü, onların en rezillerinden olacak,
- Şerirler çoğalacak ve masum insanlar onlardan korktukları için onlara ikramda bulunacak,
- Caz, saz, çalgı aletleri, muğanniyeler çoğalacak, aile ve toplum gayesizliğe doğru itilecek,
- Alkollü içkiler yaygınlaşacak,
- Bu ümmetin sonra gelenleri dede ve babalarını lânetleyecek, tarihi gerçeklerle yeni kuşaklar arasında engeller, tabular konulacak,

Ve işte böyle bir devir ve çağda kızıl rüzgar her tarafı alt-üst edecek, depremler birbirini izleyecek, yer batma olayları olacak.

11 no'lu Ebû Ümame hadisi üzerinde duranlar olmuştur. Zira isnadında Ferkad es-Sabahi bulunuyor. İmam Ahmed bu zatın sağlam olmadığını, İbn Main ise sika olduğunu söylemiştir. Yahya b. Said'in de bu zat hakkında bir şeyler söylediğini Tirmizi kaydetmiştir.[18]

Buhari, bu zatın hadislerinde münkerler bulunduğunu belirtmiştir. Nesâi de bunun sika (güvenilir) olmadığına temas etmiş, Dârekutni bunun zayıf olduğunu söylemiştir.[19]

Böylece konumuzla ilgili hadislerin bir kısmı çıkarıma salihse de bir kısmı salih değildir. Ebu Ümame hadisi de bunlardan biridir.

12 no'lu Ubeydullah hadisi üzerinde de durulmuştur. Buhari bunun ravilerinden Ubeydullah'ın sika olduğunu, Ali b. Zeyd'in ise zayıf sayıldığını kaydetmiştir. Aynca ravilerinden Kasım b. Abdirrahman da sikadır. Bu isnadla rivayet edilen hadisin meâli şöyledir:

18 Neylül-Evtar: 8/111

19 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/345, 6699 no'lu Farkad

"Çalgı aletlerini satmayın, onları satın almayın ve kullanıp çalmayı kimseye öğretmeyin. Bunlarda yapılan ticarette hiçbir hayır yoktur. Elde edilen para haramdır. İşte bu ve benzeri şeylerle ilgili şu âyet inmiştir:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ

"İnsanların bir kısmı bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve Allah sözünü eğlence edinmek için sözün alaylı (güldürücü, eğlendirici) olanını edinip (söylerler)."[20]

Bu bâbda Ebû Dâvûd ile Beyhaki şu lafızla merfuan rivayette bulunmuşlardır: "Sazlı sözlü eğlence kalpde nifak yeşertir."

Ancak bu rivayetin isnadında adı anılmayan bir şeyh bulunuyor. Bu bakımdan da Beyhakî mevkufen rivâyet etmiştir. İbn Adiy ise bu anlamda Ebû Hureyre hadisinden tahrîcde bulunmuştur. Ebû Yakub Muhammed b. İshak en-Nisabûrî ise Enes'den şunu rivayetle tahrîc etmiştir: "Kim dinlemek üzere çalgıcı ve şarkıcının yanında otururwhile, kulağına kıyamet günü kurşun akıtılır."

İbn Mes'ud'dan yapılan rivayeti aynı zat şöyle tahrîc etmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin bir adamın şarkı türki söyleyip saz çaldığını duyunca şöyle buyurdu:

"Onun hiçbir namazı yoktur, hiçbir namazı yoktur, hiçbir namazı yoktur (kıldığı hiçbir namazı makbul değildir)."

Bu konuda daha birçok rivâyetler bulunuyor. Çoğu zayıftır. O bakımdan kitabımıza nakletmekte fazla fayda görmedik.

Tarihçilerin naklettiklerine göre:

Abdullah b. Zübeyr (radıyallahu anh)'ın birkaç tane şarkı türkü söyleyen, saz çalan cariyesi bulunuyordu. İbn Ömer (radıyallahu anh) Abdullah'ın yanına girince Abdullah'ın yanında bir ud vardı. Abdullah o udu kaldırıp İbn Ömer (radıyallahu

20 Lukman suresi: 6

anh)'a uzattı ve: "Ey Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sahabisi bu nedir?" diye sordu. O da biraz düşündükten sonra: "Şam terazisidir ki akıllar bununla tartılır."

İbn Hazm'ın İbn Sirîn'den yaptığı rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bir adam birkaç cariye ile birlikte Medine'ye geldi ve Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'a konuk oldu. O cariyeler arasında tef ve benzeri şeyleri çalan biri vardı. Başka bir adam geldi, o cariyeleri bir bir gözden geçirdi ve hiçbirine azıcık olsun gönlü yatmadı. Sonra o cariyelerin sahibine şöyle dedi: "Sen kalk da senden daha çok bu hususta tecrübe ve yetenekli olan bir adama git." O da: "Sözünü ettiğin adam kimdir?" diye sordu. O da: "Abdullah b. Cafer'dir" diye cevap verdi. Adam cariyeleri alıp Abdullah b. Cafer'e arz etti. O da cariyelerden birine eline ud almasını emretti. Cariye de udu eline alıp bir güzel söyledi ve çaldı. Bunun üzerine onun alım-satımını sağladı."

Allâme Edîb Ebû Ömer el-Endülisî'den yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) bir gün Ali b. Cafer'in yanına girdiğinde, orada kucağında ud bulunan bir cariye ile karşılaşmıştı. Ali b. Cafer, Abdullah b. Ömer'e soruyor: "Bunda, yani cariyenin ud çalıp şarkı söylemesinde bir sakınca görüyor musun?" O da: "Hayır, bir sakınca görmüyorum" diye cevap veriyor.[21]

Maverdî'den yapılan rivâyette adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Muâviye ile Amr b. As (radıyallahu anh) İbn Cafer'in yanına gidip orada çalınan ud ve şarkıyı dinlemişlerdir."

Ebû'l-Ferec el Esbehani'den yapılan rivâyette ise şöyle denilmiştir: "Ashabdan Hasan b. Sâbit, kendi şiirini besteleyen kişiden onu musikisiyle dinlemiş ve bir sakınca olduğunu söylememiştir."

Ömer b. Abdilaziz de halîfe seçilmeden önceki yıllarında kendi cariyelerinin çalgı ve şarkısını dinlemekte bir sakınca görmemiştir.

Bunun için Revyânî'nin el-Kaffal'dan yaptığı rivayete göre, İmam Mâlik çalgı aletleri eşliğinde söylenen şarkının mübah olduğunu belirtmiştir. Aynı za-

21 Neylü'l-Evtar: 8/114

manda bu mezhebe göre ud çalmakta da bir sakınca olmadığı rivâyetler arasında bulunuyor.[22]

Ünlü mutasavvıf Ebû Talib el-Mekkî, Kutu'l-Kulûb'de Şu'be'den yaptığı rivâyette adı geçen, Minhal b. Amr el-Muhaddis'in evinde tanbur çalındığını ve onu dinlediğini söylemiştir.[23]

Mâverdî, Şâfiîler'den bir kısmının bir çalgı aleti olan ud hakkında cevaz verdiklerini belirtmiştir. Hicaz ehlinin bu tür çalgı aletlerine cevaz verdikleri rivâyetler arasında bulunuyor.

Ashab-ı kiramdan meşru ölçüler içinde çalgı çalmaya cevaz verenler şunlardır: Hz. Ömer b. Hattab, Osman b. Affan, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû Mes'ud el Ensarî, Bilâl, Abdullah b. Erkam, Usame b. Zeyd, Hamza, İbn Ömer, Berâ' b. Mâlik, Abdullah b. Cafer, Abdullah b. Zübeyr, Hasan b. Sâbit, Muğîre b. Şu'be, Amr b. As, Hz. Aişe ve er-Rebî' (radıyallahu anhum).[24]

Tabiînden ise şu ilim adamları şer'î ölçüleri aşmamak kaydıyla çalgıya ve musikiye cevaz vermişlerdir: Saîd b. Müseyyeb, Salim b. Ömer, İbn Hasan, Hârice b. Zeyd, Kadı Şüreyh, Saîd b. Cübeyr, eş-Şa'bî, Abdullah b. Ebî Atiyk, Atâ b. Ebî Rebah, Muhammed b. Şihab ez-Zührî, Ömer b. Abdilazîz, Saîd b. İbrahim ez-Zührî.[25]

Ayrıca dört mezheb imamlarının da şer'î ölçüler çerçevesinde çalgıya, musikiye cevaz verdikleri muhtelif rivâyetlerle belirtilmiştir. Ayrıca İbn Uyeyne de cevaz verenler arasında bulunuyor. Ancak bunlardan bir kısmının çalgının mübah olduğunu, bir kısmı da mekruh olduğunu belirtmiştir. Şer'î çizgiyi aşmayan çalgıyı haram kılmamışlardır.

22 Neylü'l-Evtar: 8/114

23 Kutu'l-Kulûb/Hayatü'l-Kulûb/ma yukbahu ve yuzemmu min efâii'lcevârih

24 İbn Abdiberr. Beyhakî. Ebû Nuaym. Ebû Tâlib el-Mekkî. Mâverdî. Buharî ve bunlardan nakleden Neylü'l-Evtar: 8/115

25 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/115

Çalgıya, Musikîye Cevaz Verenlerin Yorum ve Görüşü

Güzel ahenkli bir sesi musiki aleti eşliğinde dinlemenin haram olduğuna açık ve kesin biçimde delâlet eden ne bir âyet, ne de sahîh hadis bulunuyor. Bu konudaki hadislerin çoğu zayıftır ve bir kısmı haber-i ahad, bir kısmı da sahîh olmakla beraber belirtilen anlamda musikiyi dinlemenin haram olduğunu ifade etmemektedir.

Musikiyi, çalgı aletini ve şarkı ve türküyü dinlemenin mekruh veya haram olduğunu iddia edenler ise **4** no'lu Ebû Amir veya Ebû Mâlik hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Bu hadisi sahîh kabul edenler olmakla beraber hadisin hem metni, hem de sened bakımından muzdarip olduğu kesindir. Önce râvîsînin isminde tereddüt edilmiş ve hadisin başında şöyle bir ifâde kullanılmıştır: "Ebû Amir veyahut Ebû Mâlik" Sonra da metninde tereddüt ortaya çıkmış, birinde "yestehillûne" diye kaydedilirken diğer rivâyetinde bu kelimeye yer verilmemiştir. O bakımdan sened ve metninde istırab bulunan bir hadisle çıkarım yapılmaz. Hem İmam Ahmed ile İbn Ebî Şeybe'nin tahrîcinde "yestehillûne" kelimesi yerine "leyeşrabenne ünasın" kelimeleri bulunuyor.

Yine hadis metninde "hir" kelimesi bulunuyor. Rivâyetin birinde bu lafız kullanılırken diğerinde (h) ve (r) harfleri noktasız değil noktalı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Ebû Dâvud'un rivâyetinde, esas çıkarıma medar olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Ebû Dâvud'un rivâyetinde, esas çıkarıma medar olan "meâzif" kelimesi zikredilmemiştir. Hem Hz. Ebu Bekir Arabi "yestehillûne" yani "helal sayacaklar" sözünden kesin haram kılındığı hükmü anlaşılmaz demiştir. Sonra da "meâzif" tabiri birçok manalara delâlet etmektedir. Meselâ çalgı aletleri, gına' (şarkı, türkü) tef ve benzeri aletler bu cümledendir.

Sahih olduğu söylenen hadislere gelince, hasen derecesine varmaktadır. Ayrıca bu konuda birçok hadisler daha rivâyet edilmiş bulunuyor. Ne ver ki Zahirîler, Mâlikîler, Hanbelî ve Şâfiîler bunların zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.[26]

Kasas sûresi 55. âyeti bu konuya hamledenlerin görüş ve yorumu fazla itibara mazhar olmamıştır. Zira âyetin meâli şöyledir: "(Gerçek mü'minler) boş

26 Neylü'l-Evtar: 8/112-117

ve anlamsız söz işittiklerinde (vakar ile) ondan yüz çevirirler."

Böylece âyetin musikiyle ilgili olduğuna, delâlet eden bir karine dahi yoktur. Müfessirler bu âyeti dört şekilde tefsir etmişler ki, hiç biri çalgı ile alâkalı bulunmuyor. Zira "boş ve anlamsız söz" ile meâlini verdiğimiz "lağv" kelimesi, daha çok bâtıl, anlamsız, boş, faydasız, incitici, kırıcı gibi mânalara delâlet etmektedir.

İslâm fıkhını çok iyi bilen ashabdan İbn Ömer (radıyallahu anh) şer'i hükümleri ihlâl etmeyen musikide bir beis olmadığını beyan etmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Şer'i ölçülere ters düşmeyen musikî mübahtır.
2. Musikî: Duygu ve düşünceleri sesle vezinli, düzenli bir biçimde ifade etme sanatıdır. Aynı zamanda çalgı takımı anlamına da gelir.
3. İslâm ruha gıda, kalpe şifa, vicdana serinlik veren güzel, ahenkli, vezinli ve düzenli sesi mübah saymıştır.
4. Ancak İslâm'a göre hür kadının erkeklere karşı şarkı, türkü söylemesi haram kılınmıştır. Bunun gibi erkeğin de kadınlara karşı şarkı, türkü söylemesine cevâz verilmemiştir.
5. Şehveti tahrik eden, nefsani arzuyu azdıran müstehcen şarkı ve türkü haram kılınmıştır. Bu tarz bir musikiye cevaz verilmemiştir.
6. Şer-i ölçülerin dışına taşan musikiyi icra etmek ve dinlemek tahrimen mekruhtur.
7. Mahremiyet sınırlarını aşan, kadın-erkek ihtilafına (karışıklığına) sebep olan musikiye de bu şekliyle cevaz verilmemiştir.
8. Aile içinde mahremiyet sınırlarını aşmayan ve müstehcen olmayan musikiyi icra edip dinlemek de bir sakınca görülmemiştir.
9. Namaza ve Allah (celle celaluhu)'yu anmaya engel teşkil eden, kişiyi işinden, günlük hizmetlerinden alıkoyan çalgı, şarkı ve türküyü dinlemek mekruh kılınmıştır.

10. Çevredeki insanları, komşuları rahatsız edecek şekilde evin içinde şarkı türkü söylemek, musiki aletleri çalmak mekruhtur.

11. İçki içilen, haram işlen'en, ilâhi yasaklar ihlâl edilen bir yerde icra edilen musikiyi icra etmek haram olduğu gibi gidip o yerlerde onu dinlemekte haram kılınmıştır.

12. Radyodan müstehcen olmayan, imân ve ahlâkı tahrip etmeyen şarkı, türkü dinlemekte bir sakınca görülmemiştir.

13. Televizyona gelince: Görüntüsüyle birlikte sunulan şarkı, türkü ve çalgıda kadının mahrem yerleri teşhir edildiğinden seyredilmesi caiz değildir.

14. Ashab-ı Kiramdan birçok ileri gelen zatlar şer'i sınırları aşmayan musikiye cevaz vermişlerdir. İbn Ömer, Osman (radıyallahu anhuma) başta olmak üzere buna cevaz verenler, konuyla ilgili hadislerin çoğunun da zayıf olduğunu dikkate alırsak bir rahatlık getirmişlerdir.

15. Sofîlerin çalgılı, sesli, rakslı ayinleri sünnete aykırı olup caiz değildir. Zira İslâm cazlı sazlı bir ibadet şekli meşru kılmamıştır. Sema ve benzeri ayin şekilleri sünnete uygun değildir. Ve bir İslâmi ölçü de sayılmaz. Sofilerin kendi anlayışlarıyla ilgilidir.

MİSAFİRİ TEF ÇALARAK KARŞILAMA

Yukarıda da belirttiğimiz üzere İslâm, musikiyi her yanı ve yönüyle yasaklayan bir din değildir. Kur'an'ın ahenkle okunmasıyla musiki arasında az da olsa bir bağ bulunuyor.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı özel durumlarda kadınların tef çalıp neşide söylemelerine engel olmamıştır. Zira icra edilen o tarz bir musiki şer'i ölçüleri hiçbir zaman aşmamıştır. Allah'tan en çok korkup haşyet-i ilahiyeyi bir an olsun kalbinden çıkarmayan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her konuda ümmeti için mutlak anlamda örnek ve misaldir. Biz dini ancak O'ndan öğreniyoruz. Şu şahsın, bu şahsın yorumu bizi daha fazla bağlamamaktadır.

عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي بَعْضِ مَغَازِيهِ فَلَمَّا انْصَرَفَ جَاءَتْ جَارِيَةٌ سَوْدَاءُ فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ إِنِّي كُنْتُ نَذَرْتُ إِنَّ رَدَّكَ اللهُ صَالِحًا أَنْ أَضْرِبَ بَيْنَ يَدَيْكَ بِالدُّفِّ وَأَتَغَنَّى قَالَ لَهَا: إِنْ كُنْتِ نَذَرْتِ فَاضْرِبِي وَإِلاَّ فَلاَ فَجَعَلَتْ تَضْرِبُ فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ وَهِيَ تَضْرِبُ ثُمَّ دَخَلَ عَلِيٌّ وَهِيَ تَضْرِبُ ثُمَّ دَخَلَ عُثْمَانُ وَهِيَ تَضْرِبُ ثُمَّ دَخَلَ عُمَرُ فَأَلْقَتِ الدُّفَّ تَحْتَ اِسْتِهَا ثُمَّ قَعَدَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَخَافُ مِنْكَ يَا عُمَرُ إِنِّي كُنْتُ جَالِسًا وَهِيَ تَضْرِبُ فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ وَهِيَ تَضْرِبُ ثُمَّ دَخَلَ عَلِيٌّ وَهِيَ تَضْرِبُ ثُمَّ دَخَلَ عُثْمَانُ وَهِيَ تَضْرِبُ فَلَمَّا دَخَلْتَ أَنْتَ يَا عُمَرُ أَلْقَتِ الدُّفَّ.

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gazalarından bir kısmına çıkmış bulunuyordu. Gaza sona erip döndüğünde siyahi bir cariye çıkageldi ve şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Doğrusu ben, eğer Allah sizi sağ selim, başarılı geri çevirirse senin huzurunda tef çalıp şarkı söyleyeceğimi adadım."

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Eğer böyle bir adakta bulunduysan çal, değilse çalma" diye buyurdu.

Cariye de tefi çalmaya başladı. Çok geçmeden Hz. Ebu Bekir içeri girdi, o çalmasını sürdürdü. Az sonra Ali (radıyallahu anh) içeri girdik. O yine çalmasını sürdürdü ve arkasından Osman (radıyallahu anh) içeri girdi. O yine çalıyordu. Derken Ömer (radıyallahu anh) geldi. Cariye Ömer (radıyallahu anh)'ı görünce tefi arkasına atıverdi ve üzerine oturdu.

Bu manzara karşısında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ya Ömer! Doğrusu şeytan senden korkar. Ben burada otururken cariye çalıyordu. Hz. Ebu Bekir, (radıyallahu anh) içeri girdi, o yine çalıyordu. Sonra Ali girdi, o yine çalıyordu. Arkasından Osman (radıyallahu anh) girdi, o yine çalıyordu. Ama sen girince o tefi elinden atıverdi."[27]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İlim adamları bu hadis üzerinde durarak, bazı hallerde tef çalıp şarkı söylemenin caiz oduğunu belirtmişlerdir. Zira günah işlenmek üzere yapılan bir nezir (adak) geçerli değildir ve o bakımdan da caiz görülmemiştir. Kişi günah işlemeyi adarsa, bu adağını yerine getirmesi gerekli değildir. Tef çalmayı ve şarkı söylemeyi adayan cariyenin bu adağı dinen geçersiz olsaydı, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Eğer adadınsa, onu yerine getir." diye buyurmazdı.

Aynı zamanda Buhari ve Müslim'in Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptıkları sahih rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) içeri girdiğinde yanımda ensardan şarkı söylemekte olan iki cariye bulu-

27 Tirmizî/Menakıb: 17. Ebû Dâvud/Eyman: 22. Ahmed: 5/353, 356

nuyordu. Daha çok Buâs Savaşı'nda ensarın karşılıklı söyledikleri kahramanlık ve ağıt mısra'larını ahenkli şekilde söylüyorlardı. Aslında o iki cariye muğanniye değillerdi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in evinde şeytan çalgıcı ve teğannisi!" diyerek sert bir çıkışta bulundu. O gün de bayram idi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ya Hz. Ebu Bekir, her kavmin bir bayramı var, bu da bizim bayramımızdır."

el-Müberrid ve Beyhaki'nin el-Ma'rife'de yaptıkları rivayete göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) kendi evine girince bir iki beyt terennüm ederek tegennide bulunurdu.

Nesâi'nin tespit ve rivayetine göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) (daha çok savaş günlerinde) Abdullah b. Revaha (radıyallahu anh)'ya: "Şu topluluğu (savaşa) tahrik et" diye emrederdi. O da birkaç mısra terennüm edip ahenkli şekilde sesini yükseltirdi."

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

27 no'lu Büreyde hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Bu bâbda Ebû Dâvûd, Abdullah b. Amr'dan, Fakihani Mekke tarihinde Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan rivayette bulunmuşlardır.

Şer-i çerçeve içinde çalgıya, şarkı türküye cevaz verenler bu hadisle de çıkarım etmişler ve sadece seferden dönen bir kimseyi karşılamak için değil aşırı olmamak kaydıyla istenilen zamanlarda çalgı çalmak, şarkı türkü söylemek ve bunları dinlemekte bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Genel anlamda buna cevaz vermeyenler ise hadiste belirtildiği gibi, seferden dönenler için tef çaldırıp şarkı söyletmenin mübah olduğunu söylemişlerdir.

Tirmizi bu hadisi sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma salihtir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayramlarda, şenlik günlerinde şer'i sınırlar dahilinde tef ve benzeri çalgı âletleri çalmak, şarkı, türkü söylemek caizdir.
2. Cariyenin veya ev halkından birinin çalgı çalmasına, şarkı türkü söylemesine cevaz verilmiştir.

3. Erkeklerin câriyenin söylediği neşide, şarkı ve çaldığı tef ve benzeri aletleri dinlemesi caizdir. Ancak bunu belli ölçüler ve sınırlar içinde tutmak gerekir.

4. Hür bir kadının yabancı erkeklere karşı çalgı çalıp şarkı söylemesi caiz değildir.

5. Evde çalınan çalgı, söylenen şarkı ve türkü mahremiyet sınırları içinde tutulmalıdır.

II. KONU

YİYECEK MADDELERİ

YİYECEK MADDELERİ VE ETİ YENİLEN, YENİLMEYEN HAYVANLAR

Allah'ın kitabında, peygamberin sünnetinde neler helâl kılınmışsa onlar kıyamete kadar helâldir. Neler de haram kılınmışsa onlar da kıyamete kadar haramdır. Helâl ve haram kılındığına dair bir nass, kesin bir hüküm bulunmayan şeylere gelince, "eşyada asıl olan ibahadır" kaidesi söz konusu olur.

Bundan çıkarılacak netice şöyledir: Bir yiyecek, içecek veya başka bir nesne hakkında kesin bir tahrim hükmü yoksa onda asıl olan mübahlıktır. Zira şer'i bir hüküm inmeden fiiller için bir hüküm söz konusu olamaz.

Hanefiler'den İmam Kerhî de bu usûle dayanarak eşyada asıl olan ibahadır demiştir. Hadis âlimlerinden bir kısmına göre ise, eşyada asıl olan hazr (hazer)dir, yani sakınma ve çekinmedir.

Hanefîler'in bir kısmına göre, eşyada asıl olan tevvekkufdur. Yani o hususta da bir hüküm vardır ve onu araştırıp buluncaya kadar beklemek söz konusudur. Hidaye sahibi ise, "eşyada asıl olan ibâhadır" kaidesini savunup hakkında şer'î hüküm bulunmayan bir şey mübah sayılır demiştir.[1]

Yiyecek ve içilecek maddeler arasında şüphesiz ki karada ve denizde yaşayan hayvanlar önemli bir yer tutmaktadır. O bakımdan mezhep imamları bu konuya yeterince ağırlık verip kitap ve sünnette yer alan hükümleri, beyânları, emir ve tavsiyeleri bir araya getirmek suretiyle sağlıklı bir sonuç çıkarmaya çalışmışlardır. Ancak gerek âyetteki mutlak ifadeler, gerekse hadislerde yer alan farklı rivâyetler bu konuda farklı ictihadların ortaya çıkmasına sebep teşkil etmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا
يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

1 İbn Nüceym/el-Eşbah ve'n-Nazair: 26, 27. Mısır

"Ey imân edenler! Akidleri yerine getirin. İhramlı iken -avlanmayı helâl saymaksızın- size davarların eti helâl kılınmıştır."[2]

"Deniz avı ve onu yemek size de, gelen misafir kafilelere de helâl kılındı. Ve ihramlı bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır."[3]

İki âyette de mutlak bir anlatıma yer verilmiş, kara ve deniz hayvanlarından hangilerinin helâl, hangilerinin haram olduğuna dair bir ayrım yapılmamıştır. O bakımdan bu iki âyetin asıl delâlet ettiği mana ve hükmü anlayabilmek için ilgili sahih hadisleri tespit etmemiz gerekmektedir.

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ أَعْظَمَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يَحْرُمْ عَلَى النَّاسِ فَحُرِّمَ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ.

Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Şüphesiz müslümanların müslümanlar hakkında cürüm bakımından en büyüğü, kendisine insanlara haram kılınmamış olan bir şeyden sorulduğunda sırf sorulduğu için o şeyin haram kılınmasıdır."[4]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ فَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu bildirilmektedir: "Ben sizi (emir ve nehiy hususlarında kendi halinize) bıraktığım sürece siz de (benden o hususlarda bir-

2 Mâide sûresi: 1

3 Mâide sûresi: 96

4 Buharî/İ'tisam: 3. Müslim/Fezâil: 132, 133. Ebû Dâvud/Sünnet: 1. Ahmed: 1/176, 179

şey sormayıp) beni bırakın. Çünkü gerçekten sizden öncekiler çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı ihtilafa düştükleri sebebiyle helâk olmuşlardır. O bakımdan ben sizi bir şeyden menettiğim zaman o şeyden kaçının ve size bir emir verdiğim zaman gücünüz yettiği nisbette onu yerine getirin."[5]

وَعَنْ سَلمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ السَّمْنِ وَالْجُبْنِ وَالْفِرَاءِ فَقَالَ: اَلْحَلاَلُ مَا أَحَلَّ اللهُ فِي كِتَابِهِ وَالْحَرَامُ مَا حَرَّمَ اللهُ فِي كِتَابِهِ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ مِمَّا عَفَا لَكُمْ.

Selman el-Fârisi (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den tereyağından, peynirden ve yabani eşekten soruldu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: "Helâl, Allah'ın kendi kitabında helâl kıldığı şeylerdir. Haram da O'nun kendi kitabında haram kıldığı şeylerdir. Allah'ın (kendi kitabında) susup da söz etmediği şeyler ise, O'nun size bağışladığıdır."[6]

وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَلِلهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً. قَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ فِي كُلِّ عَامٍ فَسَكَتَ فَقَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ فِي كُلِّ عَامٍ قَالَ: لاَ وَلَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ فَأَنْزَلَ اللهُ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْتُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ.

Ali b. Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Yol bulmaya güç getirebilen Beyt'i (Kâbe'yi) kasdedip haccetmesi Allah'ın insanlar üzerine (koyduğu) bir hak ve vecîbedir. Kim bu hakkı inkâr ederse" meâlindeki Al-i İmrân sûresi 97 âyet inince ashab-ı kiram: "Ya Rasulallah! Her sene mi?" diye sordular. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

---

5 Müslim/Hac: 412, Fezâil: 131. Nesâî/Menasik: 1. İbn Mâce/Mukaddeme: 1. Ahmed: 2/247, 257, 313, 428

6 Tirmizî/Libas: 6. İbn Mâce/Et'ime: 60. Dârimî/Mukaddeme: 39

"Hayır, her sene değil" **buyurdu ve şöyle ilâve etti:** "Eğer evet deseydim, o size her yıl vacip (farz) olurdu."

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak şu âyeti indirdi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ

"Ey imân edenler! Size açıklanınca sizi kötümser yapacak (veya üzecek) şeylerden sormayın. Ama Kur'ân (âyetleri) indirildiğinde sorarsanız size açıklanır. Allah, (daha önce bu kuralı bilmeden) sorduklarınız (dan dolayı sizi) affetmiştir."[7]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hayvanlar genel olarak, biri karada, biri de denizde yaşayanlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Denizde yaşayan hayvanlardan sadece balık bütün türleriyle helâldir. Geriye kalanları haramdır. Balıktan da ölüp suyun üzerinde sırtüstü duranlar yenilmez.

Fakîhlerden bir kısmı ile İbn Ebî Leylâ'ya göre, balıktan başka kurbağa, yengeç, su yılanı, su köpeği ve domuzu ve benzeri hayvanlar da şer'î şekilde kesildikleri takdirde helâl olup yenilir. Leys b. Sa'd de aynı görüştedir. Ancak bu zata göre denizaslanı ve domuzu helâl değildir.[8]

İmam Şâfiî ise, sözü edilenler şer'î şekilde kesilmeksizin yenilir demiştir. Bununla beraber Şâfiîler'in görüşünü kendi bölümünde açıklayacağımızdan burada bu kısa bilgiyle yetiniyoruz.

Denizde yaşayan hayvanların hepsinin helâl olduğunu söyleyenlerin delili şu âyet ile ilgili şu hadistir: **"Deniz avı size helâl kılınmıştır."** Cenâb-ı Hak, bu âyetle umum ifade eder anlamda bir hüküm vazetmiştir. Denizdeki hayvanların hepsinin avlanması size helâl kılınmıştır. Herhangi bir istisna yapılmamış, bağlayıcı bir kayıt da konulmamıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)

7 Tirmizî/Hacc: 5, Tefsir: 5,15. Dârimî/Menâsik: 4

8 Kâsânî/Bedayi': 5/35-Beyrut: 1394

ise, kendisinden denizde yaşayan hayvanlardan sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Onun suyu temiz ve temizleyicidir, ölüsü de helâldir."[9]

Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) denizde ölen hayvandan söz ederken umum ifade eder şekilde bir anlatıma yer vermiş ve bundan dolayı denizde yaşayanların hepsinin helâl olduğu istinbat ve çıkarımı yapılmıştır.

Denizde ve diğer sularda yaşayan hayvanlardan sadece balığın helâl olduğunu, onun dışında kalan hayvanların haram olduğunu iddia eden Hanefîler ise şu iki ayetle çıkarım yapmışlardır:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللهِ بِهِ

"Ölmüş (hayvan), kan, domuz eti size haram kılınmıştır." Ayette ölü hayvandan söz edilirken kara ve deniz diye bir ayrım yapılmamıştır. Böylece ister karada, ister denizde ölmüş bir hayvan haramdır yenilmez hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

Diğer bir âyette de:

وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ

"İyi ve temiz şeyleri onlara helâl kılar; kötü ve murdar şeyleri onlara haram kılar." Araf sûresi 157. âyetin meâli olan bu cümleler üzerinde duran Hanefî müctehid ve fakîhleri kurbağa, yengeç, deniz yılanı ve benzeri canlıları habaisden sayıp haram olduklarına hükmetmişlerdir. Aynı zamanda âyetteki "habâis" tabiriyle hem deniz, hem de karadaki haşere ve murdar hayvanlar kasdedilmiş bulunuyor.[10]

Anlaşıldığı üzere deniz ve kara hayvanları hakkında müctehidlerin farklı ictihadlarına sebep olan esneklik ve genel anlatım üzerinde hayli durulmuş ve karşılıklı deliller getirilmek suretiyle her müctehid kendi istinbat ve görüşünün

9 Ebû Dâvud/Taharet: 41. Tirmizi/Taharet: 52. Nesâî/Taharet: 46, Sayd: 35. İbn Mâce/Taharet: 38, Sayd: 18. Dârimî/Vudu': 53, Sayd: 6. Ahmed: 1/279, 2/237, 3/373, 5/365

10 Kâsânî/Bedayi': 5/35

isabetli olduğunu iddiâ etmiştir.

Karada Yaşayan Hayvanlara Gelince:

Hanefîler'e göre bunlar üç grupta toplanır:

1. Kanı olmayanlar,
2. Akıcı kanı olmayanlar,
3. Akıcı kanı olanlar.

Kanı olmayan çekirge, sinek, örümcek, akrep ve benzeri hayvanlar habâisten sayılır ve o bakımdan yenilmesi haramdır. Ancak çekirge sahih hadisle istisna edilerek onun helâl olduğu belirtilmiştir: "Bize iki ölü helâl kılınmıştır: Balık ve çekirge."[11]

Kanı olup da akıcı olmayan yılan, keler ve diğer haşerat da haramdır. Akıcı kanı olanlar iki kısma ayrılırlar: Evcil olanlar, evcil almayanlar. Evcil olanlar deve, sığır, koyun, keçi bil-icma helâldir. Katır ve eşek helâl değildir. Nitekim Hayber fethinde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in evcil eşek ile muvakkat nikâhı haram kıldığı sahîh rivâyetlerle sâbit olmuştur. At etine gelince, İmam Ebû Hanife'ye göre mekruhtur. İmameyne göre ise mekruh değildir. İmam Şafiî'ye göre de mekruh değildir. Nitekim sahih rivâyete göre, Enes (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında at eti yedik."

Yenilmesi Mekruh Olan Hayvanlar

Başıboş bırakılıp mahalle, sokak ve mezbelelikte gezip dolaşarak insan ve benzeri canlıların dışkısını yiyen deve, koyun, keçi, sığır, tavuk, kaz ve ördek bu cümledendir. Bunların ekseri gıdaları pislik olduğu ve kokmaya başladıkları takdirde hüküm böyledir. Az miktarda necis yerlerse, fakîhlerin çoğuna göre kerahet söz konusu olmaz. Ancak sözü edilen hayvanlar, insan ve diğer canlıların dışkılarını yer ve bunu alışkanlık haline getirirlerse, o takdirde üç veya yedi gün dışarı salıverilmez ve temiz ot ve benzeri şeyle beslenirse, o takdirde kerahet' kalkar.[12]

---

11 İbn Mâce/Sayd: 9, Et'ime: 31. Ebû Dâvud/Et'ime: 34. Taberânî/Sıfatu'n-nebî: 30

12 Kâsânî/Bedayi': 5/39, 40

Şâfiîler'e göre: Denizde yaşayan hayvanlardan balık ölü dahi bulunsa helâldir. Sahih görüşe göre, balıktan başka hayvanlar da öyle. Ölü dahi bulunsa, yenilmeleri helaldir. Şâfiîler'den bazı zayıf görüşlü olanlara göre, benzeri olan kara hayvanı yeniliyorsa, o da yenilir, yenilmiyorsa o da yenilmez. Mesela deniz köpeği ve deniz eşeği bu cümledendir. Ancak bu görüşe pek itibar edilmemiştir.

Hem karada, hem de denizde yaşayan kurbağa, yılan ve yengeç haramdır.[13]

Karada yaşayan hayvanlardan ise, deve, sığır, koyun, keçi, at, yabani sığır, yabani eşek, geyik, sırtlan, keler, tavşan, tilki, Arap tavşanı (yaban faresi), samur helâldir yenilir. Katır, evcil eşek ve yırtıp parçalayıcı dişleri veya bu anlamda pençesi olan hayvanlar haramdır yenilmez. Meselâ aslan, kaplan, kurt, ayı, fil, maymun, doğan, şahin, kedi ve köpek bu cümledendir.

Aynı zamanda öldürülmesi mendub olan karga, fare ve her zararlı hayvanın da eti yenilmez haramdır.

Kaz, ördek, güvercin, tavuk, devekuşu, turna ve benzeri hayvanların eti helâldir. Aynı zamanda serçe ve benzeri kuşlar da helâldir. Kırlangıç, karınca, an sinek ve diğer haşerat helâl değildir.

Hanbelîler'e göre: Hayvanlardan haram olanlar, Kur'an'da nassan açıklananlarıdır. Hicaz ehli neyi "tayyib" olarak belirleyip anmışlarsa o helaldir. Neyi de "habîs" olarak belirleyip anmışlarsa, o da haramdır. Zira Cenâb-ı Hak Kur'an'da Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Araplara tayyibatı helâl, habâisi haram kıldığını açıklamıştır.[14]

Yine Kur'an'da Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hitapla şöyle buyurulmaktadır:

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ

"Senden nelerin kendileri için helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Tayyi-

13 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 565-567. Mısır: 1352

14 A'raf sûresi: 157

bat size helâl kılınmıştır."[15]

Tayyibat, temiz pak olup zararlı olmayan, ruh ve beden afiyetini bozmayan şeyler demektir.

Habîs şeylere gelince, onlardan önemli bir kısmı şunlardır: Haşeratın hemen hepsi haramdır. Meselâ parazitler, gübre yuvarlayan kara böcak, fare, keler, büyük keler, bukalemun, akrep, yılan, çiyan.

Kirpi de haramdır. Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'da aynı görüştedir. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanîfe bunu mekruh görmüşlerdir. İmam Şâfiî, Leys ve Ebû Sevr ise ruhsat vermişlerdir.[16]

Evcil eşek sahih hadisle haram kılınmıştır. O bakımdan ilim adamlarının çoğu evcil eşeğin tahrimine kabul etmişlerdir. İbn Abdilber diyor ki, "Bunun haram olduğu hakkında bugün ilim adamları arasında aykırılık yoktur." İbn Abbas, İkrime ve Ebû Vâil evcil eşek etini yemekte bir sakınca görmemişlerdir. Onlar bu hususta şu âyetle çıkarım yapmışlardır: "De ki: Bana vahyolunanda ölü, akıtılmış kan, domuz eti -ki o murdardır- ilâhi sınırı aşıp günah işleyerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan gayrisinin yiyecek olarak bir kimseye haram kılındığıyla ilgili (bir emir, bir belge) bulamıyorum. (Bunlardan da) kim yemeğe muztar kalırsa, diğer darda kalana ve başkasının hakkına tecavüz etmemek, (zaruret miktarını) aşmamak üzere yiyebilir."[17]

İbn Abbas bu âyeti okuyup belirtilenlerin dışında kalanlar helâldir demiştir. Hz. Aişe'nin de buna yakın bir görüş ve yorumu olmuştur. Oysa Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber'in fethinde evcil eşeği ve bir de mut'a nikahını haram kılmış, at etine ruhsat vermiştir.

Bunun gibi katır eti de haramdır. Evcil eşeğin sütü de haramdır. Ancak Ata, Tavus ve Zühri buna ruhsat vermişlerdir.[18]

Yırtıcı, parçalayıcı dişleri olan her canavar, yırtıcı parçalayıcı tırnak ve ga-

15 Mâide sûresi: 4

16 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/64. eş-Şerhu'l-Kebîr: 11/64, 65

17 En'am suresi: 145

18 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/66

gası olan her kuş haramdır, eti yenilmez. Ancak sırtlan bir istisna teşkil eder. İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ebû Sevr ve hadis ehli de bu görüştedirler. İmam Ahmed'e göre sırtlan haramdır, eti yenilmez. Maymun da haramdır. Ashabın önemli bir kısmından da onun haram olduğuna dair rivâyet yapılmıştır.

Tilki hakındaki rivâyetler birbirine uymamaktadır. İmam Ahmed'den yapılan rivâyetlerin çoğunda tabiîni söz konusudur. Ebû Hureyre, İmam Mâlik ve İmam Ebû Hanîfe'nin de ictihadı böyledir. Zira tilki et yiyen yırtıcılar grubuna girmektedir. Bunların aksine Atâ, Tavus, Katade, Leys, Süfyan b. Uyeyne ve Şâfiî'ye göre mübahtır eti yenilebilir. Evcil kedi hakkında Şâfiî tahrimine inanmıştır. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanîfe de aynı görüştedirler.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kedi eti yemeği menettiği rivâyet edilmiş ve ilim adamlarının çoğu bu rivâyetle çıkarım yapmıştır.

Fil eti de bu mezhebe göre haramdır. İmam Ahmed "o müslümanların yiyeceklerinden değildir" demiştir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Şâfiî onu mekruh kapsamma almışlardır. İmam Şa'bî fil etine ruhsat vermiştir.

Ayı eti hakkında da az farklı görüş ve ictihadlar bulunuyor. İmam Ahmed'e göre yırtıp parçalayıcı dişleri yoksa yenilebilir. Varsa yenilmez. Hanefîler'e göre ayı da yırtıcı canavarlar grubuna girer ve eti haramdır.

At eti mübahtır yenilir. İbn Sirîn de aynı görüştedir. İmam Şâfiî, Ebû Sevr ve Saîd b. Cübeyr'in de görüşü bu anlamdadır. Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'e göre at eti mekruhtur. Evzaî de aynı görüştedir. Katır eti haram kapsamanı alınmıştır.[19]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

4 no'lu Sa'd b. Ebi Vakkas hadisi sahih olup çıkarıma salihtir. Hâdis daha çok Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberlik dönemiyle ilgilidir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bilindiği üzere kendiliğinden dinî bir hüküm vazetmezdi. O'nun dinî konularda ortaya koyduğu her hüküm mutlaka İlâhi vahye dayanırdı. İnen Kur'an âyetleri ekseriya mücmel, az kapalı, esnek ve tefsire müsait bir anlatımda olurdu. O bakımdan âyetlerin açıklanması Rasu-

19 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/65-73. eş-Şerhu'l-Kebîr: 11/64-77

lullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bırakılırdı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'de kendiliğinden tefsir etmez, Melek Cebrail (aleyhisselam)'ın verdiği talimat çerçevesinde bir açıklamada bulunurdu.

Ashabın fazla soru sorması uygun görülmemiştir. Zirâ Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ağzından çıkan bir cevap bir hüküm ifade ederdi. Allah'ın muradı ise değişik bir hüküm olabilirdi. Bu bakımdan ashab-ı kiram uyarılmış ve ancak Kur'an âyeti indiğinde anlayamadıkları bir husus olursa Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sormaları tavsiye edilmiştir.

Hâdis ayrıca dini konuları az-çok bilen kimselerin sorulan dini soruları cevaplarken çok iyi araştırmaları gerektiğine işaret etmektedir. Dini meseleler şahısların mantığına ve anlayışına göre cevaplandırılmaz ve çözülmez. Bunun için başta ashab-ı kiram olmak üzere bu alanda söz sahibi olan bütün ilim adamları ve müctehidler bir mesele hakkında kesin bir araştırma yapmadan bir hüküm ortaya koymamışlar ve bilmedikleri zaman "bilmiyorum" demekten çekinmemişlerdir.

5 no'lu Ebû Hureyre hadisi de sahih olup çıkarıma salih görülmüştür. Sa'd hadisiyle birbirini kuvvetlendirmektedir.

Hadis daha çok Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vakti gelince birtakım açıklamalar yaptığına, rasgele konuşmadığına, dini meselelerde aldığı talimat uyarınca hareket edip bilgi verdiğine delalet etmektedir. Ayrıca Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e çok soru sormanın birtakım sakıncaları üzerinde durulmakta ve inen ilâhi hükümlerin şartları, ortamı ve olayları hedef alıp öylece indiğine işaret edilmekte ve o bakımdan mü'minlerin bu konuda aceleci olmamaları tavsiye edilmektedir.

Diğer bir yönüyle de Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mübarek ağzından çıkan her kelime ve cümleyi çok dikkatle dinlemelerine, telaffuz edildiği şekliyle hafıza arşivine yerleştirmelerine ve başkalarına aktarırken bir ilave yapmamaya çok dikkat etmelerine işaret edilmektedir.

6 no'lu Selman hadisini Tirmizi Kitabu'l-Libas'da nakletmiş, Hâkim ise Müstedrek'te tahric etmiştir. İbn Mâce ise değişik bir isnadla hadisi sevkederken ravileri arasında Seyf b. Hârun el-Bercumi bulunuyor ki bu zat zayıftır ve

rivâyeti metruktür.[20] Yahya b. Main "Sayf kayde değer bir şey değildir", Nesâi ile Dârekutni "o zayıftır", İbn Hibban onun mevzu hadis rivayet ettiğini söylemiştir.[21]

Hâdis, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kendiliğinden bir şeyi haram veya helâl kılma yetkisine sahip olmadığına, helâl ve haram hakındaki genel hükümlerin Kur'an'da yer aldığına ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de ancak o genel hükümlerin ışığı altında Melek Cebrâil'in talimatı doğrultusunda bazı şeylerin haram ve bazı şeylerin de helâl olduğunu açıklama göreviyle görevlendirildiğine delâlet etmektedir. Yoksa helâl ve haram şeyler sadece Kur'an'da yer alan hükümlerle sınırlandırılmış, onun dışında başka bir ilâve söz konusu olmayacağı belirtilmiş değildir. Zirâ bu hadisin asıl delâlet ettiği mana ve hükmü şu sahih hadis açıklamaktadır: "Allah, kendi peygamberinin diliyle neyi helâl kılmışsa o helâldir."[22]

Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu inceliğe temasla şöyle buyurmuştur:

"Haberiniz olsun ki bana kitap ve onunla beraber bir misli (açıklama ve hüküm) verilmiştir. Dikkat edin bana Kur'ân ve onunla beraber bir misli (bilgi ve hüküm) verilmiştir."[23]

Diğer yandan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Muâz b. Cebel (radıyallahu anh)'ı Yemene vali ve kadı olarak gönderirken ondan sordu:

"Ya Muâz orada ne ile hükmedeceksin?" O da: "Allah'ın kitabıyla" diye cevap verdi.

Efendimiz, "Aradığını Allah'ın kitabında bulamayacak olursan ne yaparsın?" diye sorunca, o da: "Peygamberin sünnetiyle amel eder ona göre hüküm veririm."[24]

20 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/121

21 Zehebî/Mînazü'l-İ'tidal: 2/258, 3643 no'lu Sayf

22 Dârimî/Mukaddeme: 39

23 Ebû Dâvud/Sünnet: 5. Ahmed: 4/131

24 Ebû Dâvud/Akdiye: 11. Tirmizî/Ahkâm: 3. Nesâî/Kudât: 11. Dârimî/ Mukaddeme: 20. Ahmed: 5/230, 236, 242

Bütün bu sahih rivâyetlerden ortaya çıkan hüküm şudur: Dinin iki ana kaynağı bulunuyor. Allah (celle celaluhu)'nun kitabı ve Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünneti, ikinci kaynak birinci kaynağı tefsir edip açıklamakta ve tamamlayıcı hükümler getirmektedir. O bakımdan bu iki kaynağı birbirinden ayırmamız, sadece Kur'ân ile amel etmemizin ve ondaki hükümlerle yetinmemizin kâfi olduğunu iddia etmemiz son derece yanlış olur ve çok sakıncalı sonuçlar doğurur.

O halde ortaya çıkan bir mesele, bir olay hakkında Kur ân'da bir hüküm aranır. Varsa onunla amel edilir. Yoksa sünnete başvurulur. Kitap ve sünnette helâl ve haram olduğu belirtilmeyen bir şey mübah sayılır.

7 no'lu Hz. Ali hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Hâkim de tahrîc etmiş bulunuyor. Ancak bu tahrîc munkati'dir. Hafız İbn Hacer'in de tespiti bu yöndedir.

Ancak bu bâbda, hacc bahsinde geçtiği üzere İbn Abbas ve Ebû Hureyre (radıyallahu anh) den iki hadis daha rivâyet edilmiştir. Ayrıca Buharî'nin "Bab-u mâ yukrehu min kesreti's-suâl" başlığı altında bu konuya özel bir bölüm ayırdığını görüyoruz.

Hafız Bezzar da aynı hadisi tahrîc edip senedinin salih olduğunu belirtmiştir. Hâkim'in ise Ebû Derdâ (radıyallahu anh)'dan rivâyet edip sahihlediği hadiste bu mana ve hükmü kuvvetlendirir anlamda şöyle duyurulmaktadır: "Allah neyi kendi kitabında helâl kılmışsa o helâldir. Neyi de haram kılmışsa o haramdır. Sükût ettiği şey ise avf kapsamına girer. Artık siz Allah'tan O'nun af kıldıklarını kabul edin. Çünkü gerçekten Allah bir şeyi unutacak değildir."

Dârekutnî'nin Ebû Salebe hadisinden tahrîc ettiği ise, yukarıdaki hadisle birbirini kuvvetlendirmektedir:

"Şüphesiz ki Allah farzları takdir edip belirlemiştir. Artık sizler o farzları zayi' etmeyin. Hem Allah hududu da belirleyip koymuştur. Artık siz o hadleri aşmayın. Birçok şeyler hakkında ise size rahmet olsun diye susup unutmaksızın açıklamada bulunmamıştır. Artık siz de o şeyleri aşıp bahse konu etmeyin."

Müslim'in Enes'den tahrîc ettiği hadisle şöyle denilmektedir: "Bizler, Ra-

sulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bir şey sormaktan menedildik."[25]

Buharî'de ise İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan şöyle rivâyet edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sorular sormayı hoş karşılamadı ve bunu ayıpladı."[26]

Bütün bu rivâyetler dinî mesele ve konularda gerek ashabın, gerekse ümmetin ilim adamlarının çok dikkatli olmalarına, lüzumsuz ve anlamsız sorular sorulmamasına yönelik bulunuyor. Aynı zamanda dinî bütün meselelerin kitap ve sünnetin ışığı altında çözülmesine dikkatlerimizi çekiyor.

5 no'lu Ebû Hureyre hadisinde ise bir başka önemli konu işleniyor. O da, dinî emirleri her kişi gücünün yettiği nisbette yerine getirir hükmüdür. Ayakta namaz kılmaya gücü yetmeyen kimse oturarak namazını kılar. Abdest alma imkânına sahip olmayan kişi teyemmüm eder. Şüphesiz bu misalleri çoğaltmamız mümkündür.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İnsanlara haram kılınmamış bir şey hakkında ısrarla sormak, ince eleyip sık dokumak menedilmiştir.
2. Allah (celle celaluhu)'nun ve peygamberinin kitap ve sünnette haram kılmadığı bir şeyi haram kılmaya hiç kimse yetkili değildir.
3. Helâl, Allah (celle celaluhu)'nun ve peygamberinin helal kıldığı şeylerdir. Haram da Allah ve peygamberinin haram kıldığı şeylerdir.
4. Ancak hayvanlardan bir hayvanın etinin yenilmesinin helâl veya haram olduğuna dair açıkça bir beyân bulunmadığı takdirde, o hayvanın parçalayıcı, yırtıcı dişlerinin veya bu anlamda pençe ve gagasının olup olmadığına bakılır. Varsa, o gruba- dahil edilerek eti haram kabul edilir. Yoksa, eti mübah olanlar arasına alınır. Bu durum da yine kitap ve sünnet dışına çıkılmamış olunur. Nitekim müctehid imamların da uyguladığı metod bu olmuştur.

25 Müslim/İman: 10, 11. Buharî/İlim: 6. Nesâî/Sıyam: 1

26 Buharî/İlim: 28, İ'tisam: 3

5. Helâlı haram kılan kimse İslâm adına cürüm işlemiş olur ki bu büyük bir günah olarak vasıflandırılmıştır.

6. Bilerek kasıtlı olarak helâlı haram, haramı da helâl kabul eden kimse dinden çıkıp mürted olur.

7. Kitap ve sünnette açıklanmış, hükmü belirlenmemiş bir şey hakkında soru sormak, ısrarla soruyu tekrarlamak caiz değildir.

8. Sorulan suale kitap ve sünnetten cevap çıkarıp vermeye bilgisi ve gücü yetmeyen kişinin kendi hevesine veya mantığına göre cevap vermesi haramdır.

9. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in açıkladığı ve kesin belirttiği konularda ihtilâf edip farklı görüşler ve yorumlar ortaya koymak mesele ve konuyu çarpıtır ve sünnetin hilâfına bir sonuca götürmüş olur. Bu da ümmet için bir tehlike işâreti sayılır.

10. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi neyden menetmişse, artık ondan kaçınmamız farz olur. Bize neyi emretmişse, onu gücümüzün yettiği nisbette yerine getirmemiz de farz ve vacib olur.

11. Helâl yalnız Kur'an'da helâl kılınanlar değildir. Kur'an'ın açıklaması ve gerekçesi anlamında olan hadis de helâl kılınan şeyler helâl kabul edilir ve bu da Kur'an'ın bir emri sayılır.

12. Kitap ve sünnette haram olduğu açıklanmayan bir şeyin avf kapsamına alındığını gösterir. O bakımdan Kur'an ve Sünnet'teki ana ve külli kaidelerin kapsamına girmiyorsa kıyasa gerek kalmaz ve mübah sayılır.

EVCİL HAYVANLARDAN ETİ MÜBAH OLANLAR

Bu konuya yukarıda kısmen yer vermiştik. Ancak önemine binaen onu müstakil bir başlık altında izah etmeyi uygun gördük.

Evcil hayvanlar denilince ilk anda şunlar hatırımıza veya gözümün önüne gelmektedir: Deve, at, eşek, sığır, koyun, keçi, tavuk, ördek, kaz, güvercin, kedi ve bunun dışında evcilleştirilen köpek, maymun ve çeşitli kuşlar.

Deve, sığır koyun, keçi, kaz ördek, hindi ve tavuk hakkında yukarıda gereken bilgiyi vermiş ve bunların etinin helâl olduğunu belirtmiştik. Bu hususta hiçbir ilim adamı farklı bir görüş ortaya koymamıştır. Hindi de evcil hayvanlar arasında bulunuyor ve eti helâl kabul edilmiştir.

At hakkındaki farklı ictihâd ve görüşleri yukarıya nakletmiş bulunuyoruz. Evcil eşek etinin Hayber'in fethinde haram kılındığı da ayrı bir tespit olarak bulunuyor.

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُورِ الْأَهْلِيَّةِ وَأَذِنَ فِي لُحُومِ الْخَيْلِ

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber gününde evcil eşek etini menetti. At etine ise izin verdi."[27]

وَفِي لَفْظٍ أَطْعَمَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ لُحُومَ الْخَيْلِ وَنَهَانَا عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ.

Diğer bir rivayette ise aynı hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize at eti yedirdi ve bizi eşek eti yemekten menetti."[28]

---

27 Müslim/Sayd: 24, 32. Ebû Dâvud/Et'ime: 33. Nesâî/Sayd: 31. Ahmed: 4/127, 192

28 Nesâî/Sayd: 29. Tirmizî/Et'ime: 5

وَفِي لَفْظٍ سَافَرْنَا يَعْنِي مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَكُنَّا نَأْكُلُ لُحُومَ الْخَيْلِ وَنَشْرَبُ أَلْبَانَهَا.

Başka bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber sefere çıktık. Bizler bu seferde at eti yiyor ve atların sütünden içiyorduk."[29]

وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ ذَبَحْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا وَنَحْنُ بِالْمَدِينَةِ فَأَكَلْنَاهُ.

Esma binti Ebi Bekir (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bir at kestik -ki biz o sırada Medine'de bulunuyorduk- ve onun etinden yedik."[30]

Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise aynı hadis şu lafızla nakledilmiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bir at kestik, onun etinden biz ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ehl-i beyti yedik."

وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَكَلَ لَحْمَ دَجَاجٍ.

Ebû Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i tavuk etinden yerken gördüm."[31]

Bundan önceki kısımda müctehid imamların konuyla ilgili görüş ve çıkarımlarını belirttiğimizden burada tekrar etmek istemiyoruz. At eti kimine göre mübah, kimine göre mekruh, Hâlid b. Velid (radıyallahu anh)'dan yapılan bir rivayette haram olduğu söz konusudur. Ancak Hâlid'den yapılan rivayetin isnadı pek sağlıklı değildir.

---

29 Darekutnî/Neylü'l-Evtar: 8/125

30 Buharî/Zebayih: 27. Müslim/Sayd: 38

31 Buharî/Zebayih: 26, Meğâzî: 73. Müslim/Eyman: 9. Dârimî/Et'ime: 27. Ahmed: 4/394, 397, 401, 406

Evcil eşek hakkında ise İbn Abbas (radıyallahu anh) ve Hz. Aişe (radıyallahu anha) dışında kalan ilim adamlarının hepsi görüş birliğiyle haram olduğunu belirtmişlerdir.[32]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

27 no'lu Câbir hâdisi sahih olup çıkarıma salihtir. Hayber Savaşı hicri altıncı yılda meydana gelmiştir. Buna göre, Hayber'in fethinden önce evcil eşeğin eti yeniliyordu. İslâmî ahkâm tedricen indiğine göre, bu hususta tahrîm hükmü de ancak hicrî altıncı yılda açıklanmıştır.

Böylece evcil eşek eti haram kılınmıştır ve bu hüküm kıyamete kadar bakidir. İbn Abbâs (radıyallahu anh) ile Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın görüşleri ashab tarafından itibar görmemiş ve dayandıkları ayette açık bir beyân bulunmamaktadır. Kaldı ki, tahrîm hakkında sahîh rivâyetler bulunuyor.

Ancak şunu da söyleyebiliriz: Bu mesele hakkında İbn Abbas ve Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan nakledilen rivâyetin sıhhat derecesi kesinlik kazanmamıştır. O bakımdan hiçbir zaman çıkarıma salih görülmemiştir. Rivâyette iki zayıf râvi bulunuyor.[33]

Hadis ayrıca at etinin mübah olduğuna, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in buna izin verdiğine açık şekilde delâlet etmektedir. İmam Ebû Hanîfe, bu hayvanın savaşlarda çok işe yaradığını ve neslinin artmasının gerekli olduğunu dikkate alarak etini mekruh saymıştır. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed bu hususta Ebû Hanîfe'ye muhalefet ederek sahîh hadisle çıkarımda bulunmuşlar ve helâl olduğunu belirtmişlerdir.

Böylece at eti hakkında yapılan rivâyetler tevatür derecesine ulaşmakta ve her türlü şüpheyi gidermektedir.

Eğer dinî hükümler sırf kıyas veya aklı ölçüsüne dayandırılmış olsaydı, o zaman evcil eşekle at arasında bir fark gözetmemek gerekirdi. Ama gerçek hiç de öyle değildir. Şâri' birini haram, diğerini helal kılmıştır. Bu konuda ciddi ilmî araştırmalar aradaki farkın hikmetini bir gün ortaya çıkarabilir ümidindeyiz.

---

32 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/65

33 Neylü'l-Evtar: 8/126

Tabiînlerden bir kısmı ashabdan yaptıkları rivâyette, ashabın hemen hepsinin aynı görüşte olduklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca Dârekutnî'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette ise, yukarıdaki rivâyetin aksine şöyle denilmiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) evcil eşek etini menetti ve at eti (nin yenilmesini) emretti."

Tahavî ve İbn Hazm'ın İkrime b. Ammar tarikiyle yaptıkları rivâyette, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in evcil eşek, at ve katır etini menettiği belirtilmiştir. Ancak hadisin isnadında yer âlân İkrime ile Yahya b. Ebî Kesir zayıftırlar. O bakımdan onların rivâyetiyle çıkarım uygun görülmemiştir. Yahya b. Kattan da Yahya b. Ebî Kesir'in hadisinin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[34]

Böylece at etine ruhsat verildiği, evcil eşek etinin haram kılındığı kesinlik kazanmıştır. Bu konuda sekiz kadar daha sahih hadis bulunuyor. Onları da meâlen kitabımıza nakletmeyi uygun gördük:

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ قَالَ حَرَّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لُحُومَ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ.

"Ebû Salebe el-Huşenî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) evcil eşek etini menetti."[35]

وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ نَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَنْسِيَّةِ نَضِيجًا وَنِيئًا.

Berâ' b. Azib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber gününde (Hayber'in fethinde) bizi pişmiş olsun çiğ olsun evcil eşek etinden menetti."[36]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ أَكْلِ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ.

34 Neylü'l-Evtar: 8/126

35 Buharî/Meğâzî: 35. Müslim/Sayd: 9, Et'ime: 6

36 Buharî/Humus: 20, Meğâzî: 38. Müslim/Sayd: 23, 25, 27, 30, 31,37

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) evcil eşek etini menetti."[37]

وَعَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ.

İbn Ebî Evfâ (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşek etini menetti."[38]

وَعَنْ زَاهِرٍ الأَسْلَمِيِّ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ الشَّجَرَةَ قَالَ إِنِّي لَأُوقِدُ تَحْتَ الْقُدُورِ بِلُحُومِ الْحُمُرِ إِذْ نَادَى مُنَادٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَاكُمْ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ.

Zahir el-Eslemî (radıyallahu anh)'dan -ki bu zat bey'âtür-rıdvanda ağaç altında bulunanlardan biridir- şöyle bilgi vermiştir: "Doğrusu ben eşek etini pişirmek üzere güvecimin altında ateş yakmaya çalışırken bir çağrıcı şöyle seslendi: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şüphesiz ki sizleri eşek etinden menetti."[39]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: قُلْتُ لِجَابِرِ بْنِ زَيْدٍ يَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ لُحُومِ الْأَهْلِيَّةِ قَالَ: قَدْ كَانَ يَقُولُ ذَلِكَ الْحَكَمُ بْنُ عَمْرٍو الْغِفَارِيُّ عِنْدَهَا بِالْبَصْرَةِ وَلَكِنْ أَبَى ذَلِكَ الْبَحْرُ ابْنِ عَبَّاسٍ وَقَرَأَ قُلْ لاَأَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَى مُحَرَّمًا.

Amr b. Dînar (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Câbir b. Zeyd'e şöyle dediğini bildirmiştir: "Bazıları Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in evcil eşek etini menettiğini iddia ediyorlar?" O da şu cevabı vermiştir: "Bû haberi bize Basra'da Hakem b. Amr el-Gıffarî verdi. Ama bunu deniz misali (geniş bilgisi olan) İbn Abbas (radıyallahu anh) kabul etmedi ve şu âyeti okudu: "De ki, bana vahyolunanda ölü (ölmüş hayvan), akıtılmış kan, domuz eti -ki o murdardır- ilâhî sınırı aşıp günah işleyerek Allah'tan başkası adına kesilen

37 Buharî/Zebayih: 28, Humus: 20, Meğâzî: 38

38 Buharî/Humus: 20, Meğâzi: 38. Ahmed: 2/21, 102, 4/48

39 Buharî/Marza: 16, Meğâzî: 15. Ahmed: 1/153

hayvandan gayrisini, yemek isteyen haram sayıldığıyla ilgili (bir emir, bir hüküm) bulamıyorum."[40]

Bu rivâyette İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın sahîh hadislerden olmadığı ve delil olarak yukarıda meâlini verdiğimiz Enam suresi 145. âyeti seçtiği anlaşılıyor.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَرَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ كُلَّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ وَالْمُجَثَّمَةَ وَالْحِمَارَ لِإِنْسِيَّ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette: "Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hayber gününde canavarlardan yırtıp parçalayıcı yan dişleri olanların hepsini, pençesiyle yakalayıp üzerinde durarak parçalayıp öldürülen kuşları ve bir de evcil eşeği haram kıldı."[41]

وَعَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ أَصَابَتْنَا مَجَاعَةٌ لَيَالِيَ خَيْبَرَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ خَيْبَرَ وَقَعْنَا فِي الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ فَانْتَحَرْنَاهَا فَلَمَّا غَلَتْ بِهَا الْقُدُورِ نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللهِ ﷺ اَنْ اَكْفِئُوا الْقُدُورَ لاَ تَأْكُلُوا مِنْ لُحُومِ الْحُمُرِ شَيْئًا فَقَالَ نَاسٌ إِنَّمَا نَهَى عَنْهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ لِاَنَّهَا لَمْ تُخَمَّسْ وَقَالَ آخَرُونَ: نَهَى عَنْهَا أَلْبَتَّةَ.

İbn Ebî Evfâ (radıyallahu anh)'dan yapılan bir diğer rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Hayber Savaşı'nda birkaç gece aç kaldık. Hayber'i fethettiğimiz gün evcil eşekler arasına düşüverdik ve onları kestik. Güveçler bu eşek etiyle kaynamaya başlayınca bir çağrıcı şöyle seslendi: Güveçlerin altındaki ateşi söndürün, evcil eşeklerin etinden bir şey yemeyin."[42]

Bunun üzerine orada hazır bulunanlardan bir kısmı "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) humus dışı kalır diye bizi bundan menetti" diyerek yorumda bulunurken, bir kısmı da "hayır, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu kesinkes menetti" dediler.

40 Buharî/Zebayih: 28, Humus: 30, Meğâzî: 38

41 Tirmizî/Sayd: 11, Et'ime: 6. Taberânî/Sayd: 13, 14

42 Buharî/Et'ime: 6. Müslim/Sayd: 26, 28, 29. Ahmed: 4/354, 356, 5/367

35 no'lu Ebû Sa'lebe hadisi sahihtir. Evcil eşek etinin haram kılındığı belirtilmektedir. Bu anlatımdan yabanî eşek ve zebra etinin helal olduğu hükmü de ortaya çıkmış bulunuyor.

36 no'lu Berâ' hadisi de sahih olup çıkarıma salihtir. Hadis, Hayber fethinden önce evcil eşek etinin mübah olduğu, bu fetihten hemen sonra haram kılındığına ve ne pişmişine, ne de çiğine cevaz verilmediğine kesin biçimde delâlet etmektedir.

Hadiste pişmiş ve çiği söz konusu edilmesinin sebeplerinden birinin, o sırada ashabın evcil eşekleri kesip tencerelerde kaynatmakta olduklarıdır. Tahrîm emri verilince artık tenceredeki pişmiş olanından da yenilmemesi belirtilmiştir.

37 no'lu İbn Ömer hadisi de sahih olup hem çıkarıma salihtir, hem de diğer hadislerle birbirlerini kuvvetlendirmektedir.

38 no'lu İbn Ebî Evfâ hadisi de sahihtir. Aynı hükmü ifade etmekte olup konuya ağırlık kazandırmaktadır.

39 no'lu Zâhir hadisi de sahihtir. Hayber fethinde kesilip pişirilmekte olan evcil eşek etinin haram kılındığına açık biçimde delâlet etmekte ve ne pişmişine, ne de çiğine cevaz verilmediğine işâret edilmektedir.

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu yasak emrini duyurmakla görevli olan zat kimine göre Bilal, kimine göre Ebû Talha (radıyallahu anh)'dır.

40 no'lu Amr b. Dînar hadisi de sahihtir. Ashabın evcil eşek eti hakındaki görüş ve rivâyetleri, onun tahrimine delâlet ederken, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın En'âm Sûresi 145. âyetten istinbatla bunun haram olmadığını belirtmiştir. Şüphesiz İbn Abbas (radıyallahu anh) bu tespit ve ictihadında yalnız kalmıştır. Ancak bir rivâyete göre, Hz. Aişe (radıyallahu anha) da onun görüşüne katılmıştır. Cumhur ise, evcil eşek etinin kesin olarak haram kılındığına kabul eder ve sıhhatli olan da budur.

41 no'lu Ebû Hureyre hadisini Tirmizî tahrîc edip sahîhlemiştir. İmam Ahmed de bunun sahih olduğunu belirtmiştir. Hayber fethinde üç şeyin haram kılınıp yasaklandığı açıklanmaktadır:

1. Canavarlardan yırtıcı parçalayıcı yan dişleri olanlar,

2. Yakaladığı avının üzerinde durup pençe ve keskin gagasıyla onu parçalayan kuşlar,

3. Evcil eşekler.

Birinci ve ikinci tahrîm hükmü aynı zamanda birer ana kaideyi yansıtmaktadır. Canavarlardan yırtıcı, parçalayıcı yan dişleri olanların hepsinin eti haramdır yenilmez. İmam Şâfiî tilki ve sırtlan eti yenilir diye bir ictihadda bulunmuşsa da hadiste yer alan külli kaideye ters düşmektedir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu iki yırtıcının da haram olduğunu ifâde etmişlerdir.

Aynı zamanda kuşlardan da keskin pençeli, parçalayıcı ve öldürücü gagası olanların eti haramdır. Bu da külli bir kaideyi yansıtmaktadır.

42 no'lu İbn Ebî Evfâ hadisi de sahîh olup evcil eşek etinin pişmiş ve çiğinin haram kılınıp yasaklandığını bildirmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Evcil eşek eti haramdır.
2. Hayber fethinden önce ise, müslümanlar bu hayvanın etinden yararlanırlardı.
3. At eti mübah kılınmıştır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, savaşta kullanıldığı ve bu iş için ihtiyaç fazlasıyla hissedildiği için eti mekruhtur.
4. At eti mübah kılındığı gibi sütü de mübah kılınmıştır.
5. Tavuk ve horoz eti helâldir ve bu hüküm kıyamete kadar bâkidir.
6. Evcil eşek etinin pişmişi de, çiği de haramdır.
7. Canavarlardan parçalayıp öldürücü yan dişleri olanların eti haramdır.
8. İmam Şâfiî bunlardan tilki ile sırtlanı istisna etmiştir. Müctehidlerin çoğuna göre, bu ikisinin de eti haramdır, yenilmez.
9. Keskin kuvvetli pençesi ve yırtıcı öldürücü gagası olan her kuş da haram kılınmıştır.

YABANİ HAYVANLAR VE KUŞLAR

Bu iki cins hayvan daha çok etoburlar grubuna girer. Daha çok leş yemekle geçinirler. Şüphesiz bu yapıda olan hayvan etinin insanda olumsuz tesir bırakacağı, hatta birtakım hastalıklara yol açacağı şüphe götürmemektedir. Bu hayvanların sindirim sistemi belirtilen mikroplu, zararlı ve kokuşmuş leşleri sindirmeye ne kadar müsait olursa olsun, etlerinde bırakacağı olumsuz sonuçlar inkâr edilemez. İslâm ise, insanın çok şerefli, aziz ve saygıdeğer bir canlı olduğunu ilân eder. O bakımdan insan ruhuna, bedenine zarar veren, aklî dengesini bozan, şuurunu zedeleyen, onda dengesizlik meydene getiren yiyecek ve içecekler haram veyahut mekruh kılınıp yasaklanmıştır.

Hatta sokaklarda insan ve başka canlıların dışkısını yiyen tavuk, keçi, deve kesilmek istendiğinde en az üç gün, en çok yedi gün muhafaza altına alınıp vücuduna giren pisliğin eserinin kalkması beklenir.

O bakımdan yırtıcı parçalayıcı yan dişleri bulunan ve diğer canlıları parçalayıp yemekle geçinen, her çeşit leş ve kokuşmuş et ve kanı yiyen yabanî hayvanların eti haram kılınmıştır. Aynı zamanda öldürücü tırnakları ve parçalayıcı gagası olan şahin, atmaca, doğan, karga ve benzeri hayvanların da eti tahrîm hükmü kapsamına alınmıştır.

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ فَأَكْلُهُ حَرَامٌ.

Ebû Salebe el-Huşeni (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yırtıcı hayvanlardan parçalayıcı öldürücü yan dişi olanların hepsinin yenilmesi haramdır."[43]

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ

43 Buharî/Tıb: 11. Ebû Dâvud/Sünnet: 5, Et'ime: 25, 32

وَكُلِّ ذِي مِخْلَبٍ مِنَ لطَّيْرِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) canavarlardan öldürücü, parçalayıcı yan dişi olan ile kuşlardan da parçalayıcı tırnakları olanların hepsinin yenilmesini menetti."[44]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ حَرَّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ لُحُومَ الْحُمُرِ لْإِنْسِيَّةِ وَلُحُومَ الْبِغَالَ وَكُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ وَكُلَّ ذِي مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu haberi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber günü evcil eşek etini, katır etini, canavarlardan parçalayıcı yan dişi olan her hayvanı, kuşlardan keskin öldürücü tırnağı olanların hepsini haram kıldı."[45]

وَعَنِ الْعِرباضِ بْنِ سَارِيَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ حَرَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ كُلَّ ذِي مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ وَلُحُومَ الْحُمُرَ لْأَهْلِيَّةِ وَالْخُلْسَةَ وَالْمُجَثَّمَةَ.

İrbad b. Sâriye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber gününde kuşlardan her yırtıcı, parçalayıcı tırnağı olanı, evcil eşek etini, canavarın yakalayıp yaraladığı eti yenen hayvanı adamın yetişip canavardan alması ve henüz kesmeden o hayvanın ölmesi durumunda onun etini, parçalayıcı tırnağıyla yakalayıp altına alarak üzerinde duran kuşun avladığı hayvanı ele geçirip henüz kesmeden ölmesi halinde onun etini haram kılmıştır."[46]

44 Buharî/Zebayih: 27, 29, Tıb: 57. Müslim/Sayd: 11. Tirmizî/Sayd: 9, Et'ime: 6, 7 Siyer: 11. Ahmed: 1/147

45 Tirmizî/Sayd: 11. Ebû Dâvud/Et'ime: 25, 32. Nesâî/Sayd: 60. İbn Mâce/Zebayih: 14. Ahmed: 3/323, 356, 362, 4/89

46 Tirmizî/Sayd: 9. Ahmed: 4/117, 127, 3/323

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Az önceki konularda bu hususa temas edildi ve müctehid imamların görüş ve ictihadları nakledildi.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

43 no'lu Ebu Sa'lebe hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Hadis, küllî bir kaide vermektedir: Yırtıcı parçalayıcı yan dişleri bulunan her canavarın eti haramdır. Bu kaidenin ışığı altında, aslan, kaplan, puma, leopar, jaguar (pars), çita ve benzeri yırtıcı hayvanlar tahrîm kapsamına girer. O bakımdan bunların eti haramdır yenilmez.

44 no'lu İbn Abbas hadisi de sahihtir. İki ana kaide vermektedir: Yırtıcı, parçalayıcı yan dişleri olan canavarlar ve bir de yırtıcı öldürücü tırnakları olan kuşlar haramdır. Yani bunların eti haram kılınmıştır.

Ne var ki, mücdehid imamlar bazı rivâyetleri de dikkate alarak bu küllî kaidenin kapsamına girmeyen bazı kuşları da haram saymışlardır. Meselâ hüdhüd ve kırlangıç.

45 no'lu Câbir hadisi sahihtir. Evcil eşşek haram kılındığı gibi katır eti de haram kılınmıştır. Zira bu iki cins hayvan arasında müşterek bağ bulunuyor. Aynı zamanda İbn Abbas hadisinde olduğu gibi canavar ve kuşlar hakkında iki ana kaideyi yansıtmaktadır.

46 no'lu İrbad hadisi yukarıdaki tahrîm hükümlerine delâletle birlikte bir de bir canavar veya parçalayıcı kuşun yakaladığı avı ele geçiren kimsenin onu şer'î şekilde kesmeden ölmesi halinde etinin yenilmeyeceği hükmünü taşımaktadır.

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, İmam Şâfiî bu ana kaidenin dışında tilki ile sırtlanı birer istisna olarak mübah saymıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yırtıcı, parçalayıcı yan dişleri olan her hayvanın eti haramdır.
2. Yırtıcı, parçalayıcı tırnak ve gagası olan her kuşun eti haramdır. Bunun gibi devamlı leşe konan ve o gibi etler yiyerek geçinen kuşların

da etinin haram olduğunu müctehidlerden bir kısmını belirtmiş bulunuyor.

3. Evcil eşek eti ve katır eti haramdır.

4. Parçalayıcı bir kuşun yakalayıp yaraladığı eti yenilen bir hayvanı onların ağzından ve pençesinde kurtaran kimse, kurtardığı, henüz şer'î şekilde kesmeden ölürse artık eti haram olur yenilmez.

5. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, etobur olup et yiyerek geçinen her hayvan siba' yani canavarlar kapsamına girer. O bakımdan fil, sırtlan, yaban faresi (arap tavşanı) ve kedi eti haramdır yenilmez.

6. Eti yenen bir hayvan atış için hedef seçilir ve diri diri ok veya ateşli bir silahla delik-deşik edilirse, onun da eti haram olur yenilmez.

7. Sözü edilen hayvanlarla ilgili tahrîm hükmü Medine dönemine aittir. En'âm suresi 145. âyet ise Mekke döneminde inmiştir. O bakımdan âyette bu hayvanların haram kılınmadığı delil gösterilemez. Hem hadis, âyetteki umumiliği hususlandırmaktadır.

8. Sadece Kur'ân'ı tek kaynak kabul edip hadislerle amel edilmeyeceğini iddia etmek anlamsız, kaynaksız ve son derece sakıncalıdır. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), az yukarıda meâlen naklettiğimiz sahih hadiste: "Bana Kur'ân ve onunla beraber bir misli verildi" buyurulmuştur. Kur'ân'daki genel hükümler, esneklikler, ana kaideler ancak hadislerle açıklanabilir. Kişilerin indî görüş ve yorumlarına terkedilmez.

9. Kitap ve sünnet iki ana kaynak olarak belirlenmiştir ve kıyamete kadar da öyle kalacaktır.

KEDİ VE KÖPEK ETİ

Kedinin birçok türleri vardır. Evcil kedi, yaban kedileri, orman kedisi, gri renkli kara ayaklı kaffır kedisi bu cümledendir. Bunlar da etoburlar grubuna girerler ve o bakımdan etleri haram kılınmıştır. Vaşak da kedi ailesinden sayılır ve son derece yırtıcıdır. Onun da eti haram kapsamına alınmıştır.

Bir gece hayvanı kirpinin de eti haram kılınmıştır. Ancak ilim adamlarından bazısı bunun mekruh, bazısı da mübah olduğunu söylemiştir.

Kirpi genellikle sürüngenleri yakalayıp yiyerek geçinir. Özellikle de yılan etinden çok hoşlanır. Kış aylarını toprak altında veya bir ağacın kovuğunda derin bir uyku içinde geçirir.

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ أَكْلِ الْهِرِّ وَأَكْلِ ثَمَنِهَا.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kedi etini yemeyi ve kedi satışıyla elde edilen parayı harcayıp yemeyi menetmiştir."[47]

وَعَنْ عِيسَ بْنَ نُمَيْلَةَ الْفَزَارِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ بْنِ عُمَرَ فَسُئِلَ عَنْ أَكْلِ الْقُنْفُذِ فَتَلاَ هَذِهِ الْآيَةِ قُلْ لاَ أَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا اَلْآيَةَ فَقَالَ شَيْخٌ عِنْدَهُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: خَبِيثَةٌ مِنَ الْخَبَائِثِ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: إِنْ كَانَ قَالَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَهُوَ كَمَا قَالَ.

47 Tirmizî/Büyu': 49. Ebû Dâvud/Büyu': 62, Et'ime: 32

İsâ b. Numeyle el-Ferazî'den yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın yanında bulunuyordum. Kendisinden kirpinin yenilip yenilmeyeceği soruldu. O da şu âyeti (En'âm sûresi 145) okudu: "De ki, bana vahyolunanlar içinde ölü, akıtılmış kan, domuz eti -ki o murdardır-, İlâhî sının aşıp günah işleyerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başkasının yiyecek olan bir kimseye haram sayıldığıyla ilgili (bir emir, bir hüküm) bulamıyorum."

O sırada İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın yanında yaşlı bir zat da bulunuyordu. Bu zat şöyle dedi: "Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini duydum: Kirpi, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında anıldı. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "O da habâisden bir habistir" buyurdu. Bunun üzerine İbn Ömer (radıyallahu anh): "Eğer bunu Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) söylemişse, mutlaka O'nun buyurduğu gibidir" diyerek kendi görüş ve yorumundan vazgeçti.[48]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Kaffal'a göre, Araplar kirpi yemekte bir beis görmezdi. O bakımdan Kaffal diyor ki: Eğer hadis sahihse, kirpi eti haram sayılır.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'e göre, mekruhtur. Bu kerahet tahrîm derecesinde değildir.

İmam Şafiî, İmam Leys ve Ebû Sevr'e göre, etine ruhsat verilir. Yani yenilmesi mübahtır.

Ahmed b. Hanbel'e göre, kirpi de habaisdendir ve eti haramdır.[49]

Kedi etine gelince:

İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre evcil kedi haramdır, eti yenilmez. Kara kedisi hakkında İmam Şâfiî'den iki rivâyet bulunuyor, İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre o evcil kedi gibi haramdır.[50]

48 Ebû Dâvud/Et'ime: 29. Ahmed: 2/281

49 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 11/71, 72

50 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 11/76

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

47 no'lu Câbir hadisinin isnadında Ömer b. Zeyd es-San'ânî bulunuyor: İmam Münzirî ile İbn Hibban: "Onun hadisi delil gösterilmez" demişlerdir. Bu zat sadece Muharib b. Dessar ve Ebû Zübeyr ve bundan Abdurrezzak rivâyet etmiştir.[51]

Bu konuda köpek ve kedi satışından elde edilen paranın haram kılındığına dair Müslim kendi Sahih'inde bir rivâyete yer vermiştir. Böylece Câbir hadisi bu rivâyetle kuvvetlenmektedir. O bakımdan delil sayılabilir.

48 no'lu İsa hadisinin isnadı üzerinde durulmuştur. Belirtilen tarikle isnadının böyle olmadığına dikkat çekmiştir. O bakımdan hadisin isnadı güçlü değildir. Arada meçhul bir şeyh bulunuyor.[52] Bülûğu'l-Meram'da ise bu hadisin isnadının zayıf olduğu belirtilmiştir.[53]

Böylece gerek evcil, gerekse yabanî kendinin haram olduğu çıkarım edilmiş bulunuyor. Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere İmam Şâfiî yabanî kedi hakında farklı bir görüş ortaya koymuştur. Ne var ki ondan bu konuda farklı hüküm ifade eden bir diğer rivâyet daha yapılmıştır.

Habâis Kur'ân nassıyla haram kılındığına göre, kirpi de habaisten sayılmıştır. Nitekim Ebû Tâlib ile İmam Yahya da bunun tahrîmine kabul etmişlerdir. Kaffal da aynı görüştedir. Ancak Araplar'ın daha önce kirpi etini yedikleri bilinmektedir.

İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Ahmed 'in bu mesele hakkındaki görüş ve yorumunu destekleyen bir rivâyet de Milkam b. Teleb'den, o da babasından yapmıştır. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arkadaşlık ettim, yanında bulundum. Yeryüzü haşeratının tahrîmiyle ilgili O'ndan bir şey duymadım."

Ancak onun duymamış olması, bu hususta bir hadis varid olmadığını hiçbir zaman göstermez ve bu sözü delil kabul edilmez. Sonra da bu rivâyetin

51 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/198-6114 no'lu Ömer.

52 Neylü'l-Evtar: 8/132

53 Fethu'l-allam li-Şerhi Bulûği'l-Meram: 2/282. Medine.

isnadı da güçlü değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hanefî ve Mâliki imamlarına göre, kirpi eti mekruhtur.
2. İmam Ahmed'e göre, kirpi habaisdendir ve eti haramdır.
3. İmam Şâfiî, İmam Leys ve İmam Sevrî'ye göre, kirpi etine ruhsat verilebilir.
4. Evcil kedi dört imama göre de haramdır yenilmez.
5. İmam Şâfiî'ye göre, yabanî kara kedisine ruhsat verilebilir.
6. İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre, ister evcil, ister yabanî olsun kedi eti haramdır yenilmez.
7. Kedi alım satımında bulunmak caiz değildir. O bakımdan kedi - satışından elde edilen para yenilmez.
8. Kirpinin küçük türü de büyük türü gibi mekruhtur.

KELER - KELTENKELE

Arapça "dabb" diye anılan keler ve kertenkele sürüngenler takımındandır. Bunların birçok çeşitleri bulunuyor: Yeraltında yaşayanları, ağaç üzerinde yaşayanları, suda yüzenleri yani su yüzeyinde koşanları vardır. Renk değiştirme kabiliyetinde olan bukalemun gibi türleri vardır. Kelerler-kertenkeleler genellikle küçük böcekleri yiyerek geçinirler.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَلَى مَيْمُونَةَ وَهِيَ خَالَتُهُ وَخَالَةَ ابْنِ عَبَّاسٍ فَوَجَدَ عِنْدَهَا ضَبًّا مَحْنُوذًا قَدِمَتْ بِهِ أُخْتُهَا حُفَيْدَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ مِنْ نَجْدٍ فَقَدَّمَتِ الضَّبِّ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى الضَّبِّ فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنَ النِّسْوَةِ الْحُضُورِ: أَخْبِرْنَ رَسُولَ اللهِ ﷺ بِمَا قَدَّمْتُنَّ لَهُ قُلْنَ هُوَ الضَّبُّ يَارَسُولَ اللهِ فَرَفَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَهُ فَقَالَ خَالِدُ بْنَ الْوَلِيدِ: أَحَرَامُ الضَّبُّ يَارَسُولَ للهِ قَالَ: لاَ وَلَكِنْ لَمْ يَكُنْ بِأَرْضِ قَوْمِي فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ قَالَ خَالِدٌ: فَاجْتَرَرْتُهُ فَأَكَلْتُهُ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يَنْظُرُ فَلَمْ يَنْهَنِي

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Halîd b. Velid'in ona şöyle haber verdiği belirtilmektedir: Hâlid b. Velîd (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber Meymune (radıyallahu anha)'nın evine girmişler -ki bu hanım hem İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın, hem de Hâlid (radıyallahu anh)'ın teyzesi oluyordu- Meymune (radıyallahu anha)'nın yanında güneşte pişirilmiş bir kertenkele bulunuyordu. Bunu, onun kızkardeşi Hufeyde binti Hâris, Necd'den göndermişti. Meymune (radıyallahu anha)'da o kertenkeleyi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e takdim etti. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) elini

ona doğru uzatırken orada hazır bulunan kadınlardan biri şöyle dedi: "Ne ikram ettiğini Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber versen ya?" Onlar da: "Bu, keler etidir" dediler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) elini (sofradan) kaldırıp çekti. Hâlid b. Velid (radıyallahu anh): "Ya Rasulallah! Keler haram mıdır?" diye sordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: "Hayır, haram değildir. Ancak benim kavmimin toprağında (bu tür) keler mevcut değildir. O bakımdan onu yemeyi kendim için hoş görmüyorum!"

Hâlid devamla diyor ki: "Onu kendime doğru çektim ve yedim. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'de bana bakıyordu, ama beni ondan menetmedi."[54]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ عَنِ الضَّبِّ فَقَالَ: لاَ آكُلُهُ وَلاَ أُحَرِّمُهُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den keler-kertenkele hakkında soruldu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sorana şu cevabı verdi: "Ondan yemiyorum ve haram da kılmıyorum."[55]

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ مَعَهُ نَاسٌ فِيهِمْ سَعْدٌ فَأُتُوا بِلَحْمِ ضَبٍّ فَنَادَتِ امْرَأَةٌ مِنْ نِسَائِهِ: إِنَّهُ لَحْمُ ضَبٍّ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: كُلُوا فَإِنَّهُ حَلاَلٌ وَلَكِنَّهُ لَيْسَ مِنْ طَعَامِي.

Diğer bir rivâyette ise İbn Abbas şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bir grup insan bulunuyordu ki Sa'd da onların arasında idi. Derken kertenkele eti getirdiler. Kadınlarından biri "o kertenkele etidir" diye seslendi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Sizler yeyiniz, çünkü gerçekten o helâldir. Ancak o benim yiyeceğim

54 Buharî/Zebayih: 33, Et'ime: 10. Müslim/Sayd: 44. Ebû Dâvud/Et'ime: 27. Taberânî/İsti'zan: 10

55 Müslim/Sayd: 39, 40. Tirmizî/Et'ime: 3. Ebû Dâvud/Et'ime: 27. Dârimî/Sayd: 8. Nesâî/Sayd: 26. Ahmed: 2/9, 10

değildir" buyurdu.[56]

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالَ فِي الضَّبِّ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَمْ يُحَرِّمْهُ وَإِنَّ عُمَرَ قَالَ: إِنَّ اللهَ لَيَنْفَعُ بِهِ غَيْرَ وَاحِدٍ وَإِنَّمَا طَعَامُ عَامَّةِ الرِّعَاءِ مِنْهُ وَلَوْ كَانَ عِنْدِي طَعِمْتُهُ

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) kertenkele hakkında şunu söylemiştir: "Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu haram kılmamıştır. Sonra Ömer (radıyallahu anh) devamla şöyle demiştir: "Şüphesiz ki Allah bununla nice kimselere fayda sağlamıştır. Hem genellikle çobanların yiyeceği de kertenkeledir. Eğer şu anda yanımda olsaydı ondan yerdim."[57]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِضَبٍّ فَأَبَى اَنْ يَأْكُلَ مِنْهُ وَقَالَ: لاَ أَدْرِي لَعَلَّهُ مِنَ الْقُرُونِ الَّتِي مُسِخَتْ.

Yine Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e keler getirildi. Onu yemekten kaçındı ve şöyle buyurdu: "Bilemiyorum belki mesha uğrayan yani insan iken hayvan şekline dönüştürülen geçmiş asırdaki yaşayanlar olabilir."[58]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ أَعْرَابِيًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي فِي غَائِطٍ مَضَيَّةٍ وَإِنَّهُ عَامَّةُ طَعَامِ أَهْلِي قَالَ: فَلَمْ يُجِبْهُ فَقُلْنَا: عَاوِدْهُ فَعَاوَدَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ ثُلاَثًا ثُمَّ نَادَاهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الثَّالِثَةِ فَقَالَ:ا أَعْرَابِيُّ: إِنَّ اللهَ لَعَنَ أَوْغَضِبَ عَلَى سِبْطٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَمَسَخَهُمْ دَوَابَّ يَدِبُّونَ فِي الْأَرْضِ وَلاَ أَدْرِي لَعَلَّ

56 Buharî/Ahad: 6. Müslim/Sayd: 42, 47. İbn Mâce/Sayd: 16. Nesâî/Sayd: 26 Ahmed: 1/326

57 Müslim/Sayd: 49, 50. İbn Mâce/Sayd: 16. Ahmed: 3/5, 342

58 Müslim/Sayd: 26. İbn Mâce/Sayd: 16. Ahmed: 3/41

هَذَا مِنْهَا فَلَمَّ آكُلْهَا وَلاَ أَنْهَى عَنْهَا.

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette:

Bedevilerden biri Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle sordu: "Doğrusu ben genişçe keler-kertenkele vadisinde bulunuyorum ve kertenkele çoluk-çocuğumun genellikle yiyeceği olarak bulunuyor?"

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona cevap vermedi. Biz o bedeviye sorunu tekrar et dedik. O da tekrar sordu ve üç defa tekrarladı ve her üç defasında da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona cevap vermedi. Sonra üçüncü defasında (biraz sustuktan sonra) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o bedeviye seslenerek şöyle buyurdu:

"Ya bedevi, şüphesiz ki Cenâb-ı Hak israiloğullarından bir kabile, bir kola gazabda bulunup onları yeryüzünde yüzükoyun hareket eden canlılara çevirdi. Bilemiyorum, belki de bu kertenkeleler onlardan olabilir. O bakımdan ben bundan yemiyorum ve yenilmesini de menetmiyorum."[59]

Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen sahîh hadislerde meshedilenlerin hiçbir nesli olmadığı belirtilmiştir. Tabi vahiy inmeden önce Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda fazla bir şey bilemez. Onun kertenkele hakkındaki bu tereddüdü vahiy inmeden önce olmuştur.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Akıcı kanı olmayan yılan, akrep, çiyan ve karada yaşayan diğer bütün haşerat, fare, maymun, kirpi, keler-kertenkele ve benzeri canlılar haramdır yenilmez. Ancak Şâfiîler'e göre, keler-kertenkele helâldir yenilir.

Hanefîler keler-kertenkele konusunda ilgili hadislerle değil, Araf sûresi 157. âyette geçen şu cümleyi delil olarak seçmişlerdir: **"Onlara temiz, iyi faydalı şeyleri helâl kılar. Habâisi (kötü, zararlı şeyleri) haram kılar."**

Şüphesiz İmam Ebû Hanîfe'nin bu meselede belirtilen âyeti delil seçmesinin bazı sebepleri söz konusudur: Ya bu konudaki sahih hadisler kendisine

59 Ahmed: 3/3, 19, 62. İbn Mâce/Sayd: 16

ulaşmamıştır. Veyahut haber-i ahad kapsamında olduğundan bunlarla çıkarım etmemiştir. Ancak ikinci şık biraz zayıftır. Zira keler-kertenkele hakındaki rivâyetlerin çokluğu onu şöhret derecesine ulaştıracak sayıdadır.

Hicrî beşinci, altıncı, yedinci yıllarında ve bu yıllardan sonra kendi mezhep imamlarının görüş ve ictihadının isabetini ortaya koymak isteyen fukaha, İmam Ebû Hanîfe'nin kertenkele hakındaki görüş ve ictihadına şu rivâyeti de delil olarak göstermişlerdir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kertenkele eti hediye edildi. O bunu yemekten kaçındı. Derken bir dilenci çıkageldi. Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) bu eti o dilenciye yedirmek istedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Yemediğin bir şeyi ona mı yediriyorsun?"buyurdu.[60]

Bu rivâyetin sıhhati üzerinde duranlar olmuştur. Aynı zamanda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o etten yememesi ve Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın onu bir dilenciye vermek istemesi ve buna karşı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "yemediğin bir şeyi ona mı yedirmek istiyorsun" ifadesi, kertenkele etinin haram olduğuna delâlet etmemektedir. "Gerçek iyilik ve hayra erişemezsiniz, tâ ki sevdiğinizi infak etmedikçe" meâlindeki Al-i îmrân 92. âyetine işarettir.

Şâfiîler'e göre: Karada yaşayan hayvanlardan davarlar, at, yabanî sığır, yabanî eşek, geyik, ceylan, sırtlan, keler-kertenkele, tavşan, tilki, arap tavşanı, vizon, sansar, samur eti helaldir. Katır, evcil eşek ve yırtıcı parçalayıcı yan dişi olan her canavar, yırtıcı parçalayıcı tırnaklan ve gagası olan her kuş haramdır.[61]

Hanbelîler'e göre: Sırtlan ve keler-kertenkele helâldir, eti yenilir. Sırtlanın mübah olduğu Sa'd, Ömer, Ebu Hureyre, Urve b. Zübeyr, İkrime ve İshak (radıyallahu anhum)'dan rivâyet edilmiştir. Ancak bu hayvan hakkında çok farklı rivâyetler mevcuttur. Nitekim İmam Ebu Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Sevrî bunun haram olduğunu belirtmişlerdir.[62]

Keler-kertenkele ise ilim adamlarının çoğuna göre mübahtır. Ömer b.

60 Kâsânî/Bedayi': 5/36, 37. Beyrut: 1394

61 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 565. Mısır: 1352-1933

62 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 11/82, 83

Hattab, İbn Abbas, Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, bu zatlar da kelere-kertenkeleye cevaz vermişlerdir. Yani bunlara göre bu hayvanın eti mübahtır, yenilir. İmam Mâlik, Leys, İmam Şâfiî ve İbn Münzir de aynı görüştedirler. İmam Sevrî ile İmam Ebû Hanîfe'ye göre haramdır yenilmez.

Şüphesiz iki tarafın da görüşlerinin isabetini ortaya koyan delilleri bulunuyor. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den ve bir de Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan kelerin-kertenkelenin yenilemeyeceğine dair rivâyet vardır.[63]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

54 no'lu İbn Abbas hadisi sahîh olup çıkarıma salihtir. Hadis, kelerin-kertenkelenin mübah olduğuna delâlet etmektedir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hayvanı yemeyi kendine hoş görmemiştir. Ümmetini ise bu hususta serbest bırakmıştır. Bundan çıkaracağımız netice şöyledir: Aç kalındığında, aile hayvanî ete fazla ihtiyaç hissettiği zamanlarda keler-kertenkele yenilebilir. Bolluk günlerinde ise yenilmemesi daha uygun olur. Özellikle çölde yaşayanlar, dağlık kesimlerde oturanlar zaman zaman buna ihtiyaç duyarlar.

Takdim edilen kertenkele etini Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yemeyip elini geri çekmesi ve yanında duran Halid b. Velid'in onu yemesine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in engel olmaması bu hayvanın helâl olduğuna yeterli delil sayılır.

55 no'lu İbn Ömer (radıyallahu anh) hadisi de sahihtir. Kelerin-kertenkelenin mübah olduğuna delalet etmektedir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bundan yememiştir.

57 no'lu Câbir (radıyallahu anh) rivâyeti de sahihtir. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın kertenkele etinin mübah olduğuna dair görüşünü yansıtmaktadır. Çobanlardan çoğunun da bu hayvanın etini yiyerek geçindikleri bildiriliyor.

58 no'lu Câbir hadisi üzerinde duranlar olmuştur. Zira mesha uğrayanların yani insan iken hayvan şekline dönüştürülenlerin neslinin olmadığına delâlet eden sahîh hadisler mevcuttur. Diğer bir ihtimal ise, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kertenkelenin mesha uğrayan önceki kavimlerden bir kavim olduğunu

63 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 11/84, 85

kesin biçimde ifade etmeyip "leâlle" kelimesiyle ifade etmiştir. Bu da, belirtilen hususta kendisine bir vahiy inmediğine ve sadece öyle sandığına delâlet etmektedir. Nitekim İmam Kurtubî de bu hadisi belirttiğimiz şekilde yorumlamıştır. "Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak mesha uğrayan için bir nesil var kılmamıştır"[64] meâlindeki hadis açık biçimde mesha uğrayanların neslinin devam ettirilmediğine delâlet etmektedir.

59 no'lu Ebû Sâid hadisiyle Câbir hadisi aynı mana ve hüküm üzerinde birleşmektedir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda kendisine vahiy indirilmeden önce bu hayvan hakkında kendi zannma göre bir yorumda bulunmuş ve sonra vahiy gelince bu yorumundan vazgeçmiştir. İbn Abbas (radıyallahu anh) ile Ömer (radıyallahu anhum)'un hadisleri buna açık şekilde delalet etmekte ve meshle ilgili hadislerin hükmünün kaldırıldığını göstermektedir.

Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettikleri bir diğer hadiste bizim bu yorumumuzu kuvvetlendirir anlamda şöyle duyurulmuştur:

"Şüphesiz ki Allah bir kavmi helâk etmeye veya azap etmeye görsün, artık onların neslini bırakmaz."

Böylece kelerin meshedilen bir kavmin devam eden nesli olduğu sözkonusu olmaktan çıkıyor.

Diğer bir hadiste ise bu husus çok açık ve net biçimde şöyle açıklanmıştır: "Şüphesiz Allah (celle celaluhu) mesih için bir nesil, onu takip eden bir soy meydana getirmemiştir. Maymunlar ve domuzlar mesh olayından önce de vardı."[65]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hanefiler'e göre, keler-kertenkele haramdır eti yenilmez.
2. Kişinin tiksinip yemediği bir yemeği bir dilenci veya fakire vermesi ciddi bir sadaka sayılmaz.
3. Sevdiğimiz şeylerden tasaddukta bulunmamız tavsiye edilmiştir.
4. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı şeyleri mübah kıl-

64 Müsned-i Ahmed: 1/390-Neylü'l-Evtar: 8/136

65 Müsned-i Ahmed: 1/413, 466

dığı halde kendisi o şeylerden yememiştir. Bu da O'nun peygamberlik derecesiyle ilgili bir husustur. Nitekim Tebük Seferi'ne çıktığında Semûd Kavminin helâk edildiği topraktan geçerken oradaki sudan içmemiş ve içilmesini de pek uygun görmemiştir.

5. İmam Şâfiî, İmam Mâlik, İmam Ahmed, İmam Leys, İbn Münzir ve bu kanatta olan ilim adamlarına göre keler, kertenkele helâldir eti yenilir.

6. Kertenkele mesha uğratılmış bir kavmin nesli ve devamı değildir.

7. Domuz, maymun, keler mesh olayından önce de mevcut idiler.

8. Keler-Kertenkele, çok fakir olup çölde, dağda yaşayan ve normal şekilde et bulamayan kimseler için bir dayanaktır. Tiksinmedikleri takdirde yiyebilirler.

9. Sırtlan, sansar, tilki, arap tavşanı (yabani fare) benzeri hayvanlar Hanefiler'e göre haramdır yenilmez. Şâfilere göre mübahtır, yenilir.

SIRTLAN VE TAVŞAN ETİ

Bilindiği gibi sırtlanlar, Afrika, Filistin, Arabistan ve Hindistan ovalarını hayvan artığı peşinde arşınlarlar. Çok kuvvetli olduklarından kemikleri çatır çatır çiğneyebilmektedirler. Dişleri son derece iri, çeneleri de sığırların uyluk kemiklerini kırıp parçalayacak kadar güçlüdür.

Sırtlanlar sadece leşle beslenmezler. Diğer yırtıcı hayvanların etini yiyip geriye bıraktıkları kemiklerle daha çok geçinirler. Nitekim bir hayvan bilgini Kenya'da bir hayvan ölüsünün ne kadar zamanda ortadan yok olduğunu hesaplamıştı. Bir zebranın vurulup öldürülüşünden beş dakika sonra ilk akbaba çıkagelmişti. Aradan on dakika sonra zebranın başında kendilerine ziyafet çeken akbabaların sayısı otuza yükselmişti. Bundan yirmi dakika sonra geride hayvanın sadece kemikleriyle postu kalmıştı. Akşamın ileri saatlerinde iki sırtlan da leşin yerini keşfetmişlerdi. Ertesi sabah ölü zebra'dan geriye hiçbir şey kalmamıştı.[66]

Görüldüğü gibi, sırtlanlar ovalarda ölen veya öldürülen hayvanların leşinden çok az, bazen de hiç pay almamakta, fakat onlardan geride kalan kemikleri yiyip geçinmektedirler. Uzun ve kuvvetli diş ve çenesine bakılınca, bu hayvanın da etinin haram olduğu ortaya çıkıyor. Ancak bazı sahih hadislerde bunun etine ruhsat verildiğini görüyoruz. Belki de bu ruhsattaki hikmet, onun daha çok kemik yiyerek geçindiğine bağlanabilir. Diğer daha güçlü yırtıcılardan geriye ölü hayvanın etinden bir şey kalmadığını yani leş yeme imkanını pek az elde ettiğini yapılan ciddi araştırmalar ortaya koymuştur.

Tavşanlara gelince, bunlar bitkilerle karınlarını doyururlar. O bakımdan etleri helâl kılınmıştır. Derisinden de yararlanılmaktadır.

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي عِمَارَةَ قَالَ قُلْتُ لِجَابِرٍ: اَلضَّبُعَ أَصَيْدُ هِيَ: قَالَ: نَعَمْ قُلْتُ: آكُلُهَا: قَالَ: نَعَمْ قُلْتُ: أَقَالَهُ رَسُولُ اللهِ قَالَ: نَعَمْ.

66 Hayat/Hayvanlar Ansiklopedisi: 192. İstanbul: 1966

Abdurrahman b. Abdillah b. Ebi İmâre'den yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Câbir (radıyallahu anh)'a: "Sırtlan av mıdır?" diye sordum. O da: "Evet" diye cevap verdi. Ben: "Ondan yiyebilir miyim?" diye sordum. O: "Evet, yiyebilirsin" dedi. Ben: "Sizin bu dediğinizi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de söyledi mi?" diye sordum. O da: "Evet" diye cevap verdi.[67]

وَلَفْظُ أَبِي دَاوُدَ عَنْ جَابِرٍ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الضَّبُعِ فَقَالَ: هِيَ صَيْدٌ وَيُجْعَلُ فِيهِ كَبْشٌ إِذَا صَادَهُ الْمُحْرِمُ.

Ebû Dâvûd'un rivayetinde ise şu lafızlarla belirtilmiştir: "Cabir (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sırtlandan sordum. Efendimiz: "O avdır. İhramlı bir sırtlan avlarsa ona karşılık bir koyun ceza gerekir" buyurdu.[68]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ أَنْفَجْنَا أَرْنَبًا بِمَرِّ الظَّهْرَانِ فَسَعَى الْقَوْمُ فَلَغِبُوا وَأَدْرَكْتُهَا فَأَخَذْتُهَا فَأَتَيْتُ بِهَا أَبَا طَلْحَةَ فَذَبَحَهَا وَبَعَثَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِوَرِكِهَا وَفَخِذِهَا فَقَبِلَهُ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Merr-i Zehran mevkiinde bir tavşanı izledik. Yanımızdakiler onun peşinden koşmaya başladılar ve yorulup kaldılar. Ben ise tavşana yetişip yakaladım ve onu alıp Ebû Talha'ya getirdim. O da o tavşanı kesti. Bir buduyla üst kısmını ayırıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gönderdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'de onu kabul etti."[69]

وَلَفْظُ أَبِي دَاوُدَ صِدْتُ أَرْنَبًا فَشَوَيْتُهَا فَبَعَثَ مَعِيَ أَبُو طَلْحَةَ بِعَجُزِهَا إِلَى

67 Tirmiz/Hac: 28. Et'ime: 4

68 EbuDavud/Et'ime: 31. Menasik: 89. Dârimî/Menâsik: 90. Nesâî: Menasik: 89, Saya: 28. İbn Mâce: Saya: 15. Ahmed: 3297, 318, 3195

69 Müslim/Sayd: 7. Buhari/Hibe: 5, Zebayih: 10, 32. Tirmizî/ Et'ime: 2. Nesâî/Sayd: 25 İbn Mâce Sayd: 17

رَسُولِ اللهِ ﷺ فَاَتَيْتُهُ بِهَا.

Ebû Davud'un rivayetinde ise şu lafızla ifade edilmiştir: "Bir tavşan avladım ve onu pişirip kızarttım. Ebû Talha (radıyallahu anh) onun but ve kalça kısmını benimle Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gönderdi. Ben de onu alıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e getirdim."

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِأَرْنَبٍ قَدْ شَوَاهَا وَمَعَهَا صِنَابُهَا وَأُدْمُهَا فَوَضَعَهَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَمْسَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْكُلْ وَأَمَرَ أَصْحَابَهُ اَنْ يَأْكُلُوا.

Ebû, Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Bedevilerden biri pişirip kızarttığı bir tavşanı ve beraberinde hardal ezmesi ve katığı da bulunduğu halde getirip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in önüne koydu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu aldı yemedi ve ashabına ondan yemelerini emretti."[70]

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَفْوَانَ أَنَّهُ صَادَ أَرْنَبَيْنِ فَذَبَحَهُمَا بِمَرْوَتَيْنِ فَأَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا.

Muhammed b. Safvan (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen iki tavşan avlayıp keskin çakmak taşıyla onları kesti. Alıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e getirdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona iki tavşandan yemesini emretti.[71]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Bundan önceki bölümlerde müctehid imamların sırtlan hakındaki görüş ve çıkarımlarına yer vermiştik. Burada tekrarına gerek görmüyoruz. Kısacası Hanefiler'le Mâlikiler'e göre sırtlan haramdır, yenilmez. Şâfiî ve Hanbelîler'e

70 Ebû Dâvud/Et'ime: 26. Nesâî/Sayd: 84. Ahmed: 1/31-2/336

71 Müsned-i Ahmed: 3/471. İbn Mâce/Zebayih: 5, Sayd: 7

göre mübahtır.

Tavşan etine gelince, ilim adamlarının hemen hepsi bunun helal olduğunu belirtmiştir. Ancak ashabdan Abdullah b. Amr b. As (radıyallahu anh) ile tabiinden İkrime ve fukahadan Muhammed b. Ebi Leyla'ya göre mekruhtur. Bunlar, şu rivayetle çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır: "Huzeyme (radıyallahu anh), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e tavşan hakkında sormuştur. O da: "Ben ondan yemiyorum ve haram da kılmıyorum" diye cevap vermiştir.

Bunun üzerine Huzeyme sormuş: "Neden Ya Rasulallah!" O da: "Onun kanama gördüğü yani ayhali olduğu bana haber verildi" diye buyurmuştur.

Hafız İbn Hacer bu rivayetin senedinin zayıf olduğunu tespit etmiştir.[72]

67 no'lu Abdurrahman hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma salihtir. Sırtlan etinin mübah olduğuna açık biçimde delâlet etmektedir. O bakımdan İmam Şafiî İle Ahmed b. Hanbel buna dayanarak sırtlan etinin helâl olduğunu belirtmişlerdir.

İmam Ebû Hanife ise haber-i ahad kapsamına giren bu hadisle ya çıkarımda bulunmak istememiştir veyahut bu hadis ona ulaşmamış olabilir. O bakımdan âyetin umum ifade eden ve genel bir kaideyi yansıtan hükmüyle veya sahih hadislerle belirtilen canavarlarla yırtıcı kuşlar hakındaki hükümle çıkarım yapmıştır.

68 no'lu Câbir hadisi de sahih olup çıkarıma salihtir. İhramlı kimsenin o vaziyette sırtlan avlamasına karşılık ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir hükmünü ifade etmektedir. Müctehidlerin bir kısmı bu rivayetle sırtlan avlayıp etinden yararlanmanın caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

69 no'lu Enes hadisi sahih olup çıkarıma ve delil sayılmaya salihtir. Tavşan etinin helâl olduğuna delâlet etmektedir.

70 no'lu Ebû Hureyre hadisi ise, ricalinin hepsi sika (güvenilir)dir. Sadece râvilerinden Musa b. Talha hakkında farklı görüş ve tespitler bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bununla çıkarım etmemişlerdir.

72 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/138

71 no'lu Muhammed b. Safvan hadisini ashab-ı sünenden çoğu tahric etmiştir. İbn Hibban ve Hâkim'in de tahriç ettikleri bilinmektedir. Bu da tavşan etinin helâl olduğuna kesin biçimde delâlet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hanefiler'le Mâlikiler'e göre, sırtlan haramdır yenilmez.
2. Şâfiîler'le Hanbeliler'e göre, sırtlan eti helâldir yenilir.
3. İhramlı kimsenin bir sırtlan avladığı takdirde, ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir. Bu da sırtlanı avlayıp etinden yararlanmanın cezasına delâlet etmektedir.
4. Tavşan avlamak ve etini yemek helâldir.
5. Ancak ashabdan Abdullah b. Amr, tabiinden İkrime ve fukahadan Muhammed b. Ebi Leyla bunun mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ne var ki bunların delil gösterdikleri rivâyet zayıftır, çıkarıma salih değildir.
6. Böylece müctehid imamların hepsine göre tavşan eti belâldır.

DIŞKISI YİYEN HAYVANLAR

Dışkı, vücudun sindirim kanalından anüs yoluyla dışarı attığı maddelerdir. Bağırsak bakterilerinden, bazı hücrelerden ve bağırsak çeperinin salgılarının ve öd suyunun içerdiği çeşitli maddelerden oluşan dışkı zararlı ve murdar bir maddedir. Bazı evcil hayvanlar, bazen de yabanî hayvanlardan bir kısmı (meselâ domuz) insan ve diğer canlıların dışkısını yerler ve bununla da geçinirler.

O bakımdan yüce İslâm dini, kapı önlerine, sokaklara, insanların gelip geçtiği yollara ve yerlere, ağaç altlarına, sulara murdar şeylerin ve dışkının atılmasını yasaklamış, buna riayet etmeyenler lânetlenmiştir.

Evde beslenen evcil hayvanlardan deve, sığır, koyun, keçi, tavuk, kaz, ördek ve hindi gibi eti yenenlerin insan dışkısı yemesine fırsat verilmemelidir. Zira bu durumda eti insanlara hem tiksinti, hem de zarar verebilir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dışkı yiyen hayvanlara binilmesini ve bu hayvanların o vaziyette kesilip yenilmesini menetmiştir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ شُرْبِ لَبَنِ الْجَلاَّلَةِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dışkı (kazurat) yiyip sokaklarda başıboş dolaşan (deve, sığır ve benzeri) hayvanın sütünün içilmesini menetti."[73]

وَفِي رِوَايَةٍ نَهَى عَنْ رُكُوبِ الْجَلاَّلَةِ.

Bir rivayette ise Ebû Dâvûd şu lâfızla tahricde bulunmuştur: "Dışkı (kazurat) yiyen hayvana binmeyi menetti."

---

73 Ebû Dâvud/Et'ime: 24. Tirmizî/Et'ime: 24. Nesâi/Dahaya: 44. Darimî/Edahî: 28. İbn Mâce/Zebayih: 11

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ نَهَي رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَكْلِ الْجَلَّالَةِ وَالْبَانِهَا.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kazurat yiyen hayvan etinin ve sütünün yenilmesini menetti."[74]

وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْجَلَّالَةِ فِي لْإِبِلِ أَنْ يُرْكَبَ عَلَيْهَا أَوْ يُشْرَبَ مِنْ أَلْبَانِهَا.

Diğer bir rivâyette ise şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kazurat yiyen deveye binilmesini ve onun sütünden içilmesini menetti."[75]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ أَلْاَهْلِيَّةِ وَعَنِ الْجَلَّالَةِ عَنْ رُكُوبِهَا وَاَكْلِ لُحُومِهَا.

Amr b. Şuayb'dan rivâyet edilmiştir. O da babasından ve dedesinden rivâyet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) evcil eşek etini, kazurat yiyen hayvana binilmesini ve onun etinin yenilmesini menetti."[76]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Kazurat yiyen ve ekseri yiyeceği bu gibi murdar şeyler olan devenin eti mekruhtur yenilmez. Zira bu durumda o gibi deve ve hayvanların etinin rengi değişir ve kokuşur. Tıpkı kokmuş bir yemek gibi yenilmesi mekruh olur. Bunun gibi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o gibi develerin sütünü de içmenin mekruh olduğunu bildirmiştir. Zira etinin kokması ve renginin değişmesi aynı zamanda sütüne de sirayet eder. Bunun gibi o gibi develere binip

74 Ebû Dâvud/Cihad: 48, Et'ime: 24, Eşribe: 14

75 Ebû Dâvud/Cihad: 48, Et'ime: 24, Eşribe: 4. Tirmizî/Et'ime: 24. Nesâî/Dahaya: 43, 44. İbn Mâce/Zebayih: 11 Taberânî/Edahî: 28. Ahmed: 1/219

76 Nesâî/Dahaya: 43, 44. Ahmed: 1/219, 226, 241, 321, 339

umre veya hac etmek veyahut savaşa çıkmak da mekruhtur. Zira hem binen, hem de çevresindeki insanlar onun kokusundan rahatsız olurlar. Kudurî de Muhtasaru'l-Kerhî Şerhi'nde illet olarak bunu belirtmiştir.

Tahavî'nin şerhinde Kadı bu gibi deve ve hayvanlardan yararlanmak helâl değildir; meğerki birkaç gün hapsedilip ot ve benzeri şey yedirilerek vücudundaki necasetin koku ve tesiri giderile. O takdirde helâl olur. Şüphesiz Kudurî'nin görüşü daha isabetlidir.

İmam Muhammed'in bildirdiğine göre, İmam Ebû Hanîfe bu gibi hayvanların şu kadar süre hapsedilip otla beslenmesini belli, belirli bir süreye bağlamamıştır. Temizleninceye kadar hapsedilir demiştir.

Ebû Yusuf'un İmam Ebû Hanîfe'den yaptığı bir rivâyete göre, o gibi deve ve hayvanlar üç gün hapsedilir.

İbn Rüstem'in yaptığı rivâyete göre, İmam Muhammed bu konuda şöyle demiştir: "Bir hayvanın cellale sayılması (kazuratla geçinip etinin kokması) için kendisinden fena bir kokunun hissedilmesine bağlıdır. Şayet kokuyorsa, o takdirde ne eti yenilir, ne de sütü içilir. Ama az miktarda kazurat, yer, daha çok otla ve benzeri şeylerle karnını doyurursa artık o çellâle sayılmaz. O takdirde eti de mekruh sayılmaz.

Sokakta dolaşıp bulduğunu yiyen tavuk, horoz ve benzeri kümes hayvanları ekseri tahıl ve benzeri maddeler yerler ve az olarak da dışkı yerler. O bakımdan onların eti mekruh olmaz. Bununla beraber kümes hayvanları fazla dışkı yemekle kokmaya başlarsa, o takdirde etleri mekruh olur yenilmez.

Efdal şu ki, az bile olsa dışkı yiyen tavuk, horoz ve benzeri kümes hayvanlarını hapsedip içleri dışkı kalıntısından temizleninceye kadar bekletmektir. Rivâyete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tavukları üç gün hapsettikten sonra kesip yemiştir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Ebû Hanîfe'nin de bu görüşte oldukları bir başka rivâyetle belirlenmiştir.[77]

İmam Şâfiî'ye göre: Yiyeceğinin çoğu kazurat olan hayvanın etini yemek mekruhtur.

77 Kâsânî/Bedayi': 5/39, 40. Beyrut: 1394

el-Hasan ise, hayvanlar karuzat yemekle necis olmazlar ve o bakımdan etlerini yemeye, sütlerini içmeye ruhsat verilir demiştir.[78]

Hanbelîler'e göre: Kazurat yediği için vücudu kokan bir hayvan önce hapsedilir ve koku kalmayınca da kesilebilir. Bu da üç günlük bir süre içinde gerçekleşebilir. Hayvan ister davar, ister kanatlı olsun farketmez. Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın üç gün hapsettiği ve sonra kesip yediği rivayet yoluyla sabit olmuştur. Ebû Sevr de aynı görüştedir.

Diğer bir rivayete göre, tavuk, horoz ve benzeri kümes hayvanları üç gün, davarlar ve deve yedi gün hapsedilir. Tabiinden Ata' da aynı görüştedir. Abdullah b. Amr, (radıyallahu anh)'dan da buna benzer bir rivayet yapılmıştır.

Aynı zamanda cellâle olan yani kazurat yiyen hayvanlara binmek de mekruhtur. Nitekim Hz. Ömer ve oğlu Abdullah (radıyallahu anh) da aynı görüştedirler. Rey taraftarlarının görüşü de böyledir.[79]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

73 no'lu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Ahmed, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhaki tahric etmiştir. Hâkim bu hadisi sahihlemiştir. İbn Dakik el-Îd de hadisin sahih olduğuna dikkat çekmiştir.[80]

Hâdis, kazurat yiyen ve o sebeple eti kokan bir deve veya davarın sütünü içmenin mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Aynı zamanda o gibi hayvana binip savaşa, hacca veya seyahata çıkmak da mekruhtur.

74 no'lu İbn Ömer hadisi de sahih olup çıkarıma salihtir. Kazurat yiyip bedeni kokan bir deve veya benzeri bir hayvanın etini yemenin mekruh olduğu hükmü ortaya çıkıyor.

76 no'lu Amr b. Şuayb hadisini aynı zamanda Hâkim tahric etmiş, Beyhaki ve Darekutni rivayet etmiştir. Bu da evcil eşek etinin haram olduğuna delalet etmekte ve cellâle olan hayvana binmenin, etini yemenin mekruh olduğunu açıklamaktadır.

78 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/71, 72

79 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/72, 73

80 İbn Dakîk el-Îd/İhkâmü'l-Ahkâm: 4, 181-187 Beyrut.

İbn Raslan, Sünen şerhinde şöyle demiştir: "Kazurat yiyip geçinen bir hayvanın temizlenmesi için hapsedilmesi söz konusudur. Ancak bunun için belli bir süre ortaya konmamıştır. Bazıları deve ve sığır kırk gün, koyun ve keçi yedi gün, tavuk ise üç gün süreyle hapsedilir demişlerse de bu görüş fazla itibar görmemiştir."

Temizlendiği kanaati doğuncaya kadar bekletmek tavsiye edilmiştir.

Cellâle olan hayvanın sütü hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Cumhura göre temizdir. Zira necaset hayvanın sindirim sisteminde istihale geçirmektedir.[81]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Davarları, deve ve evcil hayvanları kazurattan uzak tutmak gerekir.
2. Kazurat yiyip daha çok bununla geçinen davar ve kümes hayvanlarını bu murdarlıktan arındırmadan kesip yemek doğru değildir.
3. Hanefîler'e göre kazurat yiyen ve o yüzden kötü kokan hayvanı kesip yemek, sütünü içmek ve binip bir tarafa gitmek mekruhtur.
4. Kazurat yiyen hayvanın etinin hem kokusu, hem de rengi değişir ve bu değişiklik olumsuz yönde sütüne de tesir eder.
5. Kazurat yiyen hayvanı aldığı pislikten ve kokudan temizlemek için onu bir süre hapsedip temiz yiyeceklerle beslemek gerekir.
6. Hayvanda hissedilen kokuya göre ya üç gün veyahut daha fazla hapsedilmesi tavsiye edilmiştir.
7. Sokak ve çöplüklerde dolaşıp karnını doyurmaya çalışan kümes hayvanları az miktarda dışkı yiyor, daha çok ekmek, yemek artıkları ve benzeri şeylerle geçiniyorsa onları bir süre hapsetmeye gerek yoktur. Bununla beraber iki üç gün tecrid etmekte fayda vardır.
8. İmam Şafiî'ye göre yiyeceğinin çoğu kazurat olan bir hayvanı kesip yemek mekruhtur. Hattâ yediği kazuratın olumsuz tesiri o hayvanın

81 Neylü'l-Evtar: 8/140

yumurtasıda bile görülür.

9. el-Hasan'a göre, hayvanın yediği kazurat onun sindirim sisteminde istihale geçirir ve o bakımdan eti mekruh olmaz. Ancak bu görüş fazla itibar görmemiştir. Hanbeliler de Şâfiîler'in görüşüne yakın bir görüş ortaya koymuşlardır.

10. İlim adamlarından bir kısmına göre, kazurat yiyen hayvanlar o pislikten arındırılmadan önce kesilip yenilmez. Kimi bunun haram, kimi de mekruh olduğunu kabul eder.

11. Mezhepte söz sahibi olan fakihlere göre, kümes hayvanları üç gün, davarlar yedi gün, deve ve at kırk gün hapsedilerek temiz yem ile arındırılırlar.

12. Ancak başta İmam Ebû Hânife olmak üzere müctehidlerin bir kısmı belli bir süre üzerinde durmayıp hayvanın yediği kazurat nisbetini dikkate alarak ona göre tecrid edilmesini ve temizlendiği kanaati doğuncaya kadar bekletilmesini tavsiye etmişlerdir.

13. Sonuç olarak kazurat yiyen ve o yüzden kokmaya başlayan bir hayvanı bir süre hapsedip temiz yem ile arındırmadan kesip yemek mekruhtur.

ÖLDÜRÜLMESİ EMREDİLEN VE MENEDİLEN HAYVANLAR

İslâm kitap ve sünnetiyle canlılara karşı merhametli ve şefkatli olmamızı emreder. Keyfi olarak bir hayvanın öldürülmesine cevaz yermez. Avcılığı meşru sayar. Ancak hayvanların neslini tüketmemek, keyfi öldürmemek, bir ihtiyaçtan dolayı avlanmak üzere birtakım prensipler koymuştur.

Sonra da bazı hayvanlar çoğalıp iyice zararlı ve tehlikeli düzeye geldiklerinde onların öldürülmesini emreder. Zira her şey insan için, onun yararlanmasından yana yaratılmıştır. Yaratılan bazı canlılar ona zarar verecek duruma gelince imha edilmesindeki sakınca kalkar.

Hayvanlar aynı zamanda dünyamızı süslemekte, hayatımıza renk ve mana katmaktadırlar. Onları koruyup nesillerinin tükenmesini önlemek sünnettir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kediyi hapsedip aç ve susuz bırakarak ölümüne sebep olan bir kadını cehennemle, susuzluktan dili dışarı sarkmış bir köpeğe, kuyuya inip ayakkabısına su doldurarak ona su içiren adamı da cennet ile müjdelemiştir.

Keyfî olarak bir serçenin öldürülmesine bile üzülen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda da ümmetini yeterince aydınlatmıştır.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: خَمْسٌ فَوَاسِقُ يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَامِ: اَلْحَيَّةُ وَالْغُرَابُ اَلْاَبْقَعُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَالْحِدَأَةُ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Beş fasık hem hilde, hem de Harem'de öldürülür: Yılan, alaca, karga, fare, saldırgan kudurmuş köpek ve çaylak."[82]

82 Buharî/Sayd: 7. Müslim/Hac: 67, 73, 79. Ebû Dâvud/Menâsik: 39. Nesâî/Hac: 82, 84, 86, 88. Taberânî/Hac: 88. Ahmed: 2/8, 32, 37, 48, 50

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ وَسَمَّاهُ فُوَيْسِقًا.

Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vezâğın öldürülmesini emretti."[83]

وَعَنْ أُمِّ شَرِيكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ.

Ümmü Şerik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vezâğın öldürülmesini emretti."[84]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim ilk darbede vezâğı öldürürse ona yüz iyilik yazılır. İkinci darbede öldürene daha aşağı, üçüncü darbede öldürene bundan da aşağı iyilik yazılır."[85]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ قَتْلِ أَرْبَعٍ مِنَ الدَّوَابِ: اَلنَّمْلَةِ وَالنَّحْلَةِ وَالْهُدْهُدِ وَالْصُدَرِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hayvanlardan şu dört türün öldürülmesini menetti: Karınca, bal arısı, hüdhüd ve sured (göçken)."[86]

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ ذَكَرَ طَبِيبٌ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ دَوَاءً

83 Müslim/Selâm: 142, 144. Ahmed: 1/176, 6/421, 462

84 Buharî/Bed-i halk: 15, Enbiya: 8. Müslim/Selâm: 142, 144. Ebû Dâvud/Edeb: Nesâî/Menasik: 115. İbn Mâce/Sayd: 12

85 Müslim/Selam: 146. Ebû Dâvud/Edeb: 163. Tirmizî/Sayd: 14. İbn Mâce/Sayd: 12 Ahmed: 1/420-2/355

86 Ebû Dâvud/Edeb: 164. İbn Mâce/Sayd: 10. Dârimî/Edahî: 26. Ahmed: 1/322, 347

وَذَكَرَ الضِّفْدَعَ يُجْعَلُ فِيهِ فَنَهَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ قَتْلِ الضِّفْدَعِ.

Abdurrahman b. Osman (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Bir tabib, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında bir ilaçtan (tedavi etme maddesinden) bahsetti. Bu ilaçta kurbağanın da bulunduğunu (yani terkibinde kurbağa da bulunduğunu) söyledi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kurbağanın öldürülmesini menetti."[87]

وَعَنْ أَبِي لُبَابَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَنْهَى عَنْ قَتْلِ الْجِنَّانِ الَّتِي تَكُونُ فِي الْبُيُوتِ إِلاَّ لْأَبْتَرَ وَذَا الطُّفْيَتَيْنِ فَإِنَّهُمَا اللَّذَانِ يَخْطَفَانِ الْبَصَرَ وَيَتْبَعَانِ مَا فِي بُطُونِ النِّسَاءِ.

Ebû Lübabe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki; "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, evlerde yaşayan küçük ince yılanların öldürülmesini menettiğini, ancak bunlardan kuyruğu kısa maviye çalan renkte olanının ve bir de sırtında beyazımsı iki çizgi, şerit bulunanın öldürülmesine ruhsat verdiğini, zira bu iki tür yılanın gözün ferini aldığını ve kadınların karnında oluşan ceninlerin düşmesine sebep olduklarını buyurduğunu duydum."[88]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ لِبُيُوتِكُمْ عُمَّاراً فَحَرِّجُوا عَلَيْهِنَّ ثَلاَثًا فَإِنْ بَدَا لَكُمْ بَعْدَ ذَالِكَ شَيْءٌ: فَاقْتُلُوهُ.

Ebû Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Şüphesiz ki sizin evlerinizde yaşayan yılanlar vardır. Onları üç defa uyarınız (ev halkına görünmemeleri rahatsız etmemeleri hususunda uyarıda bulununuz). Ondan sonra tekrar size görünürlerse öldürünüz."[89]

87 Nesâî/Sayd: 36. Ahmed: 3/453, 499. Dârimî/Edâhi: 26

88 Buharî/Bed-i halk: 15. Ebû Dâvud/Edeb; 163. Nesâî/Hac: 84. Ahmed; 2/29, 49, 83, 147, 157

89 Ebû Dâvud/Edeb: 162. Tirmizî/Sayd: 15. Ahmed: 3/27

Müslim'deki rivayette "üç gün uyarıda bulununuz" buyurulmaktadır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

82 nolu Hz. Aişe hadisi sahih olup çıkarıma salihtir. Zira bu hadis az farklı lafızlarla üç tarikle rivayet edilmiştir. Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin tahririne göre: "Hayvanlardan beş tanesini ihramlının öldürmesinde bir günah ve sakınca yoktur: Karga, çaylak, fare, akrep ve saldırgan köpek."

Nesâi, Ahmed, Buhari, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin tahririne göre: "Hayvanlardan beş tür var ki hepside fâsiktir. Bunlar harem (sınırları) içinde de öldürülürler; karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek."

82 no'lu Hz. Aişe hadisinde beş fasıktan birinin yılan olduğu belirtilirken, bu iki rivayette ise, yılandan söz edilmeyip beş fâsıktan birinin akrep olduğu kaydedilmiştir.

Her üç rivayet de sahih olduğuna göre, fâsık hayvanların, yani zararlı ve tehlikeli hayvanların beşten ibaret olmadığı bu sayının tahdidi anlam taşımadığı, sadece beş önemli olanının misal verildiği anlaşılıyor. O halde yılan, akrep, çiyan, fare, köstebek ve benzeri hayvanların hepsi zararlıdır ve öldürülmeleri gerekir.

Karga da fâsik hayvanlardan sayılmıştır. Ancak hadiste kastedileni zararlı olanlarıdır. Zira karganın 138 çeşidi bulunduğunu zoologlar tespit etmişlerdir. Bunlardan önemli bir kısmı faydalıdır, örneğin ekin kargası, karga gurubunun nisbeten faydalı bir üyesi sayılır.

Alacalı karga, leş kargasıdır. Siyah karga gibi bu da ekinlere, meyve ve sebzelere zarar verir. Şüphesiz bunların bazı faydaları da vardır. O bakımdan karganın mutlak anlamda zararlı olduğu söylenemez. Zararlı olanların çoğalmaması için öldürülmelerine cevaz verilmiştir.

Çaylak ise, ince yapılı atmacadır. Ancak çaylaklar oldukça yağmacıdırlar. O bakımdan fazla üremesi ve çoğalması geniş çapta yağmacılığa yol açar ve bunun için bu zaralı hayvanın da öldürülmesi emredilmiştir. Bu emir, onun neslini yok etmeye yönelik değil, fazla çoğalmasını önlemeye yöneliktir.

Köpek eğitilmeyip de saldırgan, ısırgan olur veya kudurursa, o takdirde -insanlara zarar vermemesi için- öldürülmesi daha uygun olur.

Yılanın tehlikeli olduğu, farenin de devamlı insanlara zarar verdiği bilinmektedir. Bunların çoğalması sakıncalı sonuçlar doğurabilir.

83 no'lu Sa'd hadisi sahihtir. Burada vezağdan söz edilmektedir. Araplar buna "sâm-i abraş" de derler. Zehirli alaca keler demektir. Bu yaratık zehirli olduğundan bağ ve bahçelerde, harabelerde, evlerin çevresinde insanlara zararlı olabilirler.

Yukarıda zikredilen beş hayvan ile zehirli kelere "fevâsik" denilmiştir. Fâsik daha çok İlâhî emrin dışına çıkmak, ilâhî sınırlara saygılı olmamak ve bu sebeple de günahlara dalıp müeyyide dinlememek gibi mânalara delâlet eden bir kavramdır.

Zararlı hayvanlar hakkında kullanılmasına gelince, fâsik bir kimse nasıl aile ve çevresine zararlıysa, bu hayvanlar da insanlar için zararlıdırlar. O bakımdan onlar hakkında da bu tabiri kullanmak daha tesirli ve hikmeti daha çok yansıtıcıdır.

84 no'lu Ümmü Şerîk hadisiyle Sa'd hadisi birbirini kuvvetlendirmekte ve zehirli kelerin öldürülmesinde bir sakınca olmadığı, hatta insanları rahatsız edecek duruma geldikleri takdirde öldürülmelerinin vâcib olduğu hükmü ortaya çıkıyor. Aynı zamanda Ümmu Şerîk hadisi sahihtir.

58 no'lu Ebû Hureyre hadisi de sahihtir. Burada zehirli kelerin öldürülmesi teşvik edilmekte ve bu zararlı hayvanı öldürene yüzlerce iyilik yazılacağı müjdelenmektedir. Zira bir hayvan insan için tehlikeli olduğu veya bu duruma geldiği takdirde elbetteki insan hayatı ve sağlığı ön plâna alınır ve o hayvan imha edilir.

86 no'lu İbn Abbas hadisi de sahihtir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in faydalı hayvanları korumamızdan yana şu dört tür hayvanı misal verdiği anlaşılıyor: Karınca, bal arası, hüdhüd ve göçken kuş.

Karınca: Yapılan araştırma göre, karıncanın 7.500 kadar türü vardır. 8 milimetre uzunluğunda olanları olduğu gibi 4 santimi geçen devleri vardır. Karın-

caların koku alma duyguları ve bilmediğimiz nice hassaları söz konusudur.

Bu kadar türü olan karıncaların insanlardan yana şüphesiz birçok faydaları olsa gerek. Bilimsel araştırmalar derinleştikçe hayvanların yaratılışının hikmeti daha iyi anlaşılmış olur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu çalışkan ve hayatını denge ve düzende tutmasını bilen hayvanı öldürmememizi tavsiye buyurması mutlaka birtakım hikmetlere dayanmaktadır.

Bal arısının ne kadar faydalı olduğunu, insanlara şifa taşıdığını anlatmaya gerek görmüyoruz.

Arapçada "hüdhüd" denilen çavuşkuşuna dilimizde de "hüdhüd" diye ad verilmektedir. Süleyman Peygamber'e ulaklık yaptığı kutsal kitaplarda yazılıdır.

Bu gösterişli kuş daha çok böcekleri yiyerek geçinir. Karınca yemeyi çok sever. Ancak bundan başka hüdhüd kuşun daha ne gibi faydaları vardır, bilemiyoruz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dünyamızı süsleyen gösterişli kuşu korumamızı emretmesi, onun çok faydalı olduğuna işârettir.

Sured kuşuna lügat kitaplarında "göçken" diye Türkçe karşılık verilmiştir. Kamus sahibinin açıklamasına göre, bu kuşun karın nahiyesi beyazımsı, sırtı ise yeşilimsi bir renktedir.

O halde gerek hüdhüd, gerekse göçken kuşları ve bunlara benzeyip dünyamızı süsleyen diğer kuşları korumamız sünnettir, hüdhüd ile göçken birer örnektir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında halk tabipleri bitki ve canlılardan birtakım ilâçlar yaparak tedavide bulunurlardı. Bunların çoğu ilmî bir ölçüye göre hazırlanmazdı. Ba kişilerin tecrübelerine dayanırdı. O bakımdan faydalı olanı imal edildiği gibi, çoğu zararlı da olabilirdi. Yaptığı ilaca kurbağayı da karıştıran tabibin Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından uyarılması ve kurbağaların öldürülmesini menetmesi elbetteki çok anlamlıdır. Sonra kurbağalar faydalı canlılardır.

Kurbağaların da birçok türleri vardır. Genellikle faydalı hayvanlardır. Çok sayıda böcek ve benzeri yaratıkları yedikleri için faydalı sayılırlar. Sinek, kurtçuk, hatta akrep bile yiyen kurbağalar bu bakımdan insanların en yakın dostudur.

88 no'lu Ebû Lübabe hadisi sahihtir. Eskiden ahşap, toprak ve benzeri evlerde yuva kuran yılanlar olurdu. Bunların bir kısmı bir bakıma evcilleşirler ve aileye zarar vermeden bir süre yuva kurdukları yerde yaşarlardı. Bunları evden çıkarmamız emredilmemiştir. Ancak kuyruğu kısa maviye çalar renkte olan ile sırtında iki beyaz hat bulunan yılanların görünüşü ürpertici olup göz ferini aldığı ve hamile kadınlarda olumsuz tesir bırakarak düşük yapmalarına sebep oldukları için öldürülmeleri emredilmiştir.

Nitekim **89** no'lu Ebû Saîd hadisi bu uygulamayı tavsiye etmektedir. Gerçi günümüzdeki evlerin çoğunda bu gibi hayvanlara rastlanmaz. Ancak köylerde, dağ ve çöllerde derme-çatma yapılan evlerde görülebilir. Sözü edilen iki ayrı tür yılanın insanda olumsuz tesir bıraktığı söz konusudur. Ancak bu olumsuz tesir sadece bu yılan türünün görünüşünden mi kaynaklanıyor, yoksa cinlerle bu yılanlar arasında bir irtibat mı vardır? Tabii bu gaybî olan tarafı bilemiyoruz. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yılan türlerini "cinnan" tabiriyle anması çok dikkat çekicidir. Zira bu kelimenin "cânn"n çoğulu olduğu kesindir. Her ne kadar şarihler bunun küçük ince yılanlar hakkında kullanıldığını belirtmişlerse de "cânn" ismi Kur'an'da Rahman suresi 15. âyette geçmektedir. Ünlü müfessir Allâme Zemâhşeri (h. 528) bunu "Ebû'l-cin" diye tefsir ederek "cânn'ın" cinlerin ilk babası olduğunu belirtmiş ve bazı ilim adamlarının ise bunun İblis olduğunu, yani İblise aynı zamanda "cânn" denildiğini iddia ettiklerini naklet-miştir.

Cânn, ister cinlerin ilk babası olsun, isterse İblis'in başka bir adı olarak kullanılsın, cinle sözü edilen yılanlar arasında birtakım ortaklaşa ilgi ve irtibatın olduğu anlaşılıyor. O bakımdan evi terketmeleri için üç defa uyarılmaları tavsiye edilmiştir. Terketmedikleri takdirde öldürülmelerine cevaz verilmiştir. Kasas sûresi 31. âyette kıvrak yılan manasında olan "cânn" da bu incelikleri yansıtır.

Beyhâki'nin Abdullah b. Amr b. As'dan rivâyet ettiği hadiste şöyle deniliyor: "Kurbağaları öldürmeyiniz. Çünkü onların vıkırdamaları tesbihtir."

Bu hadis mevkuftur. Yani sahabeden rivâyet edilmiştir.

Hafız İbn Hacer ise, bu hadisi incelerken Abdullah b. Amr'ın israiliyattan bazı şeyler naklettiğini belirterek, bu da onlardan biri olabilir neticesini ifâde etmek istiyor.

Bu konuda Ebû Dâvud'un el-Merasil'de tahrîc ettiği Uhad b. İshak rivâyetinde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kırlangıçların öldürülmesini menettiği belirtilmektedir. Şüphesiz bu, avlularımıza kadar girip yuva yapan ve neşeli sesler çıkaran kırlangıçların korunmasına yönelik bir hükümdür. Hem bu tür kuşlar göçmen kuşlardır. Ancak havalar ısınınca gelirler ve soğuyunca sıcak bölgelere göç ederler.

Ama aynı rivâyete Beyhakî İbn Ebû Huvayris tarikiyle nakletmiştir ki, bu zat zayıf râviler arasında bulunuyor. İbn Hibban özellikle onu "duâfa" arasında zikretmiştir.

İbn Abbas hadisinde örümceğin öldürülmesi emredilmişse de isnadında Amr b. Cemî bulunuyor. Bu zat yalancıdır, hiç bir rivâyetine itibar edilmez.

İbn Adiy ile Beyhakî'nin İbn Abbas (sallallahu aleyhi ve sellem)'dan yaptıkları rivâyette, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in akbabayı öldürmeyi menettiği belirtilmektedir. Bu rivâyetin isnadında Hârice b. Mus'âb bulunuyor ve bu zat zayıftır.

Yine bu bâbda Şâfiî, Ebu Dâvud ve Hâkim'in Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan tahrîc ettikleri hadiste: "Herhangi bir insan bir serçeyi onun hakkını gözetmeden öldürürse, Allah mutlaka ondan bunu soracaktır." Bunun üzerine soruldu: "Ya Rasulallah! Serçenin hakkı nedir?" cevabını verdi: "(Bir ihtiyaçtan dolayı onu avlıyorsa) onu kesmek ve öylece yemektir. Onun başını elle koparmak ve tutup bir tarafa atmak onun hakkına dokunmaktır."

Ancak İbn Kattan bu rivâyeti, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın azatlı kölesi Suhayb'dan dolayı muallel saymış, yani sıhhatini zedeleyen bir kusuru bulunduğunu belirtmiştir.[90]

Yine Şâfiî'nin, Ahmed ve Nesâî'nin Amr b. eş-Şerîd'den, o da babasından merfuân yaptıkları rivâyette şöyle buyurulmuştur: "Kim bir serçeyi boş yere öldürürse, kıyamet gününde o serçe sesini yükseltip Allah (celle celaluhu)'ya şöyle şikâyette bulunacak: Ya Rabbî falân kişi beni yok yere öldürdü, bir menfaat sağlamak için öldürmedi."[91]

90 Neylü'l-Evtar: 8/142

91 Nesâî/Dahaya: 42, Sayd: 34. Dârimî/Edâhi: 16. Ahmed: 2/166, 197

Evde yuvalanan yılanlar hakkında el-Mazirî ve el-Kâdî diyorlar ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Medine'sindeki yılanlar öldürülmez, ancak inzarda bulunarak evlerden uzaklaştırılırlar. Diğer belde ve yerleşim yerlerindeki yılanların, ister evlerde, ister bahçe ve arazide olsun öldürülmeleri menduptur. Onları inzar etmeye gerek yoktur. Zira yılanları öldürme konusunda genel anlamda emir vardır ki, bu sahîh hadislerle belirlenmiştir. "Hayvanlardan beş fâsıkı öldürünüz." emri de bu cümledendir.

Evdeki iki ayrı tür dışında kalan yılanların uyarılmasını Müslim şöyle yorumlamıştır: Cinlerden bir taife Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inanıp Kur'an'a uymuştu. Bu yılanlar onlardan olabilir.

İmam Mâlik evlerdeki yılanların şu sözlerle uyarılmasını tavsiye etmiştir: "Sizi Allah ve âhiret günüyle uyarıyorum ki bize açıkça görünmeyin ve bize eza ve cefada bulunmayın."

Sonuç olarak şunu belirtelim: Kitap ve sünnette neler haram kılınmışsa, onlar haramdır. Haram kılınan bir tür hayvanın benzeri türleri de haramdır. Ancak âyet ve hadiste benzeri türlerin helâl olduğu belirtilmişse, artık bu hususta kıyasa yer yoktur. Zira asıl olan hil, yani helâl olmasıdır. Hakkında tahrîm hükmü yoksa aslolan baki kalır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Fâsik olarak anılan beş hayvan hil ve haremde öldürülür: Yılan, alacakarga, fare, saldırgan, kudurmuş köpek, çaylak. Akrep de bunlar arasında anılmıştır.

2. Evde yuvarlanıp yaşayan yılanların evi terketmeleri ve ev halkına zarar vermeleri için uyarıda bulunmak tavsiye edilmiştir.

3. İlim adamlarından bir kısmına göre, Medine'de yaşayan yılanlar dışında bütün yılanlar öldürülür. Uyarı sadece Medine'de evlerde yuvalanan yılanlarla ilgilidir.

4. Böylece fâsık olarak anılan bu beş veya altı hayvan gibi insanlara zarar veren ve verebilen diğer hayvanlar da gerektiğinde öldürülebilir.

5. Hayvanların neslini tüketmemek gerekir. İnsanlara zarar verenlerin

ise imkân nisbetinde sayıları azaltılır. Zira tabiatta her canlı denge ve düzenin bir parçası olarak bulunuyor.

6. Zehirli keler de yılan gibi öldürülür. Zira bu hayvanın zehiri oldukça tehlikelidir. Araplar buna "sâm-i abraş" derler.

7. Sözü edilen hayvanların fâsik olarak vasıflandırılması, onların faydalı olma sınırını aşıp zararlı duruma gelmelerinden dolayıdır.

8. Zehirli keleri öldürmekte aynı zamanda sevap ve iyilik söz konusudur.

9. Karınca, bal arısı, hüdhüd kuşu ve sured kuşu öldürülmez. Bunların insanlardan yana, düzen ve denge çerçevesinde birtakım faydaları vardır. Zararları ise ya hiç yok veyahut pek azdır.

10. Diğer yırtıcı olmayan kuşlar da böyle. Denge ve düzenin bir parçasıdırlar ve havadaki, yerdeki haşeratı temizleme bakımından da faydalıdırlar.

11. Keyfî olarak kurbağa öldürülmez. Aynı zamanda kurbağa ibtidai anlamda ilâç olarak da kullanılmaz.

12. Kerpiç, ahşap ve benzeri evlerde yuvarlanıp yaşayan yılanları uyarıp evin dışına çıkarılmaları uygun olur. Çıkmadıkları takdirde öldürülmeleri mübah sayılır.

13. Yılanlarla, aynı evdeki yılanlarla cinler arasında bir bağ bulunabilir.

14. İlim adamlarından bir kısmına göre, sadece Medine'deki evlerde yaşayan yılanlar öldürülmeyip inzar edilirler. Onun dışında kalan yerlerde inzara gerek duyulmadan öldürülmeleri uygun olur. Bu görüş ağırlık kazanmıştır.

15. Evlere girip yerleşen kuyruğu kısa ve sırtı yeşilimsi renkteki yılanla sırtının üstünde iki şerit halinde beyazlık bulunan yılanlar öldürülür. Bu ikisi de daha çok psikolojik yönden oldukça tehlikelidirler.

AV VE AVCILIK

Av: Karada veya denizde çeşitli usullerle evcil olmayan hayvanlan yakalama işi olarak tarif edilir.

Av, ateşli silahlarla yapıldığı gibi, eğitilmiş köpek, şahin, doğan ve atmaca gibi yırtıcı hayvanlarla da yapılabilir. Ancak İslâm her konuda olduğu gibi, bu konuda da bir takım prensipler ve şartlar koymuştur. Zira hem hayvanlara eziyet ve işkence etmeden, hem nesillerini tüketmeden, hem de insandan yana yaratılan bu canlılardan helâl olanlarından yararlanmak söz konusudur.

Köpek çok üreyen hayvanlardan biridir ve evcil tabiatlıdır. Ev, bağ, bahçe ve davarları korumak için bu hayvanı beslemekte bir sakınca yoktur. Bunun dışında zevk için köpek alıp beslemek, evin içine sokmak, çocuklarla kaynaştırmak mekrûh kılınmıştır. Zira bu hayvanın bulunduğu eve hem (rahmet ve ilham) melekleri girmez, hem de başta kuduz olmak üzere hastalık yapan birtakım mikroplar taşıyabilir.

Çeşitli ülkelerde birçok insanlar yokluk içinde karınlarını doyuramazken köpek alıp beslemek, onun için özel yiyecekler hazırlamak elbetteki çok yanlış ve sakıncalı sayılır. Zira her şey insan için yaratılmıştır. Sıkıntıya düşüp açlık içinde kıvranan ve hattâ ölen aileler ve çocukları korumak, onlara insani anlamda yardım elini uzatmak güzel ve faydah hayırlardan biridir.

Ayrıca fazla yemek pişirmek ve lüzumundan fazla ekmek almak suretiyle bunların sofrada arta kalanını çöp bidonlarına dökmek büyük bir nankörlük ve haddini bilmezliktir? Unutmayalım ki, bir parça ekmeğin elimize ulaşıncaya kadar birçok sistem ve canlıların hizmeti söz konusudur. Güneş, ay, bulut, rüzgâr, deniz, toprak, bakteriler durmadan bu hizmeti sürdürmektedirler. Bir de bunun yanısıra insan hizmet ve emeği vardır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنِ اتَّخَذَ كَلْبًا إِلاَّ كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ

زَرْعٍ مَاشِيَةٍ انْتَقَصَ مِنْ أَجْرِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطٌ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim bir köpek edinirse, her gün ecir ve sevabından bir kırat noksanlaşır. Ancak av veya ziraat veyahut davarlar için edinilen köpek böyle değildir."[92]

Kırat: Dört keçiboynuzu çekirdeği ağırlığında mücevher olarak tarif edilir. Böylece kırat o dönemde de bir tartı birimi olarak bulunuyordu.

وَعَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لاَ يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلاَ ضَرْعًا نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطٌ.

Süfyan b. Ebî Züheyr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum:

"Kim bir köpek edinir de o köpek ondan yana ne ziraat, ne de süt davarını (korumada) bir yarar sağlamıyorsa, onun amelinden her gün bir kırat noksanlaşır."[93]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْكِلاَبِ إِلاَّ كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ كَلْبِ مَاشِيَةٍ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) av veyahut davarları korumak için edinilen köpekler dışında diğer köpeklerin öldürülmesini emretti."[94]

92 Buharî/Hars: 3, Bed'i-halk: 17. Nesâî/Sayd: 10, 12. 14. İbn Mâce/Sayd: 2. Dârimî/Sayd: 2. Taberânî/İsti'zan: 12. Ahmed: 2/79, 267, 350, 5/56, 57

93 Buharî/Hars: 3, Bed-i hak: 17. Dârimî/Sayd: 2. Ahmed: 2/79

94 Müslim. Nesâî. İbn Mâce. Tirmizi. Neylü'l-Evtar: 8/145

İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın bu hadisi, konuyla ilgili diğer sahîh hadislerle bir araya getirdiğimizde ziraat için edinilen köpeğin burada anılmadığını görürüz. Bu noksanlık ya İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın hadisi duymasından veya hafızasına almasından kaynaklanmış olabilir.

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُغَفَّلِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَوْلاَ أَنَّ الْكِلاَبَ أُمَّةٌ مِنَ الْأُمَمِ لَأَمَرْتُ بِقَتْلِهَا فَاقْتُلُوا مِنْهَا أَلْأَسْوَدَ الْبَهِيمَ.

Abdullah b. Muğaffel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Eğer köpekler de ümmetlerden bir ümmet olmamış olsaydı onların öldürülmesini emrederdim. Artık, siz köpeklerden katıksız siyah olanını öldürünüz."[95]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِقَتْلِ كُلِّ الْكِلاَبِ حَتَّى إِنَّ الْمَرْأَةَ تَقْدُمُ مِنَ الْبَادِيَةِ بِكَلْبِهَا فَنَقْتُلُهُ ثُمَّ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ قَتْلِهَا وَقَالَ: عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ الْبَهِيمِ ذِي النُّقْطَتَيْنِ فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ara, bütün köpekleri öldürmemizi bize emretti. Biz de bu emre uyup köpekleri, hattâ badiyeden kadının beraberinde getirdiği köpeği öldürmeye başladık. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) köpekleri öldürmemizi menetti ve şöyle buyurdu:

"Size gerekli olup (öldürmenizi lüzumlu kılan) katıksız siyah renkte olup iki gözünün üstünde iki nokta bulunan köpektir. Çünkü o gerçekten şeytandır."[96]

Köpeklerin önce öldürülmesinin emredilmesi mutlaka önemli bir sebebe

95 Ebû Davud/Edahî: 21. Müslim/Müsakat: 47. Tirmizî/Sayd: 24. Nesâî/Sayd: 47

96 Müslim/Müsakat: 45. Ahmed: 1/22

dayanmaktadır. Kuduz köpeklerin ortada görülmesi ve birtakım olayların cereyan etmesi böyle bir emrin verilmesine sebep teşkil edebilir. Sonra da kuduz tehlikesi ortadan kalkınca bu defa öldürülmeleri menedilmiştir. Ancak katıksız siyah köpek bir istisna teşkil etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu istisnanın sebep ve illetini, "o gerçekten şeytandır" diye ifade buyurmuştur. Anlatımda bir benzetme söz konusudur. Sözü edilen iki noktalı siyah köpek, cin ve şeytanların daha çok yaklaştığı bir canlı olabilir. Şeytana benzetilmesi daha çok bu yorumu ön plâna çıkartmaktadır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

92 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahih olup çıkarıma ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Hadis ancak şu üç sebepten biriyle köpek beslemenin caiz olduğuna delâlet etmektedir: Av ve avcılık, ziraati koruma, davarları koruma. Bu üç medde tahdidi midir? Tahdididir denilemez. Zira bu üç şeyin dışında birtakım çok lüzumlu meseleler ortaya çıkmış bulunuyor. Bunlardan birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz:

Askerî yasak bölgeler, şehir dışında önemli fabrikalar, imalathaneler, içinde kıymetli eşya bulunan depolar, uyuşturucu kaçakçılarını, katil ve soyguncuları yakalamak için polislere yardımcı olma durumları bu cümledendir.

Bunları bağ bahçe ve davarlara kıyas etmek mümkündür. Zira bu kıyasta tahkik-i menat gerçekleşmiş oluyor. Makis ile Makisün aleyh illette birleşiyor. Kıyasın şartları yerine gelince kıyas yapmakta bir sakınca kalmıyor. İmam Şafiî de aynı görüştedir.[97]

93 no'lu Süfyan hadisi de sahih olup Ebû Hureyre hadisiyle birbirini kuvvetlendirmektedir. Ancak Süfyan hadisinde köpek beslemek için iki husus belirtilirken Ebû Hureyre hadisinde üç husus belirtilmiştir. Bu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ortaya çıkan ve hadisin vürudüna sebep teşkil eden olaya göre konuşmasından kaynaklanmaktadır.

İbn Ömer hadisini Tirmizi sahihlemiştir. Onda da sadece iki husus konu edilmiştir: Av ve davar.

97 Neylü'l-Evtar: 8/146

95 no'lu Abdullah hadisi köpeklerin de canlılar âleminde ümmetlerden bir ümmet olduğu açıklanıyor. Böylece tabiat dengesinde köpeklerin de yeri bulunduğuna işaret ediliyor. Ancak katıksız siyah köpek bir istisna teşkil ediyor.

Evinde köpek besleyen kimsenin her gün ecir ve sevabından bir kırat eksildiği haberi ise, köpek beslemenin haram değil mekruh olduğuna delalet etmektedir. Zira haram olmuş olsaydı artık ecrin noksanlaşıp noksanlaşmamasına bakılmaz ve kesin bir hüküm ortaya konurdu. İbn Abdilberr de aynı görüştedir.

Bazı ilim adamları da evinde köpek besleyen kimsenin ecrinin noksanlaşmasına sebeb olan şey, gelen müsafiri engelleyip korkutması ve kapıya gelen dilenciyi korkutup geri çevirmesidir. Aynı zamanda o sokaktan geçenleri rahatsız etmesi de söz konusudur. Sonra da sahibinin haberi olmadan kapları yalayıp murdar etmesi de ayrı bir sebep olarak gösterilebilir.

Buhari de bir kırat değil iki kırat noksanlaşacağı belirtilmiştir. Bu da beslenen köpeğin az ve çok zararlı olmasına bağlı sayılabilir.

Başta Hanefîler olmak üzere fakihlerin bir kısmı bu hadislerle çıkarım yapıp köpeğin vücudunun dokunduğu şeyin murdar olmayacağını belirtmişlerdir. Ancak salyasının necis olduğu müctehidlerin çoğu tarafından kabul edilmiştir. Zira bu hususta sahih hadisler bulunuyor.[98]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Evde keyfi olarak köpek beslemek mekruhtur.
2. Ev tenha yerde ise, hırsızlardan, yağmacılardan endişe ediliyorsa, o takdirde bahçesinde köpek beslemeye cevaz verilmiştir.
3. Tarla, bahçe, bağ ve benzeri zirai alanları korumak için köpek bulundurmakta bir sakınca yoktur
4. Davarları kurtlardan, diğer yırtıcı canavarlardan korumak için köpek beslemekte de bir sakınca görülmemiştir.
5. Avcılıkta kullanmak üzere eğitilmiş av köpeği beslemeye cevaz verilmiştir. Bu sahih hadislerle sabit olmuştur.

98 İbn Kudâme/el-Muğnî: 1/45, 49

6. Evin kapısı önünde veya avlusunda veyahut bahçesinde keyfî olarak köpek bulundurmak mekruhtur. Zira gelip geçenlere hem eziyet eder, hem de çevreyi rahatsız eder.

7. Saldırgan, kudurmuş köpeği öldürmek gerekir.

8. Evinde belirtilen sebebler dışında köpek besleyen kimsenin evine (rahmet ve ilham) melekleri girmez.

9. Fabrika, depo, askeri garnizon ve benzeri korunması gerekli olan yerlerde köpek bulundurmaya cevaz verilmiştir.

10. Bunların dışında korunması lüzumlu olan önemli yerlerde de bulundurulmasında bir sakınca görülmemiştir.

11. Katıksız siyah köpek beslememek tavsiye edilmiştir. Bu tür köpeklerle cin ve şeytanlar arasında bir ilgi ve bağ bulunur. O bakımdan ruhlar üzerinde olumsuz tesir meydana getirirler.

12. Bir semt veya kasaba veya mahallede kuduz olayları ortaya çıkınca, başıboş köpeklerin öldürülmesi emredilmiştir. Diğer beslenen köpeklerin ise kuduz olduğu veya olması ihtimal dahilindeyse, aşı yapılır. Aşı yapılmayan yerlerde imha edilir.

13. Köpeğe el dokundurmakta bir sakınca yoktur. Ancak Şafiî'ye göre, köpek necistir, ona dokunmak doğru değildir.

14. Köpek salyası necistir. Kapları yaladığı veya dilini dokundurduğu takdirde Şafiî ve Hanbeliler'e göre, yedi defa o kap yıkanır. Hanefiler'e göre üç defa iyice yıkandığı takdirde temizlenmiş kabul edilir.

EĞİTİLMİŞ HAYVANLAR İLE AVLANMAK

İslâm, sportif hareketlere yer verdiği gibi, insana hoş vakitler geçirten, bedenine hareket sağlayan ve bazı canlıların etinden yararlanma imkanı veren av ve avcılığa da belli kurallar çerçevesinde yer vermiş ve bunu meşru kılmıştır.

Bundan önceki kısımda belirttiğimiz gibi, hayvanların neslini tüketmemek, üreme zamanına raslatmamak ve keyfi olarak yok yere öldürmemek şartıyla av yapmakta bir sakınca yoktur. Sonra da bunu bir tutku haline getirip işten, ibâdetten uzak kalmamak da bu şartlar arasında bulunuyor.

Derisi kıymetli olan hayvanlan devamlı öldürüp bunu bir kazanç yolu seçmek de doğru değildir. Zira çok geçmeden bu hayvanların nesli tükenebilir ve tabiatta canlılar arasındaki dengeye zarar vermiş oluruz. Cenab-ı Hak bunca hayvanları yaratıp bunları kısa zamanda öldürüp imha edin buyurmamıştır. Bunları hem dünyamızı süslemek, hem tabiat dengesini korumak ve hem de insanların sınırlı biçimde bilerek istifade etmelerini sağlamak üzere yaratıp imkan alanına getirmiştir.

Bu arada köpek, şahin, atmaca, doğan gibi yırtıcı kuşların ve köpekleri iyice eğitip avcılıkta kullanmak da meşru kılınmıştır. Bu da insan için ayrı bir zevk kaynağı ve neşe uğraşısı olarak belirlenmiştir.

عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ أَنَا بِأَرْضِ صَيْدٍ أُصِيدُ بِقَوْسِي وَبِكَلْبِي الْمُعَلَّمِ وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ فَمَا يَصْلُحُ لِي ؟ فَقَالَ: مَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ فَكُلْ وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ فَكُلْ وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ غَيْرِ الْمُعَلَّمِ فَأَدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ.

Ebû Salebe el-Huşeni (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette adı geçenin Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle sorduğu haber veriliyor: Yâ

Rasulallah! Ben avlanacak hayvanların bulunduğu bir yerde oturuyorum. Hem ok hem yayımla, hem eğitilmiş köpeklerimle av yapıyorum. Bunlardan benim için uygunu hangisidir?

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi:

"Ok ve yayınla, üzerine Allah ismini anıp avlandığından ye. Eğitilmiş köpeğinle de Allah'ın ismini anıp avladığını da ye. Eğitilmemiş köpeğinle avladığını (diri iken yetişip şer'i şekilde) kestiğini de ye."[99]

وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ إِنِّي أُرْسِلُ لْكِلاَبَ الْمُعَلَّمَةَ فَيُمْسِكْنَ عَلَيَّ وَأَذْكُرُ اسْمَاللهِ قَالَ: إِذَا أَرْسَلْتَ كَلْبَكَ الْمُعَلَّمَ وَذَكَرْتَ اسْمَ للهِ عَلَيْهِ فَكُلْ مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ قُلْتُ: وَإِنْ قَتَلْنَ قَالَ: وَإِنْ قَتَلْنَ مَا لَمْ يَشْرَكْهَا كَلْبٌ لَيْسَ مَعَهَا قُلْتُ لَهُ: فَإِنِّي أَرْمِي بِالْمِعْرَاضِ الصَّيْدَ فَأُصِيدُ قَالَ: إِذَا رَمَيْتَ بِالْمِعْرَاضِ فَخَزَقَ فَكُلْهُ وَإِنْ أَصَابَهُ بِعَرْضِهِ فَلاَتَأْكُلْهُ.

وَفِي رِوَايَةٍ اَنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا أَرْسَلْتَ كَلْبَكَ فَاذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ فَإِذَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ فَأَدْرَكْتَهُ حَيًّا فَاذْبَحْهُ وَإِنْ أَدْرَكْتَهُ قَدْ قُتِلَ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ فَكُلْهُ فَإِنَّ اَخْذَ الْكَلْبِ ذَكَاةٌ.

Adiy b. Hatim (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle sorduğunu haber vermiştir: Ya Rasulallah! Eğitilmiş köpeklerimi (av hayvanları üzerine) salıveriyorum, onlar da onları bana yakalıyorlar ve ben de (bu arada) Allah ismini anıyorum?

"Eğitilmiş köpeğini salıverip üzerine Allah ismini andığın zaman onun sana yakaladığını ye.

99 Buharî/Zebayih: 4, 10, 14. Müslim/Sayd: 1,5. İbn Mâce: 3. Ahmed: 4/195

Bu eğitilmiş köpeklerin yakaladıkları av hayvanını öldürürlerse?

"Yakaladıklarını öldürseler bile, eğitilmemiş bir köpek onlarla birlikte bulunmuyorsa ye."

Uzunca ok ve benzeri bir aletle ava atıp onu avlıyorum?

"Uzun bir ok veya uzunca bir aletle attığında ava nüfuz edip delerse onu ye. Ama o ava sivri ucuyla değil enlemesine dokunursa artık o avı yeme."

Diğer bir rivâyette ise Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Köpeğini salıverdiğin zaman üzerine Allah ismini an. Bu durumda avı sana yakalar ve sen de o ava diri iken ulaşırsan onu kes. Öldürülmüş bir vaziyette ona ulaşırsan ve köpek de ondan bir şey yememişse, yine o avı ye. Çünkü köpeğin (mücerred) yakalaması zekât (hayvanı kesmek) anlamına gelir."[100]

Bu rivâyet, köpek tarafından yakalanan av hayvanı ister yaralanmış, ister boğularak öldürülmüş olsun etinin mübah olduğuna delâlet etmektedir. Yeter ki köpek yakalayıp öldürdüğü hayvandan yememiş olsun.

وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مَا عَلَّمْتَ مِنْ كَلْبٍ أَوْ بَازٍ ثُمَّ أَرْسَلْتَهُ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ فَكُلْ مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ قُلْتُ: وَإِنْ قَتَلَ ؟ قَالَ: وَإِنْ قَتَلَ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنَّمَا أَمْسَكَهُ عَلَيْكَ.

Yine Adiy b. Hatim (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Köpek veya doğan kuşundan herhangi birini eğitip öğrettikten sonra salıverir ve üzerine Allah ismini anarsan, onun senin için yakaladığını ye."

Bunun üzerine soruyu soran Adiy b. Hâtim: "Yakaladığını öldürse bile." diye sordum, diyor. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Evet onu öldürse bile -yakalayıp öldürdüğünden bir şey yemediği takdirde- sen ye. Çünkü o, o

100 Buharî/Vudû': 33, Büyu': 3, Zebayih: 2, 9. Müslim/Sayd: i, 5. Ebû Dâvud/Edahî: 22. Nesâî/Sayd: 3, 5, 7, 20, 21, Dahayâ: 19. Ahmed: 4/194, 195, 256

hayvanı ancak senin için yakalamıştır" diye cevap veriyor.[101]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Av, eğitilip öğretilmiş köpek, şahin, atmaca, doğan, pars ve benzeri yırtıcı hayvanlarla caizdir. Ayı, bu konuda eğitilme kabiliyeti olmadığı, domuz da aynı necis olduğu için avcılıkta kullanılmaları caiz değildir. O halde eğitilip öğretilme kabiliyeti olan her yırtıcı hayvanla av yapmak caizdir.

Bunun gibi keskin sivri okla ve ateşli silahlarla av yapmak da caiz görülmüştür.

Avcılıkta, eti yenilen hayvanlar etleri için, eti yenilmeyenler de derisi ve tüyleri için avlanır.

Ancak avda yaralama şarttır. İmam Şâfiî'ye göre yaralama şart değildir. Zira âyette geçen "cevarih" kevasib anlamına gelir. Bu da avlayıp yakalamak, elde etmek demektir.

Eğitilmiş köpeği veya diğer bir hayvanı av üzerine salıveren kişinin veya ava ok ve ateşli silah atan kimsenin müslüman veya kitap ehli olması gerekir.[102]

Aynı zamanda bu kimselerin Allah ismini anmasını ve avı yakalayan hayvanın o avdan yiyip yemediği hakındaki hükümleri bilmesi gerekir. Sonra da tesmiyeyi (Besmele) kasden terketmiş olmamalıdır. Aksi halde vurduğu veya yakalattığı hayvan haram olur yenilmez. İmam Şâfiî'ye göre tesmiye şart değildir. Hanefîler'e göre unutarak terkederse bir sakınca söz konusu olmaz.

Avlanan hayvanın yabanî olması ve bir kapana, ağa, benzeri bir tuzağa düşmemiş bulunması şarttır. İnsandan kaçmayıp onun yanına gelen veya sakat olup kaçamayan veyahut tuzağa tutulan bir hayvanı belirtilen şekilde avlamak caiz değildir. Yani onun üzerine köpek veya eğitilmiş herhangi yırtıcı bir hayvanı salıvermek bu konudaki hükümler kapsamının dışında kalır. Zira o hayvan zaten ele geçmiş sayılır.

---

101 Müsned-i Ahmed: 4/194, 195, 256. Ebû Dâvud/Dahayâ: 22

102 Mecmau'l-Enhur: 2/549, 550. Baskı: 1301

Ava silah atan veya eğitilmiş köpek veyahut benzeri bir hayvanı gönderen kimse, av gözden kaybolup uzaklaştığı takdirde onu izlemesi gerekir. Zorunlu bir durum söz konusu olmadığı halde takip etmeyip oturur ve sonra yakalanan hayvanı ölü olarak bulursa, artık onun eti haram olur yenilmez. Ama takip eder, sadece tabii ihtiyacını gidermek veya namaz kılmak vehayut benzeri bir ihtiyaçtan dolayı bir süre geri kalır ve sonra takibe koyulur ve av hayvanını ölü olarak bulursa, yine de yenilmesi helâl olur.

Salıverdiği eğitilmiş köpeğe, eğitilmemiş bir köpeğin eşlik etmemesi şarttır. Aksi halde yakalayıp yaraladıkları hayvan yenilmez. Yaralamaksızın yakalarlarsa, tahrimen mekruh olur. Sahîh olan görüş de budur.

Sözü edilen hayvanların eğitilmesi ya gâlib-i zan veya bilirkişilerin olumlu görüşüyle sâbit olur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, parçalayıcı yan dişleri olan köpek ve benzeri hayvanların eğitilmiş olması üç defa yakaladığı hayvanı yememesiyle gerçekleşir. Parçalayıcı tırnakları olan doğan, şahin, atmaca ve benzeri hayvanların eğitilmiş olması ise, salıverdikten sonra geri çağırıldığı takdirde geri dönmesiyle gerçekleşir. O halde doğan, atmaca ve benzeri yırtıcı eğitilmiş bir kuşun yakaladığı avdan biraz yemesiyle av haram olmaz yine de yenilir. Çünkü onun eğitilmiş olması çağırıldığında geri dönmesiyle gerçekleşmiş sayılıyor.

Ama eğitilmiş köpek, pars ve benzeri bir hayvan av üzerine salıverilir de o yakaladığı avdan yerse, artık onun yakaladığı hayvan haram olur yenilmez. İmam Şâfii'ye göre haram olmaz. İmam Mâlik ise, eğitilmiş köpek ve benzeri hayvan yakaladığı hayvandan yemeyi tekrar tekrar yapıyor ve bunu âdet haline getiriyorsa, artık o haram olur yenilmez.

Yırtıcı eğitilmiş kuşlar da salıverildikten sonra çağırıldığında geri dönerlerse, o takdirde eğitilmiş kabul edilir ve yukarıda belirttiğimiz gibi, yakaladığı hayvandan yerse, haram olmaz yenilir. Ama çağırıldığında geri dönmez ve yakaladığı hayvandan yerse, o hayvan haram olur yenilmez. Çünkü o kuş tam eğitilmemiş kabul edilir.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, böyle de olsa onun yakalayıp kısmen yediği hayvan haram olmaz.[103]

103 Mecmau'l-Enhur: 2/550, 551

Salıverilen eğitilmiş köpek yakaladığı avın kanından içer veya ondan bir parça koparıp atar ve takip ederek yakalayıp öldürürse, yakaladıktan sonra ondan bir şey yemezse, o takdirde yakaladığı o hayvan helâl olur, eti yenir. Ama köpek ondan kopardığı parçayı yer ve sonra da onu yakalarsa, artık o hayvan yenilmez haram olur.

Salıverilen köpek veya benzeri yırtıcı eğitilmiş hayvan, yakaladığı avı yaralamaz da boğarsa, yenilmez. Çünkü yaralama şarttır.

Salıverilen bir köpeğe eğitilmemiş bir köpek veya bir dinsizin veyahut mecusînin veya putperestin köpeği katılır ve müştereken o avı yakalarlarsa, yakalanan avın eti haram olur yenilmez. Zira bu durumda hangi köpeğin yakalayıp yaraladığı bilinmez.

Köpeği ve yırtıcı kuşu salıverirken tesmiyeyi (Besmeleyi) kasden terkeder, az sonra salıverdiğini geri çağırır ve tesmiye getirirse, artık onun yakaladığı yenilmez. Zira muteber olan, ilk salıverildiğinde söylenen tesmiyedir.

Ok veya ateşli silahla yaraladığı hayvan suya düşer veya bir uçurumun kenarına veyahut yüksekçe bir yere düşer de oradan aşağıya yuvarlanır ve ölmüş olarak bulunursa, onun ok veya kurşunla değil suda boğulmakla veya yeksekçe yerden yuvarlanmak suretiyle öldüğüne hükmedilir ve eti yenilmez. Kayalığa veya yüksekçe yere düşer de yuvarlanmaz, düştüğü yerde kalır ve ölmüş olarak ele geçirilirse, eti helâl olur.[104]

Şâfiîler'e göre: Av hayvanının üzerine eğitilmiş bir hayvan salıverilir de hayvan onu yakalayıp yaralayınca hemen ölüverirse, eti helâl sayılır ve yenilmesinde bir sakınca olmaz.

Deve, sığır ve benzeri eti yenilen hayvanlardan biri bir kuyuya veya derince bir çukura yuvarlanır da ona ulaşıp şer'i şekilde kesmek mümkün olmazsa, o takdirde onu okla veya ateşli silahla vurup ölümüne sebep olacak şekilde yaralamak yeterli olur. Yani bu durumda eti helâl olur.

Ok veya ateşli silah kullanarak veya eğitilmiş köpeği ve benzeri bir hayvanı salıvererek av üzerine gönderir de isabet kaydedip onu yaralar ve o yaradan do-

104 Mecmau'l-Enhur: 2/552-555-Baskı: 1301-Kâsânî/Bedayi': 5/58-60

layı hemen ölür veya ölmez de adam yetişinceye kadar yaşayamaz veya yetişir de kesmesi son derece zor olur, meselâ bıçağı çekip kullanıncaya kadar hayvan ölürse, eti helâl kabul edilir ve yenilir. Ama adamın kendi taksiratından dolayı o hayvan kesilmeden ölürse eti yenilmez. Meselâ beraberinde kesici bir alet taşımaz veya taşıdığı alet kendisinden zorla alınır veya kınında sıkışıp kalırsa, bu onun taksiratıyla meydana geldiğinden, artık o hayvanın eti haram olur yenilmez.[105]

Attığı ok veya başka bir silahla hayvan ikiye bölünür veyahut ondan kopan aza üzerinde öldürücü bir yara meydana gelmek suretiyle öldüğü anlaşılırsa, eti helâl olur.

Ama hayvandan kopan organ üzerinde öldürücü bir yara bulunmaz da hayvanı canlı yakalayıp keserse, kopan organ yenilmez, geriye kalan kısmı yenilir.

Yaraladıktan sonra onu kesme imkanı bulamaz da hayvan o yaradan dolayı ölürse, hüküm yine aynıdır, yani eti helal olur.

Kesici, delici olmayan yassı ağır bir cisimle vurulup öldürülen ve kendisine ok ve benzeri bir aletle vurulduktan sonra bir uçurumun kenarına düşen ve oradan aşağıya yuvarlanıp ölü olarak bulunan bir hayvanın eti yenilmez.

Ama havada uçarken atılan ok veya benzeri bir silahla yere düşen ve ölü olarak elde edilen bir hayvan helaldir, yenilir.

Köpek, pars, doğan, şahin, atmaca ve benzeri eğitilmiş yırtıcı hayvanlarla avlanmak caizdir. Sahibi bunları salıverdiği zaman giden, çağırdığı zaman dönüp gelen ve yakaladığı avı yemeyip sahibine getiren bir hayvan eğitilip öğretilmiş kabul edilir. İşte bu tür eğitilmiş hayvanlarla avlanan hayvanın eti helal olur.

Ancak eğitilmiş hayvanın istenilen düzeye geldiğini iyi tespit etmek gerekir. Bu da onu birkaç defa salıverip çağırmakla gerçekleşir. Bununla beraber yakaladığı avı yerse artık mezhebin zahir görüşüne göre o hayvanın eti yenilmez. Çünkü verilen eğitim yetersiz kalmış ve avı kendisi için yakaladığı ağırlık kazanmıştır. Bu durumda onu yeniden eğitmek gerekir.

105 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 557. Mısır: 1352

Köpeğin yakaladığı avdan ısırdığı yer necistir yenilmez. Kesilip atılması gerekir. Çoğu alimlere göre atılmayıp su veya toprak ile yıkanır.

Eğitilmiş köpek veya pars veyahut benzeri bir yırtıcı avının üzerine salıverilir ve bütün ağırlığıyla avının üzerine atılır ve bu ağırlık sebebiyle altında kalan av yaralamaksızın ölürse, yine eti helal olur. Mezhebin zahir görüşü budur.

Atılan ok veya benzeri keskin aletin sivri ucu değilde yan kısmı ava dokunur ve o sebeple av ölürse eti haram olur yenilmez. En sahih olan görüş de budur.

Okunu veya ateşli silahını bir hayvana doğrultup atarken başka bir hayvana isabet edip öldürürse, eti yenir.

Salıverdiği köpekle kovaladığı av adamın gözünden kaybolur ve bir süre sonra avı ölü olarak bulursa haram sayılır ve yenilmez. Avı yaraladıktan sonra av kaybolur, gözünden uzaklaşır görünmez olur ve sonra ölmüş bir halde bulunursa, yine de haram sayılır ve yenilmez.[106]

Hanbelîler'e göre: Av ve avcılık kitap, sünnet ve icma ile ibahatı sâbit olmuştur. Kur'ân'da üç âyetle bu konu özetlenip açıklanmıştır:

"İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanabilirsiniz."[107]

"Senden kendilerine neleri helal kıldığını soruyorlar. De ki: Size temiz yararlı şeyler helâl kılınmıştır. Eğittiğiniz ve Allah'ın size öğrettiğini öğrettiğiniz avcı hayvanları sizden yana yakaladıklarını yeyiniz ve üzerine Allah'ın ismini anınız (Besmele çekiniz)."[108]

"Deniz avı ve onu yemek size de, gelen misafir kafilelere de helâl kılındı. Ve ihramh bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır."[109]

Gerek ok ve benzeri bir aletle, gerekse eğitilmiş yırtıcı bir hayvanla avladığı hayvana diri olarak yetiştiği taldirde onu şer'i şekilde kesmesi gerekir. Aksi

106 Şeyhülislâm Ebû Zekeriya el-Ensarî/Fethü'l-Vehhab: 2/186, 187. Mısır: 1947

107 Mâide suresi: 2

108 Mâide suresi: 4

109 Mâide suresi: 96

halde eti haram olup yenilmez.

Hayvan henüz ölmeden yetişme imkânı olur, ama gevşek davranıp yetişmez veya bile bile kasden yetişmeyip kendi haline bırakırsa, o takdirde ölen av yenilmez haram olur. İmam Şâfiî ile İmam Mâlik de aynı görüştedirler.

Ancak hayvana gayret etip yetişir ve fakat onu kesecek kadar zaman bulamadan hayvan ölürse, o takdirde helâl sayılır. İmam Ebû Hanîfe de aynı görüştedir.[110]

Bu mezhebe göre av üzerinde salıverilen carihanın yakaladığı avın helâl olabilmesi için şu yedi şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1- Avcı kişinin şer'î boğazlamaya ehil olması.

Bu, avcının ya müslüman veyahut kitap ehlinden olmasıyla yorumlanıp açıklanır. O halde müslüman ve kitap ehlinden başkasının avladığı bir hayvanın eti haramdır, yenilmez.

2- Eğitilmiş yırtıcı hayvanı av üzerine salıverdiğinde Besmele çekmesi, yani Allah'ın ismini anması.

Bunu kasten veya yanılarak terkederse, avlanan hayvanın eti mübah olmaz. Ama unutarak terkederse, av helal olur ve eti yenilir.

3- Eğitilmiş köpeği veya başka bir hayvanı bizzat kendisinin göndermesi, yani salıvermesi.

Hayvan kendiliğinden gidip avlarsa yakaladığı hayvan helâl olmaz. İmam Şâfiî, İmam Mâlik, Ebû Sevr ve rey taraftarlan da aynı görüştedirler. Ata' ve İmam Evzâî'ye göre eğer o köpeği avlanmak maksadıyla dışarı çıkarmışsa, o takdirde kendiliğinden gidip yakalasa bile, yakaladığı hayvan mübah olur.

4- Av üzerine salıverdiği köpek veya başka bir hayvanın eğitilmiş olması, aksi halde yakaladığı hayvana adam diri yetişip keserse eti yenilir. Yetişemediği takdirde yenilmez.

5- Av üzerine salıverilen eğitilmiş hayvanın, yakaladığı avdan yememesi,

110 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 11/3, 4

Eğer yakaladığı avdan koparıp yerse, artık o av haram kabul edilir ve yenilmez. Sahîh olan da budur. Zira bu durumda onu sahibi için değil kendisi için yakalamış sayılır.

6- Yakaladığı avı yaralaması,

Yaralamayıp boğar veya ağırlığıyla üzerine çıkıp ölmesine sebep olursa, bu durumda o hayvanın eti haram olur yenilmez.

7- Eğitilmiş köpeğini gürülen av hayvanının üzerine salıvermesi,

Şayet hiçbir av hayvanı görmeden rastgele eğitilmiş köpeğini salıverirse, o da tesadüfen bir av hayvanına rastlayıp yakalarsa, o mübah olmaz. Bu ilim adamlarından çoğunun görüş ve ictihadıdır da. Bunun gibi okunu veya ateşli silahını rasgele attığında o da gidip bir av hayvanına isabet ederse, o da helâl olmaz ve o bakımdan yenilmez.

Aynı zamanda eğitilmiş köpek tarafından yakalanıp yaralanan avın yaralı kısmını yıkamak vâcib olur. Zira köpeğin ağzının, salyasının dokunduğu yer necis kabul edilir.[111]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

99 no'lu Ebû Sa'lebe hadisi sahih olup çıkarım ve ihtacaca salihtir. Altı kadar hüküm ifade etmektedir:

1- Ok veya benzeri sivri bir aletle veyahut bugünkü ateşli silâhlardan biriyle vurulan av helâldir, yenilir.

2- Ancak oku veya silâhi kullanırken Allah isminin anılması gerekir.

3- Allah ismi anılmaksızın atılan ok veya kurşunla vurulan av haram olur yenilmez. Ancak Hanefiler'e göre unutarak Besmele'yi terkederse bir şey lâzım gelmez. Allah ismi anılmış kabul edilerek vurulan hayvanın eti yenilir. Şâfiîler'e göre, Allah ismi müslümanla beraberdir. Bilerek terketse bile bir sakınca yoktur.

4- Eğitilmiş köpek veya benzeri yırtıcı bir hayvan besmele çekilerek av üzerine salıverilir, o da avı yakalayıp sahibine verirse, onun da eti helâldir, ye-

111 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/3, 11. Beyrut: 1403

nilir.

5- Besmele çekilmeden gönderilirse, yukarıdaki farklı görüş ve hükümler bunda da aynen geçerlidir.

6- Eğitilmiş köpek veya benzeri yırtıcı bir hayvan av yakalarsa, adam, hayvan ölmeden yetişir onu şer'î şekilde keserse helâl olur ve yenilir. Yetişmediği takdirde haram olur yenilmez. İsterse eğitilmemiş köpek gördüğü av üzerine atılırken adam Besmele çekmiş olsun farketmez.

100 no'lu Adiy hadisi de sahihtir. Çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Zaten bu bâbda en sahih rivâyetlerden biri de budur.

Bu hadis de yedi, sekiz kadar hüküm ifade etmektedir:

1- Eğitilmiş köpek av üzerine salıverilirken sahibi besmele çekip öylece salıverirse, artık o köpeğin yakaladığı av helal olur, yenilir.

2- Besmele çekilmeden gönderilirse, yukarıdaki ihtilâf burada da aynen câridir.

3- Salıverilen eğitimli köpek avı yakalayıp öldürürse, yine de o hayvanın eti helâl olur. Zira eğitilmiş köpeğin ısırıp öldürmesi şer'î kesme yerine geçer.

4- Eğitilmiş köpekle birlikte bir de eğitilmemiş köpek belirlenen av üzerine giderler ve avı yakalarlarsa artık o av yenilmez haram olur. Çünkü eğitilmemiş köpek de buna iştirak etmiş bulunuyor. Onun yakaladığı yenilmez.

5- Atılan ok veya benzeri sivri bir aletle ava isabet ediler de ok veya sivri alet avı yakalarsa, o avın eti helâl olur. Tabii oku veya başka bir aleti atarken besmele çekmek gerekir. Çekilmediği takdirde yukarıdaki ihtilâf söz konusudur.

6- Atılan ok veya başka sivri bir aletin sivri ucu değil de yan tarafı, yassı kısmı hayvana dokunup öldürürse, artık o hayvanın eti haram olur yenilmez.

7- Okun yassı tarafı dokunur da hayvan ölmeden adam yetişip şer'î şekilde keserse eti mübah olur.

8- Atılan ok, sivri bir alet ve benzeri bir silahla vurulan avın yaralanması veya aldığı yara ile ölmesi söz konusudur. Bu da ancak keskin sivri bir ok veya

âletin keskin sivri kısmının isabet etmesiyle gerçekleşir. Ateşli silâhla vurulan av zaten yara almış olur.

1- Bu hadisle Ebû Salebe hadisi birbirini kuvvetlendirmektedir. Hadisin devamında buna ilâveten şu rivâyete yer verilmiştir: Üzerine Besmele çekilip salıverilen eğitilmiş köpek yakaladığı avı sahibi için yakalamış olursa, bu helâl olur.

2- Köpek yakaladığı avı öldürmeden sahibi yetişirse, o takdirde onu şer'î şekilde kesmesi gerekir. Aksi halde hayvan o vaziyette ölürse eti haram olur.

3- Eğitilmiş köpek, yakaladığı avı öldürür, ancak ondan yemezse, o da helâl sayılır ve eti yenilir. Ondan yiyecek olursa, farklı ictihadlar ortaya çıkmıştır: Kimine göre, yediği için bunu sahibi için değil kendisi için yakalamış kabul edilir ve artık o hayvanın geriye kalan kısmı haram olur yenilmez. Kimine göre, köpeğin kopardığı kısım duruyorsa, o haramdır yenilmez, geriye kalan kısım yenilir. Ancak köpeğin ağzının ve salyasının dokunduğu kısım iyece yıkanıp temizlenir.

101 no'lu ikinci Adiy hadisi üzerinde kısmen durulmuştur. Bazısına göre çıkarıma salihtir, bazısına göre salih değildir. Ancak bu anlamda başka rivâyetler de bulunuyor. "Baz" ismini bu hadiste zikretmekle râvî Mücalid yalnız kalmıştır. Diğer rivâyetlerde "baz" ismi geçmemektedir.

Bu hadis yaklaşık üç kadar hüküm içermektedir:

1- Eğitilmiş köpek veya doğan Besmele çekilerek av üzerine salıverilir ve o da avını yakalarsa, artık o av helâl olur. Yenilmesinde bir sakınca söz konusu olmaz.

2- Yakaladıkları avı öldürecek olurlarsa, yine de o avın eti halâldir, yenilir. Zira bu eğitilmiş hayvanların öldürülmesi şer'î kesme yerine geçer.

3- Eğitilmiş bu hayvanlar salıverilir ve onlar da avlarını yakaladıktan sonra kısmen yerlerse, bu durumda onu sahibi için değil kendisi için avlamış kabul edilir ve artık o hayvanın kalan kısmı haram sayılır. Bununla beraber ashabın bir kısmı başka hadislerden çıkardıkları hükme dayanarak eğitilmiş köpek yakaladığı avdan bir kısım yese bile geriye kalanı helâl sayılır demişlerdir. Onların delil gösterdikleri rivayetlerden biri Amr b. Şuayb hadisidir. Bu zatın dedesi -ki sahabidir- şöyle bilgi vermiştir: Bedevilerden Ebû Sa'lebe adındaki adam Rasulullah

(sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedi: "Ya Rasulallah! Şüphesiz benim av için eğitilmiş köpeklerim bulunuyor. Bunların avlanıp; yakaladıkları hakkında bana bir fetvâ veriniz." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi:

"Sen onların yakaladığı avı -onlar biraz yeseler bile- ye."

Bu hadisi Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Hafız İbn Hacer bunun isnadında bir sakınca yoktur diyerek görüş beyan etmiştir.

Ancak şunu belirtelim ki, Adiy (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen iki hadis de sahihtir. Amr b. Şuayb'dan rivâyet edilen bu hadiste ise ihtilâf söz konusudur. O bakımdan usûl açısından bununla değil, Adiy hadisiyle çıkarım ve ihticacda bulunmak daha uygundur. Hem Adiy b. Hâtim'in hadisi Sahihayn'da geçmektedir. Amr b. Şuayb'ın hadisine Sahihayn'da yer verilmemiştir.

Diğer yandan Amr b. Şuayb hadisini kuvvetlendiren iki rivâyet bulunuyor: Ahmed b. Hanbel, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle rivâyet etmiştir: "Köpeğini salıverdiğin zaman, yakaladığı avı yerse, sen artık o avdan yeme, çünkü o bunu ancak kendisi için yakalamıştır. Köpeğini salıverdiğinde, avı yakalayıp öldürür ve fakat ondan yemezse, (bu helâl olur) ondan yiyebilirsin. Çünkü bu durumda o bu avı sâhibi için yakalamış kabul edilir."

Aynı hadisi Hafız Bezzar da başka bir vecihle İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan tahrîc etmiştir. İbn Ebî Şeybe'den de bu anlamda bir rivâyet yapılmıştır.

Köpek yakaladığından yese bile bu mübahtır, kalan kısmını sahibi yiyebilir, diyenler, Adiy hadisindeki meni "kerahet-i tenzihi" ile yorumlamışlardır.[112]

Müctehid imamların bu konudaki ictihad, yorum ve görüşlerini yukarıya naklettiğimizden aralarındaki farklı görüşlere burada dönmek istemedik.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Av, eğitilip öğretilen köpek, şahin, doğan, atmaca, pars ve benzeri yırtıcı hayvanlarla caizdir.

2. Karada ve denizde av, kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur.

112 Neylü'l-Evtar: 8/148, 149

3. Eğitilme kabiliyeti olmayan yırtıcılarla av yapmak caiz değildir.

4. Domuz, aynı necis olduğu için bu konuda eğitilip yetiştirilmesi ve avcılıkta kullanılması caiz değildir.

5. Avcılıkta eti yenen hayvanlar etleri için, eti yenilmeyenlerin de derisinden ve tüyünden istifade etmek için avlanırlar.

6. Gerek eti yenilenler, gerekse eti yenilmeyip derisinden ve tüyünden istifade edilen hayvanları üreme döneminde avlamak sünnete aykırı olduğu gibi, nesillerini tüketircesine onları avlamak da câiz değildir.

7. Ok ve benzeri ucu sivri, delici, yaralayıcı av aletleriyle av hayvanlarını vurmak caiz olduğu gibi, ateşli silahlardan fazla tahrip etmeyip sadece hayvanı yaralayacak veya öldürecek çapta olanlarını kullanmak caizdir.

8. Ok veya ateşli silahla vurulan hayvanın helâl olabilmesi için yara alması veya isabet eden ok ve kurşundan ölmesi söz konusudur.

9. Ok ve benzeri ucu sivri bir aletle yara açmayan yassı tarafıyla vurmak veya yassı tarafının isabet etmesiyle ölen hayvanın eti yenilmez. Bu, Hanefiler'e göredir. İmam Şâfiî'ye göre, yara açması şart değildir.

10. Salıverilen eğitilmiş hayvan üzerine Allah adını anmak şarttır. Aksi halde yakaladığı hayvan haram olur yenilmez. Bu görüş Hanefîler'e aittir.

11. Allah adı yanılınma suretiyle terkedilirse, Hanefîler'e göre hüküm yine böyledir. Şâfiîler'e göre, Allah adını anmak şart değildir. Zira Allah adı müslümanla beraberdir.

12. Unutularak Allah adı anılmazsa, yakalanan hayvan yenilir.

13. Av hayvanına ok veya benzeri bir silah atılırken Allah adı anılır.

14. Avlanacak hayvanın yabanî olması gerekir.

15. Avlanacak hayvanın bir kapana tutulması veya hasta yatıp kaçma imkânı olmaması ve insanlara yaklaşıp ürkmeyerek önlerinde dolaşması

halinde av kapsamına girmez. O bakımdan bu durumda olan bir hayvanın üzerine köpeği salıvermek ve ok ve silahla vurmak caiz değildir. Zira atılan ok veya silahla veya salıverilen köpeğin ısırmasıyla ölürse, eti haram olur yenilmez.

16. Av hayvanını gördükten sonra eğitilmiş köpek salıverilir ve takip edilir. Takip edildiği takdirde gözden kaybolur ve bir süre sonra av ölü olarak bulunursa eti haram sayılıp yenilmez.

17. Ancak az bir süre bir ihtiyacını karşılamadan dolayı takip etmemişse, bu zarar vermez ve av hayvanımn ölmüş olması etinin haram olmasını gerektirmez.

18. Salıverilen eğitilmiş bir köpeğe, eğitilmemiş bir köpeğin eşlik etmesi caiz değildir. Aksi halde av haram olur yenilmez.

19. Yırtıcı hayvanların av için eğitilmesinin gerçekleştirilmesi şöyledir: Sahverildiği zaman avı kovalar, çağırıldığında bırakıp geri döner ve bu üç defa tekrarlanır, her defasında köpek veya eğitilmiş yırtıcı hayvan sahibine tam itaat etmiş olur.

20. Bununla beraber eğitilmiş bir hayvan av üzerine salıverilir ve o da avını yakaladıktan sonra kısmen yerse, artık o hayvan haram olur yenilmez. Zira bu durumda köpek onu kendisi için yakalamış sayılır. Bu Hanefiler'in görüşüdür. İmam Şâfiî'ye göre, öyle de olsa hayvan haram olmaz, kalan kısmı yenilir.

21. Eğitilmiş yırtıcı kuşların eğitilmesinin sağlanması da böyledir. Salıverildikten sonra sahibi tarafından çağırıldığında geri döner gelir ve bu birkaç defa tekrarlanırsa, artık o eğitilmiş kabul edilir ve yakalayıp öldürdüğü veya yaralı bıraktığı hayvan yenilir.

22. İster eğitilmiş köpek yakalayıp yaralı bıraksın, isterse eğitilmiş yırtıcı kuş yakalayıp bıraksın, sahibi hayvan henüz ölmeden yetişirse, onu şer'î şekilde keser. Bu vâcibtir. Aksi halde kesme imkânı bulunduğu halde kesmez de hayvan ölürse artık eti haram olur yenilmez.

23. Eğitilmiş köpek yakaladığı avın kanını içer veya ondan bir parça ko-

parıp atar ve sonra yakalayıp öldürürse, o hayvan helal sayılır ve eti yenilir.

24. Ama yakalayıp öldürdükten sonra da ondan yerse, o takdirde köpek onu kendisi için yakalamış kabul edilir ve hayvanın eti haram olur yenilmez.

25. Köpek veya doğanın yaraladığı hayvan bir uçurumun kenarında yuvarlanıp ölürse, eti yenilmez. Zira bu durumda yuvarlanma sebebiyle öldüğü söz konusu olur.

26. Ok veya küçük bir silahla vurulan avda böyle. Suya düşüp boğulursa eti yenilmez. Veya yüksek bir tepede olup atılan silahla oradan aşağıya yuvarlanarak ölürse yine eti yenilmez. Bu da Hanefiler'e göredir.

27. Deve, sığır, koyun ve keçi gibi eti yenilen hayvanlardan biri derin bir kuyuyuya düşer de onu çıkarmak mümkün olmadığı gibi, inip kesmek de mümkün olmazsa, o takdirde ok ve ateşli silahla vurularak öldürülür ve eti böylece helal olur. Bu ictihad ve görüş Şâfiîlere aittir.

28. Atılan ok veya silahla hayvan ikiye bölünür veyahut organı kopar ve o hayvan henüz ölmeden yetişilirse, şer'î şekilde kesilir. Ondan kopan organ veya parça üzerinde silah yarası varsa o da yenilir, yoksa yenilmez. Bu İmam Şâfii'nin görüşüdür.

29. Köpeğin ısırıp yaraladığı yer necis sayılır, iyice yıkanması vâcib olur. Bu, İmam Şâfiî ile İmam Ahmed'in görüşüdür.

30. Av üzerine salıverilen köpek veya başka bir yırtıcı hayvan avının üzerine atılıp onu yaralamadan vücudunun ağırlığıyla basıp öldürürse, İmam Şâfiî'ye göre yine de o avın eti helâldir yenilir.

31. Hanbelîler'e göre de, av üzerine gönderilen hayvan veya atılan ok konusunda avlanılan hayvanın helal olabilmesi için yedi şartın gerçekleşmesi gerekir.

ETİ YENİLİR HAYVANI KESERKEN VÂCİB VE MÜSTEHAB OLAN HUSUSLAR

İslâm, eti yenilen hayvanları kesmeyi şahısların arzu ve mantığına bırakmamış, bunun için birtakım vacibler, sünnetler ve istihbablar koymuş ve onu meşru bir çerçeve içine almıştır.

Önce her canlıya, özellikle etinden, yününden, kılından ve tüyünden, sonra da sütünden yararlandığımız davarlar Allah'ın insanlara sunduğu en güzel nimetlerden biridir. O halde bu güzel nimetlerden yararlanırken Allah'ı unutmamamız, O'nun yüce ismini anmamız gerekir.

Sonra da hayvanlara karşı şefkatli ve merhametli davranmamız emredilmiştir. O bakımdan keseceğimiz hayvanı incitmeden usulca kesim yerine götürmemiz ve yine şefkatle yere yatırmamız ve keskin bir bıçakla önce iki şah damarını ve yemek borusuyla nefes borusunu kesmemiz ve kanının iyice akmasını, hayvanın hareketsiz kalmasını beklememiz ve arkasından boyun kemiğini bağlantı yerinden ayırıp başını kesmemiz emir ve tavsiye edilmiştir.

Ve bu konuda en önemli olanı da hayvanı Allah'tan başkasının adını anarak kesmenin haram ve büyük günah, şirk olduğunu bilmemiz ve başka isimle kesilen bir hayvanın etinin haram olup yenilmeyeceğini hatırımızdan çıkarmamamız gerekir. O bakımdan müslüman ve kitap ehli dışında kalanların kestiği hayvan yenilmez haramdır. Kitap ehli ise, Allah (celle celaluhu)'ya ve semavi bir dine inandıkları için kestikleri hayvan yenilir. Meğerki, kitap ehli hayvan keserken İsa veya Meryem adını anarak kesmiş olurlarsa, o takdirde kestikleri hayvan yenilmez. Bu da ancak kesin belgeyle veya müslüman kimselerin kulaklarıyla duymalarıyla belirgin olur. Belge ve duyma yoksa kestiklerini yememizde bir sakınca yoktur.

عَنِ ٱلْإِمَامِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ:

لَعَنَ اللهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللهِ وَلَعَنَ اللهُ مَنْ آوَى مُحْدِثًا وَلَعَنَ اللهُ مَنْ لَعَنَ وَالِدَيْهِ

وَلَعَنَ اللهُ مَنْ غَيَّرَ تُخُومَ ٱلْأَرْضِ.

İmam Ali b. Ebi Talib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duymuştur:

"Allah'tan başkası için (başkası adına) hayvan kesene Allah lanet etmiştir. Bir cinayet, fesat işleyen kimseyi (ilahi hududun onun hakkında uygulanmaması için) alıp koruyan, evinde barındıran kimseye de Allah lânet etmiştir. Ana-babasına lanet eden kimseye de Allah lanet etmiştir. Arazi üzerine bırakılan işâret ve ardayı, sınır ve hududu (başkasının hakkında tecavüz etmek için) değiştiren kimseye de Allah lânet etmiştir."[113]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ قَوْمًا قَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ قَوْمًا يَأْتُونَنَا بِاللَّحْمِ لاَنَدْرِي قَالَ: أَذُكِرَ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ أَمْ لاَ فَقَالَ سَمُّوا عَلَيْهِ أَنْتُمْ وَكُلُوا قَالَ: وَكَانُوا حَدِيثِي عَهْدٍ بِالْكُفْرِ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Bir kavim gelip Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şunu sordular: Ya Rasulallah! Doğrusu bir kavim bize et getiriyor. Ancak biz kestikleri o hayvan üzerine Allah'ın ismini anıp anmadıklarını bilemiyoruz? Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şu cevabı verdi:

"Siz kendiniz o et üzerine Allah'ın ismini anınız ve öylece yeyiniz." Râvi diyor ki, o hayvan kesip et getiren kavim henüz İslâm'a yeni girmiş bulunuyordu. Küfürden daha yeni kurtulmuş idi.[114]

Bu hadis, tasarruf ve efal sıhhat ve selâmet hali üzerine hamledilir. Meğerki onun fesadına delalet eden bir delil mevcud olsun. O takdirde sıhhat ve selamete hamledilmez, inceliğini yansıtıyor.

وَعَنِ ابْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُمْ غَنَمٌ تَرْعَى بِسَلْعَ

113 Müslim/Edahî: 43, 45. Nesâî/Edahî: 34. Ahmed: 1/108, 217, 2/119

114 Buharî/Büyu': 5, Zebayih: 21. İbn Mâce/Zebayih: 40. Dârimî/Zebayih: 14

فَأَبْصَرَتْ جَارِيَةً لَنَا بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِنَا مَوْتًا فَكَسَرَتْ حَجَراً فَذَبَحَتْهَا بِهِ فَقَالَ لَهُمْ: لاَتَأْكُلُوا حَتَّى أَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ أَوْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ مَنْ يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ وَإِنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ ذَلِكَ أَوْ أَرْسَلَ إِلَيْهِ فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا.

İbn Ka'b b. Mâlik'den, o da babasından rivayet etmiştir: "Babamların bir tepe yarığında otlamakta olan davarları bulunuyordu. Bizim o davarlardan bir koyunun ölmek üzere olduğunu gören bir cariye bir taşı kırıp keskin tarafıyla o koyunu kesiverdi. Bunun üzerine babam, onlara: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den ben bunu sormadan veya birini gönderip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yememizi emretmeden sakın yemeyin" diyerek tenbihte bulundu. Sonra gidip Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sordu. O da ona o koyunu yemesini emretti."[115]

وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ ذِئْبًا نَيَّبَ فِي شَاةٍ فَذَبَحُوهَا بِمَرْوَةٍ فَرَخَّصَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي أَكْلِهَا.

120

Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, bir kurt bir koyunu ısırdı. Bu sebeple o koyunu keskin çakmak taşıyla kestiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o koyundan yemeleri için onlara ruhsat verdi."[116]

وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّا نَصِيدُ الصَّيْدَ فَلاَ نَجِدُ سِكِّينًا إِلاَّ الظِّرَارَ وَشِقَّةَ الْعَصَا فَقَالَ: أَمِرَّ الدَّمَ بِمَا شِئْتَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ.

Adiy bin Hatim (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedim ki: "Ya Rasulallah! Doğrusu biz avcılık yapıyoruz. Ama bıçak bulamıyoruz, sadece değneğin uzunlamasına bölünmüş kesici parçasıyla veya keskin bir taşla avı kesiyoruz?" Efendimiz

115 Buharî/Zebayih: 18, 19. İbn Mâce/Zebayih: 8. Dârimî/Edahî: 11. Ahmed: 2/78

116 Buharî/Zebayih: 18, 24. İbn Mâce/Zebayih: 5. Ahmed: 4/184

şu cevabı verdi: "Kanı istediğin şeyle akıt ve Allah ismini onun üzerine an."[117]

وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجَ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّا نَلْقَى الْعَدُوَّ غَدًا وَلَيْسَ مَعَنَا مُدًى فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ فَكُلُوا مَا لَمْ يَكُنْ سِنًا أَوْ ظُفْرًا وَسَأُحَدِّثُكُمْ عَنْ ذَلِكَ: أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ.

Râfi b. Hudâc (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle demiştir: Ya Rasulallah! Yarın düşman ile karşılaşabiliriz. Oysa yanımızda bıçak yoktur. (İhtiyaç duyar da bir av hayvanı yakalarsak onu nasıl, ne ile kesebiliriz?)

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu:

"Kan akıtacak şeylerle ve üzerine Allah ismi anılanı yeyiniz. Yeter ki (alet olarak kullanacağınız şey) diş ve tırnak olmasın. Ve ben size bundan haber vereceğim: Dişe gelince, o kemiktir. Tırnak ise o Habeşliler'in kesme aletidir."[118]

وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ إِنَّ اللهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَاحْسِنُوا الذِّبْحَ وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ.

Şeddad b. Evs (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu adı geçen tarafından bildirilmiştir: "Allah (celle celaluhu) şüphesiz ki her şey üzerine ihsan (iyilik, şefkat, merhamet) yazmıştır. Artık siz öldürdüğünüz zaman öldürmeyi de güzel, uygun biçimde yapın. Bir hayvanı kestiğiniz zaman kesmeyi güzel ve uygun yerine getirin, siz-

117 İbn Mâce/Zebayih: 5. Ahmed: 4/256

118 Buharî/Cihad: 191, Zebayih: 15, 18, 23, 36, 37. Nesâî/Edahî: 21,26. İbn Mâce/ Zebayih: 5. Ahmed: 3/463, 464-4/140

den her biri bu işi yaparken bıçağının ağzını iyice bilesin ve kestiği hayvanı (eziyet etmeden) rahat bir ölüme kavuşturusun."[119]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ أَنَّ تُحَدَّ الشِّفَارُ وَأَنْ تُوَارَى عَنِ الْبَهَائِمِ وَقَالَ: إِذَا ذَبَحَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجْهِزْ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bıçakların bilenmesini ve kesilecek hayvanlardan bunun gizlenmesini emretti ve sonra şöyle buyurdu:

"Sizden biri hayvan keseceği zaman kesmekte acele davransın."[120]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بُدَيْلَ بْنِ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِيَّ عَلَى جَمَلٍ أَوْرَقَ يَصِيحُ فِي فِجَاجِ مِنًى: اَلاَ إِنَّ الذَّكَاةَ فِي الْحَلْقِ وَاللَّبَّةَ وَلاَ تَعْجَلُوا لْاَنْفُسَ أَنْ تَزْهَقَ وَأَيَّامُ مِنًى أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَبِعَالٍ.

122

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Budayl b. Verka el-Huzâi'yi, siyahı bozluğuna galip renkte olan bir erkek deve üzerinde Mina'daki tepelerin arasında duyuruda bulunmak üzere gönderdi. O da şöyle buyuruda bulundu: Haberiniz olsun ki, şer'i kesmek, boğazda ve göğsün boyunla birleştiği yerde gerçekleşir. Canın çabuk çıkmasında acele etmeyin. Mina günleri yeme, içme ve adamın eşiyle sevişeceği günlerdir."[121]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالاَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ شَرِيطَةِ الشَّيْطَانِ

119 Ebû Dâvud/Edahî: 12. Tirmizî/Diyât: 14. Nesâî/Dahaya: 22, 26, 27. İbn Mâce/ Zebayih: 3

120 Müslim/Sayd: 57. Ebû Dâvud/Edahî: 11. Tirmizî/Diyât: 14. Nesâî/Dahaya: 22, 26. İbn Mâce/Zebayih: 3

121 Buharî/Zebayih: 24. Ebû Dâvud/Edahî: 15. Tirmizî/Sayd: 13. Nesâî/Dahaya: 25. İbn Mâce/Zebh: 9

وَهِيَ الَّتِي تُذْبَحُ فَيُقْطَعُ الْجِلْدُ وَلاَ تُفْرَى الْأَوْدَاجُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şerîta-i şeytanı menetti."[122]

Şerîta-i şeytan'dan maksat, şah damarları tamamen kesilmeden, kesme işi sona ermeden derisini yüzmeye başlamaktır.

Aynı hadis Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan de rivayet edilmiştir.

وَعَنْ أَبِي الْعُشَرَاءِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ أَمَا تَكُونُ الذَّكَاةُ إِلاَّ فِي الْحَلْقِ وَاللَّبَّةِ قَالَ: لَوْطَعَنْتَ فِي فَخِذِهَا لَأَجْزَاكَ.

Ebul-Uşrâ'dan, o da babasından rivayet etmiştir. Babası şöyle demiştir: "Ya Rasulallah! Şer'i kesme ancak boğaz ve göğsün baş ile birleştiği kısımda olur, değil mi?" diye sordum. Efendimiz şu çevabı verdi: "Onun uyluğuna bile (bıçak) vurup (yaralasan veya yarsan) yine de sana yeter."[123]

وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَنَدَّ بَعِيرٍ مِنْ إِبِلِ الْقَوْمِ وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُمْ خَيْلٌ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ لِهَذِهِ الْبَهَائِمِ أَوَابِدَ كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ فَمَا فَعَلَ مِنْهَا هَذَا فَافْعَلُوا بِهِ هَكَذَا.

Râfi b. Hâdic (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle dedi:

"Bir sefer (yolculuk)ta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bulunuyorduk. Derken kavmin develerinden bir deve kaçtı. Yanlarında (onun ardına düşüp yakalamak için) at bulunmuyordu. O sebeple bir adam ok atıp deveye isabet ettirdi ve deve olduğu yerde kaldı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz bu hayvanların da

122 Ebû Dâvud/Edâhî: 16

123 Buharî/Zebayih: 24. Ebû Dâvud/Edahî: 15. Nesâî/Dahaya: 25. Dârimî/Edahî: 12

vahşi (yabani) hayvanlar gibi yabani ve garip halleri vardır."[124]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Hayvanı kesme fiili, şah damarları ile nefes ve yemek borusunun kesilmesiyle gerçekleşir. Buna şer'i kesme denilir.

Müslümanın ve bir de kitap ehli olan yahudi ve hristiyanların -bunlar ister zimmi, ister harbi olsunlar- kestiği hayvan helâl olur ve yenilir. Kur'an'da bu hüküm şöyle beyan edilmektedir: **"Yetişerek şartına uygun kestiğiniz müstesna."**[125] Bu âyetle müslümanlara hitap edilmekte ve bir yerden yuvarlanıp ölmek üzere bulunan bir hayvana diri yetişildiği takdirde kesilmesiyle helâl olacağı, aksi halde o vaziyette ölecek olursa haram olacağı bildirilmektedir.

Böylece müslüman kişinin kestiği hayvanın helâl olacağı hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

Kitap ehlinin kestiği hayvanın müslümanlara helâl olduğu ise şu âyetle açıklanmaktadır:

اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ

"Bugün size temiz-yararlı şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilen (yahudi ve hristiyan)ların taamı (kestiği hayvanların eti) size helâldir. Sizin de taam (kestiğiniz hayvan eti) onlara helâldir."[126]

Ayette geçen "taam" kelimesini yenilmesi helâl olan hayvanların kitap ehli tarafından kesildiği takdirde helâl olacağı şeklinde yorumladık. Zira bunu sadece yiyecek maddesi olarak tercüme edersek muradi ilahi ortaya çıkmamış olur. Çünkü yalnız kitap ehlinin yiyecek ve gıda maddeleri helâl değil, kâfirlerin de

---

124 Buharî/Cihad: 191, Zebayih: 15, 18, 23. Müslim/Edahî: 20, 22. Ebû Dâvud/Edahî:15. Tirmizî/Sayd: 19. Nesâî/Sayd: 17, Dahaya: 26. İbn Mâce/Zebayih: 9 Darimî/Edahî: 15. Ahmed: 3/462, 464, 4/140, 142

125 Mâide suresi: 2

126 Mâide suresi: 5

yiyecek ve gıda maddeleri müslümanlara helâldir. Yeter ki o maddeler şeriatımızca haram kılınanlardan olmasın. Bu bakımdan âyetteki "taam"dan maksat, kesilen hayvan etidir. Kafirlerin kestiği hayvan eti müslümanlara helâl değildir, murdardır.

Kesme işini becerebilen her müslümanın kestiği helâl olur, yenilir. Kadın, temyiz çağına girmiş çocuk bu cümledendir. Kesme işini bilmeyen ve beceremeyen kimsenin kesmesi uygun olmaz. Kestiği takdirde şüpheli durum ortaya çıkar.

Dilsiz bile olsa müslümanın kestiği yenilir. Zira dilsiz Besmele çekme hususunda mazur sayılır. Bunun gibi sünnetsiz kimsenin de kestiği caizdir, yenilir.

Kimlerin Kestiği Hayvan Haram Olur, Yenilmez?

Putperestlerin, mecusi, ateşe ve yıldızlara tapanların, mürtedlerin, yani dinden çıkanların, Besmele'yi kasten bile bile terkedenlerin.[127]

Yahudi kendi dinini bırakıp hristiyan olursa veya hristiyan kimse kendi dinini bırakıp yahudi olursa yine de kestikleri hayvan helâl kabul edilir ve müslümanlar o hayvanın etinden yiyebilirler. Yeter ki kestikleri hayvan İslâm şeriatında eti yenilen hayvanlardan olsun.

Besmele'yi kasten terkedenin kestiği yenilmez. Hanefiler bu meselede şu âyetle çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ
لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۚ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ

"Üzerine Allah'ın adı anılmamış olanlardan yemeyin. Çünkü bu (başkası adına ve bir de putlar için, onlar adına kesmek) şüphesiz ki, İlâhi yoldan çıkmaktır."[128]

Hayvan keserken "Bismillahi Allahu Ekber" demek müstehabdır. Sadece

127 Mecmau'l-Enhur: 2/488, 489

128 En'âm suresi: 121

"Allah adını anmak" şartsa da, Bismillahla birlikte Allahu Ekber demek istihbab kapsamına girer.

Besmele unutularak terkedilirse, yine de kesilen hayvan helâl olur. Zira ümmetten hata ve nisyandan dolayı ortaya çıkan günah ve benzeri şeyler kaldırılmıştır.

Allah ismine başka birinin ismini atıf yaparak eklemek caiz değildir.

Hayvan kesmeden önce, yani Besmele getirmeden önce "Allah'ım bunu falandan kabul buyur" demek mekruh değildir. Ama Besmele'den sonra veya tam keserken söylemekte kerahat söz konusudur.

Besmele çekip bir hayvanı kesmek üzere iken, onu bırakıp yanındaki başka bir hayvanı Besmele çekmeksizin, yani birinci Besmele ile yetinerek keserse, haram olur, yenilmez. Zira birinci Besmele ilk hayvan üzerine söylenmişti. İkinci hayvan üzerine yeniden Besmele getirmek gerekirdi. Bunu yapmadığı için ikinci hayvanı Besmele'siz kesmiş oldu.

Ama av hayvanına atılan ok veya başka bir alet, görülüp atılan hayvana değil de başka birine isabet ederse, yine de vurulan hayvan yenilir. Zira burada Besmele hayvan üzerine değil, ok veya benzeri silah üzerine söylenmiştir.

Av üzerine Besmele çekilip salıverilen köpek de böyle. Gönderilen av üzerine değil, başka bir hayvan üzerine atılıp yakalarsa, yine de yenilir. Zira Besmele köpek üzerine çekilmiş bulunuyor.[129]

Hayvanları Kesme Şekli ve Keyfiyeti

Deve genellikle ayakta göğsüyle boynunun bitiştiği kısımdan kesilir. Sığır, koyun, keçi ve diğer eti yenilen hayvanlar ise boyunla başın birleştiği kısımdan kesilir. Böyle yapmak sünnettir. Aksine bir uygulama sünnete aykırı olur, ancak kesilen hayvan yine de yenilir. Sadece kerahet işlenmiş olunur.

Kesme işinde iki şah damarıyla nefes ve yemek borusu kesilir. Bunlardan üç tanesinin kesilmesiyle de şer'i kesme meydana gelmiş olur.

Evcil olan deve, sığır, koyun ve keçiden biri yabanileşip evi terkeder ve ya-

129 Mecmau'l-Enhur: 2/490-493

kalanması zorluk arz ederse, o takdirde av hayvanı hükmüne girer ve ok veya ateşli normal denilecek bir silahla vurulur. Diri olarak yetişildiği takdirde şer'i usule göre kesilir. Yetişilmeyip aldığı ok veya kurşun yarasından ölürse bir sakınca yoktur; eti helâl olur ve yenilir.

Bunun gibi evcil hayvanlardan biri derin bir kuyuya veya ulaşılması çok zor bir çukura düşer ve ölmek üzere olursa, hemen harekete geçip ok veya ateşli silahla vurularak öldürülür ve o takdirde eti helâl olur. Ancak ok veya silahı atarken Besmele çekilir.[130]

Şafiîler'e göre: Eti yenilen hayvanın kesilme işi ya boyunla başının birleştiği kısımdan veyahut göğüsle boynun birleştiği kısımdan kesilmekle gerçekleşir.

Bu iki yerde kesmeye gücü veya becerisi yetmezse, boyun kısmının herhangi bir yerinden kesebilir.

Eti yenilen hayvanı kesecek olan kimsede aranılan şart, nikahının helâlliğidir. Bu da ancak müslüman, yahudi ve hristiyanlar arasında söz konusudur. O halde müslüman ile kitap ehli sayılan yahudi ve hristiyanların kestiği hayvan helâldir yenilir. Bu üçünün dışında kalıp semâvi bir dine mensup olmayanların kestikleri haramdır, yenilmez.

Hayvan kesme işinde bir putperest veya ateşperest Müslüman kişiyle birlikte hareket edip hayvanı keserlerse, o hayvan haram olur yenilmez. Avcılıkta da hüküm böyledir.

Temyiz çağına girmiş veya o çağa girmiş çocuk kadar becerikli olan çocuğun, sarhoşun ve akli dengesi bozuk olup kesmesini becerebilen delinin kestiği helaldir. İki gözünden ârızalının kestiği mekruh olur. Bununla beraber yenilebilir.

Deveyi göğsüyle boynunun birleştiği yerden, sığır, koyun ve keçiyi de boyunla başın birleştiği yerden kesmek sünnettir.

Kesme işinde sadece hayvanın nefes borusuyla yemek borusunu kesmek yeterlidir. Şah damarlarını kesmek ise müstehabdır.

130 Mecmau'l-Enhur: 2/491-493, Matbaa-i Amire: 1301

Bıçağı iyice bileyip keskinleştirmek ve hayvanı kıbleye yönelmiş olarak yere yatırıp Besmele çekmek ve Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selâm vermek sünnettir.

Diş ve tırnakla kesmek ve diğer kemiklerle kesme işini yerine getirmek caiz değildir. Bundan başka kesici herhangi bir aletle, bir cisimle kesmekte bir sakınca yoktur.[131]

Hayvan kesme konusunda Hanefiler'le Şafiîler'in çıkarım, ictihad ve ihticacları açısından bazı farklar vardır.

Hanefiler'e göre: Şer'i kesme işi, hayvanın iki şah damarıyla, iki borusunun veya en azından bunlardan üçünün kesilmesiyle gerçekleşir. Şafiîler'e göre, sadece iki borunun kesilmesi yeterlidir. Şah damarlarını kesmek sünnet veya müstehabdır.

Hanefiler'e göre, Besmele çekmek şarttır. Şâfiîler'e göre sünnettir.

Hanbeliler'e göre, hayvanı kesme işi beş şey ile gerçekleşir: Onu kesecek kişi, kesme işi için kesici bir alet, kesme işini sağlamak için hayvanın boyun kısmındaki kısmı belirlemek, kesme işi, Allah adını anma.

Hayvanı kesecek kişide iki şart aranır: Müslüman veyahut kitap ehli olması ve bir de akli dengesinin yerinde bulunması. Yani kesme işini bilip becerecek kadar akli dengesinin yerinde olması söz konusudur.

Temyiz çağına girmemiş çocuğun, delinin ve bir sarhoşun kestiği sahih değildir.

Kesme işinde kullanılacak aletin kesici ve delici olması ve diş, tırnak olmaması şarttır. Diş (kemik) ve tırnak dışında kalan herhangi kesici bir cisimle boğazlamak sahihtir.

Hayvanın boyun kısmının neresinden kesmek gerekir? Sığır, koyun ve keçi gibi hayvanların boyunla başlarının bitiştiği kısımdan, devenin ise göğüsle boynun bitiştiği kısımdan kesme işi yerine getirilir. Başka bir yerden kesmek sahih olmaz.

131 el-Gamrâvi/es-Siracü'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 556-558

Allah adını anmak ise şarttır. Ya kasten veya yanılarak Besmele'yi terkedenin kestiği yenilmez. Mezhebin zahiri görüşü budur.

Hayvanı keserken nefes ve yemek borusuyla birlikte şah damarlarından birinin kesilmesi şarttır. İmam Malik'in de görüş ve ictihadı bu anlamdadır.[132]

Kadının şartlarına uygun biçimde kestiği hayvan mübahtır yenilir. Buna muhalefet eden olmamıştır.

Hanbeliler'le Hanefiler çoğu bölümde birleşmektedirler. Böylece az farkla bütün müctehidler hayvan kesme konusunda belli esaslara bağlı kalmışlardır. Aralarında Besmele ve bir de kesme işinde iki boru ile iki şah damarın kesilme konusu ihtilaflıdır. Bu da âyet ve hadislerdeki esneklikten ve değişik rivayetlerden kaynaklanmaktadır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

113 no'lu Hz. Ali hadisi sahihtir. Allah (celle celaluhu)'dan başkası adına hayvan kesmenin büyük günah olduğuna, ilahi lâneti gerektirdiğine delalet etmektedir. Mesela put için, haç için, Musa veya İsa peygamber için, yani bunların adına hayvan kesmek haramdır. Çünkü kurban ancak Allah için Allah adıyla kesilir. Başkası için başkası adına kestiği kurbanla o kimseye veya eşyaya tazim kastedilirse, bu kurban keseni küfre düşürür. Nitekim İmam Şâfiî ve o ekolde yer alan ilim adamları bu görüştedirler. Belirtilen niyet ve kasıtla kurban kesen kimse müslüman ise mürted olur.

Bu manayla yatırlara hayvan götürüp kesmek haramdır, büyük günahtır. Sırf o yatıra tazim ve dileğinin kabulü için o yatırdan meded bekleyerek bu fiili işlerse ilim adamlarından önemli bir gruba göre kişi mürted olur.

Sultan, hükümdar ve yüksek seviyedeki devlet adamlarını karşılamada kesilen hayvan hususu ihtilaflıdır: Buhara fakihleri bunun haram olduğuna fetva vermişlerdir. İmam Rafii ise, bu o zatın gelmesinden duyulan sevinci yansıtır, haram değildir. Doğan çocuğun yedinci veya yirmi birinci gününde kesilen akika da böyle bir sevince yönelik bulunuyor, demiştir.[133]

---

132 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/4248. Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 11/44-52

133 Neylü'l-Evtar: 8/158

İmam Râfii bu hususta kıyasa başvurmuşa benziyor. Ona itiraz edenler ise şöyle görüşlerini belirtmişlerdir: "Akika hakkında sünnet varid olmuştur. Allah (celle celaluhu)'nun bir aileye lutfettiği bir çocuğun sağlıklı salih yetişmesi ve ailenin sevincini ifade etmesi için Allah adına, O'nun için kesilen bir kurbandır. Sultan veya hükümdarı karşılarken hayvan kesmeyi buna kıyas etmek hatalıdır. Zira ikisi arasındaki menat (illet) farklıdır."

Ana babasına lanet eden veya onların lanetle anılmasına sebep olan kimseyi de Cenab-ı Hak lânetlemiştir. Zira vefat eden ana-baba geriye bıraktığı çocuklarının dua ve istiğfarlarına, hayır ve hasenatlarına muhtaçtırlar. Aynı zamanda onların iyi-yararlı amellerinden dolayı sevinirler; kötü amellerinden dolayı üzülürler. Hayatta olan ana-babalar ise evladının ilgi ve saygısını, hizmet ve yardımına muhtaçtırlar veya bunu beklerler. Evladın aksine bir tutum ve davranışı nefret ve bedduaya sebep olur da böyle bir evladın kötü ahlaklarından dolayı halk onların ana-babalarını kınarlarsa, bu ilahi gazap ve lanetin inmesine sebep olur.

Arazi, arsa, bağ ve bahçenin belirlenmiş sınır ve işaretlerini değiştirmek suretiyle başkasının toprağına tecavüz etmek çok çirkin bir davranış olmakla birlikte kul hakkına el uzatıp gasbetme olduğu için de haram, affedilmesi söz konusu olmayan günahlardan biridir. Şehidlik mertebesi bile bu günahın affedilmesine yetmemektedir. Ödenmediği sürece kişi büyük bir vebal altında kalır ve o bu veballe âhirete göçer.

Böylece Hz. Ali hadisi üç önemli hüküm ifade etmekte olup Allah ve kul haklarının korunmasını yansıtmaktadır.

114 no'lu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi de sahih olup çıkarıma salih görülmüştür. İslâm'a yeni girip küfürden kopmaları yakın bir geçmişe dayanan arap kavimlerinden biri hayvan kesip pazara et sürerdi. Medine'nin içinde ve civarında oturan bazı kavimler de bu etlerden satın alıp yerlerdi. Ancak bunlardan bir kavim şüphelenerek durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sorma ihtiyacını duyuyor. Efendimiz de onlara hadiste belirtildiği gibi, o etlerin üzerine siz Allah adını anın ve öylece yeyin buyuruyor, ilim, adamları bu hadis üzerinde durarak, sünnet farz yerine kaim olmaz kaidesinden hareketle hayvan keserken Besmele getirmenin sünnet olduğuna kabul etmişlerdir.

Zira eğer hayvan keserken Allah adını anmak, yani Besmele çekmek farz olsaydı, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) soranlara, siz Besmele çekin demez, bilâkis o etten yemeyin derdi.

İlim adamlarının çoğu bu görüş ve yoruma katılmamıştır. Çünkü eti getirip satanlar İslâmî din olarak kabul etmiş kimselerdi. Onların Besmele çekmeden hayvan kestikleri ise şüphe ve zanna dayanıyordu. İslâm'da bu konularda zan ve şüpheyle amel edilmeyeceği ise bilinmektedir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın onlara "siz Allah adını anıp yeyin" buyurması, onları rahatlamaya, şüphelerini gidermeye ve bir de bir müslümanın unutarak terkettiği Besmele'nin eti haram kılmayacağına yönelik bulunuyor. Allah daha iyisini bilir.

115 no'lu İbn Ka'b hadisi de sahih olup çıkarıma sâlihtir. Hadis daha çok şu üç hükmü ifade etmektedir:

Ölmek üzere olan bir davarı ölmeden önce kesmek caiz olup bu durumda eti helâl olur. Yeter ki, hayvanda zuhur eden bu hastalık insan sağlığını bozacak anlamda olmasın. Aksi halde kesilen helal olmakla beraber koruyucu hekimlik açısından yenilmemesi uygun olur.

Bir cariyenin o koyunu kestiği, kadınların kestiği hayvanın etinin yenileceğine ve onların da bu işe ehil olduklarına delildir. Nitekim müctehit imamların hepsi kadının kestiği hayvan yenilir diye görüşlerini belirtmişlerdir.

Bıçak bulunmadığı takdirde hayvanı kemik ve tırnak dışında herhangi keskin, kesici bir cisimle kesmenin caiz olduğu anlaşılıyor. Zira sözü edilen cariye o koyunu kırıp keskin olan bir parça taş ile kesmiş ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu takriren uygun görmüştür.

116 no'lu Zeyd hadisinin ricali sahihtir. Ancak Hazır b. Muhacir üzerinde durulmuş ve bu zatın meçhul olduğu söylenmişse de hadis âlimlerinin bir kısmı onun makbul bir râvi olduğunu belirtmiştir.[134]

Bu manada bir hadisi İmam Ahmed, Hafız Bezzar tahric etmiş, Taberani el-Evsat'da buna yer vermiştir. Bunların hepsi İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan is-

134 Neylü'l-Evtar: 8/157

nad-i sahih ile tahric etmişlerdir.

Hadis iki önemli hüküm ifade etmektedir. Birincisi, kurdun yaralayıp da öldürmediği bir hayvanın murdar olmadığıdır. İkincisi ise, böyle bir hayvana henüz ölmeden yetişen kimsenin onu şer'i şekilde boğazlamasının gereğini belirtmektedir. Bu ve benzeri bir hayvanı bıçak olmadığı takdirde, tırnak ve kemik dışında herhangi kesici bir cisimle kesmenin caiz olduğu da ortaya çıkmaktadır. Nitekim kurdun saldırısına uğrayıp yaralanan koyun henüz ölmeden onu çakmak taşıyla kesmişler ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun yenilmesine ruhsat vermiştir.

117 no'lu Adiy hadisi de sahih olup çıkarıma salihtir. Bu hadisi ayni zamanda Hâkim ve İbn Hibban tahric etmişlerdir. Bu hadis de kesici bir cisimle hayvan kesmenin, mesela keskin bir değnek parçası veya taşla bu işi yerine getirmenin caiz olduğuna delalet etmektedir. Diğer yandan önemli bir hüküm de ortaya koymaktadır. O da, derince bir kuyu veya çukura düşen veya bir yardan düşüp ağır yaralanan ve yetişip şer'i şekilde kesme imkanı veya zamanı olmayan bir hayvanı yaralayıcı bir silahla vurup kanını akıtmakla onun helâl olacağıdır. Nitekim müctehidlerin de ictihad ve görüşleri bu sonuca yönelik bulunuyor.

118 no'lu Râfi' hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Hadis fıkhi anlamda dört hüküm içermektedir:

1- Hayvan kesmek için bıçak bulunmadığı takdirde kesici bir cisimle bu yerine getirilebilir.

2- Hayvan keserken Allah adını anmakla o hayvanın eti helâl olur.

3- Dişle kesim yapılmaz.

4- Tırnakla da kesim yapılmaz.

Meselâ yakaladığı veya yaraladığı bir kuşu tırnaklarıyla veya dişiyle tutup başını koparırsa, o kuşun eti haram olur yenilmez.

119 no'lu Şeddad hadisi de sahihtir. Bu da bir hayvanı kesmek istediğimiz zaman nasıl davranacağımızı belirtmektedir. Yumuşak, şefkatli ve merhametli davranıp hayvanı hırpalamadan, ürkütmeden yere yatırma ve iyice keskin bir bıçakla önce şah damarını ve nefes borusuyla yemek borusunu kesmek ve bir

süre kanının iyice akıp boşalmasını beklemek, sonra da hayvanın başını kesip almakla sünnete uygun kesim işini gerçekleştirmiş oluruz. Unutmayalım ki, bu hayvanları bizim elimize teslim eden Cenab-ı Hak, yarın bizleri de daha kudretli ellere teslim edecektir.

120 no'lu İbn Ömer hadisi de bu sünneti yansıtmakta ve yukarıdaki hadisi kuvvetlendirmektedir. Fazla olarak da hayvanların birini keserken diğerine göstermemeye çalışmak ve bıçağı göstermemeye itina etmek tavsiye edilmektedir.

121 no'lu Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisiyle hayvanların başını kesme işinin biri boyunla başın birleştiği, diğeri göğüsle boynun birleştiği kısımdan olmak üzere iki yerden gerçekleştirilmesi emir ve tavsiye edilmektedir. Bu, daha çok bu iki kısımdan kesme işini yerine getirmenin sünnet olduğuna yöneliktir. O bakımdan başın gövdeden ayrılması için bu iki kısmın arasındaki bölümden de kesmenin caiz olduğu belirtilmiştir.

Hayvanı keserken henüz kanı boşalmadan ve ayak hareketleri kesilmeden derisini soymaya kalkışmak veya kol ve bacaklarını kesmek sünnete aykırıdır.

Mina günlerinde birinci cemreye taşı atılıp kurban kesildikten ve traş olunduktan sonra artık haccın, biri müstesna olmak üzere mahzurları ortadan kalkar. O müstesna olan şey ise, cinsel temastır. Birinci gün Mekke'ye inip ziyaret tavafı yapıldıktan sonra bu sakınca da kalkar ve böylece Mina günleri yeme, içme ve sevişme günleri olur, bütün bunlar meşru sınırlar içinde yapılır.

122 no'lu İbn Abbas ve Ebû Hureyre hadisi hakkında el-Münziri şöyle demiştir: "İsnadında Amr b. Abdillah es-San'âni bulunuyor. Bu zat hakkında birçok kimseler birtakım tespitlerde bulunmuşlardır. Yahya b. Mâin "o güçlü değildir" derken hadis imamlarından bir kısmı onun ceyyidü'l-hadis olduğunu söylemişlerdir.[135]

Hadis daha çok hayvanın şah damarları kesilip iyice kanı akıtılmadan sadece nefes ve yemek borusunu kesmekle yetinip o vaziyette derisi yüzülmeye başlanan hayvana eziyet edileceğini yansıtmakta ve bunun mekruh olduğuna işaret etmektedir.

135 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 3/271 -6397 no'lu Amr.

123 dipnotlu Ebû'l-Uşrâ' hadisini her ne kadar beşler rivayet etmişse de el-Hattabi, hadis alimlerinin bu rivayetin zayıf olduğunu söylediklerini belirtmiş ve Tirmizi de bunun garip olduğuna ve sadece Hammad b. Seleme tarikiyle bilindiğine dikkat çekmiştir. Yine el-Hattabi'ye göre bunun rivayetlerinden meçhuller bulunuyor.

Hafız İbn Hacer et-Telhıs'de, Ebû'l-Uşrâ'nın durumu pek bilinmemektedir demiştir.[136]

Bu sebeblerle müctehidlerin çoğu bu hadisle çıkarım yapmamışlardır. Bununla beraber hadisteki anlatım şekliyle, hemen ulaşılması mümkin olmayan bir çukur veya benzeri yere düşüp ölmek üzere bulunan bir hayvana kesici sivri bir alet atıp öldürmekle etinin helâl olacağına işaret edilmektedir. Hadisi başka türlü yorumlamak mümkün değildir.

124 no'lu Râfi' hadisi sahihtir. Önemli bir hüküm taşımakta olup tereddütleri gidermektedir. Şöyle ki, evcil hayvanlardan biri sahibini terkedip kaçar ve zaptedilmesi hayli müşkilat doğurur da bir bakıma yabanileşirse, artık onu yakalamakta zorluk söz konusu olduğuna göre av hayvanları kapsamına girer ve yaralayıcı sivri bir aletle vurularak şer'i kesme işi gerçekleştirilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hanefiler'e göre şer'i kesme işi, nefes ve yemek borusuyla birlikte ya iki şah damarın veya bir şah damarın kesilmesiyle gerçekleşir.
2. Şafiler'e göre, sadece yemek ve nefes borusunun kesilmesiyle de gerçekleşir.
3. Kesme işini ancak bir müslüman veya Kitap ehlinden olan bir kişi yaparsa hayvan helâl olur.
4. Bunların dışında dinsizlerin, putperest ve ateşperestlerin, mürtedin ve benzeri inançsız kişilerin kestiği hayvan haram olur .
5. Böylece yahudi ve hristiyanların kestiği hayvan bize, bizim de kestiğimiz onlara helâl kılınmıştır.

136 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/162

6. Kadın ve temyiz çağına giren çocuğun kestiği hayvan da yenilir.

7. Hanefîler'e göre sarhoşun da kestiği yenilir. Yeter ki şer'i şekilde kesmiş olsun. Diğer mezheplere göre, sarhoşun kestiği yenilmez.

8. Kesme işini bilmeyen, beceremeyen kimsenin kesmesi doğru değildir. Aksi halde kesilen hayvan eti kerahat kapsamına girebilir.

9. Dilsiz bile olsa müslümanın kestiği hayvan helâldir, yenilir.

10. Besmele'yi kasden veya yanılarak terkedenin kestiği hayvan Hanefîler'e göre haram olur yenilmez. Şâfiî ve ona bağlı olan fakihlere göre, yenilir. Zira Besmele müslümanla beraberdir.

11. Hristiyan olan yahudinin, yahudi olan hristiyanın kestiği hayvan yenilir.

12. Hayvan keserken Allah ismine başka birinin ismini atfederek iki ismi anarak kesme işini yerine getirirse, o hayvanın eti yenilmez. Zira hayvan ancak Allah adı anılarak kesilir ve onunla helâl olur.

13. Av hayvanına atılan okun veya gönderilen eğitilmiş köpeğin üzerine Besmele çekmek şarttır, görülen bir av üzerine bu vaziyette atılan ok veya salıverilen köpek başka bir hayvana isabet eder ve köpek de başka bir hayvanı yakalarsa eti helâl sayılır ve yenilebilir. Zira Besmele ok ve köpek üzerine çekilmiştir. Av üzerine değil.

14. Deve genellikle göğsün boynun bitiştiği kısımdan, diğeri ise boyunun başla bitiştiği kısımdan kesilir ve bu sünnettir.

15. Evcil olan hayvanlardan biri kaçıp yabanileşirse, av hayvanı kapsamına girer ve avlanır.

16. Vurulan av hayvanına diri olduğu halde kişi yetişirse, artık onu şer'i şekilde kesmesi gerekir. Aksi halde o vaziyette ölürse haram olur. Ama adam yetişinceye kadar hayvan ölür veya yetişip bıçağı çekinceye kadar yaşama şansı olmazsa, o takdirde eti helaldir yenilir.

17. Hayvanı keserken dinsiz veya putperest müslümanla birlikte hareket ederse, artık o hayvanın eti haram olur. Av konusu da böyle.

18. Bıçağı iyice bileyip keskin duruma getirmek sünnettir. Kör bıçakla kesmek mekruhtur.

19. Birkaç hayvan sırayla kesilecekse, kesilen hayvanı diğerlerinin göremeyeceği bir yerde kesmek müstehabdır.

20. Hayvan iyice ölmeden derisini yüzmeye başlamak veyahut kol ve bacağını kesmek mekruhtur.

21. Yakalanan, avlanan bir kuşun başını koparmak haramdır.

22. Kemik ve tırnak dışında kesici bir cisimle hayvan kesmek caizdir.

23. Hayvanı kıbleye yönelmiş kesmek müstehabdır.

24. Hayvanı incitmeden şefkatle yere yatırmak ve keskin bir bıçakla kesmek sünnettir. Aksine bir davranış mekruhtur.

25. Müslüman veyahut yahudi ve hıristiyanın kestiği hayvan yenilir ve onların nasıl kestiğini araştırmaya gerek yoktur.

26. Yahudi veya hristiyanın hayvanı keserken Musa veya İsa peygamberin adını andığı duyulur veya bir kaç müslüman şehadet ederse, o hayvanın eti haram olur yenilmez.

27. Hristiyanların bir dizi halinde elektirikli bir aletle hayvanları baş aşağı asılı vaziyette bir defada kesmesi tam şer'i biçimde bir kesme olmamakla beraber hayvanı haram kılmaz. Çünkü bu durumda hayvanın başı kesilmiş ve kanı akıtılmıştır.

28. Hıristiyanların önce uyuşturup sonra kesmesi de böyle. Uyuşturulan bir hayvan ölmemiştir, diri sayılır ve o bakımdan kesilme işiyle eti helâl olur.

29. Kur'an'ı Kerim'de kitap ehlinin kestiği bize, bizim de kestiğimiz onlara helaldir buyurulmaktadır. Yeter ki, kesilen hayvan eti haram olan türden olmasın.

CENİNİN KESİLMESİ ANASININ KESİLMESİYLE GERÇEKLEŞİR

Gebe hayvanı, şartlar ve imkanlar elverdiği takdirde kesmemek daha uygun olur. Ancak dinimiz, ihtiyaç duyulduğu takdirde gebe hayvanın da kesilmesine cevaz vermiştir. Bu durumda hayvanın karnında taşıdığı ceninden yararlanma imkanı var mıdır, yok mudur sorusu ortaya çıkıyor. Aynı zamanda ceninin şekillenme, tüylenme durumu ile tüylenmemiş durumu söz konusu oluyor.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: فِي الْجَنِينِ ذَكَاتُهُ ذَكَاةُ أُمِّهِ.

Ebû Sâid (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cenin hakkında şöyle buyurmuştur: "Ceninin kesilmesi anasının kesilmesiyledir."[137]

وَفِي رِوَايَةٍ قُلْنَا يَارَسُولَ اللهِ نَنْحَرُ النَّاقَةَ وَنَذْبَحُ لْبَقَرَةَ وَالشَّاةَ فِي بَطْنِهَا الْجَنِينُ أَنُلْقِيهِ أَمْ نَأْكُلُ ؟ قَالَ: كُلُوهُ إِنْ شِئْتُمْ فَإِنْ ذَكَاتَهُ ذَكَاةُ أُمِّهِ.

Diğer bir rivayette ise, Ebû Sâid şöyle bilgi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dedik: Ya Rasulallah! Karnında yavru varken deveyi nahrediyor (göğsün boyunla bitiştiği yerden kesiyor) ve sığır, koyun keçi kesiyoruz. Karnından çıkan cenini atalım mı, yoksa yiyelim mi? "Efendimiz bize şöyle buyurdu:

"Arzu ederseniz yiyebilirsiniz. Çünkü ceninin kesilmesi anasının kesilmesiyle gerçekleşir."[138]

137 Ebû Dâvud/Edahî: 17. Tirmizî/Sayd: 10, İbn Mâce/Zebayih: 15. Dârimî/Edahî: 17

138 Ebû Dâvud/Edahî: 17. Tirmizî/Sayd: 10. İbn Mâce/Ahmed: 3/31, 39, 45, 53

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Doğmak üzere bulunan veya doğum günleri yaklaşan inek, koyun ve keçiyi kesmek mekruhtur. Zira bu durumda karnında taşıdığı yavru zayi olur, istifade edilmez. Zira bu imama göre, anasının kesilmesiyle karnındaki yavru kesilmiş olmuyor. O bakımdan hayvan kesilince karnından çıkan yavrunun hilkati tamamlanmış ve diri olarak bulunuyorsa, o takdirde şer'i şekilde kesilir ve eti helâl olur.

İmam Ebû Yusuf ile Ebû Muhammed'e göre, ister tüylensin, ister tüylenmemiş olsun hilkati tamamlanmışsa, anası kesildikten sonra ölü bir vaziyette bile olsa eti yenilir. Anasının kesilmesiyle o da kesilmiş sayılır. Aynı zamanda kesilen anasının karnı yarılıp yavru çıkarıldığında diri bulunur, ancak kesmeye vakit kalmadan ölürse yine de yenilmesi caiz olur.[139]

Böylece bu konuda İmam Ebû Hanife, İmam Züfer ve İmam Hasan b. Ziyad hadisle çıkarım yapmayıp çıkan yavrunun da kendi başına bir canlı olduğunu ve diri doğduğu halde kesilmesinin gereğini belirtmişlerdir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ilgili hadislerle çıkarımda bulunup ictihatta bulunmuşlardır.[140]

O halde burada imameynin görüşüyle amel etmek daha uygundur. Zira diğer mezheb imamları da aynı görüştedirler.

Hanbelîler'e göre: Ceninin kesilmesi, anasının kesilmesiyle gerçekleşmiş olur. Öyle ki, hayvan kesildikten sonra karnındaki yavru ölmüş olarak dışarı çıkar veya anasının karnında ölmüş olarak bulunur veyahut dışarı çıktıktan sonra kesilmiş bir hayvanın hareketine benzer bir hareket gösterirse o helâl kabul edilir ve yenilir. Ashabdan Ömer (radıyallahu anh) ve Ali (radıyallahu anh) da aynı görüştedirler. Said b. Müseyyeb, İmam Nehaî ve İmam Şafiî'nin görüşü budur. Yani bunlar da aynı görüştedirler.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'a göre, ceninin kesilmesi anasının kesilmesiyle gerçekleşmiş olur. Yeter ki tüylenmiş olsun İmam Mâlik de aynı görüştedir. Tabiin den Tâvus, Mücahid, Zühri ve el-Hasan'ın da görüşü budur.

---

139 Fetâvâyı Hindiyye: 5/287. el-Mektebetü'l-İslâmiye.

140 Mecmau'l-Enhur: 2/493

Hadislerin delaletinden, ceninin kıllanmış veya tüylenmiş olmasının şart olduğu anlaşılmamaktadır. Anasının aldığı gıda ile hayatını sürdüren ceninin kesilmesi, anasının kesilmesiyle sağlanmış olur. İster tüylenmiş olsun, isterse olmasın. Yeter ki hilkati tamamlanmış bulunsun. Sahih olan da budur.

İbn Ömer ile Ebû Abdillah, cenin ölü olarak çıktığında onun kanını dışarı akıtmak için kesmek daha uygun olur demişlerdir.

Tabii hayvan kesilip karnı açıldığında yavru canlı olarak bulunuyorsa, o takdirde şer'i şekilde kesilmesi gerekir.[141]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

136 no'lu Ebû Sâid hadisini aynı zamanda Dârekutni tahric etmiş ve İbn Hibban sahihlemiştir. Abdulhak ise bunu zayıf saymıştır. Abdulhak'a göre, Ebû Said'in hiç bir isnadı delil gösterilmez. Çünkü bir kısmında meçhul kişiler bulunuyor. Ancak birçok tariki bulunduğundan buna hasen diyebiliriz. Mesela Ahmed b. Hanbel'in tahric ettiği tarikte zayıf bir ravi bulunmamaktadır. Hâkim'in ise tahric ettiği tarikte Atiyye bulunuyor ki bu zat biraz leyyin bulunuyor, fazla dikkatli değildir.

Yukarıdaki hadisi İbn Hibban'la birlikte İbn Dakik el-Îd de sahihlemiştir, Tirmizi ise bu rivayeti hasenlemiştir.

Bu bâbda ayrıca Ali, İbn Mes'ud, Ebû Eyyub, Berâ', İbn Ömer, İbn Abbas ve Kâb b. Mâlik (radıyallahu anhum)'dan rivayetler bulunuyor.[142]

Ancak sözü edilen sahabiden yapılan rivayetlerin tahlilinde sonuçlar ortaya çıkmış bulunuyor:

Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayetin isnadında el-Hars el-A'ver bulunuyor ki bu zat zayıftır. Bunun gibi Musa b. Umeyr el-Kûfi de bulunuyor ve bu zat da zayıflar arasında bulunuyor. Ebû Hatim onun yalancı olduğuna dikkat çekmiştir.[143]

---

141 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/51 -53

142 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/163

143 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/215

İbn Mes'ud hadisini Dârekutni tahric etmiştir ki ricalinin hepsi sikadır. Yalnız Ahmed b. Haccac müstesna. Zira bu zat zayıf olarak tespit edilmiştir.[144]

Ebû Eyyub hadisini ise, Hâkim tahric etmiş bulunuyor. İsnadında Muhammed b. Abdirahman b. Ebi Leylâ bulunuyor ki bu zat zayıftır.[145]

Berâ' hadisini Beyhaki tahric etmiştir. İbn Ömer hadisini ise, Hâkim, Taberâni ve İbn Hibban tahric etmişlerdir. İbn Hibban bu hadisi zayıf olarak tespit etmiştir. Zira isnadında Muhammed b. Hasen el-Vâsiti bulunuyor. Şevkani bunun zayıf olduğunu İbn Hibban'dan nakletmiştir.

İbn Abbas hadisini Dârekutni tahric etmiştir. İsnadında Musa b. Osman el-Abedi bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebi bu isim üzerinde durmuş ve İbn Adiy'in "Musa'nın hadisi mahfuz değildir" dediğini nakletmştir. Ebû Hâtim ise bunun metruk olduğunu belirtmiştir.[146]

Kâb b. Mâlik hadisini ise Taberani el-Kebir'de tahric etmiştir. İsnadında İsmail b. Müslim bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[147]

Cabir hadisini Daremi ve Ebû Dâvud tahric etmişlerdir. İsnadında Abdullah b. Ebi Zenad bulunuyor ki, bu zat da zayıftır.

İbn Ebi Leylâ tarikiyle rivayet edilen şu hadis de zayıftır: "İster tüylenmiş olsun, ister olmasın ceninin kesilmesi, anasının kesilmesiyle gerçekleşir."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Doğum günleri yaklaşan bir hayvanı kesmek mekruhtur.
2. Ancak ihtiyaç hissedildiği takdirde gebe bir hayvanı kesmekte kerahet söz konusu değildir.
3. İmam Ebû Hanife'ye göre, kesilen gebe hayvanın karnındaki yavru ölü olarak çıkarsa eti yenilmez haram sayılır. Diri doğarsa usulüne

144 Neylü'l-Evtar: 8/163

145 Şevkânî bunun zayıf olduğunu belirtmişse de Zehebî bu isim üzerinde durmamıştır.

146 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/214-8896 no'lu Mûsa.

147 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 1/248-945 no'lu İsmail.

göre kesilir ve eti yenilir.

4. İmameyn'e göre, hilkati tamamlamış yavrunun kesilmesi anasının kesilmesiyle gerçekleşir. Tüylenip tüylenmemesi söz konusu değildir.

5. İmameyn'e göre, diri olarak anasının karnından çıkarılan cenin usulüne göre kesilir. Ölü olarak çıkar veya çıkarılırsa, eti yine de yenilir. Zira anasıyla birlikte kesilmiş kabul edilir.

6. Diğer imamlara göre de hüküm böyledir.

7. Bu konuda fetva, imameyn'in görüşüne göredir.

8. Anasının kesilmesiyle karnından çıkarılan yavru kesilmiş hayvanın hareketine benzer bir harekette bulunur ve henüz kesme fırsatı olmadan ölürse, eti helâl sayılır.

9. İbn Ömer (radıyallahu anh)'a göre, anasından ölü olarak alınan yavru tüylenmişse helâl olur ve yenilir. Zira cenin anasının kesilmesiyle kesilmiş sayılır.

CANLI HAYVANDAN KOPARILAN PARÇA

Hayvan yabani ise avlanmadıkça, evcil ise, şer'i şekilde kesilmedikçe etinden yararlanmak caiz değildir. Şöyle ki; diri bir hayvandan bir parça kesip yemeye dinimiz asla cevaz vermemiştir. Bu aynı zamanda canlı bir hayvana eziyet ve işkence yapmak demektir. Hatta hayvana atılan keskin bir aletle onun bir kolu, bir bacağı veya vücudundan bir parça koparsa, kopan parça haram sayılır yenilmez. Çünkü bu, ölmemiş bir hayvana ait bulunuyor.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَا قُطِعَ مِنْ بَهِيمَةٍ وَهِيَ حَيَّةٌ فَمَا قُطِعَ مِنْهَا فَهُوَ مَيْتَةٌ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Diri bir hayvandan koparılan bir parça ölmüş hayvanın eti sayılır."

Diğer bir meal ile şöyle buyurulmuştur: "Diri iken bir hayvandan koparılan parça ölü demektir."[148]

وَعَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَدِينَةَ وَبِهَا نَاسٌ يَعْمَدُونَ إِلَى أَلْيَاتِ الْغَنَمِ وَأَسْنِمَةِ الْإِبِلِ يَجُبُّونَهَا فَقَالَ: مَاقُطِعَ مِنَ الْبَهِيمَةِ وَهِيَ حَيَّةٌ فَهُوَ مَيْتَةٌ.

Ebû Vâkid el-Leysi'den yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye ayak basıp geldiğinde, bu şehirdeki insanlardan bir kısmı koyunların kuyruklarına, develerin hörgücüne yönelip onu kesip koparıyorlardı. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Diri iken hayvandan koparılan parça meyte (ölü)dür (ölmüş hayvan eti gibidir)."[149]

148 İbn Mâce/Sayd: 8. Tirmizî/Sayd: 12

149 Ebû Dâvud/Sayd: 9. Ahmed: 5/2, 8

Mezhep imamlarının istisnasız hepsine göre, diri iken bir hayvandan kesilen et parçası ölmüş hayvan eti mesabesindedir, yenilmez. Yani yenilmesi haramdır.[150]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

148 no'lu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar ve Taberânî tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Asım b. Ömer bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Buharî onun metrükü'l-hadis olduğumu belirtmiştir. Nesâî ise onu metrûk kabul etmiştir.[151]

Bu anlamda rivâyet edilen dört-beş kadar hadis daha bulunuyor. Çoğu zayıftır. Ancak hepsi aynı hükmü ifade etmesi bakımından birbirini kuvvetlendirmekte ve sahîh olan rivâyetin sıhhat derecesini takviye etmektedir. O bakımdan hadisle çıkarım yapmakta bir sakınca görülmemiştir.

149 no'lu Ebû Vâkid hadisini aynı zamanda Dârimî ve Hâkim, Abdurrahman b. Abdillah hadisinden tahrîc etmişlerdir. Ayrıca Hâkim, Süleyman b. Bilâl hadisinden tahrîc etmiş bulunuyor. İsnadı Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh)'a ulaşmakta ve merfu derecesinde bulunmaktadır. Merfudan maksat, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşan hadistir.

İbn Ömer (radıyallahu anh) hadisi ise mürselen rivâyet edilmiştir. Dârekutnî "bu konudaki bu iki rivâyetten mürsel olam daha sahihtir" demiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Diri hayvandan bir parça koparmak caiz değildir. Bu aynı zamanda hayvana ezâ ve cefadır.
2. İşkence yapmaksızın hayvana atılan keskin bir aletle ondan bir parça koparsa hüküm yine böyledir.
3. Hayvandan diri iken koparılan et parçası, ölmüş hayvan eti mesabesindedir ve yenilmesi caiz değildir.

150 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/54

151 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/355

DENİZDE YAŞAYAN CANLILAR

Deniz suyu temiz ve temizleyici olduğu gibi, denizde yaşayan canlıların da temiz ve helâl olduğu bir ictihad konusudur. Karada olduğu gibi denizde de birçok çeşit canlı yaşamaktadır. Bunlar kendi aralarında dengeyi koruyup sağlamakta ve insandan yana yararlanma kaynağı olarak bulunmaktadır.

Karada yaşayan hayvanların hangisinin helâl, hangisinin haram olduğu birtakım genel kurallara bağlanmış ve kısmen de münferid açıklamalarda bulunulmuştur. Denizde yaşayan hayvanlara gelince münferid misaller verilmemiş, biri âyet diğeri hadis olmak üzere iki mücmel kural belirtilmiştir. Kurallar hem kapalı, hem esnek olduğundan birtakım ictihad farkları ortaya çıkmış ve farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Mezhep imamlarının ve onlara bağlı müctehid fakîhlerin bu konuda farklı ictihadlarının ortaya çıkmasıyla genişlik ve rahatlık doğmuştur. Böylece denizde yaşayan canlılardan daha çok yararlanma imkânı doğmuş bulunuyor.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), deniz suyu ve canlıları hakkında birçok hükümlerin çıkmasına delil teşkil eden şu hadisleriyle ictihadın işlerlik kazanmasına imkân vermiştir: "Deniz, suyu temiz ve temizleyicidir, ölüsü de helâldir."[152]

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır:

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُماً

"Deniz avı ve onu yemek size de, gelen misafir kafilelere de helâl kılındı."[153]

152 Ebû Dâvud/Taharet: 41. Tirmizî/Taharet: 52. Nesâî/Taharet: 46, Sayd: 35

153 Mâide suresi: 96

Ayette "deniz avı" mutlak şekilde ifade edilerek balık ve balık türüne has bir anlatım kullanılmamıştır.

عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ سَبْعَ غَزَوَاتٍ نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ.

İbn Ebî Evfa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Biz, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber yedi gaza (savaş) da bulunduk ve onunla beraber çekirge yiyorduk. (bu savaşlarda)."[154]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ غَزَوْنَا جَيْشَ الْخَبَطِ وَأَمِيرُنَا أَبُو عُبَيْدَةَ فَجُعْنَا جُوعًا شَدِيداً فَأَلْقَى الْبَحْرُ حُوتًا مَيِّتًا لَمْ تَرَ مِثْلَهُ يُقَالُ لَهُ الْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ عَظْمًا مِنْ عِظَامِهِ فَمَرَّ الرَّاكِبُ تَحْتَهُ قَالَ: فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ ذَكَرْنَا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: كُلُوا رِزْقًا أَخْرَجَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لَكُمْ أَطْعِمُونَا إِنْ كَانَ مَعَكُمْ فَأَتَاهُ بَعْضُهُمْ بِشَيْءٍ فَأَكَلَهُ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Ağaç yapraklarını silkip düşüren bir orduyla savaştık. Başımızda emir olarak Ebû Ubeyde (radıyallahu anh) bulunuyordu. Aşırı derecede acıktık. Derken deniz ölmüş bir büyük balığı kıyıya atıverdi ki o balığın (büyüklükte) bir benzerini görmüş değildik. Ona "Anber" deniliyordu. O balıktan tam yarım ay (15 gün kadar) yedik. Ebû Ubeyde onun kemiklerinden bir kemik alıp (elinde) tuttu. Süvari onun altından geçebiliyordu. Sonra dönüp Medine'ye geldiğimizde bu balık olayını Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlattık. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Aziz ve Celîl olan Allah'ın size çıkarmış olduğu rızıktan yiyiniz. Yanınızda ondan kalan bir şey varsa bize yediriniz." Bunun üzerine bazı kişiler o balıktan

154 Buharî/Zebayih: 13. Müslim/Sayd: 52. Nesâî/Sayd: 37. Darimî/Sayd: 5. Ahmed: 4/353, 357, 380

kalan az bir şeyi getirip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e verdiler. O da onu yedi."[155]

وَعَنْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أُحِلَّ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْحُوتُ وَالْجَرَادُ وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبِدُ وَالطِّحَالُ.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den, o da babasından, babası da İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bize iki ölü ve iki de kan helâl kılınmıştır. İki ölü: Balık ve çekirgedir. İki kan ise, karaciğer ve dalaktır."[156]

وَعَنْ أَبِي شُرَيْحٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ اللهَ ذَبَحَ مَا فِي الْبَحْرِ لِبَنِي آدَمَ.

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in eshabından Ebû Şurayh (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Şüphesiz Allah (celle celaluhu) denizde olan (canlı)ları Ademoğlu için kesmiş (kesilmiş hükmünde kılmış)tır."[157]

"Size deniz avı helâl kılınmıştır. Deniz taamı da hem size, hem de gelen misafir kafilelere de helâldir" mealindeki Mâide suresi 96. âyet hakkında, yani bunun tefsirinde Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Deniz avı, onda avlananlardır. Deniz taamı, onun (kıyıya) attığı (ölmüş balıklar ve canlılar) dır."

Bu konuda İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle yorumda bulunmuştur: "Deniz taamı, ondaki ölmüş canlılardır. Ancak senin tiksinip hoşlanmadığın müstesna." İbn Abbas devamla diyor ki: "Deniz avından ye, ister o yahudînin avladığı

155 Buharî/Zebayih: 12. Müslim/Sayd: 18. Tirmizî/Kıyamet: 34. Nesâî/Sayd: 35

156 Buharî/Enbiyâ: 1. İbn Mâce/Sayd: 9, Et'ime: 31. Ebû Dâvud/Et'ime: 34. Ahmed: 2/97

157 Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 8/166

olsun, isterse nasrânî veya mecusînin avladığı olsun fark etmez."[158]

el-Hasan ise, deniz köpeğinin derisinden imal edilmiş bir eğere binmiştir. Bunu Buharî kendi Sahih'inden nakletmiş bulunuyor.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Bundan önceki kısımlarda kara ve deniz hayvanları üzerinde durmuş ve müctehidlerin görüş, rey, çıkarım ve ihticaclarına yer vermiştik. Burada ise bunun bir özetini vermekle yetinmek istiyoruz:

Hanefiler'e göre: Deniz hayvanlarından sadece balık türü helâldir. Diğer canlılar "habâis" kapsamına girer ve haramdır yenilmez. Ebû Hanîfe bu mesele hakkında A'raf sûresi 157. âyetle çıkarım etmiş bulunuyor.

Diğer üç mezhep imamı ise, denizdeki canlıların hepsi yenilir. Ancak timsah ve kurbağayı istisna edenler olmuştur. İmam Evzaî ise, insanlar tiksinmedikleri takdirde timsah etini yiyebilirler. Çünkü o da deniz avı kapsamına girmektedir.

İmam Şâfiî ise, deniz köpeği ve deniz domuzunun yenilmemesini tavsiye etmiş ve sebep olarak da bu ismi taşıdıklarını göstermiştir. Oysa isimden dolayı bu deniz balıklarını mekruh veya haram görmeye gerek yortur.

Denizde yaşayan balık ve diğer canlılar kesilmeden mübahtır yenilir. Buna muhalefet eden olmamıştır. Şa'bî ise kurbağa hakkında şöyle demiştir: "Eğer çoluk çocuğum kurbağa yemek isteseler onlara yediririm."[159]

Çekirge de balık gibi başı kesilmeksizin yenilir.[160] İlim adamlarının ve müctehid imamların bu hususta icması olmuştur.

Yalnız İmam Mâlik, çekirgenin kesilmesini savunmuştur. Dalak ve ciğer de böyle. Hayvanın bu iki organı birer kan limanı sayılır. İslâm akıtılmış kanı haram kılmış, bu iki organda bulunan kanı helâl kılmıştır.

158 Buharî/Zebayih: 12

159 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/84

160 Mecmau'l-Enhur: 2/496

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

154 no'lu İbn Ebî Evfa hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Çekirgenin helâl olduğuna, yani yenilmesinde bir sakınca bulunmadığına delâlet etmektedir.

155 no'lu Câbir hadisi de sahihtir. Müctehidlerin hemen hepsi bu iki hadisle çıkarım yapmışlardır. Hadis, denizde ölüp kıyıya vuran küçük ve büyük balıkların yenilmesinde bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Bu rivâyeti destekler anlamda "Deniz, suyu temiz ve temizleyicidir. Ölüsü de helâldir." meâlindeki sahîh hadis bulunuyor. İmam Ahmed b. Hanbel, "bu, yüz hadisten daha hayırlıdır" diyerek geniş kapsamlı hüküm ifade ettiğine dikkat çekmiştir.[161]

Denizde ölü olarak bulunan balık, ister insanlar avladıktan sonra ölmüş olsun, isterse deniz dalgasının tesiriyle kıyıya atılarak ölmüş bulunsun, isterse diğer balıklar tarafından öldürülmüş olsun farketmez. Bunun gibi, kayalar arasına itilip oradaki az bir su içinde ölen balık da yenilir.

Hanefîler'e göre su içinde ölüp su üstüne çıkan balık, bir hastalıktan dolayı öldüğü ihtimali kuvvetli olduğundan yenilmez. Diğer müctehid imamlara göre, nasıl ölürse ölsün bütün balıklar helâldir yenilir.[162]

156 no'lu Abdurrahman hadisini Ahmed, İbn Mâce ve Dârekutnî rivâyet etmişlerdir. Ancak Dârekutnî bunu Abdurrahman tarikiyle değil, onun kardeşi Abdullah b. Zeyd b. Eslem tarikiyle tahrîc etmiştir. İbn Medeni'ye göre, Abdurrahman zayıftır. Kardeşi Abdullah ise sika (güvenilir)dir.[163]

157 no'lu Ebû Şurayh hadisini Dârekutnî rivâyet etmiş, Buharî ise bunu Ebû Şurayh'dan mevkufen zikretmiştir. Ayrıca Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette atıf yapıp O'nun "et-tâfî helâlün'ı dediğini belirtmiştir. "Tâfî" sıfatından maksat, denizde ölüp su üstüne çıkan balık demektir.

Hadis, denizde avlanan balıkların kesilmeden yenilmesinin helâl olduğuna net biçimde delâlet etmektedir. Cumhurun da görüş ve tespiti bu anlamda-

161 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/40

162 es-Siracü'l-Vehhac: 565. Mısır: 1352

163 Neylü'l-Evtar: 8/166

dır.

158 no'lu Ömer'den yapılan rivâyette, "uhillet leküm saydü'l-bahri ve taâmuhu." âyetini tefsir etmekte, deniz avından maksat avlanan canlılardır, deniz taamından maksat, denizde ölen deniz hayvanlarıdır.

Çekirge de balık gibi kesilmeden yenilir. Ancak Mâlikîler bunun kesilmesinin gereği üzerinde durmuşlardır.

Buharî balık konusunda şu bilgiyi de vermiştir: "Denizde olan her canlı (hükmen) kesilmiştir."

Bu konuda ayrıca daha çok su üstünde yaşayan ördek, kaz ve benzeri bazı kanatlı hayvanlar bulunuyor. Bunlar deniz dibinde, yani su altında yaşayan hayvanlardan ayrılırlar. Zebh (kesim) hususunda hadisin kapsamı dışında kalırlar. Bunların mutlaka kesilip öylece yenilmesi mübah olur.

Darekutnî'nin Abdullah b. Serces tarikiyle rivâyet ettiği, "Şüphesiz ki Allah denizde olan her şeyi âdemoğlu için (hükmen) kesmiş bulunuyor" meâlindeki hadisin senedinde zayıf bir râvi vardır.

Taberânî'nin bu anlamda İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivâyet ettiği hadisin de senedinde zayıf bir râvi bulunuyor.

Abdurrezzak'ın iki sağlam senetle Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan ve sonra da Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan rivâyet ettiği, "balık her türüyle kesilmiş (hükmen boğazlanmış)tır" meâlinde bir hadis rivâyet etmiştir. Ancak bunda "had" ismi kulanılmıştır ki, bu yalnız balık hakkında kullanılır. O bakımdan umum ifade etmemektedir.

Deniz dışında yaşayan hayvanların helâl olabilmesi için, daha önce de belirtiğimiz gibi, şer'î şekilde kesilmesi ve bu kesim işinin bir müslüman veya yahudi veyahut hristiyan tarafından yerine getirilmesi şarttır. Denizde yaşayan balık ve diğer canlılar hakkında bu şart söz konusu değildir. Balık kim tarafından avlanırsa avlansın müslümanlar onu alıp yiyebilirler.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Çekirge helâl kılınmıştır, yenilir. Ancak bundan tiksinenler yemeyebilirler.

2. Çekirgenin protein değerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3. Çekirge her türüyle yenebilir mi? Müctehidler şu ihtimal üzerinde durmuşlardır: Zehirli olduğu tespit edildiği takdirde yenilmez.

4. Çekirge şer'î şekilde kesilmeden yenilir. Ancak İmam Mâlik'e göre başı kesilip öylece yenilir.

5. Denizde dalgaların vurup kıyıya doğru attığı ölmüş balık helaldir yenilir. Ancak bir süre orada ölü olarak kaldığından dolayı kokuşan balık yenilmez.

6. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, ölüp su üstüne çıkan balık yenilmez. Bunun bir hastalık neticesi öldüğü ihtimali daha kuvvetlidir, şeklinde bir sebep söz konusudur. Oysa Câbir hadisi bu ihtimale yer vermemektedir.

7. Balık ve çekirgenin ölüsü de helâldir. Yeter ki bir hastalık söz konusu olmasın.

8. Akıtılmış kan haramdır, yenilmez. Dalak ve karaciğer birer kan limanı mesabesinde olmalarına rağmen bu ikisi helâl kılınmıştır. Buna muhalefet eden olmamıştır.

9. Balıklar (hükmen) kesilmiş kabul edilirler. O bakımdan yakalanan bir balığı kesmeye gerek yoktur.

10. Avlanan balığın bir müslüman veya kitap ehlinden biri veya bir başkası tarafından avlanması arasında bir fark yoktur, kitap ehli olsun, olmasın herkesin yakaladığı balık yenilir. Çünkü bunda şer'î boğazlama söz konusu değildir.

11. İbn Abbas (radıyallahu anh)'a göre, denizde veya kıyısında ölü olarak bulunan balık kokuşmamışsa yenilir. Ancak ölmüş bir balıktan tiksinen olursa, yemeyebilir.

12. Kur'ân'da balıktan ve denizde yaşayan canlılardan söz edilirken "lahmen tariyyen" denilmektedir. Bu, ter'ü taze (tertemiz) bir et anlamına gelir. Cenâb-ı Hak, bu cümleyle hem balığın faydasına, hem de taze olarak yenilmesine işârette bulunmakta ve bir süre kalıp kokan balıklardan kaçınmamız dolaylı şekilde bildirilmektedir.[164]

164 Nahl suresi: 14 ve Fatır suresi: 12

ZARURET DURUMDA ÖLMÜŞ HAYVAN ETİ YEMEK

Her sıkıntı ve çaresizlik arkasından bir genişlik, bir çıkış yolu getirir. İslâm Hukuku'nda genel bir kaide halinde bulunuyor: "**Zaruret mahzuratı mübah kılar.**" Yani zorunlu hallerde mahzurlu olan şeyler mübah olur. Şüphesiz bu bir ruhsat anlamındadır. Çünkü hakk-ı hayat muhteremdir. Bir kişi ne kadar sıkıntı ve ıstırap içinde kıvranırsa kıvransın hayatına son verilmez. Çıkmayan can bir umut beklemektedir. Kanser ve benzeri öldürücü hastalıklar karşısında çaresiz kalan bir kişinin intihar etmesine aslâ cevaz verilmez ve hiçbir tabip o hastanın ölmekten yana arzusunu yerine getirmek hakkına sahib değildir.

Helâl ve haramın sınırları belirlenmiştir. Ara yerde birtakım şüpheli şeyler olabilir. Bunlardan da kaçınmakta büyük fayda vardır. Ancak kişi açlıktan ölmek üzere olur, yiyecek hiçbir helâl şey bulamazsa, o takdirde ölmeyecek kadar haram şeyden yiyebilir. Bu haram şey ölmüş bir hayvan eti olmakla birlikte başkasına ait helâl bir şey de olabilir. O halde başkasına ait helâl bir şeyden yiyebilmemiz için mutlaka asıl sahibinden izin almamız gerekir ve bu şarttır. Zorunlu hallerde ise, sahibini hemen bulmak mümkün olmadığı veya sahibini bulduğu halde izin vermediği takdirde ölmek üzere bulunan kimse o şeyden ölmeyecek kadar yiyebilir. Fazla yemesi helâl olmaz. Helâl şey başka sıkıntıda olup zorunlu bir durum ile karşı karşıya bulunan bir kimseye ait olur ve ancak onu ölümden kurtaracak nisbette bulunursa, o takdirde açlık sıkıntısı ve ölüm tehlikesiyle burun buruna olan kimse o şeyden alıp yiyemez. Ancak o şey, ikisini de ölümden kurtaracak nisbette ise, kişi ondan ölmeyecek kadar bir nisbetini alabilir ve bu caizdir, bir ruhsattır.

Susuzluk da böyle.

Kur'ân'da bu ruhsat bir ana kaide halinde şöyle açıklanmaktadır:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ ۚ
فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"O ancak size ölüyü (ölmüş hayvan etini), kanı, domuz etini; bir de Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kılmıştır. Ama (açlıktan) darda kalana, başkasının hakkına (ölmekten kurtulma nisbetinden fazlasına) el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla günah yoktur. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."[165]

عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّا بِأَرْضٍ تُصِيبُنَا مَخْمَصَةٌ فَمَا يَحِلُّ لَنَا مِنَ الْمَيْتَةِ ؟ فَقَالَ: إِذَا لَمْ تَصْطَبِحُوا وَلَمْ تَغْتَبِقُوا وَلَمْ تَحْتَفِئُوا بِهَا بَقْلاً فَشَأْنَكُمْ بِهَا.

Ebû Vâkıd el-Leysî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini bildirmiştir: "Ya Rasulallah, biz öyle bir yerde bulunuyoruz ki açlık, kıtlık bize bir musibet olarak gelmektedir. Böyle durumda ölmüş hayvandan bize ne helâl olur?" Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi:

"Sabahleyin içecek süt veya yiyecek bir şey bulamadığınız, akşamleyin de içecek süt veya yiyecek bir nesne te'min edemediğiniz ve hurma veya baklagillerden bir şeyle açlığınızı giderme imkânı elde edemediğiniz takdirde o ölmüş hayvan etinden (ölmeyecek kadar) yiyebilirsiniz."[166]

وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ أَهْلِ بَيْتٍ كَانُوا بِالْحَرَّةِ مُحْتَاجِينَ قَالَ: فَمَاتَتْ عِنْدَهُمْ نَاقَةٌ لَهُمْ أَوْ لِغَيْرِهِمْ فَرَخَّصَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي أَكْلِهَا قَالَ: فَعَصَمَتْهُمْ بَقِيَّةُ شِتَائِهِمْ أَوْ سَنَتِهِمْ.

Câbir b. Semure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette adı geçen şöyle demiştir: "Harre'de (bulunan) bir aile çok muhtaç durumda idiler (darda kalmışlardı). Orada ya kendilerine ait veya başkalarına ait bir deve öldü. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara o deveden yemeleri hususunda ruhsat verdi. Onlar

165 Bakara suresi: 173

166 Müsned-i Ahmed: 5/218

da bu deveyle kalan kış mevsimini ya da yıllarını geçirip korundular."[167]

وَفِي لَفْظٍ أَنَّ رَجُلاً نَزَلَ الْحَرَّةَ وَمَعَهُ أَهْلُهُ وَوَلَدَهُ فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ نَاقَةً لِي ضَلَّتْ فَإِنْ وَجَدْتَهَا فَأَمْسِكْهَا فَوَجَدَهَا فَلَمْ يَجِدْ صَاحِبَهَا فَمَرِضَتْ فَقَالَتِ امْرَأَتُهُ: اِنْحَرْهَا فَأَبَى فَنَفَقَتْ فَقَالَتْ: اَسْلُخْهَا حَتَّى نَقْدُرَ شَحْمَهَا وَلَحْمَهَا وَنَأْكُلُهُ فَقَالَ: حَتَّى أَسْأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأَتَاهُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: هَلْ عِنْدَكَ غِنًى يُغْنِيكَ ؟ قَالَ: لاَ قَالَ: فَكُلُوهُ قَالَ: فَجَاءَ صَاحِبُهَا فَأَخْبَرَهُ الْخَبَرَ فَقَالَ: هَلاَّ كُنْتَ نَحَرْتَهَا ؟ قَالَ اسْتَحْيَيْتُ مِنْكَ.

Diğer bir lafızla şöyle rivâyet edilmiştir:

"Bir adam çoluk çocuğuyla birlikte Harre mevkine inip konakladı. Bir başka adam ona: "Benim bir devem (bu yörede) kayboldu. Onu bulduğun takdirde yakala ve yanında alıkoy" dedi. O da bir süre sonra o deveye rastladı ve alıkoydu. Derken deve hastalandı. Adamın karısı: "Onu kesiver" dedi. Adam kesmekten kaçındı. Derken o deve ölüverdi. Karısı adama: "Onun derisini yüz de onun iç yağından ve etinden alıp çömlekte pişirip yiyelim." Adam ise şu cevabı verdi: "Hayır, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sormadan bir şey yapmayacağım."

Böylece kalkıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve ölen deve hakkında sordu. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Senin yanında seni doygun kılacak bir şeyin var mıdır?" diye sordu. O da "Hayır." dedi. Bunun üzerine (darda kalan o aileye ruhsat vererek) şöyle buyurdu: "Onun etinden yiyin."

Çok geçmeden o devenin asıl sahibi geldi ve durum kendisine bildirilince, adam (üzüldü) ve şöyle dedi: "Onu kesseydin ya! " O da: "Senden utandığım için kesmek istemedim" diye cevap verdi.[168]

167 Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/170

168 Ebû Dâvud/Et'ime: 36. Müsned-i Ahmed: 5/104

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kıtlık, açlık zamanında darda kalan kimse ölmüş hayvan etinden yemez de o yüzden ölürse günahkâr olur. Bunun gibi, açlıktan darda kalır, mevcut olan ölmüş hayvan etinden yemeyip oruç tutmaya devam eder ve ölürse, yine de günahkâr sayılır.

Hatta Bezzaziye'de şu bilgi verilmiştir: "Açlık veya susuzluktan darda kalıp ölüm tehlikesiyle burun buruna gelir de yanındaki arkadaşının yanında yiyecek veya su bulunursa, parası varsa, ölmeyecek kadar satın alıp yer ve içer. Buna rağmen arkadaşı vermekten imtina ederse, silahsız olarak onun elinden bir miktar almaya çalışır ve dövüşür. Arkadaşının da böyle bir tehlikeye maruz kalacağını bildiği takdirde bir miktarını ona bırakır.[169]

Şafiîler'e göre: Ölmekten veya korkunç bir hastalıktan endişe edip haram şeyden başka yiyecek bir şey bulamayan kimsenin o şeyden yemesi gerekir. Bazısına göre, yemesi caiz olur. Ancak yakında helâl şey elde etme umudu olan kimse, ölmemek için az şey yiyebilir. Böyle bir umudu yoksa bir görüşe göre doyacak kadar yiyebilir. Ancak mezhebin en zahir görüşüne göre, ölmeyecek kadar yemesi uygun olur.

İnsan ölüsünden başka hiçbir yiyecek şey bulamayan kimsenin ölmeyecek kadar ondan yemesi de caizdir.[170] Diğer müctehidlerin çoğu buna cevaz vermemiştir.

Sahibi hazır olmayan bir yiyecek maddesinden yemek zorunda kalan kimse, ona borçlu olur. Sahibini bulunca bedelini öder.

Kendisi gibi muztar durumda olan hazır bir kişinin yiyecek maddesinden ancak ondan arta kalan olursa alıp yiyebilir. Onu ölümden kurtaracak nisbette ise, dokunamaz.[171]

Darda kalmış aç kimse ölmüş bir hayvan veya başkasına ait bir yiyecek maddesi bulursa veya ihramlı kimse darda kalıp ölmüş hayvan eti ve bir de av

169 Mecmau'l-Enhur: 2/505

170 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 567

171 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 567

hayvanı bulursa, mezhebin görüşüne göre, ölmüş hayvan etinden yer.[172]

Hanbeliler'e göre: İlim adamları, açlıktan muztar durumda kalan kimse helâl olan yiyecek maddesinden yer, haram yemesine cevaz verilmez. Darda kalıp muztar durumda olan kimse ise ancak ölmeyecek kadar haram yiyebilir diyerek görüş beyan etmişlerdir. Yani bu hususta icma gerçekleşmiştir.

Muztar durumda olan haram şeyden karnını doyuracak kadar mı yoksa, ölmeyecek kadar mı yemelidir? İmam Ebû Hanife, İmam Malik'den yapılan iki rivayetten birine ve İmam Şâfiî'nin iki görüşünden birine göre, karnını doyuracak kadar yemesi mübah değildir. el-Hasan'a göre, gücünü ayakta tutacak kadar yiyebilir. Çünkü âyetteki delâlet bu anlamdadır.

Hz. Ebu Bekir Efendimiz (radıyallahu anh)'ın görüşüne göre, doyacak kadar yemesinde bir sakınca yoktur. O bu hususta Cabir b. Semure hadisiyle çıkarım yapmıştır.

Muztar kalan kimsenin ölmüş hayvan etinden veya başka haram bir şeyden ölmemek için yemesi vacibdir. Bu sadece bir ruhsat değildir. Mesruk ve Şâfiî'nin yakın arkadaşlarının da görüşü budur. O bakımdan haramdan yemeyip ölen kimse ateşe girer.

Haram nesneler, muztar kalan kimse için hazarda da, seferde de mübahtır.

Muztar durumda olan kimsenin haram olan yiyecek maddesinden, ileride ölmemek için kaldırıp ayırmasına cevaz verilmiştir. Sahih olan da budur.[173]

Bu mezhebe göre de açlıktan muztar durumda kalan kimsenin ölmüş insan etinden yemesine ruhsat verilir. Kimine göre, ölmemek kadar yemesi mübahtır.

Durum böyle olunca, ölüm tehlikesi arz eden bir organın alınıp yerine ölen bir kişinin organını nakletmeye cevaz verilebilir. Yani bu imamların ictihadına kıyasla böyle bir cevaz kapısı açılabilir.

---

172 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 567

173 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/73-75

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

165 no'lu Ebû Vâkid hadisi hakkında Mecmau'z -Zevâid'de şu bilgi verilmiştir: "Hadisi Taberani tahric etmiştir ve ricalinin hepsi sika (güvenilir)dir."

Hadis açlıktan darda kalıp sabah, akşam yiyecek bir nesne bulamayan, bakla ve benzeri bir sebze temin edemeyen kimsenin ölmemek için ölmüş hayvan etinden ölmeyecek kadar yemesine ruhsat verildiğine delalet etmektedir.

Ancak hadisin açık anlatımından, "ölmeyecek kadar yiyebilir" manası anlaşılmamakta, sadece yenebileceği belirtilmektedir. Ayet ve diğer hadisleri dikkate aldığımızda "ölmeyecek kadar yenilebilir olması" hükmü anlaşılmaktadır.

Sonra da Cabir hadisinin son kısmında râvinin ilave ettiği şu cümle başka bir hükmü ortaya koymaktadır: "O deve onları kalan kış mevsiminde ve kalan yıllarında (ölmekten) koruyup onlara medar oldu." Bu, yiyecek maddesi bulamayıp darda kalan bir kişinin veya ailenin ölmüş bir hayvan etinden ucun ucun yemek suretiyle geçinmelerini yansıtmakta ve ruhsatın geniş kapsamlı olduğuna delalet etmektedir. Böylece iki hadis birbirini kuvvetlendirmekte ve müşterek hükümler içermektedir.

Câbir hadisi hakkında Ebû Dâvûd susup bir görüş beyan etmemiştir. Onun susması hadisin sahih olduğuna işarettir. Nitekim yapılan tespite göre, hadisin isnadında tane uğrayan bir kimse olmamıştır.

Haram kılınmış bir şeyden darda kalanın ne miktar yemesi caiz olur? Bu hususta farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Şâfiî'den râcih olan görüşe göre, ölmeyi engelleyecek kadarını yemeye ruhsat verilmiştir. Râfiî ile Nevevi de bu görüşün sahih olduğunu belirtmişlerdir. İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik de aynı görüştedirler.

Zira bu konuda âyetle birlikte diğer hadisleri ve rivayetleri bir araya getirdiğimizde bu üç imamın görüşünün de isabeti ortaya çıkmış oluyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Açlıktan darda kalıp muztar duruma düşen kimsenin haram bir şey yemesine ruhsat verilmiştir.

2. Bu durumda olan kimsenin ilim adamlarının çoğuna göre, ölmeyecek kadarını yemesi caiz olur, doyuncaya kadar değil.

3. İlim adamlarından bir kısmına göre, doyacak kadar yemesine ruhsat vardır. Ebû Vâkid ile Câbir hadisleri buna delâlet etmektedir.

4. Kıtlık yılında darda kalan kimse haram bir şey yemekten kaçınır ve bu sebeple ölürse günahkâr olur. Zira ilâhî ruhsat hem bir kolaylık, hem de bir sadakadır. Onu kabul etmemiz emredilmiştir.

5. Açlıktan muztar durumda kalır, haram yememek için oruç tutar ve ölürse, yine de günâhkar olarak ölmüş olur.

6. Açlıktan darda kalıp ölüm tehlikesiyle burun buruna gelen kimse, beraberindeki arkadaşının yanında her ikisini ölmeyecek nisbette koruyacak yiyecek bulunursa, ondan satın alması gerekir. Parası yoksa bir miktarını ister. Arkadaşı vermediği takdirde onu muztar durumda bırakmamak şartıyla birazını zorla almaya çalışır. Ancak silâh kullanamaz.

7. İmam Şâfiî'ye göre, açlıktan tehlike geçirip muztar durumda kalan kimsenin ölmeyecek kadar haram nesne yemesi vâcibtir.

8. İnsan ölüsünden başka hiçbir yiyecek maddesi bulunmayan kimse, ölmeyecek kadar ondan yiyebilir. Bu, İmam Şafiî'nin ictihadıdır.

9. Sahibi hazır olmayan bir yiyecek maddesinden muztar durumdaki kişi ölmemek için yer ve sonra onu bulup yediği nisbetin parasın öder.

10. Sahibi hazır olan bir yiyecek maddesinden ise, ancak sahibinin iznini alarak yiyebilir. Ama o yiyecek maddesi sadece sahibini ölümden kurtaracak nisbette ise artık ona dokunmaz.

11. Muztar durumda kalan kimse ister evinde olsun, ister yolculuk halinde bulunsun ölmemek için haramdan yiyebilir.

12. "Zarurî haller mahzurlu şeyleri mübah kılar" kaidesi bu gibi durumlarda geçerlidir.

13. Organ nakli bu ictihadların ışığı altında caiz görülebilir mi? Ölmek

üzere olan bir kimsenin işe yaramaz organını kesip yerine ölmüş bir adamın organını nakletmek bu ruhsatın kapsamına girebilir mi?

14. Kıyas yapıp ruhsat verenler olduğu gibi, ikisi arasındaki kıyas, farklı bir kıyastır diyerek ruhsat vermeyenler de vardır.

BAŞKASINA AİT YİYECEĞİ İZİNSİZ YEMEMEK

İslâm insan haklarına yeterince önem verip onu doruğuna yükselten son dindir. Müslümanın müslümana canı, malı, ırzı ve namusu haramdır. İslâmî sistem kitap ve sünnetin iki ana kaynak olarak uygulandığı zaman ve ülkelerde hırsızlık olayı en azına düşmüş, mal ve can emniyeti teminat altına alınarak toplum huzur ve güven havası içinde kardeşçe yaşama şansına erişmiştir.

Ticaretle de meşgul olan İmam Ebû Hanîfe, Mısır'a satmak üzere hazır elbise götürmek üzere olan ortağı Beşîr'e ilk tenbihi şu olmuştur: "Götüreceğin elbiseler arasında arızalı, kusurlu olanı var mı?" O da: "Yalnız bir üstlüğün koltuk kısmında az farkedilecek bir arıza bulunuyor" diyerek cevap vermiş ve İmam ona: "O halde arızalı üstlüğe talip çıktığı zaman sakın sakın unutma arızayı göster." diye tenbîh ediyor. Beşîr götürdüğü malı satıp Kûfe'ye döndüğünde yine İmam Ebû Hanîfe'nin ilk sorduğu şey o arızalı üstlük oluyor. Ne yazık ki, Beşîr onu satarken unutup müşteriye arızayı göstermiyor. İmam Ebû Hanîfe, malımıza kul hakkı ve bu sebeple haram ve şüphe girdi diyerek üzüntüsünü belirtmekle kalmıyor, üstlüğün parasını çıkartıp fakirlere dağıtıyor.

Bu misal, İslâm Tarihi'nde Kitap ve Sünnet'le dosdoğru amel edildiği dönemlerde insan haklarının ne kadar titizlikle korunduğuna bir delil teşkil etmektedir.

Az yukarıda darda kalan kimsenin ölmemek için sahibi ortada bulunmayan bir yiyecek maddesinden ölmeyecek kadar yemesine cevaz verirken, o yiyecek maddesinin asıl sahibini bulup karşılığını ödemesinin de lüzumu belirtilmişti. Bu da her hak sahibinin hakkını vermenin vücubuna delâlet etmektedir. Zira herkezin canı, malı, ırz ve şerefi korunmuştur. Haklı sebepler dışında hiç kimsenin tecavüze uğramasına izin yoktur.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: لاَ يَحْلِبَنَّ أَحَدٌ مَاشِيَةَ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِهِ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تُوتَى مَشْرُبَتُهُ فَيُنْتَثَلَ طَعَامُهُ وَإِنَّمَا تَخْزِنُ لَهُمْ ضُرُوعُ

مَوَاشِيهِمْ أَطْعِمَتَهُمْ فَلاَ يَحْلِبَنَّ أَحَدٌ مَاشِيَةَ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِهِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu haber veriliyor:

"Hiç kimse diğer bir kimsenin iznini almaksızın onun davarlarının sütünü sağıp almasın. Sizden hanginiz kilerine gelinmesini ve oradaki yiyecek maddelerinin çıkarılıp götürülmesini ister, böyle bir davranıştan hoşnut olur? Onlar için davarlarının memeleri onların yiyeceğini kilerlemektedir. O halde sizden hiç biriniz başka birinin izni olmaksızın davarının sütünü sağıp almasın."[174]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ يَثْرِبِيٍّ قَالَ شَهِدْتُ خُطْبَةَ النَّبِيِّ ﷺ بِمِنًى وَكَانَ فِيمَا خَطَبَ بِهِ أَنْ قَالَ: وَلاَ يَحِلُّ لِامْرِيءٍ مِنْ مَالِ أَخِيهِ إِلاَّ مَا طَابَتْ بِهِ نَفْسُهُ قَالَ: فَلَمَّا سَمِعْتُ ذَلِكَ قُلْتُ: يَارَسُولَ اللهِ رَأَيْتَ لَوْ لَقِيتُ فِي مَوْضِعِ غَنَمَ ابْنِ عَمِّي فَأَخَذْتَ مِنْهَا شَاةً فَاجْتَرَرْتُهَا هَلْ عَلَيَّ فِي ذَلِكَ شَيْءٌ ؟ قَالَ: إِنْ لَقِيتَهَا نَعْجَةً تَحْمِلُ شَفْرَةً وَأَزْنَادًا فَلاَ تَمَسَّهَا.

Amr b. Yesrîbî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Minâ'da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hutbesine hazır oldum. O, hutbesinde şöyle buyuruyordu:

"Hiç bir kişiye kardeşinin malı helâl değildir. Meğerki kardeşi ona gönül rızasıyla vermiş olsun."

Ben bu sözleri dinledikten sonra dedim ki: "Ya Rasulallah! Amcamın oğlunun koyun ve keçisinin bulunduğu yerde onun koyun ve keçisine rastlar ve bir koyunu tutup kesecek olursam bundan dolayı üzerime (bir günah, bir vebal, bir hak gibi) şey gerekir mi? ne dersiniz?"

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

174 Buharî/Lukate: 8. Müslim/Lukate: 13. İbn Mâce/Ticarât: 68. Ebû Dâvud/Cihad: 85. Tirmizi/Büyu': 59 Taberânî/İsti'zan: 17. Ahmed: 2/6

"Onun davar beslediği yerde bir dişi koyuna üzerinde de bıçak ve keskin çakmak taşları bulunduğu halde rastlarsan bile sakın ona dokunma."[175]

وَعَنْ عُمَيْرٍ مَولَى آبِي اللَّحْمِ قَالَ أَقْبَلْتُ مَعَ سَادَتِي نُرِيدُ الْهِجْرَةَ حَتَّى إِذَا دَنَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ قَالَ: فَدَخَلُوا وَخَلَّفُونِي فِي ظَهْرِهِمْ فَأَصَابَتْنِي مَجَاعَةٌ شَدِيدَةٌ قَالَ: فَمَرَّ بِي بَعْضُ مَنْ يَخْرُجُ مِنَ الْمَدِينَةِ فَقَالُوا: لَوْ دَخَلْتَ الْمَدِينَةَ فَأَصَبْتَ مِنْ تَمْرِ حَوَائِطِهَا قَالَ: فَدَخَلْتُ حَائِطًا فَقَطَعْتُ مِنْهُ قِنْوَيْنِ فَأَتَانِي صَاحِبُ الْحَائِطِ وَأَتَى بِي إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَأَخْبَرَهُ خَبَرِي وَعَلَيَّ ثَوْبَانِ فَقَالَ لِي: أَيُّهُمَا أَفْضَلُ ؟ فَأَشَرْتُ إِلَى أَحَدِهِمَا فَقَالَ: خُذْهُ وَأَعْطِ صَاحِبَ الْحَائِطِ الْآخِرِ فَخَلَّى سَبِيلِي.

Umeyr Mevlâ Ebî'l-Lehm (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen diyor ki: "Efendilerimle birlikte yönelip hicret etmek istiyorduk. Medine'ye doğru yol alıp yaklaşıyorduk. Derken efendilerim Medine'ye girdiler ve beni arkalarında bırakıverdiler.

Aşırı derecede acıktım. Sonra Medine'den çıkan bazı kimseler bana "Medine'ye girip ihata duvarları ardında olan hurmadan bir şeyler alıp yesen ya" dediler. Ben de etrafı duvarla çevrili bir hurma bahçesine girdim ve iki salkım hurma kopardım.

Bunun üzerine o bahçe sahibi beni alıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e götürdü ve durumumu O'na haber verip anlattı. Benim üzerimde iki elbise bulunuyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana:

"Bu iki elbisenden hangisi daha üstün değerdedir?" diye sordu. Bende onlardan birine işaret ettim.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "O daha üstün olanı-

175 Müsned-i Ahmed: 3/423-5/113

nı kendine alıkoy, diğerini hurma bahçesi sahibine ver" diye buyurdu. Böylece adam beni salıverdi."[176]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Birtakım ihtiyaçların ortaya çıkması, başkasının malını mübah kılmaz. Ancak yukarıdaki bahiste açlıktan darda kalıp ölüm tehlikesiyle burun buruna gelen kimsenin, bulduğu yiyecek maddesinden, sahibi varsa izin alarak, yoksa ölmeyecek kadarını yiyebileceğini belirtmiştik. Aynı zamanda o şeyi yedikten sonra sahibini bulup bedelini ödemesinin gereğini söylemiştik.

Umeyr olayında ölüm tehlikesini gerektiren bu muztar durum yoktur. Sadece fazla acıkma ihtiyacının ortaya çıkması söz konusudur. Olay bir hursuzluktan ziyede bazı şahısların tavsiyesine uyularak sahnelenmiştir. Her iki salkım hurma el kesmeyi gerektirecek nisbette değildir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

174 no'lu İbn Ömer hadisi sahih olup çıkarıma ve delil sayılmaya salihtir. O bakımdan başkasına ait olup belirli bir yerde korunan bir şeyi, bir yiyecek maddesini sahibinin iznini almadan alıp yararlanmak veyahut yemek haramdır. Kilerde muhafaza edilen yiyecek maddelerini sahibinin iznini almaksızın yemek nasıl haramsa, başkasına ait bir koyunun veya inek ve devenin memesinde biriken sütü sağıp yemek de öylece haramdır. Buna cevaz veren olmamıştır. Ancak açlıktan helâk derecesine varıp muztar durumda kalanlar bir istisna teşkil eder. O da ölmeyecek kadarını alabilir ve sonra bedelini öder.

175 no'lu Amr b. Yesrîbî hadisinin isnadında Hatîm b. İsmail bulunuyor. Bu zat Medineli'dir. Meşhur ve saduktur. Nesâî ise, onun güçlü olmadığını belirtmiştir. Hadis âlimlerinden bir cemaat onun sika olduğunu söylemiştir. İmam Ahmed ise şöyle demiştir: "Hâtim hakkında onun zayıf olduğunu iddia edenler olmuştur."[177]

O halde hadisin zayıf olduğu söylenemez. Zira ilim adamlarının çoğu bu zatın sadûk ve sika olduğunu tespit etmişlerdir.

176 Müsned-i Ahmed: 5/223

177 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 1/428-1595 no'lu Hâtim.

Sahibinin gönül hoşnutluğuyla verdiği dışında onun malından bir şeyler almak haramdır, büyük günahtır. Ancak ölüm tehkilesiyle muztar durumda kalan kimsenin ölmeyecek kadar izin almadan yemesine ruhsat verilmiş ve malî imkanı olduğu takdirde bedelini ödemesinin gereği üzerinde durulmuştur. İsterse rastladığı mal veya yiyecek maddesi amcasının, teyzesinin veyahut dayı ve halasının olsun. Mutlaka izin alması gerekir.

Ancak bu yakın hısımlarının evinde bulunuyorsa, onlardan izin almadan mutfaklarından bir şeyler alıp yiyebilir. Zira akraba arasında bu gibi davranışlar hoşgörü ile karşılanır. Nitekim Kur'an'da bu konuya temas edilerek şöyle buyurulmaktadır:

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ وَّلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَاْكُلُوْا مِنْۢ بُيُوْتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اٰبَآئِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اُمَّهٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخَوٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ عَمّٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ خٰلٰتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَّفَاتِحَهٗٓ اَوْ صَدِيْقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَاْكُلُوْا جَمِيْعًا اَوْ اَشْتَاتًا فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوْتًا فَسَلِّمُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبٰرَكَةً طَيِّبَةً كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ

"Kendilerine anahtar teslim edilen köle, (teslim edilen evdeki yiyecek maddesinden bir şeyler yemesinde) bir vebâl yoktur. Hastaya da bir vebal yoktur. Size de kendi evlerinizde izinsiz yemek yemenizde veya babalarınızın evlerinde veya analarınızın evlerinde veya kardeşlerinizin evlerinde veya kızkardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya anahtarlarına sahip (kâhyası) bulunduğunuz evlerde (bir şeyler) yemeniz de bir sakınca yoktur."[178]

178 Nûr suresi: 61

176 no'lu Umeyr hadisinin isnadında Abdurrahman b. İshak bulunuyor ki bu zat Muhammed b. Zeyd'den rivâyet etmiştir. el-Acelî: "Onun hadisleri yazılır, ama güçlü değildir" demiştir. Ebû Hâtim de buna benzer bir görüş ve tespiti Buharî'den naklen yapmıştır. Nesâî ile İbn Huzeyme bu zatın rivâyetinde bir sakınca olmadığına dikkat çekmişlerdir.[179]

Mecmau'z -Zevâid'de ise şöyle denilmiştir: Umeyr hadisini Ahmed b. Hanbel birini İbn Leylâ, diğerini Hz. Ebu Bekir b. Zeyd el-Muhacir'den olmak üzere iki isnadla tahrîc etmiştir. İbn Ebî Hâtim bu hususa değinirken cerh ve ta'dîlden söz etmemiştir. Geri kalan ricalinin hepsi sikadır.

Umeyr hadisi bir bakıma zayıf sayılır. Bununla beraber diğer sahîh hadislerce desteklenmemiştir. Fazla acıkınca bazı kişilerin de tavsiyesine uyarak Medine'deki hurma bahçesine girip sahibinden izin almadan iki salkım hurma koparıp yiyen Umeyr yediğinin bedelini ödemek zorunda bırakılmıştır. Bu tam anlamıyla bir hırsızlık değil, aşırı ihtiyaçtan kaynaklanan bir davranıştır. Sonra da bu konuyla ilgili İslâmî hükümleri bilmemekten kaynaklanmış denebilir. El kesilmesini gerektiren bir tecavüz anlamı taşımamaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sahibinin izni olmadan ona ait yiyeceği alıp yemek haramdır.
2. Ancak ölüm tehlikesi söz konusu olup muztar durumda kalan kimsenin ölmeyecek kadar alıp yemesine ve sonra imkânı olduğu takdirde sahibini bulup bedelini ödemesine cevaz verilmiştir.
3. İhtiyaç başkasının malını mübah kılmaz.
4. Rastlanan bir koyunun sırtında bıçak ve benzeri bir kesici alet dahi bulunsa, sahibinin iznini almadan onu tutup kesmek haramdır.
5. Memesi süt dolu olan koyun veya başka bir davarın, sahibinin iznini almadan sütünü sağıp içmek helâl olmaz.
6. Açlık ihtiyacından dolayı başkasına ait bir bahçeden hurma, üzüm ve benzeri bir meyveyi koparıp yemek de helâl değildir.

179 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/172

BAŞKASININ BAHÇESİNDEN MEYVE KOPARIP YEMEK CAİZ MİDİR?

İslâm yolda kalmışlara, bağ ve bahçe yanından gelip geçen yolculara ve misafirlere ayrı bir ilgi gösterilmesini tavsiye etmiştir. İslâm ülkesinde evinden, memleketinden uzak kalan bir kişinin aç ve sefil duruma düşmesi söz konusu olamaz. Zira mü'minler kardeştirler, iyiliğin her çeşidinde birleşip yardımlaşırlar, kötülüğün her çeşidinden nefret edip kötüden yana bir tavır ortaya koymazlar. Kur'ân'da mü'minlere bu hususta verilen emir ve talimat şöyledir: "İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın. Günah, kötülük ve haklara tecavüz üzerinde yardımlaşmayın."[180]

Bu ilâhi emrin ışığında müslümanlar tarih boyunca yolculuk esnasında sıkıntıya düşenleri korumuş ve gerektiğinde zekât, sadaka ve benzeri yardımlaşmalarla onların sıkıntılarını gidermişlerdir. Misafire ayrı bir ilgi gösterip onu ağırlamaktan derin zevk duymuş, yol güzergâhında olan bağ ve bahçelerinin yanından geçen yolcuların da istifade edebilmelerini kolaylaştırmak için yola sarkan dallardaki meyveleri toplamayıp tasadduk kapsammda düşünmüşlerdir.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ دَخَلَ حَائِطًا فَلْيَأْكُلْ وَلَا يَتَّخِذْ خُبْنَةً.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"(Şehir, kasaba ve köylerin bağ ve bahçelerinden) etrafı çevrili olana giren (yolcu) kimse ondan yesin, ama koltuğunun altına alıp götürmesin."[181]

وَعَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يَدْخُلُ الْحَائِطَ فَقَالَ: يَأْكُلُ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً.

180 Maîde suresi: 1

181 Tirmizî/Büyu': 54

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den etrafı çevrili (bağ ve bahçeye) giren (aç veya yolcu) adam hakkında soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: "Ondan koltuğunun altına yerleştirmeksizin yiyebilir."[182]

وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ عَلَى مَاشِيَةَ فَإِنْ كَانَ فِيهَا صَاحِبُهَا فَلْيَسْتَأْذِنْهُ فَإِنْ أَذِنَ لَهُ فَلْيَحْتَلِبْ وَلْيَشْرَبْ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهَا أَحَدٌ فَلْيُصَوِّتْ ثَلاَثًا فَإِنْ أَجَابَهُ أَحَدٌ فَلْيَسْتَأْذِنْهُ فَإِنْ لَمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ فَلْيَحْتَلِبْ وَلْيَشْرَبْ وَلاَيَحْمِلْ.

el-Hasan'dan rivâyet edilmiştir. O da Semure b. Cündeb (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biriniz (yolculuk halinde aç kalır da) davarların bulunduğu yere gelirse, davarların sahibi orada ise ondan izin alsın. Kendisine izin verilirse o davarlardan süt sağıp içsin. Orada hiç kimse bulunmazsa üç defa seslensin, biri ona cevap verecek olursa ondan izin istesin. Hiç kimse ona cevap vermezse, o takdirde hayvanı sağıp sütünden içsin, ama beraberinde o sütten bir şey alıp götürmesin."[183]

وَعَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ حَائِطًا فَأَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ فَلْيُنَادِ: يَا صَاحِبَ الْحَائِطِ ثَلاَثًا فَإِنَّ أَجَابَهُ وَإِلاَّ فَلْيَأْكُلْ وَإِذَا مَرَّ أَحَدُكُمْ بِإِبِلٍ فَأَرَادَ أَنْ يَشْرَبَ مِنْ أَلْبَانِهَا فَلْيُنَادِ: يَا صَاحِبَ ألْإِبِلِ أَوْ يَارَا عِيَ الْإِبِلْ فَإِنْ أَجَابَهُ وَإِلاَّ فَلْيَشْرَبْ.

182 Ebû Dâvud/Lukate: 10, Hudud: 40. Nesâî/Kat'i-sârik: 12. İbn Mâce/Ticaret: 67 Müsned-i Ahmed: 2/180, 224

183 Ebû Dâvud/Cihad: 85. Tirmizî/Büyu': 59

Ebû Nadre'den, o da Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Sizden biriniz etrafı çevrili bir bağ ve bahçeye geldiği zaman, ondan bir şey yemek arzu ettiğinde, üç defa "ey bu bahçenin sahibi" diye seslensin. Bahçe sahibi cevap verirse (onun izniyle o bahçeden koparıp yesin). Cevap vermeyecek olursa, (oralarda olmadığı kesinleşir ve) karnını doyuracak kadar yesin. Yine sizden biriniz develerin yanından geçerken, ondan süt sağıp içmek isterse üç defa "ey bu develerin sahibi!" diye seslensin veya "ey bu develerin çobanı" diye nida etsin. Cevap verirse (mesele yok). Cevap veren olmazsa, o develerin sütünden (açlığını giderecek kadar) içsin."[184]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İlim adamlarının çoğu "ihtiyaç sahibi bir kimsenin bağ ve bahçe kenarından geçerken sarkan meyveden alıp yemesinden dolayı cezaî bir müeyyide uygulanmaz. Ancak toplayıp beraberinde götürecek olursa, bundan dolayı cezaî müeyyide uygulanır" diyerek görüş beyan etmişlerdir.

İmam Mâlik, İmam Şâfiî, rey taraftarları, İmam Sevrî ve Atâ'a göre, bağ ve bahçe muhafaza altına alınmadığında, yani etrafına, insan ve hayvanların geçmesini engelleyecek anlamda bir korkuluk, ihata duvarı yapılmadığında, oradan geçen yolcu ve aç kimselerin koparıp yemelerinden dolayı bir şey gerekmez. Ancak etrafı çevrilip koruma altına alınan bağ ve bahçeden meyve koparıp alan hakkında hırsızlıkla ilgili ceza uygulanır. Çaldığı miktar nisaba ulaştığı takdirde el kesilir.

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre, etrafı çevrili bile olsa, sahibini bulamadığı takdirde yoldan geçen ve bir de aç kalan kimse açlığını giderecek kadar koparıp yiyebilir. Bundan dolayı bir ceza gerekmez.

Koparılıp asılan hurma ve benzeri meyveleri çalan kimseye çaldığının misli ödettirilir. İki misli ödettirilir diyenler de olmuştur.[185]

Davarların muhafaza edildiği yere girerek hayvanları sağıp götüren kim-

184 Ebû Dâvud/Cihad: 85. İbn Mâce/Ticaret: 67. Ahmed: 3/7, 21,85-5/8

185 İbn Kudâme/el-Muğnî: 10/262, 263

se hakkında el kesme cezası uygulanır. Bu, daha çok İmam Şâfiî'nin ictihadıdır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, el kesmek gerekmez.

Muhafaza edilen yere girer de sağdığı sütü götürmeyip orada içerse, el kesme cezası yine uygulanmaz. Ama oradaki hayvanı kesip götürürse eli kesilir. İmam Sevrî'ye göre, et çalmaktan dolayı el kesilmez. Ancak kıymeti tazmîn edilir.

Bağ ve bahçeye girip nisap miktarından az bir şeyler koparıp götürürse, el kesilmez bedeli tazmin ettirilir.[186]

el-Münteha'da şu bilgi verilmiştir: "Etrafı çevrili olmayan ve başında bekçisi bulunmayan bir bağ ve bahçeye uğrayan veya yanından geçen kimse oradaki meyveden ihtiyacı olmasa da yiyebilir. Ancak ağaca çıkmamak, taş atıp veya sopa vurup düşürmemek şartıyla yararlanabilir. Aksi halde koparıp düşürdükleri tazmîn ettirilir. Toplanıp bahçenin bir kenarına konulan meyvelerden zarûri bir durum olmadığı takdirde yemesi caiz olmaz. Bir hayvanı sağıp sütünü içmek de böyle.

Bu daha çok Hanbelî fukahasının görüş ve ictihadıdır.[187]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

181 no'lu İbn Ömer hadisini Tirmizî garip olduğunu ve ancak bu veçhile bilindiğini kaydetmiştir. Ancak diğer sahîh hadislerle aynı mana ve hükmü yansıttığı için çıkarıma salih görülebilir.

Hadis, bağ ve bahçelerden geçmekte olan kimsenin ihtiyacını, açlığını gidermek için ihata duvarını veya korkuluğu aşıp meyve koparıp yiyen kimse hakkında bir ceza uygulanmayacağına, ancak toplayıp koltuğunun altına sıkıştırarak götürdüğü takdirde tazmini cihetine gidileceğine delâlet etmektedir.

İkinci hadis de aynı hükümleri içermekte olup biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

183 no'lu Semûre hadisini Tirmizî tahrîc edip hasen-sahih-garîb olduğu-

186 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebîr: 10/261, 262

187 Neylü'l-Evtar: 8/175

nu belirtmiştir. Garibden maksat, bir hadisi rivâyette ya bir şahsın veya bir belde halkının teferrüd etmesidir.

Ali b. El-Medenî, el-Hasan'ın bu hadisi Semure'den rivâyeti ve ondan duyması sahihtir diyerek tespitini belirtmiştir.

Bu hadis, İbn Ömer hadisini açıklamakta ve konu hakkında hükme medar olacak bilgi vermektedir. İbn Ömer hadisinde, bahçe yanından geçen kimsenin korkuluğu veya ihata duvarını aşıp bahçedeki meyveden koparıp yiyebileceğine delâlet ederken, sahibinin iznini almak için seslenmesinden söz edilmemiştir. Semûre hadisinde ise, bunun gerekli olduğu bildirilmekte ve aksi halde başkasına ait bir şeyi izinsiz yemesinin câiz olmayacağına, ancak açlıktan bitkin hale gelmişse ondan yiyip bedelini ödemesinin lüzumuna delâlet ve işâret vardır.

184 no'lu Ebû Saîd hadisini aynı zamanda Ebû Ya'la, İbn Hibban, Hâkim ve el Makdisî tahrîc etmişlerdir.

Hadis, açlıktan dolayı başkasına ait bahçeden meyve koparıp yemenin, başkasına ait deveyi sağıp sütünü içmenin cevazına, sahibine üç defa seslendikten sonra cevap alamadığı takdirde ruhsat verildiğine delâlet etmektedir ve doğru olan da budur.

Bu bâbda Tirmizî ve Ebû Dâvudün Râfi (radıyallahu anh)'dan tahrîc ettikleri hadiste ise şöyle denilmektedir: Rafi' diyor ki: Ensara ait hurmalara taş ve sopa atıp onları düşürmeye çalışıyordum. Derken onlar beni yakalayıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e götürdüler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana: "Ya Râfi'! Neden bunların hurmalarına taş ve sopa atıyorsun?" diye sordu. Ben de: "Ya Rasulallah! Açlıktan dolayı." diye cevap verdim. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana: "Hurma ağaçlarına bir şey atma. Ortada olanı ye, Allah seni doyurur ve seni suya kandırır" buyurdu.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Başkasına ait etrafı duvarla çevrili bir bağ ve bahçeye girip meyve toplayıp götürmek haramdır. Nisap niktarına ulaşırsa el kesme cezası uygulanır.
2. Başkasına ait bağ ve bahçeye girip nisap miktarından az meyve topla-

yıp götürürse, misli tazmin ettirilir.

3. Yolcu olup bağ ve bahçelerin yanından geçerken ihtiyacını karşılamak, açlığını gidermek maksadıyla bahçe sahibine üç defa seslenir. Cevap gelirse, izin ister ve öylece o meyveden yiyebilir.

4. Üç defa seslendiği halde cevap veren olmazsa, girip açlığını giderecek ve ihtiyacını karşılayacak kadar koparıp yerse, bir şey gerekmez.

5. Az veya çok olsun bir miktarını da koltuğunun altına yerleştirip götürmesi caiz değildir. Aksi halde tazmin ettirilir.

6. Davarların veya develerin korunduğu yerden geçerken, açlığını veya susuzluğunu gidermek için onların sahibine üç defa seslenip izin ister. Cevap veren olursa izin alıp öylece sağarak içer. İzin verilmediği takdirde içmez.

7. Deve veyahut koyun sahipleri orada bulunmaz, yani adamın üç defa seslenmesine cevap veren çıkmazsa, açlığını gidermek için sağıp içebilir. Ayrıca sağıp beraberinde götürmesi caiz değildir.

8. Râfî' hadisi, bu hadislerde kasdedilen manayı açıklamakta ve başkasının bağ ve bahçesine ancak "açlık" sebebiyle girilebileceği söz konusu olmaktadır.

9. İlim adamlarından bir kısmı açlık nihaî sebep değildir demişlerdir.

10. Başkasının bağ veya bahçesinin yanından geçilirken taş ve sopa atıp meyveleri düşürmek caiz değildir. Ama yere düşmüş olanları veya elle koparılacak durumda bulunanları alıp açlığı giderecek nisbette yemeye cevaz verilmiştir.

İSLAM'DA ZİYAFET VE İLGİLİ TAVSİYELER

Ziyafet, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetlerinden biridir. Fert ve toplumdan yana birçok faydaları vardır. Ferdi ferdiyetçilikten uzak tutup toplumun kopmaz bir parçası haline getirir. Toplumu kişisel çıkarların üstünde dostuk bağlarıyla birbirine kenetler. Böylece mü'minler sevinçte ve tasada birbirlerinin yanında yer almış olurlar. Birinin derdi hepsinin derdi, birinin sevinci hepsinin sevinci olur.

Ziyafet, şüphesiz birçok amaçlarla düzenlenir: Dostlukları sağlamlaştırmak, komşulara kaynaştırmak, olayları değerlendirmek, iş ve dostluklar kurmak gibi birtakım maksatlara yönelik olduğu gibi, sırf Allah, rızasını kazanmak maksadıyla düzenlenen ziyafetler de vardır ve bu en anlamlısıdır.

Misafirler genellikle kapıda karşılanır. Güler yüz, tatlı dille buyrun edilirler. Misafirlerin bir kısmıyla ilgilenmeyip bir kısmıyla devamlı meşgul olmak, hem sofra adabına, hem de dostlara ilgi adabına aykırıdır.

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّكَ تَبْعَثُنِي فَنَنْزِلُ بِقَوْمٍ لاَيَقْرُونَا فَمَا تَرَي ؟ فَقَالَ: إِنْ نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَأَمَرُوا لَكُمْ بِمَا يَنْبَغِي لِلضَّيْفِ فَاقْبَلُوا وَإِنْ لَمْ يَفْعَلُوا فَخُذُوا مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ الَّذِي يَنْبَغِي لَهُمْ.

Ukbe b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini haber vermiştir:

"Ya Rasûlallah! Siz bizi (elçi veya görevli olarak) gönderiyorsunuz. Biz de kalkıp bir kavme gidip (misafir olarak) konaklıyoruz. Onlar ise bizi ağırlamayıp ziyafette bulunmuyorlar. Bu hususta ne buyurursunuz?" Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Bir kavme inip konakladığınız zaman, misafire uygun olup yakışır anlamda size emrederlerse, emir ve tavsiyelerini kabul edin. Eğer böyle yapmaz-

larsa, misafirlik hakkını onlardan onların durumuna uygun ve yakışır olduğu şekilde alın."[188]

وَعَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْخُزَاعِيِّ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ قَالُوا: وَمَا جَائِزَتُهُ يَارَسُولَ اللهِ ؟ قَالَ: يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا كَانَ وَرَاءَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ لَايَحِلُّ لَهُ أَنْ يَثْوِيَ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرِجَهُ.

Ebû Şurayh el-Huzâî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Allah'a ve âhiret gününe imân eden kimse misafirine ikramda bulunsun, caizesini (ikram kapsamında tutsun)." Bunun üzerine ashab-ı kiram sordular: "Onun caizesi (armağan ve bahşişi) nedir?" Efendimiz: "Bir gün ve bir gecedir" buyurdu ve devamla: "Ziyafet üç gündür. Bundan fazlası ise sadakadır. Artık misafire, ev sahibine sıkıntı ve ağırlık verecek kadar onun yanında eyleşip kalması helâl olmaz."[189]

وَعَنِ الْمِقْدَامِ أَبِي كَرِيمَةَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: لَيْلَةُ الضَّيْفِ وَجِبَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمَةٍ فَإِنْ أَصْبَحَ بِفِنَائِهِ مَحْرُومًا كَانَ دَيْنًا لَهُ عَلَيْهِ إِنْ شَاءَ اقْتَضَاهُ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَهُ.

el-Mikdam Ebî Kerîme'den yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duymuştur:

"Misafirin (ilk) gecesi her müslüman üzerine vâcibtir. Eğer misafir, bir müslümanın evinin çevresinde mahrum bir halde sabahlarsa, bu, o ev sahibinin

188 Buharî/Mezalim: 18. Müslim/Lukata: 17. Ebû Dâvud/Et'ime: 5, Edeb: 5. Ahmed: 4/149

189 Buharî/Edeb: 31, 85, Rikak: 23. Müslim/Lukata: 14, İman: 74, 75, 77. Ebû Dâvud/ Et'ime: 5. Ahmed: 2/174

üzerinde (misafirin hakkı olarak) borç bulunur. Misafir arzu ederse bu alacağının ödenmesini talep eder, isterse terkeder."[190]

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivâyet edilmiştir: "Kim konuk olarak bir kavmin yanına inip konaklarsa, onu ağırlayıp misafir edinmek o kavme vâcib olur. Şayet onu misafir edinip ağırlamazlarsa, misafir yapılması gereken ağırlama ve ikrama karşılık talepte bulunabilir."[191]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Misafir ve ona ikramla ilgili hadisler çok yönlü olup bir esneklik taşımakta ve farklı yorumlara kapı açmaktadır. Bunları özetleyerek birkaç madde halinde nakletmemizde yarar görüyoruz. Aksi halde hadislerin zahirî yönüyle ve delâletiyle bugün amel edilmediği gibi, İslâm tarihinin birçok dönemlerinde de amel edilmediğini görüyoruz. Yorumlar farklı, hükümler ve sonuçlar da ona göre değişiktir:

el-Hattâbî diyor ki: "Misafir edinip onu ağırlamak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zamanında vâcib idi. Konuk edilmeyen, ağırlanmayan misafir, çevresinde konakladığı ev sahibinden konuk hakkı talep edebilirdi ve talebinin karşılanması da vâcib idi. Zira o dönemde beytülmal yoktu. Gelen misafirleri konuklayacak imkanlar mevcut değildi. Bugün ise beytü'l-mal bulunuyor. Misafirlerin masrafını bu kaynaktan karşılamak gerekir. O bakımdan artık misafirlerin müslümanlar üzerinde bir hakkı söz konusu değildir."

İbn Battal diyor ki: "Bu İslâm'ın ilk yıllarında böyle idi. zira o dönemde yardım ve destek vâcib idi. Sonra bu "câize" lafzıyla neshedilmiş, yani hükmü kaldırılmıştır. Zira câize bir fazilet ve bağıştır, vâcib değildir."[192]

İbn Reslan ise, konuklanmayıp dışarıda bırakılan kimse yapılan bu ayıbı çevreye yayabilir. Zira bu hususta gıybette bir sakınca görülmemiştir diyerek ayrı bir yorum ortaya koymuştur.

İmam Nevevî, muvasatın (misafirin nimette ortaklığı) İslâm'ın ilk yılla-

190 Ebû Dâvud/Et'ime: 5. İbn Mâce/Edeb: 5. Ahmed: 4/130, 133

191 Müsned-i Ahmed: 2/380

192 Neylü'l-Evtar: 8/176

rında vâcib olduğunu ve sonra bunun neshedildiğini iddia edenlerin görüş ve yorumunun zayıf ve dayanıksız olduğunu belirtmiştir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in meşru kıldığı bir hüküm -aksine bir açık beyânı olmadığı takdirde- bir zamana has değildir. Hükmü o zamana has kılar anlamda bir delil mevcut değildir."

Yine İbn Reslân bu konuda şöyle söylemiştir: "Ziyafet mekârim-i ahlâktan ve mehasin-i dinden bir sünnettir. Vâcib değildir. İlim adamlarının önemli kısmının görüş ve ictihadı bu anlamdadır."

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

188 no'lu Ukbe hadisi sahih olup çıkarıma salihtir. Hadis daha çok iki hüküm ifade etmektedir. Birincisi, misafirin ilgi ve ikram hususunda ev sahibinin tekliflerine uyması ve misafire yakışır anlamdaki emirlerini yerine getirmesidir. İkincisi ev sahibi misafire yakışan ilgi ve ikramda bulunmadığı takdirde misafirin o hakkı ev sahibinden alınıp misafire verilmesidir.

Ancak bu ikinci madde vücub mu, sünnet mi ifade etmektedir hususunda farklı görüşlere ve yorumlara neden olmuştur.

189 no'lu Ebu Şurayh hadisi de sahihtir. Beş kadar hüküm ifade etmektedir:

1- Misafire ikram imânın gereği ve onun belirtilerinden biridir.

2- Misafiri bir gün, bir gece ağırlamak vâcibtir ve bu bir caize anlamındadır.

3- Caize, bağış ve ödül anlamına gelir. Bir gün bir gece onu ağırlayıp ikramda bulunmak bir bağış, ama gerekli bir bağış anlamını taşır.

4- Sünnet olan ziyafet, misafirlik üç gündür. Üç günden fazlası sadaka olur.

5- Misafirin ev sahibini sıkıp üzecek kadar kalması helâl değildir.

190 no'lu Mikdam hadisini tahrîc eden Ebû Davud bu hususta bir görüş beyân etmemiştir. Bu da hadisin sahih olduğuna bir işâret sayılır. Hafız İbn Hacer, hadisin isnadı, sahih şartına uygundur demiştir.

Ayrıca bu konuda İbn Hacer şu hadise de yer verip sahih olduğunu belirtmiştir: "Herhangi bir adam bir kavme misafir olur da mahrum (ilgisiz ve ikramsız) olarak sabahlarsa, ona yardım etmek her müslümana, bir gecelik ağırlama ve ikram bedeli onun ziraat ve malından alınıncaya kadar bir hak, bir vecîbedir."

Bu bâbda ayrıca Ebu Dâvud ve Hâkim'in sahih isnadla rivâyet ettikleri hadis meâlen şöyledir: "Ziyafet (misafirlik) üç gündür. Ondan fazlası sadakadır."

Mikdam hadisiyle Ukbe ve Ebu Şurayh hadisleri birbirini kuvvetlendirmektedir.

Bu bâbda bir diğer hadisi Ahmed b. Hanbel sahîh isnadla şöyle rivâyet ve tahrîc etmiştir: "Hangi misafir bir kavmin yanına inip konaklar da mahrum olarak sabahlarsa, ilgi ve ikram miktarını o kavimden alma hakkına sahiptir. Bu hususta ona bir günah yoktur."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Misafiri eve alıp konuklamak vâcibtir.
2. Bir gün bir gece onu misafir edinip ikramda bulunmak vâcibtir.
3. Üç gün onu misafir edinip ağırlamak sünnettir.
4. Üç günden fazla misafir edinip ikramda bulunmak sadakadır.
5. Misafirin ev sahibine bıkkınlık ve sıkıntı verecek kadar kalması helâl olmaz.
6. Bir eve veya bir kavme misafir olarak gelen kimseyi konuk edinmezler ve ona ikramda bulunmazlarsa, onun, bir gecelik ikram karşılığını onlardan almasına cevaz verilmiştir.

İÇİNE NECASET DÜŞEN YAĞLAR

Bu konuda yağlardan maksat, sıvı halinde olanlarıdır. Aynı zamanda bu kavramdan söz edilirken diğer sıvı maddeler hakkında bir kıstas verilmiş oluyor.

İslâm koruyucu hekimliğe geniş yer ve o nisbette önem vermiştir. Bununla ilgili yetmişin üstünde hadis bulunuyor. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatı ise her yanı ve yönüyle temizlik esasları üzerinde koruyucu hekimliğine ışık tutar anlam ve ölçüde bulunuyor.

İslâm, başta taharet, ön ve arkayı iyice temizlemek olmak üzere ibâdetle temizliği, çevre temizliğini, ahlâki değerleri, sosyal bünyeyi ve aile yapısını birleştirip bütünleştirmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de taharet ve çevre temizliğinde çok duyarlı ve dikkatli davranan Kuba mü'minleri övülmektedir: "**(Kuba mescidinde) temizlenip arınmayı çokça sevenler vardır. Allah'da çokça temizlenenleri sever.**"[193]

O bakımdan gerek sıvı yağ, gerekse herhangi bir sıvı içine bir necis düştüğü takdirde onu murdar ve zararlı eder, kullanılması haram olur.

عَنْ مَيْمُونَةَ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ عَنْ فَأْرَةٍ وَقَعَتْ فِي سَمْنٍ فَمَاتَتْ فَقَالَ: أَلْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا وَكُلُوا سَمْنَكُمْ.

Meymune validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den yağın içine düşen fareden (ve o yağın murdar olup olmadığı) soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: "(Donuk ise), fareyi ve dokunduğu kısmı toplayıp atın, geriye kalanını yiyin."[194]

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den yağa düşen fareden soruldu. O da şöyle buyurdu: "Yağ

193 Tevbe sûresi: 108

194 Buharî/Vudu': 67. Nesâî/Fer': 10. Ahmed: 2/233, Zebayih: 34

donuk katı ise, fareyi ve bir de dokunduğu yeri atın. Yağ sıvı ise artık ona yaklaşmayın (onu kullanmayın)."[195]

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ فَأْرَةٍ وَقَعَتْ فِي سَمْنٍ فَمَاتَتْ فَقَالَ: إِنْ كَانَ جَامِدًا فَخُذُوهَا وَمَا حَوْلَهَا ثُمَّ كُلُوا مَا بَقِيَ وَإِنْ كَانَ مَائِعًا فَلاَ تَقْرَبُوهُ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan, yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den yağın içine düşüp ölen fareden soruldu. Efendimiz şöyle buyurdu:

"Yağ donuk katı ise fareyi ve dokunduğu yeri ve etrafını olduğu gibi atın ve sonra geri kalan kısmını yeyin. Yağ sıvı halde ise artık ona yaklaşmayın (o murdar olmuştur)."[196]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İçine necaset karışan yağ donuk olursa necasetin dokunduğu kısım çevresiyle birlikte alınıp atılır. Sıvı halde ise, altı musluklu bir kaba konulur ve o nisbette üzerine su dökülür. Yağ suyun üzerine çıkınca alttaki musluk açılarak su boşaltılır ve bu işlem üç defa tekrarlanarak yağ temizlenmiş olur.[197]

Şâfiîler'e göre: Belirtilen şekilde yıkanıp temizlendiğine kanaat getirildiği, yani suyun yağın her cüzüne ulaştığı zann-ı galib ile anlaşıldığı takdirde yağ temizlenmiş olur. Ancak yağın kendisi bizatihi necis ise, meselâ ölmüş hayvanın içyağı gibi, hiçbir suretle temizlenmez.[198]

Anlaşıldığı üzere iki mezheb imamları yukarıda naklettiğimiz hadislerle çıkarım yapmamışlardır. Ya bu hadisler onlara ulaşmamıştır veyahut bunların hilâfına delâlet eden başka rivâyetlerle çıkarım yapmışlardır. Oysa Rasulullah

195 Ebû Dâvud/Et'ime: 47. Nesâî/Fer': 10. Dârimî/Vudû': 60-Et'ime: 41

196 Ebû Dâvud/Et'ime: 17. Ahmed: 2/232, 265, 490, 6/329, 330, 335

197 Fetâvâ-yı Hindiyye: 1/42.el-Mektebetü'l-islâmiyye.

198 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 24. Mısır: 1353-1933

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu konuda ortaya koyduğu hüküm son derece isabetli ve insan sağlığından yana lüzumludur. Zira sıvı halde olan bir yağın içine fare düşüp ölür veyahut başka bir necis karışırsa, necis onun her zerresine nüfuz edebilir ve belirtilen şekilde su ile yıkamak onu necasetin tesirinden tamamen arındırmış olmaz.

Sonra Şâfiîler bu meseleyi belirtirken şu ifadeyi kullanmışlardır: "Yağ yıkanmakla temizlenir" yani içine necis karışan yağ su ile yıkanmak suretiyle temizlenir denilmiştir. Diyen kimsenin kim olduğu açıklanmamış ve zayıf bir görüş olduğuna "kıle" sığasıyla dikkat çekilmiştir.

Hanbelîler ise, yukarıdaki hadislerle çıkarım yapmışlardır. Şöyle ki, içine fare veyahut herhangi bir necis düşen yağ sıvı ise artık temizlenmez va arzu eden onu aydınlatmada kullanabilir. Donuk katı ise düşen kısım çıkarılıp atılır, kalan kısmı yemekte bir sakınca yoktur.[199]

İmam Ahmed'den yapılan bir rivâyette ise, o yağı aydınlatmada kullanmak da caiz değildir. İmam Şâfiî'ye göre caizdir.

Necis olan bir yağı satmanın caiz olup olmadığı hakkında da farklı görüş ve ictihadlar bulunuyor. İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre, satışı caiz değildir. İmam Ebû Hanife'ye göre, alıcıya onun necis olduğu açıklanır ve o da kabul ederse satışı caiz olur.[200]

Sıvı halde olan yağa necis karıştığı takdirde cumhur bunun murdar olduğunu ve su ile temizlenmeyeceğini belirtmiştir. Sahîh olan da bu görüş ve ictihaddır.[201]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

194 no'lu Meymune hadisi sahih olup çıkarıma salihtir. Daha çok şu üç hükmü taşımaktadır:

1- Donuk yağa düşüp ölen farenin dokunduğu yer ve çevresi oyulup çıkarılır. Geri kalan kısmı yenilir.

199 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/86

200 İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 2/127. Beyrut: 1398

201 Fıkhüs-Sünne: 1/31

2- Yağ sıvı halde olursa, tamamı necis olur ve yenilmez.

3- Düşen fare ölmeden sağ olarak çıkarılırsa, yağ necis olmaz.

Ancak bir tavsiye olarak ölmeden çıkarılan farenin dokunduğu kısmın çıkarılmasında fayda olduğu söylenebilir.

Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Meymune validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptıkları rivâyetin isnadı üzerinde durulmuş ve İmam Buharî bunun hatalı olduğunu belirtmiştir. ez-Zühelî ile İbn Hibban ise bunu da sahîhlemişlerdir.

Ebû Dâvud ise bu hadisi, biri Hasan b. Ali tarikiyle, diğerini de Ahmed b. Salih tarikiyle olmak üzere iki tarikten tahricen nakletmiştir.

Hz. Meymune validemiz (radıyallahu anha)'dan rivâyet edilen **194** no'lu hadiste "câmid" yani donuk kelimesi anılmamıştır. Ebû Dâvud ile Nesâî'nin tespitinde ise "câmid" kelimesine yer verilmiştir. İbn Hibban bu ikinci rivâyetteki fazlalığın da sahîh olduğunu söylemiş ve böylece çıkarıma salih bulunduğuna işâret etmiştir.

196 no'lu Ebû Hureyre hadisinde konu daha açık bir biçimde rivâyet edilerek hem "câmid", hem de "mâyi" kelimeleri anılmıştır. Böylece her türlü şüphenin de yeri olmadığı sonucu ortaya çıkmış bulunuyor.

Hadiste sadece fareden söz edilmesi bir misal teşkil etmektedir. Fare veyahut herhangi bir canlının yağa düşüp ölmesi aynı hükmü gerektirir.

Yağ sıvı olduğu takdirde "ona artık yaklaşmayın" cümlesinden, o yağdan artık herhangi bir şekilde yararlanmanın caiz olmadığı anlaşılıyorsa da, bunun hilâfına bazı rivâyetler bulunuyor Nitekim Beyhaki'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette şöyle buyurulmuştur: "Yağ sıvı halde olursa ondan (başka türlü) yararlanın, fakat onu yemeyin."

Bu hadisin mevkuf olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca Beyhakî'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir başka rivâyette şöyle denilmiştir: "Zeytin yağına düşen fare hakkında sorulunca, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı vermiştir:

"Onu aydınlatmada kullanın ve (hayvan) derilerinizi onunla yağlayın."

Burada sıvı yağ içine düşen farenin ölmüş durumu değil, canlı olarak çıkarılması konu ediliyor. Bu durumda o yağı bazı hususlarda kullanarak yararlanmanın yolları gösteriliyor. Ancak bu rivâyet de yukarıdaki gibi mevkuftur. Yani sahabeden rivayet edilmiş, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşmamıştır.

Bu rivayetlere dayanan İmam Şâfiî o gibi yağlardan başka konularda, meselâ aydınlatmada istifadenin caiz olduğunu söylerken, İmam Ebu Hanîfe de o gibi yağların alım-satımının caiz olduğunu belirtmiştir.[202]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Akışkan yağların içine fare düşüp öldüğü takdirde yağın tamamı necis olur ve yenilmesi haramdır. Bu cumhurun görüşüdür.

2. Hanefî ve Şâfiî imamlarından çoğuna göre, sıvı halinde olan yağ yukarıda yöntemini belirttiğimiz şekilde üç veya daha fazla defa su ile yıkanıp temizlenmiş olur.

3. Diri bir halde yağdan çıkarılan fare ve benzeri bir hayvandan dolayı müctehidlerin çoğuna göre, yağ necis olmaz.

4. Donuk yağ içine düşüp ölen fare ve benzeri bir hayvan ölürse, yağın tamamı necis olmaz. Farenin düştüğü kısım ve çevresi oyulup atılır ve geriye kalan kısmı yemekte bir sakınca yoktur.

5. İmam Şâfii'ye göre, içine fare düşüp ölen sıvı yağı aydınlatma ve benzeri konularda kullanmakta bir sakınca yoktur.

6. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, o gibi yağların alım-satımı caizdir. Ancak satan kimse onun necis olduğunu söyler ve satın alan da bilerek onu alır. Aydınlatma ve benzeri hususlarda kullanılır.

7. Fare bu konuda bir misal teşkil etmektedir. Ancak sıvı yağa sıvı halinde olan bir necis karışırsa, durum ne olur? Bu hususta müctehidlerin farklı yorum ve ictihadları bulunuyor. En uygun olanı, günümüzde gelişen tıp ve laboratuvar tahlillerine başvurup sağlığa zararlı bir du-

202 Neylü'l-Evtar: 8/179

rumun olup olmadığını ve dinî ölçülere göre de o sıvının tamamının murdar olup olmadığını tespit etmektir.

8. Zira İslâm'ın koyduğu hükümler daha çok insan sağlığıyla, diğer bir anlatımla koruyucu hekimlikle ilgili bulunuyor. Ayrıca Allah ve rasulünün emir ve yasaklarına kayıtsız, şartsız uymamız söz konusudur. Yeter ki, bu emir ve yasaklar nüsûs (kesin hüküm) ifade eder vasıfta olsun.

SOFRA ÂDÂBI

İslâm, kitap ve sünnetiyle insan hayatının her bölüm ve safhasıyla iç içe bulunuyordur. Aynı zamanda başta devlet teşkilatı olmak üzere insan hayatının düzen ve dengesine yönelik olan bütün kurum ve kurallarını, eğitim-öğretim başta olmak üzere bütün yetiştirip geliştirme müesseselerini en mükümmel anlam ve ölçüde kitap ve sünnette görmek mümkündür.

İslâm, duyguları aklın emrine, aklı da din ve imanın emrine ve kontrolüne veren en son, aynı zamanda en mükümmel dindir. Akıl ön plâna alınıp imân başa geçirilince, bütün konu ve meseleleri sağlıklı biçimde çözme imkânları doğar. Bunun aksine aklı duygunun emrine verip din ve imânı arka plâna itince her kurum ve kural, her mesele ve konu duygunun dar çerçevesi içinde çözülmeye itilir ve bu sebeple de hiçbir konuda sağlıklı, rahatlatıcı ve amaca ulaştırıcı bir sonuç almak ya çok zorlaşır veyahut imkânsızlaşır.

İnsanı ahsen-i takvim üzere yaratıp onu kâinatın özü, mayası ve hikmeti kılan Cenâb-ı Hak, bizzat bu müstesna canlının hayatını, yine onun ruhunun yüceliğine, hilkatindeki hikmete ve iki dünya hayatıyla ilgili denge ve düzene uygun şekilde planlayıp programlamış ve bunun için kitap indirilip peygamber göndermiştir.

Kitap ve peygamber bütünüyle insan hayatını iyiye güzele doğruya, düzene, adâlete hakkaniyete, iffet ve namusa, kardeşliğe ve yardımlaşma ile dayanışmaya yönlendirmektedirler.

O kadar ki, sofra adâbını, yemek yeme adabını dünya milletleri bilmez ve duymazken, İslâm on beş asır önce bunu en güzel şekilde belirtip kurallara bağlamıştır.

Sofraya nasıl oturulur. Yemek yemeye nasıl başlanır ve nelere dikkat edilir gibi birçok soruları cevaplamış ve değişmez kurallar koymuştur. Aşağıdaki hadisler bu kuralları en anlamlı şekilde yansıtmaktadır.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولَ اللهِ ﷺ: إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللهِ فَإِنْ نَسِيَ فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللهِ عَلَى أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu, haber verilmiştir:

"Sizden biriniz yemek yerken Bismillah desin. Yemeğe başlarken bunu unutup söylemiyecek olursa, hatırlayınca şöyle desin: Başlangıcında da sonunda da Bismillah."[203]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لاَ يَأْكُلْ أَحَدُكُمْ بِشِمَالِهِ وَلاَ يَشْرَبْ بِشِمَالِهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Sizden hiçbiriniz sol eliyle yemesin ve sol eliyle içmesin. Çünkü gerçekten şeytan sol eliyle yer ve sol eliyle içer."[204]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: اَلْبَرَكَةُ تَنْزِلُ فِي وَسَطِ الطَّعَامِ فَكُلُوا مِنْ حَافَتَيْهِ لاَ تَأْكُلُوا مِنْ وَسَطِهِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu haber verilmiştir:

"Bereket yemeğin ortasına iner. Artık siz yemeği (bulunduğunuz tabağın) iki kenarından yiyin, ortasından yemeyin."[205]

---

203 Ebû Dâvud/Et'ime: 15, Tirmizî/Et'ime: 47

204 Müslim/Eşribe: 104, 106, Ebû Dâvud/Et'ime: 15. Tirmizî/Et'ime: 9 Taberânî/ Sıfatu'n-nebî: 6. Ahmed: 2/8, 33, 80, 106, 128, 135, 146

205 Tirmizî/Et'ime: 13. Ebû Dâvud/Et'ime: 17. İbn Mâce/Et'ime: 12. Dârimî/Et'ime: 17. Ahmed: 1/270, 343-3/490

وَعَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ كُنْتُ غُلَامًا فِي حِجْرِ النَّبِيِّ ﷺ وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ فَقَالَ لِي: يَاغُلَامُ سَمِّ اللهَ وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ.

Ömer b. Ebî Seleme (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Ben Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in evinde temyiz çağında gelmiş bir çocuk idim. (Sofrada) elim yemek kabında döner dururdu. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana:

"A çocuk, Allah'ın adını an, sağ elinle ye ve (yemek kabının) senden tarafta olan kısmından ye" **buyurdu.**[206]

وَعَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَمَّا أَنَا فَلَا آكُلُ مُتَّكِئًا.

Ebû Cuhayfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Bana gelince, (sırtımı) bir yere dayayarak yemek yemem."[207]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İlim adamlarının cumhuru hadislerin ışığında yemek yeme adâbını çok detaylı işleyip sünnet ve müstehab kısımlarını bir bir belirtmişlerdir.

Her konuda olduğu gibi, yemek adâbı konusunda da ümmetine örnek olan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu hadisleri kıyamete kadar geçerliğini koruyacak özelliktedir. Birkaç asır içinde kıtalar üzerine yayılan ve fethettikleri, girdikleri her ülkede ilmin ve medeniyetin temelini atan müslümanlar geniş imkânlara sahip olunca aktivitelerini yavaş yavaş kaybetmeye, imân aksiyonunu aynı hızla devam ettiremeyip duraklama ve sonra da gerilemeye başladılar. Batı âlemi kilisenin ilimle çatışan taassubundan kurtulmak için çırpınırken önlerinde ilmin ve medeniyetin atılmış temellerini buldular. İslâm âlimlerinin asırlara dayanan bu çalışma, gayret ve keşifleri onları bir anda büyüledi.

---

206 Buharî/Et'ime; 2. Müslim/Eşribe: : 108. İbn Mâce/Et'ime: 4, 26

207 Buharî/Et'ime: 13. Ebû Dâvud/Et'ime: 16. Tirmizhi/Et'ime: 28 İbn Mâce/Et'ime: 6. Dârimî/Et'ime: 31. Ahmed: 4/308, 309

Böylece onlar kilisenin vesayetinden sıyrılıp ilim aşkıyla yola çıkarlarken İslâm âlemi tam bir rehavet içinde kendi kendini hareketsizliğe itmiş bulunuyordu. Çok geçmeden durum tam tersine döndü. Bu defa batılı ülkeler ilim ve medeniyetin meşalesini ellerine alıp dev adımlarla ilerlerken İslâm âlemi onlara hayranlık duymaya başladı.

Batılı ülkeler ilim ve medeniyetin asıl sahiplerini, kâşif ve kurucularını küçümsemeye ve cehaletle damgalamaya yöneldiler. Din taassubuna kapılarak İslâm âleminin geri kalışına sebep olarak İslâmiyet'i gösterdiler. Bu şeytanî fikir çok geçmeden İslâm aydınları (!) arasında yayıldı ve benimsenmeye başlandı.

Oysa tarihî olaylar, ilim tarihi dikkatle incelenmiş olsaydı, İslâm âlemindeki ilim adamları bu hataya düşmeyeceklerdi. Hâlâ günümüzde Batı kültürünün, ilim ve tekniğinin tesiri altında kalıp kişiliğini yitiren ilim adamlarımız durmadan batılıların diliyle konuşmakta ve kendi öz değerlerimizi, ilim ve medeniyetin ana kaynağı olan Kur'ân ve İslâm'ı bilinçsizce tahribe devam etmektedirler.

İşin en hazin tarafı, durmadan tahribini sürdüren bu kişiler neyi niçin yıktıklarını bilmemekte ve yerine neyi getirip koyduklarının farkına bir türlü varamamaktadırlar. İşte bu ilimsiz, tarihsiz, delilsiz ve dayanıksız sataşma, küçümseme, aşağılama İslâm ülkeleri halkını birbirine düşman etmekte ve önlem alınmadığı takdirde çok vahim neticeler doğuracağı aklı erenleri üzmektedir.

Bu aydınların, ilim adamlarının (!) unuttukları veya düşünemedikleri bir gerçek vardır. O da, her millet ve özellikle Türk milleti ancak kendi kültürüyle, öz değerleriyle ayakta durup varlığını koruyabilir. Milletimizin kültür mayasını ve özünü İslamiyet teşkil etmektedir. Onu bu sağlam, köklü ve yüceltici değerinden uzaklaştırdığımız takdirde güvenip üzerinde durabileceği bir temel, yücelmesini sağlayan itici bir kuvvet kalmaz ve sonunda Batılı ülkelerin oyuncağı haline gelir, şahsiyetini kaybetmiş, uşaklaştırılmış bir toplum olmaktan öteye geçemez olur.

Günümüzde sofra adabından tutun da toplum arasındaki adabâ kadar misafir karşılama ve ağırlama adabından tutun da cadde ve sokaklardaki davranışlarımıza kadar, aile yapısından, aile fertleri arasındaki ilişki biçiminden tutunda dinî ve millî ahlaki değerlerden kopuk eğitim ve öğretime kadar, cenazeyi teşyi'den tutun da liderleri putlaştırmaya kadar günlük hayatımızın her bölüm

ve dilimi batıyı ölçüsüzce, bilinçsizce taklide yönelik bulunuyor.

Müslüman olduğunu iddia edenlerin önemli bir kısmı da yeterli İslâm kültürü ve Kur'ân eğitimi alamadıkları için ziyafetlerde, davetlerde, lokantalarda ve belki evlerinde çatalın sol ellerinde bıçağın sağ ellerinde olduğu halde sofra adabı sürdürmekte ve bunu medenî olmanın gereği saymaktadırlar.

Oysa İslâm on beş asır önce sofra ve yemek adâbını da en medeni ve sağlıklı biçimde belirleyip birtakım kurallara, yani sünnet ve adâba bağlamıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

203 no'lu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Nesâî da tahrîc etmiştir. Nesâî bu tahricini Abdullah b. Ubeyd'den, o da Ümmü Gülsüm adındaki bir kadından rivâyet ederek nakletmiştir. Tirmizî ise, bu kadını ismen belirtmiştir. Hz. Ebu Bekir b. Ebî Şeybe ise aynı hadisi kendi Müsned'inde Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr tarikiyle Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet etmiştir. Ancak o bu rivâyetinde Ümmü Gülsüm'den söz etmemiştir.

Bu bâbda bir diğer hadisi Müslim, Ebu Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce Câbir (radıyallahu anh)'dan tahric etmiştir ki, meâlen şöyledir: "Adam evine girdiği zaman giriş anında Allah'ı anar ve yemek yerken de Allah'ı anarsa şeytan (kendi avenesine) şöyle der: "Sizin için bu evde gecelemek ve yemek yoktur." Adam evine girişinde Allah (celle celaluhu)'yu anmazsa şeytan (avanesine: "Geceleyin (kalıp faaliyette bulunacağınız) eve eriştiniz" der. Adam yemek yerken de Allah (celle celaluhu)'nun ismini anmazsa, şeytan (yine avanesine): "Hem gecelemek için yere, hem de yemeğe eriştiniz" der."[208]

Yine Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâi'nin Huzeyfe b. Yeman (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bizler Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bir yemeğe hazır olduğumuzda, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) elini yemeğe koymadıkça biz elimizi koymazdık. Şüphesiz biz (bir gün) O'nunla beraber bir yemeğe hazır olduk. Derken bir bedevi (çöl arabı) çıkageldi, sanki o yemeğe itiliyordu. Gelip elini yemeğe koymak (Elini yemeğe uzatıp almak) istedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun da elinden tuttu ve şöyle buyurdu:

208 Müslim/Eşribe: 103

"Şüphesiz şeytan, üzerine Allah adı anılmayan yemeği kendine helâl kılar ve doğrusu şeytan şu bedeviyle birlikte geldi, onun eliyle yemeği helâl kılmak istedi, ama ben o bedevinin elini tuttum (engel oldum). Ve arkasından o, bu câriye (kız) ile birlikte geldi de onun eliyle yemeği (kendine) helâl kılmak istedi. O sebeple ben câriyenin de elinden tuttum (engel oldum) canımı kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, şeytanın eli bu iki kişinin eliyle birlikte benim elimde bulundu."[209]

Bu bâbda bir diğer hadisi Tirmizi Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet etmiştir ki, mealen şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabından altı kişiyle beraber yemek yiyordu.

Derken bir bedevi geldi ve (o yemekten) iki lokma yedi, (yemek de bitiverdi). Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Eğer bu bedevi Allah'ın ismini ansaydı bu yemek size kafi gelirdi."

Böylece yemeğe başlarken Allah (celle celaluhu)'nun ismini anmak, bismillah demek sünnettir. Bu sünneti yerine getiren kimsenin yemeğinde bir bereket oluşur. Terkedenin yemeğinde ise bereket kalkar. Başlarken unutur da henüz bitirmeden hatırlarsa, "başında da bismillah, sonunda da bismillah" demesi tavsiye edilmiş ve kalan kısmında bereketin yeniden başlayacağı belirtilmiştir.

Tirmizi Hz. Aişe hadisini sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür.

205 no'lu İbn Abbas hadisini de Tirmizi sahihlemiştir. Hem sofrada toplu halde aynı kaptan yemek yenildiği takdirde nasıl davranılması gerektiği belirtilmektedir, hem de bu vaziyette yenilirken herkesin yemek kabının kendine yönelik kenarından yemesi, orta kısmından veya başkasına yönelik kenardan alıp yememesi tavsiye ediliyor ve bu sünnete veya adâba uyulduğu takdirde ilâhi bereketin o yemek üzerine ineceğine dikkatler çekiliyor.

206 no'lu Ömer hadisi sahih olup çıkarıma salihtir. İbn Abbas hadisini kuvvetlendirmekte ve aynı zamanda çocuklara küçük yaşta sofra adabını öğretmenin lüzumuna işaret edilmektedir.

209 Sahîh-i Müslim/Adâbü't-taâm: 102

207 no'lu Ebû Cuhayfe hadisi de sahihtir. Sofrada yemek yerken bir yere dayanmak veya yaslanmak suretiyle oturmanın sofra adabına aykırı olduğu bildiriliyor. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir defaya mahsus olmak üzere bir yere dayanıp öylece yemek yediği olmuştur. Ancak Melek Cebrail'in işareti üzerine bu tarz oturmayı terketmiş ve aynı zamanda ümmetinin de böyle yapmamasını istemiştir.

İmam Şafiî, tabağın ortasmdan yemenin haram olduğunu, bu fiili işleyenin günahkâr olacağını belirtmiştir.

İmam Gazâli de bu konu üzerinde durmuş ve sadece ortaya konan tabak ve benzeri yemek kabında bulunan yemekten yerken orta kısmından alınmasının mekruh olduğu belirtilmişse, ekmek yerken de ekmeğin kenarlarını bırakıp ortasından koparıp yemenin öylece mekruh ve adaba aykırı olduğunu söylemiştir. Çünkü bereket yiyeceğin ortasına iner. Bu yiyecek ister kaptaki yemek olsun, ister sofradaki yufka, somun veya benzeri bir ekmek olsun fark etmez.

Böylece İmam Nevevi'nin de belirttiği gibi, hadisler daha çok şu üç sünneti yansıtmaktadır: Yemeğe başlarken Besmele çekmek, sağ eli ile yemek, kabın kendisine yönelik olan kenarından alıp yemek.

Bir yere dayanıp veya yaslanıp yemek, kibir ve gurur alameti olarak bilinir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudret ve azameti karşısında her zaman teslimiyet ve mahviyetini gösteren ve tevazuyu şiar edinen bir peygamberdir. Nitekim İbn Mâce ve Taberani'nin isnad-ı hasen ile rivayet ettikleri şu olay Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ne kadar çok mütevazı ve mahviyetkar olduğunu göstermektedir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e pişirilmiş bir koyun hediye edildi. O da iki dizi üzerine çökerek o koyundan yemeğe başladı. Derken bîr bedevi şöyle dedi: "Bu nasıl bir oturmadır?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk beni güzel, iyi, keremli bir kul kılmıştır: Beni zorba ve muaânnid (inatçı) kılmamıştır."[210]

Şüphesiz Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamber olarak mütevazı bir kul çizgisinde mi, yoksa hem hükümdarlık, hem de peygamberlik çizgisinde

210 Ebû Dâvud/Et'ime: 17. İbn Mâce/Et'ime: 6. Dârimî/Rikak: 78. Ahmed: 2/522, 5/ 68, 401

mi kalmak istediği bir soru olarak Cebrail tarafında kendisine tevcih edilince onun "Peygamber olarak mütevazı bir kul olmak isterim" diye cevap verdiği pek meşhurdur.

Ebû Dâvûd'un Abdullah b. Amr b. As (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle haber verdiği belirtilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir yere yaslanıp da yemek yediği görülmemiştir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz üzere Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir defa böyle yaptığını İbn Ebi Şeybe'nin Mücahid tarikiyle yaptığı rivayetten öğrenmiş bulunuyoruz. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yere yaslanarak yemek yememiştir, ancak bir defa böyle yapmış ve arkasından Allah (celle celaluhu)'ya yönelip şöyle arz-ı hal etmiştir: Allah'ım, şüphesiz ki ben senin kulun ve rasûlünüm."

Bu rivayet mürseldir. Yani senedinden bir sahabi düşmüştür. Bu rivayeti dikkate aldığımızda Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'ın, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir defa böyle yaptığından haberi olmadığı anlaşılıyor.

Bu konuda bir de İbn Şahin'in Ata b. Yesar'dan mürselen rivayet ettiği haberde şöyle denildiği belirtilmiştir: "Melek Cebrail, bir defasında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir yere yaslanarak yemek yediğini görmüş ve onu bundan menetmiştir."[211]

207 no'lu Ebû Cuhayfe hadisinde geçen "mütteki" sıfatı üzerinde hayli durulmuş ve çok farklı şekilde yorumlanmıştır. Kimine göre sağ veya sol tarafa meylederek oturmaktır. Kimine göre, sol eli yere dayamak suretiyle oturmaktır. Kimine göre ise, sırtını bir yere dayayarak veya bir şeye yaslanarak oturmaktır. Sahih olan da bu yorumdur. O halde yemeğe oturan kimsenin ister sağ yanını, ister sol yanını, isterse sırtını bir yere dayayarak otursun bu "ittika" sayılır ve mekruhtur.

Ancak kişi fazla yaşlılığından veya rahatsızlığından veyahut bir ağrı ve acısından dolayı bir yere yaslanıp öylece yemek yiyebiliyorsa, bunda bir kerahet söz konusu değildir.

211 Neylü'l-Evtar: 8/182

PARMAKLARI KULLANARAK YEMEK YEMEK

Bilindiği gibi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında kaşık, çatal, bıçak yoktu. Araplar yemeği genellikle elleriyle, yani parmaklarının marifetiyle yerlerdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu adeti kaldırmadı, ancak bir takım kurallara bağladı. Buradaki kuraldan kasdımız, yemek yeme hususunda konulan bir takım ölçü ve adaptır.

O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Cahiliye devri Arapları gibi yemeği avucunun içine alarak değil, üç parmağını kullanarak yerdi. Tabii yemekten önce ellerini güzelce yıkar ve yemekten sonra da bu yıkama işini ihmal etmezdi. Aslında parmaklar marifetiyle yemek yemenin ayrı bir lezzeti söz konusudur. Bunu hemen hepimiz hissetmekteyiz. Ancak unutmamamız gerekir ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in parmakları marifetiyle yemek yemesi bir sünnet değil, bir adet idi. Günümüzde kullandığımız çatal ve kaşık sünnete aykırıdır denilmez. Zira dinimiz günlük işlerimizde daha iyisini, daha güzelini, daha temiz ve nezih olanını yapmamızı emreder. Bunun içindir ki, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir kıyafet inkılabı yapmadığı gibi, günlük hayatımızda yeme, içme ve benzeri işlerimizde de bir inkılab yapmayıp bunları bir takım adâb ve kurallara bağlıyarak daha temiz, daha nezih ve daha düzenli olmamızı tavsiye buyurmuştur. Araplar ne giyiniyorsa Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de onu giyindi. Erkek ve kadına yakışır anlamda tesettürü getirdi. Temizliği bir bakıma temel kural olarak koydu.

Fethedilen ülkelerde de halkın güzel, faydalı örf ve adetlerine dokunulmadı. Yine temizlik kurallarına ve tesettüre riayet edilmek şartıyla her ülkenin ve milletin kıyafeti serbest bırakıldı. İslâm'a girenler için ipek elbise (erkekler için) haram kılındı. Erkeklerin altın yüzük ve benzeri altından mamul süs eşyası kullanmaları yasaklandı. Aynı zamanda onların kaşık ile yemek yemeleri menedildi.

Yapılan araştırmalara göre, kaşığın icadı tarih öncesi devirlere rastlamaktadır. İlk kaşık örneklerinin Ural-Altay yöresinde Neolitik devre ait bulunduğu ve saplarının kuş ve başka hayvan motifleriyle işlenmiş olduğu görülmüştür. Ay-

rıca Mısır mezarlarında bulunan tahta ve kemik kaşıkların üzerindeki insan ve hayvan biçiminde motifler ve saplar olduğu ortaya çıkarılmıştır.[212]

Kaşık icadının tarihi bu kadar gerilere gitmekle beraber kendi dar adetleri içinde kabile hayatı yaşayan Araplar buna ihtiyaç duymamışlardır veya çoğunun bundan haberi yoktu.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu gibi araçlarla meşgul olmaya gerek bile görmemiş ve asıl görevi olan risalet esaslarını tebliğini ön plana almıştır. O bakımdan İslâm'ın esas ve hikmetini yeterince bilmeyen kimselerin bu dini şekilciliğe bağlamaları çok yanlıştır ve İslâm'î asıl hedefinden uzaklaştırıcıdır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kaşıkla yemek yemedi diye bunu mekruh saymak, yani sünnete aykırı görmek bütünüyle indîdir, fikhî değildir. Böyle iddiada bulunanlara sorulacak çok şeyler vardır. Onlardan biri de şudur: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) apartmanda, betonarma binada, koltukta, iskemlede oturmadı. Evimizde kullandığımız birçok eşyayı kullanmamıştır. O halde bunları sünnete aykırı mekruh saymamız mı gerekiyor? Kitap ve sünnette derinleşen hiç bir ilim adamı ve müctehid imam böyle bir görüş ortaya koymamıştır.

İmam Gazâlî de bu hususstaki görüşünü şöyle belirtmiştir: "Biz sofra (bugünkü tabirle masa ve benzeri şey) üzerinde yemek yemenin mekruh veya haram olduğunu, böyle yapmamızın menedildiğini söyleyemeyiz. Zira bu hususta bir nehiy sâbit olmamıştır. Aynı zamanda bunun Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sonra ibda' (icad edilip) ortaya çıkarıldığını da delil olarak söylemek doğru olmaz. Zira Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sonra icad edilip ortaya çıkarılan her şey menedilmiştir denilemez. Çünkü bid'at sabit sünnete ters düşen ve şeriatın emirlerinden birini kaldıran şeydir. Yemek hususuna gelince, onu yerden yükseltip kolayca yemeği sağlamaktadır. Bu gibi şeylerde hiçbir kerahet yoktur."[213]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yemek yerken bazen dizleri üzerine çöküp oturmuş, bazen de sağ ayağını (namazda olduğu gibi) dikilip sol ayağı üzerine oturmuştur. O bu hususta şöyle buyurmuştur:

---

212 M. Larousse/kaşık maddesi

213 Gazâlî/İhya-u Ulûmi'd-Dîn: 2/5. Kahire: 1378-1967

"Bir yere yaslanarak yemek yemem. Çünkü ben de diğer insanlar gibi yemek yiyen bir kulum; onlar nasıl oturuyorlarsa ben de öyle oturuyorum."[214]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözleriyle, günlük âdetleriyle ilgili olan hususlarda halktan biri gibi olmayı tercih ettiğini, şeriata ters düşen bir durum söz konusu olmadığı takdirde sağlam yerleşmiş örf ve âdetlere uymakta bir sakınca bulunmadığını anlatmak istemiştir.

Gerek Şevkanî'nin, gerekse Gazâlî'nin tespit ettikleri bir rivâyette ise, Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ın uzanık bir halde kalkanı üzerine koyduğu kuru ekmekten yediği bilinmektedir. Hattâ bir başka rivâyete göre, yüzünkoyu uzanık bir halde yediği belirtilmiştir.[215]

Gerçi bu konuyu bundan önceki "Yemek Adabı" kısmında açıklamış bulunuyoruz. Ancak konunun diğer kısımları vardır, onları da açıklarken yer yer bazı rivâyetleri ara yere serpiştirmekte fayda görüyoruz.

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا طَعِمَ طَعَامًا لَعَقَ أَصَابِعَهُ الثَّلاَثَ وَقَالَ:

إِذَا وَقَعَتْ لُقْمَةُ أَحَدِكُمْ فَلْيُمِطْ عَنْهَا ٱلْأَذَى وَلْيَأْكُلْهَا وَلاَ يَدَعْهَا لِلشَّيْطَانِ

وَأَمَرَنَا أَنْ نَسْلُتَ الْقَصْعَةَ وَقَالَ: إِنَّكُمْ لاَتَدْرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبَرَكَةِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şu haberi vermiştir: "Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (sıvı olan) bir yiyecek maddesi yeyince üç parmağını (yemeği müteakip) diline dokundurup (yemek kırıntı ve bulaşığını giderir (ye sonra kalkıp ellerini tertemiz yıkardı)."[216]

Sonra da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Sizden birinizin lokması (sofraya) düşünce ondaki ezayı (yerden bulaşan şeyleri) atıp gidersin ve öylece yesin. Onu şeytana terketmesin."

Râvî devamla diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize

214 İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn: 2/5

215 İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn: 2/5 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/182, 183

216 Müslim/Eşribe: 136. Ebû Dâvud/Et'ime: 49. Tirmizî/Et'ime: 11. Ahmed: 3/290, 454

yemek yediğimiz çanakta kalan yemek artığını iyice alıp (yememizi) emretti ve bu hususta şöyle buyurdu:

"Doğrusu sizler yemeğinizin hangisinde (hangi kısmında) bereket olduğunu bilemezsiniz."[217]

وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعَيْبَةَ قَالَ ضِفْتُ النَّبِيَّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَأَمَرَ بِجَنْبٍ فَشُوِيَ قَالَ: فَأَخَذَ الشَّفْرَةَ فَجَعَلَ يَحْتَزُّ لِي بِهَا مِنْهَا.

Muğîre b. Şu'be (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Bir gece Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e (davetli) misafir olarak gittim. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kızartılmış kaburga kısmının getirilmesini emretti. Sonra eline bıçak alıp ondan keserek bana verdi."[218]

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَتَى بَعْضَ حُجَرِ نِسَائِهِ فَدَخَلَ ثُمَّ أَذِنَ لِي فَدَخَلْتُ فَقَالَ: هَلْ مِنْ غَدَاءٍ ؟ فَقَالُوا: نَعَمْ فَأُتِيَ بِثَلاَثَةِ أَقْرِصَةٍ فَأَخَذَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قُرْصًا فَوَضَعَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَخَذَ قُرْصًا آخَرَ فَوَضَعَهُ بَيْنَ يَدَيَّ ثُمَّ أَخَذَ الثَّالِثَ فَكَسَرَهُ بِاثْنَتَيْنِ فَجَعَلَ نِصْفَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَنِصْفَهُ بَيْنَ يَدَيَّ ثُمَّ قَالَ: هَلْ مِنْ أُدْمٍ ؟ قَالُوا: لاَ إِلاَّ شَيْءٌ مِنْ خَلٍّ قَالَ: هَاتُوهُ فَنِعْمَ ٱلْأُدْمُ هُوَ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eşlerinden bir kısmının odasına geldi ve içeri girdi. Sonra izin verdi ben de içeriye girdim. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Gıda olarak bir şey var mı?" diye sordu. Onlar da "evet var." deyince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) getirilmesini istedi. Onlar da üç tane yuvarlak ekmek getirip Efendimiz'in önüne koydular. Efendimiz önce bir ekmeği alıp kendi önüne koydu. Sonra diğer ekmeği alıp benim önüme koydu

217 Müslim/Eşribe: 136. Ebû Dâvud/Et'ime: 49, 50. Dârimî/Vudû': 110

218 Ebû Dâvud/Taharet: 74. Ahmed: 4/252

ve sonra da üçüncü ekmeği alıp ikiye böldü, yarısını kendi önüne, yarısını da benim önüme koydu. Sonra şöyle buyurdu: "Katık olarak birşey var mı?" Onlar da: "Hayır, sadece biraz sirke bulunuyor" diye cevap verdiler. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Onu getirin verin, ne güzel katıktır o." diye buyurdu.[219]

وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَجُلاً مِنْ قَوْمِهِي يُقَالَ لَهُ أَبُو شُعَيْبٍ صَنَعَ النَّبِيِّ ﷺ طَعَامًا فَأَرْسَلَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ: ائْتِنِي أَنْتَ وَخَمْسَةٌ مَعَكَ قَالَ: فَبَعَثَ إِلَيْهِ أَنِ ائْذَنْ لِي فِي السَّادِسِ.

Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

Kendi kavminden Ebû Şuayb denilen bir adam, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yemek yapıp hazırlamıştı. Bu sebeple Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e haber göndererek kendisinin ve beraberinde beş kişiyi alıp gelmesini arzu ettiğini bildirdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona haber göndererek: "İzin ver de altı kişi alıp geleyim" buyurdu.[220]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلاَ يَمْسَحْ يَدَهُ حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Sizden biriniz yemek yediğinde elini (bir mendil ile) silip temizlemeden önce yalasın veya (yanındaki hizmetçi, çocuk veya benzeri bir yakınına) yalatsın."[221]

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِلَعْقِ الْأَصَابِعِ وَالصَّحْفَةِ وَقَالَ: إِنَّكُمْ لاَ

219 Müslim/Eşribe: 169. Ahmed: 3/379

220 Buharî/Savm: 51, Edeb: 86. İbn Mâce/Ahkâm: 14. Ahmed: 3/108, 4/111, 5/220

221 Müslim/Eşribe: 138, 139. Ebû Dâvud/Et'ime: 49 Tirmizî/Et'ime: 10,11. Dârimî/ Et'ime: 5, 6, 51

تَدْرُونَ فِي أَيِّ طَعَامِكُمُ الْبَرَكَةَ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) (yemekten sonra) parmakların yalanmasını ve yemek kabının silinip yenilmesini emretti ve şöyle buyurdu:

"Doğrusu sizler yemeğinizin hangi kısmında bereket vardır bilemezsiniz."[222]

وَعَنْ نَبِيشَةَ الْخَيْرِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: مَنْ أَكَلَ فِي قَصْعَةٍ ثُمَّ لَحَسَهَا اِسْتَغْفَرَتْ لَهُ الْقَصْعَةُ.

Nebîşe el-Hayr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Kim bir çanakta yemek yer ve sonra o çanağı silip (içindeki yemek kalıntısını da yerse), o çanak onun için istiğfar eder."[223]

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتْهُ النَّارُ فَقَالَ لاَ لَقَدْ كُنَّا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ لاَ نَجِدُ مِثْلَ ذَلِكَ مِنَ الطَّعَامِ إِلاَّ قَلِيلاً فَإِذَا نَحْنُ وَجَدْنَاهُ لَمْ يَكُنْ لَنَا مَنَادِيلُ إِلاَّ أَكُفَّنَا وَسَوَاعِدَنَا وَأَقْدَامَنَا ثُمَّ نُصَلِّي وَلاَ نَتَوَضَّأُ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, kendisinden ateş dokunan şeyden (ateşte pişirilip yenilen yemekten) dolayı abdest almak gerekir mi? diye soruldu. O da şu cevabı verdi: "Hayır, andolsun ki Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bizler o gibi yemekleri çok az bulabilirdik. Bulduğumuz zaman da bizim mendillerimiz yoktu. Sadece ellerimizin içi, bileklerimiz, kollarımız ve ayaklarımız vardı. Sonra da namaz kılar ama abdest almazdık."[224]

222 Müslim/Eşribe: 133

223 Tirmizî/Et'ime: 11. İbn Mâce/Et'ime: 10. Dârimî/Et'ime: 7. Ahmed: 5/76

224 Buharî/Et'ime: 53 İbn Mâce/Et'ime: 15

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ بَاتَ وَفِي يَدِهِ غَمَرٌ وَلَمْ يَغْسِلْهُ فَأَصَابَهُ شَيْءٌ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim elinde yemek, yağ ve benzeri şey kokusu bulunduğu halde yatağına girerse ve bu yüzden ona bir şey (kötülük) dokunursa ancak kendini kınasın."[225]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Başta İmam Gazâlî olmak üzere ahlâk ve adâb konusuna geniş yer veren ilim adamlarımız bu hadislerle çıkarım yapmışlardır. Ekmeğe, yemeğe saygı göstermenin sünnet olduğunda ve yere düşen lokmanın bile kaldırılarak üflendikten, bulaşan toz giderildikten sonra yenilmesinin müstehab sayıldığında birleşmişlerdir.

Zira unutmayalım ki, bir lokma ekmeğin, bir kaşık yemeğin elimize geçinceye ve midemize ininceye kadar birçok safhalardan geçmiş ve varlık alanında birçok sistem ve ünitelerin faaliyetiyle vücut bulmuş, nice tabiat olayları ve insanlar hizmet vermek suretiyle o lokma ekmeği ve bir kaşık yemeği hazırlamışlardır.

Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ekmek üzerine tabak veya çömlek, tencere konulmasını menetmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Ekmeğe ikramda (saygı ve şükranda) bulunun. Çünkü gerçekten Cenâb-ı Hak onu gökten bereket olarak indirmiştir."

Aynı zamanda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) elin ekmekle silinip temizlenmesini de menetmiş bulunuyor. Ne yazık ki, İslâmî bilgilerden, Kur'ân kültüründen mahrum yetişen günümüzün müslüman geçinenleri her gün poşetler için ekmekleri kapı önlerine, çöp bidonlarına atmakta, arta kalan yemekleri çöp tenekelerine dökmektedirler.[226]

225 Ebû Dâvud/Et'ime: 53. Tirmizî/Et'ime: 48. İbn Mace/Et'ime: 22. Dârimî/Et'ime: 28

226 İhya-u Ulûmi'd-Dîn: 2/6, 7, 8. Kahire 1387-1967

Şüphesiz kıymeti bilinmeyen bir nimet, nimet olma özelliğini kaybedip sahibi için bir nıkmet (eza, öç ve dert) olur. Böyle insanlara "nankör" denilir. Bunun için İslâm kültürüyle yoğrulup şekillenen atalarımız "ekmek kadar aziz ol" demişlerdir. Şüphesiz bu söz son derece anlamlı ve kapsamlıdır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Enes hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Hadis yemek yemenin beş âdâbını yansıtmaktadır:

1- Yemekten sonra -yemek elle, parmaklarla yenilmişse- parmakları yalamak. Bu daha çok üç parmakla ilgilidir.

2- Sofraya, yere düşen ekmek parçasını kaldırıp üzerine bulaşan toz ve benzeri şeyleri giderip yemek.

3- Yere düşen ekmek ve benzeri bir nimeti kaldırmayan kimse onu şeytana bırakmış olur ki, bunda saygısızlık söz konusudur.

4- Yemek tabağının, tencere ve çömleğin dibinde yemek artığı bırakmayıp onu silip yemek;

5- Yemek üzerinde ilâhî bereket bulunuyor. Ancak bu bereketin yenilen kısımda mı yoksa tabak çanak dibinde kalanda mıdır bilemeyiz. O bakımdan herkez yiyebileceği kadarını tabak ve çanağa koymalı ve böylece nimetin heder edilmesini önlemelidir.

218 no'lu Muğîre hadisini Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce tahrîc etmişlerdir. Hadisle çıkarım yapılmıştır. Eliyle yemek yiyen kimsenin yemek sonrası parmaklarını yalaması müstehabdır. Zira bu davranışta hem temizlik, hem de bereket söz konusudur. Aynı zamanda eliyle yemek yiyecek olan kimsenin sadece üç parmağını kullanması müstehab sayılmıştır. Ancak bir özürden dolayı dört ve beş parmakla da yemekte bir sakınca yoktur.

Yere düşen ekmek parçası veyahut bir lokmayı şeytana terketmeyip almak, üzerindeki toz veya çer-çöpü temizleyip öylece yemek meşrûdur, müstehabdır. Bu tür davranmamızın tavsiye edilmesi, nîmeti ve özellikle de ekmeği zayi etmememize yönelik bulunuyor. Ancak İmam Nevevî'nin de dediği gibi, düşen lokmaya murdar bir şey bulaşırsa artık o yenilmez, bir hayvana yedirilir

de şeytana terkedilmez.

Çanağın ve tabağın dibinde kalan yemeği dökmek nankörlüktür. Onu yemek feyiz ve berekettir. Zira inen bereketin yenilen kısmında mı, yoksa kalan kısmında mı gizlendiğini bilemeyiz. Bu durumda tabak ve çanak o kimse için istiğfar eder.

Denilebilir ki, cansız, akılsız, idraksiz bir tabak veya çanak nasıl istiğfar edebilir? Cevap olarak deriz ki: Kâinatta her şey, zerresiyle, küresiyle Hakk'ı tesbih ve tenzih etmektedir. Dolayısıyla cansız gördüğümüz bu maddelerin lisan-ı hal ile istiğfar edeceklerinde, yani sahibinin günahlarının bağışlanmasına vesile olacaklarında hiç şüphe yoktur.

219 no'lu Câbir hadisi de sahih kabul edilmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çok mütevâzı bir hayat geçirdiğine dair belgelerden biri olarak vasıflanabilir. Sonra da insanın yemek yemek için yaşamadığını, yaşamak için bir şeyler yemenin gerekli olduğunu yansıtmakta ve bu konuda çok ince düşünmemiz ilham edilmektedir.

Katık olarak sirkeden başka bir şeyin bulunmadığını ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sirkenin güzel bir katık olduğunu belirttiğini görüyoruz. O halde sirke maddesi üzerinde biraz durmamız gerekiyor: Yemeklere, salatalar çeşni vermek için kullandığımız sirkenin içinde C vitamini, bazı madensel tuzlar bulunduğunu biliyoruz. Bu bakımdan sirkenin elbetteki besin değeri de vardır. İçindeki sirke asidi iştah verdiği gibi, sindirim salgılarını da artırır.

220 no'lu Ebû Mes'ud Ukbe hadisini Buharî ve Müslim tahrîc etmişlerdir. İsnadı sahihtir. Dâvete icabetin sünnet veya vâcib olduğunu ifade etmekte ve ayrıca yapılan dâvete kişi icabet ederek yanına bir iki arkadaşını almak isterse dâvet sahibinden izin istemesinin sünnet olduğuna delâlet etmektedir.

221 no'lu İbn Abbas hadisini Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. Ancak hadisin sonunda "yalasın veya yalatsın" lafızlarının râvînin şüpheye düşüp de bu iki lafızdan birinin söylendiğini mi kasdetmiştir, yoksa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mi böyle buyurmuştur? Kesin şekilde anlaşılmamaktadır. Zira Müslim'in yaptığı buna benzer bir rivâyette hadisin sonunda şu lafızlara yer verilmiştir: "Parmaklarını yalamadan önce onları mendil ile silin temizlemesin."

Râvînin şüphesinden olmadığını kabul edersek, şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) genellikle yemekten sonra üç parmağını yalardı. Başkasına yalattığını bilmiyoruz. Ancak bu hadisteki anlatımdan parmaklarıyla yemek yiyenin onu başka birine yalatması da tavsiye edilmektedir. Bu başkası kimler olabilir? İlim adamları çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır: Kimine göre yanındaki koyun veya keçiye yalatır. Kimine göre yanındaki kendi çocuğuna veya cariyesine yalatır.

Ancak bunlardan hiçbiri Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in edep ve ciddiyetine uygun düşmemektedir. Kuvvetli ihtimaller bu iki lafız râvinin şekkinden (şüphesinden) kaynaklanmaktadır. Allah daha iyisini bilir.

222 no'lu Câbir hadisini Ahmed ve Müslim tahrîc etmişlerdir. Yukarıdaki hadislerle birbirini kuvvetlendirmekte ve yemekten sonra parmakları yalayıp tabağın dibinde kalan yemek artığını iyice silip yemek emredilmektedir. Şüphesiz buradaki emir tavsiye anlamına gelir. Böylece üç parmakla yemek yedikten sonra parmakları henüz mendil ile silmeden yalamanın ve çanak veya tabağın dibindeki yemek kalıntısını silip yemenin sünnet olduğu anlaşılıyor.

223 no'lu Nebîşe hadisini Ahmed, İbn Mâce ve Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Hadis hem yemek tabağının dibinde kalan artığı yemeyi tavsiye etmekte, hem de bu amele karşılık o tabağın sâhibi için istiğfarda bulunacağına delâlet etmektedir. Zira cansız varlıklar da bizim bilmediğimiz ve anlayamadığımız bir lisan ile Hakk'ı tesbîh ve tenzîh etmektedirler. Diğer bir yorumla sofraya yönelen rahmet meleklerinin o tabaktan yana kişi için istiğfar ettikleri söylenebilir.

224 no'lu Câbir hadisini Buharî ve İbn Mâce rivâyetle nakletmişlerdir. Hadis sahih olup takrirî bir sünneti yansıtmaktadır. Ateşte pişirilmiş bir yemeği yemekten dolayı abdesti yenilemenin veya bu sebeple abdestin bozulduğunu sanarak yeniden abdest almanın gerekmediği hükmü ortaya çıkmış bulunuyor. Zira ashabın bu hususta ki fiil ve görüşü dinî bir hüküm ifade etmekte, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnet ve uygulamasını yansıtmaktadır.

225 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Yemekten sonra elleri yıkamak sünnet olduğu gibi, ellere bulaşan yağlı maddeleri de yıkamanın gereği belirtilmekte ve bunun sağlık üzerindeki olumlu tesirine işaret edilmektedir. Aynı zamanda hadis hem temizlik üzerinde,

hem de koruyucu hekimlik üzerinde durarak mü'minleri aydınlatmaktadır.

Ellere bulaşan yemek, yağ ve benzeri şeyler hem elbiseye, hem yatak ve yorganı, hem de çevreyi kirletir ve birtakım parazit ve haşerenin daha çok üremesine vasat hazırlar. Bu da insan sağlığını tehdit ederek istenmeyen birtakım hastalıklara neden olabilir.

Bunun için cihan peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini belirtilen şeylerden yıkayıp temizlemeden geceleyen kimseyi uyarmış ve başına bir rahatsızlık gelecek olursa ancak kendini kına diye bildirmiştir.

Hâdis yemekten sonra mutlaka el yıkamanın lüzumunu belirtmekte ve bedeni, elbiseyi, yatak ve çevreyi temiz tutmamızı öğütlemektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Eliyle yemek yemeyi arzu eden kimsenin sağ elinin üç parmağıyla yemesi sünnet veya müstehabdır.
2. Ancak kişinin elinde bir arıza bulunuyorsa, üçten fazla parmağını kullanmasında bir sakınca yoktur.
3. Yemekten önce elleri iyice yıkamak da sünnettir.
4. Yemek yerken eldeki veya sofradaki yemek ve ekmekten bir parça yere düşecek olursa, düştüğü yer necis değilse, düşen lokmayı alıp ona bulaşan çer-çöp, kıl ve benzeri şeyi giderdikten sonra yemek müstehabdır.
5. Düşen lokmayı alıp yemeyen veya onu kedi ve benzeri bir hayvana yedirmeyen kimse onu şeytana terketmiş olur.
6. Yemeğe, özellikle de ekmeğe saygı göstermek müstehabdır. Çünkü ekmek gökten inen bir berekettir.
7. Ekmeği ve yemeği lüzumundan fazla sofraya koyup arta kalanları çöp bidonlarına, kapı önlerine, sokak kenarlarına bırakmak günahtır, hürmetsizlik ve nankörlüktür.
8. Çanak, tabak ve benzeri yemek yediğimiz kapların dibinde kalan

yemek artıklarını temizleyip yemek müstehabdır. Sünnet olduğunu söyleyenler de var.

9. Helâl bir kazançla elde edilen yiyecek maddesi sofraya koyulunca ilahi bereket inmeye başlar ve sofrada olanlar Besmele çekip ellerini uzatınca ve herkes kendi önüne gelen kenardan yemeye başlayınca bereket yemekte kendini göstermeye başlar. Tabak ve çanağın dibinde kalan yemek kalıntılarını da alıp yediklerinde bereket tam ölçüsünü bulmuş olur.

10. Eti bıçakla kesip yemekte bir sakınca yoktur.

11. Yemeğe davet edilen kimse, beraberinde bir yakınını da götürmek istediği takdirde davet sahibinden izin ister.

12. İki kişiye yetecek kadar ekmek bulunuyorsa, onu eşit şekilde paylaşmak müstehabdır.

13. Sirkede C vitamini ve bazı madensel tuzlar bulunduğundan, aynı zamanda iştah açıcı olduğundan katık olarak kullanılabilir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sirkenin güzel bir katık olduğunu belirtmiştir.

14. Parmaklarıyla yemek yiyen kimsenin yemek sonunda parmaklarını yalaması müstehabdır ve sonra da yıkaması sünnettir.

15. Parmakları yalamadan mendil ile silmemek tavsiye edilmiştir. Zira aksine bir davranış mendile yemek bulaşmasına ve kokmasına sebep olur. Bu da kişinin çevresindeki insanları rahatsız etmekle kalmaz, bit ve haşereyi davet eder.

16. Çanak ve tabağın dibindeki yemek kalıntısını temizleyip yemek, günahların bağışlanmasına vesile olur.

17. Ateşte pişirilen bir yemeği yedikten sonra abdest almaya veya abdesti yenilemeye gerek yoktur. Yani bu tür yemekler abdest bozucu sayılmamıştır.

18. Akşamleyin yemekten sonra elleri yıkamadan ona bulaşan yemek ve

yağları, kir ve pasları iyice temizlemeden yatağa uzanmak mekruhtur.

19. Her yemekten sonra elleri iyice yıkamak sünnettir.

20. Ellerini yıkamayan ve o vaziyette oturup kalkan, uzanıp uyuyan kimse birtakım parazitleri, cin ve şeytanları, hastalıkları ve haşeratı davet etmiş olur.

21. Özellikle de et yiyen kimsenin mutlaka ellerini yıkaması te'kiden belirtilmiş ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususta ashabını sık sık uyarmıştır.

22. "Kim şu etlerden bir şey yiyecek olursa, onun kokusundan ve kokusunun vereceği zarardan dolayı mutlaka elini yıkasın" mealindeki hadisi Ebû Ya'lâ rivayet etmiştir.

23. Senedinde zayıf bir ravi bulunuyorsa da bu, çıkarıma salih görülmesine engel teşkil etmemektedir.

YEMEKTEN SONRA HAMD ETMEK

Cenâb-ı Hâk her zaman, her an en güzel övgülere layıktır. O bakımdan Hamd O'na mahsustur. Nîmet veren, onu hazırlayan, kaynakları önceden insanların ihtiyaçlarını karşılayacak nisbette var kılıp oluşturan ve kâinattaki birçok sistem ve üniteleri insanların hizmetine sevkeden ancak O'dur. O bakımdan diyoruz ki, O hep hamd ve senâ edilmeye lâyıktır.

O halde mü'min bir nimete kavuştuğunda, "bir nimetten yararlandığında ve bir nimete el uzattığında nasıl Besmele çekerek işe ve yemeğe başlıyorsa, başlanıp bitirdikten, yiyip sofradan el çektikten sonra da nimetin asıl sâhibi olan Allah (celle celaluhu)'ya hamd ve şükretmesi kadirbilirliğin gereği, kul olmanın belirtisi, nankörlük etmemenin göstergesidir.

Allah (celle celaluhu)'nun adını anmayan, O'na hamd ve şükretmeyen kimse sadece nankörlüğünü göstermekle namaz o nimetlere hiçbir zaman lâyık olmadığını da ispat eder.

وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيراً طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلاَمُوَدَّعٍ وَلاَمُسْتَغْنِيً عَنْهُ رَبَّنَا.

Ebû Umâme (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) önündeki yemeği, sofrayı kaldırınca şöyle derdi:

"Allahım sana çok, (gösterişten, nankörlükten) temiz ve arı, mübarek (bereketli), geri çevirilmeyen, yetersiz sayılmayan, terk olunmayan, doygun kalınmayan bir hamd ile Rabbimiz sana hamd olsun (Sana hamd ederiz)."[227]

227 Buharî/Et'ime: 54. Ebû Dâvud/Et'ime: 52. Tirmizî/Duâ: 55

وَفِي لَفْظٍ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ طَعَامِهِ قَالَ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي كَفَانَا وَأَرْوَانَا غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلاَ مَكْفُورٍ.

Diğer bir rivâyette ise şöyle dua ve hamd ettiği belirtilmiştir:

"Hamd O Allah'a olsun ki, bize yetecek kadar nîmet verdi ve bizi suya kandırdı. O bizim hamdimizi geri çevirmez ve bizi nimetlerine nankörlük edenlerden kılmaz."[228]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ كَانَ إِذَا أَكَلَ أَوْ شَرِبَ قَالَ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ.

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yemek yediği ve bir şey içtiği zaman şöyle dua ederdi:

"Bizi yediren, içiren ve bizi müslümanlardan eyleyen Allah'a hamd olsun."[229]

وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ أَكَلَ طَعَامًا فَقَالَ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلاَ قُوَّةٍ غَفَرَ اللهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim bir yemek (yiyecek maddesi) yer ve şöyle dua ederse Allah onun geçmiş günahlarını bağışlayıp affeder: Bu yemeği bana yediren ve benden taraf

228 Müsned-i Ahmed: 5/252, 256

229 Tirmizî/Daâvat: 55. Ebû Dâvud/Et'ime: 52, Libas: 1. İbn Mâce/Zühd: 10. Dârimî/Et'ime: 3

bir güç ve kuvvet olmaksızın bunu bana rızık olarak veren Allah'a hamd olsun."[230]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ أَطْعَمَهُ اللهُ طَعَامًا فَلْيَقُلْ: اَللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَأَطْعَمَنَا خَيرًا مِنْهُ وَمَنْ سَقَاهُ اللهُ لَبَنًا فَلْيَقُلْ: اَللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَيْسَ شَيْءٌ يُجْزِي مَكَانَ الشَّرَابِ وَالطَّعَامِ غَيْرَ اللَّبَنِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Cenab-ı Hak kime yemek, yiyecek maddesi yedirirse şöyle dua etsin: Allah'ım, bunu bize mübarek, bereketli kıl ve bize bundan hayırlısını yedir ve tattır."

Cenâb-ı Hak kime de süt içirirse şöyle dua etsin: Allah'ım, bunu bize mübarek ve bereketli kıl ve bunu bize artır."

Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Sütten başka yeme ve içmenin yerini kâfi derecede dolduran bir şey yoktur."[231]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Yemekten sonra Allah (celle celaluhu)'ya hamd etmenin, şükürde bulunmanın sünnet olduğunda cumhurun ittifakı vardır. Buna muhalefet eden olmamıştır.

İmam Gazâlî bu konuda şöyle demiştir: "Yemek yemenin adâbından biri de, başlarken bismillah, bitirince de elhamdülillah demektir. Hattâ her lokmada bismillah derse bu güzel (bir duygu ve davranış) olur. Tâ ki birtakım şer ve kötülükler onu Allah (celle celaluhu)'yu anmaktan meşgul etmesin. Birinci lokmayı

230 Ebû Dâvud/Edeb: 98. Tirmizî/Daâvat: 55. İbn Mâce/Et'ime: 16. Ahmed: 2/117, 439

231 Tirmizî/Daâvat: 54. İbn Mâce/Et'ime: 35. Ahmed: 1/223, 284, 6/143, 208

alırkan Bismillah, ikinci lokmayı alırken Bismillahirrahmân, üçüncü lokmayı alırken Bismillahirrahmânirrahîm demesi ve bunu aşikâr olarak teleffuz etmesi uygun olur. Böylece sofrada bulunanlara da bismillah demeyi hatırlatmış olur.[232]

Yahya b. Şerefün-Nevevî de El-Ezkâr'ında hadiste belirtilen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hamdle ilgili dualarının yapılması üzerinde durmuş ve diğer rivâyetlere de yer vererek şu me'sur duaların yapılmasını tavsiye etmiştir: "Allahım, yedirdin, içirdin, doygun kıldın, sermaye (enerji) verdin, doğru yola eriştirdin ve ihsanda bulundun. Verdiğin nimete karşılık Sana hamd olsun." "Hamd O Allah'a olsun ki, üzerimize nimette bulundu, bizi doğru yola (helâl rızıka) eriştirdi; bizi doyurdu ve suya kandırdı ve her iyilik ve ihsanı bize verdi."

Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kabdan su içince onu üç nefesle içerdi ve her nefeste Allah (celle celaluhu)'ya hamd eder, sonunda da Allah (celle celaluhu)'ya şükrederdi."[233]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

227 no'lu Ebû Umame hadisini Buharî, Ahmed, Ebû Dâvud ve İbn Mâce tahrîc etmişlerdir. Tirmizî ise bu hadisi sahîhlemiştir. Hadis yemekten sonra Allah (celle celaluhu)'ya hamd etmenin, şükürde bulunmanın sünnet olduğuna delâlet etmekte ve bunun için hamd ve şükürle birlikte kısa bir dua etmenin meşrûiyetini yansıtmaktadır.

228 no'lu Buharî'nin rivâyet ettiği hadis de sahih olup çıkarıma sâlihtir.

Aynı zamanda hadis, yapılan hamdın sadece yenilen nimete karşılık değil, hamd eden kişinin nankör kullardan olmadığını idrakin de hamd ve şükrünü ifade etmektedir.

229 no'lu Ebû Saîd hadisini Nesâî tahrîc etmiş ve Buharî de bunu Tarih-i Kebîr adlı eserinde zikretmiştir. Ebû Dâvud ve el-Münziri bu hadis hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir. Ancak isnadında İsmail b. Rebah bulunuyor ki, bu zat meçhuldür. Bununla beraber hukukla ilgili şer'î bir hüküm ifade etmediği,

232 Gazâlî/İhya-u Ulûmi'd-Dîn: 2/6-Kahire: 1387-1967

233 el-Munteka'l-Muhtar Min Kitabi'l-Ezkâr: 220, 221-Dimeşk.

adâb ve istihbabla ilgili bulunduğu için çıkarım edinilebilir.

230 no'lu Enes hadisini Tirmizî, Muhammed b. İsmail tarikiyle tahric etmiş ve hadisin hasen-garîb olduğunu belirtmiştir.

Hadiste "geçmiş günahlarını Allah bağışlayıp affeder" sözünden maksat, kul ve millet hakkıyla ilgili olmayan, zulüm ve haksızlığa dayanmayan günahlardır.

231 no'lu İbn Abbas hadisini Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî az değişik lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Mânâ yönünden bir fark sözkonusu değildir. O bakımdan sahih kabul edilmiştir. Hadis, kişi Allah'ın verdiği nimetlerden birine kavuşunca nasıl dua edeceğini ve onun şükrünü kelimeyle nasıl ifadede bulunacağını telkin etmektedir.

Tirmizî hadisi tahrîc ettikten sonra hasenlemiştir. Ancak onun isnadında Ali b. Zeyd b. Cüd'ân bulunuyor ki hadis hafızlarından bir cemaat bu zatın zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Gerçi Ali b. Zeyd, tabiînden olup ilim adamları arasında yer almıştır. Ancak el-Cerîrî onun hakkında şöyle demiştir: "Basra fakîhleri üç zat hakkında kör olarak sabahlamışlardır: Katade, Ali b. Zeyd ve Eşâs el-Huddânî." İbn Uyeyne de bunu zayıflamıştır. Hammad b. Zeyd, bu zatın hadisleri ters-düz ettiğine dikkat çekmiştir. Hatta Yezîd b. Züray onun râfızî olduğunu iddia etmiştir. Ahmad bin Hanbel de onun zayıf olduğunu söylemiştir. Bununla beraber onu tezkiye edenler de olmuştur.[234]

İlgili hadisler Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen sofra üzerinde, bazen de şartlar elvermediğinde yer üzerinde yemek yediğine delâlet etmektedir.

Bu bâbda Nesâî ve Hâkim'in Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivâyette sahîh ve merfu olarak şu hadis nakledilmiştir: "Hamd o Allah'a ki, yemekten bize yedirdi, içilecek sudan bize içirdi, çıplak bırakmayıp bizi giydirdi, sapıklıktan bizi kurtarıp doğru yola eriştirdi, kör kılmayıp bize göz verdi ve bizi yarattıklarının birçoğundan üstün kıldı."

234 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/127, 5844 no'lu Ali.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sofra üzerinde yemek yemek meşrudur. Sofra olmaksızın tabağı yere koyup yemekte de bir sakınca görülmemiştir. Ancak temizlik bakımından sofra bulunduğu takdirde tercih edilir.

2. Yemek yeme işi bitip sofradan kalkılacağı zaman Allah'a hamdedip şükretmek sünnettir. Hamd ile birlikte me'sur dualarından bazı bölümleri alıp dua ve niyazda bulunmak da müstehabdır.

3. Helâl rızık elde etmek, helal lokma yemek, sofraya oturmak, yemeği hazırlamak için insanın kuvvet ve kudreti yoktur, ancak Allah (celle celaluhu) ile kuvvet ve kudreti vardır. O bakımdan her hususta olduğu gibi, yiyecek maddelerini kazanmakta, onları hazırlayıp pişirmekte ve sofraya koyup yemekte de kuvvet ve kudreti Cenab-ı Hakk'a irca' edip has kılmak İslâm dinine mensub olmanın gereğidir.

4. Yemekten sonra Allah (celle celaluhu)'dan bereket ve rahmet, daha hayırlı rızıklar ve yiyecekler istemek de müstehabdır.

5. Süt, gıda maddesi olarak övülmüş, hem yemek, hem de su yerini tuttuğu belirtilerek Allah (celle celaluhu)'nun insanlara verdiği bu güzel nimetten yararlanmamız istenmiştir.

6. Yemekten önce Besmele çekmemek, yemekten sonra hamd ve şükürde bulunmamak nankörlüğün belirtisi, İblise uymanın yolu ve hayat dizginini şeytanın eline vermenin ayrı bir alametidir.

7. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yemek adabı hususunda bize tavsiye ve emrettiklerini hayatı boyunca ihmal etmeyip uygulamıştır.

8. Böylece cihan peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem) mü'minlere meşru olan her işlerinde Allah (celle celaluhu)'yu anmalarını, O'nun her nimetine karşı hamd ve şükürde bulunmalarını tavsiye buyurarak insan hayatının tamamını bu kutsal havada disipline etmemizi dilemiştir.

ALKOLLÜ İÇKİLER

Alkollü, yani sarhoş eden içkilerin çok yönlü zararı vardır. Gerek sağlık, gerek ekonomik, gerek aile ve toplum ve gerekse hayatın denge ve düzenini alt-üst etme bakımından çok yönlü bir tahribe sebep olduğu artık iyice bilinmektedir.

Bunlardan başka ruh üzerinde de olumsuz tesirleri; ibadetten alıkoyma, İblis'e yakın olma, rahmet meleklerini uzaklaştırma açısından saptırıcı etkileri unutulmamalıdır.

Günümüzde dünya ülkelerini bir kanser gibi sarıp nesli madde ve şehvet çukuruna iten bu belâ ve ibtilâdan kurtulma yolları ve çareleri araştırılmaktadır. Ne yazık ki, bunun en güzel ve olumlu çaresinin İslâm'da olduğunu görüp anlıyanlar pek azdır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "İşin başı Allah korkusudur" buyururken, böyle bir imanın altedemiyeceği hiçbir kötülüğün düşünülemeyeceğine işarette bulunmuştur. Allah (celle celaluhu)'ya ve ahirete dosdoğru iman, hayatın denge ve düzenini korur. Ruhla beden arasında sağlam bir köprü oluşturur. Dünya ile ahiret hayatını birleştirip bütünleştirir. İşte Allah (celle celaluhu)'nun insanlara en büyük armağanı olan İslâm dini, her yanı ve yönüyle böyle bir imanı kalp ve kafalara hikmetiyle birlikte işler. İçkinin haram kılındığına dair âyet Medine'de inince, o kâmil mü'minler Allah (celle celaluhu)'nun bu buyruğuna kalp ve ruh kulağını açmış ve evlerinde içki dolu küpleri çıkartıp sokaklara dökmüşlerdi.

Bundan daha güzel misal aramaya gerek var mıdır?

İnsanlar İslâm'dan, Kur'an'dan ve son nebi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'den uzaklaştıkça hilkatlerinin hikmetini yitirmekte ve attıkları her adımla bir çıkmaza düşmekte ve kendilerini madde ve şehvet bataklığında bulmaktadırlar. Çırpındıkça batmakta, kurtulmak istedikçe nefesleri kesilmektedir.

Şüphesiz bu bataklığı, madde cenderesini, şehvet ve içki belasını ancak Kur'an ortadan kaldırabilir. Kalpleri ve ruhları aydınlatan onun ebediyet nuru,

kalp ve kafalardaki pasları giderip insanları iç aydınlığına kavuşturur.

Kur'an'ı Kerim'de alkollü içkiler üç kademede haram kılınıp yasaklanmıştır. Arap Yarımadası'nda çok yaygın olan içkiyi, İslâm'a yeni girenlere ilk adımda haram kılmak ilâhi hikmete uygun düşmediğinden pedagojik bir metod uygulanmıştır. Önce Nahl sûresi 67. âyetle hurma ve üzümden elde edilen alkollü içkinin güzel yararlı bir rızık olmadığı bildirilmiştir. Böylece imân eden ve fakat içki müptelası olan Araplar'ın bu ifade tarzı üzerinde düşünüp sonuç çıkarmaları murad edilmiştir. Bir süre sonra Nisâ sûresi 43. âyet indirilerek, içki içenlerin ne dediklerini bilinceye kadar sarhoş bir vaziyette namaza yaklaşmamaları istenmiştir. Bu da içkinin namaz ve ibadetle bağdaşamayacağını kalp ve kafalara işlemekte ve bu madde üzerinde daha çok düşünmelerinin gereğine işaret edilmektedir. Arkasından içki ve kumarın yarar ve zararı arasında bir kıyas yapılarak içki ve kumarın günah ve zararının çok daha büyük olduğu, ancak insanlardan yana az da olsa fayda sağladıklarıyla ilgili Bakara sûresi 219. âyet indirilerek içki ve kumarın büyük günahla birlikte zararlarının çok büyük olduğuna dikkatler çekilmiştir.

Terbiyevi bir metodla içkinin zararları, günahları işlenip kalp ve kafalar tahrim hükmüne hazır duruma getirilince de Mâide sûresi 90. âyet indirilerek içki ve kumarın kesin biçimde haram kılınıp yasaklandığı açıklanmıştır.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا حُرِمَهَا فِي الْآخِرَةِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim dünyada iken alkollü içki içer ve sonra da tövbe edip ondan vazgeçmezse, âhirette (cennet) şarabından mahrum olur."[235]

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مُدْمِنُ الْخَمْرِ كَعَابِدِ وَثَنٍ.

235 Buharî/Eşribe: Müslim/Eşribe: 77, 78. Tirmizî/Eşribe: 2 Dârimî/Eşribe:2 Taberanî/Eşribe: 11. Ahmed: 2/19, 22, 128, 5/98, 106

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Alkollü içkiye devam eden kimse, puta tapan gibidir."[236]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللهَ يَبْغَضُ الْخَمْرَ وَلَعَلَّ اللهَ سَيُنْزِلُ فِيهَا أَمْرًا فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلْيَبِعْهُ وَلْيَنْتَفِعْ بِهِ قَالَ: بِمَا لَبِثْنَا إِلاَّ يَسِيراً حَتَّى قَالَ ﷺ: إِنَّ اللهَ حَرَّمَ الْخَمْرَ فَمَنْ أَدْرَكَتْهُ هَذِهِ الْآيَةُ وَعِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلاَ يَشْرَبُ وَلاَ يَبِيعُ قَالَ: فَاسْتَقْبَلَ النَّاسَ بِمَا كَانَ عِنْدَهُمْ مِنْهَا طُرُقَ الْمَدِينَةِ فَسَفَكُوهَا.

Ebû Sâid (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki Cenab-ı Hak alkollü içkiye gazap etmektedir. Umulur ki yakın gelecekte Allah içki hakkında bir emir indirecektir. Artık içkiden kimin yanında bir şey varsa onu ya satsın veya hemen ondan yararlanmaya baksın."

Râvi devamla diyor ki: Çok geçmeden Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah alkollü içkileri haram kıldı. Artık kime (içkinin tahrimiyle ilgili) âyet ulaşırsa ve onun da yanında içkiden bir şey bulunuyorsa elbette onu içmesin ve satışta da bulunmasın."

Bunun üzerine insanlar yanlarında bulunan içkileri alıp sokaklara yöneldiler ve olduğu gibi sokaklara döktüler."[237]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ صَدِيقٌ مِنْ ثَقِيفٌ وَدَوْسٍ فَلَقِيَهُ

236 İbn Mâce/Eşribe: 3

237 Sahîh-i Müslim/Neylü'l-Evtar: 8/191

يَوْمَ الْفَتْحِ بِرَاحِلَةٍ أَوْ رَأْوِيَةٍ مِنْ خَمْرٍ يُهْدِيهَا إِلَيْهِ فَقَالَ: يَا فُلاَنُ أَمَّا عَلِمْتَ أَنَّ اللهَ حَرَّمَهَا ؟ فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ عَلَى غُلاَمِهِ فَقَالَ: اِذْهَبْ فَبِعْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ الَّذِي حَرَّمَ شُرْبَهَا حَرَّمَ بَيْعَهَا فَأَمَرَ بِهَا فَأُفْرِغَتْ فِي الْبَطْحَاءِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Sakif ve Devs'de bir dostu vardı. Mekke'nin fethinde o kimse içki dolu bir tulum veya içki taşıyan bir davar ile geldi ve o içkiyi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hediye etmek istedi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle uyarıda bulundu:

"A falan, Allah'ın içkiyi haram kıldığını bilmiyor musun?" Adam bu bilgiyi alınca dönüp yanındaki çocuğa (veya hizmetçisine) "götür de bunu sat" diye emretti. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "İçkinin içilmesini haram kılan onun satışını da haram kılmıştır" buyurdu. Adam o çocuğa emretti de içki Batha denilen yere döküldü."[238]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلاً كَانَ يَهْدِي لِلنَّبِيِّ ﷺ رَاوِيَةَ خَمْرٍ فَأَهْدَاهَا إِلَيْهِ عَامًا وَقَدْ حُرِّمَتْ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّهَا قَدْ حُرِّمَتْ فَقَالَ الرَّجُلُ: أَفَلاَ أَبِيعُهَا فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي حَرَّمَ شُرْبَهَا حَرَّمَ بَيْعَهَا قَالَ: أَفَلاَ أُ كَارِمَ بِهَا الْيَهُودَ ؟ قَالَ: إِنَّ الَّذِي حَرَّمَهَا حَرَّمَ أَنْ يُكَارَمَ بِهَا الْيَهُودُ قَالَ: فَكَيْفَ أَصْنَعُ بِهَا قَالَ: شِنَّهَا عَلَى الْبَطْحَاءِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e içki dolu bir tu-

238 Müslim/Müsakat: 68, Büyu': 90. Ahmed: 4/227. Taberânî/Eşribe: 12

lum (veya benzeri bir kap) hediye etmek istiyordu. Tam içkinin haram kılındığı yılda o tulum içkiyi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hediye etti.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Şüphesiz ki içki haram kılındı." Bunun üzerine adam: "Onu satabilir miyim?" diye sordu.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "İçkinin içilmesini haram kılan onun alım-satımını da haram kıldı."

Adam bu defa: "Onu bir karşılık bekleyerek yahudiye ikram edebilir miyim?" diye sordu.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "İçkiyi haram kılan onunla yahudiye ikramda bulunulmasını da haram kılmıştır" diye cevap verdi.

Adam: "Peki bu içkiyi ne yapayım?" diye sorunca, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Onu Batha'ya döküp boşalt" diye emretti."[239]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ نَزَلَ فِي الْخَمْرِ ثَلاَثُ آيَاتٍ فَأَوَّلُ شَيْءٍ نَزَلَتْ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ الْآيَةِ فَقِيلَ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ فَقِيلَ يَارَسُولَ اللهِ نَنْتَفِعُ بِهَا كَمَا قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فَسَكَتَ عَنْهُمْ ثُمَّ أُنْزِلَتْ هَذِهِ أَلْآيَةُ لاَ تَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى فَقِيلَ حُرِّمَتِ الْخَمْرُ بِعَيْنِهَا فَقَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّا لاَ نَشْرَبُهَا قُرْبَ الصَّلاَةَ فَسَكَتَ عَنْهُمْ ثُمَّ نَزَلَتْ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسَرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ الآيَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: حُرِّمَتِ الْخَمْرُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"İçki hakkında üç âyet indi. İnen ilk âyet şu idi: "Senden içki ve kumar

239 Müslim/Müsakat: 68, 69. Dârimî/Büyu': 35, Eşribe: 9. Tirmizî/Eşribe: 12. Nesâî/ Büyu': 90. Ahmed: 1/230, 244

hakkında soruyorlar. De ki, ikisinde büyük bir günah vardır ve bir de insanlar için birtakım menfaatlar..." Bunun üzerine: "İçki artık haram kılındı denildi. Bir başkası da: "Ya Rasulallah! Aziz ve Celil Allah'ın buyurduğu gibi içki ve kumardan yararlanabilir miyiz?" diye sordu.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) susup cevap vermedi. Sonra şu âyet indi: **"Sarhoş olduğunuz halde, ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." Yine "içki tayinen haram kılındı"** denildi.

Ashab da: "Ya Rasulallah! Şüphesiz biz içkiyi namaz vakti yaklaşınca içmeyeceğiz öyle mi?" diye sordular. Efendimiz yine susup cevap vermedi.

Sonra şu âyet indi: **"Ey iman edenler! İçki ve kumar ancak ve elbette şeytan işi murdar şeylerdir."** Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İçki haram kılındı."[240]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Alkollü içkilerin azını da çoğunuda içmek haramdır. Ancak zorunlu durumlar müstesna. Bu da ölüm ile tehdit edilme, susuzluktan ölümle burun buruna gelme gibi zarurî hallerdir.

İçki aynı itibariyle haramdır. O bakımdan azı veya çoğu arasında bir tefrik yapılarak ayrı hüküm ortaya konamaz. Çünkü Cenâb-ı Hak bunu "rics" kavramıyla ifade buyururken, "şeytan işi" lafızlarını da eklemiştir. Haram olmayan bir nesne ve madde hakkında "rics" tabiri kullanılmaz. İçkinin aynı haram olduğu gibi, içilmesi de haramdır.

Bunun gibi alkollü içkiyi tedavide de kullanmak haramdır. Zira Cenâb-ı Hak bizim için haram kıldığı bir şeyde bize şifa özelliği koymamıştır. Ancak zarurî durumlar müstesna... Hayatî tehlike arz eden ve herhalde alkollü madde kullanılması gereken bir hastalıktan dolayı kullanılmasına cevaz verilebilir.

Kendisi içmeyip ergen olmayan çocuğuna içiren kimse, içmişçesine günah işlemiş olur. Aynı zamanda çocuğunun ahlâkını bozacak, onu içki müptelâsı yapacak çirkin bir davranışta bulunmuş olur.

240 Kâsânî/Bedayi: 5/112, 113. Beyrut: 1394-1974

İçki, yani alkollü içkiler, diğer bir anlatımla sarhoşluk veren içkiler kitap, sünnet ve icma ile haram kılınmıştır. İnkârı küfür, kullanılması büyük gühahtır.

Yasağa ve haram hükmüne rağmen içen kimseye had cezası uygulanır. Bunda ashabın icması vardır.

Alkollü içkilerin temlik ve temellükü, alım ve satımı da haramdır. Zira Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun içilmesini haram kıldığı gibi alım-satımını da haram kılmıştır.

Başkasına ait alkollü içkiyi telef eden, döküp atan kimseden bunun karşılığında bir para ve hak tazmîn edilmez. Ancak telef edilen, dökülüp atılan içki bir gayr-i müslime ait ise, o takdirde tazmini cihetine gidilir.[241]

Şarap aynı zamanda necistir. Diğer alkollü maddelerin içilmesi haramsa da aynı necis değildir. Şarabın aynısının necis olduğunu iddia eden imamlar, rics tabiriyle çıkarım etmektedirler. Ancak bu tabir hem tahrîme, hem de murdarlığa mı delalet etmektedir, yoksa sadece tahrime mi delalet etmektedir? Müctehidler ve ilim adamlarının görüş ve yorumları farklıdır. Unutmayalım ki, "Haram olan her şey aynı zamanda necistir de" diye bir kaide yoktur.

Şâfiîler'e göre: Çoğu sarhoş eden her içkinin azı da haramdır. İçki içene ceza olarak had uygulanır. Ancak çocuk, deli, harbi, zımmi ve bir de boğazına zorla akıtılan kimseler hakkında had uygulanmaz. Eline geçen bir sıvının alkollü içki olduğunu bilmez de içerse, hakkında had uygulamaya gerek yoktur. Aynı zamanda İslâm'a yeni girip içkinin haram olduğunu bilmeyen bir kimsenin içmesinden dolayı cezaya başvurulmaz. Kendisine gereken bilgi verildikten sonra yine içerse, o takdirde had uygulanır.

Adamın boğazına ekmek ve benzeri bir yiyecek maddesi tıkanıp kalır ve ancak alkollü içkiyle açılması mümkün görülürse, o takdirde kullanılır ve bundan dolayı ceza gerekmez. Tedavi ve susuzlukta ölüm tehlikesi yoksa içki kullanmak haramdır. Sahih olan görüş de budur.

Hür kişiye içki içtiğinden dolayı kırk, köleye ise yirmi kamçı, ayakkabı ve benzeri bir şeyle vurulur.

241 Kâsânî/Bedayi: 5/112, 113. Beyrut: 1394-1974

Adamın içki içtiğine dair ya iki erkek şahadette bulunur veya kendisi içtiğini ikrar ve itiraf ederse had uygulanır. Aksi halde sadece ağzından içki koktuğu için had uygulanmaz. Had uygulaması da ancak adamın sarhoşluğu geçtikten sonra yerine getirilir.[242]

İçinde başka bir katkı bulunmayan alkollü içkiyle tedavi haramdır. Ancak içkiden başka bir şeyle tedavisi mümkün görülmeyen bir hastalıkta az miktarda kullanılmasına cevaz verilebilir. İçinde başka katkı maddesi bulunan alkollü maddelerle tedaviye ise cevaz verilmiştir. Bu da adil olduğu bilinen müslüman tabibin teşhis ve teklifiyle geçerlik kazanır.[243]

Hanbelîler'e göre: Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır. Böylece dört mezhebin bu hususta ittifakı vardır. Nitekim Abdurrahman el-Ceziri diyor ki: "Diğer bütün mezheblerde olduğu gibi Hanefî mezhebinde de alkollü içkinin azı da, çoğu da haramdır. Sahih ve müfta bih olan da budur."[244] İmam Muhammed'in de görüşü böyledir.

Mâlikiler'e göre de sarhoş eden her şey haramdır.

Yapılan bu tesbitlerle bütün mezheblerin alkollü içkinin her türünün, azının ve çoğunun kesin haram olduğunda birleştikleri anlaşılıyor. Sahih olan da budur. Zira gerek âyetler, gerekse otuza yakın hadis içkinin kesin haram olduğunu açıklamaktadır. Bu hususta icma da gerçekleşmiştir.

O bakımdan bazı zayıf, dayanaksız görüşlerin, menatsız kıyasların hiçbir geçerli yanı ve hükmü yoktur.

Nitekim nakledeceğimiz diğer hadislerle konuya daha çok ağırlık vereceğiz ve her türlü şüphe ve tereddüdün yersiz ve anlamsız olduğunu delilleriyle göstereceğiz.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

235 no'lu İbn Ömer hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlihtir. Alkollü içkiyle ilgili manevi bir müeyyide ortaya konulmuştur. Böylece

242 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac Alâ Metni'l-MinHac: 534, 535. Mısır: 1352-1933

243 Abdurrahman el-Cezîrî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/8. Mısır

244 Abdurrahman el-Cezîrî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/7

hadis üç hüküm içermektedir:

1-İçki yasaklanıp haram kılınmıştır. Bu yasak ve tahrim hükmüne riayet etmeyip içki içenlerin tevbe etmesi gerekir.

2-Tevbe edip içmemeye azmettikleri takdirde Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

3-Tevbe etmeden o vaziyette ölen kimse ahirette Cennet şarabından mahrum kalır.

236 no'lu Ebû Hureyre hadisini İbn Mâce tahric etmiştir. İsnadındaki ricalin hepsi sika (güvenilir)dir. Ancak Muhammed b. Süleyman üzerinde durulmuştur. Bu zatın sâduk (doğru) olduğu, hadis rivayetinde bu çizgide hareket ettiği tespitle rivayetine itibar edilmiştir. Ancak bazen hata yaptığı söylenir. O bakımdan Nesâi onun zayıf olduğunu söylemiştir.[245]

Alkollü içkiye devam edenin puta tapana benzetilmesinde bir incelik bulunuyor. Putperestlikle beyni yıkanıp şartlanan kişi nasıl bu basitlik, sığlık ve bönlükten kurtulamıyor ve kişiliğini bir yontulmuş taşın, bir heykelin önünde eğilmekle yitiriyorsa, İçkiye devam eden kimse de hayatının neşe ve kederini içkiye bağlayarak onu gönlünün tek tesellisi, nefsinin aşkı olarak kabulleniyor ve o yüzden içki şişesinin karşısında ciddiyet, vakar, şahsiyet ve bir takım meziyetlerini kaybederek onu bir bakıma ilahlaştırıyor.

Hâdiste bu benzetmeyle içkinin ne kadar kötü ve şahsiyet zedeleyici bir iptilâ olduğuna ayrıca dikkat çekiliyor.

237 no'lu Ebû Sâid hadisi hasen ve sahihtir. İçkinin Allah tarafından asla sevilmediği ifade edilmekte ve bu hususta mutlaka ilahi emrin ineceği hatırlatılmaktadır. Nitekim çok geçmeden ya hicri altıncı veyahut dördüncü yılda Mâide sûresi 90. âyet indi ve içki kesin olarak haram kılındı.

Bu emir inmeden önce Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabını uyardığı görülüyor. Ellerindeki mevcut içkiden ya hemen yararlanmaları veya putpereslere satışının yapılması tavsiye ediliyor. Zira tahrim emri inince artık ne ondan istifade etmelerine ne de satışını yapmalarına ruhsat verilmeyecektir.

245 Neylü'l-Evtar: 8/192. Mîzanü'l-İ'tidal: 3/569, 7619 no'lu Muhammed.

Nitekim öyle olmuştur. Ayet indikten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tahrim kükmünü ashabına duyururken şunu da hatırlatmayı ihmal etmemiştir: "Artık kimin yanında içki bulunuyorsa onu döksün. İçmesin ve satışını yapmasın."

238 no'lu İbn Abbas hadisi de sahihtir. Müslim, Nesâi ve Ahmed rivayet etmişlerdir.

Hadisin zahiri delaletinden Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ara-sıra içki hediye edildiği anlaşılıyorsa da, gerçekte öyle değildir. Bu anlatım tarzından kaynaklanan ve fakat diğer sahih rivayetlerle ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatıyla karşılaştırıldığında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu gibi hediyeleri çok nazik bir ifadeyle reddedip kabul etmediği, en azından hediye vereni kırmamak için yanında bulunan ashabına verdiği görülür.

Zira Cenab-ı hak, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i cahiliye devrinin bütün kötülüklerinden, hayasızlıklarından ve sefih bir hayat yaşama adetlerinden korumuştur. O bakımdan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı boyunca ne içki içmiş, ne putların önünde eğilmiş, ne de insanın şeref ve vakarını zedeleyen bir yaşama tarzına meyletmiştir. O, peygamberliğinden önce de sonra da hep bu korunmuşluk içinde çok nezih ve temiz bir hayat yaşamıştır.

Hadis-i şerifden şu üç hüküm çıkarılmaktadır:

1. Hediye, kitap ve sünnete göre haram bir nesne ise kabul edilmeyip reddedilir.
2. Haram kılınan ve tahrim hükmü kıyamete kadar devamlılık arz eden içkinin hem içilmesi, hem içirilmesi, hem de hediye edilmesi haramdır.
3. İçkinin içilmesi haram kılındığı gibi alım-satımı da haram kılınmıştır.

239 no'lu Ebû Hureyre hadisini el-Humeydi kendi Müsned'inde rivayet etmiştir. İbn Abbas hadisiyle birleşmekteyse de bunda bazı fazlalıklar bulunuyor. İçkiyi son çare olarak bir yahudiye ikram olarak vermeyi ve karşılığında bir ikram beklemeyi ifade edene bu hususta da ruhsat verilmediği söz konusudur.

240 no'lu İbn Ömer hadisi, içkiyle ilgili Kur'an'da uygulanan metod belirtilmiş ve üç kademede tahrim hükmünün gerçekleştiğine dikkat çekilmiştir. Müfessirlerin çoğu ilgili âyetlerin tefsirinde bu görüşe yer vermiş bulunuyorlar.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Alkollü içkiler kitap, sünnet ve icma ile haram kılınmıştır. Tahrim hükmü kesinlik arz etmekte olup inkarı küfür, kullanılması büyük günahtır.
2. Alkollü içkilerden çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.
3. Alkollü içkilerin hepsi Kur'ân ve hadiste "hamr" kavramı altında toplanır ve bu kavram hepsinin ortak ismi olarak bulunuyor.
4. İçki içen büyük günah işlemiş olur. Sarhoş bir vaziyette yakalandığı takdirde tecziye edilir.
5. İki erkek şâhidin şehadetiyle de bu suç sâbit görülür.
6. İçtikten sonra tevbe edip bir daha içmemeye azmeden kişinin affedileceği umulur.
7. İçki içtiğinden dolayı dünyada şerî had ile cezalandırılan kimseye artık âhirette ceza verilmez.
8. Ceza görmeden, tevbe etmeden o vaziyette ölen kimse âhirette Cennet şarabından mahrum kalır.
9. İçkiye devam eden kişi, puta tapan kişi gibi şahsiyetini yitirir ve içkiyi bir bakıma ilahlaştırmış olur.
10. İçkinin içilmesi haram olduğu gibi alım-satımı da haramdır, yasaklanmıştır.
11. İçinde alkol bulunan bir ilacı kullanmakta bir sakınca yoktur. Bu daha çok İmam Şafiî'nin ictihadıdır.
12. Hayati tehlike arz eden bir hastalığın tedavisinde uzman müslüman bir doktor alkol ile tedaviye mutlaka gerek gördüğü takdirde buna cevaz verilir.

13. Bununla bereber Allah (celle celaluhu)'nun haram kıldığı bir maddede pek de şifa yoktur.

14. Allah ve peygamberinin kesin haram kıldığı içki ve benzeri bir şeyi başkasına hediye etmek caiz değildir.

İÇKİNİN ELDE EDİLDİĞİ MADDELER

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Arap Yarımadası'nda üzüm, hurma, buğday, arpa, bal, darı gibi maddelerden içki elde edilirdi. Medine'de ise daha çok hurmadan elde edilen içki kullanılırdı.

Günümüzdeki tespitlere göre, içkiler genellikle iki kümede toplanır: İspirtolu (veya alkollü) içkiler; ispirtosuz (veya alkolsüz) içkiler.

Alkollü içkiler de ikiye ayrılır: Damıtılmamış içkiler (şarap, bira, konyak, likör, vermut); Damıtılmış içkiler (rakı, votka, cin.)

Alkolsüzler kümesine ise gazozlar, meyve suları, maden suları ve karbonatlaştırılmış maden suları gibi içinde ispirto ve alkol bulunmayan içkiler girer.

Şüphesiz ister damıtılmış olsun, ister damıtılarak elde edilen içinde ispirto, yani alkol bulunan bütün içkiler haramdır. İçinde alkol bulunmayanlar ise mübahtır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: اَلْخَمْرُ مِنْ هَاتَيْنِ الشَّجَرَتَيْنِ: النَّخْلَةِ وَالْعِنَبَةِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmektedir:

"Hamr (alkollü şarap içki) daha çok şu iki ağaçtan elde edilir: Hurma ve üzüm."[246]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنَّ الْخَمْرَ حُرِّمَتْ وَالْخَمْرُ يَوْمَئِذٍ اَلْبُسْرُ وَالتَّمْرُ.

وَفِي لَفْظٍ قَالَ حُرِّمَتْ عَلَيْنَا حِينَ حُرِّمَتْ وَمَا نَجِدُ خَمْرُ ٱلْأَعْنَابِ إِلاَّ قَلِيلاً وَعَامَّةُ خَمْرِنَا الْبُسْرُ وَالتَّمْرُ.

246 Ebû Dâvud/Eşribe: 2, 47. Müslim/Eşribe: 5. Dârimî/Eşribe: 7. Ahmed: 2/279, 408

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Şüphesiz ki hamr (şarap, içki) haram kılındı. O gün için Hamr, büsr denilen hurma koruğundan ve bir de hurmadan elde edilirdi."[247]

Diğer lâfızla şöyle rivayet edilmiştir: "Hamr (şarap, içki) bize haram kılındığında bizler üzüm şarabından pek az bulabiliyorduk. İçkimizin çoğu büsr ve hurmadan elde edilen idi."

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنْتُ أَسْقِي أَبَا عُبَيْدَةَ وَأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ مِنْ فَضِيخٍ زَهْوٍ وَتَمْرٍ فَجَاءَهُمْ آتٍ فَقَالَ: إِنَّ الْخَمْرَ حُرِّمَتْ فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ قُمْ يَاأَنَسُ فَأَهْرِقْهَا فَأَهْرَقْتُهَا.

Yine Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Ben Ebû Ubeyde ile Ubey b. Kâ'b'a, sararıp veya az kızarıp yarılan hurma koruğundan ve bir de hurmadan elde edilen içki hakkında soruyordum.

Derken biri geldi ve şöyle dedi: "Şüphesiz ki hamr (şarap, içki) haram kılındı." Bunun üzerine Ebû Talha bana: "Kalk ya Enes! Bu içkiyi dök" diye emretti ve ben de onu döktüm."[248]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَإِنَّ بِالْمَدِينَةِ يَوْمَئِذٍ الْخَمْسَةَ أَشْرِبَةٍ مَافِيهَا شَرَابُ الْعِنَبِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Hamr (şarap, içki)nin tahrimiyle ilgili âyet indiğinde o gün için Medine'de beş türlü içki bulunuyordu ki aralarında üzüm şarabı yoktu."[249]

247 Müslim/Eşribe: 7, 8

248 Buharî/Eşribe: 3, Ahad: 1. Müslim/Eşribe: 9. Taberânî/Eşribe: 13

249 Buharî/Eşribe: 2, 5, Tefsîr: 5, 10. Müslim/Tefsir: 33. Ebû Dâvud/Eşribe: 1. Nesâî/ Eşribe: 20

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ عَلَى مِنْبَرِ النَّبِيِّ ﷺ: أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةٍ: مِنَ الْعِنَبِ وَالتَّمْرِ وَالْعَسَلِ وَالْحِنْطَةِ وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ.

Yine İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh), Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in minberi üzerinde şöyle hitabda bulundu:

"Ey İnsanlar! Şüphesiz ki hamr (alkollü içki) hakkında tahrim hükmü inmiştir ve hamr şu beş şeyden (imal ediliyor): Üzüm, hurma, buğday, bal ve arpa. Hamr ise, aklı örten şeydir."[250]

وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ مِنَ الْحِنْطَةِ خَمْراً وَمِنَ الشَّعِيرِ خَمْراً وَمِنَ الزَّبِيبِ خَمْرًا وَمِنَ التَّمْرِ خَمْرًا وَمِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا.

Numân b. Beşir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Şüphesiz ki buğdaydan bir hamr (alkollü içki) vardır (yapılır); arpadan da bir hamr vardır; kuru üzümden de bir hamr vardır; hurmadan da bir hamr vardır ve baldan da bir hamr vardır."[251]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Sarhoş eden her şey hamrdır ve sarhoş eden her şey haramdır."[252]

---

250 Buharî/Tefsir: 5, 10, Eşribe: 2, 5. Müslim/Eşribe: 32, 33. Ebû Dâvud/Eşribe: 1. Nesâî/Eşribe: 20

251 Buharî/Tefsir: 5, 10, Eşribe: 2, 5. Müslim/Tefsir: 32, 33. Ebû Dâvud/Eşribe: 1,4. Tirmizî/Eşribe: 8

252 Müslim/Eşribe: 73. Ahmed: 2/16, 29, 31. Dârekutnî. Ebû Dâvud/Eşribe: 5. Tirmizî/Eşribe: 1

Diğer bir rivayette ise şöyle belirtilmiştir:

"Her sarhoş eden şey hamrdır ve her hamr haramdır."

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سُئِلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِ الْبِتْعِ وَهُوَ نَبِيذُ الْعَسَلِ وَكَانَ أَهْلُ الْيَمَنِ يَشْرَبُونَهُ فَقَالَ ﷺ: كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e "biti" yani bal şırasından soruldu ki bu şırayı Yemen halkı içerdi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sarhoşluk veren her içki haramdır."[253]

وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ أَفْتِنَا فِي شَرَابَيْنِ كُنَّا نَصْنَعُهُمَا بِالْيَمَنِ: اَلْبِتْعُ وَهُوَ مِنَ الْعَسَلِ يُنْبَذُ حَتَّى يُشْتَدَّ وَالْمِزْرُ وَهُوَ مِنَ الذُّرَةِ وَالشَّعِيرِ يُنْبَذُ حَتَّى يَشْتَدَّ قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَدْ أُعْطِيَ جَوَامِعِ الْكَلِمِ بِخَوَاتِمِهِ فَقَالَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

Ebû Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini haber veriyor:

"Ya Rasulallah! Bizim Yemen'de imal ettiğimiz şu iki içki hakkında bize fetvâ ver: Biri baldan yapılan şıradır ki iyice bekletip ekşiyip kabarır; diğeri ise darı ve arpadan imal edilen şıradır ki bu da bekletilip iyice ekşiyerek kabarır."

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlamları, hükümleri ve hikmetleri toplayıp taşıyan sözler ve sonuçları verilmişti. O bakımdan şöyle buyurdu: "Sarhoş eden her şey haramdır."[254]

253 Müslim/Eşribe: 67, 68. Buharî/Eşribe: 4,10. Ebû Dâvud/Eşribe: 2. İbn Mâce/ Eşribe: 9, 10

254 Buharî/Ahkâm: 22. Müslim/Eşribe: 67, 69

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلاً مِنْ جَيْشَانَ وَجَيْشَانُ مِنَ الْيَمَنِ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ شَرَابٍ يَشْرَبُونَهُ بِأَرْضِهِمْ مِنَ الذُّرَةِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ فَقَالَ: أَمُسْكِرٌ هُوَ ؟ قَالَ: نَعَمْ فَقَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ إِنَّ عَلَي اللهِ عَهْدًا لِمَنْ يَشْرَبُ الْمُسْكِرَ أَنْ يَسْقِيَهُ مِنْ طِينَةِ الْخَبَالِ قَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ وَمَا طِينَةُ الْخَبَالِ قَالَ: عَرَقُ أَهْلِ النَّارِ أَوْ عُصَارَةُ أَهْلِ النَّارِ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Yemen'in Ceyşan kasabasından bir adam, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den kendi ülkelerinde darıdan imal edilen "mizr"den sordu.

Efendimiz ona: "O sarhoş ediyor mu?" diye sordu. O da: "Evet." diye cevap verince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sarhoş eden her şey haramdır. Şüphesiz ki sarhoş eden içkiden içene Tıynetü'l-Habal'dan içirmesi bir ahd (verilmiş bir söz ve hüküm)dür.

"Bunun üzerine sordular: "Ya Rasulallah, Tıynetü'l-Habal nedir?" Efendimiz cevap verdi: "Cehennem ehlinin teri veyahut cehennem ehlinin usaresi (onlardan dışarı çıkan sıvılar)dır."[255]

وَعَنِ ابْنِ عَبَّسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ كُلُّ مُخَمِّرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"(Aklı, şuuru) örten her şey haramdır ve sarhoş eden her şey haramdır."[256]

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz

255 Buhari/Edebi: 80

256 Ebû Dâvud/Eşribe: 5

(sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Sarhoş eden her şey haramdır."[257]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Müctehidler hadislerde ve siyer kitaplarında geçen çeşitli içkileri ve her birine verilen ismi dikkate alarak birtakım tespitlerde bulunmuşlardır. Ancak vardıkları ortak nokta şudur: Hangi maddeden elde edilirse edilsin, üzeri kaymağa benzer bir köpük tutsun tutmasın tahammür edip içildiği takdirde sarhoş eden her içki (hamr) kapsamına girer ve haramdır.

O günkü alkollü içki imalindeki yöntem dikkate alınarak Ebû Hanife şöyle bir görüş ve yorum ortaya koymuştur: "İçkinin sarhoş etme vasfı ve özelliği ancak köpürüp üzerinde kaymakvari bir tabaka oluşmakla gerçekleşir."

İmam Ebû Yusuf ve arkadaşları ise bunun ölçü ve kıstas olmayacağını, tahammür edip içildiği takdirde sarhoş ettiği takdirde "hamr" sayılacağını belirtmişlerdir.

Günümüzde ise çok değişik yöntemlerle alkollü içkiler elde edilmektedir. İzlenecek ve kıstas olarak ele alınacak tek ölçü, içinde alkol bulunup bulunmaması ve sarhoş edip etmemesidir. Ancak içinde az miktarda alkol bulunan bira ve benzeri içkilerin de çoğu sarhoş ettiğinden azı da haramdır. Bu, İslâm'i ölçü olarak değişmeyen bir kaide olarak bulunuyor.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

247 no'lu Ebû Hureyre hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Mekke, Medine ve çevrelerinde içki daha çok hurma ve üzümden imal edilirdi. Medine'de ise en çok hurma şarabı kullanılırdı. O bakımdan hadiste "hamr" şu iki ağaçtan elde edilir." lafzı tahdidi değil bölge itibariyle daha çok imal edilip yaygın bulunan hurma ve üzümden elde edilen içkiyi belirtmek içindir.

Nitekim **248** no'lu Enes hadisi o gün için Medine ve çevresinde daha

257 Müslim/Eşribe: 73. 75. Buharî/Edeb: 80, Ahkâm: 22, Meğâzî: 60. Ebû Dâvud/ Eşribe: 5, 7. Tirmizî/Eşribe: 1,2. Nesâî/Eşribe: 53. Ahmed: 1/274, 289, 2/16, 29, 3/63, 4/410, 5/356, 6/314

çok hurma ve hurma koruğundan içki imal edildiğini ifade etmektedir. Ayrıca içkinin sadece sözü edilen iki maddeden imal edilmediğini, bundan başka bal, arpa, buğday gibi maddelerden de imal edildiğini **251** no'lu İbn Ömer rivayetiyle açıklanmıştır.

249 no'lu Enes hadisi de sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. O dönemde Medine'de imal edilen içkinin tamamının veyahut yüzde doksan beşinin hurmadan elde edildiği belirtilmekte ve hadislerde geçen hurma ve üzüm maddelerinden elde edilen içkinin sadece bu iki maddeye bağlı kalınmadığına işaret edilmektedir.

250 no'lu Enes hadisi de sahih olup delil olarak gösterilmeye salihtir. O gün için Medine'de en çok yaygın olan içkinin hurma ve hurma koruğundan elde edildiği ifade edilmektedir. Ayrıca hadis, içkinin haram kılındığını öğrenen her müslümanın evinde, yanında bu maddeden ne varsa hepsini dökmesi gerektiğine dikkatleri çekmektedirler. Zira böyle davranmak imân ve İslâm'ın gereğidir. Haram kılınınca da hibe edilmesinin veya bir başkasına satışının yapılmasının da haram olduğuna işâret edilmekte ve Ebû Talha (radıyallahu anh)'ın tahrîm hükmünden bunu anladığı dolaylı şekilde ifade edilmektedir.

251 no'lu İbn Ömer hadisi de sahihtir. O dönemde Medine'de daha çok hurmadan imal edilen şarap bulunduğu, üzümden imal edilen şarabın bulunmadığı, yani üzüm şarabının Medine'de pek imal edilmediği açıklanmaktadır. Medine'de imal edilen beş çeşit içkinin yine çoğunun hurmadan, hurma koruğundan ve bu meyvenin farklı gelişme ve olgunlaşma çeşitlerinden olduğu bilinmektedir.

252 no'lu Hz. Ömer hadisi ise, ikinci halîfenin hilafet yıllarında bölgede imal edilen içkinin şu beş maddeden elde edildiğine delâlet etmektedir: Üzüm, hurma, bal, buğday ve arpa. Ancak bu da tahdidi bir hüküm ifade etmiyor, sadece o gün için imal edilen türlerden söz ediliyor. Nitekim hadisin son cümlesiyle buna açıklık getiriliyor: "Hamr, aklı ve şuuru örtüp dengesiz duruma sokan şeydir." Bu hangi maddeden imal edilirse edilsin "hamr" kapsamına girmekte ve sarhoş ettiği takdirde tahrîm hükmüne tabi olmaktadır.

253 no'lu Numan hadisini beşler rivâyet etmişse de isnadında İbrahim b. Muhacir el-Beceli bulunuyor. İmam Münziri "bu zat hakkında hadis imamla-

rından hayli kimseler tespit ve görüş belirtmişlerdir" diyor. Tirmizi ise, bu hadisi tahric ettikten sonra "garib" olarak vasıflandırmıştır. Ahmed b. Hanbel "bu zatın rivayetinde bir beis yoktur" derken, Nesâi ve el-Kattan "İbrahim güçlü değildir" diyerek ayrı görüş ortaya koymuşlardır. Ebû Dâvûd ise bu hadis hakkında bir görüş beyan etmemiştir.[258]

Hadiste beş maddeden içki imal edildiği belirtiliyor. Ancak bu da tahdidi değildir. O gün bölgede imal edilen içki türlerinin sayısına yönelik bir anlatım tarzıdır. Böylece bu, Ömer rivayetini ve görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Bunun tahdidi bir anlam taşımadığının bir diğer delili, hadisin sonunda Ebû Dâvûd ile Ahmed b. Hanbel'in fazla olarak naklettikleri şu cümledir: "Ben ise sarhoş eden, sekr veren her içkiyi menediyorum."

254 no'lu İbn Ömer hadisi de sahihtir. Şevkanî bunu Müslim ile Darekutni'nin tahric ettiklerini kaydetmiştir. Yapılan araştırmada aynı hadisi Ebû Dâvud, Tirmizi ve Ahmed b. Hanbel de rivayet etmişlerdir.

Hadis iki külli kaideyi içermektedir: Sarhoş eden her şey hamr (alkollü içki)dir ve sarhoş eden her şey haramdır. Kur'an'da alkollü içkilerin tamamı "hamr" ismiyle anılmıştır. Her ne kadar Arap Yarımadası'nda hurma, üzüm, buğday, arpa ve baldan imal edilen içkilere "hamr" denilmişse de bilindiği gibi, alkollü içkiler yalnız bu beş maddeden imal edilmiyor. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Yemen halkı darıdan da içki imal ediyordu. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çeşitli isimlerle anılan çeşitli içkilirden sorulduğunda yukarıdaki genel kaide anlamındaki hadisi ifade buyurdular. Böylece içinde alkol bulunup azı veya çoğu sarhoş eden, sekir veren her içkinin kesin haram olduğu belirlenmiş oldu.

255 no'lu Hz. Aişe hadisi de İbn Ömer hadisini kuvvetlendirmektedir. "Sekir (sarhoşluk) veren her şarap (içki) haramdır" cümlesi bütün şüphe ve ihtimalleri kaldırmakta, içkinin hiç bir türünün mübah olmadığı kesinliğe kavuşturulmaktadır. Tabi içkiden maksat, tahammür edip içinde alkol oluşan ve sekir verenidir. O bakımdan çeşitli madde ve meyvelerden elde edilen şerbet, şıra ve benzeri meşrubatta alkol oluşmadığı için tahrim kapsamının dışında kalmak-

258 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 1/67, 225 nolu İbrahim ve Şevkanî/ Neylü'l-Evtar: 8/196

tadır.

256 no'lu Ebû Musa hadisi de sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Bu da yukarıdaki iki hadisle birleşip biri diğerini kuvvetlendirmekte ve hem konuya, hem de konunun taşıdığı ana kaideye ağırlık kazandırmaktadır. Aynı zamanda hadis, alkollü içkinin sadece beş maddeyle sınırlı kalmadığına delalet etmektedir.

257 no'lu Câbir hadisini Ebû Dâvud şu lafızla tahric etmiştir: "Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır." Tirmizi de bunu hasenlemiştir. Bu rivayet de hamr (alkollü içki) hakkında başka bir ana kaideyi yansıtmaktadır. İmal edilen bir içkinin içinde az alkol bulunsa bile tahrim hükmünün dışında tutulmaz. Çünkü çoğu sarhoş eder. Çoğu sarhoş eden bir içkinin azı da sarhoş etmese bile haramdır.

Bu hadisin isnadında Dâvud b. Bekr b. Ebi'l-Fırat bulunuyor. Bu zat hakkında bazı sözler söylenmişse de yapılan ciddi araştırmada onun sika (güvenilir) olduğu anlaşılmıştır. Nitekim ünlü hadis âlimi İbn Main onun sika olduğunu, Ebû Hatim er-Râzi ise onun rivayetinde bir sakınca bulunmadığını belirtmiştir.[259]

Aynı hadis Hz. Ali ve Sa'd b. Ebi Vakkas ile Abdullah b. Amr (radıyallahu anhum)'dan da rivayet edilmiştir. Ancak Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayetin isnadı en sağlam olanıdır. Nesâi bunu kendi Süneni'nde Muhammed b. Abdillah tarikiyle tahriç etmiştir ki bu zat sikattan biridir.

258 no'lu İbn Abbas hadisini Ebû Dâvud tahric etmiştir. Bu da alkollü içkiler ve benzeri uyuşturucu maddeler hakkında külli bir kaide vermektedir: "Aklı ve şuuru örtüp saçmalamaya sebep olan her şey hamrdır ve sekir (sarhoşluk) veren her şey haramdır." Böylece aklı ve şuuru örten her şey haramdır hükmü ortaya çıkmış oluyor.

259 no'lu Ebû Hureyre hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Bu da yukardaki ana kaideleri kuvvetlendirmekte olup külli bir hüküm ifade etmektedir.

259 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 2/19. Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/196

Bu mealde İbn Mâce'nin İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor. Aynı zamanda Muaviye (radıyallahu anh)'dan de bu mealde bir rivayet vardır.

Alkollü içkinin zararı çok yönlü olduğundan İslâm dini bu konuya ağırlık vermiştir. İçki içenler, imal edenler, alım-satımmda bulunanlar hakkında maddi ve manevi birtakım müeyyideler koymuş ve aydınlatıcı, caydırıcı birçok hukuki ve ahlaki hükümlere yer vermiştir.

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَا اَسْكَرَ الْفَرَقُ مِنْهُ فَمِلْءُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Sekr (sarhoşluk) veren her şey haramdır. Bir ferak'ın sarhoş ettiği şeyin bir avuç kadar olanı da haramdır."[260]

Ferak, 16 rıtıl, diğer bir tespite göre 24 rıtıl olan bir ölçektir.

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır."[261]

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ قَلِيلِ مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ.

Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), çoğu sarhoş eden şeyin azını içmeği

260 Ebû Dâvud/Eşribe: 5. Tirmizî/Eşribe: 3. Ahmed: 9/71

261 Dârekutnî. İbn Mâce/Eşribe: 10. Nesâî/Eşribe: 26. Dârimî/Eşribe: 8. Ahmed: 2/ 91, 167-3/343

de menetti."[262]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَتَاهُ قَوْمٌ فَقَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّا نَنْبُذُ النَّبِيذَ فَنَشْرَبُهُ عَلَى غَدَائِنَا وَعَشَائِنَا فَقَالَ: اشْرَبُوا فَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ فَقَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّا نَكْسِرُهُ بِالْمَاءِ فَقَالَ: حَرَامٌ قَلِيلُ مَاأَسْكَرَ كَثِيرُهُ.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden rivayet etmiştir. Dedesi şu bilgiyi vermiştir:

"Bir kavim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dediler:

"Ya Rasulallah! Bizler nebiz elde edip onu yediğimiz yemek üzerine ve akşam yemeği üzerine içiyoruz." Efendimiz onlara şöyle buyurdu: "İçiniz (ama) sarhoş eden her şey haramdır." Bunun üzerine onlar: "Ya Rasulallah! Biz onun sekrini su katmak suretiyle kırıyoruz (tesirini iyice azaltıyoruz)" dediler. Efendimiz onlara: "Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır" buyurdu.[263]

وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ ٱلْأَشْعَرِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: لَيَشْرَبَنَّ أُنَاسٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ وَيُسَمُّونَهَا بِغَيْرِ اسْمِهَا.

Ebû Malik el-Eş'âri (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Ümmetimden birtakım insanlar hamr (alkollü içki) içecekler ve onu adından başka bir adla adlandıracaklar."[264]

وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَتَسْتَحِلَّنَّ طَائِفَةٌ مِنْ

262 Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 8/202

263 Dârekutnî.

264 Ebû Dâvud. Müsned-i Ahmed: 5/342

أُمَّتِي الْخَمْرَ بِاسْمٍ يُسَمُّونَهَا إِيَّاهُ.

Ubade b. Samit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Andolsun ki, ümmetimden bir taife hamr (alkollü içkiyi)yi isminden başka bir isimle adlandırıp onu (kendilerine) helâl sayacaklar."[265]

وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لاَ تَذْهَبُ اللَّيَالِي وَالْأَيَّامِ حَتَّى تَشْرَبَ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ وَيُسَمُّونَهَا بِغَيْرِ اِسْمِهَا.

Ebû Umame (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Günler ve geceler gitmeden ümmetimden bir taife hamr (içki) içerler de onu isminden başka bir isimle isimlendirirler."[266]

وَعَنِ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: يَشْرَبُ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ وَيُسَمُّونَهَا بِغَيْرِ اِسْمِهَا.

İbn Muhayriz'den o da ashabdan bir zattan rivayetle Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu belirtmiştir:

"Ümmetimden birtakım insanlar hamr (alkollü içki) içecekler ve onu isminden başka bir isimle isimlendirecekler."[267]

İlim adamları bu ve bundan önceki hadislerin ışığı altında "hamr" kavramı üzerinde durup bunun alkollü içkilerin her türünü kapsayan geniş anlamlı bir kavram olduğunu belirtmişlerdir. O bakımdan alkollü içki hangi maddeden elde edilirse edilsin mutlaka haramdır. İçilmesi dinen yasaktır. İçinde az alkol bulunan yine az miktarı (bira gibi) sarhoş etmeyen bir içkinin çoğu sarhoş ettiği

265 İbn Mâce/Eşribe: 8, Fiten: 22. Ebû Dâvud/Eşribe: 6. Ahmed: 5/318

266 İbn Mâce/Eşribe: 8, 9

267 Nesâi/Eşribe: 41

takdirde azı da haram kabul edilir. Çoğu sarhoş etmeyen yani içinde alkol bulunmayan bir içki, meşrubat kapsamına girer ve haram sayılmaz.

O halde bir içecek maddesinde çok az miktarda alkol bulunur ve bu içecek maddesinden fazla miktarda içildiği takdirde sekir (sarhoşluk) vermezse, haram kapsamının dışında kalması söz konusu olabilir mi? Hadislerin zahiri delâletinden bu mana ve hüküm anlaşılsa bile ilgili hadislerin tamamı incelendiğinde böyle bir hükme cevaz olmadığı anlaşılır. Bununla beraber içinde çok az miktarda alkol olup çoğu içildiği halde sarhoş etmeyen bazı şıra, meşrubat ve benzeri içilecek maddelerinden kaçınmak gerekir.

Ancak içinde alkol karışımı bulunan bir ilacın kullanılmasına İmam Şâfiî cevaz vermiş bulunuyor. Zira alınan o ilaç kişiyi sarhoş etmemekte ve aynı zamanda tedavi etmektedir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

261 no'lu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisini Ebû Dâvud, Ahmed ve Tirmizî rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bunun hasen olduğunu belirtmiştir. Hasen kavramından veya teriminden maksat, hadisin çıkarım ve delil olarak gösterilmeye elverişle olması demektir. Sahîh ile hasen arasında nüans vardır.

Hadis, daha önce bu konudaki hadisleri kuvvetlendirmektedir. Burada Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "çok miktarda içki içmeyi, "ferak" kavramıyla belirtmiştir. Bunun 16 veyahut 24 rıtıl miktarı bir ölçek olduğunu daha önce belirtmiştik. Ancak içkinin çokluğu ifade edilirken bu tahdîdî anlamda bir tavan değildir. Fazla miktarı, mide dolusu nisbetini ifade eder anlamda bir anlatım tarzıdır; O halde "mide dolusu içtiği bir meşrubat -içinde çok az miktarda alkol bulunduğu için- kişiyi sarhoş etmediği takdirde haram kapsamının dışında tutulabilir" şeklinde insanın akima gelebilir. Ancak konuyla ilgili hadislerin tamamı incelendiğinde buna cevaz verilmediği anlaşılır. **263**, **264** no'lu hadislerden anlaşılan budur.

262 no'lu İbn Ömer hadisini Ahmed, İbn Mâce ve Dârekutnî rivâyet etmiştir ve Dârekutnî bunu sahihlemiştir. Hadis, bu anlamda ana kaideyi yansıtan diğer hadisleri daha da kuvvetlendirmektedir. "Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır."

263 no'lu Sa'd b. Ebî Vakkas hadisinin isnadı en iyi olandır. Bu tür isnada hadis ilminde "ceyyid" ve "ecved" denilir. Nesâî bu hadisi Muhammed b. Abdillah b. Ammar el-Mevsûlî'den, yani onun tarikiyla rivâyet etmiştir ki, bu zat sika (güvenilir)dir. Nitekim Buharî ve Müslim kendi sahihlerinde bu zatın rivâyetleriyle ihticac olunur demişlerdir. Çoğu sarhoş edenin azından da menedildiği ifadesi, bu anlamdaki hadislerle birleşmekte ve hükme ağırlık kazandırmaktadır.

265 no'lu Ebû Mâlik el-Eş'ârî hadisini Ahmad ve Ebû Dâvud tahrîc etmişler, İbn Hibban da sahihlemiştir. O bakıldan çıkarıma salih görülmüştür. Aynı zamanda bu hadisin birçok şahidleri de bunuyor. Böylece hadis, alkollü içkiye ne isim verilirse verilsin onun tahrim hükmünü değiştirmez ve kıyâmete kadar alkollü içkiler haram kılınmıştır hükmünü ortaya koymaktadır.

266 no'lu Ubade hadisini Ahmed ve İbn Mâce tahrîc etmiştir. Bu konudaki diğer hadisler buna kuvvet kazandırmakta ve şevahid olarak kabul edilmektedir.

267 no'lu Ebû Umame hadisini İbn Mâce Abbas b. Velî ed-Dimeşkî tarikiyle rivâyet etmiştir ki, bu zatın saduk (doğru bir râvî) olduğu belirlenmiştir. Diğer ricalinin de sika (güvenilir) olduğu söylenmektedir.

268 no'lu İbn Muhayrîz hadisini Nesâî tahrîc edip sahihlemiştir. İsnadında ismi anılmayan sahabinin Ubâde b. Sâbit (radıyallahu anh) olduğu anlaşılıyor. Zira İbn Mâce de bu anlamdaki hadisi İbn Muhayriz tarikiyle Ubâde (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir.

Sonuç olarak bu konudaki hadislerin tamamı, içinde alkol bulunan bir meşrubatın -isterse çoğu sarhoş etmesin- haram olduğuna kesin biçimde delâlet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hamr kelimesi, alkollü içkilerin türü ne olursa olsun hepsini kapsayan bir kavram olarak tanımlanmıştır;
2. Hamrın haram kılındığı kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur.
3. Bir ölçek dolusu içki veya içinde az alkol bulunan bir meşrubat içildiği

takdirde sekir (sarhoşluk) veriyorsa, onun azını da içmek haramdır.

4. Böylece içinde az da olsa alkol bulunan içeceklerin hepsi haramdır. Çoğunun sarhoş etmesi genel bir kıstas olarak bulunuyor.

5. Üzüm, hurma ve benzeri şeylerden elde edilen şıra kısmen tahammür ettiği takdirde artık normal meşrubat olmaktan çıkar, alkollü içkiler kapsamına girer.

6. Bu tür tahammür etmiş şıra ve benzeri alkollü içeceklere bol miktarda su da katılsa yine de tahrîm hükmünü değiştirmez.

7. Alkollü içkiler hangi isimle anılırsa anılsınlar, ne kadar değişik isim ve marka taşırlarsa taşısınlar hiçbir zaman "hamr" kavramının kapsamının dışına çıkmış olmazlar ve tahrîm hükmünün değişmesini gerektirmezler.

SU VE MEŞRUBAT İÇMENİN ÂDÂBI

İslâm dini ve şanlı peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in temelini atıp yükselttiği medeniyet, dünya ülke ve milletleri tam bir cehalet karanlığı içinde bocalarken insanlara rahmet ve ışık olmuştur. Yapılan sekiz haçlı seferiyle Hristiyan âlemi, bu muhteşem medeniyete açılan kapıyı görmüş ve asırların biriktirdiği küflü bir hayat sisteminden silkinerek bir arayış ve tırmanışa geçmiştir. Endülüs medeniyeti ise onları uykudan uyandırmaya yetmiştir.

On beş asır önce İslâm dini, insan hayatının her cephesiyle, her yönü ve yanıyla yakından ilgilenip en âdil, en güzel ve en kalıcı denge ve düzeni getirirken, yine dünya ülkeleri böylesine sağlam ve kalıcı bir denge ve düzenden habersiz bulunuyorlardı.

Helâya girip çıkma adâbından tutun da yemek ve sofra adabına; su ve meşrubat içme adabından tutun da oturma, yatma ve kalkma adabına; ayakkabı ve elbise giyinme adabından tutun da yürüme adabına kadar insanın günlük bütün söz ve davranışlarını belli kurallara ve adâba bağlayan İslâm'ın insan kafasının ürünü olmadığı, her yanı ve yönüyle ilâhî olduğu kendiliğinden anlaşılıyor.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَتَنَفَّسُ فِي إِنَاءٍ ثَلَاثًا.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (su içerken) üç nefesle kaptan içerdi." Diğer bir lafızla şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) içilecek meşrubatı üç nefesle içer ve şöyle derdi:

"Şüphesiz böyle içmek daha kandırıcı, daha şifa verici ve (mideyle uyum sağlama bakımından) daha faydalıdır."[268]

وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسْ فِي

268 Buharî/Eşribe: 26. İbn Mâce/Eşribe: 18, 30. Müslim/Eşribe: 122, 123. Ahmed: 1/285

أَلْإِنَاءِ.

Ebû Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Sizden biriniz (su veya bir meşrubat) içerken nefesini (bardağa) vermesin."[269]

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى أَنْ يُتَنَفَّسَ فِي الْإِنَاءِ أَوْ يُنْفَخَ فِيهِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in nefesin kaba verilmesini veya kaba üflenmesini menettiği bildirilmiştir."[270]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ النَّفْخِ فِي الشَّرَابِ فَقَالَ رَجُلٌ: اَلْقَذَاةُ أَرَاهَا فِي الْإِنَاءِ ؟ فَقَالَ: أَرِقْهَا فَقَالَ: إِنِّي لاَ أُرْوَى مِنْ نَفَسٍ وَاحِدٍ ؟ قَالَ: فَأَبِنِ الْقَدَحَ إِذَا عَنْ فِيكَ.

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabın içine üflemeyi menettiği haber verilmiştir. Bunun üzerine bir adamın "suda gördüğüm çer-çöpe ne dersiniz?" diye sorduğunda Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Onu dökersin" buyurduğu ve adamın da "ben bir nefeste (içmek suretiyle) suya kanmıyorum" dediği, bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ona: "O takdirde su kadehini ağızından ayırıp uzak tut" buyurduğu belirtilmiştir.[271]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Müctehidlerin hemen hepsi ve ilim adamlarının cumhuru, su içerken nefesi su kabına vermenin, suyu hiç nefes almadan bir defada içmenin tenzihi mekruh olduğunu belirtmişlerdir. Ancak az miktarda su içen kimsenin bardaktaki az suyu bir nefeste içmesinde sakınca yoktur. Rasulullah Efendimiz risalet

269 Buharî/Vudû':18, Eşribe: 25. Müslim/Taharet: 63. Tirmizî/Eşribe: 16

270 Müslim/Taharet: 65. Ebû Dâvud/Eşribe: 2. Tirmizi/Eşribe: 15. Nesâi/Taharet: 41

271 Ahmed: 1/309. Tirmizî/Eşribe: 15. Dârimî/Eşribe: 27

döneminde buna hem devam, hem de dikkat etmiş ve çevresindekileri de sık sık uyarmıştır. Şüphesiz bunun koruyucu hekimlikle, hem de disiplinli bir hayat yaşamayı sürdürmekle ilgisi vardır. Soğuk suyu sıcak bir mevsimde olduğu gibi mideye boşaltmak birtakım sıkıntılara yol açabilir. Aynı zamanda nefes borusuna su kaçıp bir takım rahatsızlıklar doğurabilir. Sonra da nezafet ve nezîhlik söz konusudur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

269 no'lu Enes hadisi sahihtir. Ancak hadiste yer alan ibare şekli ve konumu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in su içerken sa kabına üç defa nefesini verdiğini ifade etmektedir. Ancak gerçek mana böyle değildir. Zira diğer bürün hadisler Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in üç nefesle su içtiğini ve her nefes alıp verirken su bardağını ağzından biraz uzaklaştırdığını açıklamakladır. O kaide Enes hadisini de bu anlamda anlamak ve yorumlamak gerekmektedir. Nitekim mealini biz bu ölçüde belirtmiş olduk.

Hadis, bardaktaki suyun bir nefeste içilmesinin adaba aykırı olduğuna, üç nefesle içilmesinin müstehab sayıldığına delalet etmektedir.

270 no'lu Ebû Katade hadisini Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. Sahih olup çıkarıma ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Su içerken su kabına su bardağına nefes vermenin adaba aykırı olduğu, o bakımdan suyun en az üç nefeste içilmesinin ve nefeslerin kabın dışında tutulmasının müstehab bulunduğu söz konusudur.

Hadisteki menetme tenzihi kerahete yönelik bir anlatım tarzı olabilir.

271 no'lu İbn Abbas hadisini beşler rivayet etmiş ve Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salih görülmüştür. Hadis, gerek su içerken, gerekse yemek yerken su kabına veya yemek kabına üflemenin adaba aykırı olduğuna, tenzihi bir kerahet bulunduğuna ve aynı zamanda su kabına nefes vermenin de böylesine bir sakınca taşıdığına delalet ermektedir. Aynı zamanda diğer sahih hadislerle birbirini kuvvetlendirmek olup konuya ağırlık kazandırmaktadır.

272 no'lu Ebû Said hadisini Ahmed ve Tirmizi rivayet edip Tirmizi sahihlemiş bulunuyor. Hadis su kabına üflemenin adaba aykırı olduğuna ve tenzihi

bir kerahet taşıdığına delalet etmektedir. Su bardağına düşen çer-çöpü gidermek için üflemek suretiyle değil suyun bir kısmını dökmek suretiyle gidermemiz tavsiye ediliyor. Sonra su az olduğu takdirde onu bir nefeste içmekte bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Bir nefeste suya kanmayan kimsenin onu üç nefeste içmesi müstehab olarak belirleniyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bardaktaki, çanak veya benzeri bir kaptaki suyu üç nefesle içmek müstehabdır. İlim adamlarının bir kısmına göre, sünnettir.

2. Su içerken bardağa nefes vermek tenzihen mekruhtur. Aynı zamanda su içme adabına aykırıdır.

3. Bardaktaki suyu bir nefeste içmek hem adaba aykırı, hem de tenzihen mekruhtur.

4. Bardakta su az olursa, onu bir nefeste içmekte bir sakınca yoktur.

5. Su kabına veya yemek kabına üflemek tenzihen mekruhtur. Zira bu durumda ağızdaki tükürük zerrecikleri kabın içine girer ve yemeğe bulaşır. Aynı kaptan birkaç kişi bir arada yemek yiyorsa, hem tiksinti verir, hem de sağlık açısından sakıncalı olabilir.

6. Yemek kabına veya su bardağına düşen çer-çöpü üflemek suretiyle değil, suyu biraz dökmek ve yemeğin o kısmını alıp atmak suretiyle gidermek tavsiye edilmiştir.

7. Şüphesiz gerek su içerken, gerekse yemek yerken Besmele çekmek sünnettir.

8. Besmele, suyu içmeye veya yemeği yemeye başlarken unutulursa, hatırlandığı zaman "başında da bismillah, sonunda da bismillah" denir ve bu da sünnettir.

9. Suyu içtikten, yemeği yedikten sonra Allah (celle celaluhu)'ya hamd edip şükürde bulunmak da sünnettir. Arkasından me'sur dualardan birini okumak da tavsiye edilmiştir.

AYAKTA YEMEK İÇMEK CAİZ MİDİR?

Sevgili Peygamberimiz bu hususta da ümmetine edep, terbiye, güzel davranış, nimete karşı saygılı olmak gibi birtakım sünnetler bırakmıştır. Bazı istisnalarla ayakta, yürürken yemek yemek mekruhtur. Yürürken su içmek de öyle. Ancak ayakta su içmekte bir sakınca olup olmadığı ihtilâf konusudur. Bununla beraber oturup su içmek daha uygundur.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الشُّرْبِ قَائِمًا.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu haberi vermiştir: "Şüphesiz Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakta su içmeyi menetti."[272]

Katade'den, O da Enes (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Doğrusu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakta su içmekten menedip yasakladı."

وَعَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ زَجَرَ عَنِ الشُّرْبِ قَائِمًا قَالَ قَتَادَةَ: فَقُلْنَا فَالْأَكْلُ قَالَ: ذَلِكَ شَرٌّ وَأَخْبَثُ.

Katade devamla diyor ki, Enes (radıyallahu anh)'e sordum: "Ayakta yemek yeme hususunda ne dersin?" Cevap verdi: "Öyle yapmak, (ayakta su içmekten) daha kötü ve daha habis bir davranıştır."[273]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لاَ يَشْرَبَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ قَائِمًا فَمَنْ نَسِيَ فَلْيَسْتَقِىء.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen Rasulullah

272 Müslim/Eşribe: 117, 118, 119. Ahmed: 1/101, 102, 114, 2/174, 178 179 3/12 15, 35, 118, 6/87

273 Müslim/Eşribe: 112, 113. Tirmizî/Eşribe: 11. İbn Mâce/Eşribe: 21. Darimi/Eşribe: 21

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Sizden hiçbir kimse ayakta su içmesin. Unutur da ayakta su içecek olursa (içtiğini) kussun!"[274]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ شَرِبَ النَّبِيُّ ﷺ قَائِمًا مِنْ زَمْزَمَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Zemzem'den ayakta durup içti."[275]

وَعَنِ ٱلْإِمَامِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ فِي رَحَبَةِ الْكُوفَةِ شَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ قَالَ:

إِنَّ نَاسًا يَكْرَهُونَ الشُّرْبَ قَائِمًا وَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُ.

İmam Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle bilgi verilmiştir:

"Hz.Ali (radıyallahu anh) Kufe şehrinin genişçe bir alanında ayakta iken su içti ve sonra şöyle dedi: "İnsanlardan bir kısmı ayakta durup su içmeyi mekruh sayıyorlar. Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (bu hususta) benim yaptığım gibi yaptı. (O da ayakta iken su içti)."[276]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا نَأْكُلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ نَمْشِي وَنَشْرَبُ وَنَحْنَ قِيَامٌ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında yürürken, ayakta dururken hem su içer, hem de bir şeyler yerdik."[277]

274 Buharî. Müslim. Neylü'l-Evtar: 8/217

275 Buharî. Müslim. Neylü'l-Evtar: 8/217

276 Buharî/Eşribe: 16. Müsned-i Ahmed.

277 Tirmizi/Eşribe: 12. İbn Mâce/Et'ime: 25. Ahmed: 2/12, 24, 29, 108

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İmam Gazali hadislerin ışığında ayakta su içmenin mekruh olduğunu belirtirken, uzanık bir halde de su içmenin mekruh olduğuna dikkat çekmiştir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen ayakta su içtiğine dair yapılan rivayetlerin bulunduğunu, ancak böyle yapmasının bir özürden neşet etmiş olabileceğini bir görüş olarak ortaya koymuştur.[278]

Diğer ilim adamları ayakta su içilip içilmeyeceği hakkında farklı rivayetlere dayanarak farklı görüş ve yorumlar ortaya koymuşlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

273 no'lu Ebû Said hadisi sahihtir. **275** no'lu Ebû Hureyre hadisiyle birleşmekte ve ayakta su içmenin mekruh olduğuna kesin biçimde delalet etmektedir. Ancak İbn Abbas, İmam Ali ve İbn Ömer hadisleri ayakta su içmekte bir sakınca olmadığına delalet etmekte ve böylece hadisler farklı hükümler içermektedir.

273 no'lu Ebû Said hadisi, ayakta su içmenin Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından menedildiğini ifade etmekte ve bu nehyin genel kaide olarak böyle içmenin tahrimi bir keraheti gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bunun hilafına olan hadisleri dikkate alınca, ayakta su içmenin haram değil, tenzihen mekruh olduğu anlaşılıyor.

Ancak birbirinin hilâfına olan hadisleri öncelik, sonralık sırasına alıp sonra ifade edilen hadislerin önceki hadislerin hükmünü kaldırdığını söyleyebilir miyiz? İlim adamlarının önde gelenleri böyle bir tespitte bulunmamışlardır. O halde başka bir yoruma başvurmak gerekiyor. Bu hususta kanaatimce en güzel yorumu İmam Nevevî yapmış bulunuyor. Bu değerli ilim adamının yorumunun özeti şöyledir: "Birbirine muhalif olan hadislerin manası birtakım müşkilat doğurmuştur. O kadar ki, ilim adamlarından bir kısmı birtakım bâtıl görüş ve yorumlar ortaya koymuşlardır. Hattâ sahîh hadislerin zayıf olduğunu söyleyecek kadar bir hatâ içine düşenler olmuştur. Aslında hadislerde ne işkal, ne de zaaf bulunuyor. Ayakta su içmekten menedilme tenzihi bir kerahete delalet etmekte ve ayakta içmenin cevazını ortaya koymaktadır."

278 Gazâlî/İhyâ-u Ulûmi'd-Din: 2/7. Kahire: 1387-1976

Ayakta su içenin kusmasıyla ilgili emir de istihbaba hamledilebilir. Zira bir konu hakındaki emri vücuba hamletmek mümkün olmadığında istihbaba hamledilir ve bunda bir sakınca da söz konusu olmaz.

274 no'lu Katade ve Enes hadisini Müslim, Tirmizî ve Ahmed rivâyet etmişlerdir. Hadis ayakta hem su içmenin, hem de yemek yemenin kerahetine delâlet etmektedir. Bazı hadisçiler Katade'nin bunu Enes (radıyallahu anh)'dan duymadığına kabul ederler. Ancak hadiste yer alan ayakta yemekle ilgili Katade sorusu, onun bu hadisi bizzat ondan duyduğuna yeterli delildir.

275 no'lu Ebû Hureyre hadisini Müslim tahrîc etmiştir. Hadis sahihtir. Ancak buradaki nehiy tahrîm anlamında değildir. "Kussun" emri ise, meselenin önemini yansıtmaya yönelik bir anlatım tarzıdır. O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı bu emri zahirine hamletmemiştir. Ancak İbn Hazm, burada emrin vücub ifade ettiğine ve ayakta su içmenin haram olduğuna kabul eder.

İbn Hazm'ın bu görüşü pek taraftar bulamamıştır. Zira ayakta su içmenin cevazına delâlet eden, sahîh rivayetler de bulunuyor. Taberânî'nin tahricine göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın ayakta su içtiği tespit edilmiştir.[279]

Bu konuda İmam Mâlik el-Muvatta'da şöyle haber vermiştir: "Bana ulaşan bilgiye göre, Ömer b. Hattab, Ali b. Ebî Tâlib ve Osman b. Affan (radıyallahu anhum) ayakta su içmişlerdir."[280]

Yine İmam Mâlik'in İbn Şihab'dan yaptığı rivâyette, "Mü'minlerin anası Hz. Aişe ve Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh) bir kimsenin ayakta su içmesinde bir sakınca görmemişlerdir."

Yine İmam Mâlik'in Amr b. Abdillah b. Zübeyr'den, onun da babası Zübeyr'den yaptığı rivâyete göre, "Hz. Zübeyr ayakta su içerdi."

Tabiînden bir cemaat ayakta su içmekte bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Böylece ayakta durup su içmenin caiz olduğuna dair hadisler diğer hadislere göre daha çok ağırlık kazanmakta ve sübut bakımından daha ileri bulunmaktadır.

279 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/219

280 Tenvîrü'l-Hevalik Şerhun Alâ Muvatta'i Mâlik: 3/111. Beyrut

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yukarıdaki rivâyetlerinin aksine diğer bir rivâyet bulunuyor ki, Ebû Hureyre bu rivâyetinde ayakta su içmekte bir sakınca olmadığını açıklamıştır.[281]

Bütün bu rivâyetleri dikkate alan el-Esrem ve İbn Şâhin, ayakta su içmeyi men eden hâdislerin, buna cevaz veren hadislerle neshedildiğine kabul etmişlerdir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, bu iki ilim adamı pek taraftar bulamamıştır.

İbn Hazm ise tam bunun aksini savunmuştur. Yani ona göre cevazla ilgili hadisler men ile ilgili hadislerle neshedilip hükmü kaldırılmıştır.

276 no'lu İbn Abbas hadisini Buharî ve Müslim tahric etmişlerdir. Sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Ancak tabiînden İkrime, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zemzemi devesinin sırtında bulunduğu halde içtiğini ısrarla belirtmiştir. Ebû Dâvud ise diğer bir hadisi İbn Abbas'dan rivâyet ederken, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini tespit etmiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) devesi üzerinde bulunduğu halde Kâbe'yi tavaf etti. Sonra devesini bir yere çökertip iki rek'ât namaz kıldı..." İşte bundan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in namazdan sonra zemzem suyunu ayakta içtiği anlaşılmaktadır. İkrime ise, tavafın deve üzerinden yapıldığını dikkate alarak zemzemin bu vaziyette içildiğini savunmuş ve iki rekat namaz için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in devesinden indiğini pek dikkate almamıştır. Böylece zemzemi ayakta içmenin müstehab olduğu hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

277 no'lu Hz. Ali hadisi de sahihtir. Ayakta su içmenin cevazına açık biçimde delâlet etmektedir. Hadisdeki anlatımdan, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazen şartlar ve ortamın elverdiği ölçüde hareket ettiği ve zaman zaman ayakta su içtiği anlaşılıyor.

278 no'lu İbn Ömer hadisini Ahmed, İbn Mace ve Tirmizî tahrîc etmişlerdir. Tirmizî bu hadisi sahîhlemiştir. İslâm fıkhında söz sahibi olan İbn Ömer (radıyallahu anh) yürürken su içmeleri gerektiğinde ayakta durup içtiklerini haber veriyor. Bu da Hz. Ali (radıyallahu anh) rivâyetini desteklemekte ve hükme ağırlık kazandırmaktadır.

281 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/219

Sonuç olarak, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının bazen ayakta da su içtikleri olmuştur. Ancak bu da bir takım sebeplerden, şart ve ortamdan kaynaklanmış olabilir. Bunun hilâfına daha çok oturarak su içtikleri söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zemin ve zaman müsait olduğu takdirde ayakta su içmek tenzihen mekruhtur.
2. Oturarak su içmek müstehabdır veya sünnettir.
3. Ayakta iken yemek yemek de mekruhtur. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ayakta su içtiği görülmüştür, yemek yediği görülmemiştir.
4. Zaman ve zemin müsait olduğu halde ayakta su içen kimsenin kusmasının tavsiye edilmesine gelince, bu ayakta su içmenin adâba aykırı olduğunu anlatmaya yönelik bir anlatım tarzıdır. Aynı zamanda ayakta su içmeyi bir alışkanlık haline getirmemeye yönelik bir uyarıdır.
5. Zemzem suyunu ayakta içmek müstehabdır. Oturarak içmekte hiçbir sakınca yoktur.

DERİ TULUM VE KIRBA GİBİ KAPLARDAN SU İÇMEK

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu gibi su dolu büyükçe kaplardan su içmeyi de birtakım kurallara bağlamış ve bunları su içme adâbı olarak ümmetine tavsiye buyurmuştur. Zira bu gibi kaplardan bir bardak veya benzeri bir şeyle su alıp içmek mümkün olduğu takdirde öylece su alıp içmek en sağlıklı olanıdır. Bardak ve benzeri bir kap bulunmadığı takdirde, suya da geniş anlamda ihtiyaç duyuluyorsa, tulum ve kırbadaki suyu kirletmeden, içine nefes vermeden ağız kısmından hafif akıtarak içmekte bir sakınca yoktur. Avuca alıp içmek de caizdir. Ancak su sıkıntısını çekiyorsa, bu tarz almakta fazla su zayi edileceğinden yukarıda belirtilen şekilde içmek daha uygun olur. Nitekim bu mesele hakkında vârid olan hadislerin zahiri itibarıyla birbirinin aksine hüküm içerdiği anlaşılıyorsa da, gerçekte zaman, zemin ve ortam şartlarına göre o gibi kaplardan su içmenin adâbı farklı ifadelerle belirtilmiş bulunuyor. Normal vasat içinde tulumun veya kırbanın ağız kısmını kişinin kendi ağzına dayayarak içmesi mekruh sayılmış, şartlar değişik olduğu ortamda bunda bir sakınca olmadığı ifade edilmiştir.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ اخْتِنَاثِ الْأَسْقِيَةِ أَنْ يُشْرَبَ مِنْ أَفْوَاهِهَا.

Ebû Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), içinde su bulunan tulumun başaşağı edilip ağız kısmından su içilmesini menetti."[282]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى أَنْ يُشْرَبَ مِنْ فِي السِّقَاءِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

282 Buharî/Eşribe: 23. Müslim/Eşribe: 110-111, Ebû Dâvud/Eşribe: 15. Tirmizî/ Eşribe: 17

"Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tulumdan (bir bardak veya avucu kullarunaksızın) su içmeyi menetti."[283]

Eyyub bu hadisin son kısmında şöyle demiştir: "Bana ulaşan habere göre, bir adam tulumdan su içerken tulumun içinden bir yılan çıkmış."

Eyyûb bununla, tulumdan su içmenin menedilmesinin sebebine işarette bulunmak istemiştir. Ancak tek sebep bu değildir.

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الشُّرْبِ مِنْ فِي السَّقَاءِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tulum (veya kırba)dan (arada bir bardak kullanmaksızın) su içmeyi menetti."[284]

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ عَنْ جَدَّتِهِ كَبْشَةَ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَشَرِبَ مِنْ فِي قِرْبَةٍ مُعَلَّقَةٍ قَائِمًا فَقُمْتُ إِلَى فِيهَا فَقَطَعْتُهُ.

Abdurrahman b. Ebî Amrete (radıyallahu anh)'dan, o da ninesi Kebşe'den rivâyet etmiştir. Ninesi şöyle demiştir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma (evime) geldi. Asılı vaziyette bulunan tulum veya kırbadan ayakta durup su içti. Bunun üzerine ben kalktım ve o kırbanın ağız kısmını (teberrüken) kesip kopardım."[285]

وَعَنْ أُمِّ سُلَيْمٍ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَفِي الْبَيْتِ قِرْبَةٌ مُعَلَّقَةٌ فَشَرِبَ مِنْهَا وَهُوَ قَائِمٌ فَقَطَعْتُ فَاهَا فَإِنَّهُ لَعِنْدِي.

Ümmü Süleym validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki:

283 Buharî/Eşribe: 24. Darimî/Adahi: 28. Eşribe: 19. Ahmed: 2/230, 247, 353, 487

284 Buharî/Eşribe: 24. Ebû Dâvud/Eşribe: 14. Tirmizî/Et'ime: 24. Nesaî/Dahayâ: 44

285 Tirmizî/Eşribe: 18. Dârimî/23

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana geldi ve evimde asılı bir su tulumu bulunuyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakta durup o tulumdan su içti ve bunun üzerine ben o tulumun ağız kısmını kesip kopardım. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mübarek ağzının dokunduğu yerin benim yanımda önemli yeri ve çok büyük kıymeti vardır."[286]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Yukarıdaki beş hadisteki farklı ifade ve hükümleri bir araya getirip ortak noktalarını tespit etmişler ve mevcut şartlara, zaman ve zemine göre, su tulumunun veya kırbanın ağız kısmından su içmenin, arada bir bardak kullanmaksızın ağzını tulumun ağzına dayamak suretiyle su ihtiyacını gidermenin mekruh olup olmadığını belirtmişlerdir. Tulum yüksekçe yerde asılı olmayıp kişinin oturarak ondan yararlanma imkânı varsa, suyu ayakta değil oturarak içer. Tulumdan bir kap ile su alıp içme imkânı mevcut olduğu takdirde kap ile içer. Bu imkân olmadığı takdirde nefesini tulumun içine vermemek kaydıyla tulumun ağzından kendi ağzına su akıtarak susuzluğunu giderir. Bunda bir sakınca yoktur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

283 no'lu Ebû Saîd hadisini Buharî ve Müslim tahrîc etmişlerdir. Hadis sahîh olup çıkarıma salihtir. Hadis normal şart ve zamanlarda tulum ve kırbanın ağzına kişinin kendi ağzını dayayarak su içmesinin mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Bu durumda ya bir su bardağı veya çanak kullanması, değilse avucuna akıtarak içmesi uygun olur. Suyun fazla zayî olmasından endişe edildiği takdirde ağzını tulumun ağzına dayamaksızın ve tulumun içine nefes vermeksizin içmesinde bir sakınca yoktur.

284 no'lu Ebû Hureyre hadisi de sahihtir. Birinci hadisi kuvvetlendirmekte ve normal zaman ve şartlarda tulumun ağzına ağzını dayayarak su içmenin mekruh olduğuna delâlet etmektedir.

285 no'lu İbn Abbas hadisi de sahîh olup delil olarak gösterilmeye salihtir. Yukarıdaki hadislerle birbirini kuvvetlendirmekte ve meseleye ağırlık kazandırmaktadır.

---

286 Ahmed: 2/119, 476, 5/6, 6/61

286 no'lu Abdurrahman hadisini Tirmizî sahîhlemiştir. O bakımdan çıkarıma sâlih görülmüştür. Su tulumu veya kırbası yüksekçe bir yere asılı bulunduğu takdirde, ondan su alacak bir bardak veya benzeri bir kab yoksa ayakta durup onun ağız kısmından su içmek caizdir. Bunda kerahet yoktur.

Rasulullah Efendimiz bu hususta da koruyucu hekimliğe geniş yer vermiş ve insan sağlığını korumanın önemine işârette bulunmuştur.

Hz. Kebşe'nin, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mübarek ağzının dokunduğu kısmı kesip kaldırması, sağlam imanından Allah ve rasulüne olan derin sevgi ve saygısından kaynaklanan bir olaydır.

287 no'lu Ümmü Süleym hadisi de Abdurrahman hadisiyle birleşmekte ve birbirini desteklemektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Su tulumu kırba ve benzeri kaplanın ağzından su içmek için zaman ve zemine, ortam ve şartlara göre hareket edilmelidir.
2. Ortada bardak, çanak ve benzeri bir kap bulunduğu takdirde tulum ve kırbadaki sudan kaplara boşaltıp öylece içmek müstehabdır.
3. Bu gibi bir kap bulunmadığı takdirde ağzını tulumun ağzına dayayarak su içmek tenzihen mekruhtur.
4. Tulum ve benzeri bir kabın ağzından su içerken nefesi tulumun içine vermek de mekruhtur.
5. Ağzını tulumun tam ağzına dayamaksızın o vaziyette içmekte de bir sakınca yoktur.
6. Tulum ve benzeri bir kap yüksekçe bir yere asılı bulunuyorsa, su alacak bir kap da mevcut değilse ayakta durup ondan su içmekte bir sakınca görülmemiştir.

YEMEKTEN SONRA AĞZI YIKAMAK VE SU İKRAMINDA GÖZETİLECEK SIRA

Süt ve benzeri yağlı sıvılar içildikten sonra ağzı yıkamayı tavsiye edip müstehab kılan İslâm dini, yemek yedikten sonra ağzını iyice çalkalayıp yıkamasını daha da sünnet kılıp ağız ve diş temizliğine itina gösterilmesini emretmiştir.

Böylece İslâm geniş bir kültür ve medeniyetin temellerini en sağlam ve detaylı biçimde atıp insanlıktan yana rahmet olmuştur. Ne yazık ki, batı kültürünün tesiri altında kalıp kendi öz kültür mirasından habersiz yetiştirilip eğitilen nesiller, buna rağmen hâlâ İslâm'ın koymuş olduğu kültür ve medeniyetin çizgisine ulaşamamış ve insan hayatını baştan sonuna kadar düzenli, dengeli, disiplinli düzeye getirmek isteyen İslâm'i ahkâm ve kuralların, sünnet ve adâbın yüzde birini idrak edememiştir.

Kasıtlı ve maksatlı olarak İslamiyet'i ve İslâm Medeniyet Tarihi'ni çarpıtarak kuşaklara aktaran ateistler, putçular ve materyalistler kendi bindikleri dalı keserek müslüman halkı hak ve hukuktan, ahlâki değerlerden, dinden ve imandan uzaklaştırmak suretiyle tam bir çıkmaza sürüklemişlerdir.

Nesilleri bu çıkmazdan ve korkunç bataklıktan kurtarmanın tek yolu İslâm kültür mirasına sahip çıkıp, onları kitap ve sünnet düzeyinde eğiterek dengeli, düzenli, ahlâklı, faziletli ve olgun kişiler olmalarını sağlamaktır.

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَرِبَ لَبَنًا فَمَضْمَضَ وَقَالَ: إِنَّ لَهُ دَسَمًا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) süt içti ve arkasından ağzını su ile çalkalayıp şöyle buyurdu: "Şüphesiz bunun yağı vardır."[287]

287 Buharî/Vudu': 52, Eşribe: 12. İbn Mâce/Taharet: 68. Ahmed: 1/223, 227, 329, 337 373

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُتِيَ بِلَبَنٍ قَدْ شِيبَ بِمَاءٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ وَعَنْ يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ فَشَرِبَ ثُمَّ أَعْطَى لْأَعْرَابِيَّ وَقَالَ: لْأَيْمَنَ فَالْأَيْمَنَ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e içine su karıştırılmış süt getirildi. Sağında bir bedevi, solunda da Hz. Ebu Bekir Sıddîk (radıyallahu anh) bulunuyordu. Sütten içtikten sonra geri kalanını önce bedeviye verdi ve şöyle buyurdu:

"Önce sağdan sırayla başlanıp (ikram edilir)."[288]

وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُتِيَ بِشَرَابٍ فَشَرِبَ مِنْهُ وَعَنْ يَمِينِهِ غُلَامٌ وَعَنْ يَسَارِهِ لْأَشْيَاخُ فَقَالَ لِلْغُلَامِ: أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ هَؤُلَاءِ ؟ فَقَالَ الْغُلَامُ: وَاللهِ يَارَسُولَ اللهِ لاَ آثِرُتُ بِنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا فَتَلَّهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَدِهِ.

Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e meşrubat getirildi. Ondan içti. O sırada sağında temyiz çağında olan bir çocuk bulunuyordu, solunda da yaşlı kimseler yer almışlardı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o çocuğa: "İzin verir misin önce şu yaşlılara bundan vereyim?" diye sordu. O da: "Vallahi senden olan nasibimde kimseyi kendime tercih etmem" diye cevap verince Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eliyle ona dokunup salladı."[289]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İlim adamlarının cumhuruna göre, her yemekten ve her yağlı sıvıdan sonra ağzı yıkamak, çalkalayıp temizlemek sünnettir. Buna muhalefet eden ol-

288 Ebû Dâvud/Eşribe: 19. Taberânî/Sıfatü'n-nebî: 17

289 Buharî/Mezalim: 12, Hibe: 22, Eşribe: 19. Müslim/Eşribe: 127. Taberânî/Sıfatu'n- nebî; 18. Ahmed: 5/333

mamıştır. Zira yemek sonrası hem elleri, hem de ağzı iyice yıkamak insan sağlığıyla, diğer bir anlatımla koruyucu hekimlikle yakından ilgilidir. Ellerin, ağız nahiyesinin yıkanmadık tutulması, aynı kir ve pasın, aynı murdarlığın elbise ve bedene bulaşması söz konusudur. Aynı zamanda çevresindeki insanları tiksindirip rahatsız edecek bir koku ve görüntü arz eder. Temizlik, nezaket, sevgi ve saygıyı temel kabul eden İslâm elbetteki bir müslümanın bu çizginin dışına çıkmasını hoş karşılamaz.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

288 no'lu İbn Abbas hadisini Buharî ve İmam Ahmed tahrîc etmişlerdir. Sahih olup çıkarıma sâlihtir. Böylece süt ve benzeri yağlı bir sıvıyı ve genellikle gıda maddelerini yedikten sonra ağzı yıkayıp çalkalamanın sünnet olduğu anlaşılıyor. Buna kıyasla çeşitli yağlı meşrubatları içtikten sonra da ağzı yıkayıp çalkalamak müstehab sayılmıştır.

289 no'lu Enes hadisini Buharî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce tahrîc etmişlerdir. Ayrıca Taberânî de bu rivâyeti sıfatün-nebî kısmında naklet-miştir. Hadis sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye elverişlidir.

Hadis, su, süt ve diğer meşrubat içilirken, ilk içen kimsenin arta kalanı önce sağındaki kişilere vermesinin müstehab olduğuna delâlet etmektedir. Gerçi hadiste içine su katılmış süt konu edilmekteyse de Sehl hadisi diğer meşrubatın da aynı müstehablık kapsamına girdiğini göstermektedir.

290 no'lu Sehl hadisini Buharî ve Müslim tahric etmişlerdir. Sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye elverişlidir. Su veya başka bir meşrubattan önce içen zatın arta kalanı önce sağ yanında yer alan kişelere vermesi müstehabdır. İsterse sağ yanındakiler çocuk olsun fark etmez.

Bu bâbda bir de Ebû Katade'den rivâyet edilen bir hadis bulunuyor. Meâlen şöyledir: "Bir topluluğa sâkilik yapan, yani su dağıtan kimse en son o su veya meşrubattan içendir." Önce cemaate dağıtıp verir. En son kendisi içer. Bu da müstehabdır. Hadisi İbn Mâce ve Tirmizî tahric etmişler ve Tirmizî sahihlemiştir.

Ancak sağda ve solda yer alan cemaatten yaşlı olanlara öncelik tanınır. O halde sağ tarafta yer alan birkaç kişinin bir kısmı çocuk, bir kısmı da yaşlı olursa,

önce yaşlılara ikram edilir.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sağ yanındaki çocuktan izin istemesi, hem ona değer vermesini, hem de onu bu davranışıyla da güzel eğitmesini yansıtır. Zira Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) insanları, onların ailevî, sosyal, yaş, psikolojik ve bilgi ile aklî seviyelerine göre değerlendirip kime nasıl hitap edeceğini ve kimi nasıl eğitip yönlendireceğini çok iyi bilirdi. Sağında yer alan çocuktan izin istemesi ve elindeki meşrubattan önce ona vermesi bu hikmete mebni bulunuyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Süt ve benzeri yağlı bir sıvı içildikten sonra ağzı su ile çalkalamak müstehabdır.
2. Yemekten sonra hem elleri, hem de ağzı yıkamak sünnettir.
3. Bir zatın sağında ve solunda yer alıp oturan bir toplulukta o zata sunulan meşrubattan önce kendisinin içmesi ve arta kalanı sağ yanında yer alanlara sıra ile vermesi, ancak sağdaki yaşlılara öncelik tanıması müstehabdır.
4. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sağı hep yumn-u bereket saymıştır.
5. Çocuklara, özellikle de temyiz çağında olanlarla ergen bulunanlara ayn bir ilgi gösterilmesinde yarar vardır.
6. Çocuklara edep ve terbiye verebilmek, onları kitap ve sünnete göre yetiştirmek için büyüklerin hep güzel örnek olmaları, hep yararlı bir davranış içinde bulunmaları gerekir. Zira sözden daha fazla güzel, olgun ve nezih davranışların çocuklar üzerinde olumlu tesiri vardır.
7. Sağ tarafı yümn-u bereket sayan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), sağ yanında yer alan bedeviye ikramı, sağ yanında yer alan Hz. Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh)'dan önceye almış ve böylece çölden gelen mü'min bir bedeviye değer vererek onun kalbini iyice fethetmiştir.
8. İslâm hükümdar ve liderlerinin bu sünneti göz önünde bulundurmaları ve sırası gelince uygulamaları müstehabdır.

İSLAM'DA TIBBIN YERİ VE ÖNEMİ

Cenâb-ı Hakk'ın emir ve yasaklarının, tavsiye ve yönlendirmelerinin bir ucu da beden ve ruh sağlığıyla ilgilidir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sık sık dualarında Cenâb-ı Hak'tan afiyet dilemesinin bir anlamı da budur. Çünkü afiyet ruh ve beden sağlığına delâlet eden bir kavramdır.

Ve yine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in: "O çok büyük-yüce Allah'tan, büyük Arş'ın Rabbimden bana şifâ vermesini diliyorum" diye dua etmesi ve ümmetine de bu dua ile tavsiyede bulunması, dinimizin ruh ve beden sağlığına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca koruyucu hekimlikle ilgili yetmişe yakın hadisin bulunması, yüce dinimizin bu önemli konuyla çok yakından ilgilenmemizi ve halkı hem aydınlatacak, hem de tedavi edecek uzman tabiblerin yetiştirmemizi ilham etmektedir.

"Her hastalığın mutlaka bir devası vardır" kaidesi ise, bizi tıbbî araştırmalara teşvik etmekte ve devamlı suretle hastalıkları yenebilmemiz için bitkiler üzerinde bilimsel araştırma yapmamız istenmektedir.

"Ey Allah'ın kulları tedavi olun" emri ise, kader inanç ve anlayışını en güzel şekilde yansıtmakta; hastalık nasıl bir kader işiyse onu tedavi yollarını ve çarelerini araştırıp tedaviye yönelmemiz de öylece bir kader işidir.

İmkânları bulunduğu halde kendini tedavi ettirmeyip sıkıntı ve ıstıraplar içinde bırakan ve o yüzden ölen kimsenin günahkâr öldüğünü yine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) haber vermiştir.

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ أَنَتَدَاوَى قَالَ:

نَعَمْ فَإِنَّ اللهَ لَمْ يُنْزِلْ دَاءً إِلاَّ أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً عَلِمَهُ مَنْ عَلِمَهُ وَجَهِلَهُ مَنْ جَهِلَهُ.

Üsâme b. Şerik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen diyor ki:

"Bedevilerden biri geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Tedavi olalım mı? Efendimiz ona şu cevabı verdi:

"Evet. Çünkü gerçekten Allah ne kadar bir hastalık indirmişse, mutlaka onun şifasını da indirmiştir. Artık onu bilen bilir, bilmeyen de bilmez."[290]

وَفِي لَفْظٍ قَالَتْ أَلْأَعْرَابُ يَارَسُولَ اللهِ الاَ نَتَدَاوَى ؟ قَالَ: نَعَمْ عِبَادَ اللهِ تَدَاوَوْا فَإِنَّ اللهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلاَّ وَضَعَ لَهُ شِفَاءً أَوْ دَوَاءً إِلاَّ دَاءً وَاحِدًا قَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ وَمَا هُوَ ؟ قَالَ : اَلْهَرَمُ.

Diğer bir lafızla şöyle denilmiştir:

Bedeviler: "Ya Rasulallah! Tedavi olalım mı?" diye sordular. Efendimiz onlara şöyle cevap verdi: "Evet, ey Allah'ın kulları, tedâvî olunuz. Çünkü gerçekten Allah ne kadar bir hastalık koymuşsa, mutlaka onun şifasını da koymuştur. Ancak bir hastalık müstesna." Bunun üzerine sordular: Ya Rasulallah! Tedavisi olmayan hastalık hangisidir? Cevap verdi: "Yaşlılık."[291]

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ بَرِئَ بِإِذْنِ للهِ تَعَالَى.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"Her hastalığın bir devası (şifası) vardır. Hastalığın devâsı (belirlenen ilâç ve uygulanan metod) tam isabetli olursa, hasta kimse Allah (celle celaluhu)'nun izniyle hastalıktan kurtulup şifa bulur."[292]

وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ اللهَ لَمْ يَنْزِلْ دَاءً إِلاَّ أَنْزَلَ لَهُ شَفَاءً عَلِمَهُ مَنْ عَلِمَهُ وَجَهِلَهُ مَنْ جَهِلَهُ.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sal-

290 Ahmed: 2/446, 3/343, 4/169, 5/371, 6/17, 332, 438, 464

291 İbn Mâce/Tıb: 1. Ebû Dâvud/Tıb:1, 11 Tirmizî/Tıb. Ahmed: 3/156, 4/278

292 Mûslim/Selâm: 69, Fezail: 62. Ahmed: 1/377, 443. 453, 4/278, 31, 5/371

lallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"Şüphesiz ki Allah ne kadar bir hastalık indirmişse mutlaka onun şifasını da indirmiştir. Artık onu bilen bilir, bilmeyen de bilmez."[293]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا أَنْزَلَ اللهُ مِنْ دَاءٍ إِلاَّ أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Allah (celle celahu) ne kadar bir hastalık indirmişse, mutlaka onun şifasını da indirmiştir."[294]

وَعَنْ أَبِي خُزَامَةَ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ رُقًى نَسْتَرْقِيهَا وَدَوَاءً نَتَدَاوَى بِهِ وَتُقَاةً نَتَّقِيهَا هَلْ تَرُدُّ مِنْ قَدَرِ اللهِ شَيْئًا قَالَ: هِيَ مِنْ قَدَرِ اللهِ.

Ebû Huzame (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini haber vermiştir:

-Ya Rasulallah! Ne dersiniz, rukye ile efsunlanalım mı, ilâç ile tedavi olalım mı ve korunma çeresiyle korunalım mı? Bunlar Allah'ın kader (takdir)inden bir şeyi geri çevirebilir mi?

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şu cevabı verdi:

"Bütün bunlar da (yani bu çarelere başvurmak da) Allah'ın kaderi (takdiri) ndendir."[295]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ هُمُ الَّذِينَ لاَ يَسْتَرْقُونَ وَلاَيَتَطَيَّرُونَ وَلاَيَكْتَوُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette Peygamber Efendimiz (sal-

293 Müsned-i Ahmed: 1/377, 443, 453. 4/278. 31. 5/371

294 Buhâri/Tıb: 1. Tirmizî/Tıb: 2. Ahmed: 1/377, 443, 4278. İbn Mâce/Tıb: 1

295 Müsned-i Ahmed: 3/421. İbn Mâce/Tıb: 1

lallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız (hesaba çekilmeden) cennete girecektir. Bunlar rukye (efsun) yapmayanlar, (eşyayı) uğursuz saymayanlar ve kendilerine dağlamada bulunmayanlar olup rablerine güvenip dayananlardır."[296]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: إِنِّي أُصْرَعُ وَإِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللهَ لِي قَالَ: إِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ الْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُعَافِيَكِ فَقَالَتْ: أَصْبِرُ وَقَالَتْ: إِنِّي أَتَكَشَّفُ فَادْعُ اللهَ أَنْ لاَ أَتَكَشَّفَ فَدَعَا لَهَا.

Yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir:

"Siyahi bir kadın, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: Ya Rasulallah! Doğrusu ben saraya yakalanıyorum ve ben (yere düşerken) açılıyorum (utanç yerlerim açılıyor). Benim için Allah'a dua et. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona sordu:

"A kadın! İstersen buna sabreder ve sana (mükâfat olarak) cennet nasip ölür. İstersen Allah'a dua edeyim de sana âfiyet versin?"

Kadın şöyle cevap verdi:

Sabredeceğim. Ancak (düşüp) açılıyorum. Allah'a dua edin de açılmayayım. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun için dua etti.[297]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Cenâb-ı Hakk'ın şifa veren olduğuna itikad edildiği takdirde tedaviyle iştigalda bir sakınca yoktur. Böylece tedaviyle iştiğal edenin de, tedavi olunanın da ilacın ve dolayısıyla tabibin sebep kılındıklarına inanmaları yeterli olur.

296 Buharî/Tıb: 17, 42. Müslim/İman: 371, 372, 374. Tirmizi/Kıyamet: 16. Ahmed: 1/40

297 Buharî/Marza: 6. Müslim/Sirr: 54. Ahmed: 1/347

Bunun aksine şifa verenin Allah değil, ilâç (veya tabip) olduğuna itikad edildiği takdirde sakınca ortaya çıkar.[298]

Bu konuda İmam Mâlik şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bir adam yaralanmış bulunuyordu. Yarası kanıyor (ve kanama devam ediyordu).

Adam, Benî Enmar kabilesinden iki adam çağırdı ki bu ikisi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kendilerine "Hanginiz daha çok bilgili tabipsiniz?" diye sorduğunu ve kendilerinin de "tıpta hayır var mıdır ya Rasulallah?" diye sorduklarını iddia ediyorlardı.

Zeyd ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu belirtmiş bulunuyor: "Hastalıkları indiren devasını da indirmiştir."[299]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

291 no'lu Üsâme hadisini Nesâî tahrîc etmiş, Buharî de el-Edebü'l-Müfred'inde bu tahrîce yer vermiştir. İbn Huzeyme ile Hâkim ise hadisi sahîhlemişlerdir. O bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salih görülmüştür.

Hadis, tedavinin lüzumunu belirtmekte ve her derdin mutlaka bir devası, her hastalığın mutlaka bir şifası bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu deva ve şifayı araştırıp bulanlar, bulup bilenler olabileceği gibi, ciddi araştırmayıp bilmeyenler olacaktır.

Bu anlam çevresinde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) her hastalığın bir sebebi bulunduğuna ve her hastalığı tedavi edecek devanın da tabiatta yaratılıp var kılındığına işâret ederken tıp ilmine dikkatleri çekiyor ve bu alanda ciddi araştırmaların yapılmasıyla insanlığın birçok dert ve hastalığına devâ bulunabileceğini belirtiyor.

"Devâ arayınız, tedavi olunuz..." emri bazen vücubu, bazı hallerde de kuvvetli bir sünneti yansıtmaktadır. Devası bulunmayan tek hastalık vardır, o da yaşlılıktır.

---

298 Fetavayı Hindiyye: 5/354. el-Mektebetü'l-İslâmiye

299 Tenvirü'l-Havalik Şerhun Alâ Muvatta'i Malik: 3/121, 122. Beyrut

293 no'lu Câbir hadisini Müslim ve Ahmed tahrîc etmişlerdir. Sahihtir. Yukarıdaki Üsame hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte olup her derdin bir devası bulunduğu açık biçimde ifade edilmekte ve devası bulunan derdin, hastalığın Allah'ın izniyle şifa bulunacağı kaydedilmektedir. Böylece gerçek anlamda şifa verenin Cenâb-ı Hakk olduğuna, insan vücudunu hassas bir konumda tutup hastalıklara maruz kalabilecek vasıfta yaratanın ve her hastalığa karşı tabiatte bir deva yaratıp vücuda getirenin de o olduğuna göre, derdin de devasının da o yüksek kudretten kaynaklandığına inanmamız gerekmektedir. Bu da insan hayatını hep hareket halinde tutmaya, durmadan birtakım araştırmalarda bulunmaya ve ilmî gelişmelerin kapısını devamlı açık tutmaya yönelik yüksek bir hikmeti yasıtmaktadır.

294 no'lu İbn Mes'ud hadisini aynı zamanda Nesaî tahrîc etmiş ve İbn Hibban ile Hâkim sahîhlemişlerdir. Bu da Üsame hadisiyle Câbir hadisini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır.

295 no'lu Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisini Buharî ve İbn Mâce tahrîc etmişlerdir. Hadis sahîh olup delil olarak gösterilmeye elverişlidir. Bu da tıpda genel kaideyi yansıtmakta ve diğer hadislerle birbirlerini kuvvetlendirmektedirler.

296 no'lu Ebû Hüzame (veyahut Hizame) hadisini aynı zamanda Tirmizî iki ayrı tarikla tahrîc etmiş bulunuyor. Biri İbn Ebî Ömer tariki, diğeri Saîd b. Abdirrahman tarikidir.

İbn Uyeyne de bu iki rivâyeti nakletmiştir. Bazısı bu hadisi Ebû Huzame'den onun da babasından rivâyet ettiğini söyler. Bazısı da İbn Ebî Huzame'den ve onun da babasından rivâyet ettiğini belirtir. İbn Uyeyne'den başka bu hadisi Zuhrî, İbn Ebî Huzame'den nakletmiştir ki en sahîh olan rivâyet de budur. Nitekim Tirmizî bu hadisi hasenlemiştir.

Sonuç olarak bütün bu hadislerden çıkarılan ortak nokta şudur:

- Tabibe ve tedaviye başvurmak tevekküle aykırı değildir.
- Her dert ve hastalığın mutlaka bir devası vardır. Cenâb-ı Hak bunu da var kılıp imkân alanına indirmiştir.

- Yaşlılık ve ölümün devası yoktur. Diğer hadislerde "herem" yerine "sam" kelimesi kullanılmıştır ki, birincisi yaşlılığa, ikincisi ölüme delâlet eder.

- Hastalığa yakalanmak nasıl bir kaderse, hastalıktan kurtulmak için tabibe ve tedaviye başvurmak, deva aramak da bir kaderdir.

Hadiste geçen "rukye" tabiri, mana ve kavram olarak ikiye ayrılır: Birincisi Cahiliye devrinde cincilik yapan, yıldızlardan ahkâm çıkaranların yaptıkları efsunlara delâlet eder. Bu tarz rukye İslâm'a göre büyük günahlardan biridir. İtikad eden kimsenin küfre girmesi söz konusudur. İkincisi, âyetlerle tefeül etmek, şifa niyetiyle bazı âyetleri okuyup üflemek, bazı şifa âyetlerini ve hadisleri yazıp yanında taşımak anlamına gelir ki, bunda bir sakınca yoktur. Bilakis mânevî tedâvî olarak birtakım faydaları vardır.

Tetayyur ve teşauma gelince, İslâm bunu hurafeler arasına sokmuş ve günah saymıştır. Bu iki kavramdan maksat, bazı şeyleri, olayları ve belirtileri uğursuz sayıp ona göre hareket etmeyi yeğlemektir. Oysa belirti, olay ve eşyada uğursuzluk yoktur. Uğursukluk kişinin kendi niyetinde, söz ve davranışlarında vardır. Meselâ, evden dışarı çıktığında önünden kara kedinin geçmesini, yola çıktığında yolun bir tarafından diğer tarafına geçmekte olan bir tavşanın bu halini; baykuşun gelip evin saçağına veya duvarına konup ötmesini uğursuz sayanlar oluyor. Bu yüzden seyahatini bırakıp geri dönüyor. İşte bütün bunlar, bu gibi itikad ve duygular yersiz ve anlamsızdır. Dinde hiçbir dayanağı da yoktur. Tamamıyla bâtıl ve hurafedir.

Bir iç hastalıktan veya sıkıntıdan dolayı karın yumuşağını dağlamak da Arap Yarımadası'nda çok yaygındı. Önceleri buna ses çıkarılmamış ve aynen benimsenmişti. Sonra Melek Cebrâîl'in işareti üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu da yasaklamış oldu.

Böylece bu tür dağlamaya cevaz verir anlamdaki hadis ve rivâyetlerin hükmü kaldırılmıştır. Cerrahî müdahalelerde ve benzeri olaylarda ise buna ruhsat verilmiştir.

Sara hastalığına gelince, ilim adamları bu hastalığa yakalanma sebebiyle anormal hallere düşme, çırpınma, köpürme ve yere düşme olayını iki sebebe

bağlamışlardır. Birincisi ki buna Fransızca olarak "histeri, isteri" denir. Daha çok duygu bozuklukları, türlü ruh şaşkınlıklarıyla kendini gösterir. Çırpınmalar, kasılmalarla bir süre devam edip sonra normele dönüş başlar. Bu daha çok beyindeki bir arızadan kaynaklanmış olabilir. İkincisi ise, cin çarpması ile yorumlanır. Sadece duygu bozukluğu, ruh şaşkınlığıyla kalmaz, kişinin saçma sapan söz ve davranışlarda bulunmasına sebep olur. Birincisini bazı ilaçlarla tedavi etmek, hiç değilse nöbetin gelmesini engellemek, geciktirmek mümkündür. İkincisi ise, ancak manevi tedaviyle giderilebilir.

Bu gibi tedavisi zor ve bazen de imkânsız gibi görünen hastalıklara karşı sabretmekte büyük yararlar vardır. En azından kişi bir bunalıma düşmez ve mükâfat olarak kendisine cennet verileceğini düşünerek teselli bulur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Tedavi olmak caizdir. Hastalıktan dolayı tedavi yol ve çarelerini araştırmak sünnettir ve bazı hallerde vâcibtir.

2. Tıbbî araştırmalara yönelmek ve insan sağlığıyla ilgili olan bu ilme lâyık olduğu ilgi ve itinayı göstermek kifaye yollu vâcibtir.

3. Tıp ilmiyle uğraşan ilim adamlarının çok çeşitli hastalıklara karşı deva aramaları, yeni yeni buluşlar ortaya koymaları da vâcibtir.

4. Her hastalığın mutlaka bir devası ve şifası vardır. Araştırıp bulmak ilgililere düşmektedir.

5. Ölüm ve yaşlılığın devası yoktur. Yaş hükmünü icra eder ve bu hususta ki hilkat kanunu şaşmadan hedefine ilerler. Onu durdurmak, hedefinden saptırmak mümkün değildir.

6. Deva ve şifayı ilaçta, tabibte değil Allah (celle celaluhu)'nun rahmetinde aramak gerekir.

7. Şifa ve devanın ilaçta olduğuna inanıp Allah'ın "Şâfî" sıfatını unutmak günahtır. Çünkü hastalığı da, devasını da belli kanunlara, plân ve programa bağlayan Allah'tır. Şifa ve devayı tabiatın bağrına yerleştiren ancak O'dur. Bize düşen onları araştırıp bulmaya çalışmaktır.

8. Hastalık ve devayı bilenler olduğu ve olacağı gibi, bilemeyenler de var ve ileride de var olacaktır. Yani tıp ilmi durmadan gelişme kaydedecek, kimi bu gelişme ve buluş içinde bulunup bilgili olacak veya bilgisini ilerletip artıracak, kimi de bu gelişmeden uzak kalıp birçok hastalık ve devayı bilmeyecek.

9. Hastalanmak nasıl bir kaderse, şifa ve tedavi yollarını araştırıp bulmak da öylece bir kaderdir.

10. Hastalığa şifa aramak hiçbir zaman tevekküle aykırı değildir.

11. Tevekkül, bir iş ve olayda bütün tedbirlere ve çarelere başvurduktan sonra Allah (celle celaluhu)'ya yönelip duyanmak, O'na güvenip yardımını dilemektir.

12. Rukye (efsun), cincilikte ve birtakım uydurma rakam ve karışık yazılarla yapıldığı takdirde haramdır, günahtır.

13. Bir ücret almaksızın salih bir kişinin şifa niyetiyle hastaya okuyup üflemesi, yine şifa niyetiyle bazı âyet ve duaları yazıp ona vermesi de rukyedir, ama mübah olan bir rukye (efsun)dur.

14. Eşyayı uğursuz saymak doğru değildir. Bazı cisim ve canlıları uğursuz sayıp başlanılan işi yarıda bırakmak yanlıştır ve hurafe, bâtıl olduğu için de günahtır.

15. Bir iç hastalıktan ve sıktıdan dolayı karın yumaşağını veya başka bir organı dağlamak mekruhtur.

16. Gelişen tıp da rastgele dağlamanın bir şifa olmadığını belirtmektedir.

17. Sara hastalığı ikiye ayrılır: Biri beyindeki bir arızadan, diğeri kâfir cinlerden kaynaklanır. Birincisini bazı ilâçlarla durdurmak mümkündür. İkincisini ise ancak mânevi tedavi ile gidermek mümkündür.

18. Tedavisi zor ve bazı yerlerde de mümkün olmayan bir hastalığa karşı sabredip Allah (celle celaluhu)'dan ecir ve mükâfat beklemekte birçok faydalar vardır. Uhrevî mükâfatı ise, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın tebşiratıyla cennettir.

HARAM KILINAN ŞEYLERLE TEDAVİ CAİZ MİDİR?

Bazı yiyecek, içecek maddelerinin haram kılınmasının birtakım sebepleri ve hikmetleri vardır. Bu sebeplerin başında insan sağlığını koruma ve ruh âfiyetini devam ettirme hikmeti bulunmaktadır. O halde bir hastalığı tedavide, insan sağlığını ayn bir açıdan tehdit eden veya vücutta birtakım yan tesirler meydana getiren haram şeylerden kaçınmakta fayda vardır. Nitekim Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e tedavide alkollü içki kullanılmakta bir sakınca olup olmadığı konu edildiğinde şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) sizin şifanızı size haram kıldığı şeyde (var) kılmamıştır" buyurarak alkollü içkinin şifa verecek bir madde olmadığını, aksine sağlığı bozan bir şey olduğuna dikkat çekmiştir.[300]

Diğer bir hadiste de: "Alkollü içkide şifa yoktur" buyurulmuştur.[301]

Ancak içilmesi veya yenilmesi haram kılınan bazı necis maddelerde şifa verme özelliği varsa, istisnaî olarak buna cevaz verilebilir. Meselâ deve sidiği... Karın ağrısına, sindirim bozukluklarına, devenin hem sütünün, hem de idrarının olumlu tesirleri olduğu bildirilmiştir. Medine'ye gelen bir grup kimsede karın ağrısı, mide bozukluğu had safhaya varmış bulunuyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunları beytülmala ait develerin beslendiği yere göndererek o develerin hem sütünden, hem de idrarından içmelerini tavsiye etmiştir. Onlar da bu tavsiyeye uyup belirtilen şeyleri içince hastalıktan kurtulmuşlar ve sonra da bu iyiliğe karşı nankörlük edip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in orada görevlendirdiği çobanı feci şekilde öldürüp develeri de yağma edip götürmüşlerdi.

Ancak deve sidiğiyle, diğer bir tabirle deve idrarıyla ilgili hükmün neshedilip edilmediği tartışma konusudur. Yeri gelince gereken bilgiler toplanıp verilecektir.

Diğer yandan mânevî tedavide namazın ve Fâtiha suresinin şifa özelliği

300 Buharî/Eşribe: 15

301 Darimî/Eşribe: 6

taşıdığı sahîh rivâyetlerle sabit olmuştur: "Namazda şifa vardır."[302]

"Fatiha'da her derde karşı şifa vardır."[303] O bakımdan Kur'ân'da bu ve diğer şifa âyetlerini özellikle ruhen hasta olan, stres içinde bulunan, sinir sistemi alt-üst olan, birtakım sıkıntılar içinde bocalayıp kalan kişiler üzerine okuyup üflemekte büyük yarar vardır.

Bütün bu rivâyetleri bir araya getiren müctehidler, fakîhler haramla tedavi konusunda farklı yorum ve görüşler ortaya koymuşlardır.

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّ طَارِقَ بْنَ سُوَيْدٍ الْجُعْفِيَّ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الْخَمْرِ فَنَهَاهُ عَنْهَا فَقَالَ: إِنَّمَا أَصْنَعُهَا لِلدَّوَاءِ قَالَ: إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ.

Vâil b. Hücr'den yapılan rivâyette, adı geçen diyor ki:

Tarık b. Süveyd el-Cuâfî, hamr (alkollü içki) hakkında sormuş, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu hamrdan menetmiştir. Bunun üzerine Tarık şöyle demiştir: "Ben hamr (alkollü içkiyi) ancak devâ olsun diye imal ediyorum." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu sözüne karşılık şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki hamr devâ değil dâ' (hastalık)dır."[304]

وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ اللهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالدَّوَاءَ وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوَوْا وَلَا تَتَدَاوَوْا بِحَرَامٍ.

Ebû Derdâ (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) hem hastalığı, hem de devasını indirmiş ve her hastalık için bir deva var kılmıştır. Artık siz tedavi olmaya bakın ama ha-

302 İbn Mâce/Tıb: 10. Ahmed: 2/399, 403

303 Dârimî/Fezâil-i Kur'an: 12. Ahmed: 6/93

304 İbn Mâce/Tıb: 27. Ebû Dâvud/Tıb: 11. Müslim/Eşribe: 12. Tirmizî/Tıb: 8. Ahmed: 4/311, 317, 5/293, 6/399

ram ile tedavi yolunu seçmeyin."[305]

İbn Mes'ud (radıyallahu anh) da müskir (sarhoş eden içki) hakkında şöyle demiştir: "Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) sizin şifanızı size haram kıldığı şeyde kılmamıştır."[306]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الدَّوَاءِ الْخَبِيثِ يَعْنِي السُّمَّ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) habis devâ ile tedavi olmanızı menetmiştir."[307] Habisten maksat, zehirli maddelerdir.

İmam Zührî ise deve sidiği hakkında şöyle demiştir:

"Müslümanlar gerçekten deve sidiğiyle tedavi olurlar ve bunda bir sakınca görmezlerdi."[308]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Haram bir şey ile tedavinin caiz olup olmadığı hakkında az farklı ictihadlar ortaya çıkmıştır. Kimi, hadislerin zahirî delâletini dikkate alarak buna cevaz vermemiştir. Kimi de hadislerin vürud sebeplerini dikkate alarak kısmî cevaz vermiştir.

Hanefî fukahasından İbn Abidîn bu mesele hakkında Hanefî fukahasının çıkarım ve görüşlerini şöyle nakletmiştir:

en-Nihaye'de Zahîre'den yapılan tespite göre, haram şeyden başka bir ilâç bilinmezse, o takdirde haram ile tedavide şifa tesiri olduğu bilindiği takdirde onu kullanmak caizdir.

el-Hâniye'de ise şöyle denilmiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Şüphesiz Allah sizin şifânızı size haram kıldığı şeyde kılmamıştır" hadisinin mânası, içinde şifâ bulunan haramı kullanmakta bir sakınca yoktur demektir.

---

305 Ebû Dâvud/Tıb: 1, 11

306 Buharî/Eşribe: 15

307 Ebû Dâvud/Tıb: 11. Tirmizî/Tıb: 7. İbn Mâce/Tıb: 11. Ahmed: 2/305, 446, 478

308 Buharî/Tıb: 57. İbn Mâce/Tıb: 30

Nasıl ki, zorunla bir durumda susuzluktan darda kalan kimsenin alkollü içki içmesi helâl kılmıyorsa, bu da öyle. Hidâye sâhibi de bunu et-Tencîs'de ihtiyar etmiş (bu görüşü beğenip seçmiş)tir.[309]

Nitekim Hidâye sahibi şöyle demiştir: "Kişinin burnu kanar da Fâtiha sûresini kan ile yazıp alnının ve burnunun üzerine koyarsa, bu caiz olur. Çünkü böyle yapmakla şifa telep edilmektedir. Bevl (deve sidiği) de öyle, eğer onda şifa bulunduğu biliniyorsa, deva olarak kullanılmasında bir sakınca yortur. O halde şifa umma hususunda hürmet sakıt olmaktadır; susuzluktan ölmek üzere bulunan kimseye alkollü içkinin, açlıktan darda kalanın ölmüş hayvan etinden yemesinin helâl olduğu gibi.[310]

Fetâvâ-ı Kadıhan'da evcil eşeğin sütü ve eti mekruhtur. Bunun gibi haram bir şey ile tedavide bulunmak da mekruhtur denilmiştir.[311]

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, deve sidiği ile at etini tedavide kullanmakta bir sakınca yoktur.

Belh fakîhlerinden bir cemâat tabib hastanın alkollü içkiyle tedavisinin yapılacağını kesin şekilde biliyorsa, o takdirde bununla hastasını tedavi etmesinde bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir.[312]

Hasta kişinin tedavi için kan içmesi, idrar içmesi, ölmüş hayvan etinden yemesi şu şartla caizdir: Müslüman bir tabibin ona "senin şifan ancak bu şeyi içmende veya yemendedir" demelidir. Aynı zamanda bunun yerine geçecek mübah bir şey de bulunmadığı takdirde bu cevaz geçerli kabul edilir.[313]

Sonuç olarak, Hanefî fukahası, hastalığı tedavide ancak haram bir maddeyi, yani ilâcı kullanmanın lüzumu belirir, onun yerini tutacak mübah bir ilâç bulunmaz ve müslüman uzman tabib de bunu kesin şekilde ifade ederse, o bakımdan hayatı, sağlığı koruyup kurtarmak için haram ile tedavide bulunmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir. Sahih olan göreş de budur.

309 İbn Abidin: 1/216
310 İbn Abidîn: 1/216
311 Fetâvâyı Hindiye: 5/355
312 Fetâvâyı Hindiye: 5/355
313 Fetâvâyı Hindiye: 5/355

Şâfiîler'e gelince: Ünlü fakîh İbn Reslân es-Sünen şerhinde şöyle demiştir: "Bizim Şâfiî mezhebimize göre sahîh olan şudur ki, alkollü içki dışında diğer bütün necis şeylerle tedâvide bulunmak caizdir. Çünkü Irniyyîn hadisinde Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tedavi için deve sidiği içilmesini emretmiştir. Ancak mübah bir ilâç bulunur da necis veya haram şeyin yerini tutacak olursa, o takdirde haram veya necisle değil mübah şeyle tedavi olmak gerekir. O halde hastalanıp darda kalan kimsenin haram bir şeyde şifa olduğu biliniyorsa, onunla tedavi olması caizdir.[314]

Bu konuda geniş bilgi için Şerefüddin Yahya Nevevî'nin el-Minhac kitabında "et'ime" babına bakılması tavsiye olunur.

Hanbelî mezhebine göre: Haram bir şeyle veya içinde haram bulunan bir maddeyle tedavi etmek caiz değildir. Meselâ evcil eşek sütü ve yenilmesi haram kılınan bir hayvan etini, aynı zamanda alkollü içkiyi tedavi için kullanmak bu cümledendir. Yani bunlarla tedavide bulunmak caiz değildir.

Hanbelîler bu konuda "Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) sizin şifanızı size haram kıldığı şeylerde (var) kılmamıştır" meâlindeki hadisle çıkarım ve ihticac etmişlerdir (delil göstermişlerdir). Aynı zamanda zorunlu durumları da bir istisna olarak belirlememişlerdir.[315]

Mâlikîler bu konuda biraz daha esnek davranmışlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

305 no'lu Vâil b. Hucr hadisini Tirmizî sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma sâlih görülmüştür. Alkollü içkiyi zaman zaman tedavide kullanmak için imal etmenin caiz olmadığı ve bu gibi maddelerde şifa olmadığı, hastalık ve illet bulunduğu belirtilmektedir. Hadisin zahirî anlatımı bu sonucu vermekteyse de zarurî hallerde haram ile tedavinin caiz olduğu sahîh delillerden anlaşılmaktadır. Meselâ, ölmek tehlikesiyle karşılaşıp şaraptan başka içecek bir şey bulamayan kimsenin ölmeyecek kadar o şaraptan içmesine cevaz verilmiştir ve bu bir ruhsat anlamındadır. O halde zarurî durum ölüm tehlikesidir. Yakalandığı hastalıkta ölüm tehlikesi bulunuyor ve ancak alkollü içkiyle veya böyle bir maddeyle

314 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/229-230

315 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/82, 83-Beyrut: 1403

tedavisi mümkün görülüyorsa, o takdirde kullanılmasına ruhsat verilir.

306 no'lu Ebu Derdâ hadisini Ebû Dâvud tahrîc etmiştir. İsnadında İsmâil b. Ayyaş bulunuyor. Bu zat Şam âlimlerinden biridir. Babasından mîras olarak kalan dört bin altını tamamiyle ilim tahsîli yolunda harcadığı söylenir. On bin hadis ezbere bildiği tespit edilmiştir. Buharî bu zat hakkında şöyle demiştir: "Kendi belde halkından hadis naklederse o sahîh sayılır. Başka belde halkından naklederse ona dikkat etmek gerekir." Nesâî ise onun zayıf olduğunu söylemiştir. Sonuç olarak bu zat hakkında çok farklı tespit ve görüşler bulunuyor.[316]

O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı ve müctehid imamlarının çoğu bu hadisle delil olarak göstermemişlerdir. Mana yönünden sahihtir. Zira bu meâlde sahîh hadisler bulunuyor.

309 no'lu Ebû Hureyre hadisini Müslim, Ahmed, İbn Mâce ve Tirmizî tahric etmişlerdir. Hadisin sahîh olduğu söylenir. Habîs şeyle tedavi menedilmiştir: Sonra da "habis" zehirli maddelerle yorumlanmıştır. Ancak bu yorumun Ebû Derdâ (radıyallahu anh) tarafından yapıldığı ağırlık kazanmıştır. O bakımdan mübah ilaç bulunduğu sürece necis ve haram ilaca gidilmez. Mübah ilaç bulunmadığı ve tedavinin ancak necis ve haram bir şeyle mümkün olduğu müslüman uzman doktor tarafından söylenirse, o takdirde onunla tedavide bir sakınca söz konusu değildir. Böylece hadis mutlak anlamda değil, zorunlu durumlarda birer istisna teşkil eder.

316 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 1/240-24

III. KONU

TIPTA DAĞLAMA METODU

TIPTA DAĞLAMA METODU

Dağlama genellikle iki kısma ayrılır. Birincisi, Orta ve Uzakdoğu'da karın ağrısı ve benzeri rahatsızlıklar sebebiyle karın yumuşağını akkor haline gelen madenî bir çubukla yakma ve vücudun muhtelif yerlerinde ortaya çıkan ur, beze ve benzeri şeyleri yine akkor haline gelen madenî bir cisimle yakıp yok etme ile yapılanıdır.

İkincisi ise, eski cerrâhide cerrahların akkor haline getirilmiş bir demir veya sivri madenî bir cisimle dokuları derinlemesine yakma, durdurulamayan kanamaları durdurma, çok fazla kanayacağından korkulan yerlerde kesip yararken o yeri yine madenî aletle yakıp kan akmasını önleme metodudur.

İslâm'ın mekruh gördüğü dağlama, birincisidir. İkincisi ise, tarih boyunca müslüman hekimler tarafından da uygulanmıştır. Bugün bu tür yakma ve kanı durdurma işi, elektrikli dağlama aletleriyle yapılmaktadır.

O halde hadislerde "keyy" lafzıyla ifade edilen dağlamanın mekruh kılınması genel anlamda değildir. Nitekim hadislerin bir kısmında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bir takım dağlama işine müsaade ettiği, bir kısmını da menettiği görülmektedir. Bunun için ilgili hadisleri çok dikkatle ve vürud sebepleriyle değerlendirmek gerekiyor.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى أُبَيِّ بْنَ كَعْبٍ طَبِيبًا فَقَطَعَ مِنْهُ عِرْقًا ثُمَّ كَوَاهُ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), (rahatsızlık geçiren) Ubey b. Kâ'b'a bir tabib gönderdi. O da onun bir damarını kestikten sonra (kesilen yeri dağladı)."[1]

1 Müslim/Selam: 73. Ahmed: 3/315

وَعَنْ جَابِرٍ أَيْضًا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَوَى سَعْدَ بْنِ مُعَاذٍ فِي أَكْحَلِهِ مَرَّتَيْنِ.

Yine Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette deniliyor ki:

"Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabdan Sa'd b. Muâz (radıyallahu anh)'ın iki defa elindeki veya baş nahiyesindeki bir damardan kan alarak yerini dağladı."[2]

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَوَى أَسْعَدَ بْنِ زُرَارَةَ مِنَ الشَّوْكَةِ.

Enes (radıyallahu anh) den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Es'ad b. Zürare'yi ya yüzünde veyahut vücudunun bazı kesimlerinde ortaya çıkan kırmızılıktan veyahut ona batıp ıstırap veren bir dikenden dolayı dağladı."[3]

"Kırmızılık" ve "diken" diye tercüme ettiğimiz "şevket" bu iki manaya da delalet etmektedir.

وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: مَنِ اكْتَوَى أَوِ اسْتَرْقَى فَقَدْ بَرِئَ مِنَ التَّوَكُّلِ.

Muğire b. Şube (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Kim dağlama yaptırır veya rukye ettirirse gerçekten o, tevekkülden kendini beri kılmış olur."[4]

Rukye, daha önce de belirttiğimiz üzere iki kısma ayrılır: Biri, Cahiliye devrinde uygulanırdı ki, bir takım rakamlarla, karışık yazılarla yazılıp üflenir ve muska halinde taşınması sağlanırdı. Veyahut bir takım garip, bilinmez isimler, acayip kelimeler söylenerek hasta tedaviye çalışılırdı. İslâm bu tür rukyeyi yasaklayıp mekruh kılmıştır. Diğeri ise, Kur'an'daki şifa ayetleri şifa niyetiyle oku-

2 Ebu Davud/Tıb: 7. Ahmed: 4/65, 5/378

3 Tirmizi/Tıb: 11

4 Tirmizi/Tıb: 14. İbn Mace/Tıb: 17-23. Ahmed: 4/249

nur ve hastaya üflenir veya yazılıp hasta kişinin taşıması sağlanırdı. Bu da üfürükçülük kapsamına sokulmadığı ve bir ücret karşılığı yapılmadığı takdirde caiz görülmüştür.

Hadiste tevekkülden beri kılan rukye birincisidir.

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اَلشِّفَاءُ فِي ثَلَاثَةٍ: فِي شَرْطَةِ مِحْجَمٍ أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ اَوْ كَيَّةٍ بِنَارٍ وَاَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيِّ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (aleyhisselam)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Şifa üç şeyde vardır: a) Hacamat aleti vurmak, b) Bal şerbeti (içmek), c) Ateşle dağlamak. Ama ben ümmetimi dağlamaktan menediyorum."[5]

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْكَيِّ فَاكْتَوَيْنَا فَمَا أَفْلَحْنَ وَلاَ نَجَحْنَ.

İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi dağlama yapmaktan menetti. Bizler (bir zamanlar) dağlama yaptık ne kurtulduk, ne de başarı sağlayabildik."[6]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

1 no'lu Cabir hadisini Müslim ve Ahmed tahric etmişlerdir. Damar kesilmesi, hem ağrıyan yeri tenbih, hem de az miktarda kan çıkmasını sağlamaya yönelik tıbbi tedavi yollarından biri idi. Sonra da kesilen kısmı dağlamak suretiyle de hem mikrop kapması, hem de kanın fazla akması önlenirdi. İşte bu tür dağlamakta bir sakınca görülmemiştir.

2 no'lu ikinci Cabir hadisi de bu anlamda olup belirtilen şekilde dağlama-

5 Sahih-i Buhari. İbn Mace/Tıb: 23. Ahmed: 1/246, 4/146

6 Buhari/Tıb: 3. Ebu Davud/Tıb: 7. Tirmizi/Tıb: 10. İbn Mace/Tıb: 23. Ahmed: 4/156, 427, 430, 444

nın cevazına delalet etmektedir.

3 no'lu Enes hadisini Tirmizi tahric edip hasenlemiş ve garib olduğunu belirtmiştir. Bu da elde veya yüzde mevzii olarak kabarıp ortaya çıkan kızıllığı tedaviye yönelik bir dağlamaya delalet etmektedir.

Diğer bir yoruma göre büyükçe bir dikenin batmasıyla meydana gelen iltihaplanma ve acıyı gidermek için dikenin alınmasıyla birlikte o nahiyenin dağlanarak tedavisi yapılmıştır.

4 no'lu Muğire hadisini Ahmed, İbn Mace ve Tirmizi tahric etmişler. Ayrıca Tirmizi sahihlemiş bulunuyor. Hadis daha çok şifayı rukye ve dağlamada arayıp kafasını bununla meşgul edenleri uyarı anlamında irad edilmiştir.

Zira hakiki şifa verenin Allah olduğuna inanmak ve öylece tabibi, ilacı bir sebep ve vasıta saymak gerekir. Aksi halde kişi Allah (celle celaluhu)'ya dosdoğru tevekkülde bulunmamış olur.

Aynı zamanda genel anlamda rukye ve dağlama zaten tevekküle aykırıdır. İslami ölçü ve tavsiyeye uygun olanları ise mübahtır.

5 no'lu İbn Abbas hadisini Buhari, Ahmed ve İbn Mace tahric etmişlerdir. Üç şeyde şifa bulunduğu belirtiliyor: Hacamat aletinde, bal şerbetinde ve dağlamada. Ancak bu tahdidi bir anlam taşımamaktadır. Halk için en kolay şifa arama yollarından üçüdür. Vücuttan yılda bir iki defa kan aldırtmakta sağlık bakımından fayda vardır. Günümüzde gelişen tıbbi araştırmalar da bunu tavsiye etmektedir. Bal şerbetinin şifa kaynağı olduğu kesindir. Hem Kur'an'da da balda şifa bulunduğu çok açık ve net biçimde açıklanmış bulunuyor. Dağlamaya gelince akan kanı durdurmaya yönelik olmayıp rastgele vücudun ağrıyan kısımlarında uygulamak yanlıştır. Hadisler, cerrahide uygulanan dağlamada bir sakınca olmadığını belirtirken genel anlamdaki dağlamadan da sakınmamızı tenbih etmektedir. İbn Abbas hadisinde geçen ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından menedilen dağlama işte bu genel anlamda olanıdır.

Nitekim İmran hadisi, genel şekilde rastgele yapılan dağlamanın hastalık ve ağrılardan kurtarmadığı gibi bunu kullanan kimseyi de başarıya götürmediğini ifade etmektedir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in menettiği dağlama, cerrahi müdalelerdeki dağlama olmayıp rastgele ağrıyan yerleri dağla-

madır. Bu da şifa verici değildir.

İmran hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir.

İbn Reslan bu konuda şöyle demiştir: "Hafif ve basit bir tedavi mümkün olduğu takdirde daha ağır şekline gidilmez. Belli gıda maddeleriyle tedavi etme imkanı varken birtakım ilaçlara başvurulmaz. Basit bir maddeyle tedavi mümkün olduğu takdirde, birçok maddelerin karışımından meydana gelen bir ilaçtan tedavi cihetine gidilmez. İlaç ile tedavi mümkünken hacamata başvurulmaz, hacamatla tedavi mümkünken damar kesmek suretiyle bir tedaviye başvurulmaz."[7]

6 no'lu İmran hadisini beşler rivayet etmiş ve Tirmizi sahihlemiştir. Rastgele hastalık ve ağrılar için dağlamanın doğru olmayacağı, cerrahi müdahalelerde ise ruhsat verildiği anlaşılıyor. İlim adamlarının da yorum ve görüşü bu anlamdadır.

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. Cerrahi müdahalelerde dağlamada bulunmakta dinen bir sakınca yoktur. Nitekim günümüzde kanı durdurmak için dağlama yerine elektrikli bir alet kullanılmaktadır.

2. Rastgele her ağrı ve sızıya karşı dağlamaya başvurmak mekruhtur.

3. Gerek rukye, gerekse dağlamaya başvururken hem daha iyi tıbbi çareleri araştırmak, hem de şifa verenin ancak Allah olduğunu unutmamak gerekir. Aksi halde kişi dosdoğru tevekkül etmemiş olur.

7 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 8/231

HACAMAT

Hacamat, çok eski bir tedavi yöntemidir. Boynuz ve benzeri araçlar kullanılarak vücuttan kan alınır ve böylece hasta rahata kavuşturulmak istenirdi. Kan almada mutlaka fayda vardır. Ancak kimden, ne kadar kan almak gerektiğinin bir uzman tabip tarafından tespit edilmesi söz konusudur.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yılda bir iki defa hacamat yaptırır ve ashabına da zaman zaman tavsiye ederdi.

Hacamatın bazı deri hastalıklarının tedavisinde, yüksek tansiyonlarda faydalı sonuçlar verdiği artık bilinmektedir. Bazı akciğer hastalıklarında da fayda sağladığı söylenmektedir.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَدْوِيَتِكُمْ خَيرٌ فِي شَرْطَةِ مِحْجَمٍ أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ أَوْ لَذْعَةِ نَارٍ تُوَافِقُ الدَّاءَ وَمَا أُحِبُّ اَنْ اَكْتَوِيَ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu duydum diyor:

"Sizin tedavi maksadıyla kullandığınız ilaçlarda hayır varsa, bu (daha çok) hacamat aleti vurmakta, bal şerbetinde ve hastalığa muvafık gelen hafif biçimde ateşle yakmakta (kendini gösterir). Ama ben dağlama yapmayı sevmiyorum."[8]

وَعَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَحْتَجِمُ فِي ٱلْأَخْدَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ وَكَانَ يَحْتَجِمُ لِسَبْعَ عَشْرَةَ وَتِسْعَ عَشْرَةَ وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ.

Katade'nin Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, "Rasulullah

8 Buhari/Tıb: 3, 4, 7,15. Müslim/Selam: 71

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) boynun iki tarafında bulunan iki damarı ve bir de kürek arasında yer alan damar nahiyesini (çizip) hacamat aletiyle kan alırdı ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) daha çok ayın 17, 19 ve 21. günlerinde hacamat yaptırırdı."[9]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنِ احْتَجَمَ لِسَبْعَ عَشْرَةَ وَتِسْعَ عَشْرَةَ وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ كَانَ شَفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim (ayın) 17, 19, 21. günlerinde hacamat yaptırıp kan alırsa, bu her derde, hastalığakarşışifaolur."[10]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ خَيْرَ مَا تَحْتَجِمُونَ فِيهِ يَوْمَ سَبْعَ عَشْرَةَ وَتِسْعَ عَشْرَةَ وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Sizin en hayırlı anlamda hacamat yaptırdığınız zaman ayın 17,19, 21. günleridir."[11]

وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّهُ كَانَ يَنْهَى أَهْلَهُ عَنِ الْحِجَامَةِ يَوْمَ الثُّلاَثَاءِ وَيَزْعُمُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّ يَوْمَ الثُّلاَثَاءِ يَوْمُ الدَّمِ وَفِيهِ سَاعَةٌ لاَ يَرْقَأُ.

Ebu Bekre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, kendi aile halkını salı günleri hacamat yaptırmaktan meneder ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in salı günü kan günüdür, o günde bir saat var ki o saatte (hacamat yapılırsa)

9 Ebu Davud: Tıb: 4, Diyât: 6. Tirmizi/Tıb: 12. Darimî/Mukaddeme: 11. Ahmed: 3/119

10 Ebu Dâvud. Neylü'l-Evtar: 8/233

11 Tirmizi/Tıb: 12. Ahmed: 1/354

kan kesilmez, buyurduğunu iddia ederdi."[12]

وَرُوِيَ عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: اَلْحِجَامَةُ يَوْمَ الثُّلاَثَاءِ لِسَبْعَ عَشْرَةَ مِنَ الشَّهْرِ دَوَاءٌ لِدَاءِ السُّنَّةِ.

Ma'kıl b. Yesar (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Ayın 17. salı günü hacamat yaptırmak senenin tamamı için bir devadır."[13]

وَرَوَى الزُّهْرِيُّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنِ احْتَجَمَ يَوْمَ السَّبْتِ أَوْ يَوْمَ الْاَرْبِعَاءِ فَأَصَابَهُ وَضَحٌ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ.

Zühri'den yapılan rivayete göre, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim cumartesi veya çarşamba günü hacamat yaptırır da kendisine vazah (miskinlik hastalığı olarak bilinen sedef, alacatenlilik) musibeti gelirse ancak kendi nefsini kınasın."[14]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Kan: Tuzlar, yağlar, şekerler, proteinler ve sudan oluşan, mat, kırmızı renk bir sıvı olarak tarif edilir. Biyologların tarifi biraz daha farklıdır. Kana, sıvı doku da diyebiliriz. Bu sıvı doku vücut mekanizmasını çalıştırıp hayatın devamını sağlar.

Vücudunda normalin altında kan bulunan kimsede kansızlık söz konusudur. Normal veya normalin biraz üstünde kan miktan bulunan kimselerin zaman zaman kan vermelerinde birtakım faydalar vardır. Aynı zamanda vücudun yeni kan yapmasına vasat hazırlayıp imkan verir.

12 Ebu Davud/Tıb: 5

13 Neylü'l-Evtar: 8/234: Harb b. İsmail et-Kirmani.

14 İbn Mace/Tıb: 22. Müsned-i Ahmed.

Bunun için dün olduğu gibi bugünde kan vermenin, yani vücuttan kan almanın birtakım faydaları bilinmektedir. Biz bunun detayına inmek istemiyoruz.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

8 no'lu Cabir hadisini Buhari ve Müslim tahric etmişlerdir. Sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Hadis gerektiğinde tedavi olmakta mutlaka hayır bulunduğuna delalet etmekte ve tedavinin kolay olanlarından üç tanesi tavsiye anlamında açıklanmaktadır:

Hacamat aleti kullanıp kan almak veya bugünkü yöntemlerle kan vermek, bal şerbeti içmek, korlaştırılan madeni bir çubukla kan alınan veya çizilen veyahut ağrı hissedilen nahiyeyi dağlamak. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) genel anlamda bir dağlamadan hoşlanmadığını belirterek daha çok cerrahi müdahalelerde kanı durdurmak için bu yönteme başvurmamızı uygun görmektedir.

Tabi kimlerin vücudundaki kan yeterlidir, kimlerin yeterli değildir? Bunun tespitinin yapılması da söz konusudur.

9 no'lu Katade ve dolayısıyla Enes hadisini aynı zamanda İbn Mace zayıf bir senedle tahric etmiş bulunuyor. Tirmizi ise, tespit ettiği senedin hasen olduğunu belirtmiştir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ekseri kan alırken ya boynunun iki tarafındaki damarlardan veyahut iki küreği arasındaki nahiyeden alırdı. Bu ise daha çok baş bölümündeki birtakım ağrı ve sızıların dinmesinde tesirli olurdu.

Sonrada Efendimiz'in kan alırken daha çok kameri ayların ya 17, ya 19 veyahut 21. günlerini seçerdi. Tabi bunun tam sebebini bilemiyoruz. İlk akla gelen, dünyanın kendi ekseni ve bir de güneşin çevresinde dönerken uydusu olan Ay da Güneş etrafında dünya ile birlikte dönmektedir. Bu düzenli dönüş sisteminde ayın 17, 19 ve 21. günlerinde insan vücudu ve kan dolaşımı üzerinde kısmi olumsuz tesirler meydana gelebilir ve kân almakla bu olumsuz tesirler giderilmiş olabilir.

Nitekim Ebu Davud'un Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette belirtilen günlerde kan almanın birtakım şifalı tesirlerinden söz edilmektedir.

10 no'lu Ebu Hureyre hadisi hakkında Ebu Davud ile el-Münziri bir görüş ve tespit beyan etmemişlerdir. İsnadında Said b. Abdirrahman b. Avf bulunuyor ki, bu zat Süheyl b. Ebi Salih'den rivayet etmiştir. Said'i hadis alimlerinin çoğu sika olarak belirlemişlerdir. Onun leyyin de olduğunu söyleyenler olmuştur. Ancak hadisin sahih anlamda birtakım şahitleri bulunuyor. O bakımdan çıkarıma salih görülebilir.

11 no'lu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Ahmed tahric etmiştir. İbn Hacer bunun ricalinin sahih olduğunu söylemiştir. Bununla beraber malul olduğu söz konusudur. Bu hadisle **9**, **10** no'lu hadisler aynı mana ve hükmü yansıtmakta ve birbirlerini kuvvetlendirmektedir.

12 no'lu Ebu Bekre hadisinin isnadında Ebu Bemre Bekkar b. Abdulaziz bulunuyor ki bu zat zayıftır. İbn Adiy ise, onun rivayetinde bir beis olmadığını umduğunu söylemiştir. Hadisi yazılabilen zayıflar arasında yer aldığı kesindir.[15]

O bakımdan hadisle çıkarım yapılmamıştır.

13 no'lu Ma'kıl b. Yesar hadisinin isnadı zayıftır. Hadisi Harb b. İsmail el-Kirmani rivayet etmiştir ki isnadı farklıdır. O bakımdan hadisin çıkarıma elverişli olmadığı üzerinde durulmuştur.

Bu bâbda birkaç hadis daha bulunuyor. İbn Mace'nin rivayetinde mealen şöyle denilmektedir: "Allah'ın bereketi üzere perşembe günü toplanın. Pazartesi ve salı günü hacamat yaptırın. Çarşamba, cuma, cumartesi ve pazar günlerinde hacamat yapmaktan sakının." Bu hadis iki tarikten rivayet edilmiştir ki her ikisi de zayıftır. Darekutni de bu anlamda bir rivayette bulunmuştur ki o da zayıftır.

14 no'lu Zühri hadisini Ahmed tahric etmiş ve bununla ihticacda bulunmuştur. Ebu Davud ise, bundaki isnadın pek sahih olmadığına dikkat çekmiştir.

15 Neylü'l-Evtar: 8/234

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. Hacamat aletiyle kan almakta hayır vardır. Ancak bu alet günün tıbbi ve teknik imkanlarına göre düzenlenir.

2. Hacamat daha çok lüzumlu hallerde yapılmalıdır.

3. Rastgele dağlama yapmak doğru değildir. Her ağrı ve sızı için buna başvurmayı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hoş karşılamamıştır. "Ama ben dağlamayı sevmiyorum" buyurması buna yönelik bir anlam ve hüküm taşımaktadır.

4. Bal ve bal şerbetinde birçok şifa özellikleri vardır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) daha çok bu şifa kaynağı maddenin şerbetini tavsiye etmiştir.

5. Hastalık ve ağrıya uygun gelen kor haline getirilmiş madeni çubukla dağlamada birtakım yararlar vardır. Ancak bunu her ağrı ve sızıda kullanmak pek yararlı değildir.

6. Baş ağrısında, migren ve benzeri rahatsızlıklarda boynun iki tarafındaki damardan kan almakta yarar vardır.

7. Omuz, sırt ve bu nahiyedeki ağrılar için iki kürek arasından kan almak da tavsiye edilmiştir.

8. Ancak bu gibi hallerde vücudundaki kan nisbetinin düşük seviyede olup olmadığını tespit etmek gerekir.

9. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bu tür tedavi biçimiyle meşgul olan tabipler kendi yöntemlerine göre bir tespit yaptıktan sonra hacamata karar verirlerdi.

10. Kameri ayların 17, 19, 21. günlerini kan almak için seçmek tavsiye edilmiştir. Bu günlerde hava şartlarının, ay ve dünya hareketlerinin insan vücudu üzerindeki olumlu, olumsuz tesirleri söz konusu olabilir.

11. Belirtilen üç günden birinde bir rahatsızlık veya ağrıdan dolayı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in daha çok belirlediği organ ve nahiyelerden kan almakta şifa vardır.

12. Salı günleri kan almaktan kaçınmakta fayda vardır. Ancak ayın 17 ve 19 veyahut 21. günü salıya tesadüf ederse, bunda sakınca görülmemiştir.

13. Cumartesi günleri de hacamat yapmamız tavsiye edilmemiştir.

14. Yılda bir iki defa kan bağışında bulunmakta birtakım faydalar vardır.

15. Ancak insan kanının parayla satılmasına hiçbir müctehid cevaz vermemiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de akıtılmış kanın -ister insan kanı, isterse hayvan kanı olsun- haram olduğunu belirtmiş ve bu gibi haram maddelerin alım-satımını da genel anlamda yasaklamıştır.

RUKA, TEMAİM, TİVALE YAPMAK VE YAPTIRMAK

Ruka: İki değişik anlam taşıyan bir kavramdır. Cahiliye devrinde puta veya benzeri bir cisme veyahut bir ruhaniye sığınma ve bunun için birtakım rakamlar ve karışık yazılar yazıp kişinin boynuna asma ve bu maksatla üfleme gibi manalara delalet ederdi. İslam'da ise Kur'an'dan şifa niyetiyle bir ayet okuyup üfleme veya şifa ayetlerini yazıp taşınmasını sağlama anlamında kullanılmıştır.

Cahiliyye devrindeki ruka tahrimen mekruhtur. İslam'daki uygulama şekli ve manası ise, bir para karşılığı yapılmadığı, bu gibi efsunlar bir geçim vasıtası kılınmadığı, sırf Allah rızası için Allah (celle celaluhu)'dan şifa dileyip bekleme niyetiyle yazılıp üflendiği takdirde caizdir. Aksi halde mekruhtur.

Temaim: İstavroz, nazar boncuğu, bazı hayvanların kemik ve organı gibi bir şeyi hastalık ve sıkıntıları gidermek, göz değmesinden sakındırmak ve manevi bir destek sağlamak için gençlerin ve daha çok çocukların ve kadınların boyunlarına asmaları, göğüsleri üstüne takmaları demektir. İslam her türlü hurafe ve batıl inancı reddetmiştir. Bu gibi inanç ve duyguları günah sayıp reddetmiştir. Zira bu tür inanç ve davranışlarda gizli şirk bulunuyor.

Tivale: Büyü yapmak, büyü maksadıyla karışık ve bir şeyler yazmak ve yine bu maksatla insan saçını, bazı hayvanların organlarını kullanmak suretiyle bir şeyler yapıp üfledikten sonra bir yere gömmek gibi manalara delalet eder. Bu da daha çok Cahiliye devrinde yapılan batıl inanca dayalı hurafelerden biri idi. İslam dini bunu da haram kılıp yasakladı ve büyük günahlar arasına sokmak suretiyle müslümanlar arasına girmesini önledi.

İslam tevhid inancı çerçevesinde ve şeriatın kıstasları doğrultusunda, aklın desteği altında meseleleri çözen ve neticeye bağlayan bir dindir. Bu ölçü ve kıstasa ters düşen her şeyi reddedip yasaklamış, haram ve günah saymıştır.

عَنِ أَبْنِ مَسْعُودٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الرُّقَى وَالتَّمَائِمَ وَالتِّوَلَةَ شِرْكٌ.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir:

"Şüphesiz ki ruka, temaim ve tivale şirktir (Allah'a gizlice ortak koşmaktır)"[16]

وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَنْ تَعَلَّقَ تَمِيمَةً فَلاَ أَتَمَّ اللهُ لَهُ وَمَنْ تَعَلَّقَ وَدَعَةً فَلاَ وَدَعَ اللهُ لَهُ.

Ukbe b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir:

"Kim temime takıp (boynuna, göğsüne) asarsa Allah onun (arzu ve isteğini) tamamlamasın, Kim de vedaa asıp takarsa Allah onu (maksat ve amacına ulaşmaya) bırakmasın."[17]

Az yukarıda Temaim'den söz etmiştik. Temaim, "temime"nin çoğuludur. **Vedaa:** Yılanbaşı dedikleri, denizden çıkarılan ufacık beyazımsı boncuktur. Buna katır boncuğu da denir. Daha çok göz değmesinden koruyup sakındırmak niyet ve inancıyla çocukların omuzlarına takarlar.

İslam, batıl inançlar kapsamına giren bu gibi inanç ve davranışları hurafe sayıp haram kılmış, yasaklayıp büyük günahlardan saymıştır. Zira böyle inanıp yapmakta gizli şirk söz konusudur. Aynı zamanda halkı birtakım boş, anlamsız, din ve akıl dışı hurafelerden korumaya yönelik bir tedbir anlamında bunu engellemiştir.

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَا أُبَالِي مَا رَكِبْتُ أَوْ مَا أَتَيْتُ إِذَا أَنَا شَرِبْتُ تِرْيَاقًا أَوْ تَعَلَّقْتُ تَمِيمَةً أَوْ قُلْتُ الشِّعْرَ مِنْ قِبَلِ نَفْسِي.

16 Ebu Davud/Tıb: 17. İbn Mace/Tıb: 39. Ahmed: 1/381

17 Müsned-i Ahmed: 4/154, 156

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayetlere göre, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir:

"Tiryak içtikten veya temime taktıktan veyahut kendi kendime şiir söyledikten sonra artık bir binite binmeme veya (bir semte) gelmeme aldırış etmem (endişe duymam)."[18]

Tiryak: Ağulanmaya ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun, panzehir anlamına gelir.

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ رَخَّصَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الرُّقْيَةِ مِنَ الْعَيْنِ وَالْحُمَّةِ وَالنَّمْلَةِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), göz değmesine, zehirli bir hayvanın sokma ve ısırmasına, bir de (vücudun iki yanında zuhur eden) çıbana karşı rukye yapılmasına ruhsat verdi."[19]

Belirtilen bu üç olay karşısında korunabilmek ve karşılaşıldığında zararı asgariye düşürmek için Allah (celle celaluhu)'ya sığınıp O'nun rahmet ve şifasını dilemek en güzel çarelerden biridir. Şüphesiz Allah (celle celaluhu)'ya dosdoğru iman eden bir kişiye bu maksatla şifa ayeti okuyup üflemek veya yazıp yanında taşımasını sağlamak ağrı ve ıstırapları hafifletir, bu gibi tehlikelere karşı o kimseyi korur.

وَعَنِ الشِّفَاءِ بِنْتِ عَبْدِ اللهِ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا عِنْدَ حَفْصَةَ فَقَالَ لِي: أَلاَ تُعَلِّمِينَ هَذِهِ رُقْيَةَ النَّمْلَةِ كَمَا عَلَّمْتِيهَا الْكِتَابَةَ.

Şifa bint Abdillah (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Hz. Hafsa (radıyallahu anha)'nın yanında bulunduğum bir sırada Rasulullah

18 Ebu Davud/Tıb: 10. Ahmed: 2/223

19 Tirmizi/Tıb: 15. Buhari/Tıb: 37. Müslim/Selam: 52, 56, 59, 60. İbn Mace/Tıb: 34, 35

(sallallahu aleyhi ve sellem) içeri girdi ve buyurdu ki:

"(Bedenin iki yanında çıkan) çıbana karşı, yazı yazmayı öğrendiğin gibi rukye'yi da öğrenmez misin?"[20]

وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنَّا نَرْقِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَقُلْنَا: يَارَسُولَ اللهِ كَيْفَ تَرَى فِي ذَلِكَ فَقَالَ: اَعْرِضُوا عَلَيَّ رُقَاكُمْ لاَ بَأْسَ بِالرُّقَى مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ شِرْكٌ.

Avf b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

Bizler Cahiliye devrinde rukye yapardık. Bunun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "Ya Rasulallah! Bunu nasıl görüyorsunuz?" diye sorduk.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Rukyelerinizi bana arzedin. İçinde şirk (Allah'a ortak) olmadığı takdirde rukye yapmanızda bir sakınca yoktur."[21]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الرُّقَى فَجَاءَ آلُ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ فَقَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّهَا كَانَتْ عِنْدَنَا رُقْيَةٌ نَرْقِي بِهَا مِنَ الْعَقْرَبِ وَإِنَّكَ نَهَيْتَ عَنِ الرُّقَى قَالَ: فَعَرَضُوهَا عَلَيْهِ فَقَالَ: مَا أَرَى بَأْسًا فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَنْفَعَ اَخَاهُ فَلْيَفْعَلْ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) rukye yapmayı menetti. Bunun üzerine Amr b. Hazm ailesi geldiler ve şöyle dediler:

"Ya Rasulallah! Doğrusu bizim yanımızda rukye (yapma, yaptırma) bilgisi bulunuyor ki biz bununla akrebe karşı rukye yaparız ve siz ise rukyeyi menetmiş bulunuyorsunuz." Sonra nasıl rukye yaptıklarını Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arz ettiler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de:

20 Ebu Davud/Tıb: 18. Ahmed: 4/372

21 Müslim/Selam: 64. Ebu Davud: 18

"Artık ben bir sakınca görmüyorum. Sizden kim din kardeşine faydalı olabiliyorsa, öyle yapsın" (diye buyurdu).[22]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا مَرِضَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِهِ نَفَثَ عَلَيْهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ فَلَمَّا مَرِضَ مَرَضَهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ جَعَلْتُ أَنْفُثُ عَلَيْهِ وَأَمْسَحُهُ بِيَدِ نَفْسِهِ لِأَنَّهَا أَعْظَمُ بَرَكَةً مِنْ يَدِي.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kendi ehlinden (ailesinden) biri hastalanınca bunun üzerine Muavvizat okuyup üflerdi. Kendisi için de vefat ettiği hastalığa yakalanınca ben de (aynı şeyleri) okuyup O'nun eline üfler ve O'nun o eliyle mesihte bulunurdum (yani O'nun o elini O'nun vücuduna sürerdim). Çünkü O'nun eli benim elimden daha büyük bir berekete sahipti."[23]

Rukye ile ilgili dokuz hadisi bir araya getirip incelediğimizde, şu neticeyi ortaya çıkarma imkanını buluyoruz: Rukye (efsun, üfleme) genellikle iki kısma ayrılmaktadır: Biri Cahiliye devrinde uygulananı, diğeri İslam'da uygun görülüp benimsenenidir. Cahiliye devrinde yapılan rukye (efsun) daha çok birtakım rakamları karışık şekilde yazmaktan, anlaşılmaz yazılar sıralamaktan ve bir de bazı hayvanların organ, kemik ve benzeri şeylerinin üzerine bir şeyler yazıp hastanın boynuna asmaktan ve Allah (celle celaluhu)'ya şirk anlamı taşıyan birtakım kelime ve cümleler okunup üflemesinden ibaretti. Bunların hepsi de İslami esas ve prensiplere aykırı idi. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu tür rukye (efsun) yapmayı, yaptırmayı yasaklayıp büyük günah saydı.

İslam'ın uygun görüp benimsediği rukye (efsun) ise, Kur'an'dan başta Muavvizeteyn (Kul euzü bi-rabbi'l-felak ile Kul euzü bi-rabbi'n-nas) olmak üzere şifa ayetleri okunup üflemekten veya yazılıp taşımaktan ve Allah (celle celaluhu)'nun isimlerinden bir kısmıyla kötülüklerden, zehirli haşerattan ve benzeri

22 Müslim/Selam: 62, 63. İbn Mace/Tıb: 34

23 Buhari/Meğazi: 83. Müslim/Selam: 51

zararlı şeylerden korunmak dileğiyle Allah (celle celaluhu)'ya sığınmaktan ibarettir. Bunda bir sakınca görülmemiştir.

İşte hadislerin bir kısmında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) rukyeyi menettiği belirtilirken, bir kısmında ise bir sakınca olmadığı bildirilmiştir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

16 no'lu İbn Mes'ud hadisini aynı zamanda Hakim tahric edip sahihlemiştir. İbn Hibban da bunun sıhhatine kabul etmiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Hadis, Cahiliye devrinde yaygın olup birçok yanı ve yönüyle şirk ve hurafe olan üç şeyin Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşma anlamında olduğunu belirtmektedir: Rukye, temaim, tivale ki bu konunun başında kısaca tarif etmiş bulunuyoruz.

Bu üçü de bir takım batıl ve hurafeden ibaret olup Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşmakla iç içe olan efsunlardır.

İlim adamlarından bir kısmına göre, Tevliye, bir tür büyü ve sihirdir. İslam bu ikisini de yasaklayıp haram kılmıştır.

Ünlü edib ve dilci Esmaî ise, bunun kadını kocasına sevdirmek için yapılan bir tür efsun olduğunu belirtmiştir.[24]

17 no'lu Ukbe hadisi hakkında Mecmau'z -Zevaid'de şöyle denilmiştir: "Bunu Ahmed, Ebu Ya'la ve Taberani tahric etmişlerdir. Ricalinin hepsi sika (güvenilir)dir."

Hadis iki batıl üzerinde durup müminleri uyarmaktadır: Temime ve vedaa. Yukarıda da kısaca temas ettiğimiz üzere, temime, istavroz, nazar boncuğu, bazı hayvanların kemik ve organı üzerine bir şeyler çizip, bazı rakamlar koyup gençlerin ve daha çok çocukların omuzuna veya boyunlarına asılan şeylerdir. Vedaa ise yılanbaşı denilen denizden çıkarılan ufak beyazımsı boncuğa benzer sedef, kabuk ve benzeri şeylerdir. Göz değmesin diye çocukların, gençlerin omuzuna, göğsüne asılırdı.

İslam bu iki batıl ve hurafeyi yasaklayıp haram kılmıştır.

24 Neylü'l-evtar: 8/237

18 no'lu Abdullah b. Amr hadisinin isnadında Abdurrahman b. Rafi' bulunuyor ki bu "Afrika kadısı" diye anılır. Buhari, onun hadisinde münkerler vardır. Ebu Hatim'in de aynı görüşte olduğunu oğlu belirtmiştir.[25]

19 no'lu Enes hadisini Müslim, Tirmizi, İbn Mace ve Ahmed tahric etmişlerdir. Hadisin sahih olup olmadığı hakkında bir tespit yapılmamıştır. Üç şeye karşı rukye yapılmasına ruhsat verildiği anlaşılıyor. Tabii bu, İslami ölçülere uygun olan rukyedir. Şifa ve teavvuz niyetiyle okunan Fatiha ve diğer ayetlerin, inanan kişilerin ruhu üzerinde çok olumlu tesirleri bulunduğunda ve onları birtakım zararlı şeylerden koruduğunda şüphe yoktur.

20 no'lu Şifa hadisi hakkında Ebu Dâvud ile el-Münziri bir görüş beyan etmemişlerdir. Bu da onun sahih olduğuna işarettir. Nitekim yapılan incelemede senedindeki ricalin hepsinin sahih olduğu tespit edilmiştir.

Hadis, daha çok vücudun yan tarafında zuhur eden çıbana karşı rukye yapılmasına yani şifa ayetlerinin okunmasına veya yazılmasına ruhsat anlamını taşıyor.

Aynı zamanda kadının okuma yazma öğrenmesi de teşvik ediliyor.

21 no'lu Avf hadisini Müslim ve Ebu Dâvud tahric etmişlerdir. Allah'a şirk olmadığı, yani böyle bir anlam ve hüküm taşımadığı takdirde rukyeye cevaz verildiğine delalet etmektedir. Ayetlerle yapılan rukyede şirk yok, Allah (celle celaluhu)'nun kudretine, şifa ve rahmet sıfatına iltica vardır.

22 no'lu Cabir hadisini Müslim tahric etmiştir. Akrep ve benzeri zehirli haşerata karşı korunma yöntemi olarak yapılan ve Allah (celle celaluhu)'nun isimleriyle manevi bir engel oluşturan rukyeye cevaz veya ruhsat verildiği anlaşılıyor.

23 no'lu Hz. Aişe hadisi, bu bâbda en sağlam bigiyi ve rukye ile ilgili en ölçülü uygulama ve yöntemi açıkhyor. Tıbbi çarelere başvurmakla beraber manevi tedaviyi ihmal etmemenin faydası üzerinde duruluyor. Zira gerçek anlamda şifa veren Allah'tır. Tabib, ilaç birer vasıtadan öteye geçmemektedir. Muavizeteyn sureleri manevi tedaviyle ilgili olarak inmiştir. Özellikle cin gibi ruhanilerden, iblisten ve ruhi hastalık ve sıkıntılardan kurtulmak için en tesirli ayetler

25 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/560. 4860 no'lu Abdurrahman. Neylü'l-Evtar: 8/238

olarak bulunuyorlar.

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. Cahiliye devrinde yapılan efsunlar her yanı ve yönüyle Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşmayı içerdiğinden ve birçok batıl ve hurafelerle iç içe bulunduğundan İslam o tür efsunları yasaklayıp haram kılmıştır.

2. Birtakım zararlı şeylerden korunmak için istavroz takınmak, nazar boncuğu ve benzeri şeyleri omuzlara asmak, kapı ve pencerelerin üstüne tespit etmek haramdır.

3. Karı-koca arasını açmak veya onları birbirine ısındırmak için büyücüye gidip üzerinde birtakım rakamlar, karışık ve anlamsız yazılar bulunan muskayı getirip o evin eşiğine veya yatak, yastık altına yerleştirmek de günah ve şirktir.

4. Denizden çıkarılan kabuklar, hayvan kemikleri ve bazı organları üzerine karışık ve anlamsız bir şeyler yazıp böylece büyü yaptığını iddia eden kimse buna inanıyorsa küfre girer, inanmıyor da sırf onu geçim vasıtası olarak yapıyorsa büyük günah işlemiş olur.

5. Göz değmesi haktır. Çocuğu ve göz değen kişiyi onun tesirinden korumak için Muavizeteyn surelerini ve sonra da Fatiha suresini okuyup üflemekte fayda vardır. Bunda bir sakınca yoktur. Hatta bu ve benzeri sure ve şifa ayetlerini yazıp taşımakta da bir sakınca

6. Bazı ağulanmalara karşı tiryak, yani panzehir içmeye de cevaz verilmiş bulunuyor.

7. Hastalık halinde tıbbi tedaviyi ihmal etmemekle birlikte ayetlerle ve Allah'ın isimleriyle rukyede bulunup manevi şifa dilemek meşrudur.

GÖZ DEĞMESİ VE KORUNMA YOLLARI

Bir güzellik, bir endam, bir başarı; üstün zekâ ve elde edilen üstün zafer karşısında aşırı ilgi duymak, çok beğenmek, hayret ve hayranlık hissetmekle ruhun gözde oluşan akımı, karşısındaki kişi üzerinde birtakım olumsuz tesir bırakabilir. Arapça'da buna "isabet-i ayn" Türkçede "göz değme" denilir.

İnsan ruhunun birçok ibreleri bulunuyor. Bunların çoğu faal durumda değildir. Birkaç tanesi faal durumda olur. Bu da kiminin dilinde, kiminin elinde, kiminin gözünde tezahür eder.

O bakımdan ruhun gözde tezahür eden ibresi, bazı olaylar karşısında hemen faal duruma geçer. Mesela çocuğun yaşının çok üstünde bir zeka belirtisi ortaya koyması veya fiziksel yapısının çok güzel ve yakışıklı bulunması dikkatleri çeker. Ruhi ibresi gözünde bir akım halinde bulunan şahıs bu çocuğa rastlar da hayretle bakarsa çocuğun ruhsal yapısı üzerinde birtakım olumsuz tesir meydana getirir. Böylece göz değme olayı gerçekleşmiş olur.

İslam'dan önce de göz değme olayı biliniyor ve birtakım çareler ortaya konuluyordu. İslam gelince, bu olayın hak olduğunu açıkladı ve gerçek anlamda ondan korunmanın yollarını göstermiş oldu.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْمُرُنِي أَنْ أَسْتَرْقِيَ مِنَ الْعَيْنِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize, göz değmesine karşı rukye yaptırmamızı emrederdi."[26]

Rukyeden maksat, Muavvizeteyn ile bazı şifa ayetlerini okuyup üflemek veya bunları yazıp göz değmesine uğrayan çocuğun veya kişinin yanında taşı-

26 Buhari/Tıb: 35. Müslim/Selam: 54, 58. Tirmizi/Tıb: 17. İbn Mace/Tıb: 33. Taberani/ Ayn: 3, 4. Ahmed: 6/63, 72

masını sağlamaktır. Ancak ayetleri bu maksatla okuyup üflemek daha tesirlidir. Yeter ki okuyan kimse salih bir kişi olsun.

وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ أَنَّهَا قَالَتْ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ بَنِي جَعْفَرٍ تُصِيبُهُمُ الْعَيْنُ أَفَنَسْتَرْقِي لَهُمْ ؟ قَالَ: نَعَمْ فَلَوْ كَانَ شَيْءٌ سَبَقَ الْقَدَرَ لَسَبَقَتْهُ الْعَيْنُ.

Esma bint Umeys (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle demiştir:

"Ya Rasulallah! Doğrusu Cafer'in çocuklarına göz değmektedir. Onlar için rukye yaptıralım mı?" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'de ona:

"Evet, yaptırınız. Eğer bir şey kaderin önüne geçebilseydi, herhalde göz değmesi geçerdi" diye cevap vermiştir.[27]

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اَلْعَيْنُ حَقٌّ وَلَوْ كَانَ شَيْءٌ سَابِقٌ الْقَدَرَ لَسَبَقَتْهُ الْعَيْنُ وَإِذَا اسْتُغْسِلْتُمْ فَاغْسِلُوا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu bildirilmiştir:

"Göz değmesi haktır. Eğer bir şey kaderin önüne geçebilseydi herhalde göz değmesi geçerdi. Bu durumda yıkanmanız talep edildiğinde yıkanınız."[28]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ يُؤْمَرُ الْعَائِنُ فَيَتَوَضَّأُ ثُمَّ يُغْسَلُ مِنْهُ الْمَعِينَ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Gözü değen kimse emredilirdi: Abdest alırdı. Sonra da kendisine göz değen kimse yıkanırdı."[29]

---

27 Müslim/Selam: 42. Tirmizr/Tıb: 17, 19. Ahmed: 6/438

28 Müslim/Selam: 42. Tirmizi/Tıb: 17, 19. Ahmed: 6/438

29 Ebu Davud/Tıb: 15

Sehl b. Huneyf (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette şöyle denilmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye doğru yola çıktı. Beraberinde Sehl de bulunuyordu. Ta ki, Cuhfe'ye yakın Şa'bü'l-Hirar'a geldiler. Sehl b. Huneyf yıkandı. Bu zat beyaz güzel tenli ve ciltli idi. Benî Adiy b. Ka'b kabilesinden Amir b. Rebi'a o yıkanırken dikkatle baktı ve şöyle dedi:

"Ne bugünkü gibi, ne de açılıp gizlenen bu cilt gibisini görmedim!" Bunun üzerine Sehl fenalaşıp düştü. Onu alıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e getirdiler. "Ya Rasulallah! Sehl ile ilgili bir şey yapmak ister misin? Allah'a andolsun ki başını yerden kaldıramıyor" denildi.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu: "Onun hakkında bir kimseyi itham edip suçluyor musunuz?" Onlar da: "Amir b. Rebi'a ona nazar kıldı (hayretle baktı)" diye cevap verdiler.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Amir b. Rebi'a'yı çağırdı ve ona öfkelenerek şöyle buyurdu: "Sizden biriniz neden kardeşini öldürüyor? Hayretini çekip artıran şeyi gördüğün zaman bereket dileseydin ya!"

Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Bunun için guslet" diye buyurdu. O da yüzünü, dirseklere kadar ellerini iki dizini, ayaklarının etrafını ve entarisinin içindekini bir kapta yıkadı ve o su onun üzerine döküldü ki bir adam o suyu onun başına sırtına döküyordu.

Sonra da kaptaki su olduğu gibi onun arka tarafına boşaltıldı. İşte Sehl de böyle yapılınca o insanlarla beraber rahata kavuşup ferahladı ve onda artık bir sıkıntı kalmadı."[30]

Göz Değmesi ve Rukyeyle İlgili Daha Birçok Rivayetler Bulunuyor

Rivayetlerin ve yorumların çokluğu, konunun önemini yansıtır. O bakımdan ilim adamları bu konuyu birtakım bilinen tabii kanunlarla değil, ruh, cin ve güneş sistemini değişik tesirlerle izaha çalışmışlardır. Zira öyle olaylar var ki, pozitif ilimlerle açıklanması mümkün değildir. Bütünüyle fizikötesiyle ilgili-olduğundan o gibi olayları yine fizikötesi tesirlerle izah mümkündür.

30 Taberani/Ayn: 2. Ahmed: 3/486

Cin, şeytan, melek ve insan ruhu üzerindeki bilimsel çalışmalar çok yetersiz bulunuyor. Bu konularda en doyurucu ve detaylı bilgileri dini kaynaklarda buluyoruz. Özellikle Kur'an ve sahih hadisler aydınlatıcı bilgiler vermektedir.

Her hastalığın mutlaka bir sebebi veya birkaç sebebi vardır. Ancak bu sebeplerin tamamını mikroplara, virüslere, sıkıntı ve streslere veya alınan gıda maddelerine veya içilen alkollü içkilere bağlamamız doğru olmaz. Öyle hastalıklar var ki, ruhla, cinle ve birtakım manevi tesirlerle iç içe bulunuyor. Bu tesirleri ancak cin, ruh, şeytan ve manevi baskılara döndürmemiz ve sebebi bu gibi ruhanilerin verdikleri sinyallerde aramamız gerekmektedir.

İşte büyü, göz değmesi ve buna karşı yapılan rukye (efsun) ve teavvüz tedavinin bu hususta özünü ve temelini oluşturuyor. Gerçi bu tarz tedavi yolunu birçok kimseler akıl ve mantık dışı saymakta ve bir kısmı da bunların birtakım hurafeler olduğunu iddia etmektedirler. Şüphesiz ruhun, cinnin ve şeytanın ve bir de manevi tesirlerin varlığına inanmayanlar, elbetteki sözünü ettiğimiz tedavi yol ve çarelerine de inanmazlar. Ancak ölçü onların inanıp inanmaması, kabul edip etmemesi değildir.

Madde alemiyle mana alemini bilen, ruh, cin ve şeytan hakkında zengin ilahi bilgilerle donatılan cihan peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) bu bilgisiyle birtakım tedavi yollarını ve çarelerini de belirterek ümmetine, diğer bir ifadesiyle Allah'a, ahirete, kitap ve peygamberlere dosdoğru iman eden mü'minlere birtakım örnekler ve bilgiler miras bırakmıştır. Yukarıdaki hadisler onlardan sadece az bir kısmını yansıtmaktadır.

Göz değme olayını az yukarıda kısmen izah etmiş bulunuyoruz.

Ruhun ibrelerinden bir ibrenin gözde tezahür etmesi ve hayretle, aşın sevgi ve aşkla baktığı bir şey üzerinde olumsuz tesir bırakması söz konusudur.

Cin çarpması, kafir cinlerin bazı kişilerin beyin merkezlerinden bir veya birkaç merkeze sinyal göndermek suretiyle dengeyi bozmaları, birtakım deruni, ruhsal rahatsızlık doğurmaları mümkündür ve bir gerçektir. Güneş sisteminin bazı gün veya mevsimlerde, günün bazı saatlerinde insan vücudu ve ruhu üzerinde birtakım olumsuz tesir vücuda getireceği de gözardı edilmemelidir. Mesela ikindiden sonra uyuyan kişide birtakım değişiklikler meydana gelmektedir:

Ağzının tadının bozulduğu, neşesinin kaçtığı, başının ağırlaştığı, vücudunun hantallaştığı ve asabının bozulduğu bu cümledendir. Sabahleyin güneş doğmadan önce yataktan kalkan kimsede bir ferahlık, neşe, zindelik ve hayatâ bağlılık görülür. Bunun aksine güneş doğduktan sonra kalkan kimsede çoğu zaman bunların aksi tezahürlerine rastlanır.

O halde göz değmesinin, cinlerin, ruhanilerin insan üzerinde bıraktıkları olumsuz tesirlerden ve verdikleri deruni rahatsızlıktan kurtulmanın tek yolu, her şeyi kudret elinde bulunduran Cenab-ı Hakk'a yönelip O'na sığınmak, O'nun indirdiği şifa ayetleriyle O'nun yardım ve şifasını beklemektir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bize ancak bunu tavsiye buyurmuştur.

Gözü değen kişinin abdest alıp kapta biriken suyu entarinin iç kısmına dokundurup yıkaması ve sonra da o suyun arka tarafına dökülmesi ve bir de göz değmesine maruz kalan kişi üzerine dökülmesi, göz değen kişinin üzerinde gözü değen kimsenin olumsuz tesirini gideriyor. Tabii bütün bunlar Allah (celle celaluhu)'dan şifa ve yardım beklenerek yapılıyor.

Diğer bir husus da, gözü değen kimse aşırı hayret ve sevgiyle bir şeye bakıp beğendiğinde, "Allah mübarek ve uğurlu eylesin" şeklinde Bir ifade kullanmalıdır. Böyle deyince ruhun gözdeki tesiri geri döner, karşısındakine dokunmaz

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

26 no'lu Hz. Aişe hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Göz değmenin hak olduğuna ve bundan dolayı rukye yaptırılmasının gereğine delalet etmektir.

Rukye, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tavsiye buyurduğu şifa ayetlerini ve duaları okuyup göz değme musibetine uğrayan kimse üzerine üflemektedir.

27 no'lu Esma hadisini aynı zamanda Nesai tahric etmiştir. Bundan önceki bölümde yer alan Cabir hadisi buna şahit olarak gösterilmiştir. Göz değme musibetine uğrayan Cafer'in çocukları için rukye yaptırılmasına cevaz verildiği bir hüküm olarak anlaşılıyor. Sonra da hadis, göz değmek nasıl bir kaderse, rukye yaptırarak ondan kurtulmak da öylece bir kaderdir. Hadisin son kısmı bilhassa bu inceliği yansıtmaktadır.

28 no'lu İbn Abbas hadisini Müslim, Tirmizi ve Ahmed tahric etmişlerdir. Tirmizi bunu sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Hadis, göz değmenin hak olduğuna ve gözü değen kimsenin yıkanmasının sağlanmasına delalet etmekte ve böylece gözü değen kimse belirtilen şekilde yıkandığı ve toplanan su onun üzerine döküldüğü takdirde göz değme musibetine uğrayan kişinin kurtulup rahatlayacağına işaret edilmektedir.

Diğer bir çeviri ile gözü değen kimsenin yıkandığı su göz değen kişinin üzerine dökülür ve böylece kendisinde olumsuz yönde tesir eden nazar tesirini kaybetmiş olur. Nitekim **26** no'lu Hz. Aişe hadisi bu manaya açık biçimde delalet etmektedir.

30 no'lu Sehl hadisini İmam Ahmed ile Taberani tahric etmişlerdir. Bu hadisle de gözü değen kimsenin abdest alıp belirtilen yerlerini yıkadıktan sonra kapta toplanan su ya onun üzerine veyahut göz değmeye maruz kalan kişinin üzerine dökülmesi tavsiye edilmektedir.

Göz Değmeden Dolayı Değene Bir Ceza Gerekir mi?

İlim adamlarının bu hususta ki görüşleri az farklıdır:

İmam Kurtubi'ye göre, bu yüzden kişinin bir şeyi telef olursa, gözü değen kimseden tazmin ettirilir. Ölüm olayı meydana gelirse kısas uygulanır. Bu diyete de çevirebilir. Ancak gözü değen kimse bunu adet haline getirir de kişiyi tekrar tekrar rahatsız ederse hüküm böyledir.

Hafız İbn Hacer, Şafiîler'in kısastan yana olmadıklarını belirtmiştir. Aynı zamanda bu göz değme olayından dolayı ne diyet, ne de kefaret gerekir. Zira ortada bir kasıt yoktur.

İbn Battal'ın rivayetine göre, böylesine gözü tehlike yaratan kimsenin gözaltında tutulması uygun olur.[31]

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. Göz değme haktır. Sahih hadislerle sabit olmuştur.
2. Göz değme olayı, ruhun bir ibresinin gözde faal duruma geçmesiyle

31 Neylü'l-Evtar: 8/244

gerçekleşir. Böyle bir durumda bu kişi birine haset veya hayretle baktığında onu olumsuz yönde etkiler.

3. Göz değmesine karşı rukye yapmak müstehabdır. Kimine göre, sünnettir.

4. Rukye, şifa niyetiyle Muavvizeteyn surelerini ve gerektiğinde Fatiha suresiyle diğer şifa ayetlerini okuyup üflemekten veya yazıp göz değme musibetine uğrayanın boynuna asmaktan ibarettir.

5. Cahiliye devrinde yapılan rukyelerin hepsi hurafe ve batıldır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından yasaklanmıştır.

6. Göz değmesini önlemek için nazar boncuğu, denizden çıkarılan hayvan kabukları ve benzeri şeyleri çocuğun omzuna veya boynuna veyahut kapı üstlerine asmak tahrimen mekruhtur.

7. Göz değmenin tesirini gidermek için, bunu geçim vasıtası yapan bilgisiz cahil kimselere giderek birtakım karışık rakamlar ve okunmaz yazılar yazdırmak da tahrimen mekruhtur.

8. Gerek göz değmesinin olumsuz tesirini, gerekse ruhsal sıkıntı ve dengesizliği gidermek için şifa ayetlerini ve bir de Allah (celle celaluhu)'nun isimlerinden bazısını ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilen duaları okumak, yazmak ey uygun çaredir.

9. Göz değme nasıl bir kaderse, onun tesirini gidermeye çalışmak da bir kaderdir.

10. Kendisinde göz değme hassası bulunan kimse, bir kişinin güzelliğine, yakışıklılığına, başarısına bakıp hayret ettiği zaman "Allah mübarek ve uğurlu eylesin" veya "Rabbim bunu kem gözlerden korusun" diye dua etsin. Bu göz değme tesirini frenler.

11. Gözü değen kimsenin bir kapta abdest alıp suyun bir kısmını elbisesinin altına da serpmek suretiyle bir tedbire başvurması ve kaptaki o suyun göz değen kimsenin üzerine serpilmesi de tavsiye edilmiştir.

IV. KONU

NEZR

NEZR (ADAK)

Adama, daha çok bir ibadette bulunmayı veya bir hayır yapmayı Allah için kendine gerekli kılmayı sözlü, söylemektir. Sadece kalpen bunu kendine gerekli görmek yeterli değildir. O bakımdan adama, Allah rızasına yönelik olup günahı gerektiren bir şey olmamalıdır.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kim Allah'a itaat etmek üzere adamada bulunursa O'na itaat etsin (bu adamasını yerine getirsin). Kim de Allah'a karşı gelmek, (O'nun emir ve yasaklarının dışına çıkmak) üzere adarsa, O'na karşı gelmesin" buyurarak adamadan asıl gaye ve maksadın ne olduğunu belirtmiştir.

Nezr (adama), kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır:

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

"Nafakadan ne harcadınız veya adaktan ne adadınızsa elbette Allah onu bilir. Zalimlerin yardımcıları yoktur."[1]

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

"Sonra da (saçlarını, tırnaklarını kesip üst-başlarmdaki) kirleri gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve (yeryüzünde Allah'a ibadet için) ilk kurulmuş olan Beyt'i tavaf etsinler."[2]

Adama, bizden önceki semavi dinlerde de yer almış ve uygulanmıştır. Kur'an'da Meryem'in annesinin karnında taşıdığı çocuğu sadece ibadette bu-

1 Bakara suresi: 270

2 Hac suresi: 29

lunmak üzere adadığı, yani doğuracağı çocuğu mabede verip sadece ibadetle meşgul olmasını arzulayarak adamada bulunduğu belirtilmekte ve yine Meryem iffetli, kendini haramdan sakınan bakire kız olduktan sonra babasız olarak doğurduğu İsa'yı kucağına alıp evine dönmek istediğinde Cebrail'in ona şöyle ilhamda bulunduğu belirtilmektedir: **"İnsanlardan birini görecek olursan de ki: Doğrusu ben Rahman'a, susup konuşmamayı adadım. O bakımdan bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım."**[3]

Yapılan meşru bir adamanın yerine getirilmesinin vacip olduğunda ilim adamlarının icması vardır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun önemine temasla şu bilgiyi verip uyarıda bulunmuştur:

"Sizin hayırlınız benim devrimde olanlarınız ve ondan sonraki devirde gelenler ve onlardan sonra gelenlerinizdir. Ondan sonra bir kavm (İslam ümmeti) gelecek ki onlar adamada bulunacaklar ama onu yerine getirmeyecekler. Hıyanette bulunup güvenilmeyecekler. (Olaylara) şahid olacaklar ama gelip şehadette bulunmayacaklar ve onlar arasında semizlik, yağlılık ortaya çıkacak (şişmanlar çoğalacak)."[4]

304

عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللهَ فَلْيُطِعْهُ وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَهُ فَلاَ يَعْصِهِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim Allah'a itaat edeceğini adarsa, Allah'a itaat etsin. Kim de Allah'a isyan edeceğini adarsa, Allah'a isyan etmesin."[5]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ النَّذْرِ وَقَالَ: إِنَّهُ لاَ يَرُدُّ شَيْئًا وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ.

3 Al-i İmran ve Meryem sureleri: 35-26

4 Buhari/Şehadat: 9, Fezâil: 1, Rikak: 7, Eyman: 10, 27. Tirmizi/Fiten: 45, Şehadat: 4. İbn Mace/Ahkam: 27. Ahmed: 1/378, 417, 434, 2/228, 4/267, 5/350

5 Buhari/Eyman: 28, 31. Ebu Davud/Eyman: 19. Tirmizi/Nuzûr: 2. Nesai/Eyman: 28

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) adama da bulunmayı menetti ve şöyle buyurdu:

"Doğrusu adama, (kişinin hoşlanmayacağı şeyi) geri çevirmez ve kişi ancak adama da bulunmakla cimrilikten çıkmayı arzulamış olur."[6]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Yapılacak nezr (adama) Allah'a yakınlığa yönelik olmalıdır. Bu yakınlığa yönelik olmayan bir yemin, bir adama sahih olmaz. Mesela Aziz ve Celil Allah için içki içeceğim veya falan adamı öldüreceğim veyahut falan kişiye dil uzatıp onu döveceğim" gibi adamalar sahih değildir. Yani geçerli kabul edilmez. Nitekim yukarıdaki hadislerle de bu husus belirtilmektedir.

Bunun gibi Allah'a yakınlık anlamı taşımayan bazı mübah şeyleri işlemeye yönelik adamalar da geçerli sayılmaz. Mesela Allah için yemek yiyeceğim, su içeceğim veya eşimle cinsel temasta bulunacağım" diye adayan kimsenin bu adaması geçerli kabul edilmez. Çünkü bu gibi mübah fiilerde kurbiyyet söz konusu değildir.

Aynı zamanda adama "kurbet-i maksude" olmalıdır. Yani niyet ve kasde dayalı bir kurbet (Allah'a yakınlık) anlamında olması söz konusudur. Mesela hastayı ziyaret etmeyi, cenazeyi teşyi'de bulunmayı, abdest almayı, banyo yapmayı, camiye girmeyi ve mushafa el sürmeyi adamak, kurbet-i maksude değildir. O bakımdan bu tür adama geçersiz sayılır.

Kurbet-i maksude olan bir adama sahih ve geçerlidir. Mesela namaz kılmayı, oruç tutmayı, hacca gitmeyi adamak bu cümledendir.[7]

Şafiîler'e göre: Günahı gerektiren bir şeyi ve bir de ayniyle vacib olan bir şeyi adamak sahih olmaz. Böyle bir adamayı bozduğu takdirde kefaret de gerekmez. Ancak kifaye yollu vacib olan bir şeyi adamak sahihtir.

Mübah bir fiili yapmaya veya yapmamaya yönelik bir adama da bağlayıcı değildir. Yani adadığı şeyi yapıp yapmaması bir şey gerektirmez. Ancak hilafına

6 Nesai/Eyman: 26. Buhari/Kader: 6, Eyman: 26. İbn Mace/Kefaret: 15

7 Kasani/Bedayiu's-Sanayi: 5/82

hareket ettiği takdirde yemin kefareti gerekir.[8]

Görüldüğü üzere Hanefiler'le Şafiîler arasında bu konuyla ilgili meselelerde pek az fark bulunuyor.

Hanbeliler'e göre: Allah (celle celaluhu)'ya, itaat etmek üzere adamada bulunan kimsenin bu adamasını yerine getirmesi gerekir. Kim de Allah (celle celaluhu)'ya isyan etmek için adamada bulunursa, ama isyan etmezse yemin kefareti ödemesi gerekir.

Bu, madem ki isyan etmeyi adamıştır o takdirde isyan etmelidir, şeklinde bir sonuç ortaya çıkarmıyor. Sadece bir yemin anlamında olduğu için yeminini bozması gerekiyor. Bozunca da haliyle kefaret ödemesi vacip oluyor.

Namaz, oruç, hac, umre, köle azad etme, sadaka, itikaf ve cihad gibi taati gerektiren ibadetleri adama veya bunları bir olaya ta'lik etmek suretiyle adamak caizdir. Mesela "hastam iyileşirse oruç tutacağım", "oğlum askerden gelirse kurban keseceğim" gibi ta'liklerle yapılan adamaya vefa göstermek, yani ta'lik ettiği şey gerçekleşince, adadığı şeyi yerine getirmesi vacip olur. Ta'lik yapmaksızın yapılan mutlak anlamdaki adamayı da yerine getirmek keza vaciptir.

Günahı gerektiren bir fiil işlemek için adamada bulunan kimsenin o fiili işlemesi caiz olmaz. Ancak kefaret vermesi gerekir. Bunun gibi "Allah için binitime bineceğim" veya "Allah için evimde oturacağım" veya "en güzel elbisemi giyineceğim" gibi mübah olan şeyleri adamak ne taat ne de ma'siyet adamasıdır. Yapmadığı takdirde yemin kefareti ödemesi gerekir.

Diğer yandan bu anlamda karısını boşayacağını adayan kimsenin boşamaması müstehabdır. Ancak bundan dolayı bir yemin kefareti öder.

Sonuç olarak adama yedi kısma ayrılır:

1- Bir nimete karşılık taat anlamında adama: Mesela, "Allah hastama şifa verecek olursa şu kadar gün oruç tutacağımı Allah için adıyorum" veya "şu kadar sadaka vereceğim" veya "şu kadar rek'at namaz kılacağım" veya "hacca gideceğim" gibi şeriatta aslı olan bir vacibi adamak sahihtir ve buna vefa etmek gereklidir.

8 el-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 583

2- Bir taati iltizam edip herhangi bir şart ileri sürmeksizin yapılan adama: Mesela, "Allah için bir ay oruç tutacağım" demek. Buna vefa göstermek gerekir. Nitekim rey taraftarları ile İmam Şafiî de aynı görüştedirler.

3- Vücuba dayalı aslı olmayan bir taati adama. Mesela, hastayı ziyareti veya itikafı adama bu cümledendir. Adandığı takdirde ona vefa etmek gerekir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kim Allah'a itaat etmeyi adarsa, O'na itaat etsin" buyurmuştur.

4- Günahı gerektiren bir fiili işlemeyi adama: Böyle bir adamayı yerine getirmek helal olmaz. Ancak bundan dolayı adayan kimsenin bir yemin kefareti ödemesi vacip olur. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kim Allah'a isyan etmeyi adarsa, O'na isyan etmesin" buyurmuştur.

İmam Ahmed'den yapılan bir rivayette ise, böyle bir adamadan dolayı kefaret gerekmez.

5- Elbise giyinmek, hayvana binmek, kadın boşamak gibi mübah bir şeyi adama: Bu durumda adayan kimse adadığını yerine getirip getirmemede serbesttir.

6- Farz namaz gibi yapılması vâcib olan bir ibadeti adama: Böyle bir adama geçerli olmaz. Şafiî'nin arkadaşları da aynı görüştedirler. Lazım olan bir şeyi tekrar iltizam söz konusu olamaz. O bakımdan bu tür adama sahih sayılmaz.

7- Mümkün olmayan bir şeyi adama: Mesela, "Dün oruç tutmayı Allah için adadım" diyen kimse, gayr-i mümkün bir şeyi adamış olur ve bu geçerli sayılmaz.[9]

Malikler'e göre: Allah'a yakınlığı gerektiren bütün adamalar sahihtir, vefa edilmesi gerekir.

"Eğer şöyle şöyle yapmazsam üzerime nezr olsun" derse, o şeyi yapıp yapmamakta serbesttir. Yapacak olursa kefaret gerekmez. Yapmayacak olursa yemin kefareti ödemesi gerekir.[10]

9 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/331-338. Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebir: 11/333-335

10 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/111

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

5 no'lu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Müslim dışında kalan beşler tahric etmiştir. Allah'a itaat için adamada bulunanın buna vefa göstermesi emredilerek vücubu belirtiliyor. Allah'a isyan için adamada bulunan kimsenin isyandan kaçınması emrediliyor. Ancak bu iki durumdan birinde adamasını yerine getirmeyen kimseye yemin kefaretinin gerekip gerekmeyeceği belirtilmemiştir. O bakımdan müctehidlerin çoğuna göre, yemin kefareti gerekli olur. Az kısmı ise, gerekli olmaz demişlerdir. Daha çok ikinci şıkta kefaretin gerekeceği üzerinde durulmuştur. İleride buna tekrar döneceğiz ve ilgili hadislerle meseleye açıklık getireceğiz.

6 no'lu İbn Ömer hadisini Tirmizi dışında kalan beşler tahric etmiştir. Hadis sahih olup çıkarıma salih görülmüştür. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in adamayı menettiği hükmü ortaya çıkıyor. Bu mana hadiste "nehiy" lafzıyla ifade edilmiştir. Buradaki nehiy, tahrim ve keraheti gerektiren bir hükmü değil, rasgele adamanın getireceği bir takım sıkıntılara dikkatleri çekmek içindir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Nezr (adama) kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.
2. Adama ancak Allah'a takarrub niyetiyle olmalıdır. İsyan ve günahı gerektiren bir fiili işlemeyi adamak caiz değildir.
3. İbadet ve taatten yana yapılan adamaya bağlı kalmak vaciptir. Aksi halde adayanın bir yemin kefareti vermesi gerekir.
4. İsyanı gerektiren bir fiili adayan kimse, o fiili işlemez ve ancak müctehidlerin bir kısmına göre bir yemin kefareti öder.
5. İçki içeceğim veya falan adamı öldüreceğim veya kumar oynayacağım veyahut zina edeceğim gibi bir fiili adamak sahih olmaz.
6. Mübah olan bir şeyi yapmayı da adamak geçerli değildir. Mesela yemek yemeği, su içmeği adamak bu cümledendir.
7. Adamada "kurbiyet-i maksude" söz konusudur. Namaz, hac, oruç,

bu cümledendir. Cenazeyi teşyi', hastayı ziyaret, abdest ve benzeri fiiller kurbet-i maksude olmadığından hükümsüz sayılır. Yani bunları yapmayı adamak bir hüküm ifade etmez.

8. Ayniyle vacib olan bir şeyi adamak sahih olmaz, mesela cuma namazı veya farz olan bir namazı adamak sahih olmaz. Zira bunlar zaten mükellef kimseye farzdır.

9. Kifaye üzere vâcib olan bir şeyi, bir ibadeti adamak sahihtir. Mesela cenaze namazı farz-ı kifayedir. O bakımdan bu namazı adamak sahih olur.

10. Bunlar daha çok Şafiî'nin ictihadıdır.

11. Bir olaya talikte bulunup adamak da sahihtir. Mesela hastam iyileştiği takdirde Allah için üç gün oruç tutacağım derse, adamayı bir olaya talik etmiş olur ve olayın gerçekleşmesiyle adadığı şeyi yerine getirmesi gerekir.

12. Sıkıntı doğuracak şekilde adamada bulunmaktan kaçınmak tavsiye edilmiştir.

13. Sık sık adamada bulunmak tavsiye edilmemiştir. Hatta bazı ilim adamlarına göre tenzihi bir kerahet söz konusu olabilir.

MÜBAH VE GÜNAH ADAK

Az yukarıda mübah ve günah sayılan fiilleri işlemek üzere adamada bulunmaya kısmen temas etmiş bulunuyoruz. Ancak konunun önemine binaen burada hem ilgili hadisleri, hem de müctedhidlerin görüş ve tespitlerini naklet-meyi uygun gördük.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ إِذْ هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ فَسَأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا: أَبُو إِسْرَائِيلَ نَذَرَ أَنْ يَقُومَ فِي الشَّمْسِ وَلاَ يَقْعُدَ وَلاَ يَسْتَظِلَّ وَلاَ يَتَكَلَّمَ وَأَنْ يَصُومَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مُرُوهُ فَلْيَتَكَلَّمْ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَقْعُدْ وَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Bir ara Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hitabede bulunurken, bir adamın ayakta durup bekler bir halde olduğunu gördü. Onun kim olduğunu sordu. Ashab-ı Kiram da: "O Ebu İsrail'dir. Güneşte durmayı, oturmamayı, konuşmamayı ve oruç tutmayı adamıştır" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ona söyleyin de konuşsun, gölgelensin, otursun ve orucunu tamamlasın."[11]

وَعَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: لَيْسَ عَلَى الرَّجُلِ نَذْرٌ فِيمَا لاَ يَمْلِكُ.

Sabit b. Dahhak (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Adamın malik olmadığı şey hakkında adama

11 Buhari/Eyman: 31. Ebu Davud/Eyman: 19. İbn Mace/Kefaret: 21. Ahmed: 4/168

yapması (sahih) değildir."[12]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لاَ نَذْرَ إِلاّ فِيمَا ابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُ اللهِ تَعَالَى وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَظَرَ إِلَى أَعْرَابِيٍّ قَائِمًا فِي الشَّمْسِ وَهُوَ يَخْطُبُ فَقَالَ: مَا شَأْنُكَ ؟ قَالَ: نَذَرْتُ يَارَسُولَ اللهِ أَنْ لاَ أَزَالَ فِي الشَّمْسِ حَتَّى تَفْرُغَ فَقَالَ: رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَيْسَ هَذَا نَذْراً إِنَّمَا النَّذْرُ مَا ابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُ اللهِ.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden naklen rivayet edilmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Nezr (adama) ancak Allah rızası ve O'nun yakınlığı arzu edilen şeyde sahih olur."

Bir başka rivayette şöyle denilmektedir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe irad ederken bir adamın güneşte ayakta durup beklediğini gördü. Ona: "Neyin vardır?" diye sorunca: "Ya Rasulallah, Sizin hutbeniz tamamlanıncaya kadar güneşte ayakta durup beklemeyi adadım" diye cevap verdi.

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bu nezr (adama) değildir. Nezr ancak Allah'ın rızası ve yakınlığı arzulanan şeyde olur."[13]

وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَخَوَيْنِ مِنَ ألْأَنْصَارِ كَانَ بَيْنَهُمَا مِيرَاثٌ فَسَأَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ الْقِسْمَةَ فَقَالَ: إِنْ عُدْتَ تَسْأَلُنِي الْقِسْمَةَ فَكُلٌّ مَا لِي فِي رِتَاجِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: إِنَّ الْكَعْبَةَ غَنِيَّةٌ عَنْ مَالِكَ كَفِّرْ عَنْ

12 Buhari/Edeb: 44. Müslim/Eyman: 175, 176. Tirmizi/Nuzûr: 3, Eyman: 16. Nesai: 31

13 Ebu Davud/Talak: 7. Ahmed: 2/185

يَمِينِكَ وَكَلِّمْ أَخَاكَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: لاَ يَمِينَ عَلَيْكَ وَلاَ نَذْرَ فِي مَعْصِيَةِ الرَّبِّ وَلاَ فِي قَطِيعَةِ الرَّحِمِ وَلَا فِيمَا لاَ تَمْلِكُ.

Said b. Müseyyeb'den yapılan rivayete göre, Ensar'dan iki kardeş arasında bir miras konusu vardı. Kardeşlerden biri mirasın taksimini istiyordu. Bunun üzerine onun kardeşi şöyle dedi:

"Bir daha dönüp miras taksimini benden istersen malımın tamamı Kabe'nin kapısına (Kabe'ye) olsun" diye yemin edip adadı. Ömer (radıyallahu anh) ona: "Şüphesiz ki Kabe'nin senin malına ihtiyacı yoktur, O senin malından müstağnidir. Bu yemine karşılık kefaret ver ve kardeşinle konuş. Allah'a isyanı gerektiren şeyde nezr yoktur, hısımlık bağını kesme hususunda da nezr yoktur, malik olmadığın şey hususunda da nezr yoktur" diye buyurdu.[14]

وَعَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَنْحَرَ إِبِلاً بِبُوَانَةَ فَقَالَ: أَكَانَ فِيهَا وَثَنٌ مِنْ أَوْثَانِ الْجَاهِلِيَّةِ يُعْبَدُ ؟ قَالُوا: لاَ قَالَ: فَهَلْ كَانَ فِيهَا عِيدٌ مِنْ اَعْيَادِهِمْ قَالُوا: لاَ قَال: أَوْفِ بِنَذْرِكَ فَإِنَّهُ لاَوَفَاءَ لِنَذْرٍ فِي مَعْصِيَةِ اللهِ وَلاَ فِيمَا لاَ يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ.

Sabit b. Dahhak'dan yapılan rivayette, bir adam, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle demiştir:

"Doğrusu ben Buvane mevkiinde bir deve kesmeyi adamış bulunuyorum!" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona sordu:

"Orada Cahiliye putlarından tapılan bir put var mı dır?" Onlar da: "Hayır" diye cevap verdiler.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tekrar sordu: "Orada onların bayramlarından bir bayramı (kutlama adeti) var mıdır?"

14 Ebu Davud/Eyman: 12. Taberani/Nuzûr: 17

Onlar yine: "Hayır." diye cevap verdiler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "O halde adağını yerine getir. Şüphesiz ki Allah'a ma'siyeti (günah ve isyanı) gerektiren bir şeyde adama olmaz" buyurdu.[15]

وعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لاَنَذْرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِين.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Ma'siyet (günah) hususunda nezr (adama) yoktur. Bunun kefareti, bir yemin kefaretidir."[16]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ نَذَرَ نَذْرًا فِي مَعْصِيَةٍ فَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu bildirilmiştir.

"Kim ma'siyeti (günahı) gerektiren bir hususu adarsa, onun kefareti bir yemin kefaretidir.[17]

وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: كَفَّارَةُ النَّذْرِ كَفَّارَةُ يَمِينٍ.

Ukbe b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Nezrin kefareti, yemin kefaretidir."[18]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Nezr aynı zamanda yemin demektir. O bakımdan belirli bir şeyi adayan kimsenin onu yerine getirmediği takdirde kefaret ödemesi

15 Ebu Davud/Eyman: 22. İbn Mace/Kefarât: 18. Ahmed: 1/90, 4/64

16 Buhari. Müslim. Tirmizi/Nuzûr: 1. Nesai/Eyman: 41. Ebu Davud/Eyman: 19

17 Ebu Davud/Eyman: 25

18 Müslim/Nezr: 12. Ahmed: 4/144, 146, 147. Tirmizi/Nuzûr: 4. Nesai/Eyman: 41

gerekir. Ancak Ebu Yusuf'a göre "nezr" kelimesi adama hakkında hakiki, yemin hakkında mecazidir, İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre, bir söz hem nezr hem de yemin olabilir. Bu daha çok kişinin niyetine göre belirlenir.

Bir şarta bağlı yapılan adamada adam isterse adadığını yerine getirir, isterse yerine getirmeyip yemin kefareti öder. Bir rivayete göre, Ebu Hanife ömrünün sonuna doğru kefaret verme hükmünden dönmüştür.[19]

Şafiîler'e göre: İnada dayalı nezrden dolayı kefaret gerekir. Mesela "eğer falan kişiyle konuşursam Allah için bir köle azad etmem veya oruç tutmam bana gerekli olsun" derse, bundan dolayı kefaret ödemesi gerekir. Diğer bir görüşe göre, adadığı şeyi yerine getirmesi gerekir. Başka bir görüşe göre, ikisinden hangi şıkkı arzu ederse onu gerçekleştirir.

Bu üçüncü görüşün daha açık ve uygun olduğu belirtilmiştir.[20]

Bir şarta bağlı kılınan adama da, şart yerine gelince yapılan adamayı yerine getirmek gerekir. Mesela "hastam şifa bulursa, Allah için şu kadar gün oruç tutacağım veya şu kadar para dağıtacağım" diye adayan kimseye, hastası şifa bulunca adadığını yerine getirmesi vacip olur.

Mübah bir fiili işlemek veya terketmek üzere adayan kimseye bu adaması gerekli olmaz. Ancak bir yemin kefareti ödemesi vacip olur.[21]

Hanbeliler'e göre: Nezr (adama) iki kısma ayrılır: Biri Allah (celle celaluhu)'ya taati adamaktır ki buna vefa etmek vaciptir. Diğeri Allah (celle celaluhu)'ya isyan etmeyi adamaktır ki buna vefa edilmez. Ancak bir yemin kefareti gerekir. Çünkü nezr de bir bakıma yemindir. Nitekim Ukbe'nin kız kardeşi Beytü'l-Haram'a yaya olarak gitmeyi kendine adamış bulunuyordu, ama buna gücü yetmiyor, sağlığı ve yaşı elvermiyordu. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Yeminine karşılık kefaret öde" diye buyurdu.

Ebu Davud bir hadisi tahric edip sahihlemiştir.

Bunun gibi, günahı gerektiren bir fiili işlemeyi adayan kimseye de kefaret

19 Kasani/Bedayi': 5/90, 91

20 el-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 583. Mısır: 1352

21 Siracü'l-Vehhac: 583. Mısır: 1352

gerekir, yani bir yemin kefareti öder. Karısını boşamayı adayan kimse de buna vefa etmeyip kefaret vermek suretiyle yemininden dolayı yükümlülüğünü yerine getirmiş olur.[22]

Müctehidlerin hepsine göre, kişinin malik olmadığı bir şeyi adaması sahih ve geçerli değildir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

11 no'lu İbn Abbas hadisini Buhari, İbn Mace ve Ebu Davud tahric etmişlerdir. Sahih olup çıkarıma salihtir. İbadet anlamı taşımayan, Allah'a yakınlığa delalet etmeyen bir fiili adamanın sahih olmadığı anlaşılıyor. Güneşte ayakta durmak, konuşmamak, gölgelenmemek üzere adamada bulunan kimsenin bunlara vefa göstermemesi emredilmiş, sadece ibadet kapsamı içinde bulunan oruç adamasının geçerli olduğu ve ona vefa göstermesinin gereği belirtilmiştir. Mübah bir fiili yapmamayı adayan kimseye bundan dolayı kefaret gerekeceği söz edilmemiştir. Ancak başka rivayetler bunun bir yemin anlamında olduğuna ve yerine getirilmediği takdirde bir yemin kefareti gerektiğine delalet etmektedir.

12 no'lu Sabit b. Dahhak hadisini Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. Senedi sahih olup çıkarıma salih görülmüştür. Kişinin malik olmadığı bir şeyi adamasının geçersiz olduğuna delalet etmektedir ve bundan dolayı bir kefaretin gerekip gerekmeyeceği belirtilmemiştir. O bakımdan ilim adamlarının cumhuruna göre böyle bir adamadan dolayı kefaret gerekmemektedir.

13 no'lu Amr b. Şuayb hadisini Ahmed ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer bu rivayete Telhis'te yer vermiş, fakat susup bir görüş ve tespit beyan etmemiştir. Ayrıca Taberani de tahric edip Müsned-i Ahmed'de yer alan lafızları aynen nakletmiştir. Ancak Mecmau'z -Zevaid'de, bu hadisin isnadında Abdullah b. Nafi' el-Medeni bulunduğuna ve bu zatın zayıflar arasında yer aldığına temas edilerek bilgi verilmiştir. Ancak Ebu Davud'un isnadında bu zat bulunmuyor.[23]

Hadis, taat, ibadet anlamı taşımayan mübah bir fiili işlemeyi veya terket-

22 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/334-337. Beyrut:1403.

23 Neylü'l-Evtar: 8/274

meyi adamanın geçerli olmadığına delalet etmektedir. Zira adak, ancak Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğu arzu edilen bir hususta sahih ve geçerlidir.

Güneşin altında ayakta durup beklemekte bedene eziyet vardır. Allah'ın rızası ise, O'nun emir ve yasakları çerçevesinde temiz bir ömür yaşamaktır.

14 no'lu Said b. Müseyyeb hadisini Ebu Dâvud tahric etmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın bu fetvası dört hüküm içermektedir:

1- Allah'a günah ve isyanı gerektiren bir hususta ne yemin, ne de nezr (adak) caiz olur.

2- Hısımlar arasındaki bağları kesip onları birbirinden ayıran bir yemin veya nezr de doğru değildir. Bunu hemen bozup kefaret ödemek gerekir.

3- Kişi sahip ve malik olamadığı bir şeyi adayamaz.

4- Kişi malının tamamını Kabe'ye veya bir mabede vereceğine dair yemin ettiği veya böyle bir adamada bulunduğu takdirde bunu yerine getirmez. Yemininden dolayı kefaret öder.

Ancak hadis munkatidir. Said b. Müseyyeb bunu bizzat Ömer (radıyallahu anh)'dan duymuş değildir. Ebu Dâvud ve Hafız İbn Hacer bu hadis hakkında bir görüş ve tespit beyan etmemişlerdir. Ne var ki bu anlamda bir diğer hadisi İmam Malik ile Beyhaki sahih bir senedle Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan tahricen rivayet etmişlerdir. Şöyle ki, bir adam, Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan "hısımlarıyla konuştuğu takdirde malının tamamını Kabe'ye vereceğini adamış veya böyle bir yeminde bulunmuş olması" soruldu. Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) malını Kabe'ye bırakmayıp yemininden dolayı kefaret öder" diye cevap vermiştir.

15 no'lu Sabit b. Dahhak hadisini aynı zamanda Taberani tahric etmiş ve Hafız İbn Hacer sahihlemiştir. Ebu Dâvud buna benzer bir diğer rivayeti Amr b. Şuayb'dan yapmıştır. İbn Mace de İbn Abbas (celle celaluhu)'dan ve Ahmed b. Hanbel de Amr b. Şuayb'dan tahric etmişlerdir.

Bir hayvanı belirli bir yerde kesmeyi adayan kimse, adadığı şekilde hareket eder. Ancak o yerde bir yatır veya heykel, put ve benzeri şirke delalet eden bir şey bulunur ve şirk ehli o yerde bayram ve şenlik yapmayı belirlemişse, artık adanan

hayvanı o yerde kesmek caiz olmaz. Başka bir yerde kesmek suretiyle adağını yerine getirmiş olur. Zira Allah'a karşı isyan, günah ve şirki gerektiren hiçbir adama ve yemin geçerli değildir.

16 no'lu Hz. Aişe hadisini beşler rivayet etmiş; Ahmed b. Hanbel ile İshak bu rivayetle ihticacda bulunmuşlardır. Ancak Tirmizi bu hadisi tahric ettikten sonra şöyle görüş beyan etmiştir: "Bu sahih değildir. Zira Zühri bu hadisi Ebu Seleme'den duymamıştır; Süleyman b. Erkam'dan duymuştur ki bu zat metruktür. İmam Ahmed "ondan rivayet yapılmaz" demiştir. İbn Main ise "o kayda değer bir şey değildir" diyerek görüş ve tespitini ortaya koymuştur. Ebu Dâvud ile Dârekutni ise, onun metruk olduğuna dikkat çekmişlerdir.[24]

Bu hadisi ayrıca Nesai, Hakim ve Beyhaki İmran b. Husayn'dan rivayet etmişlerdir ki, isnadında Muhammed b. Zübeyr el-Hazeli bulunuyor ki bu zat güçlü, değildir. Hakkında farklı tespitler yapılmıştır. Nesai onun zayıf, İbn Main onun bir şey olmadığını söylemiştir. Ebu Hatim de onun güçlü olmadığına temas etmiş, Buhari onun münkerü'l- hadis olduğunu belirtmiştir.[25]

Diğer yandan bu hadisi Ahmed, eshab-ı sünen ve Beyhaki, Zühri rivayetinden naklen Ebu Seleme'den, o da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir. Hafız İbn Hacer "isnadı sahihtir, ancak ma'lûldür, yani munkatı'dır" diyerek tespitini ortaya koymuştur. Çünkü Zühri bunu Ebu Seleme'den rivayet etmemiştir.

Diğer bir tarikle Darekutni, Galib b. Abdillah el-Cezeri rivayetiyle Ata'dan nakletmiş, o da Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan merfuan rivayet etmiştir. Lafzı şöyledir: "Kim günahı gerektiren hususta adama yaparsa, onun kefareti, yemin kefaretidir."

Bunun isnadındaki galib metruktür. O bakımdan hadis çıkarıma salih değildir.

Diğer bir tarikle de Ebu Davud, Küreyb rivayetinden naklen İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir ki, isnadı hasendir Ancak Talha b. Yahya bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tespitler yapılmıştır.

24 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/196, 3427 no'lu Süleyman. Neylü'l-Evtar: 8/274

25 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/547, 7530 no'lu Muhammed.

İmam Nevevi ise er-Ravza'da bu hususta görüşünü şöyle belirtmiştir: "Günahı gerektiren bir hususta adama yoktur. Onun kefareti, yemin kefaretidir" mealindeki hadis, muhaddislerin ittifakıyla zayıftır."

Ancak Hafız İbn Hacer bu tespite karşı çıkıp şöyle demiştir: "Oysa bu hadisi Tahavi ve Ebu Ali sahihlemişlerdir. O halde muhadddislerin ittifakı nerede kaldı?"[26]

17 no'lu İbn Abbas hadisini Küreyb tarikiyle İbn Abbas'dan rivayet edilmiştir. Sünen-i Ebu Davud'daki lafzı, anlatımı şöyledir: "Kim bir adamada bulunur da onu adlandırmazsa, onun kefareti, yemin kefaretidir. Kim günahı gerektiren bir hususu adarsa, onunda kefareti, yemin kefaretidir. Kim de takat getiremeyeceği bir şeyi adarsa, onun da kefareti yemin kefaretidir. Kim takat getirebeleceği bir şeyi adarsa, artık ona vefa göstersin, adağını yerine getirsin."

Bu hadisin İbn Abbas'a kadar ulaşıp onda mevkuf olduğu tespit edilmiştir ve en sahih tespit de budur.

Aynı hadisi İbn Mace tahric etmiştir ki, isnadında kendisine güvenilmeyen ravi bulunuyor ve o rivayette şu cümle bulunmuyor: "Kim günahı gerektiren bir şeyi adarsa."

11 no'lu İbn Abbas hadisinde ise Ebu İsrail olayı, günahı gerektiren bir adamadan dolayı bir yemin kefaretinin gerekeceğine dair bir kayıt mevcut değildir ve o bakımdan ilim adamları, günahı gerektiren bir şeyi adayan kimseye kefaret gerekmez demişlerdir. Böylece cumhura göre bu tür adamada kefaret gerekmez. İmam Ahmed, İmam Sevri, İshak, Şafiîler'den bir kısmı ve Hanefiler'in çoğuna göre, kefaret gerekir. Ashab-ı kiram ise kefaret gerekip gerekmeyeceği hakkında ihtilaf etmişlerdir. Ancak günahı gerektiren bir adamanın haram olduğunda birleşmişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bedene ve ruha eziyet verecek anlamda adamada bulunmak sahih değildir.

2. Böyle bir adamada bulunan kimsenin ona vefa etmesi gerekli değil-

26 Neylü'l-Evtar: 8/275

dir. Ancak kefaret ödemesi söz konusudur.

3. Allah (celle celaluhu)'ya taati gerektiren bir adamayı yerine getirmek gerekir.

4. Kişi sahip ve malik olmadığı, olamadığı bir şeyi adayamaz. Adasa bile sahih olmaz, geçersiz kabul edilir.

5. Adama ancak Allah rızasına yönelik yapılır.

6. Miras yüzünden hısımlarla ilgiyi kesmek, onlarla konuşmamak haramdır ve günahtır. Çünkü Cenab-ı Hak, her hak sahibinin hakkını, payını belirlemiştir.

7. Malının tamamını Kabe'ye veya başka bir mabede adayan kimsenin bu adağını yerine getirmemesi daha uygun olur. Bundan dolayı bir yemin kefareti öder.

8. Çünkü mirasçılara hiçbir şey bırakmamak hiçbir zaman tasvib edilmemiştir. Ancak malının tamamını adayan kimsenin malının üçte birini tasadduk etmesiyle bu adağı yerine gelmiş olur.

9. Put ve heykelin bulunduğu yerde bir hayvan kesmeyi adayan kimse adağını oraya götürüp kesmez. Başka bir müsait yerde keser. Aksi halde büyük günah işlemiş olur.

10. Müşriklerin, ateistlerin bayram ve şenlik yaptıkları yerde de adak kurbanı kesilmez.

ADLANDIRILMAYAN NEZRİN KEFFARETİ

Kişi "Allah için nezrediyorum, falan adamla konuşmayacağım" şeklinde bir adamada bulunursa, buna adı konmamış, adlandırılmamış nezr nedir. Bu bir bakıma yemin sayılır ve o adamla konuştuğu takdirde yemin kefareti öder.

Yaptığı adamanın adını koyarsa, şayet bir günah veya gücünün yetmediği bir şey değilse nezrine vefa gösterir. Mesela, "falan kişiyle görüşürsem bir koyun Allah için keseceğimi adıyorum" derse, artık o adamla konuştuğu takdirde bir koyun kesmesi vacip olur. Burada yemin kefareti söz konusu olmaz.

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: كَفَّارَةُ النَّذْرِ إِذَا لَمْ يُسَمَّ كَفَّارَةُ يَمِينٍ.

Ukbe b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette adı geçen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Adı konmadığı zaman adamanın kefareti, yemin kefaretidir."[27]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ نَذَرَ نَذْرًا وَلَمْ يُسَمِّهِ فَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ وَمَنْ نَذَرَ نَذْرًا لَمْ يُطِقْهُ فَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Kim bir adamada bulunur da adını koymazsa, onun kefareti, yemin kefaretidir. Kim de gücünün yetmeyeceği bir adamada bulunursa, onun da kefareti, yemin kefaretidir."[28]

İbn Mace şu fazlalığı da rivayet etmiştir: "Kim de gücünün yeteceği bir

27 Tirmizi/Nuzûr: 4, Eyman: 41. İbn Mace/Kefaret: 16, 17

28 Ebu Davud/Eyman: 25. İbn Mace/Kefaret: 17

adamada bulunursa, artık ona vefa göstersin (adağını yerine getirsin)."

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى شَيْخًا يُهَادَى بَيْنَ ابْنَيْهِ فَقَالَ: مَاهَذَا ؟ قَالُوا: نَذَرَ أَنْ يَمْشِيَ قَالَ: إِنَّ اللهَ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ لَغَنِيٌّ وَأَمَرَهُ أَنْ يَرْكَبَ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu haberi vermiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), iki oğlunun arasında yürütülüp götürülen yaşlı bir adam gördü ve: "Bu nedir, bu kimdir?" diye sordu.

Onlar da: "Bu yaya yürümeyi adamıştır" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) bu yaşlı kimsenin (ibadet namına) kendi nefsine azab etmesinden-müstağnidir (buna ihtiyacı yoktur)." Ve sonra o yaşlı kimsenin hayvana binmesini emretti."[29]

Ancak Nesai ile İbn Mace "yaya yürümeyi adamıştır" cümlesi yerine, "Beytullah'a yaya yürümeyi adamıştır" cümlesini zikretmişlerdir.

وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ نَذَرَتْ أُخْتِي أَنْ تَمْشِيَ إِلَى بَيْتِ اللهِ فَأَمَرَتْنِي أَنْ أَسْتَفْتِيَ لَهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَاسْتَفْتَيْتُهُ فَقَالَ: لِتَمْشِ وَلْتَرْكَبْ.

Ukbe b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Kız kardeşim yaya olarak Beytullah'a yürüyüp gitmeyi adamıştı. (Ama yaya yürüyecek gücü yoktu.) Bunun üzerine onun adına bu meseleyi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sormamı bana emretti. Ben de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sordum. Buyurdu ki:

"Önce yaya yürüsün ve arkasından (devesine) binsin."[30]

29 Müslim/Nezr: 9. Tirmizi/Nuzûr: 10. Nesai/Eyman: 42. Ebu Davud/Eyman: 19

30 Buhari/Eyman: 30. Müslim/Nezr: 9r 10

Müslim ise kendi Sahih'inde o kadının yalınayak bir halde Beytullah'a yürüyerek gitmeyi adadığını kaydetmiştir.

İmam Ahmed'in rivayetinde ise hadis şu lafızlarla nakledilmiştir:

"Şüphesiz ki Allah onun yaya yürümesinden müstağnidir. Binsin ve bir bedene sevketsin."

وَفِي رِوَايَةٍ نَذَرَتْ أُخْتَى أَنْ تَمْشِيَ إِلَى الْكَعْبَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ عَنْ مَشْيِهَا لِتَرْكَبْ وَلْتُهْدِ بَدَنَةً.

Diğer bir rivayette ise şöyle nakledilmiştir:

"Ukbe'nin kız kardeşi yalın ayak, başaçık bir halde (Beytullah'a) yürüyüp gitmeyi adamıştı. Bunun üzerine Ukbe, durumu Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den soruyor. O da şöyle buyuruyor:

"Şüphesiz Allah senin kız kardeşinin meşakkat çekmesini ne yapacak (O'nun buna ihtiyacı yoktur). Ona emret de başını örtsün, (hayvana) binsin ve (kefaret olarak) üç gün oruç tutsun."[31]

وَعَنْ كُرَيْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ أُخْتِي نَذَرَتْ أَنْ تَحُجَّ مَا شِيَةً فَقَالَ: إِنَّ اللهَ لاَ يَصْنَعُ بِشِقَاءِ أُخْتِكِ شَيْئًا لِتَخْرُجْ رَاكِبَةً وَلْتُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهَا.

Kureyb'den o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bir kadın, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: Ya Rasulallah! Doğrusu kız kardeşim yaya yürümek suretiyle haccetmeyi adamış bulunuyor.

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle cevap verdi: "Şüphesiz ki Allah senin kız kardeşinin meşakkatini ne yapsın (O her şeyden müstağnidir). (Bir

31 Buhari. Müslim/Menasik: 7: Tirmizi/Nuzûr: 10, 17. Buhari/Eyman: 30. Nesai/ Nuzûr: 11. Ebu Davud/Eyman: 19. Darimî/Savm: 49

binite) binerek hac için yola çıksın ve yeminine karşı kefaret ödesin."[32]

وَعَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ سُأَلَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ أُخْتَهُ نَذَرَتْ أَنْ تَمْشِيَ إِلَى الْبَيْتِ وَشَكَا إِلَيْهِ ضَعْفَهَا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّ اللهَ غَنِيٌّ عَنْ نَذْرِ أُخْتِكَ فَلْتَرْكَبْ وَلْتُهْدِ بَدَنَةً.

İkrime'den yapılan rivayette, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şöyle haber verdiği belirtilmiştir:

"Ukbe b. Amir (radıyallahu anh), Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, kız kardeşinin yürüyerek Beytullah'a gitmeyi adadığını ve zayıflığından söz ederek durumunu sordu. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki Allah senin kızkardeşinin nezrinden müstağnidir. (Bir binite) binsin ve bir bedene sevkedip (Mekke'ye) göndersin."[33]

وَفِي لَفْظٍ: إِنَّ أُخْتَ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ نَذَرَتْ أَنْ تَمْشِيَ إِلَى الْبَيْتِ وَأَنَّهَا لاَ تُطِيقُ ذَلِكَ فَأَمَرَهَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ تَرْكَبَ وَتُهْدِيَ هَدْيًا.

Diğer bir tespit ve rivayette şöyle denilmiştir:

"Ukbe b. Amir'in kız kardeşi, Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adamış bulunuyordu. Ancak onun gücü buna yetmiyor (sağlığı ve takati kafi gelmiyor)du. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, bir deveye binmesini ve bir hedy (kurbanlık hayvan) sevketmesini emretti."[34]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Adı konulmayan nezr (adama)nın hükmü, kişinin niyet ettiği şeyin vücubudur. Yani adı konulmayan adamada neye niyet etmişse,

32 Ebu Davud/Eyman: 19. Ahmed: 1/239, 253

33 Müsned-i Ahmed: 1/310, 311, 345 - 4/143, 145, 151,201

34 Ebu Davud/Eyman: 18, 19

onu yerine getirmesi vacip olur. Tabi adayan kimse bu durumda niyet etmişse böyledir. Mesela, "Allah için üzerime nezr (adak) olsun" diye ifade ettikten sonra, içinden bununla bir şarta bağlı kılınmaksızın oruç tutmaya, namaz kılmaya veya hacca gitmeye niyet etmişse o takdirde niyet ettiğini hemen yerine getirmesi gerekir. Bir şarta bağlı kılarak niyet etmişse, o şart gerçekleştiği takdirde adağını yerine getirmesi vacip olur, Bu iki durumda da kefaret yeterli olmaz.

Ama "Allah için üzerime nezr olsun" der, hiçbir niyeti olmazsa, o takdirde bir yemin kefareti ödemesi gerekir.

"Nezr yemindir", "Nezr'in kefareti yemin kefaretidir" mealindeki hadislerde geçen nezr'den maksat, mübhem, yani adı konulmamış, belirsiz olanıdır. İçinden bir şeye niyet etmemişse, yemin sayılır ve kefaret öder.

Belli bir yeri kasdedip adayacak olursa, Züfer hariç diğer Hanefî imamlarına göre, adağı o yere götürüp icra etmeye gerek yoktur. Herhangi bir yerde olabilir. Çünkü adaktan maksat Allah (celle celaluhu)'ya yakınlık ve O'nun rızasına ermektir. Mekan kavramı bu maksadın dışında kalır.[35]

Şafiîler'e göre: "Allah için üzerime bir köle azad etmek veya oruç tutmak gerekli olsun" diyen kimse isterse gerekli kıldığı şeyi yerine getirir, isterse bir yemin kefareti öder.

Beytullah'a yürüyerek gitmeyi-veya oraya varmayı adayan kimsenin hac veya umre için niyet etmişse, gitmesi vacip olur. Sadece oraya varmayı niyet etmişse yürüyerek gitmesi gerekli olmaz.

Ancak yürüyerek Beytullah'a gitmeyi adayan kimse yürümekten aciz kalır veya aciz kalacağını düşünerek bir hayvana veya vasıtaya binerek giderse, bir kan akıtması gerekir.[36]

Yine bu mezhebe göre, adı konulmamış belirsiz adamadan dolayı kefaret gerekmez.[37]

Hanbeliler'e göre: Nezr de bir bakıma yemindir. O bakımdan günahı ge-

35 Kasani/Bedayi'us-Sanayi': 5/92, 93. Beyrut: 1394

36 es-Siracü'l-Vehhac: 583 - 585. Mısır: 1352

37 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/334. Beyrut: 1403

rektiren bir şeyi yapacağını adayan kimse, o şeyi yapmaz, fakat bundan dolayı bir yemin kefareti öder. Beytullah'a yaya gitmeyi adayan kimse buna gücü yetmediği takdirde hayvana biner ve bir yemin kefareti öder veyahut bu anlamda üç gün oruç tutar.[38]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

27 no'lu Akabe hadisinin, Sahih-i Müslim'de "adı konmadığı" cümlesi yer almamıştır. Bu hadisi aynı zamanda Ebu Davud ile Nesai de tahric etmişlerdir. Tirmizi bunu sahihlemiştir. İbn Mace de aynı tarikten rivayet etmiş bulunuyor. O bakımdan hadis sahih olup çıkarıma salih görülmüştür.

Böylece adı anılmaksızın yapılan nezr (adama)nın kefareti, yemin kefaretidir, hükmü ortaya çıkmış bulunuyor. Hanefî imamları bu hadisle ihticac edip, adı anılmayan bir nezrden dolayı kefaret gerekir demişler ve ancak kişi içinde belli bir fiili yapmaya niyet etmişse, o takdirde niyet ettiği şeyi yerine getirmesi gerekir neticesini belirlemişlerdir. Şafiîler ise adı konulan, konulmayan nezrlerde kişi onu yerine getirmekle bir yemin kefareti ödeme arasında serbesttir demişlerdir.

28 no'lu İbn Abbas hadisini Ebu Davud ile İbn Mace tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer, Büluğu'l Meram'da bunun isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.[39]

O bakımdan İbn Abbas hadisiyle çıkarım edilebilir. Hadis dört hüküm içermektedir:

1- Adı konulan, adı anılan bir nezrin gereğini yerine getirmek vacibtir.

2- Adı anılmayan, konulmayan bir nezrden dolayı bir yemin kefareti gerekir.

3- Gücünün yetmeyeceği bir şeyi adayan kimsenin de bir yemin kefareti ödemesi vaciptir.

4- Gücünün yeteceği bir şeyi adayan kimsenin onu aynen yerine getirme-

38 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/335. Beyrut: 1403

39 Fethu'l-allam li-Şerhi Büluği'l-Merâm: 2/310, Medine

si vacip olur.

Gücünün yetmediği bir şeyi adayan kimsenin durumuna açıklık getirilirken şu misaller verilebilir: Bir yıl içinde iki defa veya üç defa farz haccı yerine getireceğini adamak veyahut malı ve serveti, aynı zamanda yeterli geliri olmadığı halde büyükçe bir cami yapmayı adamak bu cümledendir. Bu tür adamalar geçerli değildir. Ancak bir yemin kefareti verilmek suretiyle telafi edilir. İmam Malik'e ve Zahiriler'e göre bu durumda kefaret gerekmez.[40]

30 no'lu Akabe hadisinde ise, gücünün yetmediği bir şeyi adayan kimsenin kefaret olarak üç gün oruç tutması zikredilmiş bulunuyor. Bu da bir yemin kefaretidir. Zira on fakiri doyuracak durumda olmayan kimsenin yemin kefareti için üç gün oruç tutması söz konusudur.

Tirmizi bu hadisi hasenlemişse de isnadında Abdullah b. Zahr bulunuyor ki bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir.[41] Ancak Zehebi bu isim üzerinde durmamıştır. O bakımdan görüş ve tespitlerin ağırlığını, onun güçlü olduğu teşkil etmektedir. Ancak aynı hadisin diğer rivayetler çerçevesinde bir kan akıtmanın veya bir hedyin sevkedilmesinin lüzumu belirtiliyor. Bu hususta ilim adamlarının farklı yorumları olmuştur. Bununla beraber rivayetler arasını te'lif etmek daha uygun bir netice doğurur. Kişi gücünün yetmeyeceği veyahut çok meşakkate sebep olacağı bir adamada bulunduğu takdirde gücünün ve imkanlarının elverdiği ölçüde hareket eder ve bundan dolayı ya üç gün oruç tutar veyahut bir kan akıtır. Çeşitli tariklerden rivayet edilen hadisler her iki şıkkın da caiz olduğunu göstermektedir.

32 no'lu Küreyb hadisinin ricali, rical-i sahihtir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Hadisde, yaya olarak haccetmeyi adayan kadının, hasta ve zayıf olduğundan söz edilmemiştir. Bununla beraber Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) meşakkati kaldırmış ve bir hayvana binip öylece haccetmesini emretmiştir. Ancak bu yemin anlamında olan nezrini uygulamadığı için de bir kefaret ödemesinin gereğini belirtmiştir. Zira nezrden maksat, bedene eziyet verip sıkıntıya katlanmak değil, sıkıntı ve üzüntüyü atmaktır. Aynı zamanda nezr yalnız Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğu arzulanarak yapılır. O bakımdan

40 Fethu'l-allam li-Şerhi Büluği'l-Merâm: 2/311, Medine

41 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 8/278

Medine'den Mekke'ye yaya, hatta yalınayak, baş açık gitmekte Allah'ın hoşnutluğu söz konusu değildir. Cenab-ı Hak, kulunun bu gibi meşakkatleri tercih etmesinden müstağnidir. (O'nun buna ihtiyacı yoktur.)

33 no'lu İkrime hadisi hakkında Ebu Dâvud ile el-Münziri susup bir görüş beyan etmemişlerdir. Yapılan ciddi tespitlere göre, isnadı sahihtir. O bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye elverişlidir.

Bu rivayette ise Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adayıp bünyesi bu meşakkati kaldıracak kadar kuvveti olmayan kadının bir bineğe binerek gitmesine cevaz verilmiş ve nezr veya yeminini belirtilen şekilde yerine getirmediğinden dolayı da bir bedene hedy yapması emredilmiştir.

Böylece bu gibi nezrlerde kişi, nezrettiğini yerine getirmekle bir kefaret vermek arasında muhayyer bırakılmıştır. İlim adamlarının çoğunun yorumu bu olmuştur.

Bu bâbda Beyhaki'nin sahih senedin Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayet bulunuyor. Şöyle ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gece yarılarına doğru yol alırken birkaç ata gözü dokundu, derken develer ürküp kaçtı. Bu arada saçları çözük dağınık çıplak bir kadın gözlerine ilişti. Sebebi sorulunca da, kadın şu cevabı verdi: "Ben, saçlarım çözük ve bedenim çıplak bir halde haccetmeyi adadım." Durum Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arz edilince, "Ona söyle de elbisesini giyinsin ve bir kan akıtsın" buyurdu.

Yine Beyhaki'nin el-Hasen tarikiyle İmran'dan merfuan yaptığı rivayette şöyle denilmektedir: "Sizden biriniz yaya olarak haccetmeyi adarsa, bir hedy bağışlasın ve hayvana binsin."

Hedy bağışlamaktan maksat, bir hayvan kesip kan akıtmaktır.

Bu hadisle çıkarım yapanlar, hac ve umre dışında sırf Beytullah'ı ziyaret etmek üzere adamanın sahih ve caiz olduğunu belirtmişlerdir. İmam Ebu Hanife'ye göre ise, Beytullah'a gitmeyi adayan kimse, bununla hac ve umre yapmaya niyet etmemişse yaptığı nezr geçerli olmaz. Sonra da süvari olarak adayacak olursa bir hayvana binip gitmesi gerekir. Yaya yürüyecek olursa bir kan akıtması vacip olur. Yaya olarak yürüyüp gitmeyi adamışsa aczinden dolayı yaya yürümeyi bırakıp bir hayvana binerek giderse, yine bir kan akıtması gerekir. İmam

Şafiî'den de buna yakın rivayetler yapılmıştır.

Rivayetlerin bazısında "bir kan akıtması gerekir" bazısında ise "bir bedene hedy etmesi, yani bir sığır veya deve kesmesi gerekir" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. İmam Makil'e göre, adadığı halde yaya yürümekten aciz olur da bir hayvana binerse, bir bedene (deve veya sığır) kesmesi gerekir. Abdullah b. Zübeyr'e göre hiçbir şey kesmesi gerekmez.

Ancak bir bedene kesmesiyle ilgili rivayetler ağırlık kazanmıştır.[42]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Adı konulmayan nezr (adama) da kişinin niyeti söz konusudur.
2. Adı konulmamış nezirde kişinin, niyetinde belirlediği şeyi aynen yerine getirmesi vacip olur.
3. Niyetinde bir şey belirlememişçe, o takdirde bu bir yemin sayılır ve bir yemin kefaretini gerektirir. (Bu daha çok İmam Ebu Hanife'nin görüşüdür).
4. "Allah için üzerime nezr olsun" der, başka bir şey demez ve içinden de bir şey belirlemezse, bu nezirden dolayı bir yemin kefareti gerekli olur.
5. Belli bir yeri adayıp adağını oraya götürüp keseceğini veya adadığı sadakayı o yere götürüp dağıtacağını adayan kimsenin o yere gitmesi gerekli değildir. Bunda hem meşakkat var, hem de Hakk'a yakınlık yoktur. Bulunduğu yerde kesmesinde bir sakınca görülmemiştir.
6. Bu daha çok Hanefiler'in görüş ve ictihadıdır.
7. Bir şeyi adayan kimse, isterse adadığını yerine getirip gerçekleştirir, isterse bir yemin kefareti öder. (Bu daha çok İmam Şafiî'nin ictihadıdır).
8. Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adayan kimse, bununla hac veya umre yapmaya niyet etmişse, gitmesi gerekir. Yaya yürümekten aciz olursa,

42 Neylü'l-Evtar: 8/279

bir hayvan kesmesi gerekir.

9. Bazı ilim adamlarına göre, yürüyerek gitmekten aciz kalan kimse hayvana biner ve üç gün oruç tutar.

10. Hac veya umre niyeti taşımaksızın sadece Beytullah'a gitmeyi adayan kimsenin, bu adaması İmam Ebu Hanife'ye göre sahih olmaz. Ancak böyle bir adamadan dolayı bir yemin kefareti gerekir.

11. Kişi yapacağı nezrde nezredeceği şeyin adını koysun koymasın, bundan dolayı bir yemin kefareti öder. Ancak adını koyduğu nezri yerine getirmesi daha uygun olur. (Bu daha çok İmam Şafii'nin ictihad ve görüşüdür).

12. Adadığı halde yürüyerek gitmekten aciz olursa bir hayvana biner ve bundan dolayı bir bedene keser. (Bu daha çok İmam Malik'in ictihad ve görüşüdür).

13. Kişi gücünün yetmeyeceği bir şeyi adarsa, artık adağını yerine getirme külfetine girmez, bundan dolayı bir yemin kefareti öder.

14. Kişi gücü yeteceği bir şeyi adarsa, şayet o şey günah ve mübah bir şeyi yapma veya yapmama anlamında değilse, adadığını yerine getirmesi vacip olur.

15. Bir günah veya mübahı yapma veyahut terketmeye yönelik bir nezirden dolayı yemin kefareti gerekir; yapılan adama yerine getirilmez.

16. Nezrederken bedene meşakkat ve sıkıntı getiren bir şeyi nezretmemek gerekir. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğu, kişinin nefsine eziyet ve meşakkat vermesinde değil, gönül huzuruyla yapacağı ibadet ve iyiliklerdedir.

17. Bir kadının baş açık veya yalın ayak yürüyerek haccetmek üzere nezretmesi uygun olmaz. Aksi halde bir hayvan kesmesi ve bineğe binerek, başını örterek gitmesi gerekir. Bundan dolayı bir kan akıtması vacip olur.

18. Bir bedene kesecek mali imkana sahip olmayan kimse, üç gün oruç

tutar. Bu, Ukbe hadisinin son kısmında belirtilmiş bulunuyor.

19. Beytullah'a yaya olarak veyahut yalınayak, başaçık bir halde yürüyerek gitmeyi adayan kimsenin, gücü yettiği takdirde yaya gitmesi gerekir.

20. Beytullah'a yaya yürüyerek gitmeyi adayan kimse, zayıf ve aciz olmasa bile, bir hayvana binip öylece gidebilir. (Bu daha çok Hanefiler'in görüşüdür). Ancak bundan dolayı ya kefaret ödemesi veyahut bir kan akıtması söz konusudur.

İSLAM'A GİRMEDEN NEZREDİLENİN HÜKMÜ

İslam'a girmeden önce bir müşrik veya bir dinsiz veyahut bir mecusi adadığı şeyi yerine getirmeden gelip İslam'a girerse, onun şirk ve küfür dönemindeki yaptığı o adak geçerli sayılır mı? Ona vefa etmesi gerekir mi?

Ayrıca belli bir yer belirleyip adağını orada yerine getireceğini adayan kimsenin yer bakımından adağını oraya götürüp gerçekleştirmesi gerekli olur mu? Yoksa herhangi bir yerde o adağını yerine getirmesi caiz midir?

عَنْ عُمَرَ قَالَ نَذَرْتُ نَذْراً فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ بَعْدَ مَا أَسْلَمْتُ فَأَمَرَنِي أَنْ أُوفِيَ بِنَذْرِي.

Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir:

"Cahiliye devrinde bir nezr (adama)da bulunmuştum. (Ancak onu yerine getirmemiştim). İslam'a girdikten sonra o hususu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sordum. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana adağımı yerine getirmemi emretti."[43]

وَعَنْ كَرْدَمِ بْنِ سُفْيَانَ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ نَذْرٍ نَذَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَقَالَ لَهُ: أَلْوَثَنٍ أَوْ لِنُصُبٍ ؟ قَالَ: لاَ وَلَكِنْ للهِ فَقَالَ: أَوْفِ للهِ مَا جَعَلْتَ لَهُ اَنْحَرْ عَلَى بُوَانَةَ وَأَوْفِ بِنَذْرِكَ.

Kerdem İbn Süfyan (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, Cahiliye devrinde yaptığı bir nezirden sormuştur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

43 Buhari/İtikaf: 16. Ahmed:2/10, 25. İbn Mace. Neylü'l-Evtar: 8/280

"O adağı bir put veya dikili taş için mi yaptın?" diye sormuş o da "Hayır, onlar için değil, Allah için adamıştım" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Allah için yaptığın nezri yerine getir. Buvane'ye git deveyi orada kes ve böylece nezrine vefa et" buyurmuştur.[44]

وَعَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ كَرْدَمٍ قَالَتْ كُنْتُ رِدْفَ أَبِي فَسَمِعْتُهُ يَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَنْحَرَ بِبُوَانَةَ قَالَ: أَبِهَا وَثَنٌ أَوْ طَاغِيَةٌ ؟ قَالَ: لاَ قَالَ: أَوْفِ بِنَذْرِكَ.

Meymune bint Kerdem (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen hanım şöyle demiştir:

"Babamın terkisinde bulunuyordum. Bir ara babamın, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şunu sorduğunu duydum:

"Ya Rasulallah! Doğrusu ben Buvane mevkiinde bir deve kesmeyi adadım." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona sordu:

"Orada bir put, bir kahin, dikili taş var mıydı?" O da: "Hayır öyle bir şey yoktu" diye cevap verdi.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Nezrini yerine getir" diye buyurdu.[45]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَارَسُولَ للهِ إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَنْحَرَ بِمَكَانِ كَذَا وَكَذَا مَكَانٌ كَانَ يَذْبَحُ فِيهِ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ: لِصَنَمٍ قَالَتْ: لاَ قَالَ: لِوَثَنٍ قَالَتْ: لاَ قَالَ: أَوْفِي بِنَذْرِكِ.

Amr b. Şuayb'dan rivayet edilmiş, o da babasından, dedesinden rivayet etmiştir: Bir kadın, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dedi: "Ya Rasulallah!

44 Müsned-i Ahmed: 4/419

45 İbn Mace/Kefaret: 18. Ahmed: 1/90, 4/64, 5/376, 6/366

Ben şu ve şu yerde bir hayvan kesmeyi adadım ki, o yerde cahiliye ehli hayvan keserdi." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem ona: "Bir put için mi keserlerdi?" diye sordu. O da: "Hayır" dedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Bir vesen (taştan yontulmuş bir suret) için mi keserlerdi?" diye sordu. O da: "Hayır" dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Adağını yerine getir" buyurdu.[46]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Nezreden kişinin akıl, baliğ ve müslüman olması şarttır. O bakımdan çocuğun, delinin ve bir de kafir ve müşrikin yaptığı nezir sahih değildir. Bunun için bir kafir bir şeyi nezreder ve sonra gelip İslam'a girerse, artık o nezrini yerine getirmesi ona vacib sayılmaz. Zira küfür dönemindeki nezri geçersizdir. İmam Şafiî'nin de mezhebinin zahiri budur. Çünkü nezirden maksat Allah (celle celaluhu)'ya yakınlık sağlamak, O'nun rızasına erişmektir. Kafirin nezrinde bu gaye ve niyet yoktur.[47]

Yapılan nezr muayyen bir yerde yerine getirmekle bağlantılı ise, yani adayan kimse böyle adamışsa, **35** no'lu dipnotta belirttiğimiz gibi, Hanefi imamlarının çoğuna göre, belirlenen yere götürüp orada uygulamak şart değildir. İstediği yerde o adağını yerine getirebilir. Ancak İmam Züfer, "adadığı yere götürüp orada gerçekleştirmesi gerekir" demiştir. Fetva birincilerin ictihadına göredir.[48]

Şafiîler'e göre: Muayyen bir belde halkına tasaddukta bulunmak üzere adayan kimsenin adadığı şeyi götürüp o belde halkına dağıtması vacib olur.[49]

Ayrıca Hanefîler'e göre mekan ve zamanla ilgili nezirlerde, zaman ve mekana bağlı kalmak şart değildir. Mesela, "Allah için Receb ayında oruç tutmak üzerime gerekli olsun" diye adarsa, Receb girmeden de o orucu tutabilir. "Şu gün şu kadar namaz kılacağım" diye adayan kimse de o gün gelmeden adadığı namazı kılabilir.[50]

Hanbeliler'e göre: Beytül-Haram'dan başka bir bölge veya beldeye git-

46 Ebu Davud/Eyman: 22

47 Kasani/Bedayi': 5/81, 82. Beyrut: 1394

48 Kasani/Bedayi': 5/93 Beyrut: 1394

49 el-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 586. Mısır: 1352

50 Kasani/Bedayi': 5/93. Beyrut: 1394

meyi adayan kimsenin o bölge veya beldeye gitmesi gerekli olmaz. Bu, mübah bir şeyi adamaya benzer. Bunun gibi, üç mescid (Mescidü'l-Haram, Mescidü'n-Nebevi ve Mescid-i Aksa) dışında kalan herhangi bir mescide gitmeyi adarsa, o mescide gitmesi gerekmez.[51]

Belli bir ayda oruç tutmayı adayan kimsenin, başka bir ayda o orucu tutması caiz olmaz. Ancak bir özür sebebiyle caiz olur. Özürsüz başka bir ayda tutarsa, hem kazası, hem de kefaret yemini gerekir.

Mescidü'l-Haram'da namaz kılmayı adayan kimsenin herhalde orada kılması gerekir, İmam Ebu Hanife'ye göre, bu gerekli değildir. Başka bir mescidde de kılabilir.

Hanbeliler'in delili şu rivayettir: Hz. Ömer (radıyallahu anh) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle sormuştur: Ya Rasulallah! Mescidü'l-Haram'da bir gece itikafta bulunmayı adadım?" Efendimiz ona şöyle buyurmuştur: "Nezrine vefa et, adadığını aynen yerine getir."[52]

Malikîler'e göre: Mesci-i Nebevi ye veya Mescid-i Aksa'ya yürüyerek gitmeyi adayan kimseye, oralara yürüyerek gitmek vacip olur. İmam Şafiî de aynı görüştedir.[53]

Bunun gibi Beytullah'a yaya olarak gitmeyi adayan kimsenin yaya olarak gitmesi gerekir.[54] Yürümekten aciz kaldığı takdirde bir binite binip gider, ancak bundan dolayı bir kan akıtması gerekir.

Mescid-i Nebeviye veya Mescid-i Aksa'ya yürüyerek gitmeyi adayan kimsenin yürüyerek gitmesi vacip değildir. Bir hayvana binip gider. Bunlardan başka bir mescide yürüyerek gitmeyi adayan kimse, bu adağını yerine getirmez. Bulunduğu yerde, gitmek istediği mescidde kaç rekat kılmaya niyet etmişse o kadar rek'at namaz kılar. Hatta İbn Kasım'a göre, namaz kılmak üzere değil sırf Mescid-i Nebevi'yi veya Mescid-i Aksa'yı görmeyi adayan kimsenin bu adağını yerine getirmesi vacip olmaz. Ancak namaz kılmayı da adamışsa o takdirde bir

51 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/349, 350

52 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebir: 11/349. İbn Kudâme/el-Muğni: 11/350

53 İbn Rüşd/Bidayetü'l-Müctehid: 1/426. Beyrut: 1398

54 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/79

hayvana binerek gider.[55]

İmam Şafiî'nin de görüşü buna yakın bir anlam ve hüküm taşımaktadır.[56]

İslam'a girmeden önce ibadet anlamında bir adamada bulunan ve onu yerine getirmeden İslam'a giren kimsenin bu adağına vefa göstermesi, yani yerine getirmesi gerekli midir? Hanefiler dışında kalan diğer mezhep imamlarının bu hususta bir görüş ve ictihadlarına rastlayamadım.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

43 no'lu Ömer hadisinin senedindeki ricalin hepsi sahihtir. O bakımdan çıkarıma salih görülebilir. Ancak Hanefiler bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmamışlardır.

44 no'lu Kerdem hadisinin İbn Mace'deki tahrice göre ricalinin hepsi sahihtir. Ancak Abdullah b. Abdirrahman et-Taifi hakkında farklı görüş ve tespitler bulunuyor: Yahya b. Main'e göre, bu zat salih bir kişidir. Ebu Hatim onun güçlü olmadığını belirtmiştir. Et-Takrib'de ise, onun saduk olup bazen hata yaptığı kaydedilmiştir.[57]

O bakımdan müctehidlerin çoğu bu rivayetle ihticacda bulunmamıştır. Aynı zamanda Cumhur da bu rivayetlerle çıkarım etmemiştir. Ancak Şafiî'nin ashabından bazısı **43** no'lu Hz. Ömer hadisiyle ihticacda bulunmuşlar ve İslam'a girmeden önce adamada bulunup ona vefa etmeden İslam'a giren kimsenin adağını yerine getirmesi gerekir demişlerdir.[58] O bakımdan ilim adamlarının önemli bir kısmı, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a bu hususta emri vücuba değil istihbaba delalet eder demişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Nezreden kişinin âkil, bâliğ ve müslüman olması gerekir.
2. Çocuğun, delinin ve bir de müşrik ve kafirin yaptığı nezr (adama) ge-

55 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/86

56 el-Ümm: 2/257. Mısır: 1381-1961

57 Neylü'l-Evtar: 8/280

58 Neylü'l-Evtar: 8/281

çersiz olup sahih değildir.

3. Kölenin, esirin yaptığı nezr geçerlidir.

4. Müşrik ve kafir kişi adamada bulunduktan ve onu yerine henüz getirmeden İslam'a girecek olursa, artık o adağını yerine getirmesi vacip değildir.

5. Çocuk da henüz ergen olmadan adamada bulunur ve sonra ergen olursa, o adağını yerine getirmesi gerekmez.

6. Belli, belirli bir yer anılarak nezir yapılırsa, Hanefiler'e göre, adağı o yere gidip yerine getirmeye gerek yoktur. Adayan kişi onu bulunduğu yerde de yerine getirebilir.

7. Başka bir beldede yaşayan fakirlere vermek üzere bir miktar mal ve para adayan kimsenin adadığı miktarı götürüp o beldede dağıtması vacip olur. Bu daha çok Şafiîler'in görüş ve ictihadıdır.

8. Zaman ve mekan ile ilgili nezrlerde zaman ve mekana bağlı kalmak şart değildir.

9. Küfür döneminde kafir bir kişinin yaptığı adak ilahi rıza ve hoşnutluğa yönelik değildir. İslam'a girince, bazı ilim adamlarına göre o adağını yerine getirmesi müstehabdır.

10. Beytül-haram'dan başka bir belde veya mabede gitmeyi adayan kimse, bu adamasını aynen yerine getirmesi vacip değildir. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre bir yemin kefareti ödemesi gerekir.

11. Üç kutsal mescid dışında kalan herhangi bir mescide gitmeyi adayan kimsenin o mescide gitmesi gerekmez.

12. Belli bir ayda oruç tutmayı adayan kimsenin mutlaka o ayda oruç tutması gerekmez. Bu Hanefiler'in ve Hanbeliler'in görüş ve ictihadıdır.

13. Mescidü'l-Haram'da namaz kılmayı adayan kimsenin her halde oraya gidip namaz kılması gerekir. Bu daha çok Hanbeliler'in görüş ve ictihadıdır.

14. Mescid-i Nebeviye veyahut Mescid-i Aksa'ya yürüyerek gitmeyi adayan kimsenin oraya yürüyerek gitmesi vâcib olur. Bu daha çok Malikiler'in görüş ve ictihadıdır.

15. Beytullah'a yaya olarak gideceğini adayan kimsenin yaya gitmesi gerekir. Yaya gitmekten aciz kaldığı takdirde hayvana biner ve bir kan akıtır.

MALIN TAMAMINI SADAKA OLARAK ADAMAK

İslam hemen her konuda itidali tavsiye eder, ifrat ve tefrikten uzak kalınmasını emredip hiçbir işte ve ibadette aşırı gitmeyi, harcama ve hayırda ölçüsüz hareket etmeyi kınar.

Bunun için Cenab-ı Hak, günde beş vakit namazı farz kılmış ve günlük çalışma düzenimizi bozmayacak, işleri aksatmayacak bir programa bağlamıştır. Yılda bir ay oruç tutmayı farz kılmış, bundan fazlasını nafile olarak belirlemiştir. Yılda bir defa nisabı bulan malın zekatını kırkta bir nisbetinde vermemizi emrederken bununla mali gücümüzü zaafa uğratmamayı, paranın da amaç ve gaye olmadığını, aynı zamanda sosyal dengeyi kurmakta herkese çeşitli görevlerin düştüğünü planlamıştır.

O bakımdan bir kişinin gerek hayatta iken, gerekse ölümden sonraki hayırla ilgili vasiyetinde malının tamamının hayra sarfedilmesine cevaz verilmemiş aile fertlerinin, hısım ve yakınların ve ölüm olayından sonra da geriye kalan varislerin durumu dikkate alınmış ve her hak sahibinin hakkının korunması prensibiyle hareket edilmesi emredilmiştir.

Bunun gibi kişinin hayatta iken malının tamamını tasadduk etmek üzere adamasına cevaz verilmemiş ve bu gibi adamalarda ancak malının üçte biri tasadduk olarak dağıtılır prensibi konulmuştur.

عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَا لِي صَدَقَةً إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قَالَ: فَقُلْتُ إِنِّي أَمْسِكُ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْبَرَ.

Ka'b b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini haber vermiştir: "Ya Rasulallah! Şüphesiz benim (Allah'a) olan tevbem (adamam) cümlesinden olmak üzere, malımı olduğu gibi çıkarıp Allah ve rasulü için sadaka etmekliğimdir. (Bu

hususta ne buyurursunuz?)

Efendimiz ona şöyle buyurmuştur: "Malın bir kısmını nezdinde tut (tasadduk etme). Bu senin için hayırlı olur."

Ka'b devamla diyor ki: Ya Rasulallah! Hayber'de bana isabet eden payımı nezdimdetutuyorum.[59]

وَفِي لَفْظٍ قَالَ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي إِلَى اللهِ أَنْ أَخْرُجَ مِنْ مَالِي كُلُّهُ إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ صَدَقَةً ؟ قَالَ لاَ قُلْتُ: فَنِصْفُهُ: قَالَ لاَ قُلْتُ فَثُلُثُهُ ؟ قَالَ: نَعَمْ قُلْتُ فَإِنِّي سَأُمْسِكُ سَهْمِي مِنْ خَيْبَرَ.

Diğer bir lafızla hadis şöyle nakledilmiştir:

"Ya Rasulallah! Şüphesiz benim Allah'a olan tevbem (adamam) cümlesinden olmak üzere malımın tamamını Allah ve O'nun rasûlünün yolunda sadaka olarak çıkarmaklığımdır? Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi:

"Hayır, öyle yapma." Yarısını sadaka olarak vereyim? "Hayır." **Üçte birini.** "Evet, o olur." O halde ben Hayber'den bana isabet eden payımı nezdimde tutuyor (gerisini olduğu gibi sadaka olarak adıyorum).[60]

وَعَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ السَّائِبِ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ أَنَّ أَبَا لُبَابَةَ بْنِ عَبْدِ لْمُنْذِرِ لَمَّا تَابَ اللهُ عَلَيْهِ قَالَ: يَارَسُولَ للهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَهْجُرَ دَارَقَوْمِي وَأُسَاكِنَكَ وَأَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً للهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلِرَسُولِهِ فَقَالَ رَسُولُ للهِ ﷺ: يُجْزِي عَنْكَ الثُّلُثُ.

Hüseyin b. Saib b. Ebi Lübabe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle bilgi verilmiştir:

59 Ebu Davud/Eyman: 23. Nesai/Eyman: 37

60 Ebu Davud/22, 23, 24. Nesai/Vasaya: 3

Ebu Lübabe b. Abdi'l-Münzir'in (radıyallahu anh) Cenab-ı Hak tevbesini kabul buyurunca, o, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Şüphesiz benim tevbemin gereği olarak kendi kavmimin yurdundan hicret etmekliğim ve senin bulunduğun yerde eyleşmekliğimdir. Aynı zamanda malımı olduğu gibi Allah (celle celaluhu) ve O'nun rasûlü için sadaka olarak çıkarmaklığımdır." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Senin üçte bir (sadaka olarak vermekliğin) sana yeter" diye buyurdu.[61]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Sadakanın hayırlısı geriye doygunluk bırakanıdır. Üst el alt elden hayırlıdır. Artık sen elin altındakilere (sadaka vermekle, onların ihtiyacını karşılamakla) başla. Eşin (karın) "bana infakta bulun veyahut beni boşa" der. Kölelerin sana "bize nafaka ver, değilse bizi sat" derler. Çocukların da bizi kime bırakıyorsun, kime ısmarlıyorsun?" derler.[62]

Selman b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Yoksula verilen sadaka, bir sadakadır. Aile halkına verilen sadaka, iki sadakadır: Sadaka ve sıla-i rahm."[63]

Hakim b. Hizam (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sadakalardan hangisinin daha üstün olduğunu sordu. Efendimiz ona şu cevabı verdi: "İçinde düşmanlık besleyen hısımlara verilenidir."[64]

Ebu Ümame (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Şüphesiz ki yakın hısımlara verilen sadakanın ecri (mükafat ve uhrevi

61 Darimî/Zekat: 25. Müsned-i Ahmed. Nevlü'l-Evtar: 8/282

62 Sahih-i İbn Huzeyme. et-Terğib ve't-Terhib: 2/145. Mısır: 1352 -1933

63 Nesai. Tirmizi. İbn Huzeyme. İbn Hibban. Hakim, et-Terğib: 2/160

64 Müsned-i Ahmed. Taberani. et-Terğib: 2/160

karşılığı) iki kattır."[65]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: "Malik olduğum şeyler sadakadır" diye adarsa, malının bir kısmını kendi ihtiyaçları için alıkoyup gerisini sadaka olarak dağıtır. Zira hepsini olduğu gibi sadaka olarak dağıtırsa, kendisi ve aile efradı muhtaç duruma düşerler ve sadaka almak zorunda kalırlar. O bakımdan malının kendilerine yetecek kadarını tutar, gerisini sadaka olarak harcar. Sonra elinde kalan mal ile kâr sağlarsa onu sadaka olarak dağıtır.[66]

Şâfiîler'e göre: Malının tamamını sadaka olarak adayan kimsenin bu adaması yemin anlamında olursa, malını dağıtmaz, sadece bir yemin kefareti öder. Yok, malını Allah yolunda, O'na itaat uğrunda adarsa, o takdirde tamamını tasadduk etmesi gerekir.

Ata'ya göre, böyle adadığı takdirde, sadece bir yemin kefareti yeterli olur. Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın da görüşü bu anlamdadır. Diğer ilim adamlarına göre, kendilerine yetecek kadarını alıkoyup gerisini tasadduk ederler. Bir başkası da, "böylesi malının ancak üçte birini tasadduk eder" demiştir.[67]

Hanbeli ve Malikîler'e göre, malının tamamım sadaka olmak üzere adayan kimsenin üçte birini tasadduk etmesi yeterli olur. İmam Zühri de aynı görüştedir.[68]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

59 no'lu Ka'b hadisini Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. Hadis sahih olup çıkarıma salihtir. Nitekim Hanefilerle Hanbeli ve Malikiler bu hadisle ihticacda bulunmuşlardır.

Diğer lafızla rivayet edilen **60** no'lu hadisi Ebu Dâvud tahric etmiştir. Ancak isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ki, bu zat zayıflar arasında yer almıştır. O bakımdan hadis çıkarım ve delil olarak gösterilmeye pek salih görül-

65 Taberani/el-Kebir, et-Terğib : 2/160. Mısır: 1352-1933

66 Kasani/Bedayi': 5/86. Beyrut: 1394

67 Şafii/el-Ümm: 2/254. Mısır. 1381-1961

68 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/339. Beyrut: 1403

memiştir.

61 no'lu Ebu Lübabe hadisini Hafız İbn Hacer, el-Fetih'te nakletmiş ve kaynak olarak Müsned-i Ahmed'i ve Sünen-i Ebu Davud'u göstermiş, ancak bir görüş beyan etmemiştir. Ebu Dâvud ise İbn Ebi Uyeyne tarikiyle Zühri'den rivayet etmiş bulunuyor.

Ancak hadiste nezr kavramına yer verilmemiş, "tevbe" kavramı anılmıştır. Bundan Ebu Lübabe, tevbesinde samimiyetini bir defada malını sadaka olarak dağıtmakla kuvvetlendirmek istemiştir. Daha doğrusu tevbesinin kabul olunduğuna şükretmek üzere böyle bir arzu ve istek göstermiştir. Hatta İbnü'l-Münir'e göre, Ebu Lübabe, malını tasadduk etme hususunda bir bakıma iştişarede bulunmuştur. İbn Hacer, ise o, malını sadaka edip etmemek hususunda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emir ve tavsiyesini almayı düşünmüş ve bunu bir soru anlamında ifade etmiştir. Ancak istifham harfi hazfedilmiştir.

Bununla beraber ilim adamlarının çoğuna göre, bu tarz bir ifade de bir bakıma adamadır ve o malının tamamın Allah için adayıp harcamak istemiştir.

62 no'lu Ebu Hureyre hadisini İbn Huzeyme kendi Sahih'inde rivayet etmiştir. Hadis sahih olup çıkarıma salih görülmüştür. Böylece bir kişinin kendi aile efradını ve yakın hısımlarını aç ve perişan bırakıp malının tamamını tasadduk etmesi, bir hayır yoluna adaması doğru değildir.

63 no'lu Selman hadisini Tirmizi hasenlemiş, Hakim, bunun isnadının sahih olduğunu belirtmiştir. Ev halkına, muhtaç hısımlara yardım etmek, onlan doyurmakta iki sadaka sevabı vardır.

64 no'lu Hakim hadisini Ahmed ve Taberani tahric etmişlerdir. Ahmed'in isnadı hasen olarak tespit edilmiştir, içinde kin ve düşmanlık besleyen hısımlara öncelik tanınıp sadaka ve yardımın önce onlara verilmesi tavsiye edilmektedir.

65 no'lu Ebu Ümame hadisini Taberani el-Kebir'de rivayet etmiştir. Yukarıdaki hadislerle birbirini kuvvetlendirmekte olup aile efradını ve hısımları desteklemenin sevabı ve yararı anlatılmaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Malının tamamını sadaka olarak adayan kimse, onun tamamını dağıtmaz, kendisi ve aile efradı için yetecek kadarını alıkoyup gerisini sadaka olarak verir.

2. Elinde alıkoyduğu malı ticari alanda kullanıp kâr sağladıkça fazlasını yine tasadduk eder.

3. Malının tamamını sadaka olarak vermek isteyen kimsenin bu hususta ifadesi yemin anlamında olursa, malının tamamını sadaka olarak dağıtmaz, sadece bir yemin kefareti öder. (Bu daha çok Şafii'nin ictihadıdır).

4. Malının tamamını Allah için, O'na itaat uğrunda adarsa, tamamını tasadduk etmesi vacip olur. (Bu da Şafii'nin görüş ve ictihadıdır).

5. İlim adamlarından bazısına göre, sadece malının üçte birini tasadduk eder ve böylece nezri yerine gelmiş olur. Nitekim Ka'b hadisi buna delalet etmektedir.

6. Hanbeli ve Malikiler'e göre, malının tamamını sadaka olarak adayan kimse sadece onun üçte birini tasadduk eder.

ADAK VE YEMİNDEN DOLAYI KEFFARET OLARAK MÜ'MİN BİR KÖLE AZAD ETMEK

İslam dini, kitap ve sünnetiyle köleliği, cariyeliği kaldırmak için birtakım maddi ve manevi çareler getirmiş, insanların ancak Allah (celle celaluhu)'ya kul olacaklarını esas kabul ederek insanı insana köle ve uşak yapma zilletinden kurtarmanın yollarını belirlemiş ve bunun için uhrevi mükafatlar vadetmiştir.

İslam fıkhında "**Kefaretler**" bölümü köle azad etmeyi -şartlarına uygun ölçü ve anlamda- vacip kılmış ve böylece insana insanca davranmanın lüzumunu belirtmiştir.

İslam köleler ve cariyeler için, onların haklarını korumaktan yana özel statüler koymuş ve bunu işler duruma getirmiştir.

Dinimizin kölelik müessesesini bir çırpıda yasaklayıp ortadan kaldırması elbetteki mümkün değildi. Çünkü gayr-i müslimler bu müesseseyi çeşitli amaçlarla işler durumda tutmaktaydılar. Tek taraflı yasak hiçbir zaman olumlu sonuç vermezdi. Savaşlarda, baskın ve yağmalamalarda müşriklerin, gayr-i müslimlerin müslüman halktan elde ettikleri esirleri köle ve cariye diye kullanmalarına ve bunları ticari amaçla alıp satmalarına karşılık onlardan elde edilen esirleri en azından bir mübadele düzeyinde değerlendirmek ve sonra da esirlere sıcak ve yakın ilgi göstermek suretiyle İslam'ın yüceliğini anlatmak son derece lüzumlu idi. Aynı zamanda bir mübadele söz konusu olmadığında, onları pedagojik bir uygulamayla yavaş yavaş hürriyetlerine kavuşturmak kalıcı bir prensip olarak devamlı göz önünde bulunduruluyordu.

Sonra da köle ve cariyelerden İslam'ı din olarak seçip kabul edenler "din kardeşliği" çatısı altına alınıyor ve gereken bütün yardımlar yapılıyordu.

عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عبْدِاللهِ عَنْ رَجُلٍ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ اَنَّهُ جَاءَ بِأَمَةٍ سَوْدَاءَ فَقَالَ:

يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ عَلَيَّ عِتْقَ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَإِنْ كُنْتَ تَرَى هَذِهِ مُؤْمِنَةً أَعْتَقْتُهَا

فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَشْهَدِينَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ قَالَتْ: نَعَمْ قَالَ: أَتَشْهَدِينَ أَنِّي رَسُولُ اللهِ ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. فَقَالَ: أَتُؤْمِنِينَ بِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ ؟ قَالَتْ: نَعَمْ قَالَ: فَأَعْتِقْهَا.

Ubeydullah b. Abdillah (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, ensardan bir adamdan rivayetle şu bilgiyi vermiştir:

Ensardan sözü edilen adam, siyahi bir cariyeyi alıp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi:

"Ya Rasulallah! Doğrusu benim üzerimde mü'mine bir köleyi azad etmeklik bulunuyor. Eğer siz bu siyahi cariyeyi mü'mine olarak görüyorsanız onu azad etmek istiyorum." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o cariyeye sordu: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ediyor musun?" Evet, ediyorum, diye cevap verdi. Bu defa Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Benim Rasulullah olduğuma şehadet ediyor musun?" diye sordu. O da: Evet diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şunu sordu: "Ölümden sonra diriltilip kaldırılmaya inanıyor musun?" O da: Evet, inanıyorum, diye cevap verince, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama: "Bunu azad et" diye emretti.[69]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ ﷺ بِجَارِيَةٍ سَوْدَاءَ أَعْجَمِيَّةَ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ عَلَيَّ عِتْقَ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيْنَ اللهُ ؟ فَأَشَارَتْ إِلَى السَّمَاءِ بِأُصْبُعِهَا فَقَالَ لَهَا: مَنْ أَنَا ؟ فَأَشَارَتْ بِأُصْبُعِهَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِلَى السَّمَاءِ: أَيْ أَنْتَ رَسُولُ اللهِ فَقَالَ: أَعْتِقْهَا.

69 Müsned-i Ahmed: 5/159

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şöyle demiştir:

"Bir adam, siyahi bir cariyeyle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ki o cariye Arap değildi. Adam: "Ya Rasulallah, şüphesiz üzerimde mü'mine bir köleyi azad etmekliğim bulunuyor" diyerek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den o cariyenin bu vücuba yeterli olup olmadığını sordu.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o cariyeye: "Allah nerededir?" diye sordu. O da parmağıyla göğe doğru işaret etti. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Ben kimim?" diye sordu. O yine parmağıyla Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve göğe işaret etti, yani "sen Rasulullah'sın" demek istedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama: "Bunu azad et" diye emretti.[70]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: İslam şeriatında belirlenen beş tür kefaret bulunuyor: Yemin kefareti, hac menasikini yaparken henüz minaya gelmeden saçı traş etmekten dolayı gereken kefaret, hataen adam öldürme kefareti, zıhar kefareti ve ramazan orucunu bilerek kasten bozma kefareti. Bunların hepsi de vaciptir. Ancak dördü kitap ile biri de sünnet ile sabit olmuştur. Kitap ile vücubu sabit olan dört kefaret şunlardır: Yemin, traş, adam öldürme ve zıhar kefaretleri. Ramazan orucunu kasden bilerek bozma kefareti ise sünnet ile sabit olmuştur.

Bu kefaretlerden bir kısmı ta'yinen vaciptir, bir kısmı ise tahyiren vaciptir. Bir kısmı da bazı hallerde ta'yinen, bazı hallerde tahyiren vaciptir:

Adam öldürme, zıhar ve orucu bozma kefareti ta'yinen vaciptir. Çünkü Kur'an'da: **"Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir köle azad etmesi (hürriyetine kavuşturması) ve öldürülenin varislerine teslim edilecek bir diyet (kan pahası) ödemesi gerekir"** buyurulmaktadır.[71]

Hataen adam öldürmekten dolayı vacib olan kefaret, ayniyle zıhar ve iftar (orucu bozma) da da caridir.

İhramlı iken henüz Mina'ya gelinip Cemre-i Akabe'ye taş atmadan önce traş olmanın kefareti ise, Kur'an'da şöyle açıklanmaktadır: "Sizden hasta olan

70 Müsned-i Ahmed. Darimî/Nuzûr: 1. Neylü'l-Evtar: 8/282

71 Nisa suresi: 92

veya başında bir eziyet ve rahatsızlığı bulunan kimseye (kurban yerine varmadan traş olursa, bunun için) oruç veya sadaka veyahut kurbanlardan bir fidye vacip olur."[72]

Traştan dolayı olan kefarette tahyir söz konusudur. Kişi bu durumda isterse oruç tutar, isterse sadaka verir, isterse bir kan akıtır.

Yemin kefaretine gelince, ya on fakir ve muhtacı yedirmek veya onları giydirmekte serbesttir. Ancak bunlardan hiçbirini yerine getiremediği takdirde üç gün oruç tutması tayinen vaciptir.

Anlaşıldığı üzere ta'yinen vacib olan kefaret, adam öldürme, zıhar ve iftar (oruç bozma) kefaretidir. Varsa mutlaka bir köle azad etmek gerekir. Yoksa iki ay üst üste oruç tutulur. Ancak buna gücü yetmediği takdirde altmış yoksulu doyurması gerekir.[73]

Şafiîler'e göre: Yemin kefaretinde köle azad etmekle, on miskini yedirmek veya giydirmek arasında yeminini bozan kimse serbesttir. Yani bunlardan istediğini seçip yerine getirdiği takdirde kefareti ödemiş olur. Bu üçünden hiçbirini yerine getirmediği takdirde üç gün oruç tutması gerekir.[74]

Hanbeliler'e göre, yaptığı yemini bozan kimse üç şeyi yerine getirmekte serbesttir: 1) On fakir ve yoksulu yedirmek, 2) Onları giydirmek, 3) Bir köle azad etmek. Bunlardan hiçbirini yerine getirmediği takdirde üç gün oruç tutar.

Kendisine kefaret verilecek kimsede dört vasıf aranır: 1) Fakir ve yoksul olması, 2) Hür olması, 3) Müslüman olması, 4) Yemek yiyecek yaşa gelmiş bulunması.

O bakımdan fakir ve muhtaç olmayanlara yemin kefareti verilmez. Aynı zamanda hür olmayıp kölelik kaydı altında bulunanlara da verilmez. Çünkü onlar her şeyleriyle efendilerine aittirler. İmam Malik ile İmam Şafiî de aynı görüştedirler. Şerif Ebu Cafer ise, kendisiyle akd-i kitabet yaptığı kölesine sözü edilen

72 Bakara suresi: 96

73 Kasani/Bedayi': 5/96, 97

74 Ebu Zekeriya Yahya Nevevi/MinHacü't-Talibin ve Umdetü'l-Müftin: 133. Mısır. Şeyhülislam Zekeriya Ensari/Menhec: 127. Mısır

kefareti verebilir, demiştir.

Gayr-i müslimlere de kefaret verilmez. Çünkü bu bütünüyle müslüman fakirleri korumaya yönelik bir vecibedir.

Henüz süt emer durumda olup kendi kendine yemek yiyerek karnını doyuramayan küçük çocuklara da kefaret verilmez. İmam Malik de aynı görüş ve ictihaddadır. Hanefiler'e ve Şafiiler'den bir kısmına göre, yemek yiyecek durumda olmayan çocuğun velisine kefaret verilir, İmam Ahmed'den de bu anlamda bir rivayet vardır.[75]

Görüldüğü üzere mezhep imamlarının hemen hepsi yemin kefareti konusunda görüş birliği halindedirler. Sadece süt emer çocuğa verilip verilmeyeceği ihtilaf konusu olmuştur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

69 no'lu Ubeydullah hadisini İmam Ahmed kendi Müsned'inde tahric etmiştir. Ensar'dan olan sahabinin isminin anılmaması hadise bir zaaf getirmez. Usûlcular; rivayet zincirinde bu hoş görülür, demişlerdir.

Ricali ise hemen hemen hadiste imam sayılacak kimselerden oluşmaktadır. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Hadis yemin kefaretinden dolayı azad edilecek kölenin mü'min olmasının vücubuna delalet etmektedir. Tabii kati ve zıhar kefaretlerinde de aynı vasıf söz konusudur. Burada imanın üç şartı üzerinde durulmuştur ki, bu üç şart imânın diğer şartlarını da kapsamaktadır: Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın rasûlü olduğuna ve öldükten sonra diriltilip kaldırılacağına, ikinci hayata geçileceğine iman etmek. Ancak Ebu Hureyre hadisi, bu üç şarttan ikisine yer vermiş bulunuyor: Allah'a ve Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in risaletine iman. Zaten bu iki şehadet dinde yeterli sayılır. Diğer şartları red ve inkar etmediği takdirde kişinin bu iki şehadeti getirmesiyle İslam'a girdiği kabul edilir.

70 no'lu Ebu Hureyre hadisini Ahmed ve Ebu Davud tahric etmişlerdir. Ancak Ebu Davud'un tahririnde: "Bir adam siyahi bir cariye ile Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi." şeklinde bir anlatıma yer verilmiş, "cariye" sıfatı

75 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/250-252. Beyrut: 1403

zikredilmiştir.

Bu hadisi aynı zamanda Hakim, Müstedrek'te tahric etmiştir. Ancak anlatımdaki lafızlar arasında bazı farklar vardır.

Bu mealde bir hadisi yine Ebu Davud, Ahmed, Nesai ve İbn Hibban tahric etmişlerdir. Taberani ise el-Evsat'ta nakletmiştir.

Kur'an'da köle veya cariye azad edilmesinden söz edilirken, "mü'min" veya "mü'mine" sıfatları anılmamış, mutlak bir ifade kullanılmıştır. Hadisler oradaki mutlak ifadeyi mukayyed kılmakta ve azad edilecek kölenin mü'min olmasının gereğini açıklamaktadır. Ancak Kur'an'da hataen adam öldürme olayında köle azad edilmekten söz edilirken kölenin mü'min olması net olarak açıklanmıştır.

O sebeple Evzai, İmam Malik, İmam Şafiî, İmam Ahmed ve İshak burada mutlakı mukayyed üzerine hamletmişlerdir.

Kufe alimleri ise, kafir kölenin kefaret olarak azad edilmesi caizdir demişlerdir. Nitekim Hanefi fukahası da bu görüştedirler.[76]

Ancak birincilerin görüş ve içtihadında, kafir bir köleyi İslam'a girmekte tahrik ve teşvik vardır. Bir an önce hürriyetine kavuşması için İslamiyet'i kabul etmesi gerekmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yemin kefareti kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.
2. Yemini bozan kimsenin Kur'an'da belirtildiği şekilde kefaret ödemesi vaciptir.
3. Yemin kefaretinde kişi şu üç şeyden birini vermekte serbest bırakılmıştır: On yoksulu yedirip doyurmak, on yoksulu giydirmek, bir köle azad etmek.
4. Bu üçünden hiç birini yapamayacak olursa, üç gün oruç tutması gerekir.
5. On yoksulu yedirip doyurma veya onları giydirmenin ölçü ve miktarı

76 Kasani/Bedayi': 5/99. Neylü'l-Evtar: 8/285

günün şartlarına, kişinin ekonomik gücüne göre düzenlenir.

6. Kefaret olarak azad edilecek kölenin mü'min olması gerekir. Bu Hanefiler dışında diğer mezhep imamlarının tespit ve ictihadıdır.

7. Kufe alimlerine, daha çok rey taraftarı alimlere göre, kölenin mü'min olması şart değildir. Gerektiğinde kafir bir köle de kefaret olarak azad edilebilir.

8. Hataen adam öldürmekten dolayı azad edilecek kölenin mutlaka mü'min olması şarttır. Çünkü Kur'an'da bu açık şekilde belirtilmiş bulunuyor.

9. Zıhar kefaretinde ise bu sıfat anılmamıştır. Mezhep imamlarının çoğu buradaki mutlakı mukayyed üzerine hamlederek, azad edilecek kölenin mü'min olmasının gereğini belirtmişlerdir.

10. Soruları anlayıp yabancı olduğu için soranın dilini bilmeyen kimse işaretle cevap verebilir ve işaretinden anlaşıldığı takdirde kabul edilir.

11. Nitekim Arap olmayan cariyenin, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sorduklarını anladığı, ancak Arapça cevap verecek kadar bu dili bilmediği için parmak işaretiyle gereken cevabı verdiği ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından kabul edildiği açıklanmaktadır.

12. Yemin kefaretinde, varsa köle azad etmeye öncelik verilmesi tavsiye edilmiştir. Bununla beraber çok aç ve muhtaçlar varsa, yiyecek maddesi tercih edilebilir.

13. Kefaret olarak verilen şeyler, azad edilen köleler gerçekleştirilirken niyet etmek gerekir.

MESCİD-İ AKSA'DA NAMAZ KILMAYI ADAMAK

Bilindiği gibi bütün cami ve mescidler kutsal yerlerdir ve Allah (celle celaluhu)'ya ibadet için yapılmışlardır. Onları başka bir maksatla kullanmak doğru olmaz, kudsiyet ve amacını zedeler. Ancak başka bir beldedeki camiyi görmek ve orada ibadet etmek için yola çıkılmaz. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu maksatla çıkılacak seferi yasaklamıştır. Ancak üç mescid bu genellemenin dışında tutulmuş ve o mescidlerde ibadet etmek için yola çıkmakta bir sakınca olmadığı belirtilmiştir: "Yolculuk için deve (ve benzeri vasıtalar) ancak şu üç mescide (gitmek üzere) hazırlanıp düzenlenir: Mescid-i Haram, Mescid-i Rasulullah ve Mescid-i Aksa."[77]

Bundan önceki bölümlerde Mescidü'l-Haram'da namaz kılmayı adayan kimse hakkında bazı bilgiler vermiş bulunuyoruz. Konunun önemine binaen burada ayrı bir başlık altında daha geniş izahatta bulunmayı uygun gördük.

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلاً قَالَ يَوْمَ لْفَتْحِ: يَارَسُولَ اللهِ إِنِّي نَذَرْتُ إِنْ فَتَحَ اللهُ عَلَيْكَ مَكَّةَ أَنْ أُصَلِّيَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَقَالَ: صَلِّ هَاهُنَا فَسَأَلَهُ فَقَالَ: صَلِّ هَاهُنَا فَسَأَلَهُ فَقَالَ: شَأْنَكَ إِذَنْ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Mekke'nin fethinde bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Şüphesiz ben, eğer Allah sana Mekke'yi fethetmeyi müyesser kılarsa Beytü'l-Makdis'de namaz kılacağını adadım?" Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

"Burada (mescidü'l- haram'da) namaz kıl" diye buyurdu. O yine aynı şeyi sordu, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Burada namaz kıl" diye emretti.

77 Buhari/Mescid-i mekke: 1, 6, Savm: 67, Sayd: 26. Müslim/Hac: 415, 511. Ebu Davud/Menasik: 94. Tirmizi/Salât: 126. Nesai/Mesacid: 10. Darimî/Salât: 132. Ahmed: 2/ 234, 238, 501, 37, 34, 51, 53

Sonra yine sorunca, Efendimiz ona: "O takdirde durumunu sen belirle" diyerek bir bakıma onu uyardı.[78]

Aynı hadis şu lafızlarla da rivayet edilmiştir: "Muhammedi hak ile gönderen zata yemin ederim ki, eğer burada (Mescidü'l-Haram'da) namaz kılacak olursan, Beytül-Makdis'de kılacağın bütün namazları yerine getirmeni sağlamış olur."

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ امْرَأَةً شَكَتْ شَكْوَى فَقَالَتْ إِنْ شَفَانِي اللهُ فَلَأَخْرُجَنَّ فَلَأُصَلِّيَنَّ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَبَرَأَتْ ثُمَّ تَجَهَّزَتْ تُرِيدُ الْخُرُوجَ فَجَاءَتْ مَيْمُونَةَ تُسَلِّمُ عَلَيْهَا فَأَخْبَرَتْهَا بِذَالِكَ فَقَالَتْ: اِجْلِسِي فَكُلِي مَاصَنَعْتَ وَصَلِّي فِي مَسْجِدِ الرَّسُولِ ﷺ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: صَلَاةٌ فِيهِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلاَّ مَسْجِدَ الْكَعْبَةِ.

352

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Bir kadın hastalanıp ağrı ve sızıdan şikayetçi olmuştu. Bu yüzden "Eğer Allah (celle celaluhu) bana şifa verirse elbette bulunduğum yerden çıkıp Beytül-Makdis'de namaz kılacağım" diye adamıştı.

Çok geçmeden o hastalıktan kurtuldu ve nevalesini hazırlayıp yola çıkmak istiyordu. Derken Hz. Meymune (radıyallahu anha) geldi ve ona selam verdi.

Kadın da yaptığı nezrini ona anlattı. Bunun üzerine Hz. Meymune ona şöyle dedi: "Otur da şu yol için hazırladığın yiyecekleri ye ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mescidinde namaz kıl. Çünkü gerçekten ben Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum:

"Bu mesidde kılınan bir namaz, başka mescidlerde kılınan bin namazdan daha üstündür. Ancak Kabe Mescid'i müstesna."[79]

78 Ebu Davud/Eyman: 20. Ahmed: 3/363, 5/373. Darimî/Nuzûr: 4

79 Sahih-i Müslim. Müsned-i Ahmed: 6/333

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Mescidü'l-Haram hariç diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır."[80]

رَوَاهُ الْجَمَاعَةُ اِلاَّ أَبَا دَاوُدُ وَلَاَحْمَدَ وَأَبِي دَاوُدَ مِنْ حَدِيثِ جَابِرٍ مِثْلُهُ وَزَادَ:

وَصَلاَةٌ فِي الِمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ اَلْفِ صَلاَةٍ فِيمَا سِوَاهُ.

Ebu Davud ile Ahmed'in buna benzer bir hadisi Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri tespit edilmiştir ve bu rivayette şu fazlalık yer almıştır:

"Mescidü'l-Haram'da kılınan bir namaz, başka mescidde kılınacak yüz bin namazdan daha üstündür."[81]

وَكَذَالِكَ لِاَحْمَدَ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ وَزَادَ:

وَصَلاَةٌ فِي الْمَسْجِدِ لْحَرَامِ أَفْضَلُ مَنْ مِائَةِ صَلاَةٍ فِي هَذَا.

Ahmed b. Hanbel'in Abdullah b. Zübeyr (radıyallahu anh)'dan buna benzer bir rivayeti bulunuyor ve bu rivayette şu fazlalık yer almıştır:

"Mescidü'l- Haram'da bir namaz, şu (benim) mescidimdeki yüz namazdan daha üstündür."[82]

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لاَ تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلاَّ إِلَى ثَلاَثَةِ

مَسَاجِدَ: اَلْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِي هَذَا وَالْمَسْجِدِ الْاَقْصَى.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

80 Buhari/Mescid: 1. Müslim/Hac: 505, 510. Tirmizi/Mevakıt: 125. İbn Mace/İkamet: 195 198

81 Ebu Davud. Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/284

82 Müsned-i Ahmed: 4/5

"Yolculuk için develer (ve benzeri vasıtalar) ancak şu üç mescide (gitmek üzere) hazırlanıp düzenlenir: Mescidü'l-Haram, benim şu mescidim ve Mescid-iAksa."[83]

وَلِمُسْلِمٍ فِي رِوَايَةٍ إِنَّمَا يُسَافَرُ إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ.

Müslim'in rivayetinde ise hadiste şu lafız kullanılmıştır: "Ancak üç mescide yolculuk yapılabilir."

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Zaman ve mekanla kayıtlı kılınan nezr (adama)dan dolayı kişinin adadığı şeyi o yer veya zamanda yerine getirmesi şart değildir. Mesela şu yerde veya şu mescidde iki rekat namaz kılacağım veya şu yerde şu kadar sadaka dağıtacağım diye adayan kimsenin, namazı bulunduğu yerde kılar ve adadığı sadakayı bulunduğu yerdeki muhtaçlara verir.[84]

Yine Ebu Hanife'ye göre, belirli bir yerde namaz kılmayı adamakla o yere gidip namaz kılmak gerekmez. İsterse Mescidü'l-Haram'da kılmayı adasın, hüküm yine böyledir. Zira şeriatta aslı olmayan bir şeyi adamakla o şey gerekli olmaz.[85]

İmam Şafiî'den rivayet edilen bir görüşe, İmam Malik'e ve İmam Evzai'ye göre, Mescid-i Nebeviye veya Mescid-i Aksa'ya yürüyerek gitmeyi adayan kimseye adadığı yere gitmesi gerekli olur.

Yapılan diğer bir rivayette İmam Şafiî son yıllarında bunun vâcib ve gerekli olmadığını belirtmiş ve Beytullah'a gitmeyi adadığı takdirde oraya gitmesi (hac ve umre için) vacip olur, Mescid-i Nebevi ile Mescid-i Aksa'ya gitmeyi adadığı takdirde ona vacip olmaz. Zira bu iki mescide gitmek nafile kapsamına girer.

Hanbeliler'e göre: Hadiste isimleri belirtilen üç mescide gitmeyi adayan kimsenin adadığı yere gitmesi vaciptir. Hanbeliler bu konuda Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın Mescidü'l-Haram'da itikafa girmeyi adadığını ve Rasulullah Efendi-

83 Tirmizi/Salât: 126. Buhari/Mescid-i mekke: 1, 6. Müslim/Hac: 415, 511

84 Kasani/Bedayi: 5/93. Beyrut: 1394

85 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/348-350

miz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sorunca da, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ona: "Adağını yerine getir" buyurduğunu ve sonra da konumuzun başında naklettiğimiz hadisleri delil seçmişlerdir.[86]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

78 no'lu Cabir hadisini Ebu Davud ve Ahmed tahric etmişlerdir. Ayrıca Beyhaki rivayet etmiş ve Hakim sahihlemiştir. Aynı zamanda Allame İbn Dakîk el-Îd de bu rivayetin sahih olduğunu belirtmiştir.

Hadis başka yerde bulunan bir mescidde namaz kılmayı adayan kimsenin o yere gitmesine gerek olmadığına, bulunduğu yerdeki mescidde kılmasıyla adağının yerine getirilmiş olacağına delalet etmektedir.

Cabir hadisini takip eden ashabdan bazısından yapılan rivayete gelince, Ebu Davud ile el-Münziri bu hadisi tahric edip hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir. Ancak bu hadis birkaç tarikten rivayet edilmiştir ki, bazısının ricali sika (güvenilir) dir. Ashabın isimlerinin anılmaması ise hadisin sıhhatine pek zarar vermez. O bakımdan bu hadisle de çıkarımda bulunmakta bir sakınca görülmemiştir.

79 no'lu İbn Abbas hadisini Ahmed ile Ebu Davud tahric etmişlerdir. Mana ve hüküm bakımından Cabir hadisiyle birleşmekte ve biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

Bu bâbda Ahmed b. Hanbel'in Ahmed b. Abdilmelik'ten yaptığı rivayette Cabir (radıyallahu anh)'ın şöyle haber verdiği bildirilmektedir: "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Mescidü'l-Haram dışında diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha üstündür. Mescidü'l-Haram'da bir namaz, ondan başka mescidlerdeki yüz bin namazdan daha üstündür."

Bu hadisin isnadı sahihtir. Ancak ravilerden Ata' üzerinde duranlar olmuştur.

İbn Hibban ile Beyhaki'nin Abdullah b. Zübeyr (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "Benim bu mescidimde bir namaz, Mescidü'l-Haram dışındaki diğer mescidlerdeki bin namazdan daha üstündür.

86 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/350, 351. Beyrut: 1403

Mescidü'l-Haram'daki bir namaz, benim bu mescidimdeki yüz bin namazdan daha üstündür."

İbn Adiy'den yapılan bir rivayette ise, bu konuda şöyle buyurulmuştur: "Mescidü'l-Haram'da bir namaz yüz bin namaza bedeldir. Benim mescidimde bir namaz ise bin namaza bedeldir. Beytül-Makdis'de bir namaz beş yüz namaza bedeldir?"

Ancak bunun isnadı zayıftır.[87]

Bu bâbda bir diğer hadisi Taberani el-Kebir'de merfuan şöyle rivayet etmiştir: "Mescidü'l-Haram'da bir namaz, yüz bin namaza bedeldir. Benim mescidimde bir namaz, bin namaza bedeldir. Beytül- Makdis'de bir namaz, beş yüz namaza bedeldir."

Dârekutni el-İlel'de, Hakim'in de Müstedrek'te Ebu Zer (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayette şöyle denilmektedir: "Benim bu mescidimde bir namaz, Beytül-Makdis'de dört namazdan daha üstündür."

İbn Mace'nin Meymune validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette ise şöyle belirtilmiştir: "Beytül-Makdis'de namaz, başka yerdeki bin namaz gibidir."

Yine İbn Mace'nin Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette bu konuda şöyle denildiği belirtilmiştir: "Mescid-i Aksa'da bir namaz, elli bin namaza bedeldir." Ancak bu hadisin isnadı zayıftır.

İbn Abdilberr et-Temhid'de, Erkam'dan rivayetle şöyle haber vermiştir: "Burada bir namaz oradaki bin namazdan hayırlıdır." Buradan maksat, Mescid-i Nebevi'dir, oradan maksat, Beytül-Makdis'dir.

İbn Abdilberr bu hadisin sabit olduğunu kaydetmiştir.

80 no'lu Ebu Hureyre hadisi sahih olup çıkarıma salihtir. Onu takip eden hadislerle de çıkarım edinilebilir.

83 no'lu Ebu Hureyre hadisini Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. O bakımdan sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salih görülmüştür. Hadis, namaz ve ibadet için başka bir yerdeki cami ve mescide gitmek üze-

87 Neylü'l-Evtar: 8/285

re yola çıkmanın mekruh olduğuna delalet etmekte; ancak Mescidü'l-Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa'ya gitmek üzere yola çıkmakta bir sakınca bulunmadığını ifade etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zaman ve mekanla kayıtlı kılınan nezr (adama) hususunda o kayda bağlı kalmak gerekli değildir.

2. Beytül-Haram'a gitmeyi adayan kimse, hac ve umre için gidip adağını yerine getirir. Mücerred görmek için adadığı takdirde gitmesi gerekli değildir. Bu daha çok Hanefiler'in görüş ve ictihadıdır.

ÖLEN KİMSENİN NEZRLERİNİ ÖDEMEK

Kişi hayatta iken bir takım adamalarda bulunur da onları yerine getirmez ve sonra da ölürse, varislerinin onun o adamalarını yerine getirmeleri vacib olur mu? Bu konuda farklı birçok rivayetler bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin de görüş, tespit, çıkarım ve yorumları farklı olmuştur.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ اِسْتَفْتَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا نَذْرٌ لَمْ تَقْضِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِقْضِهِ عَنْهَا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Sa'd b. Ubade (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle sordu:

Ya Rasulallah! Şüphesiz annem, üzerinde yerine getirmediği adamalar da bulunduğu halde vefat etti? Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: Ondan yana sen o adamaları yerine getir."[88]

قَالَ الْبُخَارِيُّ وَأَمَرَ ابْنُ عُمَرَ امْرَأَةً جَعَلَتْ أُمُّهَا عَلَى نَفْسِهَا صَلاَةً بِقُبَاءَ يَعْنِي ثُمَّ مَاتَتْ فَقَالَ صَلِّي عَنْهَا.

Buhari bu konuda şu rivayete de yer vermiş bulunuyor: İbn Ömer (radıyallahu anh) Kuba mescidinde namaz kılmayı kendine adayan ve sonra o namazı gidip kılmadan vefat eden kadının kızına: "Annen yerine sen orada namaz kıl

88 Ebu Davud/Eyman: 24. Nesai/Eyman: 35. Taberani/Nuzûr: 1. Ahmed: 6/7

diye fetva verdi."[89]

سُئِلَ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ رَجُلٍ مَاَت وَعَلَيْهِ نَذْرُ فَقَالَ: يُصَامُ عَنْهُ النَّذْرِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, üzerinde nezr (adak) bulunduğu halde ölen bir adamdan soruldu, o da, "onun o (oruç) adamasına karşılık (varisleri tarafından) oruç tutulur" diye cevap verdi.[90]

İmam Malik bu konuda şu bilgiyi vermiştir: "Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği, kendisine bir haber olarak ulaşmıştır: Hiçbir kimse diğer bir kimse yerine namaz kılamaz ve hiçbir kimse diğer bir kimse yerine oruç tutamaz."[91]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَارَسُولُ اللهِ إِنْ أُمِّى مَاتَتْ وَعَلَيْهَا: صَوْمُ شَهْرٍ أَفَأَقْضِيهِ عَنْهَا ؟ قَالَ: نَعَمْ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

Bir adam geldi ve: "Ya Rasulallah, doğrusu annem, üzerinde bir aylık oruç bulunduğu halde vefat etti. Onun yerine ben o orucu kaza edeyim mi?" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Evet" diye cevap verdi.[92]

عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ يَارَسُولُ اللهِ إِنْ أُمِّى مَاتَتْ فَهَلْ يَنْفَعُهَا أَنَّ أَعْتَقَ عَنْهَا ؟ قَالَ: نَعَمْ.

Sa'd b. Ubade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir:

"Ya Rasulallah! Doğrusu annem vefat etti. Ondan yana köle azad eder-

89 Buhari/Vasaya: 6, 7

90 İbn Ebi Şeybe, sened-i sahihle. Neylü'l-Evtar: 8/287

91 Tenvirü'l-Havalik Şerhun Ala Muvatta-i Malik: 1/282

92 Müslim el-Batim: Said b. Cübeyr tarikiyle İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan

sem ona fayda verir mi?" Efendimiz ona şu cevabı verdi: Evet, fayda verir.[93]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ölen kimsenin, tekfin, teçhiz ve defin işinden sonra ilk önce kullara olan borçları ödenir. Terekesi buna yetmediği takdirde, varisler bu hususta zorlanamaz. Kendi mallarından isterlerse kalan borçları kapatırlar, isterlerse kapatmazlar. Ancak murislerini borçlu bir halde bırakmamaları tavsiye olunur.

Ölen kimsenin üzerinde ödenmedik kalan kefaretlere gelince, bu hususta vasiyyeti varsa, terekesinin üçte birinden çıkartılıp kefaret ödenir. Ancak terekesinin üçte biri buna yetmediği takdirde, üçte birini aşan nisbet varislerin icazetine bağlıdır. İsterlerse kendilerine düşen paydan bir miktar ayırıp kalan kısmın ödenmesini tamamlarlar, isterlerse kalan kısmı olduğu gibi bırakabilirler.[94]

Ölen kimsenin hayatta sıhhati yerindeyken tutmadığı oruçların fidyesi, vasiyet etmiş bulunuyorsa terekesinin üçte birinden çıkartılıp verilir. Vasiyyeti yoksa, varislerinin bu fidyeyi ödemeleri vacip değildir. Aynı zamanda varisler ölen murisin kılmadığı namazları, tutmadığı oruçları namaz kılmak ve oruç tutmak suretiyle kaza da edemezler.[95]

Şafiîler'e göre: Ölen kimsenin geriye bıraktığı maldan önce tekfin, teçhiz ve defin işleri yerine getirilir. Sonra Allah'a olan borçları öncelikle ödenip yerine getirilir. Mesela zekat, kefaret ve benzeri borçlar bu cümledendir. Sonra da ölenin vasiyyeti kalan malının üçte birinden çıkartılıp yerine getirilir.[96]

Üçte birini aşan vasiyet, ancak varislerin icazetiyle yerine getirilir.[97]

Hanbeliler'e göre: Kim hac veya oruç veya sadaka veya köle azad etme veya itikaf veya diğer ibadetler de bulunmayı adar da onu yerine getirmeden ölürse, onun velisi bu nezri yerine getirir, ancak İmam Ahmed'e göre, adadığı

93 Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebir: 11/369. Neylü'l-Evtar: 8/287

94 Mecmau'l-Enhur: 2/716 Maarif Nezaretinin ruhsatıyla/Istanbul: 1301

95 Mecmau'l-Enhur: 1/242 Maarif Nezaretinin ruhsatıyla/Istanbul: 1301

96 el-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 319, 320. Mısır: 1352

97 Şafiî/el-Ümm: 4/105. Mısır: 1381-1961

namazlar velisi tarafından yerine getirilmez. Zira namazın hiçbir durumda bedeli yoktur. Diğer ameller ise varis tarafından yerine getirilebilir. Bu onlar üzerine vacip değil, sadece müstehabdır. Kuba mescidinde namaz kılmayı adayıp oraya gitmeden ölen kadının kızına annesinin yerine gidip orada namaz kılmasına cevaz verildiği; Abdulkerim b. Ebi Ümeyye'nin, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, anasının üzerinde itikaf ve oruç adağı bulunduğunu ve bunları yerine getirmeden vefat ettiğini sorması üzerine, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın ona: "Annen yerine itikaf yap ve oruç tut" diye fetva verdiği birer delil olarak bulunuyor.

İmam Malik'e göre: Bir kimse bir kimsenin yerine nezredilen amel ve ibadeti yerine getirmez, bir kimse bir kimsenin yerine namaz kılmaz ve oruç tutmaz ve diğer bedeni ibadetler de böyledir.

İmam Şafiî ise, ana veya babasına hac farz olduğu halde onu ifa etmeden ölen kimse için varisi hac farizasını yerine getirir, borç kalan namazları yerine getiremez.[98]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

88 no'lu İbn Abbas hadisini Ebu Davud ile Ahmed tahric etmişlerdir. Bunun aslı Sa'd b. Ubade kıssası olarak Buhari ve Müslim'de yer almıştır.

Buhari, İbn Abbas ile İbn Ömer'in aynı fetvayı verdiklerini kaydetmiştir. Ancak İmam Malik'in Muvatta'da belirttiğine göre, İbn Ömer (radıyallahu anh) birinin başka bir kimsenin yerine namaz kılmasına, oruç tutmasına cevaz vermemiştir. Ne var ki, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın verdiği fetva nezrle ilgilidir. İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın ortaya koyduğu hüküm ise mutlak anlamdadır. O bakımdan nezr dışında olması kuvvetle muhtemel sayılmış ve üzerinde namaz ve oruç borcu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine başka birinin o namazlarını kılması ve oruçlarını tutması sahih sayılmamıştır.

Nitekim **90** no'lu hadiste, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yine nezrle ilgili sorulduğu ve onun da, ölen kimsenin yerine varisinin o nezri yerine getirmesine cevaz verdiği belirtilmektedir.

İbn Battal da, İmam Malik'in görüşünde olup hiç kimsenin, sağ olsun, öl-

98 İbn Kudâme/ei-Muğni: 11/369, 370. Beyrut: 1403

müş olsun, hasta veya sağlıklı olsun diğer bir kimsenin yerine namaz kılamayacağını ve bu hususta icma vaki olduğunu söylemiştir.

İbn Hazm ise, varisin, ölen muris üzerinde kalan bütün nezirleri kaza edip yerine getirir demiştir.

Muvatta'da yapılan rivayete göre, Sa'd b. Ubade (radıyallahu anh)'nın ölen anası için tasaddukta bulunmak üzere Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den izin istediği ve kendisine izin verildiği belirtilmiştir.

Hanefî ve Maliki fukahasına göre, ölen kimsenin nezr hususunda vasiyeti varsa malının üçte birinden hesaplanarak yerine getirilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ölen kimsenin tekfin ve teçhizinden sonra ilk iş olarak kullara olan borçları ödenir.
2. Terekesi buna yetmediği takdirde, varisler kalan kısmı ödemekte yükümlü tutulamazlar. Ancak arzu ettikleri takdirde kendi paylarına düşen maldan ödeyebilirler.
3. Allah (celle celaluhu)'ya olan borçlarına gelince, bu bütünüyle ölen kimsenin vasiyetine bağlıdır. Vasiyet etmişse malının üçte birinden karşılanır. Vasiyet etmemişse, karşılanmayıp olduğu gibi bırakılır. (Bu daha çok Hanefiler'in görüş ve ictihadıdır).
4. İmam Şafiî'ye göre, tekfin ve defin işinden hemen sonra önce Allah'a olan borçları ödenir, sonrada kullara olan borçları ödenip haklar sahiplerine ulaştırılır.
5. Ölen kimsenin üzerinde birtakım kefaret borçları varsa, vasiyyet etmişse bunlar terekesinin üçte birinden karşılanır.
6. Terekesinin üçte biri kafi gelmezse, aşan kısmından varislerin icazeti şarttır.
7. Ölen kimsenin hayatta sıhhati yerindeyken tutmadığı oruçların fidyesi de böyle. Vasiyeti varsa, terekesinin üçte birinden yerine getirilir. Vasiyeti yoksa yerine getirilmesi varislere gerekli değildir. (Bu da daha

çok Hanefîler'in görüş ve içtihadıdır).

8. Ölen kimse sağlığında hac ve oruç veya köle azad etme ve itikaf ve benzeri bir ibadeti adamışsa, varisleri onu yerine getirirler. Vasiyet etmesi şart değildir. Ancak kılmadığı namazları onun yerine kılamazlar. Belirtilen ibadetle ilgili adamaları yerine getirmek varisler üzerine vacib değildir. Sadece müstehabdır. (Bu Hanbeliler'in görüş ve içtihadıdır).

9. İmam Şafiî'ye göre, ana veya babası üzerinde bulunan hac farizasını varis yerine getirir. Kılmadıkları namazları kılamaz.

10. İmam Malik'e göre, bir kimse bir kimsenin nezrlerini yerine getiremez. Onun yerine getirmediği bedeni ibadetleri kaza etmez.

V. KONU

ADLİ, İDARİ VE HUKUKİ HÜKÜMLER

ADLİ, İDARİ VE HUKUKİ HÜKÜMLER

Hakların korunması, haksızlıkların önlenmesi, ülke insanının güven ve huzur içinde yaşaması, devletin denge ve düzeni sağlaması, adaletin hakim kılınması için adli, idari ve hukuki mekanizmanın kurulup işler durumda olması ve verilecek hükümlerin, alınacak kararların tarafsızlık içinde gerçekleşmesi şart ve vaciptir.

O bakımdan tarih boyunca her kavim ve millet ayakta durabilmek, haksızlıkları önleyebilmek, kötülükleri giderebilmek için birtakım kanunlar, kanunnameler çıkarmışlar ve bunları uygulayacak kuvvetleri belirlemişlerdir. Ancak insan duygu ve düşüncesinin ürünü olan kanunlar ve kanunnameler, çoğu zaman tam anlamıyla adaleti yansıtamamıştır. Böyle olunca da insan hakları gereği gibi korunamamış, denge ve düzen yeterince sağlanamamıştır. Halkın devletine, kral ve imparatoruna karşı güveni sarsılmış, kanunlar örümcek ağı misali, güçlü sineklerin delip geçtiği, zayıf sineklerin takılıp gayr-i adil bir sistem olmaktan öteye geçememiştir.

Unutmayalım ki, insan duygu ve düşüncesinin eseri olan kanunlar insan kadar kusurlu ve geçicidir. Çoğu zaman kanun hazırlayanlar, günün mevcut şartlarını, ortamı ve cereyan etmekte olan olayları dikkate alarak bir takım hükümler vazetmişlerdir. Oysa şartlar değişken, olaylar farklı tezahürlerle maluldür. Duygu ve düşünceler de farklıdır. Herkesin kendi düşünce ve duygu ölçüsüne, akıl ve mantık gücüne göre bir hukuk ve adalet anlayışı vardır. Birine göre adil sayılan bir kanun ve hüküm diğerine göre gayr-i adil sayılabilir.

Bunun için kainatı belli bir plan ve programla yaratan, denge ve düzeni kuran Cenab-ı Hak, kainatın özü ve mayası, hikmet ve anlamı olan insanın kalıcı adil bir düzen içinde huzur ve güven içinde yaşaması için semavi kitaplar ve peygamberler göndermiştir. Son olarak da bütün insanları, kavim ve milletleri muhatap alan, dünya insanlarının hepsine seslenen bir kitap indirmiş ve bu kitabı uygulayan, uygulanmasını öğreten son peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'i seçip görevlendirmiştir. İnsanı yaratıp varlık alanına getiren

Allah (celle celaluhu), onun huzur ve güven içinde yaşayabilmesini sağlamayı murad etmiş ve bunun için sağlam adil bir hukuk sistemi belirlemiştir.

Böylece insanlar arasında hükmedebilmemiz için hukukun temelini ve özünü oluşturan kaideleri, hükümleri ortaya koymuştur. Kitap ve sünnet bu ana kaidelerin ve hükümlerin değişmeyen kaynağı kılınmıştır. Değişen şartlar, olaylar ve sosyal yapıda meydana gelecek gelişme ve başkalaşmalar da dikkate alınarak ana kaide ve hükümlerin ışığında ictihada ve kıyasa kapı açık tutulmuştur.

Fıkhi mezheplerin ortaya çıkmasının, yüzlerce yüksek seviyede müctehidin yetişip bu iki kaynaktan hükümler çıkarmalarının sebebi işte budur.

Adli ve idari hükümler kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Bundan da rahatlıkla anlaşılıyor ki, İslam dini yalnız hukuki ana kaideler koymakla kalmamış hukuki sistemin kusursuz uygulanmasını da emretmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı zamanda insanlar arasındaki uyuşmazlığı çözen, adaleti sağlayan, hakları koruyan bir hakimdi de. Hem devlet başkanı, hem kumandanı, hem eşsiz bir muallim olan son peygamber Hz. Muhammed Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah (celle celaluhu)'nun indirdiği hukuki hükümleri en adil şekilde ve tam tarafsızlık ilkesine bağlı kalarak uygularken ümmetine şu mesajı vermiştir: "Allah'a yemin ederim ki, kızım Fatıma da hırsızlık yapacak olursa, onun da elini keserim."

Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır:

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ
أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ
فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

"(Yahudiler) yalana iyice kulak verirler. Durmadan haram yerler. Şayet sana gelirlerse aralarında hükmet veyahut (istersen) kendilerinden yüz çevir. Yüz çevirecek olursan sana elbette hiçbir zarar vermezler. Hükmedecek olursan aralarında adalet ve insafla hükmet. Şüphesiz Allah adil ve insaflı

olanları sever."[1]

وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِناً عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ

"Sana da (Ya Muhammed) önündeki kitab (Tevrat ve İncili) doğrulayan, bu kitapları gözetip denetleyerek tashih eden Hak Kitab'ı indirdik. Artık onlar arasında Allah'ın indirdiği (hükümler) le hükmet. Sana gelen haktan sonra onların heveslerine uyma."[2]

اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَا ۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعاً بَصِيراً

"Şüphesiz ki Allah emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder. Doğrusu Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah her şeyi işiten ve görendir."[3]

فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ

"O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet, hevesin peşine takılma, sonra (bu) seni Allah yolundan saptırır."[4]

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِٓى اَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيماً

"Hayır, hayır! Rabbına and olsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri (ve

1 Maide suresi: 42
2 Maide suresi: 48
3 Nisa suresi: 58
4 Sad suresi: 26

böylece dava konusu olan) şeylerde seni hakem - hâkim kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça iman etmiş olmazlar."[5]

Yukarıdaki ayetlerden de, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hem bir peygamber hem bir devlet başkanı ve hem de bir hakim olarak adaletle hükmetmesi emredilmekte ve bu emrin aynı zamanda O'nun ümmetine de yönelik bulunduğu anlaşılmaktadır.

Cenab-ı Hak burada iki önemli kavram üzerinde durmaktadır: Adalet ve hüküm.

Şüphesiz bu iki kavram birbirini tamamlamaktadır. Birini diğerinden ayırdığımız zaman hikmet ve anlamı ortadan kalkmakta ve yerini zulüm ve gayr-i adil hükümler almaktadır.

Hükmetmenin Sünnetteki Yeri

Adaletle hükmetmenin sünnetteki yeri Kur'an'daki temel kaidelerle birleşmekte ve onları açıklamak suretiyle sağlam ve kapsamlı bir hukuk sistemi meydana getirmektedir. Bu konuda da sünneti bir tarafa ittiğimiz ve yalnız Kur'an'ı kaynak seçtiğimiz takdirde, tam anlam ve hikmetiyle bir hukuk sistemi belirlememiz mümkün olmaz ve Kur'an'daki ilgili ayetlerin yorumu şahısların keyfîne terkedilmiş olur. O bakımdan hukuk, adalet ve hükümler bu iki ana kaynaktan alındığı takdirde ilahi murada göre anlam ve hikmet kazanır. Biri ihmal edildiği takdirde anlam ve hikmetini yitirir.

İslam dini, kitap ve sünnetiyle hukukta ana kaideler ortaya koyarken ortaya çıkacak yeni yeni meselelere çözüm getirebilmemiz için ictihad kapısını ardına kadar açık tutmuş ve bu açıdan kıyasa da yer vermiştir.

Kitap ve sünnet asıl delil olarak kabul edilirken icma ve kıyas fer'i delil sayılmıştır ve şeriata ters düşmeyip halk için yararlı olan örfü de gözardı etmeyip yeri gelince ona göre hüküm koymayı da uygun görmüştür.

İşte "zamanın değişmesiyle ahkam da değişir" kaidesi örfle ilgilidir. Örfün değişmesi halinde onunla ilgili hüküm de değişir. Yeter ki, bu değişme şeriata

5 Nisa suresi: 65

aykırı olmasın.

Böylece ictihad kapısı açık tutulmuş bu kapıdan içeri girebilecek yüksek seviyede ilim adamı, yani müctehid yetiştirilmesi istenmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ictihad seviyesindeki hakimleri, diğer bir anlatımla hükmedecek kudrette olan fakihleri dar bir çerçeve içine sıkıştırmamış, bilakis onlara cesaret verip rahat ictihadda bulunmalarına imkan tanımıştır.

Büyük fakih Abdullah b. Amr (radıyallahu anh) bu hususta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Hakim ictihad ettiğinde, doğru ictihadda bulunursa ona iki sevap, yanlış ictihad ederse bir sevap vardır."[6]

Çünkü ictihattan maksat, yüksek seviyedeki İslam hukukçusunun bütün ilmî yeteneğini, araştırma ve incelemesini kitap ve sünnet ışığında ortaya koyması ve ona göre hüküm çıkarmasıdır. Bu durumda hata bile etse, sırf ictihad ettiğinden kendisine bir sevap verilmekte, hata ettiğinden dolayı bir günah yazılmamaktadır.

Hükmedecek Seviyede Hakim ve İlim Adamı Yetiştirmek

Adaletle hükmetmek, devletin çelik zırhı ve devamlılığı, mülkün temeli, toplumun huzur ve güveni, ailenin teminatı, ferdin koruyucu bekçisidir. O bakımdan adil bir devlet düzeni kurmak, bu düzen içinde adaletle hükmedecek hakimler yetiştirmek farz-ı kifaye kabul edilmiştir. Müslüman bir milletin fertlerinden meselelere çözüm getirmesini bilen, söz sahibi olan, akıllı, bilgili kimselerin adil bir devlet düzeni kurmaları, adaletle hükmedecek adli mekanizmayı oluşturmaları ve bu evsafta hukukçu yetiştirmeleri farz kılınmıştır.

O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) fethettiği belde ve kavimlere, kendiliğinden gelip İslam'a girenlere ilk iş olarak hem idareci hem de adaletle hükmedici bilgi ve yetenekte adamlar tayin edip göndermiş ve bunu asla ihmal etmemiştir. Bunun için Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ı Yemen'e kadı olarak göndermiş ve Muaz b. Cebel (radıyallahu anh)'ı da bu görevle görevlendirip

6 Buhari/İ'tisam: 20, 21. Müslim/Akziye: 15. Ebu Davud/Akziye: 2. Nesai/Ahkam: 2, Kuzat: 3. İbn Mace/Ahkam: 3. Ahmed: 4/198, 204, 205

o bölgeye göndermiştir.

Irak Acemi fethedilince, ikinci Halife Ömer (radıyallahu anh) Kadı Şürayh'ı Kufe'ye, Ka'b b. Suver'i ise Basra'ya hakim ve vali olarak tayin etmiştir.

İctihad seviyesine yükselebilecek kabiliyetteki hukuk mezunlarını yetiştirip müslüman ülkeye kazandırmanın farz-ı kifaye olduğunu söylemiştik. Bunu ihmal ettiğimiz takdirde ümmet olarak bütün bir ülkenin günahkar olacağında şüphe yoktur. En önemli bir konuyu, ülkenin devamlılığıyla yakından ilgili bir müesseseyi cılız, bilgisiz, yeteneksiz ellere bırakmanın ülkeye kötülük getireceği, huzur ve güveni sarsacağı, mülkün temeline dinamit sokacağı "iki kere iki dört eder" nasıl bir riyazi katiyet arz ediyorsa, bu da öylece katiyet arz ediyor. Adli mekanizma ne kadar bilgili, vicdanlı, adil ve uzman, inanmış, Allah (celle celaluhu)'ndan korkan şahısların eline teslim edilirse, ülke o nisbette rahat eder, huzur ve güvene, kavuşur.

Şüphesiz adalet ve hakkaniyet aşığı bir ülke devlet adamı, adil hakim, adil aile reisi ve adil idareci yetiştirir. İslam her yanı ve yönüyle, her kurum ve mekanizmasıyla adalet ve hakkaniyet çarkını çevirmeye yönelir. Bu çarkın sağlıklı dönmesine ilgi duymayanları, kayıtsız kalanları, ihmalkarlık yapanları asla affetmez.

İşte Cenab-ı Hak, insanlara en son ve kalıcı mesajı olan Kur'an'da bunu şu üç ayetle gayet net ve açık biçimde belirtmiş bulunuyor:

"(Ey hükmetme durumunda olanlar!) Artık insanlardan korkmayın benden korkun. Ayetlerimizi (ve o ayetlerin taşıdığı hükümleri) az bir pahaya satmayın. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kafirlerin ta kendileridir."[7]

"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."[8]

"Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar hak yolunu aşan ve

7 Maide suresi: 44

8 Maide suresi: 45

ilahi sınırları çiğneyip geçen günahkarların' ta kendileridir."[9]

Şüphesiz Allah'a, Kur'an'a, peygambere ve ahiret gününe dosdoğru iman eden bir kimse, elbetteki Allah (celle celaluhu)'nun insanların salah ve saadetinden yana indirdiği hükümlerle hükmeder.

Adaletle Hükmetmek

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), cemaat, diğer bir anlatımla toplum yapısında yer alan her mü'min, bulunduğu yerde bir koruyucudur, aynı zamanda adil davranan bir sorumludur, buyururken müslümanların birbirlerini kontrol etmelerini ve bu suretle adil bir otokontrol mekanizması oluşturmalarını kasdetmiştir: "Hepiniz birer koruyucusunuz ve her biri muhafazasıyla ilgili bulunduğu şeyden sorumludur: İmam (devlet başkanı, hükümdar ve lider) bir koruyucudur ve korunmasıyla ilgili bulunduğu (halk)tan sorumludur. Adam kendi çoluk-çocuğu arasında bir koruyucudur ve onlardan sorumludur. Kadın kocanın evinde bir koruyucudur ve ondan sorumludur. Evin hizmetçisi bir koruyucudur ve efendisinin malından sorumludur. Evet hepiniz birer koruyucusunuz ve korunmasıyla (emrolunduklarınız) şeyden sorumlusunuz."[10]

Diğer bir hadiste ise bu anlamda şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hak, her koruyucu durumunda olan kimseden korunmasıyla ilgili bulunduğu şeyi koruyup korumadığından sorcaktır."[11]

Kazai Organda Görevlendirilecek Kimse

Kazai organda görevlendirilip hüküm verme makamına getirilen kimsede birtakım vasıfların bulunması şarttır. Aksi halde en önemli konu ve makamı ehil olmayanların eline terkemiş oluruz ki, bu ülkenin güvenini sarsar, adalet kavramını zedeler. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim hüküm verme makamına getirilir veya insanlar arasında (hükmet-

9 Maide suresi: 47

10 Buhari/Cuma: 11, Cenaiz: 32, İstikraz: 20, Vasaya: 9, Itk: 17, 19, Nikah: 81, 90 Ahkam: 1. Müslim/İmaret: 20. Ebu Davud/İmaret: 1, 13. Tirmizi/Cihad: 27. Ahmed: 2/5, 54, 55

11 İbn Hibban. et-Terğib: 3/438. Mısır: 1352 - 1933

mek üzere) hakim tayin edilirse, gerçekten o bıçaksız kesilmiş olur."[12]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hadisleriyle adli mekanizmanın başına geçirilen kimselerin ne kadar büyük bir sorumluluk taşıdıklarına dikkat çekmiş bulunuyor.

Konuyla ilgili diğer hadisler:

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لاَ يَحِلُّ لِثَلاَثَةٍ يَكُونُونَ بِفَلاَةٍ مِنَ الْاَرْضِ إِلَّا اَمَّرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدَهُمْ.

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Çölde, boş bir arazide bulunan üç kişiye, kendilerinden birini emir seçip başlarına geçirmeleri ancak helal olur."[13]

وَعَنْ اَبِي سَعِيدٍ اَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا خَرَجَ ثَلاَثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدَهُمْ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Üç kimse sefere çıktıkları zaman, kendilerinden birini emir (başkan) seçsinler."[14]

Bu iki hadis, müslüman bir cemaatin nerede olurlarsa olsunlar başlarında bir emir (başkan) yoksa, mutlaka aralarından ehil birini başkan seçmelerinin vücubuna delalet etmektedir. Zira İslam, birlik, dirlik, disiplin, hak ve hukuk, adalet ve doğruluk dinidir. Bir yolculukta veya azınlığı teşkil ettikleri bir ülkede her kafadan bir ses, her ağızdan değişik bir hüküm çıkacak olursa, işler karışır, haklar zayi olur ve gayr-i müslimlere cesaret verir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

6 no'lu Abdullah b. Amr hadisinin isnadı sahihtir. Ebu Said hadisi de öyle.

12 Ebu Davud/Akziye: 1. Tirmizi/Akziye: 1. İbn Mace/Ahkâm: 1, 2/230, 365

13 Müsned-i Ahmed: 2/177

14 Ebu Davud/Cihad: 80

Bu mealde Hafız Bazzar isnad-i sahihle Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'dan şu hadisi tahric etmiştir: "Sizler seferde üç kişi olursanız, içinizden birini bışmıza emir seçiniz. Sizin seçeceğiniz emir, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emrettiğidir."

Yine Hafız Bezzar, bu mealde bir hadisi de İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Mealen şöyledir: "Seferde üç kişi olurlarsa, aralarından birini emir seçip başlarına getirsinler."

Aynı lafızda bir diğer hadisi Taberani, İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan isnad-ı sahih ile tahric etmiştir. Böylece bu konudaki hadisler birbirine şehadet etmekte biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

Hadislerin delaletinden anlaşılan odur ki, bir yerde, seferde veya yabancı bir ülkede üç veya daha fazla müslüman bir araya gelirse, mutlaka aralarından birini kendilerine emir seçmelidirler. Böyle hareket etmeleri vaciptir. Sayıları üçü bulmadığı takdirde buna gerek yoktur.

Müslümanların bulundukları yerde kendi aralarından bir emiri seçmeleri aklen mi vâcibdir, yoksa şer'an mı vâcibdir? Bu hususta farklı görüş ve yorumlar ortaya çıkmıştır. Eş'ariler'e göre, şer'an vacibtir.[15]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslam ülkesinde insanlar arasında adaletle hükmetmek, kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.
2. Müslüman halkı adalet ve hakkaniyetle idare edecek bir emir, devlet başkanı seçmek vaciptir.
3. Halk arasında dava konusu olan ihtilaflı meseleleri, konu ve olayları adaletle çözüp hükme bağlayacak adil hakimler yetiştirmek de vaciptir.
4. Allah'a, Peygamberine, iman eden bir cemaat, bir kavim, bir milletin Allah'ın indirdiği hükümlerle amel etmesi vacibtir.
5. Allah'ın indirdiği hükümleri red ve inkar edenler ancak küfrü seçip benimseyenlerdir.

15 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 8/288

6. Allah'ın indirdiği bükmelere inanıp onlarla amel etmeyenler fasık ve zalimdirler.

7. İslam kıyamete kadar ictihad kapısını açık bırakmıştır.

8. İctihatta bulunacak yüksek seviyede ilim adamı yetiştirmek farz-ı kifayedir.

9. Müctehid bir mesele hakkında ictihad eder de isabet kaydeder, doğru olan hükmü çıkarırsa iki sevap kazanır. Biri ictihad ettiği, diğeri doğru olanı bulup çıkardığı için. Hata ederse, kendisine bir sevap vardır. O da ictihad ettiği için.

10. En az üç müslüman bir yerde, bir yolculukta veya başka bir ülkede bir araya gelirse, aralarından birini emir seçmeleri vacip olur.

11. Her müslüman bir koruyucudur ve herkes korunmasıyla ilgili bulunduğu şeyi korumakla yükümlüdür.

12. İslam bu prensiplerle birlikte cemiyet yapısında sağlam bir otokontrol oluşturmayı emretmiştir.

13. Seçilen emire, Allah (celle celaluhu)'ya karşı isyan ve günahı gerektiren bir durum söz konusu olmadıkça itaat vaciptir.

14. Her konuda adil olmak, hakkı savunmak vaciptir.

15. Halk arasında çeşitli dava konularında hükmedecek hakimin seçilip tayin edilmesinde çok dikkatli olmak sünnettir.

16. Sağlam inançlı, iyi ahlaklı, vakarlı, bilgili, İslam Hukuku'nda uzmanlaşıp ictihad seviyesine yükselmiş kimseleri hakim tayin etmek gebekir.

17. Bilgi ve yeteneği kafi derecede olmayan bir hukukçuyu, bir fakihi hakim tayin etmek mekruhtur.

İDARECİ OLMAYI ARZULAMAK

İdareci vasfı, çok yönlü olup devletin en üst kademesindekilerle en aşağı kademesinde yer alan bütün yetkili, söz sahibi kişileri kendi kapsamına alır. Ancak devlet çarkını çevirmede daha çok iki önemli makam bulunuyor: İdari teşkilat ve adli teşkilat. Özellikle bu iki teşkilatı rayına oturtmak ve en bilgili, en adil ve en çok haklara saygılı bir kadroyla bu iki teşkilatı donatmak şarttır. Aksi halde devlet ve millet işleri ehil olmayan kişilerin elinde oyuncak haline gelir ve verilen yetkiler daha çok kötüye kullanılır.

O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı zamanda insan sarrafıydı. Kime hangi görevi tevdi' edeceğini çok iyi bilir ve en yakını bile olsa, ehil olmadığı takdirde bir göreve tayin etmezdi. Aynı duyarlığı Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh) ile Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) da göstermişlerdir.

Bu konuda Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ümmetine uyarıcı anlamda birtakım emir ve tavsiyeleri olmuştur. Daha doğrusu ümmetine bu hususta çok sağlam kıstaslar ve misaller vermiştir.

عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَنَا وَرَجُلاَنِ مِنْ بَنِي عَمِّي فَقَالَ اَحَدُهُمَا: يَارَسُولَ اللهِ أَمِّرْنَا عَلَى بَعْضِ مَاوَلاَّكَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ وَقَالَ الْاٰخَرُ مِثْلَ ذٰلِكَ فَقَالَ: إِنَّا وَاللهِ لاَ نُوَلِّي هٰذَا الْعَمَلَ أَحَدًا يَسْأَلُهُ أَوْ أَحَدًا حَرَصَ عَلَيْهِ.

Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim. İçeriye benimle birlikte amcamoğullarından iki adam da girdi. Onlardan biri şöyle dedi: Ya Rasulallah! Aziz ve Celil olan Allah (celle celaluhu)'nun bakmakla seni görevli kıldığı bazı şeyler üzerine bizi emir kıl (yetki verip görevlendir)." Diğeri de buna benzer bir istekte bulundu.

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şöyle buyurdu:

"Doğrusu biz, Allah'a andolsun ki bu işlerin başına istekli çıkan kimseyi veyahut bu işlere karşı hırslı olanı görevli kılmıyoruz."[16]

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

يَاعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ لاَ تَسْأَلِ الْاِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيْتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ

أُعِنْتَ عَلَيْهَا وَإِنْ أَعْطَيْتَهَا عَنْ مَسْاَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا.

Abdurrahman b. Semure (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı seçen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir.

"Ya Abdurrahman b. Semure, emirlik isteme. Çünkü gerçekten eğer o sana senin isteğin olmaksızın verilirse ona karşı yardıma mazhar olursun, istediğin için verilirse (ilahi) yardıma mazhar kılınmazsın."[17]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ سَأَلَ الْقَضَاءَ وُكِلَ إِلَى نَفْسِهِ

وَمَنْ جُبِرَ عَلَيْهِ يَنْزِلُ عَلَيْهِ مَلَكٌ يُسَدِّدُ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim hükmetme yetkisini talep ederse, o kendi nefsine terkedilmiş olur. Kim de bu göreve zorlanıp getirilirse, üzerine bir melek iner de onu doğru olana irşad eder."[18]

16 Buhari/Ahkâm: 7. Müslim/İmaret: 14. Ahmed: 5/173

17 Buhari/Ahkâm: 5, 6 Eyman: 1. Müslim/İmaret: 13, İman: 19. Ebu Davud/İmaret:92 Tirmizi/Nuzûr: 5. Nesai/Kuzât: 5. Darimî/Nuzûr: 9. Ahmed: 5/62, 63

18 Ebu Davud/Akziye: 3. Tirmizi/Ahkâm: 1. İbn Mace/Ahkâm: 1. Ahmed: 3/118, 220

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّكُمْ سَتَحْرِصُونَ عَلَى الْإِمَارَةِ وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَنِعْمَ الْمُرْضِعَةُ وَبِئْسَتِ الْفَاطِمَةُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Şüphesiz sizler ileride emirlik hususunda çok istekli olacaksınız ve bu kıyamet gününde pişmanlığa dönüşecektir. Ne güzeldir süt emziren ve ne kötüdür sütten kesen."[19]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ طَلَبَ قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يَنَالَهُ ثُمَّ غَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرَهُ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ غَلَبَ جَوْرُهُ عَدْلَهُ فَلَهُ النَّارُ.

Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim müslümanlar arasında hüküm vermeyi talep eder de ona (o göreve) eriştikten sonra adaleti zulmüne üstün gelirse ona cennet vardır. Kimin de zulmü adaletine üstün gelirse, ona da cehennem ateşi vardır."[20]

Yüklenilen Sorumluluğun Ağırlığı

İster yargı organında olsun, isterse idareci kadrosunda olsun bulunmak beraberinde büyük sorumluluğu getirmektedir. Bundan daha çok sorumluluk yükleyen görev ise, hükümdar ve lider makamına yükselmektir.

Unutmamak gerekir ki, makam, servet ve yetki arızî şeylerdir. Ölüm olayıyla bunlar son bulmakta, yani arızî olan şeyler bir bir silinmekte ve asıl olan ne ise o kalmaktadır. Bir de bunlar hastalık halinde bir tutku olursa tedavisi hemen hemen mümkün olmaz. Zira asırların tecrübeleri şu üç hastalığın tedavisinin olmadığını ortaya koymuştur: Makam, servet ve şehvet. İşte bu üçü tutku haline gelip kişinin kalbini, kafasını, vicdanını ve ruhunu istila edince devası bulun-

19 Buhari/Ahkâm: 7. Nesai/Biy'at: 39, Kuzât: 5. Ahmed: 2/448, 476

20 Ebu Davud/Akziye: 3. Tirmizi/Ahkâm: 1. İbn Mace/Ahkâm: 1. Ahmed: 3/118, 220

mayan bir dert olup kalır.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda ümmetini uyararak makam talebinde bulunmamalarını tavsiye etmiş ve buna rağmen istediği makama getirilen kimsenin adil ölçülerle davranmasını emretmiş ve adaletinin mutlaka haksızlığı yenmesinin lüzumuna dikkat çekmiştir. Aksine bir tutumla kişi birkaç yıllık dünya hayatını renklendirebilir, fakat ebedi hayatını cehenneme çevirir. Şüphesiz adaletsizlikte zulüm, vebal, günah ve haklara tecavüze teşvik vardır.

Bunun içindir ki ashab-ı kiramın çoğu ağır sorumluluk gerektiren görevlerden kaçınmışlar ve zorlanmadıkları takdirde kabul etmek istememişlerdir. Hatta ikinci Halife Ömer (radıyallahu anh), Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ı Bahreyn'e vali ve kadı olarak tayin edip göndermek istediğinde Ebu Hureyre bu görevi almak istememiş, halife ısrar edince Ebu Hureyre (radıyallahu anh) emre itaat etmek zorunda kalmıştı. Medine'ye vali tayin ettiği Selman el-Farisi de aynı isteksizliği göstermiş ve Irak Acemi'ne bölge valisi ve kadısı olarak tayin edilen Huzeyfe b. Yeman (radıyallahu anh) da istemeye istemeye bu ağır görevi kabul etmişti.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

16 no'lu Ebu Musa hadisini Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. Senedindeki ricalin hepsi sahihtir. O bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salih görülmüştür. Hadis üç önemli hüküm yansıtmaktadır:

1- İslamî sistemde sorumluluk arz eden ve dikkat edilmediğinde vebale gerek olan makam ve görev istenilmez. Zira buna istekli olanlar, daha çok günaha karşı cesareti yüksek olanlardır. Takva sahibi bir kimse, kolay kolay bu gibi makam ve görevlere gözünü dikmez ve kendiliğinden talip olmaz.

2- İslam'da makam ve görev tevdi edilir. Ehil olup takva üzere yaşayan güvenilir kimseler tespit edilerek önemli makam ve görevler teklif edilir. Bu bir emir şeklinde tezahür ettiği takdirde sözü edilen vasıftaki zatların kabul etmesi gerekir.

3- İslami sistemde adama iş değil, işe ehil adamlar aranır. Zira devlet bütün kurum ve kadrolarıyla milletin hizmetindedir. Her görev ve makam bir

emanettir ve emaneti ehline tevdi edip korumak farzdır.

Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, "kıyamet ne zamandır?" diye sorulduğunda, "emanet zayi edildiğinde" diye cevap vermiştir. Soran kimse, "emanet nasıl zayi edilecek?" diye tekrar sorunca, Efendimiz ona, "iş, görev ve makam ehil olmayanlara tevdi' edildiğinde kıyameti bekle (o yakındır)"buyurmuştur.[21]

17 no'lu Abdurrahman hadisini de Buhari ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdi. Bu da yukarıdaki Ebu Musa hadisi gibi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir.

Hadis hem yukarıdaki **16** no'lu hadisi mana yönünden kuvvetlendirmekte, hem de makam ve görev konusunda ağır manevi müeyyideye dikkatler çekilmektedir. Böylece hadis iki hükme delalet etmekte olup makam meraklılarını uyarmaktadır:

Sorumluluk arz eden bir makam veya göreve istekli çıkan kimse, ekseriya ilahi yardıma mazhar olmaz. Ancak görevin başına geçtikten sonra vebalin azametini düşünerek ona ehil olmaya çalışır ve takva üzere hizmet verirse, ilahi yardıma mazhar kılınacağı umulur.

Günaha girerim, bilerek bilmeyerek haksızlıkta bulunurum endişesiyle görevden kaçan ehil kimseye görev verilir de o da istemeye istemeye kabul eder ve Allah (celle celaluhu)'nun yardım ve desteğini dileyerek işe başlarsa, Cenab-ı Hak ona yardım eder.

18 no'lu Enes hadisini Nesai dışında beşler tahric etmiştir. Taberani ise el-Evsat'ta Abdula'la rivayetinden naklen tahric etmiş ve Enes (radıyallahu anh)'a kadar senedini ulaştırıp merfuan rivayeti tespit etmiştir. Mealen şöyledir: "Kim hüküm verme makamına talip olur ve buna karşı yardım (aracı) olmaklık talep ederse, o kendi haline bırakılır. Kim de hüküm verme makamına talip olmaz ve bunun için kimseden yardım istemez (bununla beraber görev ona verilir)se, Allah (celle celaluhu) ona bir melek indirir de o melek ona doğru olanı ilham eder."

Tirmizi ise bu hadisi iki ayrı tarikten tahric etmiş ve önce hasen-garip ifa-

21 Buhari/İlim: 2. Ahmed: 3/361

desini, sonra da en sahih ifadesini kullanmıştır.

Hakim de bunu İsrail tarikiyle Abdula'la'dan tahric edip sahihlemiştir. Ancak cumhur (hadis alimleri) Abdula'la'nın zayıf olduğunu belirtmiştir.

İbn Münzir ise, bu hadisi şu lafızla tahric etmiş bulunuyor. Mealen şöyledir: "Kim hüküm verme makam ve görevini talep eder ve bunun için ara yere aracılar, şefaatçiler sokmaya çalışırsa, o kendi haline bırakılır. Kim de bu göreve zorlanırsa, Allah (celle celaluhu) onun üzerine bir melek indirir de o melek ona doğru olanı ilham eder."

Bu hadislerle **17** no'lu Abdurrahman hadisi birbirini kuvvetlendirmekte ve taşıdığı hükümlere ağırlık kazandırmaktadır.

19 no'lu Ebu Hureyre hadisini Buhari, Nesai ve Ahmed b. Hanbel tahric etmişlerdir. Sahih olup çıkarıma salih görülmüştür.

Adli ve idari bir makamın başına geçmeye talip olup nefsine, duygularına mağlup olan kimse ağır bir vebal altına kendini sokmuş olur ve kıyamet gününde bu olduğu gibi pişmanlığa dönüşür, ama neden sonra makam ve yüksek görev, süt emziren kadın misali durmadan hırslı olanı besler, ölüm olayıyla bu süt kesilir ve sonu perişanlıkla noktalanır.

Zira dünyada makam ve görevlere istekli olup ona erişmek isteyen kimse, bununla sadece dünyalık elde etmek, üstünlük sağlamak ister. Her iki yönüyle de haksızlığa, günaha yol açar. Böylesine âhirette ancak yüklendiği vebal, haksızlık ve günahların karşılığı vardır.

20 no'lu ikinci Ebu Hureyre hadisini Ebu Davud ile el-Münziri tahric etmişlerdir. Ancak ikisi de hadis hakkında bir görüş beyan etmemiştir. Ne var ki, yapılan ciddi tespitlere göre, senedinde tane hedef olacak kimse yoktur. Senedinde Mülazim b. Amr üzerinde durulmuşsa da Ahmed b. Hanbel ile İbn Main onun sika (güvenilir) olduğunu belirtmişlerdir.

17 no'lu Abdurrahman hadisinde "emirlik isteme" cümlesi yer alırken, diğer bazı rivayetlerde ise "emirlik temenni etme" cümlesine yer verilmiştir. Zaten isteklerin çoğu temenni anlamındadır.

Batı demokrasisinde ise, uygulamada makam ve mevki için en hırslı ki-

şiler sahneye çıkar ve kıyasıya bir mücadele başlar. Halkın önemli kısmı da politize edilerek bu gibilerin destekçisi durumuna getirilir. Sonra da yağcılar, dalkavuklar, arpalık peşinde olanlar bütün güçleriyle sahnedeki siyasileri destekler, işte bundan dolayı Batı demokrasisinde iş başına geçen veya getirilen kimse, devlet ve millet malını kendi yandaşlarına arpalık yapmakta bir sakınca görmez ve böylece makam ve şöhret peşinde koşan muhterislerin iş başına getirilmesiyle bütün bir millet zarar görür.

İslamiyet ise, her yanı ve yönüyle adalet, denge ve düzen dinidir. Ancak ehil olup takva üzere yaşamayı prensip edinen faziletli, bilgili kişilerin iş başına getirilmesini emir ve tavsiye eder.

Nitekim Taberani'nin el-Evsat'ta Şerik b. Abdullah b. İsa tarikiyle yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur: "Emirliğin evveli nedamet, ortası yerine getirilmesi lazım bir borç ve sonu da kıyamet gününde azaptır." Bu hadise şahid olarak şu rivayet gösterilmiştir: "Emirliğin başlangıcı melamet (rüsvaylık), sonu da nedamettir." Bunu da Taberani tahric etmiştir.

Ayrıca Taberani'nin merfuan Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh)'dan buna yakın anlamda rivayet ettiği şu hadis de bulunuyor: "Emirlik ne güzel şey (görev)dir şu kimse için ki, onu haklı ve helal yol ve ölçü ile alır. Hakkıyla almayan kimse için de kötü bir şey (görev)dir ki kıyamet gününde sadece hasret olur."

Sahih-i Müslim'den Ebu Zer'den yapılan rivayette, adı geçen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini haber vermiştir: Ya Rasulallah! Beni (devlet çarkında) bir göreve tayin etmez misin?

Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) eliyle omuzuma vurarak şöyle buyurdu:

"Ya Eba Zer! Doğrusu sen zayıf bir kimsenin. Emirlik ve benzeri bir görev bir emanettir ve şüphesiz ki bu görev (yani emirlik ve benzeri bir görev) kıyamet gününde rezillik, rüsvaylık ve pişmanlık olacaktır. Ancak bu emaneti hakkıyla (haklı yoldan) alıp ve ondaki (yetkiyi) gerektiği gibi yerine getirenler müstesna."[22]

Yusuf Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Mısır hükümdarından hazine

22 Sahih-i Müslim/İmaret: 16

emirliği görevini istemesine gelince, o bir peygamber idi. Mısır'da adil bir düzen kurmayı ülkenin ekonomisini sağlam temellere oturtmayı, gelir dağılımında adil bir kıstas uygulamayı, fakir, muhtaç ve zayıfları destekleyip himayeyi arzu etmişti. Kendine güveni vardı. Nitekim ilk denemeyi, vezirin karısıyla baş başa kaldıklarında geçirmiş ve sınavı başarıyla kazanmıştı. O bu teklifi yine kendiliğinden değil, Allah (celle celaluhu)'nun vahiy yoluyla bildirmesinden veya meleğin ilhamından cesaret alarak yapmış bulunuyordu.

O bakımdan bu konuda Yusuf (aleyhisselam)'ın istekli çıkması herkes için bir kıstas ve misal teşkil etmemektedir. Ancak İslam ülkesinde adli ve idari mekanizmanın çok kötü ellerde kaldığı görüldüğünde, kendine güvenen takva sahibi, bilgili ve uzman kimselerin devreye girmesinde bir sakınca yoktur. Zira müslüman bir ülkeyi çıkarcıların, menfaatçilerin, dalkavuk ve yağcıların elinden kurtarmak, aklı eren her olgun mü'minin görevidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslami sistemde görev talebinde bulunulmaz.
2. Ancak laçkalaşan ve her gün kötüye giden devlet çarkını zayıf, menfaatçi ellerden kurtarmak için kendine güvenen olgun mü'minlerin devreye girmesi gerekir.
3. Makam ve mevki hırsıyla yanıp tutuşan kimselere görev vermek sakıncalıdır.
4. Şahsi çıkar peşinde koşan, helal ve haram sınırlarını gözetmeyen, çevresini korumayı amaçlayan kimselerin önemli makamlara ve görevlere atanması için şefaatçi olanlar da günahkâr sayılırlar.
5. Bu tip kişiler görev başına getirilince, diğer mü'minlerin ona yardımcı olmaları da sakıncalıdır. Çünkü öylesine Allah (celle celaluhu) da yardım etmemektedir.
6. Ancak görev başına geçince, sorumluluğun ağırlığını duyar ve tam istikamet üzere çalışıp ülkeye hizmet eder, adalet ve hakkaniyetten ayrılmazsa, o takdirde ona yardımcı olmak gerekir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) böylesini cennet ile müjde-

lemiştir.

7. İş başına geçirildikten sonra zulmü ve aşırması adalet ve iyi hizmetlerine üstün gelirse, artık o saadet yolunu kaybedip ateşe uzanan bir yolda yürüyor olur.

8. Yusuf Peygamberin Mısır hükümdar veya vezirinden görev talep etmesi, Onun vasıf ve özelliğiyle ilgilidir, umuma teşmil edilemez.

MAKAMIN VE YÜKLENDİĞİ HİZMETİN HAKKINI VERMEYENLER

İslam, kitap ve sünnetiyle bu konu üzerinde durmuş ve gereken ağırlığı vermiştir. Cenab-ı Hak, idari ve adli makamları işgal edenlere, aynı zamanda umur bilenlere şu emri vermektedir: **"Sizden hayra çağıran, iyilikle emreden, kötülükten meneden bir cemaat olsun! İşte kurtuluşa erişenler bunlardır."**[23]

Çünkü Ümmet-i Muhammed'in yeryüzünde insanlardan yana sahneye çıkarılan hayırlı bir ümmet olduğuna, göre, özellikle bu hayırlı hizmetleri idari ve adli mekanizmayı çalıştırırken göstermek gerekir. Aksi halde bu vasfını kaybeder.

Cenab-ı Hak, bu ümmete belirttiğimiz anlamda şöyle seslenmektedir: **"Siz insanlardan (yeryüzüne) çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyilikle emreder, kötülükten meneder Allah'a iman edersiniz."**[24]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ جُعِلَ قَاضِيًا بَيْنَ النَّاسِ فَقَدْ ذُبِحَ بِغَيْرِ سِكِّينٍ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"İnsanlar arasında kadı (hakim) tayin edilen kimse bıçaksız kesilmiş olur."[25]

وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: مَا مِنْ حَكَمٍ يَحْكُمُ بَيْنَ النَّاسُ إِلَّا حُبِسَ

23 Al-i İmran suresi: 104

24 Al-i İmran suresi: 110

25 Ebu Davud/Akziye: 1. Tirmizi/Ahkâm: 1. İbn Mace/Ahkâm: 1. Ahmed: 2/230

يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَلَكٌ آخِذٌ بِقَفَاهُ حَتَّى يَقِفَهُ عَلَى جَهَنَّمَ ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَإِنْ قَالَ: اَلْقِهِ أَلْقَاهُ فِي مَهْوِىٍّ فَهَوَي أَرْبَعِينَ خَرِيفًا.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Halk arasında hüküm verme mevkiinde olan hiçbir hakem yoktur ki, kıyamet gününde hapsedilmiş olmasın. Bir melek onun ensesinden tutup cehennem üzerinde (ateşin kenarında) durdurur ve sonra başını Aziz ve Celil olan Allah'a doğru kaldırır. Allah ona "onu atıver" diye emrederse, o da onu boşluğa atıverir ve o boşlukta kırk sonbahar (yıl) inişe devam eder."[26]

وَعَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: وَيْلٌ لِلْأُمَرَاءِ وَيْلٌ لِلْعُرَفَاءِ وَيْلٌ لِلْأُمَنَاءِ لَيَتَمَنَّيَنَّ أَقْوَامٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَّ ذَوَائِبَهُمْ كَانَتْ مُتَعَلِّقَةً بِالثُّرَيَّا يَتَذَبْذَبُونَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَكُونُوا عَمِلُوا عَلَى شَيْءٍ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Veyl (yazıklar veya cehennemdeki bir dere) umeraya, veyl urefaya ve veyl umenaye olsun. Birçok kavim (topluluk)lar kıyamet gününde, dün saçlarıyla Ülker yıldızına asılı olup yer arasında sallanıp kalmayı temenni edeceklerdir."[27]

وعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَتَأْتِيَنَّ عَلَى الْقَاضِي الْعَدْلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَاعَةٌ يَتَمَنَّى أَنَّهُ لَمْ يَقْضِ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي تَمْرَةٍ قَطُّ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

26 Müsned-i Ahmed: 1/430

27 Müsned-i Ahmed: 2/352

"Adaletle hükmeden kadı üzerine kıyamet gününde öyle bir saat (an-zaman) gelir ki bir hurma hakkında olsun iki kişi arasında hükmetmemiş olmayı temenni eder."[28]

وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ رَجُلٍ يَلِي أَمْرَ عَشَرَةٍ فَمَا فَوْقَ ذَلِكَ إِلاَّ أَتَى اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَدُهُ إِلَى عُنُقِهِ فَكَّهُ بِرُّهُ أَوْ أَوْبَقَهُ إِثْمُهُ أَوَّلُهَا مَلاَمَةٌ وَأَوْسَطُهَا نَدَامَةٌ وَآخِرُهَا خِزْيٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Ebu Umame (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "On veya daha fazla kişiyi idareyle görevlendirilen kimse kıyamet gününde mutlaka eli boynuna bağlı olarak Allah'ın huzuruna gelir. Bu durumda ya onun iyi, güzel idaresi onun elini çözer veya onu helak eder."[29]

وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَامِنْ أَمِيرِ عَشَرَةٍ إِلاَّ جِيءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْلُولَةً يَدُهُ إِلَى عُنُقِهِ حَتَّى يُطْلِقَهُ الْحَقُّ أَوْ يُوبِقَهُ وَمَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ ثُمَّ نَسِيَهُ لَقِيَ اللهَ وَهُوَ أَجْذَمُ.

Ubâde b. Samit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

"On kişiye emir olan ne kadar bir kimse varsa, kıyamet gününde mutlaka elleri boynuna bağlı bir halde getirirler de hak onu ya salıverir veyahut helak eder. Kim de Kur'an'ı öğrendikten sonra unutursa, eli kesik (veya eli tutmaz) bir halde Allah'a kavuşur."[30]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفِي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ اللهَ مَعَ الْقَاضِي

28 Müsned-i Ahmed: 6/75

29 Müsned-i Ahmed: 2/431, 5/267, 328

30 Darimî/Siyer: 71. Ahmed: 2/431, 5/284, 323

مَا لَمْ يَجُرْ فَإِذَا جَارَ وَكَلَهُ اللهُ إِلَى نَفْسِهِ.

Abdullah b. Ebi Evfa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Haksızlık etmediği sürece, Allah kadı (hakim)le beraberdir. Zulüm ve haksızlık edince Allah onu nefsiyle baş başa bırakır."[31]

وَفِي لَفْظٍ اَللهُ مَعَ الْقَاضِي مَا لَمْ يَجُرْ فَإِذَا جَارَ تَخَلَّى عَنْهُ وَلَزِمَهُ الشَّيْطَانُ.

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir: "Allah, haksızlık etmediği sürece kadıyla beraberdir. Haksızlık ettiği zaman onu kendi haline bırakır ve şeytan ona gerekli olur."[32]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللهِ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ اَلَّذِي يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وُلُّوا.

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Şüphesiz ki adil ve haktan yana olanlar, (kıyamet gününde) Rahman olan Allah'ın sağında nurdan minberler üzerinde olurlar. Allah'ın her iki (kudret) eli de sağdır. Bunlar hükümlerinde, aile halkı ve hısımları arasında ve görevli kılındıkları işte adaletle davrananlardır."[33]

Hakların Korunmasında Gösterilen Duyarlık ve Titizlik

İslam, 15 asır önce insan haklarını en mükemmel ve kalıcı şekilde koruyup onu doruğuna yükseltmiştir. Çünkü kainatın varlığından maksat insandır. Görebildiğimiz ve göremediğimiz, tespit edebildiğimiz ve edemediğimiz her şey

31 İbn Mace/Ahkâm: 2. Müsned-i Ahmed: 5/26, 414

32 Tirmizi/Ahkâm: 4

33 Müslim/İmaret: 18. Nesai/Adabü'l-kadı: 1. Ahmed: 2/160

insandan yana yaratılıp programlanmıştır. Melekler bile insanların hizmetine sevkedilmiş bulunuyorlar.

İnsan, ilahi hikmetin ayrı bir tezahürü olarak hem iyiliğe, hem de kötülüğe meyilli olarak yaratılmıştır. Onda meleki sıfatlar bulunduğu gibi hayvani sıfatlar da bulunmaktadır. Dünya hayatının canlılık kazanması, her alanda araştırmalar yapılabilmesi için insanın belirtilen özellikte yaratılmasıyla sıkı sıkıya ilgilidir.

O halde insan hilkatindeki özelliği gereği birtakım haksızlıklar yapabilir. Kitap ve sünneti aşıp günah işleyebilir. Peygamberlerin gönderilmesinden ve semavi kitapların indirilmesinden maksat, insanın meleki sıfatlarını üstün kılmak, beşeri zaaflarını meşru sınırlar içine almak ve başkalarının hakkına tecavüzden onu alıkoymaktır.

İnsan haklarını insanın hilkatindeki azizliğe, ruhundaki yüceliğe ve fıtratındaki mayaya uygun şekilde korumak, en önemli hizmetlerin başında gelmektedir.

Bunun için de insanı en iyi bilen ve değerlendiren, onun iki hayatını da denge ve düzende tutmayı murad eden Cenabı Hak, son kitabı Kur'an'da bu hakların sınırlarını çizip belirlemiş bulunuyor.

Belirlenip çizilen bu sınırlar İslam hukuk sistemini oluşturuyor. Ve bu sistemin ağırlıklı yanım, insan haklarını koruyan esas ve prensipleri oluşturmaktadır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

25 no'lu Ebu Hureyre hadisini, Nesai dışında beşler tahric etmiş, Tirmizi hasenlemiştir. Ayrıca Hakim, Darekutni de tahric etmiş, İbn Huzeyme ile İbn Hibban sahihlemişlerdir.

Hadis hakimlik mesleğinin çok ağır sorumluluklar taşıdığına delalet etmekte ve bu mesleğe hevesli olanları uyarmakta, kendilerine intikal eden dava konusunu çok ciddi biçimde inceleyip haklıyı haksızdan ayırt edebilmenin bütün hukuki yollarını bilmelerinin vacip olduğuna işaret etmektedir.

Bunun için hakimin titizlikle üzerinde duracağı ve adaleti yansıtmada kendisini başarılı sonuca götüreceği hususları çok iyi bilmesi gerekmektedir,

ilim adamları bu hususları şöyle maddeleştirmişlerdir:

Davacıyla davalıyı çok dikkatle dinlemesi, davacıdan beyyine (şahit ve belge) talep etmesi, adalette sürat göstermesi, davacıyla davalıya eşit şekilde davranması, öfkelenmemesi, öfkeli halde karar vermemesi, hiçbir aracı kabul etmemesi ve rüşvetten kesinlikle kaçınması bu cümledendir.

Aksi halde hakim, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tabiriyle "bıçaksız kesilmiş olur." Yani haklıyı haksızdan ayırt etmediği, haksızlığa uğrayana hakkını vermediği için kıyamet gününde rezil ve rüsvay olur.

26 no'lu İbn Mes'ud (radıyallahu anh) hadisini İbn Mace ile Ahmed bin Hanbel rivayet etmişlerdir. Ebu Hureyre hadisini mana yönünden kuvvetlendirmektedir. Hadis daha çok hakimlik mesleğinin çok tehlikeli ve ağır sorumluluk gerektirdiğine delalet etmekte, bu mesleğe girmek isteyenleri uyarmaktadır.

27 no'lu Ebu Hureyre hadisini Süyuti hasenlemiştir. Bu hadiste üç kavram veya sıfat üzerinde durulmuştur: **Ümera, Urefa, Ümena.**

Urefa: Halkın, kavim ve cemaatin işlerini düzene koyup onlar üzerinde idare ve yargı yetkisi bulunanlar anlamına gelir.

Ümera: Hükümdar ve lider durumunda olanlar demektir.

Ümena: Devlet hâzinesi başta olmak üzere çeşitli kurumlar üzerine tayin edilen emin kimseler demektir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu üç sıfatı anarak devletin en önemli üç kademesine dikkatleri çekmiş bulunuyor. Bunlar adil, doğru ve titiz davrandıkları sürece, ülke huzur, güven, denge ve düzen içinde olur. Bunlar gayr-i adil, gayr-i emin davrandıkları takdirde ülkenin düzeni ve ahlakı alt-üst olur.

28 no'lu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisini Ahmed b. Hanbel, el-Ukili, İbn Hibban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Mecmau'z -Zevaid'de bunun isnadının hasen olduğu belirtilmiştir. Bu da yukarıdaki hadisleri mana yönünden kuvvetlendirmekte olup hakimlik mesleğinin son derece ağır ve sorumluluk arz eden bir meslek olduğuna delalet etmektedir. Ancak, hadisler bu mesleğe girilmesine engel koymamakta, kendine güvenebilen, adaletten sapmayacağına inanan

kimselerin bu mesleğe girmesini tavsiye etmektedir.

29 no'lu Ebu Ümame hadisini Suyuti hasenlemiştir.[34] Hadisin son kısmında şu fazlalık da rivayet edilmiştir: "Emirlik ve kadılığın evveli melamet, ortası nedamet, sonu kıyamet gününde rüsvaylıktır."

Bu anlamda birkaç hadis daha bulunuyor. Beyhaki es-Sünen'de şöyle rivayet etmiştir: "On kişiye emirlik eden herkes kıyamet gününde elleri bağlı olarak getirilir. Tâ ki ya onun adaleti elini çözer veya haksızlık ve zulmü onu helak eder."

Taberani'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette ise buna yakın anlamda şöyle buyurulmuştur: "Hangi emir on kişi üzerine tayin edilirse, kıyamet gününde mutlaka onlardan sorulur."

30 no'lu Ubade hadisi de bu anlamda olup biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

31 no'lu Abdullah b. Ebi Evfa hadisini Tirmizi tahric etmiştir. Aynca Hakim kendi Müstedrek'inde, Beyhaki kendi Sünen'inde rivayet etmiş, İbn Hibban da sahihlemiştir.

32 no'lu hadisi Tirmizi hasenlemiştir. Diğer hadislerle biri diğerini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır.

33 no'lu Abdullah b. Ömer hadisini Müslim, Nesai ve Ahmed b. Hanbel tahric etmişlerdir. Bu mealde başka hadisler de bulunuyor. Adil bir hakimin kıyamet gününde nasıl mükafatlandırılacağı belirtiliyor ve adaletten sapmayacağına güvenen kimselerin bu mesleğe heves etmesini teşvikte bulunuyor.

Hakim olacak kimsenin ictihad edebilecek bir tahsil ve bilgiye sahip olması sözkonusudur. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buna işaretle şöyle buyurmuşlardır: "Hakim ictihad eder de ictihadında hata yaparsa ona bir ecir (sevap) vardır. İsabet eder (doğru olanı, ortaya çıkarırsa) ona iki ecir vardır."[35]

---

34 Süyuti/Camiu's-Sağir: 2/150. Mısır

35 Buhari/İ'tisam: 20, 21. Müslim/Akziye: 15. Ebu Davud/Akziye: 2. Nesai/Ahkâm: 2, Kuzât: 3. İbn Mace/Ahkâm: 3. Ahmed: 4/198, 204, 205

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslam, hakimlik mesleğine son derece önem vermiştir.
2. Devlet ve müslüman halk adaletle huzur ve güvene kavuşur ve ayakta durma şansına erişir.
3. Bu mesleği hafife alıp adil davranmayan hakim, kıyamet gününde elim bir azap ile karşı karşıya kalacaktır.
4. Adalette sür'at şarttır. Geciken adalet, adalet değildir.
5. Hakları korumada, haklıyı haksızdan ayırt etmede hakim kılı kırk yarcasına davranmalıdır.
6. Hakimin haksızdan yana tavır koyması, haksızlığa ortak olmayı kabullenmesi demektir.
7. Adli mekanizmayı sağlıklı işletmeyen, davaları askıda bırakan ve haksızlığa uğrayanı böylece mağdur eden bir hakim günahların en büyüğünü işlemiş olur.
8. Hakim, İslam'i sistemde ictihad edecek seviyede olması gerekir.
9. Emir veya kumandan olan kimse idaresine verilen kişilerden sorumludur. Adil davranıp görevini kötüye kullanmazsa, âhirette mükafatlandırılır. Aksine davranırsa, cehennemdeki veyl deresi onundur.
10. İslami sistemde devlet hâzinesi, emniyet teşkilatı ve benzeri teşkilat ve kurumlar son derece emin ellere teslim edilir. Emniyeti kötüye kullananlar hem dünyada, hem de âhirette cezalandırılır.
11. Dikkat edilmediği takdirde emirlik ve kadılık mesleğinin başlangıcı melamet ortası nedamet ve sonu âhirette rüsvaylıktır.
12. Hakim adil davrandığı sürece Allah'ın rahmet ve yardımı ondan yanadır. Haksızlık ettiği takdirde ilahi rahmet ve yardım kesilir ve öylesi kendi nefsiyle baş başa bırakılır.
13. Adalet ve hakkaniyetle idare eden, hüküm veren idareci ve hakimler kıyamet gününde nurdan minberler üzerinde olurlar.

KADINLARIN VE GENÇLERİN BAŞA GEÇİRİLMESİ

Gerek-idarecilik, gerekse hakimlik hem tahsil, hem yetenek, hem tecrübe, hemde basiret ister. O bakımdan sadece tahsil yeterli değildir. Aynı zamanda bu iki makamı işgal edecek olanların soğukkanlı, sabırlı, temkinli ve cesaretli olmaları söz konusudur. İslam fakihleri kadı (hakim) üzerinde daha fazla durmuşlar ve bir kişinin bu çok önemli makama tayin edilebilmesi için şu özelliklere haiz olması gerektiğini belirtmişlerdir:

1. Ergenlik çağına girmiş bulunmak,
2. Akli melekesi yerinde olmak,
3. Müslüman olmak,
4. Hür olmak,
5. Alim ve fakih olmak,
6. Haram ve günahlardan kaçınan, şüpheli şeylere karşı duyarlılık gösterebilen bir kişilik ve karaktere sahip olmak.

Ünlü fakih İbn Kudame ise bu altı maddeyi de dikkate alarak kadı (hakim) olacak kimsede şu üç şartın bulunması gereklidir demiştir:

1. Hem ahkamı kemal derecesinde bilmesi, hem de hilkatinin kemal ölçüsünde olması. Bu da ergen, akıl, hür ve erkek olmasıyla gerçekleşebilir. Ahkamı kemal derecesinde bilmesi ise, iyi bir tahsil, zeka, yetenek, tecrübe ve devamlı araştırma ile gerçekleşebilir.
2. Adil olması, günahlardan ve kötülüklerden kaçınması.
3. İctihad ehlinden olması.

Nitekim İmam Malik, İmam Şafiî ve Hanefiler'den bir kısmı da aynı görüştedirler. İmam Ahmed'in görüşü budur.[36]

36 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/380-383

Kadın Kadı Olarak Tayin Edilebilir mi?

a- İbn Cerir'e göre, kadılık mesleği için erkek olmak şart değildir. Kadın müfti olabileceği gibi kadı da olabilir.

b- Müctehidlerin çoğuna ve özellikle İmam Ahmed, İmam Şafii'ye göre hakimin erkek olması şarttır.

c- İmam Ebu Hanife'ye göre, hadler (cezalar) dışında kalan konuları hükme bağlamada kadın hakim olabilir. Özellikle de kadınlarla ilgili dava konularında.

Ancak devlet başkanı ve vali olamaz. Belediye başkanlığına da ehil görülmemiştir.[37]

Başta İmam Ahmed olmak üzere müctehidlerin çoğu hakimin ictihad ehli olmasının şu altı şeyle gerçekleşebileceğini belirtmişler: Kitap, sünnet, icma, kıyas ve Arapçayı iyi bilmek.

Kitap, yani Kur'an'ı iyi bilmek şu on hususu bilmeye bağlıdır: Âmm, mutlak, mukayyed, muhkem, müteşabih, mücmel, müfesser, nasih ve mensuh.

Sünnet'i iyi bilmek için kitabı bilmeye bağlı olan hususlarla birlikte hadislerin tevatür, ahad, mürsel, muttasıl, müsned, munkati', sahih ve zayıfını bilmek gereklidir.[38]

Bu kısa açıklamadan sonra konuyla ilgili hadislerin önemli bir kısmını nakletmekle hakimlik ve devlet reisliği mesleğinin islami açıdan ne kadar çok önemli olduğu daha iyi anlaşılmış olacaktır.

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللهِ ﷺ: أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَي قَالَ: لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْ اَمْرَهُمَا مْرَأَةً.

Ebu Bekre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Ne vakit ki Faris ehli (İranlılar)ın (ölen kıral) Kisra'nın yerine onun kızını

37 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/380

38 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/383

melike olarak geçirdikleri haberi Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaştı, O, şöyle buyurdu:

"İşlerini, idarelerini yürütmek için bir kadını başlarına geçiren bir millet elbetteki felah bulamayacaktır."[39]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ رَأْسِ السَّبْعِينَ وَإِمَارَةِ الصِّبْيَانِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Yetmişinci yılın başında (o dönemde meydana gelecek olan fitnelerden) ve çocuk sayılacak yaşta olanların emirliğinden Allah'a sığının."[40]

وَعَنْ بُرَيْدَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اَلْقُضَاةُ ثَلَاثَةٌ: وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ وَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ.

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kadı (hakim)ler üç kısımdır. Bunlardan ikisi ateşte, birisi ise cennettedir. Cennette olan hakim, hakkı bilen ve hakka uygun hüküm veren adamdır. Hakkı bilip hükmünde haksızlık yapan adam ise ateştedir. Bilgisizlik üzere hükmeden adam da ateştedir."[41]

Hadiste "recül" ismi kullanılmış ki bu, Türkçemizde "adam", "erkek kişi" anlamına gelir. Bunu dikkate alan ilim adamları, hakimin erkek olmasının şart kılındığını belirtmişlerdir.

---

39 Buhari/Meğâzi: 82, Fiten: 18. Tirmizi/Fiten: 75. Nesai/Kuzât: 8. Ahmed: 5/43

40 Müsned-i Ahmed: 2/326, 355, 448

41 Ebu Davud/Akziye: 2. İbn Mace/Ahkâm: 3

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: مَنْ أُفْتِيَ بِفُتْيَا غَيْرِ ثَبْتٍ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِي أَفْتَاهُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz** (sallallahu aleyhi ve sellem)**'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:**

"Kime delilsiz, belgesiz fetva verilirse, bunun günahı ona fetva verenin üzerinedir."[42]

وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي ؟ قَالَ: فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي ثُمَّ قَالَ: يَاأَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلاَّ مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهَا فِيهِ.

Ebu Zer (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi, vermiştir: "Ya Rasulallah! Beni bir göreve tayin edip çalıştırmaz mısın?" dedim. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz** (sallallahu aleyhi ve sellem) **elini omuzuma vurarak şöyle buyurdu:**

"Ya Ebu Zer! Şüphesiz ki sen zayıfsın ve istediğin görev ise emanettir. Bu da kıyamet gününde rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak o emaneti hakkıyla tutup ve onu hakkıyla yerine getiren müstesna."[43]

وَعَنْ أُمِّ الْحُصَيْنِ لْاَحْمَسِيَّةِ أَنَّهَا سَمِعَتِ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنْ أُمِّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ مَا أَقَامَ فِيكُمْ كِتَابَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ.

Ummu'l-Husayn el-Ahmesiyye (radıyallahu anh)**'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz** (sallallahu aleyhi ve sellem)**'in şöyle buyurduğunu duymuştur:**

"Dinleyiniz ve itaat ediniz! İsterse üzerinize Habeşli bir köle emir seçilmiş

42 Ebu Davud/İlim: 8

43 Müslim/İmaret: 16

olsun. O, aranızda Aziz ve Celil olan Allah'ın, kitabını ikame ettiği (onunla hükmettiği) sürece itaatten ayrılmayın."[44]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنِ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَأَنَّهُ رَأْسُهُ زَبِيبَةٌ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"İsterse üzerinize başı üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle emir kılınmış olsun, dinleyiniz ve itaat ediniz."[45]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hakim tayin etmek farzdır. Çünkü çözümü farz olan bir konu, bir davayı hükme bağlaması gerekmektedir.

Ancak hakimlik mesleğine ehil ve layık olanı bulup getirmek gerekir. Bunun da birtakım şartları vardır: Akıl, bâliğ, İslam, hürriyet, gözlerinden arızalı olmamak, konuşma yeteneği yerinde olmak, hadd-i kazf görmemiş bulunmak bu cümledendir.

O bakımdan delinin, çocuğun, kafirin, iki gözü arızalı olanın, dilsizin ve zina iftirasından dolayı hadd-i kazf cezası görmüş bulunanın hakim tayin edilmesi caiz değildir.

Hakimin erkek olması şart değildir. Kadın da olabilir. Çünkü kadın da şehadet ehlindendir, yani şahitliği muteber tutulanlardandır. Ancak hudud (cezai konular) da hakim tayin edilmesi uygun değildir. Çünkü kadının hudud ve kısasta şahitliği muteber değildir.

Helal ve haramı bilmesinin şart olup olmadığı ihtilaf konusudur. Hanefiler'e göre bunu bilmesi menduptur, yani nedb ve istihbabın şartıdır. Hadis alimlerine ve daha çok hadislerle çıkarım yapanlara göre hakimin helal ve haramı,

44 Müslim/İmaret: 37, Hac: 311. Tirmizi/Cihad: 28. Ahmed: 4/70, 5/381, 6/402

45 İbn Mace/Cihad: 39. Buhari/Ezan: 4, 5, 106, Ahkâm: 4. Ahmed: 3/114, 171

sair ahkamı bilmesi ve ictihad derecesine ulaşmış olması şarttır.[46]

Şafiîler'e göre: Hakimlik mesleği farz-ı kifayedir. Müslüman bir ülkede ehil olan kişilerin bu mesleği seçmesiyle bu farz o ülke halkı üzerinden kalkmış olur. Hiç kimse heves etmez ve bu mesleğe adam yetiştirmezse, bütün bir ülke halkı günahkar sayılır.

Bir kişi bu mesleğe ehil görülüp tayin edildiğinde durum kendisine tebliğ edilir. O da bu emre uyarak gelip göreve başlar. Kabul etmediği takdirde, daha ehil kimseler varsa onlar tayin edilir. Yoksa İslam halife veya hükümdarı onu bu mesleğe zorlar. Daha ehil ve elverişli olan kimse, ilk tayin edileni ehil gördüğü takdirde, o da kabul ediyorsa o takdirde tayini gerçekleştirilir.

Ehil kimse, meşhur olmadığından kendisine böyle bir teklif yapılmadığını görünce bizzat o mesleğe talip olması menduptur. Tabii bundan amacı ilim ve irfanı yaymaya ve adil hüküm vermeye yönelik ise veyahut geçim sıkıntısı çektiğinden hem doğru hizmet vermek, hem de rızkını temin etmek ise hüküm böyledir. Böyle bir durum yoksa talepte bulunmaması daha uygundur.

Ancak bu mezhebin en sahih tespit ve görüşüne göre, durum böyle olduğu takdirde talepte bulunması mekruhtur. Allah daha iyisini bilir.

Kadı (hakim) olmanın şartı: Müslüman, mükellef, erkek, adil, duyan, gören, konuşan ve ictihad edebilen **bir kimse olmasıdır.** Ahkamda ilgili hususları Kitap ve sünnetten bilip çıkaracak **bir bilgiye sahip** olması; hass, âmm, mücmel, mübeyyen, nasih, mensuh ve **sünnete mütevatir,** muttasıl, mürsel, ravilerin durumu, sarf ve nahv ölçülerine uygun Arapça bilme, ashab-ı kiramdan ilim adamlarının görüş, yorum, ictihad-ve icmalarını araştırıp kavrama, kıyas yapma gibi önemli hususları bilecek bir seviyeye gelmiş bulunmak ictihada ehil olmanın ölçüsüdür.

Bu şartları kendinde toplayan bir kimse temin edilmediği takdirde sultan veya emir az-çok ehil gördüğü bir kimseyi bu önemli göreve tayin edebilir.[47]

---

46 Kasani/Bedayi: 7/1, 2

47 el-Gamravî/es-Siracü'l-Vehhac: 587, 588 - Şeyhülislam Ebu Yahya Zekeriya el-Ensari/Fethü'l-vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 2/207-209. Mısır: 1367 / 1948

Hanbeliler'in görüş ve ictihadını az yukarıda kısmen belirtmiş bulunuyoruz. Bu mezhebe göre hakimlik mesleği farz-ı kifayedir. Şafiîler de olduğu gibi hakim olarak tayin edilecek kimsede birtakım şartların bulunması gereklidir.[48]

Maliki mezhebinde ise, gerek Muvatta'da, gerekse el-Müdevvenetü'l-Kübra'da hakimin vasıfları ve özellikleri üzerinde durulmamıştır. Sahnun daha çok İbn Kasım'dan kadının verdiği hükümler hakkında sorular sorup aldığı cevapları yazmış bulunuyor.[49]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

39 no'lu Ebu Bekre hadisini Buhari, Nesai, Tirmizi ve Ahmed tahric etmişlerdir. Ayrıca Tirmizi bunu sahîhlemiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüş ve kadınların sultan veya hâkim, vali, belediye başkanı tayininin caiz olmadığı çıkarımı yapılmıştır. Ancak İmam Ebu Hanife, hudud ve kısas dışında kalan hukuki davalara bakmak üzere kadının hakim tayin edilmesi caizdir demiştir.

40 no'lu Ebu Hureyre hadisini Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivayet etmiştir. Ricalinin hepsi sahihtir. Bu sebeple hadis çıkarıma elverişle görülmüş ve bundan birtakım hükümler çıkarılmıştır. Her şeyden önce çocuk denen yaşta olanların hakim, vali, belediye başkanı ve devlet başkanı seçilmesinin çok sakıncalı sonuçlara sebep olacağı belirtilmekte ve buna cevaz verilmemektedir.

Hicretin yetmişinci yılının başında birtakım üzücü fitnelerin ortaya çıkacağı bir mucize olarak haber verilmektedir. Nitekim sözü edilen yılın başında Hz. Hüseyin (radıyallahu anh) şehid edilmiş ve İslam aleminde bir takım nahoş olaylar birbirini izlemiş ve vak'ayi harre meydana gelmiştir.

41 no'lu Büreyde hadisini Ebu Davud ile İbn Mace tahric etmişlerdir. Ayrıca Tirimizi, Nesai ve Hakim de tahric etmiş bulunuyor. Aynı zamanda Hakim bunu sahîhlemiştir.

Hafız İbn Hacer bu hadisin birkaç tariki bulunduğundan söz etmiş ve böylece çıkarıma salih olduğu anlaşılmıştır.

---

48 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/380 - 383. Beyrut 1403

49 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 5/132-149

Hadiste, az yukarıda da temas ettiğimiz üzere "recül" ismi kullanılmıştır. Bu "adam", "erkek" anlamına gelir. O bakımdan ilim adamlarından çoğu bu kelimeye dayanarak kadının hakim olamayacağı üzerinden durmuşlardır.

Ayrıca hakimlik mesleğinin çok muhataralı olduğuna dikkat çekilmekte ve hakkı yansıtmayan, adil davranmayan veyahut bilgisizce hüküm veren bir hakimin cehennem ateşini kendine hazırladığı bildirilmektedir.

42 no'lu Ebu Hureyre hadisini Ebu Davud ve Ahmed tahric etmişlerdir. Ancak Ebu Davud bu hadis hakkında bir görüş beyan etmemiştir. Bu da hadisin sahih olduğuna işarettir. Nitekim hadis alimlerinin çoğunun tespitine göre, senedindeki ricalin hepsi sahihtir.[50]

Hadis, verilecek her fetvanın sahih bir delile dayanmasının lüzumunu belirtmekte ve böyle bir delile dayanmaksızın fetva veren kimsenin günah işlemiş olacağı konu edilerek fetva makamını işgal edenler uyarılmaktadır.

Diğer bir rivayette ise, ilimsiz fetva vermenin caiz olmayacağına işaret edilmekte ve fetva verecek kişinin İslam hukukunda derin ve etraflı bilgisinin bulunmasının lüzumu hatırlatılmaktadır.

43 no'lu Ebu Zer hadisini Müslim ve Ahmed rivayet etmişlerdir, iradesi zayıf, şefkat ve merhameti hakkı ortaya koymasına, adaleti yansıtmasına üstün gelen ve aynı zamanda idari ve adli işleri yürütmede zayıf olan kimselerin hakim, vali, belediye başkanı tayin edilmesinin doğru olmayacağı belirtilmektedir. Nitekim çok yumuşak tabiatlı ve idari, adli mekanizmayı sağlıklı biçimde yürütmek için yeterli derecede kuvvetli olmayan Ebu Zer el-Gıffari (radıyallahu anh) talebine rağmen bu göreve tayin edilmemiştir. Zira her işi ehline vermek vaciptir. Aksine bir yol izlemek denge ve düzenin zede almasına sebep olur.

Ayrıca bu bâbda yine Müslim ve Ahmed'in rivayet ettikleri bir diğer hadiste mealen şöyledir:

"Ya Eba Zer! Doğrusu seni zayıf görüyorum ve şüphesiz benim için sevip hoş gördüğümü senin için de sevip hoş görüyorum. Sakın iki kişinin olsun başı-

50 Neylü'l-Evtar: 8/298

na geçip emir olma ve yetim malını koruyup idare etmek için mütevelli olma."[51]

44 no'lu Ümmü'l-Husayn hadisini Müslim, Tirmizi, Nesai, İbn Mace ve Ahmed rivayet etmişlerdir. Hadis, ister devletin en üst kademesine seçilip çıkarılan sultan olsun, isterse sultanın tayin ettiği kumandan, vali ve benzeri bir yetkili olsun onu dinleyip itaat etmenin vacip olduğuna delalet etmektedir. Ancak diğer sahih hadislerle belirtildiği üzere, Allah (celle celaluhu)'ya isyan ve günahı gerektiren hususlarda hiç kimseye itaat edilmez. Ölüm tehdidi altında kalan kimse ise bir istisna teşkil eder.

Hadiste geçen "Habeşli köle" den maksat nedir? Bu bir benzetme midir? Yani başa geçirilen kimsenin fiziksel yapısı göz ve gönül doldurmasa bile ona itaat gereklidir. Şüphesiz bu bir benzetmedir. Yoksa bir kölenin tayin edilmesi, üst bir makama atanması doğru değildir. O bakımdan müctehid imamların da bu mesele üzerinde farklı yorumları ve ictihadları olmuştur. Hanefi, Şafiî ve Hanbeli mezheplerine göre, tayin edilecek hakim ve sultanın hür olması şarttır. Malikîler ise, Kureyş'ten olduğu takdirde buna cevaz verilebilir demişlerdir.[52]

45 no'lu Enes hadisini Buhari ve Ahmed tahric etmişlerdir. Yukarıdaki hadisle birbirini kuvvetlendirmekte olup çıkarıma salih görülmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadın ve çocukların hükümdar, vali ve hakim tayin edilmeleri caiz değildir.
2. İmam Ebu Hanife'ye göre, kadın, hudud ve kısas dışında kalan diğer hukuki meseleleri hükme bağlamada hakim olabilir.
3. Kölenin hakim, vali veya hükümdar seçilip tayin edilmesi caiz değildir. Ancak Malikiler bu meselede biraz esnek davranmışlar ve Kureyş'ten olduğu takdirde hakim ve vali olabilir demişlerdir.
4. İslam Hukuku'nu yeterince bilmeyen, kitap ve sünnetten hüküm çıkarma yetenek ve uzmanlığına sahip olmayan kimsenin hakim tayin edilmesi sakıncalıdır.

---

51 Müslim/İmaret: 17. Ebu Davud/Vasaya: 4. Nesai/Vasaya: 10. Ahmed: 5/212

52 Kasani/Bedayi': 7/3. Siracü'l-Vehhac: 588. el-Muğni: 11/380

5. Sultan, tam ehil kimse bulamadığı takdirde işlerin aksamaması için tam ehil olmayan birini tayin edebilir.

6. Bilgisizce hüküm veren hakim için âhirette elim bir azap hazırlanmıştır.

7. Bildiği halde haktan, adaletten sapan bir hakim için de böyle.

8. Hem bilir, hem de hak ve adalet üzere hükmederse, onun için de cennet ve ebedi nimetler hazırlanmıştır.

9. Delilsiz, dayanaksız fetva vermek büyük günahtır. Kendi mantığına göre fetva veren kimsenin imanı tehlikeye girer.

10. Kendisine fetva verilen kişi, bunun yanlış olduğunu bilmez de ona göre amel ederse, onun için bir günah yoktur. Asıl günah ve vebal fetva verenedir.

11. Çok yumuşak ve merhameti hakkı ve adaleti yansıtmaya engel olan, idari ve adli mekanizmayı sağlıklı yürütmeye yetenekli olmayan kişilerin vali, hakim ve benzeri bir makama tayin edilmesi mekruhtur.

12. Müslümanlarca seçilip emir kılınan bir kimseye itaat vaciptir. Aynı zamanda sultan tarafından tayin edilen yetkili makam sahiplerine de itaat vaciptir. Ancak bunlara, Allah (celle celaluhu)'ya isyan ve günahı gerektiren hususlarda itaat edilmez.

13. Ehil idareci, hakim ve belde başkanı yetiştirmek farz-ı kifayedir.

14. Ehil olan bir kimse, gerektiği hallerde göreve talip olabilir.

15. Kendisine belirtilen görevlerden biri tevdi edilen zat, bu hususta daha ehil zatların bulunduğunu biliyorsa, onları tavsiye edip verilen görevi kabul etmemesi daha uygun olur.

16. Hükümdar, sultan kesin emir verip tayinde bulunursa, artık o emre uyulur.

17. Kendisi tam ehil olduğu halde tanınmıyorsa ve ehil olmayanlar belirtilen önemli makamlara tayin ediliyorsa, kendisini tanıtıp talip olmasında bir sakınca görülmemiştir.

GÖREVE GETİRMENİN ŞARTA BAĞLANMASI

Baştaki sultan, bir tarafa sevkettiği asker üzerine tayin ettiği emir ve kumandanın şehit edilmesi halinde falan kimseyi kumandan olarak başınıza geçirin diye şarta bağlı bir yetkiliyi belirleyebilir.

Bunun gibi, bir belde veya bölgeye tayin edilip gönderilen vali veya benzeri bir yetkiliyle birlikte yardımcı olarak başka bir yetkili kimse de görevlendirilebilir ve aynı zamanda birinci yetkilinin başına bir iş gelecek olursa ikinci yetkili kimsenin onun yerine geçmesi kararlaştırılabilir. Zira amaç askerin ve bölgenin başsız kalmamasını sağlamak, din ve devlet işlerinin sağlıklı biçimde yürütülmesine imkanlar hazırlamaktır.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ أَمَّرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ مُوتَةَ زَيْدَ بْنِ حَارِثَةَ وقَالَ:

إِنْ قُتِلَ زَيْدٌ فَجَعْفَرُ وَإِنْ قُتِلَ جَعْفَرٌ فَعَبْدُاللهِ بْنِ رَوَاحَةَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mute Savaşı'nda Zeyd b. Harise'yi emir tayin etti ve (sonra şöyle talimat verdi):

"Zeyd öldürülecek olursa, yerine Cafer geçsin. Cafer de öldürülecek olursa, yerine Abdullah b. Revaha geçsin."[53]

İmam Ahmed de Ebu Katade hadisinde Abdullah b. Cafer'den buna benzer bir rivayet yapmıştır.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Bu hadise dayanan ilim adamları verilecek yetkiyi zamana ve şarta bağlamanın caiz olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bazı fakihler bazı fikhi kaideler açısından bakarak bu görüşe muhalefet etmişlerdir.

Oysa gerek hadis, gerekse siyer kitaplarında hem İbn Ömer, hem de Ab-

53 Buharî/Ahkâm: 33, Şirket: 1, Meğâzi: 42, 58, Fezâil-i sahabe: 17, Rikak: 7. Ahmed: 1/204

dullah b. Cafer hadisleri çok geniş ve detaylı nakledilmiş bulunuyor. Rivayetin sıhhatinde şüphe dahi eden olmamıştır. Bunun için hadisin zahiriyle amel etmek en uygun olanıdır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Müslümanlardan bir cemaatin veya bir yere sevkedilen müfreze, tabur veya ordunun başına mutlaka bir yetkiliyi seçip emir yapmak gereklidir.
2. Bir yola çıkan üç veya daha fazla müslümanın kendi aralarından birini emir seçmeleri kimine göre sünnet, kimine göre vaciptir.
3. Verilecek yetkiyi zamana ve şartta bağlamak caizdir.

HAKİMİN RÜŞVETTEN VE YETKİLİ KİMSENİN KAPISINI HALKA KAPATMAKTAN SAKINMASI

Rüşvet, öldürücü bir mikrop misali girdiği yeri bozup mekanizmanın âdil ve hakkaniyete uygun, tarafsız ve doğru çalışmasını engeller. Haksızlığa uğrayanı haksız, haksız olanı da haklı durumuna sokar. Zalime, zorbaya, mütecavize, haklan gasbedenlere cesaret verir. Haksızlığa uğrayanların ümit ve beklentisini kırıp yok eder.

İş bununla da kalmaz. Halkın devlete, adliyeye ve başvuracağı yetkili makamlara karşı güveni sarsılır. Böylece halkla devlet arasında kapatılması çok zor uçurumlar meydana getirir. Böyle durumlarda günümüzde yaygınlaşan mafya devreye girer ve hukuk devleti can çekiştirmeye başlar.

İslâm dini, kitap ve sünnetiyle rüşveti bundan dolayı kesin haram kılmış, alanı da vereni de, arada vasıta olanı da lânetlemiştir. Sadece mânevi müeyyideyle de yetinmeyip bunun için birakım maddî müeyyideler koymuştur. En azından yetkili bir görevlinin rüşvet aldığı tespit edildiği halde görevinden alınmasını emretmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي فِي الْحُكْمِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Allah'ın lâneti, hüküm ve kararda rüşved verenin de o rüşveti alanın da üzerinedir."[54]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي.

54 Ebû Dâvud/Akziye: 4. Tirmizî/Ahkâm: 9. Ahmed: 2/212, 387, 388

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Allah'ın lâneti rüşvet verenin ve onu alanın üzerinedir."[55]

وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي وَالرَّائِشَ يَعْنِي الَّذِي يَمْشِي بَيْنَهُمَا.

Sevbân (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) rüşvet vereni, onu alanı ve arada vasıta olanı lanetledi."[56]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَامِنْ إِمَامٍ أَوْ وَالٍ يَغْلِقُ بَابَهُ دُونَ ذَوِي الْحَاجَةِ وَالْخَلَّةِ وَالْمَسْكَنَةِ إِلَّا أَغْلَقَ اللهُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ دُونَ خَلَّتِهِ وَحَاجَتِهِ وَمَسْكَنَتِهِ.

Amr b. Murre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir:

"Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum: Herhangi bir imam (emir, halîfe, sultan) veya vâli kapısını ihtiyaç ve dilek sahiplerine, fakir ve yoksullara karşı kapalı tutup kitlerse Allah da göklerin kapısını onun ihtiyaç ve meskenetine karşı kilitleyip kapalı tutar."[57]

İslâm halk ile devleti birleştirip kaynaştırır. Ara yere bir uçurumun konulmasına, bir mesafenin açılmasına cevaz vermez. Ancak ülkede birtakım anarşist olaylar zuhur eder, devlet adamlan ve liderler saldırıya uğrarsa, o takdirde birtakım ciddi tedbirler alınır ve ciddi bir kontrol yapılmadan içeriye adam sokulmaz.

55 Nesâî dışında beşler rivâyet etmiştir. Neylü'l-Evtar: 8/300

56 Müsned-i Ahmed: 2/164, 190, 194, 5/279

57 Tirmizî. Müsned-1 Ahmed: 4/231

Bu bir istisnadır, umumi kaideyi bozmaz. Halkından kopuk bir idare yaşama ve başarılı olma şansına sahip değildir. Kendini halkın üstünde görüp onlara tepeden bakarak birinci ve ikinci sınıf gibi bir ayrım yapan liderlerin sonu hüsran ve rüsvaylıktır.

O bakımdan ilim adamlarının cumhuru, bu hadislerle çıkarım yaparak devlet kapısından rüşvetin sokulmasının kesin haram ve büyük günah olduğunu belirtmişlerdir. Bunun gibi rüşvetle çalışan devlet mekanizmasının çok geçmeden laçkalaşıp ülkeyi bir bunalıma sokacağına dikkat çekmişlerdir. Aynı zamanda devlet adamlarının halk ile iç içe olup onlarla yakından ilgilenmelerinin müekked sünnet olduğunda görüş birliğine varmışlar; devlet kapısının ihtiyaç ve dilek sahibi vatandaşlara kapalı tutulmasının mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

54 no'lu, Ebû Hureyre hadisini Ebû Davud, Tirmizî ve Ahmed tahrîc etmişlerdir. Tirmizî ile İbn Hibban ise sahîhlemişler ve çıkarıma sâlih olduğunu belirtmişlerdir.

Ancak hadisi rivâyet edenlerden azı "hüküm ve kararda" lafzını nakletmemişlerdir. Çoğu ise bu lafza yer vermiştir. Tirmizî ile Taberânî bu lafzı isnad-i ceyid ile tahrîc etmişlerdir.

Adâlet ve hakkaniyet dağıtmakla görevli bulunan bir kurumun rüşvete kapı açması en büyük ihanettir. Zira bu durumda ne hak ve hukuk, ne de adâlet kalır ve adlî mekanizmanın vücudu anlamsız olur. Bunun için hüküm ve kararda rüşvete kapı açan bir hâkim ve ona rüşvet veren ahlâksız, arada vasıta olan seviyesiz lânetle anılmışlardır.

55 no'lu Abdullah b. Amr hadisini Buharî, Müslim ve İbn Mâce tahrîc etmişler; Tirmizî ise sahîhlemiştir. Aynı zamanda İbn Hibban, Taberânî ve Dârekutnî de aynı hadisi tahric etmiş bulunuyorlar. İsnadında ise ta'ne uğrayan bir kimse yoktur.

Bu hadisle Ebû Hureyre hadisi birbirini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır.

56 no'lu Sevban hadisini Ahmed b. Hanbel ve Hâkim tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Leys b. Ebî Selim bulunuyor. Ahmed b. Hanbel onun muzdaribü'l-hadis olduğunu, Yahya b. Maîn ile Nesâî onun zayıf sayıldığını belirtmişlerdir. İbn Hibban "o ömrünün sonuna doğru hadisleri ve cümleleri birbirene karıştırmıştır" demiştir. Ancak takvâ sahibi olduğunda ittifak vardır.[58]

Aynı hadisi Hafız ile Taberânî de tahrîc etmiş bulunuyorlar. Ancak bunların rivâyet zincirinde Ebû'l-Hattab bulunuyor ku bu zat meçhuldür.[59]

Bu bâbda Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh) ile Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan da birer hadis rivâyet edilmiştir.

57 no'lu Amr b. Murre hadisini Ahmed ve Tirmizî, Hakim ve Hafız Bezzar tahric etmişlerdir. Hadis ile çıkarım yapılabilir. Bu daha çok İslâm devlet sisteminin halk ile temasının ölçüsünü vermekte ve halk ile kaynaşmayan, halka kapalı olan bir devlet sisteminin ülkeye hayır getirmeyeceğine delâlet etmektedir.

Bu bâbda Ebû Meryem el-Ezdî'den merfuân yapılan rivâyette şöyle buyurulmuştur: "Kim müslümanların durumunu düzenleyen bir görevin başına getirilir de onların ihtiyaç ve dileklerine fakir ve zayıflarına karşı kapısını kapalı tutarsa, Allah da onun hacetine karşı (rahmet ve inayet) kapısını kapalı tutar."

Ebû Dâvud ile Tirmizî bunu tahrîc etmiş, Hafız İbn Hacer de isnadının ceyyid olduğunu belirtmiştir.

Bu Babda Rivâyet Edilen Diğer Hadisler:

"Rüşveti veren de onu alan da ateştedir."[60]

el-Münzirî bu hadisin râvilerinin hepsinin sika (güvenilir) olduğunu tespit etmiştir.[61]

Amr b. As (radıyallahu anh), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duyduğunu haber vermiştir:

58 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/430, 6997 no'lu Leys.

59 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/301

60 Taberânî. Bezzar. et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/463. Mısır: 1352-1933

61 et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/463

"Hangi kavim (topluluk ve millet) arasında faiz ortaya çıkıp yaygınlaşırsa mutlaka o kavim kıtlıkla yakalanır (cezalandırılır). Hangi kavimde rüşvet ortaya çıkarsa, mutlaka o kavim korku, dehşet ile yakalanır (cezalandırılır)."

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde rivayet etmiştir. Ancak isnadı üzerinde durulmuştur.

Hadisin asıl delâlet ettiği mana şöyledir: Faizin yaygınlaştığı bir İslâm ülkesinde bereketsizlik, kanaatsizlik baş gösterir. Yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumu birbirine yaklaştıran unsurlar zaafe uğrar ve bir bakıma o ülkede gizli bir kıtlık hüküm sürer.

Rüşvetin yaygın olduğu bir ülkede, halk ile devlet arasında aşılması zor biç güvensizlik ortamı doğar, denge ve düzen alt-üst olur ve böylece iç ve dış tehlikeler korkunç boyutlara ulaşır.

Bunun için cihan peygamberi Hz. Muhammed Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) rüşveti ve önemli yüksek makamlara yükselen devlet adamlarının halkın dert ve şikâyetlerine ilgisizliğini konu edinerek çok ağır manevî müeyyideler getirmiş ve devlet çarkının sağlıklı dönmesi için gereken bütün yolları göstermiştir.

Hâkim'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyet ettiği şu hadis, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in özellikle rüşvet hususunda ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir:

"Kim on kişinin başına geçer de onlar arasında, onların sevdiği veya sevmediği hususlarda hükmederse, (kıyâmet gününde) elleri bağlı olarak getirilir. Adâletle iş görüp rüşvet almamış, haksızlık yapmamışsa Allah onun ellerini çözer. Eğer Allah'ın indirdiğinden başkasıyla hükmetmiş, rüşvet almış ve bazı (şahıslardan yana) müsamahalı davranmışsa, sol eli sağ eline sıkıca bağlanır ve öylece cehenneme atılır da 500 yılda bir türlü cehennemin dibine ulaşamaz."[62]

Unutmayalım ki, Cenâb-ı Hak haksızlıkta bulunmayı, zulmetmeyi hem kendine, hem de insanlar arasında haram kılmıştır. Kudsî hadiste bu inceliğe

62 et-Münzirî/et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/464. Mısır: 1352-1933

temasla şöyle buyurulmaktadır:

"Ey kullarım! Şüphesiz ki ben zulmü hem kendime, hem de sizin aranızda haram kıldım. Artık haksızlık ve zulüm etmeyin."[63]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hâkimin âdil olması gerekir.
2. Birtakım zaafları olan, paraya ve dünyalığa aşırı meyli bulunan kimseleri hâkimlik makamına getirmek mekruhtur.
3. Hâkim muhakeme esnasında kendi duygu ve temayüllerinden sıyrılmasını bilip davacıyla davalıyı aynı çizgide tutan kimsedir.
4. Rüşvet, haksız bir davayı haklı çıkarmak, gayr-i kanunî bir işi kanuniymiş gibi göstermek için kullanılan bir araçtır.
5. Ölüm tehlikesi, yaralayıp sakat bırakma endişesi dışında rüşvet verip almak kesin biçimde haram kılınmıştır.
6. Rüşvetle hükmeden bir hâkim, bir devlet memuru, suçu tespit edildiği takdirde görevden alınır.
7. Rüşvet hak ve hukukla, kul ve millet hakkıyla iç içe bulunuyor. Rüşvet veren de, onu alan da, arada vasıta olan da hak ve hukuku çiğnemekle, kul hakkına el uzatmaktadır. Bunun için uhrevî cezası çok daha ağır tutulmuştur.
8. Cenâb-ı Hakk'ın doksan dokuz isminden biri de "adl" dır. O son derece âdildir ve mü'min kullarından da ancak âdil davranmayı, âdil karar vermeyi ister.
9. Hacet sahiplerinin görüşüp derdini anlatmasını engellemek için yetkili zatın kapısını kapalı tutması mekruhtur, günahtır.

63 Müslim/Birr: 55. Ahmed: 5/160

HAKSIZ OLDUĞU HALDE DAVACI OLMAK

Hakkı savunmak, haklıdan yana olmak, hakkı ayakta tutmaya çalışmak sağlam imanın gereğidir. Allah (celle celaluhu)'dan ve âhiret günündeki hesaptan korkan bir mü'min hiçbir zaman haktan ayrılmaz. Aleyhine bile olsa hakkı söyler. Haksızlık ve zülümde bulunan kimseye asla bu hususta yardımcı olmaz. Ancak onu zulümden vazgeçirmek için uğraşır ve yardımcı olur.

Haksız olduğunu bile bile davacı olan kimse, önce imân ve irfanını yitirmiş sayılır. Yani haksızlığı, bâtılı savunduğu, başkasımn hakkına tecavüzü sürdürdüğü süre içinde imân onun kalbinden ayrılır.

Hakka tecavüz, haksızlığı savunmak, haksızdan yana olmak hem kul hakkıyla yakından ilgilidir, hem de müslümanların kurduğu denge ve düzeni bozar.

"Cihadın en üstünü, zalim-zorba hükümdarın karşısında hakkı söylemektir" buyuran Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bununla ümmetine nasıl bir mesaj verdiğini görmezlik ve duymazlıktan gelmek gafletin en kötüsü, rüsvay olmanın açık belgesidir.

Haksız olduğunu bildiği halde haklı olmaya çalışan ve bu hususta hâkimi yanıltmak isteyen kimse, bundan dönmediği, dönüp tevbe ve istiğfar etmediği, aynı zamanda hakkına el uzattığı şahsın hakkım geri vermediği sürece hep Allah (celle celaluhu)'nun gazabında olur. Bu hal üzere ölecek olursa, ebediyen yani çok uzun bir süre ilâhî gazaba çarptırılır.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ خَاصَمَ فِي بَاطِلٍ وَهُوَ يَعْلَمُ لَمْ يَزَلْ فِي سَخَطِ اللهِ حَتَّى يَنْزِعَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim bildiği halde haksızlığı savunup davacı olursa, ondan sıyrılıncaya

kadar Allah'ın gazabında olur."[64]

Diğer bir lafızla şöyle rivâyet edilmiştir:

"Kim haksız yere bir davada (haksız olana) yardımcı olursa Allah'ın gazabına uğrar."

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنَّ قَيْسَ بْنَ سَعْدٍ كَانَ يَكُونُ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَنْزِلَةِ صَاحِبِ الشُّرُطِ مِنَ الْأَمِيرِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Şüphesiz Kays b. Sa'd (radıyallahu anh) çoğu zaman Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanıbaşında, hükümdarın emniyet görevlisi mesabesinde yer alırdı."[65]

İlim adamları, haksız yere davacı olmanın, haksızı savunmanın, haksızdan yana tavır koymanın ve yardımcı olmanın büyük günahlardan olduğunda görüş birliği halindedirler. Özellikle de hakimin veya savunma pozisyonunda olanın haksızdan yana meyletmesi adlî mekanizmanın laçkalaşmasını hızlandırır ve bunun vebali ise taşınmayacak kadar ağırdır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

64 no'lu İbn Ömer hadisini Ebû Dâvud iki isnadla tahrîc etmiştir. Birinci isnadındaki rical arasında zayıflık ve benzeri bir sıfatla anılan bir kimse yoktur.

İkinci isnadındaki ricalin ise, Nesâî sika (güvenilir) olduğunu belirtmiştir. Ancak râvileri arasında Müsnî b. Yezîd bulunuyor. Bu zat Şamlı'dır ve meçhuldür. O bakımdan ikinci rivâyet pek çıkarıma salih görülmemiştir.[66]

"Müslim ise bu manada bir rivâyeti birkaç yerde Nâfi'den, o da İbn Ömer'den naklen almıştır.

Bu bâbda bir diğer hadisi Taberânî el-Kebîr'de Evs b. Şurahbîl'den şöyle ri-

64 Ebû Dâvud/Akziye; 14. Buharî/Mezalim: 16. İbn Mâce/Ahkâm: 6. Ahmed: 2/70

65 Buharî/Ahkâm: 12. Tirmizî/Menakıb: 50

66 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/436, 7064 nolu Müsnî. Neylü'l-Evtar: 8/305

vâyet etmiştir: "Kim zalim ile beraber, zalim olduğunu bildiği halde ona yardım etmek üzere yürürse, gerçekten o İslâm'dan çıkmış olur."

Ancak zâlime yardımcı olmak iki anlamda tezahür eder: Biri onun zulmünü tasvip ederek ona yardımcı olmak şeklinde; diğeri ise, onun yaptığı, işlediği, işlemek istediği zulümden vazgeçirmek şeklinde.

Hadisteki anlatım, birinci şekille ilgilidir. İkinci şekille ilgili hadis ise meâlen şöyledir: "Din kardeşine, ister zâlim, ister mazlum olsun yardım et."[67]

Din kardeşi zalim ise, onu zulüm yapmaktan alıkoymak için yardım etmesi, mazlum ise, ona yardımcı olması emrediliyor.

65 no'lu Enes hadisini Buharî rivâyet etmiştir. Hadis sahîh olup çıkarıma sâlihtir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bazı hususlarda yardımcı olmak, âni bir tecavüzü defetmek ve huzuruna gelen davalı ile davacının edep dışı bir davranışta bulunmasını engellemek üzere Kays b. Sa'd (radıyallahu anh) yüksek seviyede bir emniyet görevlisi gibi hizmette bulunurdu. Mahkemelerde mübaşirler ve emniyet görevlileri misali.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Haksız bir dava için mahkemeye başvurup kendini haklı çıkartmaya çalışan kimse, bundan vazgeçinceye kadar Allah (celle celaluhu)'nun gazabı altında olur.

2. Haksız olduğunu bildiği halde bir hâkim ve savunmacı haksızdan yana tavır ortaya koyarsa, en büyük günahlardan birini işlemiş olur. Aynı zamanda adâlete gölge düşürür ve güveni sarsar. O bakımdan öylesi de hep Allah (celle celaluhu)'nun gazabı altında bulunur.

67 Buharî/Mezâlim: 4, İkrah: 7. Tirmizî/Fiten: 68. Dârimî/Rikak: 40. Ahmed: 3/99, 201

HAKİMİN ÖFKELİ HALDE HÜKÜM VERMEMESİ

Adâleti yansıtmak, haklıyı haksızdan, mazlumu zâlimden dosdoğru ayırt etmenin birtakım ölçü ve kıstasları vardır. Bunlardan biri de hâkimin serinkanlılıkla davacıyla davalıyı dinlemesi, şâhit ve belgeleri değerlendirmesi ve tam kanaat hasıl olunca karar vermesidir.

Davacının veya davalının tavırlarından dolayı öfkelenen veya evinde ailesiyle bozuşup asabı iyice bozulan bir hâkimin bu vaziyette hüküm ve karar vermesi isabetli olmayabilir. O bakımdan sinirleri yatışıncaya, öfkesi zail oluncaya kadar beklemesi uygun olur. Nitekim dört halîfe ve bir de Emevî hükümdarlarından ikinci Ömer olarak anılan Ömer b. Abdilaziz bu hususa çok dikkat ederlerdi.

Bu konuda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetini uyararak birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Zira âdil olmak, adâlet çerçevesi içinde karar vermek Allah (celle celaluhu)'nun en çok sevdiği amellerden biridir.

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لاَ يَقْضِيَنَّ حَاكِمٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ.

Ebû Bekre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum:

"Hâkim öfkeli olduğu halde iki kimse arasında hükmetmesin (karar vermesin)."[68]

وَعَنْ عَبدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلاً مِنَ لْأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ

68 el-Cemaa. Neylü'l-Evtar: 8/306

اَلْاَنْصَارِيُّ: سَرِّحِ الْمَاءَ يَمُرُّ فَأَبَى عَلَيْهِ فَاخْتَصَمَا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ: اَسْقِ يَازُبَيْرُ ثُمَّ اَرْسِلْ إِلَى جَارِكَ فَغَضِبَ الْاَنْصَارِيُّ ثُمَّ قَالَ: يَارَسُولَ اللهِ آنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ ؟ فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ لِلزُّبَيْرِ: اَسْقِ يَازُبَيْرُ ثُمَّ اَحْبِسِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى اَلْجَدْرِ فَقَالَ الزُّبَيْرُ: وَاللهِ إِنِّي لاَ اَحْسِبُ اَنَّ هَذِهِ الْاَيَةَ نَزَلَتْ اِلاَّ فِي ذَلِكَ فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ اَلْاَيَةَ.

Abdullah b. Zübeyr (radıyallahu anh)'in babasından yaptığı rivâyete göre, babası şu bilgiyi vermiştir:

"Ensardan bir adam hurmalıkları suladıkları Harre su arkı hakkında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda Zübeyr'den davacı oldu. Ensardan olan adam Zübeyr'e: "Salıver de su akıp geçsin" dedi. Zübeyr ise suyu salıvermekten kaçındı. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda muhakeme oldular. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Zübeyr'e: "Hurmalarını sula ve sonra suyu komşuna salıver" diye buyurdu. Bunun üzerine ensardan olan adam öfkelendi ve sonra şöyle dedi: "Ya Rasûlallah! O amcanoğlu olduğu için mi (böyle hükmettin)?" Onun bu tarz konuşması üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yüzünün rengi değişti ve sonra şöyle buyurdu: "Ya Zübeyr! (Hurmalarını) sula ve sonra da suyu tut da birikip bahçe duvarına dönünceye kadar beklet."

Zübeyr (radıyallahu anh) diyor ki: "Allah'a yemin ederim ki:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِى اَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيماً

"Hayır, hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem ve hâkimi kabul edip sonra da verdiğin hükümden dolayı

içlerinde bir sıkıntı ve burukluk duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça imân etmiş olmazlar" Nisa Sûresi 65. meâlindeki âyeti ancak bu olay hakkında inmiştir."[69]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Başta müctehid imamlar olmak üzere fakîhlerin hemen hepsi, hâkimin duruşma esnasında nasıl hareket etmesi gerektiği üzerinde durmuşlar ve özellikle öfkeli bir halde hükmetmemesini vurgulamışlardır. Bu konuda kaynak kitaplarımızdan konuyu aydınlatır anlamda kısa birtakım nakiller yapmayı faydalı görüyoruz. Şöyle ki: **Hanefîler**, hem bu hadisleri, hem de ikinci Halîfe Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın hâkimin duruşma esnasındaki adâbı hakkında Ebû Muşa el-Eş'ârî'ye yazdığı mektubu delil seçmişlerdir. Bu mektubunda Hz. Ömer (radıyallahu anh) şu cümlelere de yer vermiş bulunuyor: "Öfkelenmekten, göğsün daralıp sabırsızlık göstermekten, hakkı ortaya koyma düzeyinde insanlara eziyetten sakın!"[70]

Şâfiîler de hâkim, davacıyla davalı arasında eşit davranmalı, ikisini de dikkatle dinlemeli, asık surat göstermemeli, öfkeli bir tavır içine girmemeli şeklinde ve anlamında birtakım görüş ve ictihadlarda bulunmuşlardır.[71]

Hanbeliler bu konuda şöyle bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır: Hâkimin güçlü, sağlam iradeli olması, kırıcı, üzücü olmaması, yumuşak olup zaaf eseri göstermemesi ve bu doğrultuda onun tavrı kuvvetli olana ümit, zayıf olana ümitsizlik vermeyecek bir ölçüde olması, hilim sahibi, dikkatli ve temkinli bulunması, bölgesinin dil ve şivesini çok iyi bilmesi, nezih, ciddi ve vakarlı bulunması gerekir.[72]

Nitekim Hz. Ali (radıyallahu anh), "Hakim ancak şu beş haslete sahip olursa hâkim olabilir: Temiz ve namuslu olmak, halim ve selim bir tabiatta bulanmak, kendisinden öncekilerin nasıl davranıp, nasıl karar verdiklerini bilmek, bilgili, tecrübeli kimselerle istişare etmek ve Allah için verdiği kararlarda kınayanın kı-

69 Buharî/Tefsir: 4, 12, Şürb: 6, 8, Sulh: 12. Müslim/Fezâil: 129. Ebû Dâvud/Akziye: 31. Tirmizî/Ahkâm: 26. İbn Mâce/Mukaddeme: 2. Ahmed: 1/165

70 Kâsânî/Bedayiu's-Sanayi': 7/9. Beyrut: 1394-1974

71 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 594. Mısır: 1933

72 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/385

namasından endişe etmemek."[73]

Ömer b. Abdilaziz de geniş kültürü engin bilgisi ve üstün takvası ile bu konuyu açıklarken, hâkimde yedi özelliğin bulunmasını gerekli görmüştür:

1- Aklî melekesi tam olmalı.

2-Haram ve şüpheli şeylerden kaçınıp her hâlükârda Allah (celle celalu-hu)'dan korkmalı.

3- Pâk ve nezîh olmalı.

4- Fıkhı (İslâm Hukukunu) çok iyi bilmeli.

5- Cesur ve soğukkanlı olmah.

6- Yılları ve takvimi iyi bilmeli.

7- Nasıl hüküm verileceğine, nasıl karar alınacağına tam anlamıyla vakıf olmalı.[74]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

68 no'lu Ebû Bekre hadisini el-Cemaa rivâyet etmiştir. Hadis, çıkarıma sâlihtir. O bakımdan ilim adamlarının hemen hepsi bu hadisi delil göstermişlerdir.

Bunu kuvvetlendirir anlamda bir diğer hadisi Buhari şöyle rivâyet etmiştir: "Öfkeli olduğun halde iki kişi arasında hüküm verme!"[75]

Ahmed b. Hanbel bu rivâyeti şu açıklıkla nakletmiştir: "Eshab-ı Kirâm'dan Ebû Bekre (radıyallahu anh), Sicistan'da devlet görevlisi (kadı, tahsildar ve vâli) olarak bulunan oğluna şu mektubu yazmıştır: "Öfkeli olduğun halde iki kimse arasında hükmetme. Çünkü ben bu konuda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum: "Hiç bir hakem (ve hâkim) öfkeli olduğu halde iki kişi veya iki hasım taraf arasında hükmetmesin."[76]

---

73 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/385

74 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/386

75 Buharî/Ahkâm: 13. Ahmed: 5/52, 181

76 Müsned-i Ahmed: 5/52

Böylece hadis, öfkeli halde olan bir hâkimin duruşma yapmasının veya duruşma yaparken karar vermesinin mekruh olduğuna delâlet etmektedir.

69 no'lu Abdullah b. Zübeyr hadisini de Nesâî dışında el-cemaat, yani beşler rivâyet etmiştir. Hadis sahîh olup çıkarıma elverişli görülmüştür. Zübeyr (radıyallahu anh) ile tartışıp dava konusu olarak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arzedilen ihtilaflı sulama hakkında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ensardan olan kimseyi rahatlatmak için Zübeyr'in biraz fedakârlık yapmasını arzulamış ve ona göre bir hüküm vermişti. Bu da Zübeyr hurmalığını sulayıp içinde su biriktirmeden ensardan olan kimseye salıvermesi anlamında idi. Ne var ki, ensardan olan adam, bu hükme pek râzı olmamış ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yakını olan Zübeyir'den yana meyledip gayr-i âdil bir hüküm verdiğini ifade etmek istemişti. Şüphesiz böyle bir düşünce ve ifade, kişiyi küfre sokacak kadar tehlikeli bulunuyordu. Ancak adam inanarak böyle söylemiş değil, hissine mağlup olarak ağzından kaçınıvermişti. Bunun için Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yüzünün rengi değişmiş ve bu defa ensardan yana değil daha âdil bir hüküm vermişti. Bu da, Zübeyir (radıyallahu anh)'ın hurmalığını sularken duvar diplerine akıp doluncaya kadar suyu tutması ve sonra ensardan olan kimsenin bahçesine doğru salıvermesi idi.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), henüz İslâm'a tam anlamıyla kalbini ve ruhunu veremeyen bu tip kişileri pek cezalandırmamıştır. Çünkü o devirde müslümanların tek vücut olması, aralarına nifak sokacak kişilere fırsat verilmemesi çok, hem çok gerekiyordu.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu olay hakkında hüküm verirken öfkelenmesi, O'nun hislerine mağlup olacak anlamına alınmamalıdır. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yüksek bir iradeye, derin bir hoşgörüye, olaylar karşısında dayanma gücünü ortaya koyacak bir sabra sâhipti. Başkasıyla aslâ kıyas edilemeyecek bir derecede bulunuyordu.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hâkimlik makamını işgal edecek zatın birtakım özelliklerinin bulunması söz konusudur.
2. Çabuk öfkelenen ve hissine mağlup olan bir kimsenin hâkim olarak

tayin edilmemesi gerekir.

3. Hâkim, tatlı bakışlı, güven telkin edecek bir simaya sahip olmalıdır.

4. Hâkim olacak kimse, vakur, ciddi, halîm, selim, nazik ve nezih olmalıdır.

5. Hâkim, muhakeme esnasında öfkelendiği takdirde hükmünü geciktirmelidir. Öyle ki öfkesi sona erinceye kadar beklemesinde hayır ve yarar vardır.

6. Hâkim olacak kimse, bilgili, kültürlü, takvimi ve hukukî kuralları çok iyi bilmelidir.

7. Kendisinden önceki hâkimlerin ortaya çıkan davalar hakkında nasıl karar verdiklerine vâkıf olmalıdır.

8. Hâkim, İslâm fıkhını çok iyi bilmeli, kitap ve sünnetten hüküm çıkarma bilgi ve yetkisine sahip olmalıdır.

DAVACI İLE DAVALININ EŞİT TUTULMASI

Başta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), dört halîfe ve diğer kitap ve sünnete bağlı halîfe ve hükümdarlar bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş, tayin ettikleri hâkimlerin böyle davranmasını emretmişlerdir.

Zira adâlet güneş misali isteyen herkesi aydınlatmalı, herkesin kalbini ve vicdanını rahatlatmalıdır. Bu güneş birinden esirgenmez de bir başkasından esirgenirse hikmetini, anlam ve özelliğini kaybeder. Bir bakıma adâlet zulme dönüştürülmüş olur. Bu da mü'minler arasındaki güven, kardeşlik, huzur ve dengeyi bozar, devlete ve adâlete olan inançlarını sarsar. O bakımdan hiçbir hâkimin böyle bir hava oluşturmaya hak ve yetkisi yoktur. Mahkeme, adaletin eşit şekilde tevzi edilen yeri, haklıyı haksızdan, zalimi mazlumdan ayırıp hak sahibinin hakkını kusursuz verme basiretini gösteren bir makamdır.

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ قَضَي رَسُولُ اللهِ ﷺ اَنَّ الْخَصْمَيْنِ يَقْعُدَانِ بَيْنَ يَدَيِ الْحَاكِمِ.

Abdullah b. Zübeyir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu haberi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), iki hasım (davacı ile davalı) hâkimin huzurunda oturmuş bir halde iken hüküm vermiştir."[77]

Buradaki anlatım tarzından hâkimin başka, hüküm verenin de başka olduğu anlaşılıyorsa da, gerçekte hem hâkimlik yapan, hem de hüküm veren Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'dir.

وَعَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلاَمَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: يَاعَلِيُّ إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْخَصِمَانِ فَلاَ تَقْضِ بَيْنَهُمَا حَتَّى تَسْمَعَ مِنَ الْاٰخَرِ كَمَا سَمِعْتَ مِنَ الْاَوَّلِ

77 Ebû Dâvud/Akziye: 8. Müsned-i Ahmed

فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ تَبَيَّنَ لَكَ الْقَضَاءُ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Ya Ali! İki hasım (davalı ile davacı) senin önünde oturdukları zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de dinlemedikçe sakın aralarında hükmetme (bir karar verme). İşte gerçekten sen böyle yaptığın takdirde hüküm sana tam anlamıyla tebeyyün etmiş olur (açıklığa kavuşmuş bulunur)."[78]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Bu hususta da müctehidlerin ve fakîhlerin hepsi görüş birliği halinde olmuştur. Ancak bir müslümanla bir zımmî hâkim huzurunda yer ve oturma bakımından eşit tutulabilir mi? Bu hususta bazı müctehidler arasında az farklı görüş bulunuyor.

Hanefiler'e göre: Hâkim duruşma esnasında davalı ile davacıyı aynı ölçüde dinlemeli; anlayışını, kulağını ve kalbini her ikisinin de sözlerine açık tutmalıdır. Zira hak mutlaka ikisinden biriyle beraberdir. Birini dikkatle dinleyip diğerinin sözlerine o nisbette dikkat etmeyen bir hâkim yanlış karar verebilir.

Rivâyete göre, Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) ile Ubey b. Kâ'b (radıyallahu anh) bir olay hakkında ihtilâfa düştüler ve olay dava konusu edildi. Bunun için Zeyd b. Sâbit'in önünde muhakeme edilmek üzere duruşmaya hazır oldukları zaman, Zeyd b. Sâbit, Hz. Ömer için hemen bir yastık koyuverdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) Zeyd b. Sâbit'e, "bu senin ilk haksızlığın oluyor!" diyerek uyarıda bulundu. Sonra da her ikisi yan yana Zeyd b. Sâbit'in önünde oturdular."[79]

Aynı zamanda hâkim, davacı ile davalının yüzüne bakmakta, onlara hitap etmekte de eşitliğe riâyet etmelidir. Birine yüzünü çevirip konuşmamalıdır. Birine diğerinin anlayamadığı bir lisan ile hitap etmemelidir. Aynı zamanda birine misafir olmalı ve ikramını da kabul etmemelidir.[80]

---

78 Ebû Dâvud/Akziye: 6. Müsned-i Ahmed: 1/111, 149, 150. Tirmizî

79 Kâsânî/Bedâyiu's-Sanayi': 7/9

80 Kâsânî/Bedâyiu's-Sanayi': 7/9, 10

Şâfiîler de buna yakın bir görüş ortaya koymuşlardır. Özeti şöyledir: Davalı ile davacının ayakta durmaları, oturmaları eşit şekilde olmalı, hâkim ikisini de aynı ciddiyetle dinlemeli, ikisine de aynı biçimde bakmalı ve yüzündeki ifadeyi değiştirmemelidir. Selâmlarını almada, onları oturtmada da eşitliğe dikkat etmelidir.[81]

Hanbeliler'in bu hususta ki görüş ve ictihadları da diğerlerinkinden farklı değildir. Naklettiğimiz hadislerle çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır.[82]

Mâlikîler'in de görüşü bu anlamdadır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

77 no'lu Abdullah b. Zübeyr hadisini aynı zamanda Beyhakî ve Hâkim de tahrîc etmişlerdir. Hâkim bu rivâyeti sahîhlemiştir. Bununla beraber isnadında hakkında farklı tespit ve görüşler olan Musab b. Sâbit bulunuyor ki, bu zat, Abdullah b. Zübeyr'in torunudur. İbn Maîn ile İbn Hibban'a göre zayıftır. Zehebî de onun bazen galat yaptığını nakletmiştir. Ebû Hâtim ise, "o doğrudur, ancak çok galat yapan bir râvidir" demiştir. Nesâî onun güçlü olmadığına dikkat çekmiş, el- Münzirî de "onun hadisi delil sayılmaz" demiştir.[83]

Ancak bu hadisi kuvvetlendiren ve ona şâhit bulunan başka hadisler bulunuyor. O bakımdan Hâkim de sahîhlediğinden çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salih görülmüştür.

Hadis, davacı ile davalının eşit şekilde hâkimin huzurunda oturmalarının caiz olduğuna ve bu vaziyette hâkimin hüküm vermesinde bir sakınca bulunmadığına delâlet etmektedir.

78 no'lu Ali (radıyallahu anh) hadisini Ahmed, Ebû Dâvud ve Tirmizî rivâyet etmiştir. İbn Hibban da bu hadisi hem tahrîc, hem de sahîhlemiştir. Tirmizî ise hasenlemiştir. O bakımdan hadis çıkarım ve delil olarak gösterilmeye sâlih görülmüştür.

Hâkimin davacı ile davalıyı ve şahit olarak gösterdikleri kişileri dikkatle

81 es-Siracü'l-Vehhac: 594. Mısır: 1933

82 el-Muğnî: 11/394, 395

83 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/118. Mısır. 1382-1963. Neylü'l-Evtar: 8/309

dinlemesi şarttır. Tek taraflı dinleyip hüküm vermesi caiz değildir. Zira bu durumda haklıyı haksızdan ayırt etme imkânı ortadan kalkar ve âdil bir karar verilmemiş olur.

Aynı hadis birkaç tarikle de rivâyet edilmiştir. Bir kısmının senedi zayıftır.

Ebû Ya'lâ ile Darekutnî'nin Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan yaptıkları rivâyet mana yönünden Hz. Ali hadisini kuvvetlendirmekte ve onu açıklar mahiyettedir. Hadis meâlen şöyledir: "Kim müslümanlar arasında hüküm verme göreviyle bir sınav geçirirse, artık onların arasında göz ucuyla bakışında, işaretinde, oturma ve tavrında adâleti gözetsin. Hasımlardan birine karşı, diğerine yükseltmediği tonda sesini yükseltmesin."

Ancak bu hadisin isnadında Ubâde b. Kesir bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[84] Zehebî zayıflar arasında bu zata yer vermemiştir. Mîzan'da üç Ubâde bulunuyor ki yukarıdaki Ubâde onlardan başkasıdır.

Ahmed ile Hâkim'in tahrîc ettikleri rivâyette, Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın bir yahudiyle ihtilâfa düşüp Kadı Şurayh'a başvurdukları ve ancak Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın kadının yanına geçip oturduğu ve sonra da şöyle dediği belirtilmiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yahudi ve hristiyanlarla aynı meclislerde eşit şekilde yer almayın" buyurmuştur. Oysa yapılan ciddi tespitlere göre, bu rivâyet sahîh değildir. Hattâ münker olduğu söylenir. Ebû Sümeyye bu rivâyette teferrüd etmiştir.

Bu anlamda bir diğer rivâyeti Beyhakî Câbir tarikiyle Şa'bî'den nakletmiştir. Meâlen şöyledir: "Mü'minlerin emîri Hz. Ali (radıyallahu anh) pazara çıktı, zırh satan bir hristiyanla karşılaştı. Hz. Ali o zırhın (kendisine ait olduğunu) tanıdı."

Bunun isnadında ise Amr b. Semure ve Câbir ec-Cu'fî bulunuyor ki, bu iki zat da zayıftır.[85]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Adâlet kapısı her vatandaşa açıktır.

84 Neylü'l-Evtar: 8/310

85 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/310

2. Hâkime başvuran her kişinin şikâyeti dinlenir ve ona göre muhakeme edilir.

3. Davacı ile davalı arasında ilgi ve yönelme bakımından bir ayrım yapılmaz.

4. Davacı ile davalı yanyana oturtulur.

5. Hakim her ikisine de aynı ses tonuyla hitap eder ve soru sorar.

6. Davacı ile davalıya göz ucuyla bakışında, işaret ve tavrında, hitap ve ses tonunda eşitliğe dikkat eder.

7. Duruşma esnasında da, hüküm verme vaktinde de davacı ile davalının oturmuş olmalarında bir sakınca yoktur. Yani hem ifadeleri alınırken, hem de karar verilirken hasımlar ayakta durmak zorunda bırakılmazlar. İsterlerse otururak kararı dinlerler.

8. Hâkim, davacı ile davalıyı iyice dinlemeden, şahit ve belgeleri değerlendirmeden tek taraflı dinleyip karar veremez. Bunda ağır vebal söz konusudur.

9. Davacı ile davalının dinleri, ırkları, renkleri ve dilleri değişik olabilir. Ama adâlet huzurunda eşit sayılırlar. Bir yahudi ile bir müslüman; bir hristiyan ile bir müslüman hâkimin huzurunda yan yana oturtulurlar.

10. Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ın davalı olan yahudiyle farklı yerde oturdukları rivâyeti zayıf ve münkerdir. Delil edinilmeye uygun değildir.

11. Tek taraflı dinleyip hareket eden ve ona göre karar veren bir hakim azledilir. Zira İslam adaletine gölge düşüren bir kimse, dolayısıyla İslamiyet'i küçük düşürmüş olur.

12. Davacı ile davalı dinlendikten ve şahitlerle belgeler dikkate alındıktan sonra verilen karara razı olmak gerekir. Ancak hakim bir yanlışlık yapmışsa, o takdirde tashihi istenebilir.

HAKİM ŞEFAATÇİ OLABİLİR

Mali davalarda borçlu olan kimse borcunu ödeyecek durumda değilse ve bu kesinlikle biliniyorsa, o takdirde hâkim alacaklı olan davacıya, alacağının bir kısmından vazgeçmesini teklîf edebilir. Şüphesiz alacaklı bu teklife uymak zorunda değildir.

Kısas konusunda da hâkimin bu tarz bir girişimi olabilir. Maktulün vârislerine kısastan vazgeçip diyete râzı olmaları teklîf edilebilir. Hâkimin bu tarz bir girişimi adâleti zedelemez. Bir can kurtarmaya yönelik bir şefaat anlamını taşır. Vârisler bu teklife uyup uymamakta serbesttirler. Nitekim kısas bahsinde buna geniş yer vermiş bulunuyoruz.

عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنَ أَبِي حَدْرَدٍ دَيْنًا كَانَ لَهُ عَلَيْهِ فِي الْمَسْجِدِ فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعْهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ فَنَادَى: يَاكَعْبُ فَقَالَ: لَبَّيْكَ يَارَسُولَ اللهِ قَالَ: ضَعْ مِنْ دَيْنِكَ هَذَا وَأَوْمَأَ إِلَيْهِ أَيِ الشَّطْرَ قَالَ قَدْ فَعَلْت يَارَسُولَ اللهِ قَالَ: ثُمَّ فَاقْضِهِ.

Kab b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyete göre, İbn Ebî Hadred ile alacağından dolayı Mescid-i Saadet'te aralarındaki hakkı ödeşme üzerinde görüştüler ve derken seslerini yükselttiler. O kadar ki evinde bulunan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların sesini işitti ve kapısına asılı olan perdeyi araladı da onlara doğru çıkıp şöyle seslendi: "Ya Kâ'b" Kâ'b bu sese, "lebbeyke ya Rasûlallah!" diye karşılık verdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Şu alacağından bir kısmını bırak (vazgeç)" buyurdu ve eliyle yarısını alma diye işaret etti. Kâ'b, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu emrine uyarak "Ya Rasûlallah, öyle yaptım" yani emrini yerine getirdim, dedi. Bunun üzerine Rasulullah

(sallallahu aleyhi ve sellem) borçluya: "Kalk da borcunu ona öde" diye emretti.[86]

İlim adamlarının hemen hepsi bu hadisle çıkarım yapmışlardır. Hatta Kadı Şürayh, Abdullah b. Utbe, Ebû Hanîfe, Şa'bî ve el-Anberî, duruşma esnasında aralarında bir zulüm söz konusu değilse hasımlar arasında barışı sağlamakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Kaldı ki, malî konularda alacaklının hakkı kesinlik kazandıktan sonra, borçlu sıkıntıdaysa, ödeyecek durumda değilse, alacaklının bir miktarından vazgeçmesi teklif edilmesi de bir bakıma sulhu sağlamaktır.[87]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Kâ'b hadisi sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Hâkimin hasımlardan biri için şefaatçi olmasının ve davanın cami ve mescidde ru'yet edilmesinin caiz olduğuna delâlet vardır.

Ancak alacaklı inkârda ısrar ederse, o takdirde aralarında sulhu sağlamaya başvurmanın doğru olmayacağı söz konusudur. Nitekim İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ebû Hanîfe de aynı görüştedirler.[88]

Borcun bir kısmı veya yarısı bağışlandıktan sonra geriye kalanını borçlunun hemen ödemesi gerekir. Ancak kalan yarısını da temînde güçlük çeker, malî durumu buna müsait olmazsa, o takdirde kısa bir süre için mühlet verilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bazı hükümlerin cami ve mescidlerde verilmesinde bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Ancak dava konusunda ihtilâftan dolayı davacı veya davalının seslerini cami ve mescidde yükseltmeleri mekruhtur.

2. Dava konusu "alacak" ise, davalı da inkâr etmiyor, ancak ödeme imkânı yetmiyorsa, hâkim aralarında sulh teklîf edip alacaklının alacağından bir miktarını borçluya bağışlanmasını teklîf edebilir.

3. Alacaklı taraf hâkimin bu teklifini kabul edip etmemekte serbesttir.

86 Buharî/Salât: 71, 83, Husumat: 4, Sulh: 14. Müslim/Müsakat: 20. Ebû Dâvud/ Akziye: 12. Ahmed: 6/390

87 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/399

88 Neylü'l-Evtar: 8/313

HÂKİM ZÂHİRE GÖRE HÜKMEDER

İslâm, mucize ve kerâmetin hak olduğunu bildirmiştir. Mucize peygamberlerde, keramet ise Allah dostluğunu kazanan salih kullarda tecelli ve tezahür eder. Peygamberin gösterdiği bütün mucizeler haktır. Evliyanın gösterdiği kerametler de haktır. Ancak bu kerametlerle amel edilmez. Hâkim keramet sahibi olursa, davacıyla davalıdan kimin haklı, kimin de haksız olduğunu keşfetme imkânı bulunursa o, bu keşif ve kerametiyle amel etmez, yani ona göre hüküm vermez, ifadeleri, şâhitleri dinler, belgeleri değerlendirir öylece hüküm verir.

Zira adâlet mekanizmasını keşf-u kerâmete bıraktığımız takdirde, işler alt-üst olur. Altıncı hissi kuvvetli olanlar, cinciler, medyumlar, ispritizmacılar devreye girer ve sonunda hak, hukuk, adâlet diye bir şey kalmaz.

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ: إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَأَقْضِي بِنَحْوٍ مِمَّا أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْئًا فَلاَ يَأْخُذْهُ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ.

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Ben de ancak bir beşerim. Sizler ihtilâf ettiğiniz dava konusu şeyleri bana getiriyorsunuz. Belki de sizden bir kısmınız delil ve belgesini ortaya koymakta daha zeki ve daha becerikli, daha güzel konuşma yeteneğine sahip olabilir de ben de o doğrultuda duyduğuma göre hüküm vermiş olurum. Artık ben sizden kime kardeşinin hakkından bir şey ile hükmettiysem, o, o şeyi almasın. Çünkü bu durumda gerçekten ben onun için ateşten bir parça ayırıp vermiş olurum."[89]

89 Buharî/Şehadat: 27, Hiyel: 10, Ahkâm: 20. Müslim/Akziye: 4. Ebû Dâvud/Akziye: 7. Tirmizî/Ahkâm: 11, 18. Nesâî/Kuzât: 12-33. İbn Mâce/Ahkâm: 5. Ahmed: 2/332

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hadiste yalnız keşf-u kerâmet sözkonusu olmayıp hâkimin konu hakkındaki bilgisi de söz konusudur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bilgisine göre değil, davacı ile davalıdan dinlediklerine göre hükmettiğini belirtmiştir.

O bakımdan müctehid imamlar ve ilim adamları, hakim kendi bilgisiyle yetinip hüküm verebilir mi ?" hususunda farklı görüş ve yorumlar ortaya koymuşlardır:

İmam Ebû Hanife'ye göre, hukukullah ile ilgili davalarda hâkim sırf kendi bildiğine dayanarak hüküm vermez. Çünkü ilâhî haklar kolaylık ve müsamaha üzerine bina edilmiştir. İnsan haklarıyla ilgili davalarda ise, henüz hâkimlik görevine getirilmeden önceki bildiğiyle hükmetmez. Bu göreve tayin edildikten sonraki bildiğiyle hükmedebelir.[90]

Hanbelîler'e göre, ne o göreve getirilmeden, ne de getirildikten sonra bildiğiyle hükmetmez. Davacı ile davalıyı dinler, şahitleri dinler, belgeleri değerlendirir ve öylece hükmeder.

Nitekim İmam Mâlik, Kadı Şurayh, Şa'bî, İshak, Ebû Ubeyd ve Muhammed b. Hasan'ın da görüş ve ictihadı bu anlamdadır.

İmam Şâfiî, el-Müzenî, Ebû Yusuf ve Ebû Sevr'e göre hakimin kendi bildiğine göre hükmetmesi caizdir.[91]

Hanefiler bu konuda şu misalleri de getirmiş bulunuyorlar: Hâkim göreve atanır da bulunduğu mekânda bir adamın diğer bir adama borçlu olduğunu ikrar ettiğini veya bir adama zina suçu isnad ettiğini veyahut karısını boşadığını veyahut bir adamı öldüreceğini duyarsa, yani kulağıyla işitirse, ona göre hüküm verebilir.

Ama hakimlik görevine getirilmeden ve getirilip de bulunduğu yerde değil de başka bir yerde bunları duyarsa, ona göre hükmetmez.[92]

---

90 Kâsanî/Bedayi': 7, 776. İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/400, 401

91 İbn Kudâme/el-Muğnî: 11/400, 401

92 Kâsanî/Bedayi': 7/6, 7

Ama sırf hududla ilgili davada kendi bildiğine göre hükmedemez. Bu caiz görülmemiştir.[93]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Ümmü Seleme hadisini kütüb-i sitte almıştır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde ve Taberânî de el-Kebîr'inde rivâyet etmiş bulunuyor. Hadis sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) burada "beşer" olduğunu ifade ederken, bir melek olmadığını ve beşerden başka bir varlık olamayacağını belirtmek istemiş ve beşerî ölçülere göre hüküm vereceğini anlatmak istemiştir.

Böylece kalp gözüyle tespit ettiğine ve bu açıdan bildiğine göre hüküm verilmeyeceği hususu ortaya çıkmış bulunuyor. O bakımdan ilim adamlarının hemen hepsi keşf-u kerâmete göre hâkim hükmedemez demişlerdir. Davacı ile davalıyı dikkatle dinlemesi ve delil denilen şâhit ve belgeleri dikkate alması söz konusudur.

O halde hâkim peygamber bile olsa, onun verdiği hüküm helâlı haram, haramı da helâl kılamaz. Haklıyı haksız, haksızı da haklı yapamaz. Zahiren bu böyle görünse bile gerçekte yalancı şahit ve belgelerle ve yalan yere yeminle din kardeşinin hakkına mahkeme kanalıyla tecavüz etmiştir ve bu onun için cehennem ateşinden başka bir şey değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hâkim keşf-ü keramet sahibi bile olsa, davacıyla davalıdan kimin haklı, kimin haksız olduğunu bu açıdan keşfetse, yine de bu keşfine göre hüküm vermesi caiz değildir.

2. Hüküm için mutlaka şahit, belge ve yoksa yemin gereklidir. Aynı zamanda hasımları dikkatle dinleyip değerlendirmede bulunmak söz konusudur.

3. Hâkimin verdiği hüküm, helâli haram, haramı da helâl kılamaz.

93 Kâsanî/Bedayi': 7/6, 7

4. Yalancı şahitlere ve sahte belgelere göre verilen bir hüküm ve karar zahiren geçerli sayılsa bile gerçekte geçerli değildir ve bundan dolayı davacı veya davalı hakka tecavüz etmiş kabul edilir ve âhirette mutlaka bunun cezasını çeker.

5. Hâkim göreve atanıp kendi yerinde iken delil sayılacak bazı itirafları kulağıyla duyarsa, o takdirde bu bilgisine dayanarak hüküm verebilir.

6. İmam Mâlik ile İmam Ahmed'e göre, hüküm veremez. Şahit ve belgelere göre hüküm verir.

7. Hâkim henüz görevine atanmadan veya atandıktan sonra yerinden başka (makamından) başka bir yerde bazı kişilerin birtakım itiraflarını kulağıyla duysa bile ona göre hüküm vermez.

8. İmam Şâfiî ve İmam Ebû Yusuf'a göre, hâkimin kesin şekilde bildiği hususa göre hüküm vermesi caizdir.

9. Kadı Şurayh ve Şa'bî'de İmam Ahmed'in görüşündedirler.

MAHKEMEDE TERCÜMAN BULUNDURMAK

İslâm bütün insanlara ve milletlere gönderilen son dindir. O bakımdan diğer kavimlerle, ırklarla anlaşmanın yollarını açmıştır. İlim ve hikmetin müslümanın yitiği olduğunu, nerede bulunursa onu almaya daha haklı bulunduğunu belirtmiş ve lisan öğrenmeye, önem vermiş, okuma-yazmayı her zaman ön plânda tutmuştur.

Kur'ân her ne kadar Arapça olarak indirilmişse de, gerek uslûbu, gerek kelime ve cümle konumu, gerekse konuları işleme metodu bakımından Allah kelamıdır ve bir benzerini meydana getirmek beşer takatinin çok üstündedir.

O bakımdan Kur'ân ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hadisleri olduğu gibi muhafaza edilmiş, tercüme, meâl, açıklama ve tefsirlerinin yapılmasına cevaz verilmiştir. Çünkü ancak bu yoldan sözü edilen iki ana kaynağı koruma, tanıtma ve onlardan her kavim ve milletin yararlanma imkânı sağlanabilir.

Gerek başka kavimlerin kültür ve medeniyetini anlamada, gerekse mahkeme ve benzeri önemli kurum ve kuruluşlarda birkaç dil bilen elemanlara her zaman büyük ihtiyaç vardır. İslam ilk yıllarından itibaren buna geniş yer vermiş ve uygulamada birtakım misaller sergilemiştir.

فِي حَدِيثِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَهُ فَتَعَلَّمَ كِتَابَ الْيَهُودَ وَقَالَ:
حَتَّى كَتَبْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ كُتُبَهُ وَأَقْرَأُ تُهُ كُتُبَهُمْ إِذَا كَتَبُوا إِلَيْهِ.

Zeyd b. Sabit hadisinde şöyle bilgi verilmiştir: "Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Zeyd b. Sâbit'e, yahudilerin okuma-yazma şeklini (ve İbranice'yi) öğrenmesini emretmiştir. Hattâ Zeyd b. Sâbit diyor ki: O duruma geldim ki, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) için onlara (gönderilecek) mektupları yazdım ve onlardan gelen mektupları, yazıları Rasulullah (sallallahu

aleyhi ve sellem)'e okudum."[94]

Zeyd b. Sâbit'in İbranice veya hem İbranice, hem de Süryanice öğrendiğine dair gerek Buharî'nin tarihinde, gerekse Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde detaylı bilgiler bulunuyor. Ayrıca Ebû Ya'la ise rivâyetin en önemli kısmını şu anlamda tahrîc etmiştir: "Şüphesiz ben bir kavme bir yazı yazıp (yazdırıp) gönderiyor, ama onda bir fazlalık veya noksanlık yapmalarından endişe ediyorum. Sen Süryanice öğren!"

Hadis ve rivâyetlerin zahirinden anlıyoruz ki, o devirde Süryanice yaygın ve bilinen bir dil olarak bulunuyormuş. Aynı zamanda İbranice'den ayrı bir dil imiş. O bakımdan Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Zeyd b. Sâbit'e "Süryanice öğren" diye emretmesi ve yahudilere yazacak mektup ve onlardan gelecek mektupları konu etmesi, Hz. Zeyd'den bu iki lisanı öğrenmesini emrettiği anlaşılıyor.

Aynca hadisin zâhirinden yabancı bir dil ile yazılı bir evrakı bir kişinin tercüme etmesinin yeterli olduğu ve onun bir belge anlamı taşıdığı hükmü ortaya çıkıyor.

Ne var ki, ilim adamları ve mezhep imamlarından bir kısmının bu hususta ki ictihad ve görüşleri farklı olmuştur:

- İbn Battal'a göre, ilim adamlarının çoğu bir kişinin tercümesiyle yetinmeye cevaz vermişlerdir.
- Muhammed b. Hasan'a göre, yapılan tercümenin bir belge ve delil olarak kabul edilebilmesi için en az iki erkeğin veyahut bir erkekle iki kadının tercüme etmesi gerekir.

  İmam Mâlik'ten ise bu mesele hakkında iki ayrı rivâyet yapılmıştır. el-Kerâbîsî'nin İmam Mâlik ile İmam Şâfiî'den yaptığı rivâyete göre, bir kişinin yaptığı tercüme ile yetinilebilir.
- İmam Ebû Hanîfe'den de buna benzer bir rivâyet yapılmıştır.

  İmam Ebû Yusuf'a göre, bir belge ve delil vasfını taşıyabilmesi için en

94 Ebû Dâvud/İlim: 2. Ahmed: 6/186

az iki kimsenin tercümesi gereklidir. İmam Zûfer de aynı görüştedir.

- el-Kirmanî ise, "bir kişinin tercümesinin kâfi geleceği üzerinde pek tartışılmamıştır. Sahîh haberler, bir kişinin kâfi olduğuna açık biçimde delâlet etmektedir. Şehadette ise iki iki adam yeterlidir" demiştir.

O halde gelen bir mektubun tercümesi bir şahitlik midir, yoksa bir haber midir? Şâhitlik anlamında kabul edilirse, mutlaka iki adamın tercümesi gerekir. Haber şeklinde kabul edilirse bir kişinin tercümesi yeterli olur.

el-Münzir ise ahkâm da sayı şarttır diyor. Bir adamın şehadeti nasıl beyyine kabul edilmezse, ahkâm ile ilgili bir yazının tercümesinde de bir adam yeterli olmaz.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İlim ve teknik nasıl bütün milletlerin ortak değeri ise, lisan da öyledir.
2. Devlet çarkının sağlıklı dönmesi ve dış ülkelerle düzenli bir diyaloğun kurulabilmesi için lisan bilen yetişmiş elemanlara ihtiyaç vardır.
3. Lisan bilen kabiliyetli kişileri yetiştirmek müekked sünnet kapsamına giriyor. Bazısına göre kifaye yollu vâciptir.
4. Dış ülkelerden gönderilen yazılar, mektuplar ve resmî evrakları ehil bir veya iki tercümanın çevirmesi gerekir.
5. Bu hususta bir kişinin tercümesi yeterli olur mu? Ahkâm ile ilgili ise iki kimsenin birlikte tercüme etmesi daha uygun ve sağlıklı olur.
6. Çok önemli ve hayatî konuları ihtiva eden mektup ve resmî yazıları herhalde iki kimsenin tercüme etmesi gerekir. Zira en küçük bir hata konuyu saptırabilir.
7. Tercüme işlerinde hem ehil, hem takvâ sahibi ve aynı zamanda oldukça zeki ve akıllı kimseleri yetiştirip çalıştırmak vâciptir.

ŞAHİT VE YEMİNE GÖRE HÜKÜM VERMEK

İslâm Hukuku'nda davanın genellikle sübut bulması için davacının şahit veya belge göstermesi gerekir. Bu olmadığı takdirde davalının yeminine başvurulur.

Şahitsiz, belgesiz bir dava sübut bulmaz. Davalının yeminden imtina etmesi halinde davacının iddiası doğrultusunda yeminine başvurularak bir karar verilebilir.

O bakımdan hukukta davaların neticeye bağlanabilmesi için şahit, belge ve sonra da yeminin yeri önemlidir.

Şahit, dava hakkında bilgisi olan üçüncü kişidir. Bu sebeple de taraflar ve onların vekili şâhit olamazlar, Şahit ifadesi kesin delil değildir, takdirî delillerdendir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), müminler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları bir sonuca bağlamak, çekişmeyi gidermek ve kimin haklı olduğunu belirlemek için şahitlerin bilgisine başvururdu.

İslâm dini, şâhidin mü'min, imanının kesinlik kazanmış kimselerden, doğruluğu, namusluluğu kabul edilenlerden seçilmesini gerekli kılar. Yalancı, ikiyüzlü, çıkarına düşkün, imanından şüphe edilen kimselerden şâhit olmaz. Deliller, sarhoşlar, küçük çocuklar şahit olarak dinlenmez.

İslâm'da genellikle şahitler Kur'ân ve sünnette belirtilen kurallara göre dinlenir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَضَى بِيَمِينٍ وَشَاهِدٍ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yemin ve şahide göre hük-

metti."[95]

İmam Ahmed'den yapılan bir rivâyette, bu daha çok emval (mallar) ile ilgili davalarda böyle idi, denilmektedir.

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَضَى بِالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ.

Câbir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şahitle beraber yemine göre hüküm verdi."[96]

وَعَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٍّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بِشَهَادَةِ شَاهِدٍ وَاحِدٍ وَيَمِينِ صَاحِبِ الْحَقِّ وَقَضَى بِهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٌّ بِالْعِرَاقِ.

Cafer b. Muhammed'den, o da babasından, o da müminlerin emiri Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir şahidin şehadetine ve hak iddia eden kimsenin yeminine göre hükmetti."

Müminlerin emîri Hz. Ali (radıyallahu anh) da Irak'da bununla hükmetmiştir.[97]

وَعَنْ رَبِيعَةَ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ الْوَاحِدِ.

Rabi'adan rivayet edilmiştir. O da Süheyl b. Ebî Sâlih'den rivâyet etmiş, o da babasından, babası da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Ebû Hureyre şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir

95 Müslim/Akziye: 3. Ebû Dâvud/Akziye: 21. İbn Mâce/Ahkâm: 31

96 Müsned-i Ahmed: 1/215, 223. İbn Mâce/Ahkâm: 31. Tirmizî/Ahkâm: 13

97 Müsned-i Ahmed: 3/305, 5/285. Dârekutnî. Neylü'l-Evtar: 8/318

şahitle beraber yemine göre hükmetti."[98]

وَعَنْ سُرَّقٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَجَازَ شَهَادَةَ الرَّجُلِ وَيَمِينَ الطَّالِبِ.

Sürrak'dan yapılan rivâyete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), adamın şahitliğine ve tâlib (isteklin)in yeminine cevaz verdi."[99]

Kur'ân-ı Kerim'de yaklaşık 10 yerde şahitlik konusuna temas edilmektedir. Gerek alım-satım hususunda, gerekse zina suçlaması gibi konularla şahitliğe geniş yer verilmiş ve şahitlerin şahitliklerini gizlememeleri emredilmiştir.[100]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Şahitlik aslında iki kısma ayrılır. Biri şahit olma durumuyla ilgilidir; diğeri ise şahitliği yerine getirme zaman ve durumuyla ilgilidir.

Şâhit olma durumunun üç şartı vardır: Birincisi aklî melekesi yerinde olmak; ikincisi, dava konusu olayı görmek, üçüncüsü, şahitlikle ilgili olayın şâhit tarafından bizzat duyulması ve görülmesi. Ancak nikâh, neseb ve ölüm olaylarında gözle görmek şart değildir. Bu olayların meydana geldiğini duymuş olmakla da şâhitlik sahîh olur.

O halde delinin, aklı ermeyen çocuğun ve bir de olayı gözleriyle görmeyen kimsenin şahitliği makbul değildir.

Şahitliği yerine getirme zaman ve durumuyla ilgili hususta ise, ergenlik, hürriyet, İslâm ve adâlet şarttır. O bakımdan şahitlikte bulunma esnasında henüz ergen olmayan çocuğun, hürriyetine kavuşmamış olan kölenin, İslâm'a girmemiş olan kâfirin ve ilâhî sınırları aşıp açıktan günah işleyen fâsığın şahitliği sahîh değildir. Ancak çocuk olaya şahit olduğu zaman henüz ergenlik çağında olmaz da şahitlik esnasında bu çağa girmiş olursa şahitliği kabul edilir. Bunun gibi, olayı gören kimse o sırada kâfir olur da şahitlikte bulunma esnasında İslâm'a girmiş bulunursa veyahut olayı gören köle, şahitlik esnasında hürriyetine

98 İbn Mâce/Ahkâm: 31,32. Tirmizî/Ahkâm: 13, 14. Ebû Dâvud/Akziye: 21,22

99 İbn Mâce/Ahkâm: 31, 32. Neylü'l-EVtar: 8/319

100 Bakara suresi: 282, 283. âyetlere. Nûr sûresi: 4, 6, 13. Âyetlere.

kavuşmuş olursa şahitlikleri kabul edilir. Bu manayla fâsık kişi olayı gördüğünde böyle olmakla beraber onu yerine getirme zamanında fîsk-u fücuru bırakıp âdil bir kişi olmuşsa, onun da şahitliği sahîh sayılıp kabul edilir.[101]

Hakim, ancak beyyine ile hüküm vermekle emrolunmuştur. Delilsiz sadece kendi bildiğine dayanarak hüküm veremez. Beyyine-i âdile, davacının haklılığını ortaya çıkarır. Beyyine olmadığı takdirde davalının itiraf ve ikrarı yeterli delil sayılır ve ona göre hâkim hüküm verir, itiraf ve ikrardan kaçınırsa yemin ettirilir.

Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere, Hanefîler'e göre hâkim görevli iken kendi makamında kulağıyla söylenen sözü duyar veyahut olayı orada gözleriyle görürse bildiğine dayanarak hüküm verebilir.[102]

Hukuk ibâd (insan hakları)yla ilgili konularda şâhitliğin kaim olabilmesi için davacının ortaya çıkıp dâva etmesi, yani hâkime başvurması gerekir. Aksi halde şahitlik söz konusu olmaz.

Davacı bizzat kendisi hakime başvurmasa bile nâib, yani vekilinin başvurması da yeterli olur.

Hukukullah ile ilgili konularda, kişinin dava etmesi şart değildir. Boşama ve benzeri hürûmatla ilgili konular ve bir de haddi gerektiren konular bu cümledendir. Ancak sirkat (hırsızlık) müstesna. Malı çalınan kimsenin bizzat veya vekili tarafından dava açmaları, yani hakime başvurmaları gerekir.

Şahitlerin Sayısı

Erkeklerin muttali olduğu konularda iki erkeğin şahitliği gereklidir. Zira bir erkek olayı görüp tespit etmekte yanılabilir, gaflet edebilir. O bakımdan iki erkeğin olaya şahit olması şart kılınmıştır. Ancak zina suçlamasında dört erkeğin şahitliği şarttır. Zira bu, nassan sabit olmuştur, genel kaidenin dışında tutulur.

Doğum, batınî ayıplar, kusurlar gibi kadınlarla ilgili bulunan hususlarda sayı şart değildir. Bir tek kadının bile şahitliği kabul edilir. Ama iki kadının şahitliği ihtiyata daha uygun düşer.

---

101 Kâsânî/Bedayi': 6/266, 267. Beyrut: 1394

102 Kâsânî/Bedayiu's-Sanayi': 7/6, 7

İmam Mâlik ile İmam Şâfiî'ye göre, sözü edilen hususlarda da sayı şarttır. Şu farkla ki, İmam Mâlik'e göre, iki kadının şehadeti yeterlidir. İmam Şâfiî'ye göre dört kadının şahitliği ancak yeterli olur.[103]

Şâfiîler'e göre: Şâhidin müslüman, hür, mükellef, âdil, şahsiyetli olması, ittiham edilen bir kimse olmaması şarttır. Adaletin şartı ise, büyük günahlardan kaçınmasıyla, küçük günahlar üzerinde ısrar etmemesiyle gerçekleşir.

Olaya şahit olduğu zaman belirtilen şartlardan mahrum bulunuyor, fakat şahitlik yaptığı zaman o şartlara haiz oluyorsa, o takdirde şahitliği kabul edilir.

Bir tek şahidin şehadeti ancak ramazan hilâli hakkında kabul edilir.[104]

Zina suçunun ispatı için dört erkek şahit veya zina eden kişinin iki defa ikrarı gerekir. Diğer bir görüşe göre, dört defa ikrarda bulunması şarttır. Malî konularla ilgili davalarda ya iki erkek veyahut bir erkek, iki kadın şahit gereklidir.

Erkeklerin muttali olduğu konularda ise iki erkek şahit gereklidir. Kadınlarla ilgili olup daha çok kadınların muttali olduğu konularda ise ya iki erkek veya bir erkek, iki kadın veyahut dört kadının şahitliği gerekir.

İki erkek veya bir erkek iki kadınla sübut olan bir dava, bir erkeğin şahitliği ve bir de yemin ile sâbit olur. Bu yeminden maksat, davacının o bir erkek şâhidin doğru söylediğine dair yemin etmesidir.[105]

Hanbelîler'e göre: Şahitlik konusu kitap, sünnet ve icma ile sâbit olmuştur. Aynı zamanda cereyan eden olaya, dava konusu olacak bir meseleye, gözler önünde cereyan ediyorsa şâhit olmak ve talep edildiğinde gidip şahitlik yapmak farz-ı kifayedir. Çünkü Kur'an'da, "şâhitler şehadette bulunmak üzere davet edildikleri zaman kaçınmasınlar" diye emir vardır. Hem "şahitliği gizli tutmayın. Kim gizli tutup söylemezse, şüphesiz onun kalbi günahkârdır" meâlinde bir de uyarı bulunuyor.[106]

---

103 Kâsânî/Bedayiu's-Sanayi': 6/277, 278

104 Şeyhülislâm Zekeriye Ensarî/Fethü'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 2/220- 225. Mısır: 1367-1948

105 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 607. Mısır: 1352-1933

106 Bakara suresi: 283

Sonra da unutmamak gerekir ki, şâhitlikte bulunmak bir emanettir. Vakti gelince, talep gerçekleşince onu yerine getirmek diğer emanetler gibidir.

Nikâh, borç ve benzeri bir konuda birçok kişinin şâhit olduğu durumunda onlardan iki kişinin vaki isteğe uyarak şahitlik yapmasıyla bu farz diğerlerinin üzerinden kalkmış olur. Hiç kimse şahitlik yapmazsa, hepsi günahkâr olur.

Zina suçlamasında dört erkek şâhit gerekir. Bu nassan sâbit olmuştur. Dörtten az kimsenin şahitliği bu hususta kabul edilmez ve her birine seksen değnek had olarak vurulur.

Bu dört kişinin de erkek ve hür olması şarttır. Kadın ve kölenin bu konuda şâhitliği muteber değildir. Nitekim İmam Mâlik, İmâm Şâfiî ve rey taraftarlarının da görüş ve ictihadı bu anlamdadır. İmam Ebû Sevr ise, kölenin şâhitliği kabul edilir demiştir.[107]

Atâ' ve Hammad'dan yâpılan rivâyete göre, bu iki fakîh zina hususunda üç erkek ve iki kadının şahitliği kabul edilir demişlerdir. Emval konusunda olduğu gibi iki erkek olmadığı takdirde bir erkek, iki kadının şâhitliği kabul edilir ve zina meselesinde de buna kıyas yapılabilir.

Zina suçunu zâni veya zâniye ikrar edecek olursa, bu ikrarın dört defa mı, yoksa iki defa mı yeterli olacağı hakkında farklı görüşler vardır.

Emvalle ilgili davaların dışında daha çok erkeklerin muttali olduğu konularda iki erkekten daha az sayıda şahitlik kabul edilmez. Meselâ ukubat olarak isimlendirilen hudûd ve kısasta ancak iki erkeğin şahitliğinin kabulu söz konusudur.

Ukûbat kapsamı dışında kalan nikâh, ric'at, talâk, itak, ilâ, zıhar, nesep, tevkîl ve vasiyetle ilgili davalarda da ancak iki erkeğin şahitliği kabul olunur. Kadınların şahitliği kabul edilmez. Ancak vekâlet konusunda İmam Ahmed, gerekirse bir erkek iki kadının şahitliği kabul edilir demiştir. Bu daha çok bir borcu talep etmedeki vekâlettir. Böylece bu da emval konusuna girmektedir.

Nikâh ve itak konusunda ancak iki şahidin şehadetinin kabul edilebileceği ictihadı, Nahâî, Zührî, İmam Mâlik, Medine halkı ve İmam Şâfii'ye aittir. Ha-

107 İbn Kudâme/el-Muğnî: 12/4-6

nefiler'le Şa'bî, Sevrî ve İshak'a göre, bu davalarda da bir erkek iki kadın şahit olabilir.

Davacı sadece bir erkek şahit getirebiliyorsa, o takdirde davacının o şahidin doğru söylediğine dair yemin etmesi gerekir. Bu durumda iki kadının şahitliğiyle davacının yemini yeterli olmaz. İmam Mâlik ile İmam Şafii'ye göre emval konusunda bu kabul edilir.

Erkeklerin muttali olamayacağı reda' (süt emzirme), doğum, ayhali ve iddet konularında âdile olup fasıka olmayan bir kadının şahitliği kabul edilir.[108]

Şahitlik yapması gereken kişi, kudreti yerinde olduğu halde şahitlikten kaçınamaz. Gelip şehadette bulunması vâciptir. Çünkü bu farz-ı kifaye olarak belirlenmiş bulunuyor.[109]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

95 no'lu İbn Abbas hadisi sahihtir. İmam Şâfiî: "Bu hadis sâbittir. İlim ehlinden hiç biri bunu reddetmemiştir" demiştir. Nesâî ise, isnadının ceyyid olduğunu belirtmiş ve Hafız Bezzar, bu konuda en sahih hadis, İbn Abbas'dan rivâyet edilenidir, demiştir.

Hadis, iki erkeğin şâhitliğinin gerektiği bir davada iki erkek bulunmazsa, sadece bir erkek şâhit ve davacının yemininin yeterli olacağına delâlet etmektedir.

96 no'lu Cabir hadisini ayrıca Beyhakî tahrîc etmiştir. Tirmizî de bu hadisi Sevrî'den, o da Cafer'den, o da babasından mürselen rivâyet etmiştir diyerek Beyhakî ile aynı tarikten nakletmişlerdir.

Ayrıca Beyhakî, İbrahim b. Hind tarikiyle, Cafer'den, onun babasından ve Câbir (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivâyette ise Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Cibril bana geldi ve şâhidle beraber yemîn ile hükmetmemi emretti." Bu anlatımdan maksat, davacı sadece bir şehit getirebildiği hallerde, o şahit dinlenir ve şahidin doğru söylediğine dair dava-

108 İbn Kudâme/el-Muğnî: 12/5-15. Beyrut: 1403

109 İbn Kudame/el-Muğnî: 12/18

cıya yemîn teklîf edilir, demektir.

Ancak isnadında yer alan İbrahim b. Ebî Hid gerçekten zayıf olarak belirlenmiştir.[110]

96 nolu Cabir hadisini Ebû Avane ile İbn Huzeyme sahîhlemişlerdir. Yukarıda ki İbn Abbas hadisiyle birbirini kuvvetlendirmektedir.

Bu konuda bir de Ammare hadisi bulunuyor ki, meâlen şöyledir: "Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yemîn ve şâhide göre hüküm verdi." Yani davacının getirdiği bir şahidi dinledi ve onun doğru söylediğine dair davacıya yemîn teklîf etti. Davacı yemîn edince Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gereken hükmü verdi.

Mecmau'z-Zevâid'de Ammare hadisinin isnadındaki ricalin hepsinin sika (güvenilir) olduğu belirtilmiştir.

Bu konuda İbn Münzir şöyle demiştir: "Kıyas, ahkâm hususunda şahitlerin sayısının şart olduğunu gerektirmektedir. Yani emval ile ilgili konularda iki erkek şâhit, zina suçlamasında dört şâhit gereklidir. Ancak bu konuda rivâyet edilen hadis sahih olunca, artık kıyasa başvurulmaz."

Bu bâbda bir diğer hadisi Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde Sa'd b. Ubade (radıyallahu anh)'dan rivâyet etmiştir. Meâlen şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yemîn ve şahide göre hükmetti." Bu hadisin de isnadındaki ricalin biri dışında hepsi sahihtir. Râvilerden İsmail b. Amr'ın sadûk olduğu tespit edilmiş, babasından ise söz edilmemiştir. Ancak diğer hadislerle aynı hükmü ifade etmekte ve biri diğerini kuvvetlendirmektedir.

97 no'lu Cafer hadisini Ahmed ve Dârekutni tahrîc etmişlerdir. Konuyu biraz daha netleştirmekte olup diğer hadislerle bir şâhid ve davacının yeminine göre hüküm vermenin cevazına delâlet etmekte ve ağırlık kazandırmaktadır.

98 no'lu Rebi'â hadisini İbn Mâce, Tirmizî ve Ebû Dâvud tahrîc etmişlerdir. Ancak Rebi'â'nın babası Süheyl'in bir ara rahatsızlık geçirdiği ve hafızasında bir gerileme başgösterdiği ve o yüzden rivâyet ettikleri bazı hadisleri unuttuğu söylenir. İbn Ebî Hâtim ise bu rivâyetin sahîh oluduğuna kabul eder. Aynı za-

110 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/319

manda iki büyük hadis hafızı olan Ebû Zür'a ile Ebû Hatim, bir şahit ve yeminle ilgili hadislerden Ebû Hureyre ile Zeyd b. Sâbit hadislerinin sahîh olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salih olduğunu belirtmişlerdir.

99 no'lu Sürrak hadisinin isnadında meçhul bir adam bulunuyor. İbn Mâce onun Mısırlı olduğunu, adının tespit edilemediğini söylemiştir. Onun dışında kalan ricalinin hepsi sahihtir. Aynı rivâyeti Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'ine almıştır.

İbn Cevzî, et-Tahkîk'te bu konuyla ilgili hadisin yaklaşık yirmi kadar sahabi tarafından rivâyet edildiğini ve aralarında en sahîh rivâyetin ise İbn Abbas ve Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapıldığını ifade etmiştir.

Bu bâbda Darekutnî'nin Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan merfuân tahrîc ettiği hadiste ise şöyle buyurulmaktadır: "Melek Cebrâil'den, bir şahit ve yemîne göre hüküm vermem hususunda istişarede bulundum. Cebrâil bana, emvalle ilgili davalarda şahit sayısı üzerinde durmamamı işaret etti."

Ancak yapılan ciddi tespitlere göre bu hadisin isnadı zayıftır. O bakımdan delil olarak gösterilmeye salih görülmemiştir.

Böylece Kur'ân'da açıklanmayan birçok hükümler sahîh hadislerle açıklanmış bulunuyor. Bu da o hükümlerden biridir. Kur'ân'da iki şahitten söz edilmektedir. Hadisler bu hükme şahit ve yemin hükmünü eklemek suretiyle esneklik getirmektedir. Nitekim İmam Şâfiî "bir şâhit ve yemine göre hükmetmek Kur'ân'ın zahirine muhalif değildir. Çünkü Kur'ân iki şahitten daha azını kesin biçimde menetmemiştir" demiştir.[111]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Şahidin ergen, hür, müslüman ve adaletle muttasıf olması şarttır.
2. Çocuğun, kölenin, kâfirin ve fâsığın şahitliği kabul edilmez.
3. Ancak olayı gördüğünde ergen olmayan kimse şahitlik yapacağı zaman ergen olursa şahitliği kabul edilir.
4. Yine olaya şahit olduğu zaman kâfir veya köle olan kimse, şahitlikte

111 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/322

bulunma zamanında İslâm'a girmiş, köle ise hürriyetine kavuşturulmuş ise şahitliği kabul edilir.

5. Olayı gözleriyle görmeyen kimsenin şahitliği makbul değildir.

6. Hâkim ancak beyyineye göre hüküm verir. Sırf kendi bildiğine dayanarak hüküm vermez. Bu husus bir önceki bahiste açıklanmış bulunuyor.

7. Hukuk-i ibâd (insan hakları)yla ilgili hususlarda şahitliğin geçerli olabilmesi için bizzat dâvacının veya vekilinin dava etmesi gerekir.

8. Hukukullah ile ilgili hususlarda ise kişinin davacı olması şart değildir.

9. Erkeklerin muttali olduğu hususlarda iki erkeğin şahitliği söz konusudur.

10. Zina suçunda ise dört erkek şahit şarttır.

11. Kadınlarla ilgili hususlarda şahit sayısı şart değildir. Bir kadının şahitliği yeterli kabul edilebilir.

12. Ancak bu durumda da iki kadının şahitliği ihtiyata daha uygundur.

13. İmam Mâlik iki kadının şahitliği yeterlidir. İmam Şâfiî dört kadının şahitliği ancak yeterlidir demişlerdir.

14. Olayı gözleriyle gören kimsenin, talep edildiği takdirde gidip şahitlikte bulunması farz-ı kifayedir.

15. Şahitlik bir emanettir. Vakti gelince, talep edilince o emaneti yerine getirmek gerekir.

16. İmam Ebû Sevr'e göre, kölenin de şahitliği kabul edilir.

17. Zina suçunda, Atâ' ve Hammad'a göre üç erkek ile iki kadının şahitliği yeterli olur. Dördünün de erkek olması şart değildir. Dört mezhep imamlarına göre dördünün de erkek olması şarttır.

18. İmam Şâfiî'ye göre, davacı bir erkek şâhit getirebildiği takdirde, şahidi dinlenir ve şahidin doğru söylediğine dair davacıya yemin teklîf edilir.

19. Hanefîler'e göre davacının iki erkek ve bazı davalarda bir erkek, iki kadın şâhit getirmesi gerekir. Bir şahit yeterli değildir.

20. Davacıya delil, davalıya yemin gerekir.

21. Anlaşıldığı üzere Hanefiler, diğer bir anlatımla rey taraftarları yukarıda naklettiğimiz hadislerle çıkarım yapmamışlardır. Oysa bu hususta rivâyetler yirmiyi bulmakta ve o sayıda sahabi yer almaktadır.

ŞAHİTLİĞİYLE HÜKMEDİLMEYENLER

Şüphesiz her kişinin şahitliği muteber değildir. Konunun baş kısmında temas ettiğimiz gibi, kâfirin, kölenin, çocuğun, aklî dengesi bozuk olanın, açıktan büyük günah işleyenlerin ve açıktan küçük günah işlemeye devam edenlerin şahitliği kabul edilmez. Bunun dışında mezhep imamlarından baba ile evlâdın birbiri lehinde şahitliğinin de muteber olmadığını belirtenler vardır. Bunun gibi hıyanet içinde olduğu bilinen kişilerin de şahitliği dinlenmez.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لاَتَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَلاَخَائِنَةٍ وَلاَذِي غِمْرٍ عَلَى أَخِيهِ وَلاَ تَجُوزُ شَهَادَةُ الْقَانِعِ لِاَهْلِ الْبَيْتِ وَالْقَانِعُ الَّذِي يُنْفِقُ عَلَيْهِ أَهْلُ الْبَيْتِ.

446 Amr b. Şuayb'dan rivâyet edilmiş; o da babasından, dedesinden rivâyet etmiştir. Dedesi, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Hıyanet içinde olan erkek ve kadının, kardeşine karşı kim ve düşmanlık besleyenin ve bir de evdeki hizmetçi, kâhya ve benzeri kişilerin (ev halkından yana) şahitliği kabul olunmaz."[112]

وَلِاَبِي دَاوُدَ فِي رِوَايَةٍ لاَ تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَلاَخَائِنَةٍ وَلاَ زَانٍ وَلاَ زَانِيَةٍ وَلاَ ذِي غِمْرٍ عَلَى أَخِيهِ.

Ebû Dâvud'un rivayetinde ise şöyle tespit yapılmıştır: "Hıyanet içinde olan erkek ve kadının ve bir de zina eden erkek ve kadının şâhitliği kabul edilmez."

وَعَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ لاَ تَجُوزُ شَهَادَةُ بَدَوِيٍّ عَلَى صَاحِبِ قَرْيَةٍ.

112 Ebû Dâvud/Akziye: 16. İbn Mâce/Ahkâm: 30. Ahmed: 2/181, 208

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duyduğunu haber verdiği tespit edilmiştir: "Bedevî (çölde yaşaya)nın şehirde yaşayana karşı şahitliği caiz değildir."[113]

Bu bâbda birkaç hadis daha bulunuyor. Üzerinde farklı görüş ve yorumlar, tespit ve değerlendirmeler söz konusu olduğunda onları tahliller kısmında nakletmeyi daha uygun gördük.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Fâsığın, kölenin, çocuğun, eş durumda olan kadının, babası lehine evlâdının şahitliği muteber değildir. Babanın da kendi evladından yana şâhitliği bu anlamdadır.

İki gözünden arızalı olanın da şahitliği makbul değildir. Ancak Züfer'in İmam Ebû Hanîfe'den yaptığı rivâyete göre, sadece işitmekle ilgili durum ve olaylarda a'mânın şahitliğine itibar edilebilir. Neseb ve ölüm konusunda ise onun şahitliğine başvurulabilir.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Şâfii'nin ictihadına göre, gözü ve görmesi yerindeyken gördüğü bir olay hakkında gözlerini kaybettikten sonra şahitlikte bulunabilir ve kabul edilir. Ancak bu da borçlar ve akarla ilgili davalarda böyledir. Taşınır mallarla ilgili dâvalarda a'mânın şahitliği kabul edilmez. Bunda ittifak vardır.

Bunun gibi hududla ilgili davalarda da onun şahitliği kabul edilmez.

Kölenin ve çocuğun da şahitliği kabul edilmez. Çünkü şahitlik velâyet babına girer ve bu ikisinin de velâyet hakkı yoktur. Ancak köle henüz hürriyetine kavuşmadan, çocuk da ergen olmadan bir olayı, dava konusu bir meseleyi görürler ve köle hürriyetine kavuştuktan, çocuk da ergen olduktan sonra o gördüğü olay hakkında şehadette bulunabilirler ve bu durumda şâhitlikleri kabul edilir.

Namuslu, iffetli kişilere zina suçu isnad edip bunu dört şahitle ispat edemeyen kimseye bu yüzden hadd-ı kazf gerekir. Yani seksen değnek vurulur. Böylesi işlediği bu günahtan dolayı tevbe bile etse şahitliği kabul olunmaz.

113 Ebû Dâvud/Akziye: 17. İbn Mâce/Ahkâm: 30

Diğer üç imama göre, tevbe ettiği takdirde artık şahitliği kabul olunur. Aslın kendi ferinden yana, ferin de kendi aslından yana şahitliği kabul olunmaz. Burada asıldan maksat baba ve dedelerdir. Fer'den maksat evlâd ve torunlardır. Bunun gibi efendinin de kendi kölesi lehine yaptığı şehadete itibar edilmez.[114]

Kadının kocasından yana, kocanın da karısından yana şâhitliği makbul değildir. İmam Şâfii'ye göre bunların birbirinden yana şahitlikleri muteberdir.

Aynı şirketi kuran ortaklardan birinin şirketle ilgili bir konuda diğeri hakkında şahitlik etmesi de muteber sayılmamıştır. Çünkü bu durumda kişi kendi lehine şahitlik etmiş olur.

Davranış, kıyafet ve sözleriyle kadınlara benzemeye özenen alçak kimsenin de şâhitliğine itibar edilmez.

Bir musibet sebebiyle sık sık ağlayan kimsenin ve bir de çalgı çalıp şunu bunu eğlendiren ve bu çalgısıyla ahlâkî ölçüleri, şer'î sınırları aşan günahkârın şahitliği kabul olunmaz.

Dünyalık sebebiyle şuna-buna düşman olan kimsenin de o kimselerle ilgili bir olay hakkında şahitliğine yer verilmez. Tedavi sebebiyle değil, gönül eğlendirmek için içkiye devam eden kimsenin de şahitliği muteber sayılmamıştır.

Tavla ve benzeri oyunlara dalan, satrancı iptilâ haline getirip namaz vakitlerini kaçıran kimselerin şahitliği makbul görülmemiştir. Kumarbazların da şahitliği böyle.

Faiz yiyenlerin, hamamlarda peştemalsız dolaşanların veya o vaziyette oturup kalkanların, yolda yürürken bir şeyler yiyenin, yol üzerine idrar edenlerin, daha önce gelip geçen mü'minlere, salihlere, alimlere ve velilere dil uzatıp sövenlerin de şahitliği kabul olunmaz.

Kardeşin kardeşi hakkında, amcası hakkında, mahremi hakkında şahitliği kabul olunur. Bunun gibi sıhriyet yoluyla akraba olanların da birbiri hakkındaki şâhitliği muteberdir.

114 Mecmau'l-Enhur: 2/186-188

Ehl-i Sünnet itikadının dışına çıkıp birtakım hatalı itikadlara sahip olanların da şahitlikleri muteber sayılmamıştır.

Zımmînin zımmî hakkında şahitliği câizdir ve kabuldür. Ama zımmînin müste'min (eman dileyip iltica eden) kimse hakkında şahitliği kabul olunmaz. Aynı ülkeden olup İslâm ülkesine eman dileyerek sığınan iki kişinin de birbiri hakkındaki şâhitliklerine itibar edilmez.

Sünnetsizin, iğdiş edilmişin, veled-i zinanın, devlet kapısında bulunup haraç ve benzeri vâcip hakları toplamakla görevli olanların, şahitliği kabul edilir. Azad edip hürriyetine kavuşturduğu kimse hakkında efendisinin şahitliği de muteberdir.[115]

Şâfiîler'e göre: Sokak ve caddede yemek yiyen, karısını veya cariyesini halkın yanında öpen, güldürücü, şehvetleri tahrîk edici hikâyeler anlatan, satranç oynamayı âdet haline getirip ona bağlanıp kalan, caz, saz ve benzeri şeyler çalıp şunu bunu eğlendiren kimsenin şahitliği makbul değildir. Kendi kölesinden yana efendisinin de şahitliğine itibar edilmez. Aslın kendi fer'i, fer'in de kendi aslı hakkında şahitliği kabul edilmez. Karı-kocanın birbiri hakkında, kardeşin kardeş ve dostu hakkında şahitliği kabul edilir.

Kendisine düşmanlık ve kin besleyen kimseninde şahitliği kabul edilmez. Hadd-i kazfle tecziye edilen (cezalandırılan) kimse tevbe etmediği sürece şahitliği kabul edilmez.[116]

Hanbelîler'e göre: Şahit hakkında itibar edilen yedi şart söz konusudur. Bu şartları hâiz olmayanın şahitliği muteber değildir:

1- Aklî dengesi yerinde olmak: Delinin, hafızasını kaybetmiş bunağın, ne dediğini bilmeyecek kadar aklî dengesi bozuk olanın şahitliği kabul edilmez.

2- Müslim olmak, yani İslâm dinine mensup olmak: Kâfirin şahitliği muteber değildir.

3- Ergen olmak.

115 Mecmau'l-Enhur: 2/188-193. İstanbul: 1301

116 el-Gamrâvî/es-Siracü'l-Vehhac: 604-606

4- Adil ve dengeli olmak: Açıktan günah işleyen, dengesiz bir hayat yaşayıp günahlara dalan kimse gayri âdil kabul edilir ve öylesinin şahitliğine itibar edilmez.

5- Gördüğü, duyduğu şeyi dikkatle takip edebilecek bir yetenekte olması: Dalgın, kendinden geçmiş, bazı olayların tesiri altında kalıp dengesini kaybetmiş kişilerin şâhitliği muteber değildir.

6- Kişilik sahibi olmak, vakar ve ciddiyetini muhafaza etmek.

7- Şahitliğe engel durumların ortadan kalkması.

Bu engeller nelerdir?

Çölde yaşamak bunlardan biridir, İmam Ahmed'e göre bedevinin şehirli hakkında şahitliği kabul olunmaz. Diğer ilim adamlarına göre, yukarıdaki yedi şartı kendinde toplayan kimsenin şahitliği muteberdir.

İmam Mâlik de İmam Ahmed'in görüşündedir. Bu iki imam da şu hadisle çıkarım yapmıştır: "Bedevinin şehirli üzerine şahitliği caiz değildir."

Ancak bu konuda diğer ilim adamlarının görüş ve ictihadı daha isabetlidir. Zira bedevi âdâletle tanınan, günahlardan kaçınan bir kişiliğe sahipse elbette şahitliği kabul olunur. Hadiste yer alan anlatım, âdâletle bilinmeyen, tanınmayan bedevilerle ilgilidir.

Faiz yiyen, faizle iş görenin, ana-babasına karşı gelenin, malının zekâtını vermeyenin şahitliği kabul olunmaz.[117]

Bunun, gibi konunun baş kısmında hadiste belirtildiği üzere, hıyanet içinde olan kadın ve erkeğin, hadd-i kazf cezasına çarptırılanın, kardeşine karşı kin besleyenin de şahitliğine itibar edilmez.

Kumar oynayanın, içkiye devam edenin, şer'î ölçüleri aşar şekilde çalgı çalanın, tavla ve satranç oynayıp bunu iptila haline getirenlerin de şahitliği muteber değildir.[118]

---

117 İbn Kudâme/el-Muğnî: 12/27-33. Beyrut: 1403

118 İbn Kudâme/el-Muğnî: 12/36, 37

Malikiler'e göre: İşçi, hizmetçi ev halkı arasında yer almıyor, ara-sıra gelip hizmet ediyor veya çalışıyorsa, onun o ev halkı hakkındaki şahitliği kabul edilir. Ev halkı arasında yer alıyorsa, şahitliği kabul edilmez.

Nitekim Kadı Şurayh şöyle demiştir: "yakın hısmın, ortağın kendi hısmı hakkında veya ortağı hakkında şahitliğine cevaz vermiyorum. İşçinin de işveren, kölenin efendisi ve hasmın kendi hasmı hakkında şahitliği de böyle.

İçinde kin ve düşmanlık beslediği kişinin düşman olarak gördüğü kişi hakkında şahitliği muteber tutulmaz.

Şâir şunu-bunu hicvediyorsa; çalgıcı çalgı çalıp şarkı söylüyor, şunu-bunu eğlendirip şer'î sınırları aşıyorsa ve halk arasında böyle tanınıyorlarsa, onların da şahitliği kabul olunmaz.

Satranç oynamayı itiyad edinip vaktinin önemli bir kısmını onda harcayan kimsenin şahitliği de muteber değildir. Hem İmam Mâlik'e göre, satranç oynamak mekruhtur. İmam Ebu Hanîfe de aynı görüştedir.

Kölenin efendisi, efendinin de kölesi için şahitliği eğer fâsik değillerse caizdir. Adamın da kendi oğlu için şahitlik etmesi caiz değildir. Bu anlamda kocanın karısı, kadının da kocası için şahitlik etmesi de böyle. Yani caiz görülmemiştir.

Olayı görüp meseleyi kulaklarıyla duyduktan sonra çocuk ergen olur, kafir İslama girer, köle hürriyetine kavuşursa, o takdirde o görüp duydukları hususta şahitlikte bulunabilirler. Babanın kendi evladı için, evladın da babası için şahitlik yapması caiz görülmemiştir.

Kadının kocası için, kocanın karısı için şahitlik yapması caiz görülmemiştir. Bunun gibi annenin evlâdı için, evladın da annesi için şahitlik yapmasına cevaz verilmemiştir.

Dostun dostu için şahitlik yapmasında bir sakınca görülmemiştir. Yeter ki şâhitlik yapacak olan kimse âdil olsun.

Ortakların ortaklık konusu dışında birbirine şahit olmalarına cevaz verilmiştir.

Kâfirin ne seferde, ne de hazarda bir müslüman için şahitlik etmesine cevaz verilmemiştir. Ancak Mâide suresi 106. âyet hükmü bir istisna teşkil eder. Bunun gibi yahudi ve hristiyanların da şehadeti makbul değildir.

Kadınlarla ilgili hususlarda bir kadının şahitliği yeterli değil, en az iki olması gerekir.[119]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

112 no'lu Amr b. Şuayb hadisini Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel'den başka Beyhaki ve İbn Dakîk el-Îd tahrîc etmişlerdir. Hafız İbn Hacer, et-Telhîs'te bunun senedinin güçlü olduğunu belirtmiştir.

Ebû Dâvud ise bunu iki ayrı isnadla tahrîc etmiş bulunuyor. Her iki isnad ile çıkarım ve ihticac yapılabilir.

Bu bâbda ayrıca Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan merfuân şu meâlde bir hadis rivâyet edilmiştir: "Hıyânet içinde olan erkek ve kadının, din kardeşine karşı kin ve düşmanlık besleyenin, kötü zan sahibinin ve bir de yakın hısmın şahitliği caiz değildir."

Bu hadisi Tirmizî, Dârekutnî ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir.[120] Ancak isnadında Yezîd b. Ziyad eş-Şâmî bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nesâî bunun sika (güvenilir) olduğunu söylemişse de Buharî, "onun hadisine uyulmaz" demiştir.[121] Ebû Zür'â bunun münker olduğunu söylerken Abdülhak, İbn Hazm ve İbn Cevzî zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.[122]

Bu meâlde bir diğer hadis Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilmiştir ki, onu Dârekutnî ile Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Ancak isnadında Abdü'l-A'lâ bulunuyor ve bu zat zayıftır. Onun şeyhi Yahya b. Saîd el-Fârisî de zayıf olarak bilinmektedir.[123]

Diğer bir hadis ise Ömer (radıyallahu anh)'dan şu meâlde rivâyet edilmiştir:

---

119 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 5/152-158. Mısır: 1323

120 Tirmizî/Şehadat: 2. Ahmed: 2/181, 204

121 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 4/423. Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/328

122 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/328

123 Şevkanî/Neylü'l-Evtar: 8/328

"Kötü zan sahiplerinin ve bir de hasım olan kimsenin şahitliği kabul olunmaz."

Bu hadisi İmam Mâlik Muvatta'da mevkufen tahrîc etmiştir ve munkatıdır.

İmam Şâfiî şu sahîh hadise daha çok itibar ederek ihticacda bulunmuştur: "Hasmın hasmı aleyhindeki şahitliği kabul olunmaz."

Hafız İbn Hacer bunun sahîh bir isnadı bulunmadığını, ancak bu meâldeki hadisler birbirlerini kuvvetlendirmek suretiyle konuya ağırlık kazandırılmış olduğu söylenebilir, diyerek tespitini ortaya koymuştur.

Bu bâbda bir diğer hadisi Ebû Dâvud Merasil'de şu meâlde rivâyet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir çağrıcı göndererek şöyle duyuruda bulunmuştur: "Hasmın ve kötü zanlıların şahitliği caiz değildir."

Beyhakî'nin mürselen rivâyet ettiği hadis de bunu kuvvetlendirmektedir. Meâlen şöyledir: "Kötü zan ve bir de kin ve düşmanlık besleyen kimsenin şahitliği caiz değildir."

Anlaşıldığı üzere kötü zanlının, hasım olan kişinin, kin ve düşmanlık besleyenin, hâin kişinin şehadeti makbul görülmemiş, yani bu tip kimselerin şahitliğinin caiz olmadığı açıklanmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Fâsığın (açıktan günah işleyen ahlâksızın), kölenin, çocuğun şahitliği kabul olunmaz. İmam Malik'e göre kölenin şahitliği kabul edilebilir.
2. Ana-babanın evlâdı için, evlâdın da ana-babası için şahitlik yapması muteber ve geçerli değildir.
3. İki gözü arızalı olan (a'mâ)nın görmekle ilgili olaylarda şahitliği caiz değildir. İşitmekle ilgili olaylarda ise, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Züfer'e göre şahitliğine itibar edilebilir.
4. Gözü ve görme hassası yerindeyken gördüğü bir olaydan sonra gözlerini kaybeden kimsenin gördüğü o olayla ilgili şahitliği kabul edilir. Bu İmam Şâfiî ile İmam Ebû Yusuf'un ictihadıdır.

5. Taşınır mallarla ilgili davalarda a'mânın şahitliği kabul edilmez. İsterse bu işitmekle ilgili olsun.

6. Hürriyetine kavuşuncaya ve ergen oluncaya kadar köle ve çocuğun şahitliği kabul olunmaz. Zira bu ikisinin de velâyeti yoktur.

7. Çocuk ergen olmadan, köle hürriyetine kavuşmadan bir olaya şahit olur ve sonra çocuk ergen olur, köle de hürriyetine kavuşursa, o olay hakkında şahitlikleri caiz olur.

8. Namuslu, iffetli kişiye zina suçu isnad edip bunu dört şahitle ispat edemeyen kimsenin -tevbe etmedikçe- şahitliği caiz değildir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, tevbe bile etse böylesinin şahitliği kabul olunmaz.

9. Karı-kocanın birbirine şahitliği muteber değildir. İmam Şâfiî'ye göre muteberdir.

10. Şirket ortaklarının şirketle ilgili bir olayda birbiri hakkında şahitliği makbul görülmemiştir.

11. Kadınlara benzemeye özenen muhannas (alçak, seviyesiz, yılışık, yüzsüz) kimsenin şahitliği caiz değildir.

12. Dünyalık sebebiyle şuna-buna kin ve düşmanlık besleyen, hasım olan kimsenin o kişiler hakkında şahitliği kabul olunmaz.

13. Kumarbazın, içkiye devam edenin de şahitliği muteber değildir.

14. Kardeşin kardeş hakkında, amcaları, dayıları ve diğer mahremleri hakkında şahitliği muteberdir.

15. Sünnetsizin, iğdiş edilmişin, veled-i zinanın şahitliği kabul edilir.

16. Zimmî (gayr-i müslim vatandaş)ın zımmî hakkında şahitliği muteberdir.

17. Şer'î sınırları aşar tarza ve anlamda çalgı çalıp şunu-bunu eğlendirenlerin de şahitliği dinlenmez.

18. Sokak ve caddelerde yemek yiyen, halk arasında karısını öpen kimsenin de şâhitliği Şâfiî'ye göre muteber değildir.

KİTAP EHLİNDEN OLANLARIN ŞAHİTLİĞİ

Yolculuk esnasında bir müslümanla birkaç zımmî, diğer bir anlatımla birkaç kitap ehli birarada bulunuyor ve o müslüman hastalanıp son dakikalarını yaşarken o zımmî olan yolucu arkadaşlarına birtakım vasiyetlerde bulunuyor veya başka bir olay meydana geliyor ve davacı olan müslümanın yahudi veya hristiyan olan yolculuk arkadaşları o olaya şahit bulunuyorlarsa, hâkim yapılan o sözlü vasiyeti veya olaya şahit olan yahudi veya hristiyanların şahitliğini kabul edip ona göre hüküm verebilir mi?

Bu meselede müctehidlerin bir kısmı bunun caiz ve geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak ictihad, yorum ve görüşleri arasında nüans söz konusudur.

عَنِ الشَّعْبِيِّ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ بِدَقُوقَا هَذِهِ وَلَمْ يَجِدْ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ يُشْهِدُهُ عَلَى وَصِيَّتِهِ فَأَشْهَدَ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَقَدِمَا الْكُوفَةَ فَأَتَيَا الْأَشْعَرِيَّ يَعْنِي أَبَا مُوسَى فَأَخْبَرَاهُ وَقَدِمَا بِتَرِكَتِهِ وَوَصِيَّتِهِ فَقَالَ الْأَشْعَرِيُّ: هَذَا أَمْرٌ لَمْ يَكُنْ بَعْدَ الَّذِي كَانَ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَحْلَفَهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ مَاخَانَا وَلاَ كَذَبَا وَلاَ بَدَّلاَ وَلاَ كَتَمَا وَلاَ غَيَّرَا وَإِنَّهَا لَوَصِيَّةِ الرَّجُلِ وَتَرِكَتُهُ فَأَمْضَى شَهَادَتَهَا.

Şa'bî'den yapılan rivâyette, adı geçen şu bilgi ve haberi vermiştir:

"Müslümanlardan bir adam, Dakuka (Bağdat'la Erbil arasında bir belde) de hastalanıp son dakikalarını yaşar oldu. Vasiyetine şahit olan müslümanlardan bir kimse bulamadı. Bunun için kitap ehlinden iki adamı şahit edindi (ve sonra vefat etti). Kitap ehlinden olan o iki adam Kûfe'ye gelip ashabdan Ebû Musa el-Eş'ârî'ye başvurdular ve olayı anlatıp adamın geriye bıraktığı mal ve eşyayı ve bir de vasiyyetinden söz ettiler. Ebû Musa Eş'ârî (radıyallahu anh): "Bu

olay Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında meydana geldikten sonra bir daha meydana gelmeyen bir özellik arz etmektedir" dedi ve o iki adama ikindiden sonra hiyanet etmediklerine, yalan söylemediklerine, vasiyeti değiştirmediklerine ve gizlemediklerine ve bunun ölen o müslümanın vasiyyeti ve terikesi olduğuna dair yemin ettirdi. Onlar da yemin edince şahitliklerini geçerli kabul etti."[124]

وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَقَالَتْ: هَلْ تَقْرَأُ سُورَةَ الْمَائِدَةِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَتْ: فَإِنَّهَا آخِرُ سُورَةٍ أُنْزِلَتْ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهَا مِنْ حَلَالٍ فَأَحِلُّوهُ وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهَا مِنْ حَرَامٍ فحَرِّمُوهُ.

Cübeyr b. Nüfeyr'den yapılan rivâyete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın yanına gittim. Bana şöyle dedi: "Mâide sûresini okuyor musun?" Ben de "evet." diye cevap verdim. Bunun üzerine şöyle dedi: "Şüphesiz bu sure en son indirilen suredir. O bakımdan onda helâl (hükmüyle) ilgili neyi bulursanız onu helâl kabul edin; onda haram (hükmüyle) ilgili neyi bulursanız onu haram kabul edin."[125]

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَهْمٍ مَعَ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ وَعَدِيِّ بْنِ بَدَّاءٍ فَمَاتَ السَّهْمِيِّ بِأَرْضٍ لَيْسَ بِهَا مُسْلِمٌ فَلَمَّا قَدِمُوا بِتَرِكَتِهِ فَقَدُوا جَامًا مِنْ فِضَّةٍ مُخَوَّصًا بِذَهَبٍ فَأَحْلَفَهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ وُجِدَ الْجَامُ بِمَكَّةَ فَقَالُوا: ابْتَعْنَاهُ مِنْ تَمِيمٍ وَعَدِيِّ بْنِ بَدَّاءٍ فَقَامَ رَجُلاَنِ مِنْ أَوْلِيَائِهِ فَحَلَفَا: لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَإِنَّ الْجَامَ لِصَاحِبِهِمْ قَالَ: وَفِيهِمْ نَزَلَتْ هَذِهِ لْآيَةُ: يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ.

124 Ebû Dâvud/Akziye: 19. Dârekutnî.

125 Müsned-i Ahmed: 5/134

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Benî Sehm kabilesinden bir adam, Temim ed-Dârî ve Adiy b. Beddâ' ile beraber (bir yolculuğa) çıktılar. Benî Sehm kabilesinden olan adam, müslümanların bulunmadığı bir yerde vefat etti. Yol arkadaşları onun terikesini alıp geldiler, ama altın motiflerle süslü bir gümüş kabı (terikesi arasında) bulamadılar. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara yemin ettirdi. "Sonra da o kap (veya bardak) Mekke'de bulundu. Bardağa sonradan sahip olanlar: "Biz bunu Temim ile Adiy'den satın aldık" dediler. Bunun üzerine Sehmî'nin velilerinden iki kişi ayağa kalkarak: "Allah'a and olsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden şüphesiz ki daha haklıdır ve gerçekten bu kap (veya bardak) kesinlikle sahipleri (ölenin mirasçıları) na aittir" diye yeminle şehadette bulundular.

İbn Abbas (radıyallahu anh) devamla diyor ki: **"Ey imân edenler! Sizden birine ölüm hâli geldiğinde vasiyyette bulunurken aranızdan iki âdil kişiyi veya yolculuk halinde bulunuyorsanız, bu sırada size ölüm musibeti gelip çatmışsa, sizden olmayan başka iki kimseyi şahit tutun ve onları namazdan sonra alıkoyun. Şüphelendiğiniz takdirde onlar şöyle yemîn ederler"** meâlindeki Mâide sûresi 106. âyet bunlar hakkında inmiştir."[126]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Tecrîd-i Sarih mütercim ve şârihi merhum Prof. Kâmil Miras bu olayın izahını şöyle yapmıştır:

Bu hadisi Ebû Dâvud/Kazâya'da, Tirmizî/Tefsîr bahsinde tahrîc etmiştir. Buharî Sahih'inde bu hadisin babında unvan olarak Mâide sûresinin **"Ey imân edenler! Sizden birine ölüm hâli geldiğinde vasiyyette bulunurken..."** meâlindeki üç âyeti zikretmiştir.

Bu âyet-i kerimede talîm buyurulan vasiyyet hükümleri, İslâm'ın zuhurundan önce cereyan eden ve İslâm'ın hulûlü üzerine muhakemesi Rasûl-i Ekrem'e arz edilen bir vakıa ile alâkalıdır. Fakat Buharî'nin rivâyet ettiği bu metinde vasıyyete dâir sarih hiç bir kayıt yoktur. Sonra bu bâbdaki Sehmî kimdir? Onun ve arkadaşlarının bu kıssa esnasındaki İslâmî vaziyetleri nedir? bildirilmemiştir.

126 Buharî/Vasaya: 35. Ebû Dâvud/Akziye: 19

Ve kıssanın zaman ve mekân vukuû da ihmal edilmiştir. Ayetle hadis arasındaki alâkayı tebarüz ettirmek için bu müphem noktaları hadisin diğer rivâyet tariklerinden ve bazı selef âlimlerinin tefsirlerinden istifade ederek izah edeceğiz:

Sehmî: İbn Ma'kulâ'nın zaptına göre, Benî Sehîm'den olan bu adamın adı Büzeyl'dir. Tirmizî ile Taberânî'ye göre de Büdeyl'dir. Müfessir Mukatil de Büdeyl İbn Mâriye'dir, Âs b. Vâil'in kölesidir, demiştir. İbn Cüreyc'den de müslüman olduğu rivâyet edilmiştir. Sa'lebî de tefsirinde müslüman olduğunu kaydetmekle beraber Şam'da öldüğünü bildirmiştir. Müfessir Mukatil'de denizde bir sefinede öldüğünü zikretmiştir ki, bunu aşağıda göreceğiz.

Temim ed-Dârî: Lâhmîlerin bir şubesi olan Dâr soyuna mensuptur. Müşarün-ileyh Nasrânî idi. Beytü'l-Makdis'in en-meşhur rahipleri arasında sayılırdı.- Hicretin dokuzuncu yılında müslüman olmuştur. Bu hâdise, müşarun-ileyh müslüman olmazdan önce cereyan etmiştir.

Hâfız İbn-i Hacer, bu kıssa İslâm'dan önce cereyan etmiş işe de Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e Mekke'nin fethinde arz edilmiş olması muhtemeldir, diyor.

Bu kıssanın vasiyyet bahsi ile alâkası, zaman ve mekân-ı vukuunu, eski müfessirlerden Mukatil İbn Süleyman şöyle nakletmiştir:

Büdeyl İbn Mâriye, Necaşî'yi ziyaret maksadıyla bir gemi içinde deniz yolculuğu yapmıştı. Adı geçen bir ara hastalandı. Vapur içinde öldü. Rahatsızlığı sırasında vasiyetnâmesini yazmış ve eşyası arasına koyarak bunları vârislerine verilmek üzere vapur yoldaşları Temîm ed-Dârî ile Adiyy'e teslim etmişti. Bunlar, içinde kıymetli parçalar bulunan bu eşya arasında beğendikleri bazı şeyleri alarak kalanını Büdeyl'in Benî Sehm'den olan vârislerine götürüp verdiler. Vârisler aldıkları terike arasında saklı bulunan vasiyetnâmeye göre eşyayı sayıp incelediklerinde bazı parçaları bulamadılar. Temîm ile Âdiyy'e sordularsa da bu iki arkadaş bilmiyoruz, diye yemin ettiler. Bir müddet sonra bu eşyadan altın kakmalı kıymetli bir gümüş bardak Mekke'de bulundu. Ve Temîm ile Âdiy tarafından satıldığı anlaşıldı. Bunun üzerine Rasul-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dava arz olundu. Davacılar arasında Sehmoğulları'ndan Amr b. As da bulunuyordu. Bunlar da bu bardağın Büdeyl'in malı olduğuna ve vârislere ait bulunduğuna yemin ettiler ve kendi sözlerinin ve yeminlerinin Temîm ile Adiy'in

sözlerinden ve yeminlerinden daha çok itimada değer olduğunu iddia ettiler. Temîm ed- Dârî dayanamayarak cürmünü itiraf etti. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Ey Temîm, müslüman ol! Tâ ki Allah senin şirk günlerinde işlediğin kusurları afvede," buyurdu. Temîm de müslüman oldu ve müslümanlıkta hüsnü niyet gösterdi. Fakat Adiy İbn Beddâ Nasrânîlik'te sebat edip hristiyan olarak ölmüştür.

Rivâyet ilmi bakımından konumuz olan İbn Abbas hadisi mürseldir. Çünkü hadiste bildirilen hâdise Temîm ed-Dârî müslüman olmazdan evvel cereyan etmiş ve İbn Abbas bu vakâda hazır bulunmamıştır. Yalnız şu var ki, bu hadisi Buharî'nin buradaki rivâyeti gibi İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivâyete hasredilmeyip Tirmizî gibi bazı hadis ehli hadisin rivâyet tariklerinde İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın da Temîm ed-Dârî'den mevsûlen rivâyet ettiği görülmüştür.[127]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

124 no'lu Şa'bî hadisini Ebû Davud tahrîc etmiştir. Ancak bir görüş beyân etmemiştir. Hafız İbn Hacer el-Fetih'te, bu hadisin isnadındaki ricalin hepsi sika (güvenilir) dir, demiştir.

Hadis, yolculuk halinde kitap ehlinden başka bir şahit bulunmadığı takdirde ölmek üzere olan müslümanın vasiyet edip onlardan iki veya daha fazla kişiyi şâhit göstermesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Büyük sahabî Ebû Musa el-Eş'arî'de böyle hükmetmiştir. Böylece eyleşik halde zımmîlerin şehadeti kabul edilmezken, yolculuk halinde onlardan başka şahitlik yapacak kimse, bulunmazsa, o takdirde şahit olarak belirlenmelerinde bir sakınca olmadığı ortaya çıkmış oluyor.

125 no'lu Cübeyr hadisinin Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki rivayet zincirindeki ricalin hepsi sahihtir. Aynı zamanda bunu Hâkim de tahrîc etmiş bulunuyor.

İlim adamları Maide sûresinin en son inen sure olduğu rivâyetlerini sahîh görmüşlerdir. Bu hususta İbn Abbas (radıyallahu anh) ve Şurahbîl (radıyallahu anh)'dan de sahîh rivâyetler varid olmuştur. O bakımdan Mâide sûresi muhkeme olarak belirlenmiştir.

127 Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi: 8/243, 245

Buna istinaden söz edilen sûrenin 106. âyetinin delâlet ettiği hüküm de muhkem saydır.

126 no'lu İbn abbas hadisini Buharî kendi Sahih'inde rivâyet etmiştir. Ali b. el-Medenî bu hadis üzerinde durmuş ve râvilerinden Ebû Kasım'ı tanımıyorum, demiştir. Hadis hasendir.

Oysa Yahya b. Maîn, Ebû Kasım'ın sika (güvenilir) olduğunu belirtmiş ve Ebû Hâtim de aynı görüştedir. Tirmizî de bunu tahrîc ettikten sonra hasen-garib olduğunu belirtmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Eyleşik halde olan kimse bir olay hakkında şahit tutmak gerektiğinde, bunu zımmîlerden seçmez de müslümanlardan seçer.
2. Eyleşik durumlarda müslümanın zımmîlerden şahid göstermesine itibar edilmez.
3. Seferî halde bir müslüman yapacağı vasıyyet ve benzeri hususlar için zımmî diğer bir anlatımla kitap ehlinden başka kimse bulamadığı, yani şahit olacak bir müslüman mevcut olmadığı takdirde, onları yaptığı vasiyete şahit tutabilir.
4. Şahitler zımmî dahi olsa, doğru söylediklerine, yalan söylemediklerine ve kendilerine teslim edilen terikeyi aynen koruduklarına, hıyanette bulunmadıklarına dair yemin ettirilirler.

ŞAHİTLİK YAPMAK

İslâm her vesileyle hak sahibini korur ve ondan yana hükümlerini işler durumda tutar. Bunun gibi haksızın da haddini bildirmek için gereken müeyyidleri uygulamaya koyar.

Ancak İslâm Hukuku'nda davacının iddiasını ispat için delil getirmesi esastır. Beyyineden maksat delil, belge ve şâhitlerdir. Bunlar olmadığı takdirde davacının iddiası geçerli kabul edilmez. Sadece davalının yeminine başvurulur. Bazı hallerde -bundan önceki kısımda açıkladığımız üzere- davacı bir tek şahit getirirse, bu yeterli sayılmaz. Davalının elinde davayı reddedecek anlamda delil ve belge yoksa davacının yeminine başvurulur. Böylece bir şahit ile yemin iki şahit sayılır. Bu daha çok istisnaî bir husus arz eder. Her dava konusunda geçerli değildir.

Şahitlerin durumuna gelince; olaya, konuşmaya, cereyan eden duruma gözleriyle ve kulaklarıyla şahit olan kişiler, kendilerine -bilinmedikleri için- şahitlik yapmaları için bir talep gerçekleşmese bile, haklı tarafı kesin biliyorlarsa ortaya çıkmaları ve şahitlikte bulunmaları bir fazilettir ve övgü değer bir davranıştır. Zira böylece haklar zayi olmamış, haklı ile haksız hiçbirinden ayırt edilmiştir.

Olaya cereyan eden mesele ve konuya göz ve kulaklarıyla şahit oldukları halde kimin haklı, kimin de haksız olduğunu kesin bilemiyorlarsa, o takdirde talep vaki olmadıkça ortaya çıkmamaları, yani biz olaya şahidiz diye bir duyuruda bulunmamaları çok daha iyi olur.

Bunun dışında olaya şahit olmadıkları, ortalıkta dolaşan dedikodulara dayanarak olayı görmüşcesine bir tavır içine girmeleri ve şahitlikte bulunmak üzere ortaya çıkmaları mekruhtur, aslâ doğru bir davranış değildir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu menetmiş bulunuyor.

عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ

الشُّهَدَاءِ الَّذِي يَأْتِي بِشَهَادَتِهِ قَبْلَ اَنْ يُسْئَلَهَا.

Zeyd b. Halid el-Cüheni (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Size şahitlerin hayırlısından haber vereyim mi? Kendisinden talep edilmeden önce şahitlik yapmak üzere gelip ortaya çıkan kimsedir."[128]

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ve tahricinde ise şöyle buyurulmuştur: "Onlar ki, henüz kendilerinden sorulmadan şahitlik etmeye başlayanlardır."

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قَالَ عِمْرَانُ فَلاَ أَدْرِي أَذَكَرَ بَعْدَ قَرْنِهِ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً ثُمَّ إِنْ مِنْ بَعْدِهِمْ قَوْمًا يَشْهَدُونَ وَلاَيَسْتَشْهِدُونَ وَيَخُونُونَ وَلاَيُؤتَمَنُونَ وَيَنْذِرُونَ وَلاَيُوفُونَ وَيَظْهَرُ فِيهِمُ السِّمَنُ.

İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Ümmetimin hayırlısı benim karnım (benim içinde yaşadığım 30 veya 80 yıllık dönemdir.) Sonra da o karnı takip eden karndır ve sonra da onu takip eden karndır."

İmran (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kendi karnından sonra iki karn mı, üç karn mı söylediğini pek bilemiyorum."

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) devamla buyurdu ki:

"Onlardan sonra bir kavim gelir de kendilerinden şahitlik etmeleri istenmediği halde şahitlikte bulunurlar. Hıyanet edip güvenilmezler. Adamada bulunurlar ama onu yerine getirmezler ve onlarda şişmanlık ortaya çıkar (fazla yiyip

128 Müsned-i Ahmed: 4/115, 116, 5/193. Taberânî/Akziye: 3

içtikleri için yağlanıp şişmanlayanlar hayli çoğalır).”[129]

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنُ الَّذِي بُعِثْتُ فِيهِ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ وَاللهُ أَعْلَمُ أَذَكَرَ الثَّالِثَ أَمْ لاَ ؟ قَالَ: ثُمَّ يُخْلَفُ بِقَوْمٍ يَشْهَدُونَ قَبْلَ أَنْ يُسْتَشْهِدُوا.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

“Ümmetimin hayırlısı, benim gönderildiğim karndır (içinde yaşadığım otuz veya seksen yıldır). Sonra da onları takip eden karndır.” **(Allah daha iyisini bilir, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) üçüncü karnı andı mı anmadı mı bilemiyorum).** Onlardan sonra bir kavim onların yerini alır da kendilerinden şahitlik yapmaları talep edilmeden önce ortaya çıkıp şahitlik ederler.”[130]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Birinci hadiste zikredilen şahitlikten maksat, hukukullah (ilâhî haklar) ile ilgili olanıdır. İmran ve Ebû Hureyre hadislerinden maksat, hukuk-i ibâd ile ilgili olanlarıdır? Bu, ilim adamlarından bir kısmının görüş ve yorumudur.

Ancak ortada bir zülüm ve haksızlık varsa, zulme uğrayan kimse olaya şahit olanları tanımıyor ve bilmiyorsa, şahitlerin ortaya çıkıp şahitlik etmelerinde bir sakınca yoktur ve bu bir fazîlet ve din kardeşliğinin belirtisidir.

Aynı zamanda öldürülen bir kimsenin katili tam teşhis edilmez de suç masum bir kimseye yükletilir ve aslında maktulü öldüren katili bilenler de bulunuyorsa, o takdirda masum bir insanı cezadan, kısastan kurtarmak için o şahitlerin Allah rızası için ortaya çıkmaları gerekir. Birinci hadis daha çok bu gibi hallerle ilgilidir.

İkinci ve üçüncü hadisler ise, yalan yere şahitlikte bulunup bunu bir menfaat karşılığı kendilerine iş ve geçim vasıtası yapılanlarla ilgilidir. Aynı zamanda

129 Müslim/Fezâil: 210, 212, 214, 215. Ebû Dâvud/Sünnet: 9. Ahmed: 5/327, 6/156

130 Müslim/Fezâil: 210, 212, 214, 215. Ahmed: 5/327, 6/156

bir zina, içki içme ve benzeri olayı gözleriyle gördükleri halde, bir insanı recim veya yüz değnek cezadan kurtarmak için gören şahitlerin ortaya çıkmamaları daha uygun olur. Zira dava hakime intikal etmediği takdirde kişi işlediği bu suçtan dolayı cezalandırılmaz. İntikal edince de talep gerçekleşmedikçe yine şahitlerin kendiliklerinden ortaya çıkıp şahitlik etmelerine gerek yoktur.

Birinci hadisteki şahitliğe şehadet-i hisbe de denilir. Allah rızası gözetilerek bir hakkın zayi olmaması için umumiyetle yapılan şahitliktir. Şüphesiz bu anlamdaki şahitlik hayırlı bir şahitliktir ve o kişi de hayırlı bir kişidir.

Bazısına göre, bu tür şahitlik daha çok emanet, yetim malı gibi haklarla ilgilidir.

Karn: Bazı lügat kitaplarında 30 veyahut 80 yıl olarak belirlenmiştir. Kamusta ise, 10 yıldan 120 yıla kadar olan zaman parçası ve bu zaman parçası içinde ortaya çıkan kuşak anlamında bir açıklamaya yer verilmiştir. Kimine göre ise, yüzyıl demektir. O bakımdan "çağ" manasına da hamledilebilir.

Kimi de karn, ortalama bir zaman parçası içinde ortaya çıkan bir kuşaktır diyerek yorumda bulunmuştur.

Bunun 40 yıl olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Ancak hadiste geçen karnı şöyle yorumlamamız daha uygun olur kanaatindeyim: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in karnı, ona imân eden ashabının yaşadığı zaman dilimidir. Ondan sonraki karn, ashaba tabi olup "tabiîn" sıfatını alanlardır. Onlardan sonraki karn ise, tebe'i tâbiîn olanlardır. Yani tâbiîne uyanlardır.

Sonuç olarak şöyle bir yorumla konuyu bağlayabiliriz: "Bir hakkın zayi olmaması, zâlim zorbanın cezasız kalmaması için talep edilmediği halde şahitlerin ortaya çıkması müstehabdır. Haklarla ve tecavüzlerle ilgili olmayıp dünyevî maksatlarla sürtüşüp tartışan ve o yüzden birbirini inciten kişiler için şahitlerin ortaya çıkmasında kerahet söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hakların zayi olmaması için olaya şahit olan kimselerin talep vaki olmadığı halde ortaya çıkıp şahitlik etmeleri müstehabdır.

2. Haklarla ilgili olmayıp dünyevî maksatlardan dolayı hasımlaşanlar için şahitlerin ortaya çıkması mekruhtur. Ancak talep vaki olunca çıkmalarında bir sakınca yoktur.

3. Haklarla ilgili bir dâvada talep vaki olduğu takdirde gidip şahitlik yapmak vâciptir.

4. Ancak olayı gözleriyle net biçimde görenler, söylenen sözleri kulaklarıyla rahat şekilde işitenlerin şahitlik yapması söz konusudur.

5. Zan ve tahmine dayalı şahitlik yapmak haramdır.

ÂDİL HAKİM, ÂDİL HÜKÜMDAR

İslâm adâleti tevzi' hususunda daha çok iki sınıf üzerinde durmuştur. Birincisi ülkeyi idareyle görevli bulunan hükümdar ve çevresindeki önemli makam sahipleridir. İkincisi ise, adlî mekanizmada görev alan hâkimlerdir.

Adil hükümdar kendi anlayış, inanç, karakter ve adalete olan bağlılığına göre hareket eder ve önemli makamlara bu çizgide olan insanları seçip getirir. Böylece balık baştan kokmamış olur.

Adli mekanizmanın başında yer alan hakimlerin adalete sıkı sıkıya bağlı olmaları, Allah (celle celaluhu)'dan ve âhiretteki çetin hesaptan korkmaları, insanlar arasında adaleti gözetmeleri, adalette sürat göstermeleri ülkeyi huzur ve güvene kavuşturur. Zalim zorbaların, mürtekip ve mürteşilerin, haklara tecavüz eden inançsızların cesaretini kırar ve böylece haksızlığa uğrayan vatandaşlar için sağlam bir ümit kapısı gerçekleşmiş olur.

Adalette Sür'at

Gerek Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında, gerekse dört halife döneminde ve gerekse Abbasiler, Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar döneminde adalette sürat değişmeyen bir prensip olarak dikkate alınmış ve kadılar bu hususta büyük bir titizlik göstermişlerdir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl kendisine intikal eden davaları günübirlik çözüp karara bağlamışsa, sözünü ettiğimiz çağlarda da ona yakın bir sürat gösterildiğini kaynak hukuk kitaplarımız detaylı biçimde aktarmaktadır.

Bağdat arşivinde elde edilen belgelerden edinilen bilgiye göre, Bağdat'ta hakimin verdiği bir hüküm ve kararı temyiz etmek üzere harekete geçen davacı veya davalının temyiz layihasının İstanbul'a gidip geri gelmesi hiç bir zaman 40 günü geçmemiştir. O günkü imkansızlıklar içinde, seri vasıta bulunamazken bu kadar sürat gösterilmesi koca imparatorluğun 619 yıl üç kıta üzerinde yaşayan insanların hak ve hukukunu nasıl koruduğuna yeterli şahit ve belgelerden biridir.

Tarihçi Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi adlı iki ciltlik eserinde bu önemli konu üzerinde durarak Batılı diplomatların ve hukukçuların Osmanlılar'da devam edegelen adli mekanizmanın süratle çalışması hakındaki yazılarını birer belge anlamında böyle nakletmiş bulunuyor:

"Kadı, davalı ile davacıya eşit muamele etmekle mükellefti. Davada taraf olanlarla hiç bir şahsi alaka kuramaz, onlarla gizlice konuşamaz, muhakeme ederken espri, hususi jest, mimik, işaret yapamaz. Taraflardan birinin tarafını tutan söz söyleyemez. İki tarafı dinlerken dikkatsiz ve kayıtsız davranamaz. Celse hiç bir kuvvet tarafından ihlal edilemez. Bizzat padişah bir celseye müdahale edemez. Katip bütün söylenenleri yazar, zapta geçer. Sonra kadı, hükmünü imzalar. Kadı, yakınlarından birinin davasına -aleyhine de hükmetse- bakamaz. Hiç bir yakınını amme şahidi gösteremez. (d'Ohsson, VI, 182- 4, 204).

"Osmanlı düzeninde derhal tevzi edilmeyen adalet, adaletsizlik sayılır. Hızlı yargı, Osmanlı Hukuk sisteminin esasıdır." (d'Ohsson, VI, 204-5).

"En mühim davalar, bir saat içinde hükme bağlanır ve hüküm derhal infaz edilir. Avrupa'mızda olduğu gibi hükmü geciktirecek oyunlardan hiç biri uygulanmaz." (Lod Paul Ricaut, II, 327).

"Medeni olsun, cezaya müteallik bulunsun hiç bir dava Türkiye'deki kadar hızlı halledilmez. En büyük davalar üstüste celse ile 3 veya 4 gün sürebilir." (Stochove, Voyage du Levant, 148)[131]

Adil hükümdar Nurdan Minberler Üstünde Taltif Edilecek

Yedi kimse vardır, bunlar kıyamet gününde Allah'ın gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı bir sırada Allah'ın rahmet gölgesi altında bulunur. Onlardan biri de adil hükümdardır. O dünya hayatında ülkesinde cennet havası estirip adaletle iş gördüğü, hakları koruduğu için âhirette ilahi iltifata mazhardır.

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: ثَلَاثَةٌ لَاتُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ اَلصَّائِمُ حَتَّى يُفْطِرَ وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا اللهُ فَوْقَ الْغَمَامِ وَيَفْتَحُ لَهَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ

131 Yılmaz Öztuna. Osmanlı Devleti Tarihi. İstanbul: 1988. cilt: 2/154, 155

وَيَقُولُ الرَّبُّ وَعِزَّتِى لَأَنْصُرَنَّكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينَ.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle olan hükümdarları övmüş ve onları her zaman cennet ile müjdelemiştir:

"Üç kimse vardır, onların duaları reddolunmaz: İftar edinceye kadar oruçlunun, adaletle iş gören hükümdarın ve zulme uğrayan mazlumun."[132]

عَنْ عِيَاضِ بْنِ حمار رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: أَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلَاثَةٌ: ذُو سُلْطَانٍ مُقْسِطٌ مُوَفَّقٌ وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِى قُرْبَى مُسْلِمٍ وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ.

"Cennet ehli (daha çok şu) üç sınıftan oluşuz: İlahi tevfika mazhar olmuş adil hükümdar, müslüman olan her yakınına karşı yufka yürekli olan merhametli adam ve iffetli, namuslu olan çoluk çocuk sahibi kimse."[133]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: يَوْمٌ مِنْ إِمَامٍ عَادِلٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً وَحَدٌّ يُقَامُ فِى الْأَرْضِ بِحَقِّهِ أَزْكَى فِيهَا مِنْ مَطَرِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا.

"Adil hükümdarın bir günü, altmış yıllık (nafile) ibadetten daha üstündür. Yeryüzüne hakka dayalı bir haddın (cezanın) uygulanması, kırk sabah yağmurdan daha faydalı ve verimlidir."[134]

وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ عَدْلُ سَاعَةٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً قِيَامِ لَيْلِهَا وَصِيَامِ نَهَارِهَا وَيَا أَبَا هُرَيْرَةَ

132 Tirmizî/Cennet: 2, Daâvat: 128. İbn Mâce/Sıyam: 48. Ahmed: 4/154

133 Müslim. et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/450. Mısır: 1352

134 Taberânî/el-Kebîr. et-Terğîb: 3/450

جَوْرٌ سَاعَةٍ فِي حُكْمٍ أَشَدُّ وَأَعْظَمُ عِنْدَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ مَعَاصِي سِتِّينَ سَنَةً.

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'a şöyle buyurduğu belirtilmiştir:

"Ya Eba Hureyre! Bir saatlik adalet, gündüzü namaz, gecesi oruçla geçirilen altmış yıllık (nafile) ibadetten daha üstündür."[135]

135 el-Münzirî/et-Terğîb: 3/450

ÂDİL HÜKÜMDAR

Bir fani için dünya hayatında iken Allah sevgisine erişmek, şüphesiz ki başarıların en üstünü, mutluluğa erişmenin en açık yoludur.

Unutmayalım ki, Cenab-ı Hak, mutlak surette âdildir. O'nun her fiili dengeli, düzenli, planlı ve programlıdır, insan denilen müstesna canlıyı da denge ve düzen çerçevesinde adil ölçülerle yaratıp varlık alanına getirmiştir. O bakımdan Cenab-ı hak, insan fıtratına yerleştirdiği bu denge ve düzeni onun hayatının her safha ve bölümünde görmek ister. Bunun için de insanı bu hususta da irşad eden, yol gösteren yeterince bilgi ve destek sağlayan semavi kitap indirmiş ve peygamber göndermiştir.

Bütün bunlar insanın kendi nefsi ve ruhu arasında bir denge kurmasına, dünyası ile ahireti arasında bir köprü meydana getirmesine, onunla tabiat arasında bir uyum ve ölçülü bir ilginin sağlanmasına ve yine onunla kendi cinsi arasında devamlılık anlamında bir uyumun gerçekleşmesine yönelik bir hikmete mebnidir.

Cenab-ı Hakin mutlak anlamda adil olduğuna bakarak insanların başına geçen, onları idare etmekle yükümlü bulunan ve onlar arasında meydana gelen kavga, tartışma, sataşma, tecavüz ve benzeri olay ve meseleleri çözmekle görevli olan kimseler de her halükarda adil olmakla emrolunmuşlardır.

Cenab-ı Hak, zulmü, haksızlığın her çeşidini kendine haram kıldığı gibi insanlar arasında da haram kılmıştır. Bu nedenle O, adil hükümdarı, adil idareciyi ve insanlar arasında adaletle hükmeden hakimleri çok sever ve kıyamet gününde de onları bu sevgi derecesine yükselterek ilahi iltifatına mazhar kılar. Zalimleri ise hiç sevmez. Dünyada da, âhirette de onları cezasız bırakmaz.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَحَبُّ النَّاسُ إِلَى اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ عَادِلٌ وَأَبْغَضَ النَّاسُ إِلَى

اللهِ تَعَالَى وَأَبْعَدُهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ جَائِرٌ.

Ebu Said el-Hudri (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kıyamet gününde Allah yanında en sevimli ve yine O'na meclis bakımından en yakın olanı, adaletle hükmeden hükümdardır. Yine o gün Allah yanında en çok sevilmeyeni ve meclis bakımından O'na en uzak olanı ise, zulum ve haksızlık eden hükümdardır."[136]

وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أَفْضَلُ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِمَامٌ عَادِلٌ رَفِيقٌ وَشَرُّ عِبَادِ اللهِ عِنْدَ اللهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِمَامٌ جَابِرٌ خَرِقٌ.

Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kıyamet gününde Allah yanında insanların makam bakımından en üstünü, şefkatli merhametli adil hükümdardır. Ve kıyamet gününde Allah yanında insanların en kötüsü ve menzil bakımından en şerlisi, kaba, küstah, zalim hükümdarlardır."[137]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَشَدَّ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَتَلَ نَبِيًّا أَوْ قَتَلَهُ نَبِيٌّ وَإِمَامٌ جَائِرٌ.

Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kıyamet gününde cehennem ehlinden en şiddetli azap gören, bir peygamberi öldüren veya bir peygamberin öldürdüğü kimse ve bir de zalim hü-

136 Tirmizî/Ahkâm: 4. Taberânî. Ahmed: 3/22

137 Taberânî. et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/451. Mısır: 1352

kümdardır."[138]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَرْبَعَةٌ يُبْغِضُهُمُ اللهُ:

اَلْبَيَّاعُ الْحَلَّافُ وَالْفَقِيُ الْمُخْتَالُ وَالشَّيْخُ الزَّانِي وَالْإِمَامُ الْجَائِرُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"Dört kimse vardır ki, Allah onlara gazap eder: Çok yemin eden satıcı, gururlu, mütekebbir genç, yaşını-başını almış zinakar, zalim hükümdar."[139]

138 Hafız Bezzar. Taberânî. et-Terğîb ve't-Terhîb: 3/451. Mısır: 1352

139 Nesâî/Zekât: 77. Ahmed: 5/176

ZALİM HÜKÜMDARIN NAMAZI KABUL OLUNMAZ

Namaz kişiyi Allah (celle celaluhu)'ya yaklaştırır ve kişiyi mi'rac payesine ulaştırır. Namaz gerçek anlamda kişiyi hayasızlıktan, kötülükten, zulüm ve haksızlıktan alıkoymaya yönelik bir ibadettir. O halde hem zulmetmek, haklara tecavüzde bulunmak, hem de namaz kılmak nasıl bağdaşabilir? Zira bu durumda namaz amacından saptırılmış olur ve hikmetini yitirir. Amacından saptırılan, hikmetini kaybeden bir namaz, gerçekte namaz değildir.

Bunun, için Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin ey insanlar! Allah zalim bir hükümdarın namazını kabul etmez."[140]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Üç kimsenin Cenab-ı Hak La İlahe İllallah şehadetini kabul etmez. Onlardan biri de zalim hükümdardır."[141]

Zira kelime-i şehadet, Allah'ın varlığını, birliğini bütün kemal sıfatlarıyla birlikte kabul edip inanmaktır. O'nun kemal sıfatlarından biri de "adl" sıfatıdır. Bu sıfat Cenab-ı Hakk'ın mutlak anlamda çok adil olduğuna delalet eder. O bakımdan Allah'a iman edip O'nu kemal sıfatlarıyla birlikte tasdik eden bir kimse nasıl olur da zalim olur, başkalarına haksızlık eder? Haksızlık edince de gerçek anlamda iman etmediği ortaya çıkar.

140 Hâkim/sahîh isnadla. el-Münzirî/et-Terğîb vel-Terhîb: 3/452

141 Taberânî/el-Evsat. et-Terğîb vel-Terhîb: 3/452

ADALETLE İDARE EDİLMEYEN BİR MİLLET TAKDİS EDİLMEZ

Adalet mülkün temeli, ülkenin denge ve düzeni, ailenin güven kaynağı, ferdin kuvvet kaynağıdır. Adaletle idare edilmeyen bir ümmet, bir millet ve bir topluluk bütün bütün saygınlığını yitirir ve Allah katında takdise değer bir yanları kalmaz.

Böyle bir ümmet ve millet yapısında kapatılması zor çatlaklar meydana gelir. Güven iyice sarsılır, ferdi çıkarlar ön plana geçirilir. Aile huzursuz, toplum tedirgin olur.

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لاَ تُقَدَّسُ أُمَّةٌ لاَ يُقْضَى فِيهَا بِالْحَقِّ وَلاَيَأْخُذُ الضَّعِيفُ حَقَّهُ مِنَ الْقَوِيِّ غَيْرُ مُنَعْتَعٍ.

Muaviye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şeyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Aralarında hak ile hükmedilmeyen ve eza, cefa çekmeden zayıfın hakkı kuvvetliden alınmayan bir ümmet takdise, saygı ve ikrama layık değildir."[142]

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ طَلَبَ قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يَنَالَهُ ثُمَّ غَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرَهُ فَلَهُ الْجَنَّة وَمَنْ غَلَبَ جَوْرُهُ عَدْلُهُ فَلَهُ النَّارُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Kim müslümanlar arasında hükmetmeyi arzu eder de sonunda ona eriştikten sonra zulüm ve haksızlığı onun adaletine üstün gelirse, onun için ancak

142 Hafız Bezzar. Taberânî. el-Münzirî/et-Terğîb vel-Terhîb: 3/454

cehennem ateşi vardır."[143]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hak üzere adil ölçüler çerçevesinde hükmetmeyen bir hükümdar veya hakim hiç bir zaman saygı ve ikrama layık görülmez.
2. Aralarında hak ile hükmedilmeyen bir ümmet, bir millet veya toplum saygınlık ve ciddiyetini kaybeder.
3. Zayıfın hakkı ancak birçok eza ve cefadan sonra alınabilen bir ümmet hiç bir zaman takdise ve saygıya layık değildir.
4. Ümmetin başına geçmek için talip olan ve sonra da bu arzusuna kavuşan kimsenin adil davranması ve adaletle hükmetmesi şarttır.
5. Aksine bir tutum içine girip haksızlığı adaletine üstün gelen bir hükümdar hem ülkesini, hem de ahiretini cehenneme çevirir.
6. O bakımdan gerek hükümdar, gerekse hakim olmak isteyen kimsede bir takım vasıfların bulunup bulunmadığına dikkat etmek gerekir.
7. Dünyalığa, maddeye fazla meyli olan ve kendi yakınlarını himaye gayretini güden, hak duygusu zayıf olup kuvvetliden yana meyletme karakterinde bulunan kimsenin bu makamlara getirilmemesi gerekir.

143 Ebû Dâvud/Akziye: 2

EHİL VE YETENEKLİ DURURKEN BAŞKASINI GÖREV BAŞINA GETİRMEK

Her işi, her görevi ehline vermek bir vecibedir. Daha yetenekli, daha uzman kimse varken, az yetenekli ve uzman olmayanı iş başına getirmek, hakktan sapmak ve adaletten uzaklaşmak olur.

Şüphesiz devlet çarkı, kamu kuruluşlarının ne kadar dürüst, ehil, basiretli ve inanmış şahıslarla donatılırsa, devlet de millet de o nisbette rahat eder, huzur ve güvene kavuşur. İşler sağlıklı biçimde yürür, haklar ayakta tutulur, zayıflar ve arkası olmayanlar güç ve kuvvet bulur.

Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "Kıyamet ne zamandır?" diye sorulduğunda, Efendimiz şu cevabı vermiştir: "Emanet zayi edildiğinde." Soran kimse devamla: "Ya Rasulallah! Emanet nasıl zayi olur?" diye sormuş, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona şu cevabı vermiştir: "İş ve görev ehil olmayanlara tevdi edildiği zaman kıyameti bekle (o çok yakındır)."[144]

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu beyanı iki önemli hususu gözlerimizin önüne sermekte ve ümmete önemli bir mesaj vermektedir: Bir ülkede, yani İslam ülkesinde ehil ve becerikli inanmış dürüst insanlar iş başına getirildiği takdirde o ülke cennete dönüşür. Devlet çarkı sağlıklı biçimde hak üzere dönmeye devam eder. Bunun aksine bir yol izlendiği, yani ehil kimseler dururken nâ-ehil kişiler işbaşına, göreve getirildiği takdirde, devlet çarkı bozulur, düzen alt-üst olur. Huzur ve güven havası kalkar. Bu yüzden ülke bir cehennemi havaya bürünür. Aynı zamanda böylesine çarpık bir devlet sistemi yaygınlaştığı takdirde büyük kıyametin de yakın olduğunu unutmamak gerekir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ ﷺ: مَنِ اسْتَعْمَلَ

144 Buharî/İlim: 2. Tirmizî/Edeb: 76. Dârimî/Mukaddeme: 2. Ahmed: 3/361

رَجُلاً مِنْ عِصَابَةٍ وَفِيهِمْ مَنْ هُوَ أَرْضَى للهِ مِنْهُ فَقَدْ خَانَ للهَ وَرَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنِينَ.

"Kim bir toplumdan, daha çok ehil ve Allah'ı hoşnut edecek kimseler varken başka bir adamı iş başına getirir, görevlendirirse, gerçekten o, Allah'a Rasulullah'a ve mü'minlere hıyanet etmiş olur."[145]

وَعَنْ يَزِيدِ بْنِ أَبِي سُفْيَان قَالَ: قَالَ لِي أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ للهُ عَنْهُ حِينَ بَعَثَنِي إِلَى الشَّامِ: يَايَزِيدِ إِنَّ لَكَ قَرَابَةً عَسِيتَ أَنْ تُؤْثِرَهُمْ بِالْإِمَارَةِ وَذَلِكَ أَكْثَرُ مَا أَخَافُ عَلَيْكَ بَعْدَ مَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا فَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أَحَدًا مُحَابَاةً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ لاَ يَقْبَلُ اللهِ مِنْهُ صَرْفًا وَلاَ عَدْلاً حَتَّى يُدْخِلَهُ جَهَنَّمَ.

Yezid b. Ebu Süfyan'dan yapılan rivayette, adı geçen, Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh)'ın kendisini Şam'a görevli olarak gönderdiğinde şöyle emir ve tavsiyede bulunduğunu belirtmiştir: "Ya Yezid! Şüphesiz ki senin yakınların vardır, onları görev başına getirmen umulabilir. Sana karşı en çok endişe duyduğum husus işte budur!" Sonra da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber verdi:

"Kim müslümanlardan yana bir iş ve görevin başına getirilir de o da müslümanların üzerine nifak, riya ve böbürlenme cihetiyle birini yetkili kılarsa, Allah'ın laneti onun üzerine olur. Allah onun ne farzını ne de nafilesini -onu cehenneme sokuncaya kadar- kabul etmez."[146]

145 Hâkim/isnad-i sahihle, el-Münzirî/et-Terğîb: 3/462. Mısır: 1352

146 Hâkim/isnad-i sahihle, el-Münzirî/et-Terğîb: 3/462. Mısır: 1352

MAZLUMUN BEDDUASINDAN KAÇINMAK

Zulüm, danyada da, âhirette de karanlıklara dönüşür. Zalim bir hükümdarın uzun süre ayakta durduğu görülmemiştir. Atalarımızın şu vecizesi bu gerçeği ne güzel yansıtmaktadır: "Hile ile iş gören, mihnet ile can verir. Zulüm ile abad olanın ahiri viran olur."

Komünist sistem Sovyet Rusya'da zulüm ve tehditle, işkence ve katille ayakta durmaya çalıştı. İnsanları inançsızlığa itip maddeyi bir bakıma ilahlaştırdı. Üretime herkesi ortak kılıp hakça paylaşmayı vaadetti. Demir yumruğunu başlara indirerek herkesi susturdu. Fakat kalplerdeki inancı, kafalardaki düşünceyi, vicdanlarda yer eden adil sistem özlemini yıkamadı, silemedi.

72 yıl işbaşında kaldıktan sonra ve milyonlarca insanı Sibirya'ya sürüp öldürdükten ve birçok ocakları da bu uğurda söndürdükten, diğer ülkeleri bu rejimle karıştırıp huzursuz ettikten sonra yıkılıp parçalandı ve coğrafyası bile değişti.

Görüldüğü gibi zulüm, haksızlık, inançsızlık hiçbir milleti bahtiyar etmemiş, hiçbir ülkenin yüzünü güldürememiştir.

Bunun için adalet dini olup insanlığa yakışanı emreden, her konuyu adalet ve hak ölçülerine göre çözen İslam dini, kendi sistemini oluşturan bütün üniteleriyle zulmü lanetlemiş ve bunun için gereken bütün prensipleri koymuş, uyarıları yapmıştır.

Az yukarıda da belirttiğimiz üzere, Cenab-ı Hak zulmü hem kendine, hem de bizim aramızda kesinlikle haram kılıp yasaklamıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tam 23 yıl zulüm, inançsızlık, cehalet ve azgınlıkla mücadele etmiştir. Hakk'ı bu insanların kalp ve kafalarına yerleştirmek için durup dinlenmeden irşad görevine devam etmiştir.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: إِتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ

ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَي أَنْ سَفَكُوا دِمَائَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Zulümden sakının. Çünkü gerçekten zulüm, kıyamet gününde bir takım karanlıklardır. Aşırı cimrilik, hasislik, hırs ve kıskançlıktan da sakının. Çünkü aşırı cimrilik, hırs ve kıskançlık sizden öncekileri yok etmiş ve onları birbirlerinin kanlarını dökmeye itmiş, onlar için haram olan şeyleri helal saymalarına sebep olmuştur."[147]

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Zulüm kıyamet gününde zulümattır (karanlıklar ve felaketlere dönüşmektedir)."[148]

147 Müslim/Birr: 56, 57. Dârimî/Siyer: 72. Ahmed: 2/92, 106, 3/323

148 Buharî/Mezalim: 8. Müslim/Birr: 56, 57. Tirmizî/Birr: 83

VI. KONU
YEMİN

YEMİN VE BUNDAN DOLAYI GEREKEN KEFFARET

Yemin, sözlükte "kuvvet" anlamına gelir. İslam fıkhında ise, bir haberin doğru veya yalan olduğuna dair Allah adıyla and içmektir. Bir olaya, bir şeye ta'lik suretiyle yine Allah adıyla and içmek de bir yemindir. Mesela "verdiğim haber doğru çıkmazsa, kölem azad olsun" demek, Allah adını açıktan anmaksızın ta'lik suretiyle yapılan bir yemindir. Burada "vallahi verdiğim haber doğru çıkmazsa." manası gizlidir. Yani Allah adı zımnen anılmış sayılır. Çünkü yemin ancak Allah adıyla yapılır.

Yemin genel anlamda üç kısma ayrılır:

Yemin-i lağv, Yemin-i gamus, Yemin-i münakid.

Birincisi, kesinlik arzetmeyip kişinin zan ve tahminine göre yapılan bir yemindir. Gerçekte ise zan ve tahmin edip yaptığı yeminde isabet yoktur. O bakımdan bu tür yemin bir hüküm ifade etmez. Aynı zamanda ağız alışkanlığı sebebiyle sık sık yapılan yeminler de bu gruba girer, bir hüküm ifade etmez.

Bu gibi zan ve tahmine göre veya ağız alışkanlığıyla yapılan yeminden kaçınmakta fayda vardır. Hem Allah adını zan ve tahminde kullanmamış olur, hem de karşısındakileri yanıltmamış bulunur.

İkincisi, geçmişle ilgilidir. Şöyle ki, geçmiş zamanda bir olay, bir iş meydana gelmediği, işlenmediği halde yalan yere yemin edip o şeyin işlendiğini iddia etmektir. Veya bunun aksine geçmişte cereyan eden bir olayın veya yapılan bir işin cereyan etmediğine, yapılmadığına Allah adıyla yemin etmek de bu gruba dahildir.

Gerek birinci şekildeki yeminden, gerekse bu ikinci şekildeki yeminden dolayı kefaret gerekmez. Birinci şekil boş ve anlamsızdır. Kasıt olmadığından yemin eden günahkar olmaz. İkincisinde kasıt olup gerçeği çarpıtmak olduğundan büyük günah sayılır ve bu tür bir yeminde bulunan kimsenin pişmanlık duyarak tevbe ve istiğfarda bulunması gerekir.

Üçüncüsü ise, gelecek zamanda bir işi yapıp yapmamaya bilerek yemin

etmektir ki, bu yemin tam bağlantı sağlar ve kesinleşir. Bozulduğu takdirde kefaret gerekir. Bozmasında hayır varsa bozması, bozmamasında hayır varsa bozmaması daha uygun olur.

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ حَنْظَلَةَ قَالَ خَرَجْنَا نُرِيدُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَمَعَنَا وَائِلُ بْنُ حُجْرٍ فَأَخَذَهُ عَدُوٌّ لَهُ فَتَحَرَّجَ الْقَوْمُ أَنْ يَحْلِفُوا وَحَلَفْتُ أَنَّهُ أَخِي فَخَلَّى عَنْهُ فَأَتَيْنَا إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ قَالَ: أَنْتَ كُنْتَ أَبَرَّهُمْ وَأَصْدَقَهُمْ صَدَقْتَ الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ.

Süveyd b. Hanzele'den yapılan rivayette, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i arzulayarak çıktık. Yanımızda Vail b. Hucr (radıyallahu anh) da bulunuyordu. Ona düşman olanlar onu yakaladı ve (bizim kafile) yemin etme hususunda itiraz ettiler. Ben ise, Vail'in kardeşim olduğuna yemin ettim ve böylece onun yakasını bırakıverdiler. Sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldik ve ben olayı aynen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlattım. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Doğrusu sen onların en üstün, en şerif ve en doğrususun. Doğru demişsin, müslüman müslümanın kardeşidir."[1]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ أَقْبَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْمَدِينَةِ وَهُوَ مُرْدِفٌ أَبَا بَكْرٍ وَأَبُو بَكْرٍ شَيْخٌ يُعْرَفُ وَنَبِيُّ اللهُ شَابٌّ لاَ يُعْرَفُ قَالَ: فَيَلْقَى الرَّجُلُ أَبَا بَكْرٍ فَيَقُولُ: يَا أَبَا بَكْرٍ مَنْ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْكَ ؟ فَيَقُولُ هَذَا الرَّجُلُ يَهْدِينِي السَّبِيلَ فَيَحْسِبُ الْحَاسِبَ أَنَّهُ إِنَّمَا يَعْنِي الطَّرِيقَ وَإِنَّمَا يَعْنِي سَبِيلَ الْخَيْرِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye yönelip geldiğinde Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ı ardı sıra yürütüyordu. Ebu Bekir yaşlı bir zat olarak bilini-

1 Ebu Davud/Eyman: 7. İbn Mace/Kefaret: 14. Ahmed: 4/79

yor. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de tanınmayan bir genç olarak bulunuyordu. Bu sebeple Ebu Bekir ile karşılaşan adam: "Ya Eba Bekir! Şu senin önünde bulunan adam kimdir?" diye soruyor ve o da: "Bu adam beni yola iletiyor, yol gösteriyor" diye cevap veriyordu. Onlar da bu sözden "tarik" manasının kastedildiğini sanıyordu. Oysa Ebu Bekir (radıyallahu anh) bu sözüyle hayırlı yolu kastediyordu."[2]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: يَمِينُكَ عَلَى مَا يُصَدِّقُكَ بِهِ صَاحِبُكَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Senin yeminin, arkadaşının o yeminle seni tasdik etmesi üzere bina edilir. Yemin, yemin ettirenin ve bazen de yemin ettirilen kimsenin niyetine göredir."[3]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Ancak Allah veya O'nun isimlerinden bir isim ile yapılır. Bu durumda yemin edenin niyetine itibar edilmez. Şöyle ki, "Rahman ile yemin ediyorum" şeklinde yemin edince, bu kabul edilir. Kendisi ben bu ismi kullanmakla yemin kasdetmedim dese bile itibar olunmaz. Çünkü genel ölçüye kural olarak yemin ancak Allah ile veya O'nun isimlerinden bir isimle yapılır. Rahman da Allah'ın isimlerinden biridir. Bunun gibi Allah'ın izzetiyle, Allah'ın celaliyle, O'nun kibriyasıyla, azamet ve kudretiyle yemin etmek bu cümledendir.

Allah (celle celaluhu)'nun, isimlerinin ve sıfatlarının dışında başka birinin adıyla veya sıfatıyla yemin etmek caiz değildir.

Hatta Kur'an, Peygamber, Arş ve Kabe ile de yemin edilmez. Ancak Kur'ân deyince bununla Allah'ın kelam sıfatını kastederse o takdirde yemin sayılabilir.

Örfen yemin edilmeyen rahmet, rıza, ilim ve gazab gibi ilahi sıfatlarla da

2 Buhari/Menakıb-i ensar: 45

3 Müslim/Eyman: 20. Ebu Davud/Eyman: 7. İbn Mace/Kefaret: 14. Ahmed: 2/228, 331

yemin etmek sahih olmaz.[4]

Şafiîler'e göre: Yemin ancak Allah'ın zatıyla veya sıfatıyla yapılır. Bu durumda zat ve sıfatlardan biriyle yemin eden kimse, ben bununla yemin kasdetmedim diye itirazda bulunsa kabul edilmez. Hem Allah hakkında hem başkası hakkında kullanılan bir sıfatla yapılan yemin kabul edilmez. Ancak adam ben bununla yemine niyet ettim derse, kabul edilir. Mesela Allah (celle celaluhu)'nun azameti, izzeti, kibriyası, ilmi, kelamı, kudreti, meşietiyle yapılan yemin muteberdir. Meğerki adam ben bununla yemine niyet etmedim, başka mana kastettim derse o takdirde yemin sayılmaz.[5]

Hanbeliler'e göre: Yemin teklif çağına giren ve yemin etmeyi kasteden her kişiden sahihtir. O bakımdan mükellef olmayan çocuk, deli ve bir de uyku halindeki kimsenin yemini sahih sayılmaz.

Allah ile O'nun sıfatlarından bir sıfat ile ancak yemin edilir. Bunun dışında başka bir şey ile yemin edilmez, edilse bile sahih olmaz.[6]

Görüldüğü gibi üç mezhep imamları bu konuda görüş ve ictihad birliği içindedirler.

Malikiler'in de ictihad ve görüşü bu doğrultudadır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

1 no'lu Süveyd hadisini aynı zamanda Ebu Dâvud tahric etmiştir. Ancak hadis üzerinde bir görüş beyan etmemiştir. Ricalinin hepsi sika (güvenilir)dir.

Süveyd'in Vail için "o benim kardeşimdir" diye yemin etmesi, yalana delalet eden bir yemin değildir. Burada yemin edenin niyeti önemlidir. Her ne kadar Vail onun soy bakımından kardeşi değilse de din kardeşidir. Ne var ki karşısındaki ona yemin teklif edince, İslam çatısı altında toplananların birbirlerinin kardeşi olduklarını bilmiyordu. O bakımdan Süveyd'in yeminine inandı ve Vail'i öldürmeyip salıverdi. Zira sahih hadislerde ve ayet-i kerimede mü'minlerin,

4 Mecmau'l-Enhur: 1/503-506

5 Şeyhülislam Zekeriya el-Ensari/Menhec: 127. Ebu Zekeriya Nevevi/Minhac: 133. Mısır

6 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/160-162. Şemsüddin İbn Kudâme/eş-Şerhu'l-Kebir: 11/160, 161. Beyrut: 1403

müslümanların din kardeşleri oldukları açık şekilde belirtilmiştir: "Mü'minler ancak kardeştirler."[7] "Müslüman müslümanın kardeşidir. Ne ona zulmeder, ne de onu zalime teslim eder."[8] Diğer bir hadiste de: "(Din) kardeşine ister zalim olsun isterse mazlum olsun yardım et" buyurulmuştur. Zalimse, onu zulmünden vazgeçirmek, mazlum ise onun hakkını zalimden almak gerekir.[9]

Hadisin ricalinin hepsi sika (güvenilir)dir.

2 no'lu Enes hadisini Buhari ve Ahmed tahric etmişlerdir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Medine'ye doğru yol alırken Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın arkadan O'nu takip ettiğini görenlerden bir kısmı Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ı tanıyordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'i henüz tanımadığı için genç bir adamın, saçı az-çok ağarmış bir zatın önünde yürümesini yadırgamışlar ve "bu genç zat kimdir?" diye sorduklarında, Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın: "Bu, bana yol gösteriyor" diye cevap verdiği görülüyor. Soran ise, cevaptan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yolu gösteren bir kılavuz olduğunu anlıyor. Ebu Bekir (radıyallahu anh) ise bu ifadeyle, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in doğru yola, hidayet yoluna rehberlik ettiğini kastediyordu.

Ebu Bekir (radıyallahu anh) Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den iki-üç yaş küçük olmasına rağmen daha yaşlı görünüyordu.

Bu ve benzeri cevaplarda soranın niyeti değil; cevap verenin niyeti söz konusudur. Gerek Süveyd'in Vail'i kurtarmak için "kardeşimdir" demesi, gerekse Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) için "bana yol gösteriyor" diye cevap vermesi niyetlerine göre doğrudur. İbrahim Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) Mısır kıralının şerrinden korunup kurtulmak için yanındaki karısının kim olduğu sorusuna "kardeşimdir" diye cevap vermesi gerçeğin ta kendisidir. Zira koca-karı dinde kardeştirler.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yemin konusu kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.

---

7 Hücurat suresi: 10

8 Buhari/Mezalim: 3, İkrah: 7. Müslim/Birr: 32, 58. Ebu Davud/Eyman: 7. Tirmizi/ Hudud: 3, Birr: 18. İbn Mace/Kefaret: 14. Ahmed: 2/6, 8

9 Buhari/Mezalim: 4, İkrah: 7. Tirmizi/Fiten: 68. Darimî/Rikak: 40. Ahmed: 3/99

2. Yemin üç kısma ayrılır: Yemin-i lağv, yemin-i gamus ve yemin-i mün'akid.

3. İlk iki yeminden dolayı kefaret gerekmez.

4. Yemin-i gamus'tan dolayı tevbe ve istiğfar gerekir.

5. Üçüncü bozulduğu takdirde kefaret gerekir.

6. Yemini bozmak daha hayırlıysa hemen bozmak tavsiye edilmiştir.

7. Yemin ancak Allah'ın zatı veya isimleri ve sıfatlarıyla yapılır.

8. Bunun dışında kalan şeylerle yemin yapılmaz, yapılsa bile sahih olmaz.

9. Süveyd (radıyallahu anh)'ın Vail'i düşmanın elinden kurtarmak için "o benim kardeşimdir" diye yemin etmesi, yemin-i gamus kapsamına girmez. Zira gerçeği ifadeden başkası değildir.

10. Kabe, Arş, Zemzem, Safa, Merve gibi kutsal bilinen şeylerle de yemin sahih olmaz.

11. Hem Allah hakkında, hem de insanlar hakkında sıfat olarak kullanılan bir sıfatla yemin eden kimsenin burada niyetine bakılır: Allah'ın sıfatı olarak düşünüp ona göre yemin etmişse, yemini sahih sayılır. Aksi halde sahih sayılmaz.

YEMİN EDİP "İNŞAALLAH" DEMEK YEMİN OLUR MU?

Kur'an-ı Kerim'de "Allah sizi, boş-anlamsız (dil alışkanlığı sebebiyle yaptığınız) yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz. Ama (bilerek, azmederek) bağladığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutar."[10]

Bağlanan yemin kesinlik ifade edilen yemindir. Yeminin sonunda "inşaallah" demek ise bir istisna teşkil eder ve yeminin kesinlik ifade etmesini engeller. O bakımdan bir kimse bir şeyi yapıp yapmayacağına dair yemin ederken sonunda "inşaallah"ı eklememeli, aksi halde yemini geçersiz sayılır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ حَلَفَ فَقَالَ: إِنْشَاءَ اللهُ لَمْ يَحْنَثْ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim yemin eder de inşaallah derse, artık bu yeminini yerine getirmemekten dolayı günahkar olmaz."[11]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَقَالَ إِنْ شَاءَ اللهُ فَلاَ حِنْثَ عَلَيْهِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim bir yemin üzere and içer ve inşaallah derse, artık ona yeminini yerine getirmediği takdirde bir günah yoktur."[12]

10 Maide suresi: 89

11 Ebu Davud/Eyman: 9. Nesai/Eyman: 18, 39. Ahmed: 2/6, 10, 48, 68 126 127

12 Tirmizi/Nuzur: 7

وَعَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: وَاللهِ لَأَغْزُوَنَّ قُرَيْشًا ثُمَّ قَالَ: إِنْشَاءَ اللهُ ثُمَّ قَالَ: وَاللهِ لَأَغْزُوَنَّ قُرَيْشًا ثُمَّ قَالَ: إِنْشَاءَ اللهُ: وَاللهِ لَأَغْزُوَنَّ قُرَيْشًا ثُمَّ سَكَتَ ثُمَّ قَالَ: إِنْشَاءَ اللهُ ثُمَّ لَمْ يَغْزُهُمْ.

İkrime'den o da İbn Abbas'dan rivayet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah'a andolsun ki Kureyş ile savaşacağım." Bu sözü söyledikten sonra şunu ilave etmiştir: "İnşaallah." Sonra yine: "Allah'a and olsun ki Kureyş ile savaşacağım" buyurdu ve arkasından "inşaallah" dedi. Sonra yine: "Vallahi Kureyş ile savaşacağım" buyurdu ve sustuktan sonra "inşaallah" diye ilave etti. Sonra da Kureyş ile savaşmadı."[13]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Müctehidler bu hadislerle çıkarım ve ichticacda bulunarak görüş ve tesbihlerini ortaya koymuş bulunuyorlar. Bazı nüanslar olmakla beraber hemen hemen hepsi yeminde istisna yapıldığı takdirde yemin bağlantı yapmaz, demişlerdir.

Hanefîler'e göre: Yemin de "inşaallah" demek, yani yemini bü cümleyle bağlamak veya yeminde istisna yapmak yeminin sıhhatına engel teşkil eder. Böyle bir yemin bağlantı yapmaz.[14]

Şâfiîler'e göre: Yemininde istisna yapan, mesela "inşaallah" diyen kimse, bunu yeminiyle istisnası arasına fasıla sokmadan, başka bir şey konuşmadan söylerse yemin gerçekleşmemiş olur. Çünkü Allah dilerse olur, dilemezse olmaz. Ve böyle bir yemini bozmaktan dolayı kefaret gerekmez, günahkar da olmaz.[15]

Hanbelilerle Malikler de aynı görüştedirler, İmam Sevri ve Ebu Ubeyd'in ictihadı bu anlamdadır.[16]

---

13 Ebu Davud/Eyman: 17

14 Kasani/Bedayi': 3/15. Beyrut: 1394-1974

15 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/226

16 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/226. Sahnun/Müdevvenetü'l-Kübra: 2/109

Yemin yapılıp bağlantı sağlandıktan sonra adam pişman olur da yeminden vazgeçmek, yani onu hükümsüz bırakmak için "inşaallah" diyerek istisna yaparsa, bu geçerli olmaz, yani bu durumdaki istisna yapılan yemini artık hükümsüz bırakmaz. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Abdurrahman b. Semure (radıyallahu anh)'a şöyle buyurmuştur: "Bir yemin üzere and içtiğin zaman, ondan başkasını hayırlı görecek olursan (yemini boz ve) kefaret öde." Şayet istisna ile yemin hükümsüz kılınmış olsaydı ona "istisanada, bulun, yeminin hükümsüz olur" derdi.[17]

Aynı zamanda yemini müteakip yapılan istisnanın geçerli olabilmesi için dil ile yapılması gerekir. Kalben yapılan bir istina hüküm ifade etmez.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

11 no'lu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiştir. Hadis, yemini hemen müteakip "inşaallah" denilerek bir istisna yapılırsa, yemin bağlantı sağlamaz ve bozulmasından dolayı kefaret icab etmez hükmünü yansıtmaktadır.

12 no'lu İbn Ömer hadisi de sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Yukarıdaki hadisle birbirini kuvvetlendirmekte olup hükme ağırlık kazandırmaktadır.

13 no'lu İkrime rivayetini, yani İbn Abbas hadisini ise Ebu Davud'un tespitine göre birçok ravi İkrime'ye isnaden rivayet etmiştir. Beyhaki ise hem mürselen, hem de mevsulen rivayet etmiştir.

Böylece ilim adamları bu hadislerin delaletinden, yeminde yapılan istisnayı iki kısımda belirlemişlerdir: Biri yemini hemen müteakip yapılan istisna, biri de yeminden bir süre sonra ara yere birtakım başka sözler, uğraşılar girdikten sonra yapılan istisna. Birinci istisna ile yemin hükümsüz kalmakta ve bozulduğu takdirde kefareti gerektirmemektedir. İkinci istisna ise yeminin sıhhatim bozmamakta ve onu hükümsüz bırakmamaktadır. O bakımdan yemin bozulduğu takdirde kefaret gerekmektedir.

---

17 Buhari/Eyman: 1, 83, Kefaret: 10. Müslim/Eyman: 19. Ebu Davud/Eyman: 12, 14 Tirmizi/Nuzûr: 5. İbn Mace/Kefaret: 7. Nesai/Eyman: 15, 16. Ahmed: 4/137

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yeminde istisna yapmakta bir sakınca yoktur. Zira bu durumda kişi, bir işi, bir olayı yapacağını veya yapmayacağını kendi iradesine değil ilahi meşiete bırakıyor.

2. Yemin sözüne ilaveten "inşaallah" diye bir istisnada bulunmak, yeminde istisna yapmak demektir.

3. Bu istisna lafzı, ara yere bir şey girmeden, başka söz karışmadan ve bir süre geçmeden eklenirse, yemini hükümsüz bırakır. Yerine getirilmediği takdirde kefareti gerektirmez.

4. Ara yere bir konuşma, bir meşguliyet girer veya bir süre geçtikten sonra istisna yapılacak olursa, bu yeminin sıhhatına olumsuz yönde tesir etmez ve o bakımdan yemin bozulduğu takdirde kefaret gerekir.

5. Nitekim Kur'an'da Eyyub Peygamber'in, sağlığına kavuştuğu takdirde karısına yüz değnek vuracağına dair yaptığı yemini, sağlığına kavuşunca yerine getirmeyi düşündü ve ancak peygamberlik merhamet ve hilmi öne geçmeye yönelince Cenab-ı Hak ona, yemininde şimdi bir istisna yap da bunu uygulamaktan kurtulursun buyurmadı. Bir kolaylık yol ve yöntemini tavsiye ederek yüz tane buğday sapını bir araya getirip vur, öylece yeminini yerine getirmiş olursun diye buyurdu.

BİR ŞEYİN BAŞKA BİRİ TARAFINDAN YERİNE GETİRİLMESİ İÇİN YEMİN ETMEK

Bir işin görülmesi, bir şeyin yerine getirilmesi veya bir sözün söylenmesi, bir davranışın ortaya konulması için yemin etmek sadece yemin edeni bağlar, karşısındaki kişiyi bağlamaz. Mesela, ortaya koyup ikram ettiği yemeğin tamamının yenilmesi için misafirine karşı "Allah'a yemin ederim ki onun tamamını yemelisin!" diye yeminde bulunması, misafiri bağlayıcı değildir; isterse bir kısmını yer ve bundan dolayı bir kefaret gerekmez. Ama bu, yemin edeni bağlar. Misafir tamamım yiyemediği veya yemek istemediği takdirde yemin eden kişinin onu yiyerek bitirmesi gerekir. Aksi halde kefaret ödemesi söz konusu olur.

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَفْوَانَ وَكَانَ صَدِيقًا لِلْعَبَّاسِ أَنَّهُ لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْفَتْحِ جَاءَ بِأَبِيهِ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ يَارَسُولَ اللهِ بَايِعْهُ عَلَى الْهِجْرَةِ فَأَبَى وَقَالَ: إِنَّهَا لاَ هِجْرَةَ فَانْطَلَقَ إِلَى الْعَبَّاسِ فَقَامَ الْعَبَّاسُ مَعَهُ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ قَدْ عَرِفْتَ مَا بَيْنِي وَبَيْنَ فُلاَنٍ وَأَتَاكَ بِأَبِيهِ لِتُبَايِعَهُ عَلَى الْهِجْرَةِ فَأَبَيْتَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لاَ هِجْرَةَ فَقَالَ الْعَبَّاسُ: أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ لَتُبَايِعَنَّهُ قَالَ فَبَسَطَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَهُ فَقَالَ: هَاتِ اَبْرُزْهُ عَمِّي وَلاَهِجْرَةَ.

Abdurrahman b. Safvan (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, şu bilgi verilmiştir: Adı geçen zat, Hz. Abbas (radıyallahu anh)'ın yakın dostu olarak bulunuyordu. Mekke'nin fethedildiği gün babasıyla birlikte Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve "bunun hicret üzere bey'atını kabul et" dedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu tarz bey'at etmek istemedi de şöyle buyurdu: "Şüphesiz artık hicret yoktur (Mekke'nin fethedilmesiyle hicret olayı sona ermiştir)." O hemen dostu Hz. Abbas (radıyallahu anh)'a gitti. Hz. Abbas (radıyallahu anh) onunla bera-

ber gelip ayakta durdular. Abbas (radıyallahu anh): "Ya Rasulallah! Benimle felan arasındaki dostluğun mevcudiyetini elbetteki bilirsin. Hicret üzere size bey'at etmek üzere babasını getirmiş, ama siz kabul etmemişsiniz" diyerek arzusunu dile getirdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Artık hicret yoktur, o sona ermiş bulunuyor" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Abbas (radıyallahu anh) size karşı (Allah'a) yemin ederim ki onun bey'atını kabul buyurun!" diyerek and içti. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) elini uzatarak o adama: "Gel de amcamın yeminini doğrula ve artık hicret yoktur" buyurdu.[18]

وَعَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ عَنْ عَائِشَةِ أَنَّ امْرَأَةً أَهْدَتْ إِلَيْهَا تَمْرًا فِي طَبَقٍ فَأَكَلَتْ بَعْضَهُ وَبَقِيَ بَعْضُهُ فَقَالَتْ: أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ إِلاَّ أَكَلْتِ بَقِيَّتَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَبَرِّيهَا فَإِنَّ الْإِثْمَ عَلَى الْمُخْنِثِ.

Ebu Zahiriyye'nin Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayete göre: Bir kadın, Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya bir tabak hurma hediye etmiş; o da bir kısmını yemiş, bir kısmı da tabakta olduğu gibi kalmıştı. Hurmayı hediye eden kadın: "Sana karşı (Allah'a) yemin ediyorum, mutlaka kalanını yemelisin" diyor. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ya Hz. Aişe! O kadının yeminini doğrula, yerine getir. Çünkü günah o yemini yerine getirmeyen o kadına gerekir" buyuruyor.[19]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Başkasına karşı olsun veya olmasın sadece "aksemtu" der, yani yemin ettim diye bir söz sarfederse, bu yemin yerine geçer mi geçmez mi?

Rey taraftarlarına, yani Kufe alimlerine, İmam Nehaî ve İmam Sevri'ye göre yemin yerine geçer. Nitekim İbn Ömer ile İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan da böyle rivayet edilmiştir.

İmam Malik'e göre: Sadece "aksemtu" demek yemin sayılmaz. Ama "aksemtu billah" yemin kabul edilir. Ancak sadece "aksemtu" der ve bununla

18 Buharî/Meğâzi: 53. Ahmed: 2/204, 3/431, 5/71

19 Ahmed: 6/114

Allah adına yemini kasdederse, yani böyle niyet etmiş olursa, yemin sayılır.

İmam Şafiî'ye göre: Niyet etsin etmesin bu lafız asla yemin sayılmaz. "Aksemtu billahi" lafzıyla yemine niyet ederse yemin olur.[20]

Yukarıdaki iki hadiste ise sadece "aksemtu" lafzı kullanılmış ve bu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından yemin kabul edilmiştir. Zira her iki durumda da bu lafzı söyleyenin Allah adına yemin etmek istediği rahatlıkla anlaşılıyor. Hem "kasem", "ıksam" yemin etmek manasına delalet eder.

20 Neylü'l-Evtar: 8/261

YAPILAN YEMİNİ YERİNE GETİRMEK VEYA BİR ÖZÜRDEN DOLAYI TERKETMEK

Kişi yaptığı yemini yerine getirip doğrulamalıdır. Buna fıkıhta "ibrar-i kasem" denir. Ancak yeminini bozmasında hayır varsa, o takdirde bozması daha iyi ve daha uygundur. Bozmaması hayırlı ise, ona sadık kalmalıdır. Aksi halde kefaret ödemesi vacip olur.

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِسَبْعٍ: أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَإِبْرَارِ الْقَسَمِ أَوِ الْمُقْسِمِ وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ وَإِجَابَةِ الدَّاعِي وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ.

Bera' b. Azib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (şu) yedi şeyi (yerine getirmemizi) emretti:

- Hastayı ziyaret edip sormayı,
- Cenazeyi teşyi' etmeyi,
- Aksıranı teşmiti,
- Yemini yerine getirip ona sadık kalmayı,
- Mazluma yardımı,
- Davet edene icabeti,
- Selamı yaygınlaştırmayı..."[21]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي حَدِيثٍ رُؤْيَا قَصَّهَا أَبُو بَكْرٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي

21 Buhari/Cenaiz: 2. Müslim/Selam: 5, 6. Tirmizi/Edeb: 1, 45. Nesai/Cenaiz: 53, Eyman: 13. İbn Mace/Cenaiz: 1, Edeb: 20. Ahmed: 4/284, 287

يَارَسُولَ اللهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ ؟ فَقَالَ: أَصَبْتَ بَعْضًا وَأَخْطَأْتَ بَعْضًا قَالَ: فَوَاللهِ لَتُحَدِّثُنِي بِالَّذِي أَخْطَأْتُ ؟ قَالَ: لاَ تُقْسِمُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, yapılan rivayette, Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gördüğü rüyayı yorumlama kıssasıyla ilgili hadis hakkında şu bilgiyi vermiştir:

"Ebu Bekir rüyayı yorumladıktan sonra şöyle dedi: "Anam babam size feda olsun ya Rasulallah, bu yorumda isabet mi ettim, hata mı ettim?" diyerek bilgi istedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Bir kısmında isabet, bir kısmında hata ettin" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Allah'a and olsun ki hata yaptığım kısmı bana haber vermelisin" diyerek yemin etti. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Yemin etme" diye buyurdu.[22]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Abbas (radıyallahu anh)'ın yeminini ve bir de Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya karşı yapılan yemini boşlukta bırakmayıp yerine getirilmesini sağladığı halde, Ebu Bekir Sıddik (radıyallahu anh)'ın kendisine karşı yaptığı yemini muallakta bırakıp yerine getirmemiştir. Şevkani diyor ki: Bu karşısındaki kişinin yaptığı yemini yerine getirmenin vacip olmadığına delalet etmektedir. Bazı özürlerden dolayı bu tarz bir yemin olduğu gibi bırakılıp yerine getirilmeyebilir.

22 Ebu Davud/Eyman: 10. Ahmed: 1/219

BUNU VEYA ŞUNU YAPARSAM YAHUDİ VEYA HIRİSTİYAN OLAYIM DİYE YEMİN ETMEK

Aslında bu gibi lafızları kullanmak suretiyle yemin etmek hem doğru değildir, hem de yemin usulüne ters düşmektedir.

Bilindiği gibi yemin ancak Allah adıyla veyahut O'nun isim ve sıfatlarından biriyle yapılır. Başkasının adı veya sıfatıyla yapılan yemin hem geçersizdir, hem de günahı gerektirir, hem de gizli şirke kapalı bir delalet söz konusudur.

Bunun gibi, İslam'dan kopmuş olayım veya İslam'dan beri olayım veya dinimden dönmüş olayım şeklindeki yeminler ve Rasulullah'dan veya Kur'an'dan beri olayım, bunlardan ilgim kesilmiş olsun gibi lafızlarla da yemin etmek de öyle.

عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بِمِلَّةٍ غَيْرِ أَلْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ.

Sabit b. Dahhak (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirlenmiştir: "Kim İslam'dan başka bir din ile yalan yere yemin ederse, o dediği gibidir."[23]

وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَنْ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الْإِسْلَامِ فَإِنْ كَانَ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَإِنْ كَانَ صَادِقًا لَمْ يَعُدْ إِلَى أَلْإِسْلَامِ سَالِمًا.

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Doğrusu ben İslam'dan beriyim, diyen kimse, eğer yalancı ise, o dediği gibidir; doğru ise İslam'a salimen dönmüş olmaz."[24]

---

23 Buhari/Feraiz: 84. Müslim/İman: 175. İbn Mace/Kefaret: 3. Tirmlzi/Nuzûr: 16. Nesai/Eyman: 7

24 Müsned-i Ahmed: 4/33, 34

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Müctehidler bu konuda farklı tespit ve ictihad ortaya koymuşlardır. Kimine göre bu yemin kapsamına girer ve yemini bozduğu takdirde kefaret ödemesi gerekir.

Kimine göre de bu gibi elfaz yemin kapsamının dışında kalır ve kefareti gerektirmez. Şöyle ki:

Hanefiler'e göre: Adam "şöyle yapacak olursam veya falan kişiyle konuşacak olursam yahudi ve kafir veya hristiyan veya mecusi olayım" der veyahut "Allah'tan veya Peygamber'den veya İslam'dan beri olayım" derse bu yemin yerine geçer ve bu yemini bozduğu takdirde kefaret gerekir. Bunun gibi, inkar ettiği takdirde onu küfre düşürecek bir şeyden beri olayım şeklindeki yeminler de bozulduğu takdirde kefareti gerekir.

Ama "eğer şu işi yapacak olursam Allah'ın gazabı veya laneti üzerime olsun" şeklinde yemin ederse, bu yemin sayılmaz. Bunun gibi, "eğer şöyle yapacak olursam zinakâr veya hırsız veya içki içmiş bir kimse olayım" sözleri de yemin kapsamına girmemektedir.[25]

İmam Şafiî ve İmam Malik'e göre: Bu tür elfazla yapılan yemin, yemin sayılmaz ve bozulmasından dolayı kefaret gerekmez. İmam Leys, İmam Sevri ve İbn Münzir de aynı görüştedirler. Çünkü bunlara göre yapılan bu gibi yeminler Allah'ın ismi veya sıfatı ile yapılmamıştır. Yemin ise ancak Allah'ın ismi veya sıfatıyla olabilir.[26]

İmam Ahmed'e, yani Hanbeliler'e göre: Yemin sayılır ve bozulmasından dolayı kefaret gerekir. Nitekim Ata', Hasen, Şa'bi, Seyri, Evzai, İshak ve rey taraftarları da aynı görüştedirler.[27]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

23 no'lu Sabit hadisini Ebu Davud dışında beşler rivayet ve tahric etmiş-

25 Mecmau'l-Enhur: 1/505, 506

26 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/198, 199

27 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/198, 199. Beyrut: 1403. Şemsüddin İbn Kudâme/eş- Şerhu'l-Kebir: 11/192, 193

lerdir. Sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihtir.

Buhari bu hadisin tamamını şöyle rivayet etmiş bulunuyor: "Şecere ashabından (Hudeybiye musalahasında ağaç altında Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e biy'at edenlerden) Sabit b. Dahhak (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim İslam'dan başka millet (din) adına yemin ederse, o andığı millet gibidir. Ademoğluna sahip ve malik olmadığı şeyi adaması doğru değildir. Kim de dünyada kendini bir şey (bir aletle) öldürürse, kıyamet gününde o aletle azab olunur. Kim de bir mü'mine lanet ederse, bu onu öldürmek gibi (büyük günah) olur. Kim de bir mü'mine küfür isnad ederse, bu da onu katletmek gibi olur."

Buhari burada "kazib" (yalancı) lafzına yer vermemiş bulunuyor. Hadis, yalan yere İslam'dan başka bir din adına yemin eden kimsenin o millet gibi olacağına açık şekilde delalet etmektedir. Hadisteki "millet" lafzı, "din ve şeriat" anlamına gelmektedir.

Bu tarz yemin edip yeminini bozan kimse kafir olur mu? Aynı zamanda kendisine kefaret gerekir mi? İbn Abbas, Ebu Hureyre, Ata', Katade ve cumhur-i fukahaya göre kendisine hem kefaret gerekmez, hem de küfre girmiş olmaz. Ancak bununla küfre girdiğini kalbinde gizler veya tutarsa, o takdirde kafir olur.

İmam Evzai, İmam Sevri, İmam Ebu Hanife, Ahmed ve İshak'a göre bu bir yemin sayılır ve bozmasından dolayı kefaret gerekir. İbn Münzir'e göre, birincilerin görüşü daha sahihtir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kim Lat ve Uzza adına yemin ederse, hemen La İlahe İllallah desin" buyurmuş ve bundan dolayı kefaret gerekeceğini söylememiştir.

Hadisteki anlatım tarzı, konunun önemini yansıtmaya yönelik bulunuyor. Mesela: "Kim namazı terkederse, küfre girer" mealindeki hadis zahiri üzere değildir.

Bununla çok büyük bir günah işlediği, kafire verilen azaba yakın bir azaba çarptırılacağı anlatılmak istenmiştir.

24 no'lu Büreyde hadisini Ahmed, İbn Mace ve Nesai tahric etmişlerdir. Nesai aynı zamanda bunu sahihlemiş ve çıkarıma salih olduğuna işarette bulunmuştur.

Bu hadisteki anlatım da konunun önemini belirtir şekilde düzenlenmiş ve mü'minlerin bu tür sözleri kullanmaktan kaçınmalarına işaretle daha dikkatli olmaları istenmiştir. Zira yeminin en sahihi ve kurala uygun olanı, Allah adıyla veya O'nun isim ve sıfatlarından biriyle yapılanıdır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yemin Allah adıyla veya O'nun isim ve sıfatlarından biriyle yapılır.
2. Kendini İslam'dan başka bir din ve yola nisbet ederek yemin eden kimsenin bu tarz ifadesi bir yemin sayılabilir mi?
3. İmam Ebu Hanife ile İmam Ahmed'e göre, yemin sayılır ve bozduğu takdirde kefaret gerekir.
4. İmam Malik ve İmam Şafii'ye göre, bu tarz elfaz ile yapılan yemin, yemin sayılmaz ve kefareti de gerektirmez. Söyleyen günahkar olur.
5. İslam'dan başka bir din ile yalan yere yemin ederse, küfre girip girmeyeceği tartışma konusu olmuştur. İlim adamlarının çoğuna göre küfre girmez, büyük günah işlemiş olur.
6. Ancak bu tarz bir yeminde bulunurken kalbinde küfre girdiğini niyet anlamında taşırsa küfre girmiş olur.
7. Kişi malik olmadığı bir şeyi adayamaz. Adasa bile geçerli olmaz.
8. Kendini herhangi bir aletle öldüren, intihar eden kimse, kıyamet gününde o aletle azap olunur.
9. Mü'mine lanet etmek büyük günahlardan biridir. Onu öldürmüşcesine bir vebali gerektirir.
10. Bir mü'mine küfür isnad etmek, o küfrü kabullenmek olur ve bir bakıma o mü'mini öldürmek sayılır.

YEMİN-İ GAMUS VE YEMİN-İ LAĞV

Yemin konusunun baş kısmında bu iki yeminden de söz etmiş ve kısaca anlam ve tariflerini yapmıştık. Önemine binaen bu ikisini ayn başlık altında açıklamamıza gerek gördük.

Yemin-i Gamus, geçmişle veya şimdiki zamanla ilgili olup meydana gelen bir olayı bile bile gelmemiş gibi göstermek veya meydana gelmemiş, vücut bulmamış bir şeyi meydana gelmiş olarak gösterip yemin etmektir.

Böyle bir yeminde niyet ve kasıt, yalan ve iftira bulunmakta ve Allah (celle celaluhu)'nun adı veya sıfatı saygısızca kullanılmaktadır. Şüphesiz bir müslümanın bile bile bu tarz yalan söylemesi büyük bir cür'et ve Allah (celle celaluhu)'dan, ahiret gününden korkmazlığın belirtisi sayılır. O bakımdan İmam Ebu Mansur Maturidi diyor ki: "Bana göre kıyas şudur: Bile bile yalan yere yemin eden kimse küfre girer. Zira Allah ile yemin etmenin anlamı, Allah'a üstün ta'zimden kaynaklanır. O'nun adıyla bile bile yalan yere yemin eden kimse Allah'a karşı küstahlık yapmış ve O'nu hafife almış olur. Bu da bir bakıma küfrü gerektirir."

Ancak başta İmam Ebu Hanife ve diğer müctehidlerin çoğu yalan yere yemin etmenin küfrü gerektirmediğini belirtmişlerdir. Çünkü yalan yere Allah adıyla yemin eden kimsenin maksadı Allah (celle celaluhu)'yu hafife almak değil, O'nun ismini kullanarak maksat ve gayesine erişmektir. Bu da büyük bir günah olarak vasıflanır, küfür olarak vasıflanamaz.[28]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bilerek yalan yere yemin eden kimse hakkında şöyle buyurmuştur: "Kim yalancı, ilahi sınırı aşıcı olduğu halde, bir mal ayırıp kendinden yana koparmak için yemin ederse, Allah'a, kendisine karşı gazap ettiği halde kavuşur."[29]

Diğer bir hadiste: "Kim benim bu minberim üzerinde günahı gerektirir şekilde yemin ederse cehennem ateşindeki yerine hazırlansın" buyurulmuş-

28 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 3/15. Beyrut: 1394

29 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 3/15. Beyrut: 1394

tur.[30]

Anlaşıldığı üzere iki hadiste de yalan yere yeminin ilahi gazaba kapı açacağı, cehennem azabına sebep olacağı belirtilmiş, küfre girileceğine delalet eden bir ifade kullanılmamıştır.

Yemin-i Gamus'tan dolayı kefaret gerekmez. Tevbe ve istiğfarla birlikte derin bir pişmanlık söz konusu olur.

Bu yeminle bir kişinin hakkına el uzatılmış, kul ve millet hakkı zimmete geçirilmişse, sadece tevbe ve istiğfar da yeterli olmaz, zimmetine geçirdiği, dolaylı şekilde aldığı kul ve millet hakkını geri vermesi gerekir.

Yemin-i Lağv'dan maksat, konunun baş kısmında belirttiğimiz gibi, zan ve tahmine göre veyahut ağız alışkanlığıyla yapılan yemindir. Bağlantı yapmaz, kefaret gerektirmez. Bundan dolayı tevbe ve istiğfar etmemiz tavsiye edilmiştir.

Böylece Yemin-i Lağv'ın bir hüküm ifade etmediği kesinlik kazanıyor.

Kur'an'da bu yeminden de söz edilmekte ve muahazayı gerektirmediği bildirilmektedir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: خَمْسٌ لَيْسَ لَهُنَّ كَفَّارَةٌ: اَلشِّرْكُ بِاللهِ وَقَتْلُ النَّفْسِ بِغَيْرِ حَقٍّ وَبَهْتُ مُؤْمِنٍ وَالْفِرَارُ يَوْمَ الزَّحْفِ وَيَمِينٌ صَابِرَةٌ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالاً بِغَيْرِ حَقٍّ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

"Beş (büyük günah var ki) bunlar için kefaret yoktur: Allah'a şirk (ortak) koşmak, haksız yere adam öldürmek, mü'mine yalan ve iftirada bulunmak, düşmanla savaş durumuna gelindiğinde savaş alanını bırakıp kaçmak, bir malı haksız olarak (kendinden yana) koparıp elde etmek için gerekli ve ısrarlı şekilde yemin etmek."[31]

30 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 3/15. Beyrut: 1394

31 Müsned-i Ahmed: 2/362

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لِرَجُلٍ فَعَلْتَ كَذَا؟ قَالَ: لاَ وَالَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ مَا فَعَلْتُ قَالَ: فَقَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمَ: قَدْ فَعَلَ وَلَكِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ غَفَرَ لَهُ بِقَوْلِهِ: لاَ وَالَّذِي لاَإِلَهَ لاَ هُوَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir adama; sen şöyle yaptın" dedi. O da: "Kendisinden başka ilah olmayan zata yemin ederim ki ben yapmadım" diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasından şöyle ilave etti:

"Cibril (aleyhisselam): "Gerçekten o yaptı. Ama Aziz ve Celil olan Allah onun "kendisinden başka ilah olmayan zata yemin ederim ki" sözünden dolayı onu bağışladı."[32]

وعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ اخْتَصَمَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ رَجُلاَنِ فَوَقَعَتِ الْيَمِينُ عَلَى أَحَدِهِمَا فَحَلَفَ بِاللهِ الَّذِي لاَإِلَهَ إِلاَّهُوَ مَا لَهُ عِنْدَهُ شَيْءٌ قَالَ: فَنَزَلَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّهُ كَاذِبٌ إِنَّ لَهُ عِنْدَهُ حَقَّهُ فَأَمَرَهُ أَنْ يُعْطِيَهُ حَقَّهُ وَكَفَّارَةُ يَمِينِهِ مَعْرِفَتُهُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ أَوْ شَهَادَتُهُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "İki adam ihtilafa düşüp Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvurdular. Onlardan birinin yemin etmesi gerektiği ve o da kendisinden başka ilah olmayan Allah ile yemin ederek davacının kendisinde bir şeyi olmadığını belirtti. Bunun üzerine Melek Cebrail (aleyhisselam) Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e indi ve dedi ki: "Yemin eden adam yalancıdır. Davacının onda hakkı vardır." Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona emretti: "Davacının hakkını ve bir de La İlahe İllallah'ı bilerek ettiğin yeminin kefaretini öde."[33]

32 Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 8/264

33 Ebu Davud/Ahkâm: 31. İbn Mace/Ahkâm: 11. Ahmed: 4/394

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ فِي قَوْلِ الرَّجُلِ: لَا وَاللهِ وَبَلَى وَاللهِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Allah sizi boş, anlamsız (dil alışkanlığı sebebiyle yaptığınız) yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz." ayeti, adamın hayır vallahi, evet vallahi (gibi dil alışkanlığıyla) söylediği sözler üzerine indirilmiştir."[34]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İlim adamlarının tespit ve görüşlerine göre yemin beş kısma aynlır:

Vâcib olan yemin: Bu daha çok masum bir kişiyi felaket, sıkıntı, iftira ve saldırıdan kurtarmaya yönelik yapılan yemindir. Nitekim konunun baş kısmında, düşmanları tarafından yakalanan Vail (radıyallahu anh)'ı kurtarmak için Süveyd (radıyallahu anh)'ın: "Bu benim kardeşimdir" diyerek yemin ettiğini nakletmiş bulunuyoruz. Süveyd'in onu öldürülmekten kurtarması için yemin etmesi gerekiyordu.

Mendub olan yemin: Bu daha çok birbirleriyle hasımlaşıp çekişen iki müslümanın arasını bulmak için yapılan yemindir. Aynı zamanda birinin diğerine karşı beslediği kini gidermek için yapılan yemin de bu cümledendir.

Mübah olan yemin: Bu da daha çok mübah olan bir fiili işlemek veya terketmek üzere yapılan yemindir. Aynı zamanda duyduğu bir haber hakkında veya öyle olduğunu zannettiği bir olay hakkında yemin etmek de bu cümleden sayılmıştır.

Mekruh olan yemin: Bu da daha çok işlenmesi mekruh olan bir şeyi işleyeceğine dair yapılan yemindir. Aynı zamanda mendub olan bir fiil işlememek üzere yapılan yemin de mekruh sayılmıştır.

Haram olan yemin: Bu, yalan yere yapılan yemindir. Görmediği bir şeyi gördüm diye, gördüğü bir olayı görmedim diye yemin etmek bu cümledendir.

Dört mezhep müctehidlerine göre, zanna dayalı yemin veya ağız alışkan-

34 Sahih-i Buhari. Neylü'l-Evtar: 8/265

lığıyla yapılan yemin, yemin-i lağv'dır. Bundan dolayı kefaret gerekmez.[35]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

31 no'lu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda Ebu'ş-Şeyh tahric etmiştir ve Buhari'nin İbn Ömer'den tahric ettiği hadis buna şahit olarak gösterilebilir. Şöyle ki, bedevilerden biri Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek: "Ya Rasulallah! Büyük günahlar nelerdir?" diye sormuş; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona cevap verdiğinde büyük günahlardan birinin de "yemin-i gamus" olduğunu belirtmiştir.

32 no'lu İbn Ömer hadisini İmam Ahmed tahric etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir fiilde bulunup sonra o fiilde bulunmadığına Allah ile yemin eden, "kendisinden başka ilah olmayan zata yemin ederim" dediği için bağışlanan bir adamdan söz etmiştir. Anlaşılan, o adamın işlediği fiil, bir vebali, bir hakkı iskata yönelik bulunmuyordu. O bakımdan yemininde kullandığı o güzel sözünden dolayı Cenab-ı Hak onu bağışlamıştır. Ancak bu o adama has bir iltifattır, genel bir hüküm değildir.

33 no'lu İbn Abbas hadisini Ahmed ve Nesai tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Ata b. Saib bulunuyor ki, bu zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir. Tabiin alimlerinden biridir. Son yıllarında hafızası iyice zayıflamıştır. O bakımdan İmam Ahmed diyor ki: "Ata'nın gençliğinde ondan hadis dinleyenlerde sıhhat vardır. Yaşlılığında ise onun hadislerine pek itibar edilmez." Yahya b. Main ise, "onun rivayeti delil sayılmaz'ı demiştir. Nesai de aynı görüştedir.[36]

Ancak bu hadisde yer alan hüküm, İbn Ömer hadisindeki hükmün özel bir anlam taşıdığına da delalet etmektedir.

34 no'lu Hz. Aişe hadisi sahih olup çıkarıma salihtir. Zan ve tahmine göre yapılan yeminle, dil alışkanlığıyla edilen yeminlerin "yemin-i lağv" olduğuna delalet etmekte ve bu tür yeminlerden dolayı kefaret gerekmeyeceğine işaret edilmektedir.

Aynı zamanda bu hadisi Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan Ebu Da-

35 Kasani/Bedayi': 3/17. Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 573. İbn Kudâme/el-Muğni: 11/181. Mecmau'l-Enhur: 1/500

36 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/70-5641 no'lu Ata'

vud merfuan, Beyhaki ise mevkufen rivayet etmişlerdir. İbn Hibban da tahric etmiş bulunuyor. Buhari, Şafiî ve Malik de Hişam b. Urve'den rivayet etmişler, Urve ise babasından, babası da Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan mevkufen rivayet etmiştir.

Yemin-i lağv'dan dolayı Cenab-ı Hakk'ın kulunu muahaza etmeyeceği, yani sorumlu tutmayacağı Kur'an da açıklanmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşmak kefareti olmayan bir günahtır. Bununla insan küfre girmiş olur. Dönüş yapmadığı takdirde hakkında mürtedlerle ilgili hükümler uygulanır.

2. Haksız yere adam öldürmek de büyük günahlardan biridir. Kasten öldürmüşse kısas, hataen öldürmüşse diyet gerekir.

3. Bir mü'mine iftira etmek, zina suçu isnad etmek de büyük günahlardan biridir. İsnad ettiği zina suçunu dört erkek şahitle ispat edemezse, kendisine ceza olarak seksen değnek vurulur.

4. Savaş meydanından kaçmak da büyük günahlardan biridir ve kefareti yoktur. Ancak tevbe ve istiğfar gerekir. Artık Allah gafur ve rahimdir.

5. Başkasına ait bir malı kendine mal etmek için yalan yere yemin etmek de büyük günahlardan biridir. Elde ettiği o malı sahibine iade edip helalleşmedikçe affedilmesi söz konusu değildir ve bu yeminin de kefareti yoktur.

6. Yaptığı bir işi, işlediği bir fiili, kendisinden başka ilah olmayan Allah'ı anarak yemin eden kimsenin, eğer bu inkarı kul hakkında bir vebale taalluk etmiyor ve sırf utancından dolayı inkar ediyorsa, bağışlanması umulur. Ancak bu genel bir kaide değildir. Özel bir durumla yakından ilgilidir.

7. Bile bile yalan yere yemin eden kimsenin bu yemini geçmişle ilgiliyse, büyük günahı gerektirir ve bu durumda ciddi pişmanlık duyup tevbe ve istiğfar etmesi gerekir.

8. Gelecek zamanla ilgili olup bir fiili yapacağına veya yapmayacağına dair Allah ile yemin eden kimsenin, yeminini bozduğu takdirde kefaret ödemesi vâcib olur.

9. Zan ve tahmine dayalı yapılan yeminler yemin-i lağv'dır. Bundan dolayı kefaret gerekmez.

10. Ağız alışkanlığıyla yemin edip bir kastı olmayan kimsenin de yemini, yemin-i lağv kapsamına girer ve bundan dolayı Cenab-ı Hak kulunu muahaza etmez.

11. Her şeye rağmen, yalan yere yeminden kesinlikle kaçınmak gerekir. Zira yalanla iman aynı kalpte bir arada bulunmaz.

12. Ağız alışkanlığıyla yapılan yemini de terketmeye çalışmak tavsiye edilmiştir.

GELECEKLE İLGİLİ YEMİN VE YEMİNİ BOZMADAN KEFARET ÖDEME

Bilindiği gibi kalplerin azmedip bağlantı yaptığı yeminler gelecek zamanla ilgilidir. Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya kalben azmedip yemin eden kimse, bu yemine bağlı kalmalıdır. Ancak aksini yapmak hayırlı ise, o takdirde yemini bozmakta bir sakınca yoktur. Bu durumda ise, kefaret gerekir.

Yeminini bozmayı düşünür ve henüz bozmadan önce kefaret verir ve arkasından bozarsa sahih olur mu? Diğer bir anlatımla verdiği kefaret geçerli sayılır mı? Bu hususta farklı tespit ve görüşler vardır.

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا فَائْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ.

Abdurrahman b. Semure (radıyallahu anh)'dan yapıttın rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Bir (şeyi yapıp yapmayacağına) yemin edersin de ondan başkasını hayırlı görürsen, artık hayırlı olana gel (onu yap) ve yaptığın yemini bozduğun için kefaretöde."[37]

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir (şeyi yapıp yapmamak üzere) yemin edersin de ondan başkasını hayırlı görürsen, yeminine karşılık kefaret öde ve o hayırlı olana gel."[38]

Başka bir lafızla da şöyle rivayet edilmiştir: "Bir şeye yemin edersen, yeminine karşılık kefaret öde ve sonra o hayırlı olana gel."[39]

37 Buhari/Eyman: 1,83. Müslim/Eyman: 19

38 Ebu Davud/Nesai. Neylü'l-Evtar: 8/267

39 Nesai/Eyman: 15, 16. Ebu Davud/Eyman: 12, 14

وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِذَا حَلَفَ أَحَدُكُمْ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرُهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيُكَفِّرْهَا وَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ.

Adiy b. Hatim (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

"Sizden biriniz bir hususta yemin eder de ondan başkasını ondan hayırlı görürse yeminine karşılık kefaret ödesin ve hayırlı olana gelsin."[40]

Başka bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim bir hususta yemin eder de ondan başkasını daha hayırlı görürse, artık o hayırlı olana gelsin ve yeminine karşılık kefaret ödesin."[41]

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Azmedilip bağlantı yapan yemin, gelecek zamanla ilgili olan yemindir. Bu da ya bir vacibi yapmaya veya bir mendubu terke veya mübah bir şeyi bırakmaya veya işlemeye yönelik olabilir. Vacib olan bir fiili işlemeye yönelik olursa, mesela "Allah'a andolsun ki bugünün öğle farzını kılacağım veya bu Ramazan ayı oruç tutacağım" diye yemin ederse, artık bunu yerine getirmesi vacib olur; yerine getirmemesi caiz olmaz. Aynı zamanda kefaret ödemesi gerekir.

Yemini bir vacibi veya günahı gerektiren bir fiili terke yönelik ise, mesela "vallahi farz namazları kılmayacağım" veya "ramazan orucunu tutmayacağım" veyahut "Allah'a and olsun ki içki içeceğim veya zina edeceğim veya falan adamı öldüreceğim veya ana-babamla konuşmayacağım" bu tür yeminine bağlı kalması asla caiz değildir. Derhal kefaret vermesi gerekir. Şöyle ki, önce tevbe ve istiğfar etmesi, sonra yaptığı yemini hemen bozup kefaret ödemesi vacib olur.

İlim adamlarının çoğunun da görüş ve ictihadı bu anlamdadır. İmam Şa'bi'ye göre, diğer bilinen hususlarla ilgili yeminlerin bozulmasıyla gereken ke-

40 Müslim/Eyman: 19, 65

41 Nesai/Eyman: 15, 16. İbn Mace/Kefaret: 7

faret bu tür yeminlerin bozulmasında gerekmez.[42]

Şafiîler'e göre: Adam vacibi terk etmek veya haram bir fiil işlemek üzere yemin ederse, günah işlemiş olur. Aynı zamanda hemen yeminini bozması ve kefaret vermesi gerekir. Veya mendubu terk etmek veyahut mekruh bir fiil işlemek için yemin ederse, bu yeminini hemen bozması sünnettir ve kendisi üzerine kefaret gerekir.

Mübah olan bir şeyi terketmek veya mübah bir fiili işlemek üzere yemin ederse, efdal olan şu ki, yeminini bozmayı terketmesidir. Bazısına göre bozması daha uygundur. Bu durumlarda yeminini henüz bozmadan kefaretini verebilir. Bu caizdir. Bazısına göre sahih değildir.[43]

Böylece Hanefiler'le Şafiîler bir mesele müstesna diğer mesele ve hükümlerde görüş birliği halindedirler. İstisna edilen mesele, yemin bozulmadan kefaret verilip verilemeyeceğidir. Hanefiler'e göre, verilmesi sahih olmaz. Şafiîler'e göre sahih olur.

Hanbeliler de Şafiîler'e yakın bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. İster vacibi terk, ister haram bir fiili işlemek üzere yemin etsin, yeminini bozması ve kefaret ödemesi gerekir.[44]

Malîkiler bu konuda Hanefiler'le Şafiîler'in görüşüne yakın bir görüş ortaya koymuşlardır. Nitekim İmam Malik: "Ben bir kimsenin yeminini bozmadan kefaret vermesinden hoşlanmıyorum" demiştir.[45]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

37 no'lu Abdurrahman b. Semure hadisi sahih olup çıkarıma salihtir. Ancak aynı hadis iki ayrı kanaldan farklı şekilde rivayet edilmiştir. Birinci tarikte, yaptığı yeminin aksini hayırlı gördüğü takdirde yeminini bozar ve kefaret öder şeklinde bir anlatıma yer verilmiştir, ikinci tarikte ise yaptığı yeminin aksini hayırlı görüyorsa, yeminini bozmadan kefaret öder ve arkasından yeminini bozar

42 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 3/17

43 Ebu Zekeriya Yahya Nevevi/Minhacü't-Talibin: 133. Mısır. Siracü'l-Vehhac: 573. Mısır: 1352-1933

44 İbn Kudâme/el-Muğni: 11/172, 173

45 Sahnun/Müdevvenetü'l-Kübra: 2/116

şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Sonra da bunu üçüncü bir rivayet izlemiştir.

Birinci ve ikinci anlatım şeklini Buhari ile Müslim; üçüncü anlatım şeklini Nesai ile Ebu Davud tahric etmişlerdir. Birinci ve ikinci tarikle yapılan rivayet daha sahih ve delil olarak gösterilmeye daha salihtir.

Aynı zamanda iki rivayet arasını te'lif etmekte mümkündür. Şöyle ki, belirttiğimiz ifade tarzında (vav) harfi atıf olarak yer almıştır. Bu harf tertibe delalet etmez. O bakımdan ikinci anlatımda "yeminine karşılık kefaret öde ve ondan hayırlı olana gel" denilmiştir. Nesai ile Ebu Davud'un rivayetinde ise (vav) yerine harf-i atıf olarak (sümme) kullanılmıştır ki, bu daha çok tertibe delalet eder. Bazı hallerde ise (vav) gibi tertip söz konusu olmaz.

Şafiîler dışında diğer mezhep imamları Buhari ile Müslim'in ittifakla tahric ettikleri Abdurrahman hadisiyle ihticac etmişlerdir.

Kadı Iyaz ise İmam Şafiî'nin de kefaretin yeminin bozulmasından sonra verilmesinin müstehab olduğunu söylediğini belirtmiştir, İmam Evzai ile İmam Sevri'nin de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir.[46]

40 no'lu Adiyy b. Hatim hadisini Müslim tahric etmiştir. Bu da (vav) harfiyle atıf yapıldığını ve yemin ettiği şeyin hilafını hayırlı gördüğü takdirde kefaret ödeyip hayırlı olanına gitmesini ifade etmektedir. Ancak buradaki tertip vücuba delalet etmez. Zira (vav) harfi tertip için değildir, mutlak cemi' içindir.

Ahmed, Müslim, Nesai ve İbn Mace'nin rivayet ve tahric ettikleri tarikte ise, önce hayırlı olana gidilmesi ve öylece kefaretin ödenmesi emredilmektedir. Bu rivayet Abdurrahman hadisini daha da kuvvetlendirmekte olup onunla çıkarım ve ihticacda bulunmanın daha uygun olacağına delalet etmektedir.

Aynca bu bâbda Ahmed, Müslim ve Tirmizi'nin Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan tahric ettikleri bir diğer hadiste Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Kim (bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere) yemin eder ve onun gayrını daha hayırlı görürse, o takdirde kefaret versin ve hayırlı olanım yapsın."[47]

46 Şevkani/Neylü'l-Evlar: 8/269

47 Müsned-i Ahmed. Müslim. Tirmizi

Müslim'in bu konuda yaptığı tahricde bir önceki hadisin aksine şöye denilmektedir: "Kim bir yemin eder de başkasını ondan daha hayırlı görürse, hayırlı olana gitsin ve yeminine karşılık kefaret ödesin." Bu lafız ise, yukarıdaki Abdurrahman hadisini kuvvetlendirmektedir.

Diğer yandan Buhari ve Müslim'in Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan tahric ettikleri bir başka hadiste her iki şekle de yer verilmiş bulunuyor. Bu da her iki şeklin de caiz olduğunu göstermektedir. Bununla beraber atıf için kullanılan (vav) harfinin yukarıdaki hadislerde tertip için olduğu hiçbir zaman söylenemez. Müctehidlerin çoğu bu kaideyi dikkate alarak, yemin bozulmadan kefaret vermek sahih olmaz demişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bir fiilde bulunmak veya bulunmamak için yemin ettikten sonra, onun aksini işlemenin hayırlı olduğu anlaşıldığı takdirde yemini bozmak uygun olur.
2. Azmedilip bağlantı yapan yemin, gelecek zamanla ilgili yemindir.
3. Bir vacibi yapmamaya veya bir mendubu terke yönelik yemini bozmakta hayır vardır. Ancak bundan dolayı kefaret gerekir.
4. Vâcib bir fiili işlememeye veya haram bir fiili işlemeye yönelik bir yemini hemen bozmak sünnettir ve bundan dolayı kefaret gerekir.
5. Bu gibi yeminlerde bulunup onu hemen bozan kimsenin aynı zamanda tevbe ve istiğfar etmesi gerekir.
6. Yemini bozmadan da kefaretini vermek caizdir. Bu, daha çok Şafiîler'in görüş ve ictihadıdır.
7. Diğer mezhep imamlarına göre, önce yemini bozmak sonra kefaret vermek gerekir.
8. Mübah bir şeyi terketmek veya mübah bir fiili işlemek üzere yemin eden kimsenin yeminine bağlı kalması daha uygundur.
9. İmam Malik de bu konuda esnek bir görüş ortaya koymuştur.

10. Haramı, mekruhu terketmek üzere yapılan yemine bağlı kalmak gerekir. Aksi halde kişi günahkar olur.

11. Hayır, iyilik, farz ve vacibi engeller anlamda yemin etmek doğru olmaz. Ancak kişi bu tarz yemin ettiği takdirde yeminini hemen bozması ve kefaret ödemesi gerekir.

12. Mümkün olduğu sürece yemin etmemek daha uygundur. Ancak iyi hayırlı bir fiilde bulunmaya yemin etmekte bir sakınca yoktur. Belki fayda vardır. Yeter ki kişi bu yeminine bağlı ve sadık kalmış olsun.

13. Zina, içki ve benzeri dinen kesin haram kılınan bir fiili işlemek üzere yemin edenin bu yeminine bağlı kalması büyük günahtır. Derhal bozup kefaret vermesi vaciptir.

1. CİLD

I. KONU TAHARET

Taharet....23
Abdest Almak İsteyen Kimse Elini Su Kabına Sokabilir Mi?....27
Abdest Alınmış Su Temizdir....31
Abdest Alınan Suyun İçilmesi Caiz Midir?....33
Cünüp Kimse Necis Sayılır Mı?....36
Müslümanın Dirisi De, Ölüsü De Temizdir....37
Suyun Temizleyici Vasfının Ortadan Kalkması....40
Suyun Azlık Ve Çokluk Meselesi....43
Elin Ayasındaki Islaklıkla Başı Meshetmek....46
Erkeğin Kadından Artan Su İle Gusletmesi....51
Suya Necaset Karışması....57
Hayvanların Artık Suları....64
Kedi Artığı....69
Bulaş Olan Pisliğin Hükmü....76
Necasetin Giderilmesinde Suyun Belirlenmesi....82
Necis Olan Yeri Çok Su İle Temizleme....85
Ayakkabının Altına Dokunan Necasetin Temizlenmesi....90
Emzikli Bebeğin İdrarı Necis Midir ?....93
Etiyenen Hayvanların Sidiğiyle İlgili Ruhsat....99
Haramda Şifa Yoktur....101
Deve Sidiği Hakkında Vârid Olan Hadîsler....102
Mezinin Hükmü....104
Menî Hakkında Vârid Olan Rivayetler....110
Akıcı Kanı Olmayan Canlı, İçine Düşüp Öldügü Sıvıyı Murdar Yapmaz....115
Müslümanın Ölüsü Necis Değildir....118
Eti Yenmeyen Hayvanın Derisinden Yararlanma....125

Deriyi Tabaklama İle Temizleme....130
Tabaklama Ne İle Yapılır ?....137
Eti Yenmeyen Hayvan Kesilince Necis Olmaktan Çıkmaz....138
Altın Ve Gümüş Kaplar....143
Kapların Ağzını Örtmek Müstehabdır....150
Helâya Girme- Çıkma Adabı Ve Hükümleri....154
Helâda İhtiyaç Giderirken Konuşulur Mu ?....158
Açık Hava Da Def'i Hacetin Hükmü....161
Def'i Hacet Esnasında Kıbleye Yönelinir Mi ?....163
Ayakta Bevl Etmek....171
Def'-i Hacetten Sonra Necaseti Giderip Temizlenmek....177
Kemik Cinlerin Yiyeceği, Tezek De Hayvanlarının Yiyeceğidir....186
Misvak Kullanmak Ve Fıtratla İlgili Sünnetler....189
Fıtratla İlgili Sünnetler....195
Erkek Çocukları Sünnet Etmek....201
Bıyığı Kısaltmak, Sakalı Uzatmak....206
Beyaz Kılları Yolmak Mekruhtur....213
Saç Ve Sakal Boyatılabilir Mi ?....216
Saçları Uzatmak....222
Sürme Çekmek, Bitkilerin Yağını Sürünmek, Güzel Koku Kullanmak....229

II. KONU ABDEST

Abdest....237
Abdestte Niyetin Gerekliliği....239
Abdest Alırken Besmele Çekmek....242
Agzı Çalkalamadan Önce Elleri Yıkamanın Müstehablığı....247
Abdestte Ağzı Çalkalamak, Burna Su Vermek....252
Burna Su Çekmede Mübalâga....257
Abdestte Sakalın Yıkanması....259

Elleri Dirseklere Kadar Yıkamak....262
Abdestte Uzuvları Ovmak Parmaktaki Yüzüğü Oynatmak....266
Başın Tamamını Veya Bir Kısmını Meshetmek....269
Kulakları Meshetmek....275
Abdest Alırken Boynu Meshetmek....279
Sarık Üzerine Meshetmenin Cevazı....283
Abdestte İki Ayağı Yıkamak Farzdır....289
Abdeste Sağdan Başlamak....295
Abdest Azalarını Bir, İki Ve Üç Defa Yıkamak....299
Abdest Uzuvlarını Art Arda Yıkamak....305
Abdestte Başkasının Yardımı Caiz Midir?....309
Abdest Ve Gusülden Sonra Havluyla Kurulanmak....312

III. KONU MESTLERİ MESHETMEK

Mestleri Meshetmek....321
Mest Üzerine Giyilen, Konçsuz Lâstik Üzerine Meshetmek....328
Mestler, Giymeden Önce Abdest Almak....335
Mest Üzerine Mesh Müddetinin Belirlenmesi....339
Mestlerin Üstü Meshedilir....346
Abdesti Bozan Seyler....350
Namazda Uyumak Veya Uyuklamak Abdesti Bozar Mı ?....359
Kadına Dokunmaktan Dolayı Abdest Gerekir Mi ?....365
Cinsel Organa Elin Dokunması Abdesti Bozar Mı ?....372
Deve Etini Yedikten Sonra Abdest Almak Gerekir Mi ?....380
Namaz, Tavaf Ve Mushafa El Sürmek İçin Abdest Gerekir....388
Cünüp Kimsenin Abdest Alıp Öyle Uyuması Tavsiye Edilmiştir....396

IV. KONU GUSÜL

Gusül....407
İki Cinsel Organın Kavuşmasıyla Gusül Gerekir Mi ?....412

İhtilâm Olduğunu Hatırlayan Fakat Islaklık Görmeyen....420
Veya Gören Kimseye Gusül Gerekir Mi?....420
Kâfir İslâm'a Girdiğinde Gusletmesi Gerekir Mi?....425
Ayhali (Hayz) Kanı Kesilince Gusletmek Vâcibdir....429
Ayhalı Ve Cünüp Olan Kimsenin Kur'an Okuması Haramdır....432
Cünüp Kimsenin Mescidden Geçmesine Ruhsat Verilmiştir....436
Müstehab Olan Gusüller....442
Bayram Günlerinde Gusletmek....450
Ölüyü Yıkamaktan Dolayı Gusletmek....454
İhram, Arafat'ta Vakfeye Girmek İçin Gusletmek Sünnettir....459
İstihaza Olan Kadının Her Namaz İçin Gusletmesi Gerekir Mi ?....466
Baygınlık Geçirdikten Sonra Gusletmek....475
Gusül Nasıl Yapılır ?....478
Guslederken Saç Örgülerini Çözmek Gerekir Mi ?....486
Gusleden Kimsenin Gözlerden Irak Durması Öylece Yıkanması....493

V. KONU TEYEMMÜM

Teyemmüm....503
Teyemmüm İçin Sadece Toprağın Belirlenmesi....517
Teyemmüm Nasıl Yapılır ?....523
Vaktin Evvelinde Teyemmüm Edip Namaz Kıldıktan Sonra Vakit İçinde Su Bulan Kimseye Ne Lâzım Gelir?....530
Zaruri Hallerde Su Ve Toprak Bulunmadığında Ne Yapılır?....535

2. CİLD

I. KONU HAYIZ

Hayız (Ayhalı - Âdet Görme)....23
İki Kanın Özelliklerini Dikkate Alıp, Ayırt Etmek....27
Âdet Ve Temyiz Ölçüsünü Kaybedenin Ayhalini Altı Veya Yedi Gün Hesaplaması....31
Ayhalı Olan Kadınla Cinsel Temasta Bulunmak Haramdır....23
Adet Görme Günlerinde Eşiyle Cinsel Temasta Bulunana Kefaret Gerekir Mi?....28

Lohusalık Ve Bunun Ötesi....32

II. KONU EZAN

Ezan ve Kamet....23

Ezan'ın Fazileti....43

Ezanın Sıfat Ve Lafızları....48

Ezanda Sesi Yükseltmek....67

Ezan Sesini İşitirken Ne Söylenir ?....71

Ezan ile Kameti Aynı Kişinin Okuması Gerekli Midir ?....78

Ezan ile Kamet Arasında Az Bir Süre Oturmak....82

Ücret Karşılığında Ezan Okumak Caiz Midir ?....87

Kaza Namazı Kılınırken Ezan Ve Kamet Okumak Sünnet Midir ?....91

III. KONU AVRET -EDEP YERLERİ-

Avret (Edep) Yerlerini Örtmek....99

Namazda Avret Yeri Açılsa Namaz Bozulur Mu?....101

Göbek Ve Diz Kapağı Avret Midir ?....106

Kadınlarda Avret Mahalli....110

İpek Veya Gasbedilmiş Elbiseyle Namaz Kılmak....116

İpek Elbise Ve Altın Kullanmanın Hükmü....122

İpek Yaygı Üzerinde Oturmak, Onu Giyinmek Gibidir....131

Altın Ve Gümüş İle Diş Kaplatmak....136

Üzerinde Suret Bulunan Elbisenin Hükmü....142

Güzel Elbise Giyinmek Ve Alçakgönüllü Davranmak....153

Kadının Dar Ve Erkeklere Benzeyecek Şekilde Giyinmesi Menedilmiştir....160

Elbiseyi Sağdan Başlayarak Giyinmek....166

Elbiseyi Ve Yeri Necasetten Arındırmak....170

Ayakkabıyla Namaz Kılmak Caiz Mi ?....176

Namaz Nerelerde Kılınmaz ?....180

Kabe'nin İçinde Nafile Namaz Kılmak....193

IV. KONU NAMAZ

Namaz....201
Namazı Terkeden Küfre Girmiş Sayılır Mı?....209
Namazı Terketmenin Küfrü Gerektirmeyecegini Söyleyenlerin Delilleri....213
Çocuğa Namazı Emretmek....218
İslâm'a Giren Kişi Geçmiş Namazları Kaza Etmesı Gerekir Mi?....222
Namaz Vakitleri....224
Öğle Namazı....235
İkindi Vaktinin Evveli ile Sonunu Belirlemek....242
İkindi Namazını Vakit Girince Hemen Kılmak....247
Salât-ı Vüsta (Orta Namaz)....254
Akşam Namazının Vakti....262
Akşam Vakti Yemek Hazır Olunca Önce Yemege Oturup Sonra Namaz Kılmak....267
Akşam Namazının Farzından Önce İki Rekât Namaz Kılmak....270
Yatsı Namazının Vakti Ve Geciktirilmesinin Fazileti....273
Yatsı Namazından Sonra Konuşup Sohbet Etmek Mekruhtur....281
Sabah Namazının Vakti....285
Namaz Kılınırken Vakit Çıksa Namaz Tamamlanır Mı?....293
Vaktında Eda Edilmeyen Namazları Kaza Etmek....300
Kaza Namazlarını Kılarken Tertibe Riayet Etmek....307
Gemide Namaz Kılmak....315
Cami Yapmak Veya Yaptırmak....324
Mescid Ve Camilerin Temizliği....329
Camiye Giriş Ve Çıkışta Hangi Dualar Okunur ?....332
Camilerde Yapılması Mübah Olan Seyler....335
Cami İçerisinde Bir Şeyler Bulundurmak....349
Ezan Okunduktan Sonra Camiden Çıkılmaz....352
Namazda Kıbleye Yönelmek....355

Uzak Mesafede Olanların Kıblesi....363
Namaza Tekbir İle Başlamak Farzdır....367
İmam, Ne Zaman İftitah Tekbiri Alır ?....372
Namazda Elleri Kaldırmak....376
Namazda Sağ Eli Sol Elin Üzerine Koymak....385
Namazda Secde Yerine Bakmak....392
Tekbirle Kıraat Arasında Besmele Çekilir....397
Namazda Kıraate Teavvüz ile Başlamak....405
Namazda Kıraatten Önce Besmele Çekmek....409
Besmele Ayet Midir ?....416
Namazda Fatiha'yı Okumanın Vücubu....424
Farz Namazlarda Cemaatin Kıraatı....433
Fatiha'nın Sonunda Amîn Demek....439
Namazda Kıraatı Yerine Getiremiyenler....444
Fâtiha'dan Sonra Zamm-ı Sûre Okumak....449
Her Rekâtta Aynı Sureyi Tekrarlamak....457
Farz Namazlarda Okunan Sûreler....465
Rukû, Sücûd Ve Refi İçin Tekbir Getirmek....474
İmamın Tekbirleri Sesli Söylemesi....480
Rukû'nun Şekil Ve Sûreti....482
Rukû Ve Secdelerde Zikir Ve Tesbih....488
Rukû Ve Secdelerde Kur'ân Okunmaz....497
Rukûdan Kalkınca Ne Söylenir ?....500
Rukûdan Kalkınca Kıyamda Durmak Farzdır....506
Secdenin Şekli Ve Keyfiyeti....512
Giydiği Elbise Üzerine Secde Etmesi Caiz Midir?....524
İki Secde Arasında Oturmak....531
İkinci Rekâtta Dogrudan Kıraate Başlamak....534

Teşehhüdün Hükmü ?.....537
Teşehhütte Ve iki Secde Arasında Oturmak.....543
İbn Mes'ud (Radıyallahu Anh)'ın Teşehhüdü.....548
Teşehhüdde Yer Alan Bazı Kelimelerin Açıklanması.....553

3. CİLD

I. KONU NAMAZ

Teşehhüdde Şehadet Parmağıyla İşarette Bulunmak.....11
Teşehhüdden Sonra Efendimiz'e Salât Ve Selam Getirmek.....15
Teşehhütten Sonra Efendimiz'in Âl Ve Ezvacına da Salât Getirmek.....24
Namazın Sonunda Yapılacak Dualar.....29
Namazdan Selâm ile Çıkmak.....41
Namazdan Sonra Zikir Ve Duâ.....54
Namazları Farklı Yerlerde Kılmak.....61
Tesbihat Ne ile Yapılmalıdır ?.....70
Namazda Konuşmak, Namazı Bozar Mı?.....74
Namazda Öksürmek Ve Öf Diye Püflemek.....86
Namazda Ağlamak.....92
Namazda Aksırana El-Hamdülillah Demek.....96
Cemaatle Namazda Hatayı Düzeltmek.....100
Namazda Kıraatta Takılan İmama Fetihte Bulunmak.....105
Namazda Dua Ve Zikirde Bulunmak.....110
Namazda İken Verilen Selam Alınır Mı ?.....115
Namazda İken Sağa, Sola İltifat Etmek.....119
Namazda Parmak Çıtlatmak Ve Parmakları Birbirine Kenetlemek.....124
Namazda İken Yılan Ve Akrep Öldürmek Namazı Bozar Mı?.....128
Namazda İken Kalbe Gelen Vesvese Namazı Bozmaz.....131
Felaket Anlarında Kunut Okumak.....134

Namaz Kılan Kimsenin Önünde Sütre Bulundurması....140
Sünnet Ve Nafile Namazlar....145
Farzlara Tabî Olan Dört Rekatlı Namazlar....152
Vitir Namazı....157
Teravih Namazı....164
Gece Namazı (Teheccüd)....170
Duha (Kuşluk) Namazı Ve Fazileti....178
Tahiyyetü'l-Mescid Namazı....183
Abdest Şükür Namazı....187
İstihare Namazı....189
Nafile Namazın Cemaatle Kılınması....193
Namaz Kılınması Mekruh Olan Vakitler....198
Tilavet Ve Şükür Secdesi....205
Şükür Secdesi....212
Secde-i Sehv (Namazda Yanılma Secdesi)....219
Namazda Şek....225
Cemaatle Namaz Kılmanın Gereği....232
Kadınların Camiye Gitmesi....240
Camiye Sekinet Ve Vakarla Gitmek....245
İmam Namazı Hafif Tutması....248
Namazda İmama Uymanın Hükmü....252
Çocuk Veya Kadınla Cemaat Yapmak....257
İmamet Bahsi Ve İmamın Sıfatı....262
Fasıkın İmameti....269
Namazda Mukimin Misafire Uyması....274
Farz Kılanın Nafile Kılana Uyması....279
Oturarak Namaz Kılanın Ayakta Durana....284

Ayakta Duranın Oturarak Kılana Uyması....284
Müteveddi'in Müteyemmime Uyması....290
Farz Namazda İmamın Yeri....294
Cemaatle Kılınan Namazda Kadın Ve Çocukların Yeri....299
Namazda Yüksekçe Bir Yerde Durmak....304
Sünneti Ve Farzı Aynı Yerde Kılmak....308
Hastanın Namazı....311
Seferi Namaz....316
İki Namazı Bır Arada Kılmak....324
Cuma Namazı Ve Önemi....330
Cuma Namazı Kaç Kişi İle Kılınır ?....338
Cuma Namazının Sünnetleri....343
Minberin Hükmü....348
Hutbe Ve Özelliği....353
Bayram Namazı, Önemi Ve Vakti....360
Bayram Namazında Tekbir Sayısı Ve Yeri....370
Bayram Namazından Önce Ve Sonra Nafile Kılınır Mı ?....375
Bayram Hutbesi Ve Hükümleri....380
Teşrik Günleri....386
Korku Namazı....391
Korku Namazı Nasıl Kılınır ?....402
Güneş Tutulma Namazı....407
İstiska (Yağmur Duası) Namazı....419

II. KONU HASTA ZİYARETİ

Hasta Ziyareti....435

III. KONU CENAZE / DEFİN

Ölen Müslümanı Yıkamak (Gasl)....449

Şehîdler Yıkanmaz....456
Cenaze Yıkamanın Keyfiyeti....464
Kefenin Güzel Olması Müstehabdır....470
Cenaze Namazı Ve Onunla İlgili Hususlar....480
Cenaze Namazında Cemaatin Fazileti....493
Ölenin Ardından Sesli Ağlamak Mekruhtur....497
Cenaze Namazında Kaç Tekbir Getirilir?....502
Cenaze Namazında Kıraat, Salavat Ve Dua....508
Cenaze Geçirilirken Önünden Kalkmak....516
Ölüyü Besmele İle Kabre Bırakmak....522
Definden Sonra Ölü İçin Dua Etmek....530
KabirZiyareti....533

4. CİLD

I. KONU ZEKAT

İslam'da Zekatın Yeri Ve Önemi....11
Binek Ve Davarların Zekatı....20
Köle, At Ve Eşeğin Zekatı Verilir Mi?....30
Altın Ve Gümüşün Zekatı....35
Ekin Ve Meyvenin Zekatı....40
Bal Ürününden Zekat Gerekir Mi?....48
Maden Ve Rikazın Zekatı....52
Tahakkuk Eden Zekatı Vermekte Acele Etmek....57
Zekatı Başka Yere Göndermeyip Belde Fakirlerine Vermek....61
Zekatın Sarf Ciheti....66
Fakir, Miskin Ve Zengin....66
Zekat Toplamakla Görevlendirilenler....72
Müellefetül-Kulûb....77
Köleye Zekat Verilir Mi ?....81

Borçluya Zekat Verilir Mi ? 84
Zekatı Allah Yolunda Ve Yolda Kalmışlara Harcamak 88
Haşimoğullarının Zekat Alması Haramdır 93
Zengin Verdiği Zekatı Satın Alabilir Mi ? 99
Zekâtül-Fitr (Fitre) 105

II. KONU ORUÇ

Oruç 117
Bulutlu, Sisli Gün Ve Şek Günü 127
Bir Beldenin Hilali Görmesiyle 135
Diğer Belde Sakinlerinin Ona Uyup Oruç Tutmaları Gerekir Mi? 135
Farz Oruçlarda Geceden Niyet Getirmek 140
Kendisine Oruç Farz Olanın Hükmü 147
Orucu Bozan Şeyler 154
Oruçlu İken Kusmak Veya Sürme Kullanmak 164
Oruçlunun Unutarak Bir Şey Yemesi Veya İçmesi 171
Oruçlu İken Gıybetten, Boş Ve Anlamsız İşlerden Korunmak 176
Oruçlu İken Sıcaktan Dolayı Yıkanmak 178
Oruçlu İken Eşini Öpen Kimsenin Durumu 183
Oruçlu Kimsenin Cünüp Olarak Sabahlaması 188
Ramazan'da Orucunu Cinsel İlişki ile Bozan Kimseye Kefaret Gerekir Mi? 194
İftar Etmeden Birkaç Günün Orucunu Birbirine Bağlamak (Savm-i Visal) 205
İftar Ve Sahur Adabı 210
Orucu Bozmayı Mübah Kılan Sebepler Ve Bozulan Orucun Kazası 221
Niyet Edilip Başlanılan Orucu Bozmak 233
Ramazan'da Sefere Çıkmaya Niyet Ettiği Gün İftar Edebilir Mi? 238
Seferi Kişi Oruç Tutmayabilir 244
Ramazan'da Hastanın, Yaşlı Kimsenin, Gebenin Ve Süt Emzirenin Durumu 248
Ramazan Orucunu Birbiri Ardınca Veya Müteferrik Şekilde Kaza Etmek 256

Ölen Kişinin Adayıp da Tutmadığı Orucu Onun Yerine Tutmak 267
Tetavvu (Nafile) Oruç 273
Zilhicce'nin On Gününde Ve Özellikle Arefe Gününde Oruç Tutmak....278
Muharrem Ve Aşura Orucu 284
Şaban Ve Haram Aylar Orucu 294
Receb Ayıyla İlgili Rivayetler 299
Pazartesi Ve Perşembe Oruçları 302
Yalnız Cuma Ve Yalnız Cumartesi Oruç Tutmak Mekruhtur 306
Her Aydan Üç Gün Oruç Tutmak 314
Bir Gün Oruç Tutup Bir Gün İftar Etmek....319
Yolculuk Halinde Olanın Ve Bir de Savaşanların Nafile Oruç Tutması....324
Nafile Oruca Başlamak Onu Gerekli Kılar Mı?....327
Ramazan'ı Oruç Tutarak Karşılamak....333
Bayram Günlerinde Oruç Tutmak Haramdır....338
İtikâf 346
Ramazan'ın Son On Günü Ve Kadir Gecesi 362

III. KONU HAC

Hac Ve Umre'nin Vücubu 375
Farz Olan Haccın Hemen Yerine Getirilmesi Vacip Midir?....384
Başkasının Yerine Haccetmek 388
Hac Yolculuğu İçin Azık Ve Binek Gerekir 396
Mahremi Olmayan Kadının Sefere Çıkması Caiz Midir? 402
Vekâleten Haccetmenin Hükmü 411
Çocuk Ve Kölenin Yaptığı Haccın Hükmü ? 415
İhramla İlgili Mikatlar 422
Özürsüz Olarak Mekke'ye İhramsız Girmek 432
Hac Ayları Ve O Aylardan Önce İhrama Girme Durumu 440
Yılın Tamamında Umre Yapmanın Cevazı 445

İhrama Girmek İsteyenin Yapması Gerekenler 451
Haccın Çeşitleri Ve Efdal Olanı 455
Telbiye, Telbiyenin Keyfiyeti Ve Hükmü 471
İhramlıya Mübah Olan Ve Kaçınması Gereken Şeyler 478
İhramlının Başını Örtmekten Kaçınması 487
İhrama Girmeden Önce Sürülen Güzel Koku 492
Güzel Kokunun Devamında Bir Sakınca Var Mıdır? 492
İhramlının Bir Özürden Dolayı Saçını Traş Etmesi 497
İhramlının Hacamat Yaptırması 502
İhramlı Kişi Ne Nikah Yapar, Ne de Nikahlanır 507
İhramlının Avlanması Haramdır 513
İhramlının Avlanan Hayvanın Etinden Yemesi Caiz Değildir 522
Haremin Av Kapsamına Giren Hayvanları Ürkütülmez 533
Haremin Ağaçları Ve Otları Kesilmez 533

5. CİLD

I. KONU HAC

Harem Dahilinde Hangi Hayvanlar Öldürülebilir? 11
Mekke'nin Diğer Beldelerden Üstünlüğü 17
Medine Haremi Ve Avlanmanın Haramlığı 21
Hac Veya Umre İçin Mekke'ye Girerken 27
Kudum Tavafı, Remel Ve Iztıba 32
Hacerul-Esved'i İstilam Etmek 37
Tavafı Abdestli Yapmak Ve Örtünmek 45
Tavaf Esnasında Allah'ı Anmak 49
Binek Üzerinde Tavaf Yapmak 55
İki Rek'at Tavaf Namazı Ve Tavaftan Sonra İstilam 60
Safa İle Merve Arasında Sa'y Etmek 63
Mina'dan Arafat'a Gitmek Ve Arafat'ta Vakfeye Durmak 70

Arafat'tan Müzdelife'ye Ve Oradan da Mina'ya Gitmek....80
Bayramın Birinci Günü Cemre-i Akabe'ye Taş Atmak....88
Mina'da Kurban Kesmek....98
Bayramın Birinci Günü Ziyaret Tavafı Yapmak....108
Haccın Rukünlerinde Takdim Ve Tehirdebir Sakınca Var Mıdır?....113
Kurban Bayramı Günühutbe Okumanın İstihbabı....119
Hacc-ı Kırana Niyet Edeninne Yapması Yeterli Olur?....123
Taş Atma Süresince Mina'da Kalmak....128
Mina'dan Ayrılıp Bir Süremuhassab'da Konaklamak....134
Kabe'ye Girmek Ve Onunla Teberrükte Bulunmak....137
Zemzem Suyu Ve Özelliği....140
Veda Tavafı....144

II. KONU KURBAN

Yedi Kişinin Bir Deve Veya Sığır Kesmesi....153
Kurbanlık Hayvanın Etinden Yemek....157
Kurban Kesmeyi Teşvik....161
Kurbanlık Hayvanın Yaşı....165
Bir Kusurdan Dolayı Kurban Edilmeyen Hayvan....171
Ev Halkı İçin Bir Koyununkurban Edilmesi Yeterlidir....179
Kurban Keserken Besmele Çekmek....183
Deve Nasıl Kesilir ?....188
Kurban Kesmenin Vakti Ve Süresi....191
Kurban Etinden Yedirmek....198
Kurban Derisini Tasadduk Etmek....204
Akika Kurbanı....208

III. KONU BÜYU' ALIŞVERİŞ

Alım-Satım Vecaiz Olan Olmayan Şeyler....219
İhtiyaç Fazlası Suyunsatılması Menedilmiştir....227

Damızlık Hayvandandöl Satın Almak Caiz Midir?....231
Bey'ü'l-Garer....234
Taksitle Satış....240
Üzüm İçki İmal Edene Satılması Haram Kılınmıştır....247
Henüz Sahip Olmadığı Şeyin Şatışı Menedilmiştir....251
Satıcının Sattığı Malıbir Başkasına da Satması....254
Müşteri Satın Aldığı Malı kabzetmeden Önce Satabilir Mi?....256
Şehirlinin Araya Girip Köylünün Malınıonun Namına Satması Menedilmiştir....264
Almak Niyeti Olmadığı Halde Müşteri Kızıştırmak İçin Fiyatı Artırmak....268
Biri Bir Malı Satın Almak Üzere İkendiğeri O Malı Almaya Kalkışmasın....271
Olgunlaşmadan Meyveyi Satmak Menedilmiştir....276
Alım-Satımda Birtakım Şartlar İleri Sürmek....281
Alım-Satımda Hile Ve Aldatmadan Uzak Durmak....289
Kapora (Pey Akçesi)....295
Meclis Muhayyerliğinin Sükutu....299
Rîba (Faiz)....306
İçinde Riba (Faiz)in Olduğu Şeyler....311
Beyu'lîne....322
Bir Malı Satarken Varsa Ondaki Kusur Ve Arızayı Müşteriye Açıklamak Gerekir....326
Satışta Kasten Hileye Başvurmak....331
Ticarette Kâr Sınırlandırılabilir Mi ?....336
İhtikar....340
Satıcı İle Alıcı Arasındaki İhtilaf....347
Selem Akdi....353
Karz (Faizsiz Ödünç Para Vermek)....361
Hayvan İstikrazında Bulunmak....366
RehinVeripAlmak....369
Şirket Ve Mudarabe....377

Kâfirlerden Hediye Almak Hediye Vermek....385
Hediyeye Hediyeyle Karşılık Vermek....392
Kişinin Çocukları Arasında Adaleti Gözetmesi....396
Baba Evladının Malından Yararlanması....403
Kadın Kendi Malından Veya Kocasına Ait Maldan Harcayabilir Mi?....407

IV. KONU VAKIF

Vakıf Ve Sünnetteki Yeri....419
Taşınır Taşınmaz Malların Vakfı....429
Akrabaya Vasiyet Yoluyla Vakfetmek....433
Evlada Yapılan Vakıf....440
Kabe'ye Harcanmak Üzere Yapılan Bağıştan Arta Kalanı Nasıl Değerlendirilir?....444

V. KONU VASİYET

Vasiyetler Ve Taşığıdı Hükümler....451
Malın Üçte Birinden Fazlasını Vasiyyet Etmenin Keraheti....456
Harbinin Vasiyyeti Yerine Getirilir Mi?....462
Ölenin Velisi Doğruluğunu Bildiği Takdirde Onun Borcunu Öder....464

VI. KONU NİKAH

Nikah Ve İlgili Hükümler....471
Evlenmek İçin İstenilen Kadının Sıfatı....477
Birinin Talip Olup İstediği Kızı Bir Başkasının İstemesi....480
Talip Olup Evlenmek İstediği Kızabakmasında Bir Sakınca Yoktur....483
Nikah Ancak Veli İle Gerçekleşir....489
Nikah Akdinde Şehadet....496
Nikahta Kefaet....501
Mut'a Nikahı....507
Zevacüt-Tahlil (Hülle)....513
Nikah-ı Şiğar....518
Sidak (Mehir)....522

Mehir, Sidak, Sadak.....530
Nikah Akdinde Mehir Anılmazsa.....535

6. CİLD

I. KONU NİKAH

Kadın Mehir Almadan Kendini Kocasına Teslim Etmeyebilir.....11
Adam Eşine Ve Yakınlarına Hediye Vermesi.....15
Düğün Cemiyeti, Düğün Ziyafeti.....17
Düğün Davetine İcabet Etmek.....23
Birden Fazla Düğün Aynı Gün Rastlarsa.....29
Düğün Ve Dernekte Caiz Olmayan Fiiller.....32
Düğünlerde Saçılan Paraları Kapışmak.....38
Düğüne Yapılan Davete İcabet Etmek.....43
Düğününde Def ve Benzeri Şeyler Çalmak.....46
Zifafa Girmenin Müstehab Vakitleri.....52
Suni Güzellik İslam'a Uygun Değildir.....56
Kadınların Bakımlı Olması.....62
Kadınlara Benzemeye Özenen Erkekler.....62
Erkeklere Benzemeye Özenen Kadınlar.....62
Cinsel İlişkiye Besmele İle Başlamak.....67
Cinsi Münasebete Meniyi Dışarı Akıtma.....74
Cinsel İlişkinin Başkasına Anlatılmaması.....84
Normal Yoldan Cinsel Temasta Bulunmak.....89
Karı Koca Arasında Karşılıklı Haklar.....97
Kadının Kocası Üzerindeki Hakları.....100
Erkeğin Karısı Üzerindeki Hakları.....100
Havva'nın Adem'in Kaburga Kemiğinden Yaratılması.....104
Çok Eşli Adamın İzleyeceği Sıra.....112

II. KONU TALAK

Talak (Boşama)....125
Kadını Ayhalinde Boşamak....134
Üç Talakı Birarada Veya Ayrı Ayrı Söylemek....143
Şakayla Veya Zorlama İle Boşama Gerçekleşir Mi?....156
Nikah Akdinden Önce Kadını Boşamak....167
Sarih Talak Ve Kinaye Talâk....172
Anlaşarak Boşanmak....180
Ric'î Talak....190
İlâ....201
Zıhar Ve Taşıdığı Hüküm....209
Karısını Kendisine Haram Kılan Kimsenin Durumu....225
Lian....233
Lianın Hükmü....239
Doğan Çocuğun Ana-Babaya Benzememesi....248
Doğan Çocuk Anasına Aittir....253
Hadd-i Kazıf....259
İddet....268
İddetin Kur'a Göre Hesaplanması....276
İddet İçinde Olan Kadının Süslenmesi....283
Boşanan Kadının İbate Ve Nafakası....294
Emzirme Ve Tahrîm Sonuçları....302
İki Yaşından Büyük Çocukların Emzirilmesi....314
Neseb Cihetiyle Haram Olanlar Reda' Cihetiyle De Haramdır....320
Reda'ın Sübutü Hakkında Bir Kadının Şehadeti Yeterli Midir?....328
Emziren Kadına, Çocuğu Sütten Ayırdığında Bir Hediye Vermek....333

III. KONU NAFAKA

Nafakalar....339
Nafakanın Temin Edilememesi Ayrılma Sebebidir....348

Akrabaya Nafaka Vermek 354
Çocuğu Himayesine Alıp Ona Kefil Olmak 364
Hayvanların Nafakası 374

III. KONU KISAS

Kasten Adam Öldürme Ve Kısas 383
Kafire Karşılık Müslüman, Köleye Karşılık Hür Öldürülür Mü? 398
Şibh-i Amd 412
Katile Yardımcı Olanın Hükmü 416
Kısas Fima Dûne'n-Nefs 423
Kasıt Yoksa Diyet Gerekir Mi? 427
Delikten Gözetlemek Haramdır 430
Cinayette Açılan Yara Kapanmadan Kısasa Başvurulmaz 434
Kısastan Vazgeçip Affetmek 439
Kan Hakkı Bütün Varislerin Hakkıdır 444
Kısasın Sübutu İki Adamın Şehadetiyle Gerçekleşir 450
Kasame 461
Kısas Ve Hudud Harem De Uygulanır Mı? 476
Katil Ve Katilin Tövbesi 484
İki Müslümanın Vuruşması Ve İntihar Olayı 496
Diyetler 505
Zimmînin Diyeti 517
Kadının Can Ve Azasına Taalluk Eden Diyet 523
Cenin Diyeti 528

7. CİLD

I. KONU KISAS

Hudûd (Suçlar Ve Cezalar) 11
Zina Suçu 13
Kitab Ehli Zina Ettiğinde Recmedilir 28

Zina Ettiğini İkrar Edenin Bu İkrarını Dört Defa Tekrarlaması Gerekli midir?.....36
Zina Ettiğini İkrar Edenden Açıklama İstemek.....46
Had Gerektiğini İkrar Edip, Nedenini Açıklamayan Adamın Durumu.....52
Had Suçu Ve Cezası Töhmet İle Vacip Olmaz.....57
Zinada İtiraf Ve İftira Durumunda Ne Yapılır?.....65
Suçu Sabit Olana Şefaatçi Olunmaz.....68
Recmedilen Kişiye İlk Taşı Kim Atar ?.....74
Recmde Çukur Kazmak Gerekli midir?.....79
Hangi Durumda Recm Geciktirilir.....88
Had Uygulanacak Değneğin Vasfı.....97
Mahremiyle Zina Eden Ve Hayvana Yeltenen.....102
Hadd-i Sirkat (Hırsızlık Cezası).....110
Hangi Suçtan Dolayı El Kesme Cezası Gerekir.....121
Malın Muhafazası.....128
Muhtelis - Müntehib - Hain - Cahidü'l- Âriye.....135
Hırsızlık Suçu İki İkrar İle Sabit Olur.....143
Hırsızın Suçu Sabit Olup Çaldığı Kendisine Bağışlanırsa.....148
Had Cezaları Nasıl Yerine Getirilir.....154
İçki İçen Hakkında Uygulanacak Had Cezası.....158
Dördüncü Defa İçki İçtiği Tespit Edilen Kişi Öldürülür mü?.....170
Zanlıya Verilecek Ta'zir Ve Hapis Cezasının Miktarı.....175
İslam Devletine Karşı Başkaldıranlar Ve Yol Kesenler.....181
İktidarın Haksızlıklarına Karşı Sabretmek.....194

II. KONU SİHİR-BÜYÜ VE KEHANET

Sihir, Büyü Ve Kehanet Haramdır.....211
Sihir Ve Büyünün Ruhlar Üzerindeki Tesiri.....217
Sihir Ve Kehanetle İlgili Diğer Hadisler.....222
Peygambere Söven Kimseye Ne Gibi İşlem Yapılır?.....230

III. KONU AHKÂM-I RİDDET

İrtidat ve Mürtedin Katli....241
Kafir Ne ile Müslüman Olur?....250
Geçersiz Şartlarla İslam'a İntisab Etmek....260

IV. KONU CİHAD

Cihad: Allah İçin, Allah Yolunda Savaş....241
Cihad Farz-ı Kifayedir....280
Cihada Çıkan Kimsenin İhlas Üzere Olması....286
Cihada Katılmak İçin İzin Almak....290
Borçlu Olan Ancak Alacaklı Şahsın Rızasıyla Cihada Çıkar....298
Savaşta Müşriklerden Yardım Beklemek....302
Yaralıların Tedavisi İçin Kadınların Savaşa Katılmaları....309
Savaşta Kimler Öldürülmez....313
Savaşta Ağaçlar Kesilmez, Bayındır Yerler Yıkılmaz....323
Düşmana Karşı Yürüyüp Cephe Alırken Savaş Yerinden Kaçmak....330
Savaşta Esir Edilme Durumunda Olan....337
Savaşta Hile Ve Yalan....341
Ganimetin Beşte Dördü Ganimeti Elde Edenleredir....348
Öldürülenin Üzerindeki Öldürene Ait Olur....354
Savaşta Ganimeti Eşit Şekilde Dağıtmak....362
Savaşa Katılanlara Ganimetten Verilecek Pay....368
Ganimetten, Kalbleri İslama Yeni Isındırılanlara Daha Fazla Verilmesi....373
Savaşta Ganimet Olarak Elde Edilen Yiyecek Maddesi....378
Ganimet Malını Aşırmanın Vebal Olduğu....382
Savaş Esirleri Hakkında Uygulanacak Hüküm....390
Esir Düşmeden Önce İslâm'a Girdiğini İddia Eden Kişinin Durumu....403
Casusla İlgili Hüküm....406
Kâfire Ait Bir Köle İslâm Ülkesine İltica Ederse Hürriyetine Kavuşmuş Olur....413

Harbî, Esîr Edilmeden Önce İslâm'a Girerse....417
İslâm Ülkesine Hicretin Devamı....423
Harbînin Eman Dilemesi....431
Gayr-İ Müslim Elçiye Dokunulmaz....438
Muhasara Altında Tutulan Kâfirlerin Durumu....443
Cizye Almak....448
Zimmîler Hicaz Sınırları İçinde İskân Edilmez....464
Ehli Kitapla Karşılaşıldığında Önce Onların Selâm Vermesini Beklemek....470
Ganimetin Beşte Birini Taksim Etmek....475

V. KONU SPOR

İslam ve Spor....499
Atıcılığın Önemi Ve Bu Hususta Yarışma....508
Canlıları Hedef Yapmak Haramdır....517
Koşu Yarışı....524
Kumar Bütün Çeşitleriyle Haram Kılınmıştır....532

8. CİLD

I. KONU ÇALGI ALETLERİ

Çalgı Aletleri....11
Çalgıya, Musikîye Cevaz Verenlerin Yorum ve Görüşü....27
Misafiri Tef Çalarak Karşılama....30

II. KONU YİYECEK MADDELERİ

Yiyecek Maddeleri Ve Eti Yenilen, Yenilmeyen Hayvanlar....37
Yenilmesi Mekruh Olan Hayvanlar....42
Evcil Hayvanlardan Eti Mübah Olanlar....51
Yabani Hayvanlar Ve Kuşlar....59
Kedi Ve Köpek Eti....63
Keler - Keltenkele....67
Sırtlan Ve Tavşan Eti....75

Dışkısı Yiyen Hayvanlar....80
Öldürülmesi Emredilen Ve Menedilen Hayvanlar....86
Av Ve Avcılık....96
Eğitilmiş Hayvalar İle Avlanmak....102
Eti Yenilir Hayvanı Keserken Vâcib Ve Müstehab Olan Hususlar....118
Kimlerin Kestiği Hayvan Haram Olur, Yenilmez?....125
Hayvanları Kesme Şekli Ve Keyfiyeti....126
Ceninin Kesilmesi Anasının Kesilmesiyle Gerçekleşir....137
Canlı Hayvandan Koparılan Parça....142
Denizde Yaşayan Canlılar....144
Zaruret Durumda Ölmüş Hayvan Eti Yemek....152
Başkasına Ait Yiyeceği İzinsiz Yememek....160
Başkasının Bahçesinden Meyva Koparıp Yemek Caiz midir?....166
İslam'da Ziyafet Ve İlgili Tavsiyeler....172
İçine Necaset Düşen Yağlar....177
Sofra Âdâbı....183
Parmakları Kullanarak Yemek Yemek....191
Yemekten Sonra Hamd Etmek....204
Alkollü İçkiler....210
İçkinin Elde Edildiği Maddeler....222
Su Ve Meşrubat İçmenin Âdâbı....237
Ayakta Yemek İçmek Caiz Midir?....241
Deri Tulum Ve Kırba Gibi Kaplardan Su İçmek....247
Yemekten Sonra Ağzı Yıkamak Ve Su İkramında Gözetilecek Sıra....251
İslam'da Tıbbın Yeri Ve Önemi....255
Haram Kılınan Şeylerle Tedavi Caiz Midir?....264

III. KONU TIPTA DAĞLAMA METODU

Tıpta Dağlama Metodu....273

Hacamat....278
Ruka, Temaim, Tivale Yapmak Ve Yaptırmak....285
Göz Değmesi Ve Korunma Yolları....293

IV. KONU NEZR

Nezr (Adak)....303
Mübah Ve Günah Adak....310
Adlandırılmayan Nezrin Keffareti....320
İslam'a Girmeden Nezredilenin Hükmü....331
Malın Tamamını Sadaka Olarak Adamak....338
Adak Ve Yeminden Dolayı Keffaret Olarak Mü'min Bir Köle Azad Etmek....344
Mescid-i Aksa'da Namaz Kılmayı Adamak....351
Ölen Kimsenin Nezrlerini Ödemek....358

V. KONU ADLİ, İDARİ VE HUKUKİ HÜKÜMLER

Adli, İdari Ve Hukuki Hükümler....367
Hükmetmenin Sünnetteki Yeri....370
Hükmedecek Seviyede Hakim Ve İlim Adamı Yetiştirmek....371
Kazai Organda Görevlendirilecek Kimse....373
İdareci Olmayı Arzulamak....377
Makamın Ve Yüklendiği Hizmetin Hakkını Vermeyenler....386
Hakların Korunmasında Gösterilen Duyarlık ve Titizlik....389
Kadınların Ve Gençlerin Başa Geçirilmesi....394
Kadın Kadı Olarak Tayin Edilebilir Mi?....395
Göreve Getirmenin Şarta Bağlanması....404
Hakimin Rüşvetten Ve Yetkili Kimsenin Kapısını Halka Kapatmaktan Sakınması....406
Haksız Olduğu Halde Davacı Olmak....412
Hakimin Öfkeli Halde Hüküm Vermemesi....415
Davacı İle Davalının Eşit Tutulması....421
Hakim Şefaatçi Olabilir....426

Hâkim Zâhire Göre Hükmeder....428
Mahkemede Tercüman Bulundurmak....432
Şahit Ve Yemine Göre Hüküm Vermek....435
Şahitlerin Sayısı....438
Şahitliğiyle Hükmedilmeyenler....446
Kitap Ehlinden Olanların Şahitliği....455
Şahitlik Yapmak....461
Âdil Hakim, Âdil Hükümdar....466
Adalette Sür'at....466
Adil Hükümdar Nurdan Minberler Üstünde Taltif Edilecek....467
Âdil Hükümdar....470
Zalim Hükümdarın Namazı Kabul Olunmaz....473
Adaletle İdare Edilmeyen Bir Millet Takdis Edilmez....474
Ehil Ve Yetenekli Dururken Başkasını Görev Başına Getirmek....476
Mazlumun Bedduasından Kaçınmak....478

VI. KONU YEMİNLER

Yemin Ve Bundan Dolayı Gereken Keffaret....483
Yemin Edip "İnşaallah" Demek Yemin Olur Mu?....489
Bir Şeyin Başka Biri Tarafından Yerine Getirilmesi İçin Yemin Etmek....493
Yapılan Yemini Yerine Getirmek Veya Bir Özürden Dolayı Terketmek....496
Bunu Veya Şunu Yaparsam Yahudi Veya Hıristiyan Olayım Diye Yemin Etmek....498
Yemin-i Gamus Ve Yemin-i Lağv....502
Gelecekle İlgili Yemin Ve Yemini Bozmadan Kefaret Ödeme....509